

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/18703> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Walaardt Sacré van Lummel, Tycho

Title: Geruisloos inwilligen : argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994

Date: 2012-04-24

GERUISLOOS INWILLIGEN

ARGUMENTATIE EN SPEELRUIMTE IN DE
NEDERLANDSE ASIELPROCEDURE, 1945-1994

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 24 april 2012
klokke 15.00 uur

door

Tycho Walaardt Sacré van Lummel

Geboren te Leiden in 1975

Geruisloos inwilligen

Historische Migratiestudies 1

Geruisloos inwilligen

*Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure,
1945-1994*

TYCHO WALAARDT

Hilversum
Verloren
2012

Op het omslag: ...

ISBN 978-90-8704-294-3

Tevens verschenen als proefschrift aan de Rijksuniversiteit Leiden

© 2012 Tycho Walaardt & Uitgeverij Verloren bv

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Opmaak Rombus, Hilversum

Druk Wilco, Amersfoort

Brochage Van Strien, Dordrecht

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Voorwoord

Al tijdens mijn studie geschiedenis raakte ik als vrijwilliger betrokken bij het toelatingsproces van asielzoekers tot Nederland. Mijn collega's bij Vluchtelingenwerk Nederland (VVN) en ik waren oprecht verbolgen wanneer asielverzoeken, in onze ogen om onterechte redenen, werden afgewezen. Na mijn studie zag ik een andere kant van de zogenaamde 'asielindustrie' als werknemer van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en later de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Vrijwel alle betrokkenen in deze industrie gaan ervan uit dat het mogelijk is echte vluchtelingen en onechte vluchtelingen (ook wel gelukszoekers of economische vluchtelingen genoemd) van elkaar te scheiden. Ergens kon een scheidslijn worden getrokken. Ik was het radertje dat asielzoekers het nader gehoor afnam en besliste op verzoeken om toelating als vluchteling in eerste aanleg. Op grond van landenrapporten, interviews, ambtsberichten, adviezen van collega's en werkinstructies concludeerde ik of een asielzoeker was vervolgd en geloofwaardig was. Ik herinner mij nog goed de euforische reacties van mijn Keniaanse en Nederlandse baas toen ik werkte voor de UNHCR in Ghana na een zeer lang interview met een journalist uit Sierra Leone. We concludeerden bij de vrijdagmiddagborrel opgelucht dat dit 'eindelijk een echte vluchteling' was. Dit was een man die, in onze ogen, objectief voldeed aan alle kenmerken van een vluchteling. Hij was politiek actief en hij was om die reden gemarteld. Hij vluchtte toen hij echt niet langer in zijn land kon blijven. Zo ging ik dit promotietraject in. Ik wilde een analyse maken van de argumenten die de verschillende spelers in de asielindustrie gebruikten in de periode 1945-1994. Gaandeweg dit onderzoek begon ik mij te realiseren dat wel getracht werd echte en onechte vluchtelingen van elkaar te scheiden, maar dat de scheidslijn telkens verschoof. Dat de oplossing in lastige asielzaken in andere argumenten werd gevonden, kwam voor mij als een verrassing.

Een tweede opmerking vooraf gaat over de strengheid van het Nederlandse asielbeleid. In vrijwel ieder debat wordt geroepen dat het beleid recent is verhard en dat vroeger asielzoekers een warmer welkom kregen. Tijdens een studiemiddag eind oktober 2011 – bij de presentatie van het boek *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* – wees een spreker op het warme welkom dat de Hongaren in 1956 van liefst 2.000 studenten kregen, maar dat deze gastvrijheid in het hedendaagse Nederland helaas verdwenen lijkt. De vraag was: hoe kon Nederland weer gastvrij worden? De massale steun die een Amerikaanse deserteur in de jaren zeventig, een Tamil in het plaatsje Lochem in 1986 en Sahar en Mauro in 2011 kregen, laat zien dat het steunen van asielzoekers van alle tijden is. De Nederlandse overheid bleek de gehele onderzoeksperiode gevoelig voor deze druk en was succesvol in het vinden van oplossingen.

Ondanks mijn wekenlange verblijf in archieven bleek het schrijven van een proefschrift een behoorlijk sociale bezigheid. Borrelen met collega's, dansen in nachtclubs in Miami en Chicago, congresbezoeken in verschillende Europese en Amerikaanse steden en Posthumus-bijeenkomsten in onder meer Parijs hielpen bij de totstandkoming van deze dissertatie.

Zeer veel mensen hebben geholpen bij dit proces. Allereerst gaat er veel dank uit naar de archiefmedewerkers van het Nationaal Archief, Justitie, BuZa, IISG en Doc-Direkt. Zonder de duizenden dossiers die op mijn bureau verschenen, was het schrijven van deze dissertatie niet mogelijk. In het bijzonder veel dank gaat uit naar Cees Rooijackers (IND) die enorm hielp bij het traceren van moeilijk vindbare dossiers. De steun en begeleiding die de onderzoekschool Posthumus bood, vooral tijdens het eerste jaar van mijn promotietraject, was van onschatbare waarde. Vrienden en familie zijn onmisbaar. Vooral veel dank gaat uit naar mijn ouders, Jal, Mathijs, Marc en Lucienne. Het belangrijkste zijn Sam en Juul. Zonder jullie had ik het niet gered.

Verschillende collega's van 'onze gang' hebben mij gedurende deze vijf jaren met raad en daad bijgestaan tijdens de dagelijkse lunch (met zelf gesmeerde boterhammetjes). Zeer veel dank gaat uit naar Corrie van Eijl. Haar scherpe en kritische geest hield mij bij de les. De kritiek die Leo Lucassen aandroeg, heeft bijgedragen aan verbetering van de kwaliteit van dit proefschrift. Mijn kamergenotes Charlotte Laarman en Nadia Bouras hebben mij het broodnodige gezelschap en hulp gegeven. Tijdens onze vele gesprekken ging het soms ook over onze onderzoeken. Daarnaast ben ik veel dank verschuldigd aan mijn commissieleden prof. Thomas Spijkerboer, prof. Ashley Terlouw en prof. Henk te Velde die met veel waardevolle feedback kwamen. Veel dank ben ik ook verschuldigd aan Joke Rintjema die deze dissertatie heeft omgetoverd tot een leesbaarder boek. Veruit de meeste dank gaat uit naar prof. Marlou Schrover. Marlou zonder jouw kritiek, aanvullingen en opbeurende woorden was het niet gelukt. Iedere keer als ik een stuk terug kreeg, stond erin dat het beter was dan de vorige keer en dat ik duidelijk op de goede weg zat (en vervolgens kwam er een lange rode lijst met verbeterpunten). Marlou, bedankt voor al het geduld.

Inhoud

Lijst van gebruikte afkortingen	XX
Lijst van tabellen en lijst van grafieken, schema's en figuren	XX
1 Inleiding	XX
1.1 Probleemstelling	XX
1.2 Geschiedschrijving over asielzoekers	XX
1.3 Theoretisch kader	XX
1.4 Indeling en periodisering	XX
1.5 De Nederlandse asielprocedure en de beslissers en de bepleiters	XX
1.6 Materiaal en methode	XX
2 1945-1956: Asielzoekers als 'het paard van Troje'	XX
2.1 Inleiding	XX
2.2 Karakterisering van het tijdvak	XX
2.3 Asielwetgeving en asielbeleid	XX
2.4 Wie vroegen om asiel en waarom?	XX
<i>De komst van uitgenodigde vluchtelingen (displaced persons)</i>	XX
<i>De komst van 'spontane vluchtelingen' (asielzoekers)</i>	XX
2.5 Argumenten van beslissers, voorpleiters en tegenpleiters	XX
<i>Zwaarwegende argumenten</i>	XX
<i>Minder zwaarwegende argumenten</i>	XX
2.6 Conclusie	XX
3 1956-1968: Asielzoekers als 'vervelende speldenprikken'	XX
3.1 Inleiding	XX
3.2 Karakterisering van het tijdvak	XX
3.3 Asielwetgeving en asielbeleid	XX
<i>Mandaatverklaringen</i>	XX
3.4 Wie vroegen om asiel en waarom?	XX
<i>De komst van uitgenodigde vluchtelingen</i>	XX
<i>De komst van asielzoekers</i>	XX
3.5 Argumenten van beslissers, voorpleiters en tegenpleiters	XX
<i>Zwaarwegende argumenten</i>	XX
<i>Minder zwaarwegende argumenten</i>	XX
3.6 Conclusie	XX

4	1968-1977: Nieuwe vluchtelingen, nieuwe helden	xx
4.1	Inleiding	xx
4.2	Karakterisering van het tijdvak	xx
4.3	Asielwetgeving en asielbeleid	xx
	<i>Statussen en het einde van het tijdperk van de mandaatverklaringen</i>	xx
4.4	Wie vroegen om asiel en waarom?	xx
	<i>De komst van uitgenodigde vluchtelingen</i>	xx
	<i>De komst van asielzoekers</i>	xx
4.5	De zaak Waver	xx
	<i>Wavers juridische procedure</i>	xx
4.6	Argumenten van beslissers, voorpleiter en tegenpleiters	xx
	<i>Zwaarwegende argumenten</i>	xx
	<i>Minder zwaarwegende argumenten</i>	xx
4.7	Conclusie	xx
5	1977-1984: Medechristenen en onveilig Soedan	xx
5.1	Inleiding	xx
5.2	Karakterisering van het tijdvak	xx
5.3	Asielwetgeving en asielbeleid	xx
	<i>Het asielbeleid voor Turkse Christenen</i>	xx
	<i>Het asielbeleid voor Ethiopische asielzoekers</i>	xx
5.4	Wie vroegen om asiel en waarom?	xx
	<i>De komst van uitgenodigde vluchtelingen</i>	xx
	<i>De komst van asielzoekers</i>	xx
5.5	Argumenten van beslissers, voorpleiters en tegenpleiters	xx
	<i>Zwaarwegende argumenten</i>	xx
	<i>Minder zwaarwegende argumenten</i>	xx
6	1984-1994: Overall vandaan	xx
6.1	Inleiding	xx
6.2	Karakterisering van het tijdvak	xx
6.3	Asielwetgeving en asielbeleid	xx
	<i>Asielbeleid voor Tamils</i>	xx
	<i>Het beleid voor Iraanse asielzoekers</i>	xx
6.4	Wie vroegen om asiel en waarom?	xx
	<i>De komst van uitgenodigde vluchtelingen</i>	xx
	<i>De komst van asielzoekers</i>	xx
6.5	Argumenten van beslissers, voorpleiters en tegenpleiters	xx
	<i>Zwaarwegende argumenten</i>	xx
	<i>Minder zwaarwegende argumenten</i>	xx
6.6	Conclusie	xx
7	Conclusie: Geruisloos inwilligen	xx
7.1	Bijdrage van deze dissertatie aan het debat	xx
7.2	Veranderingen in de tijd	xx

- 7.3 Welke argumenten waren zwaarwegend en welke argumenten waren minder zwaarwegend in de asielprocedure? xx
- 7.4 Hoe werd binnen de speelruimte door beslissers geopereerd? xx

Summary: Silently giving-in. Margins in the Dutch asylum procedure, 1945-1994 xx

Bijlagen

- Bijlage 1 Overzicht van kabinetten en bewindslieden van Justitie en BuZa, 1945 en 1994 xx
- Bijlage 2 Aantallen asielzoekers in Nederland na 1950 xx

Noten

- Gebruikte afkortingen in noten en in de literatuur** xx
- Lijst van geraadpleegde archieven** xx
- Literatuurlijst** xx
- Register** xx
- Curriculum vitae** xx

Lijst van tabellen

Tabel 1	Factoren die volgens de literatuur invloed hadden op uitkomsten van asielverzoeken	xx
Tabel 2	Beslissers, voorpleiters en tegenpleiters	xx
Tabel 3	Persoonsdossiers en de kansen op succes per periode	xx
Tabel 4	Groepering van argumenten, zoals gebruikt in de asielprocedure in de periode 1945-1994, in zeven frames	xx
Tabel 5	Aantallen vluchtelingen en asielzoekers in de periode 1957-1964	xx
Tabel 6	Aantallen asielzoekers 1968-1977	xx
Tabel 7	Argumenten in 87 brieven in de zaak Waver	xx
Tabel 8	Wie schreven de 557 brieven en petitities?	xx
Tabel 9	Waar vandaan kwamen de 557 brieven?	xx
Tabel 10	Uitkomsten van asielverzoeken in de periode 1977-1984	xx
Tabel 11	Uitkomsten van de asielprocedure van 81 turkse christenen	xx
Tabel 12	Uitkomsten van 47 Ethiopische asielzoekers	xx
Tabel 13	Argumenten in 557 brieven over Turkse Christenen	xx
Tabel 14	Belangrijkste herkomstlanden en aantal asielzoekers in de periode 1984-1994 (afgerond op hele tientallen)	xx
Tabel 15	Argumenten, gebruikt in de 130 brieven inzake Tamils	xx
Tabel 16	Argumenten, gebruikt in de 198 brieven inzake Iraanse asielzoekers	xx
Tabel 17	Uitkomsten van de asielprocedure van 82 Tamils	xx
Tabel 18	Uitkomsten van de asielprocedure van 81 Iraniërs	xx
Tabel 19	Asielverzoeken, ingediend tussen 1984-1994 en kansen op succes in eerste aanleg	xx
Table 20	Actors in the dutch asylum procedure	xx

Lijst van grafieken, schema's en figuren

Grafiek 1	Het aantal asielzoeker in nederland in de periode 1945-2006	xx
Schema 1	Schematische weergave van de asielprocedure in de periode 1956-1968	xx
Schema 2	Schematische weergave van de asielprocedure 1976-1994	xx
Figuur 1	De regio Tur Abdin	xx
Figuur 2	De hoorn van Afrika	xx
Figuur 3	Sri Lanka, het gearceerde gebied werd door de Tamils beschouwd als grondgebied dat aan hen toebehoorde.	xx

Lijst van gebruikte afkortingen

ACV	Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (tegenwoordig ACVZ)
ARO	Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikking
AVA	Aanvraag voor een arbeidsvergunning
BiZa	Ministerie van Binnenlandse Zaken
BRD	Bondsrepubliek Duitsland (West-Duitsland)
BuZa	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
CRM	Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (voor 1965 alleen Maatschappelijk Werk)
DAZ	Directie Algemene Zaken (van BuZa)
DIO	Directie Internationale Organisatie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken
DP	Displaced Person
GS	Geheime Stukken (uit het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken)
ICEM	Inter-Governmental Committee for European Migration
ICM	Interdepartementale Coördinatiecommissie Minderhedenbeleid
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst (vanaf 1994)
IOM	International Organization for Migration
IRO	International Refugee Organization (vanaf 1947)
JAC	Jongeren Advies Centrum
MvT	Memorie van Toelichting
MVV	Machtiging tot Voorlopig Verblijf
NA	Nationaal Archief
NCB	Nederlands centrum Buitenlanders (vanaf 1974)
NFV	Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp (van 1954)
OSV	Onderafdeling Speciale Verblijfsregelingen van het Ministerie van Justitie
PVAC	Permanente Vreemdelingen Adviescommissie
ROA	Regeling Opvang Asielzoekers
RVD	Rijksvreemdelingendienst
SKV	Samenwerkingscommissie voor Vluchtelingen (vanaf 1976)
SoZa	Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid
SVN	Stichting Vluchtelingenwerk Nederland (vanaf 1978)
SU	Sovjet-Unie
UAF	Universitair Asiel Fonds of University Assistance Fund
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (vanaf 1951)
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
VC	Vreemdelingencirculaire
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeente
VN	Verenigde Naties
VON	(Federatie van) Vluchtelingenorganisaties Nederland (vanaf 1985)
VS	Verenigde Staten
VTV	Vergunning tot Verblijf

vv	Vereniging voor Vluchtelingen (vanaf 1974)
vvtv	Voorlopige Vergunning tot Verblijf
vvn	Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland (vanaf 1979)
wrr	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
wvc	Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

I Inleiding

I.1 PROBLEEMSTELLING

De minister van Integratie en Asiel Leers verdedigde eind 2010 in het radioprogramma *Met het oog op morgen* zijn beslissing om uitgeprocedeerde Irakese asielzoekers uit te zetten: ‘Mijn hart zou meteen zeggen “maar natuurlijk” [mogen ze blijven]. Maar weet u wat ik dan op mij haal, een onmogelijke situatie. Een situatie waarin asielzoekers naar Nederland komen die kansloos zijn. Dit is een situatie waarin de Nederlandse samenleving bezwijkt, zeg maar, onder de kracht om het te kunnen dragen.’¹ Vervolgens kwam een Irakese vrouw aan het woord die vertelde dat ze groot gevaar liep wanneer zij werd uitgezet naar Irak. Dit voorbeeld illustreert het uitgangspunt van de asielprocedure in Nederland en daarbuiten: er zijn asielzoekers die asiel verdienen, en zij die dat niet doen. De laatsten moeten het land verlaten, maar ze doen dat veelal niet. Afwijzingen van verzoeken leiden tot pleidooien van actiegroepen en asielzoekers waarin wordt uitgelegd waarom iemand toelating verdient.

Deze dissertatie laat zien hoe de Nederlandse overheid in de periode 1945-1994 omging met asielzoekers, hun verzoeken en interventies van buitenstaanders. Er bestaan meerdere studies die veranderingen in asielbeleid en -wetgeving bespreken.² Deze studie richt zich echter op het meer verborgen proces waarin beslissingen werden genomen in individuele asielverzoeken, en de argumenten die daarbij werden gebruikt.

In de asielprocedure van het naoorlogse Nederland werd verschil gemaakt tussen asielzoekers die wel en asielzoekers die niet moesten worden beschermd. Overheden meenden – en menen getuige de opmerking van Leers – dat het mogelijk is dit onderscheid te maken. Rechtssociologen Anita Böcker en Lilian Clermonts merkten reeds op dat hoewel rechtsgelijkheid werd gepretendeerd, er in de praktijk sprake was van selectiviteit ten gunste van bepaalde groepen.³ De centrale vraag in deze dissertatie is door wie, hoe en waarom de kansen op asiel op het discursieve niveau werden beïnvloed. Door sommige auteurs worden semimeetbare factoren aangedragen die uitkomsten beïnvloeden, zoals de omvang en bevolkingsdichtheid van het land waar asiel gevraagd wordt.⁴ Ofschoon dat ongetwijfeld waar is, is het tegelijkertijd ook zo dat het argument *vol = vol* niet voor elke asielzoeker evenveel gewicht in de schaal legt. Het argument *vol = vol*, dat in de gehele naoorlogse periode werd gebruikt, was rekbaar en kreeg in debatten niet steeds hetzelfde gewicht. Hetzelfde gold, zo zal deze dissertatie laten zien, voor de factoren *geloofwaardigheid* en *vrees voor vervolging*.

De hoofdvraag valt uiteen in drie deelvragen. Allereerst gaat het om de vraag wie er invloed had of wilde hebben op de uitkomst van een asielverzoek. Ten tweede gaat het om de vraag welke argumenten zij gebruikten en welke argumenten op welk moment succesvol waren. De derde deelvraag richt zich op het verschil tussen het asielbeleid

en de praktijk, en de speelruimte die ambtenaren hadden. Deze speelruimte bepaalde de uitkomst van asielverzoeken.

Het antwoord op de vraag wie er invloed had op de uitkomst van een asielverzoek lijkt op het eerste gezicht simpel: de ambtenaren van het ministerie van Justitie. In deze dissertatie worden zij de beslissers genoemd. De persoonsdossiers van asielzoekers – de voornaamste bron van dit onderzoek – laten zien dat ambtenaren van andere ministeries, vluchtelingenorganisaties, kerken, medici, juristen en ‘gewone Nederlanders’ de beslissers en het besluitvormingsproces wilden (en konden) beïnvloeden. De beslissers stonden in de periode 1945-1994 onder voortdurende druk van deze voorpleiters en tegenpleiters. Het merendeel pleitte voor toelating van asielzoekers, en een klein deel pleitte tegen. Sommige beslissers en pleitbezorgers waren deze gehele periode aanwezig, anderen verdwenen na enige tijd weer van het toneel.

De tweede deelvraag behandelt de betogen van de beslissers, de voorpleiters en de tegenpleiters. In deze dissertatie worden de argumenten waarmee Justitie onder druk werd gezet in de periode 1945-1994 geïnventariseerd, evenals de argumenten waarmee de beslissers hun besluiten probeerden te rechtvaardigen. Een belangrijke aanname is dat het mogelijk is beslissers met argumenten te overtuigen een asielverzoek in te willigen. Een asielverzoek is te zien als een debat tussen voorstanders en tegenstanders over de vraag of asielzoekers in hun herkomstlanden moeten *vrees voor vervolging*. Het is in veel gevallen niet mogelijk feiten aan te leveren die onomstotelijk vaststellen dat de *vrees voor vervolging* van een asielzoeker terecht of onterecht is. Actoren gebruikten juridische argumenten en ze wezen op gebeurtenissen uit het verleden van de asielzoeker, hun karakter en gedrag. De inhoud van de pleidooien of repertoires⁵ veranderde omdat de aard en de samenstelling van de groep asielzoekers veranderde, evenals het overheidsbeleid. Politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland en daarbuiten waren belangrijk in de betogen van beslissers, voorpleiters en tegenpleiters. In de hoofdstukken, die hier volgen en die steeds een periode van ongeveer tien jaar beschrijven, is daarom aandacht voor de context.

Sommige argumenten werden in de periode 1945-1994 algemeen gebruikt, andere werden meer specifiek ingezet voor één asielzoeker of een specifieke groep. Het was de individuele asielzoeker die om toelating vroeg, maar de overheid hield rekening met de omvang van de gehele groep.⁶ De juriste Ashley Terlouw bevestigt het onderscheid tussen nationaal en individueel belang. Zij stelt dat ‘de kern van het probleem was dat die cultuur [bij de medewerkers van de Integratie- en Naturalisatiedienst (IND)] er nu eenmaal niet naar is om extra inspanningen te leveren voor individuele gevallen’.⁷ De overheid had dus vooral oog voor de groep asielzoekers, terwijl voorpleiters de toelating van één asielzoeker bepleitten. Nederland kon geen grote groepen vluchtelingen opnemen, zo werd bij herhaling gesteld, maar ‘het asielbeleid [was] veel flexibeler [...] wanneer het ging om een individuele zaak’.⁸ Studies over asielzoekers werden geïllustreerd met persoonlijke verhalen over vervolging in het herkomstland en over hoe onheus het Westen hen behandelde.⁹ Voorpleiters konden hun pleit winnen door zaken te individualiseren. Deze strategie wordt ook nu met enige regelmaat toegepast, onder meer in het tv-programma *Hart van Nederland*.¹⁰ Daarin legde bijvoorbeeld een Afghaanse familie uit waarom terugkeer onmogelijk was: hun 6-jarige dochter zou daar gedwongen worden uitgehuwelijkt.¹¹

De derde deelvraag richt zich op het verschil tussen het asielbeleid enerzijds en de uitkomsten van asielverzoeken anderzijds. Mijn dissertatie gaat verder waar die van historicus Jan Willem ten Doesschate eindigde. Ten Doesschate laat zien dat er een spanningsveld bestond waarin de Nederlandse regering opereerde, en dat de overheid het asielbeleid onder druk van externe spelers bijstuurde.¹² Deze dissertatie laat zien dat de overheid (en met name Justitie) niet alleen het asielbeleid bijstuurde, maar onder druk van pleitbezorgers ook de beslissingen in asielverzoeken wijzigde. In veel asielverzoeken besloot Justitie na een lang proces de asielzoeker liefst zo geruisloos mogelijk toe te laten.¹³

Onderzoek van de sociologen Nienke Doornbos, Peter Mascini en Thomas Holzer laat zien dat beslissers in vergelijkbare asielzaken andere beslissingen namen.¹⁴ Omdat de uitkomst van een asielverzoek moeilijk was te voorspellen en ambtenaren speelruimte hadden, waren demonstraties, publicaties, stakingen en briefkaartenacties potentieel succesvol. Justitie werd bij de toelating van asielzoekers aan de ene kant beperkt door verplichtingen die voortvloeiden uit internationale verdragen, wetgeving en beleid, maar aan de andere kant hadden de Nederlandse ambtenaren wel enige speelruimte. Juist in asielzaken waarbij de uitslag niet op voorhand overduidelijk was, ontstonden debatten. De asielprocedure was (en is) een onderhandelingsproces. Asielzoekers en hun voorpleiters pleitten voor vluchtelingenschap, terwijl beslissers en tegenpleiters zochten naar manieren om te voorkomen dat asielzoekers als vluchteling werden erkend. De uitkomst lag veelal ergens in het midden: geen vluchtelingenstatus, maar wel toelating op andere gronden. Slagen in deze dissertatie betekent dus niet alleen het krijgen van een vluchtelingenstatus, maar ook toelating op andere gronden.

Waar het in deze dissertatie om gaat is wie er met welke argumenten invloed had op de slagingskansen van asielzoekers. Het debat over slagingskansen is belangrijk. Het is dan ook onderwerp van diverse studies.¹⁵ Auteurs kiezen daarbij vaak voor groot-schalige statistische onderzoeken om te laten zien wat de invloed is van bepaalde factoren zoals sekse, geweld in het herkomstland, en economische omstandigheden in het land waar asiel wordt gevraagd. Deze dissertatie heeft een andere insteek. De uitkomsten in individuele asielverzoeken zijn als uitgangspunt genomen. Ik heb dus gekozen voor een micro-analyse van de asielprocedure. Deze benadering van onderaf laat zien dat de studies die zich richten op het meso- of macroniveau een deel van de werkelijkheid misten: namelijk wat er uiteindelijk gebeurde met een asielverzoek en welke argumenten de doorslag gaven.

In onderzoeken naar asielmigratie maken auteurs gebruik van rechterlijke uitspraken, interviews met asielzoekers, berichtgeving in de media of Kamerdebatten.¹⁶ Voor dit onderzoek maakte ik gebruik van een andere, unieke, bron. Mijn hoofdbron voor de reconstructie van de speelruimte van beslissers vormen de persoonsdossiers van asielzoekers van het ministerie van Justitie uit de periode 1945-1994. Persoonsdossiers bevatten niet alleen documenten van beslissers, maar ook brieven van voorpleiters en tegenpleiters, die moesten bewijzen dat een asielzoeker een vluchteling was of niet.

Asielzoekers worden gedefinieerd als personen die een verzoek indienden om toelating als vluchteling, maar die nog geen definitieve uitspraak ontvingen.¹⁷ De term *asielzoeker* werd in Europa pas gangbaar in de jaren zeventig. De term werd nadrukkelijk geïntroduceerd om te benadrukken dat niet iedereen die zich een vluchteling

noemde ook werkelijk een vluchteling was.¹⁸ Eerder werden er vergelijkbare termen gebruikt zoals *asylvrager* en *prétense vluchteling*.¹⁹ Voor de duidelijkheid heb ik ervoor gekozen om ook mensen die voor 1970 om toelating als vluchteling vroegen, asielzoekers te noemen. Dit heeft iets anachronistisch, maar het maakt wel duidelijk wat de juridische status was van de persoon in kwestie. Asielzoekers die een vluchtelingenstatus kregen of een andere status, of die juist een onherroepelijke negatieve uitspraak ten aanzien van hun verzoek kregen, waren formeel asielzoeker af. In het dagelijks taalgebruik wordt van deze definitie afgeweken en worden ook mensen die de gehele procedure hebben doorlopen, soms asielzoekers genoemd. Het begrip *asielzoeker* heeft bovendien recentelijk een negatieve connotatie gekregen. Ondanks deze bezwaren houd ik hier aan het begrip *asielzoeker* vast omdat de term juridisch correct is en gekunstelde alternatieven het risico lopen eveneens een negatieve connotatie te krijgen vanwege het sterk gepolitiseerde karakter van het debat.

Het begrip *vluchteling* wordt in het publieke, sociologische, juridische en antropologische domein verschillend gedefinieerd.²⁰ Er is verschil tussen de wetenschappelijke of juridische definitie en de manier waarop de term *vluchteling* in het publieke debat wordt gebruikt.²¹ Daarnaast werden in verschillende periodes vluchtelingen anders gedefinieerd. In deze dissertatie gebruik ik de definitie van een vluchteling uit het Geneefse Vluchtelingenverdrag van 1951 (verder het Verdrag genoemd). Het Verdrag definieert een vluchteling als ‘een persoon die zich buiten zijn herkomstland bevindt en die de bescherming van dat land niet meer kan of wil inroepen omdat hij een gegronde vrees voor vervolging koestert omwille van zijn ras, religie, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep’. Deze definitie werd in 1951 ingevoerd om te bepalen wie wel hulp en bescherming verdiende en wie niet.²² De definitie is sinds 1965 opgenomen in de Nederlandse Vreemdelingenwetgeving, maar ze werd reeds voor die tijd door de beslissers gebruikt. Vluchtelingen die voldeden aan de definitie van het Verdrag, werden verdragsvluchtelingen of conventievluchtelingen genoemd. Zij kregen de vluchtelingenstatus, ook wel de A-status genoemd. Later werden andere statussen geïntroduceerd. Asielzoekers konden ook op humanitaire of economische gronden worden toegelaten. Verder waren er uitgenodigde vluchtelingen. Zij verbleven voor hun komst naar Nederland in vluchtelingenkampen in het buitenland. De Nederlandse overheid nodigde hen uit voor hervestiging in Nederland. Hieronder vielen onder meer de *Displaced Persons* (DP’s), die in 1947 en 1948 vanuit Oostenrijkse en Duitse vluchtelingenkampen naar Nederland kwamen, en later Hongaren, Chilezen en Vietnamezen.

1.2 GESCHIEDSCHRIJVING OVER ASIELZOEKERS

Reeds voor de Tweede Wereldoorlog kwamen er vreemdelingen naar Nederland die vroegen om toelating als vluchteling. Het toelatingsproces van vreemdelingen voor de Tweede Wereldoorlog is beschreven door de historici Corrie van Eijl en Marij Leenders.²³ Er was geen afzonderlijk beleid voor vluchtelingen. Zij moesten net als andere vreemdelingen voldoen aan het middelenvereiste, zoals vastgelegd in de Vreemdelingenwet van 1849: vreemdelingen moesten middelen van bestaan hebben of die door

arbeid kunnen verwerven. Nadat Duitsland op 4 augustus 1914 België was binnengevallen, kwamen grote groepen Belgische vluchtelingen naar het neutrale Nederland.²⁴ In enkele weken zochten 1 miljoen Belgen hun toevlucht in Nederland, dat op dat moment een bevolking telde van ongeveer 6,3 miljoen. Het middelenvereiste werd tijdelijk niet van toepassing geacht.

Na de Eerste Wereldoorlog kampte Europa met een vluchtelingenprobleem. Mensen raakten op drift door de oorlog en als gevolg van de Russische Revolutie, de masamoord op Armeniërs in Turkije en het uiteenvallen van Oostenrijk-Hongarije. In 1926 waren er in Europa 9,5 miljoen vluchtelingen, waarvan een deel stateloos was.²⁵ In de jaren dertig volgden mensen die de fascistische regimes in Italië, Duitsland, Spanje of Portugal ontvluchtten. Onder leiding van Fridtjof Nansen, de Hoge Commissaris voor Vluchtelingen, werd er tussen 1922 en 1938 een aantal internationale conventies opgesteld, die door een wisselend aantal landen werden geratificeerd. De meeste waarde werd gehecht aan de conventie van de Volkenbond van 1933, omdat er een clausule in was opgenomen die staten verplichtte om geen enkele vluchteling hun grondgebied uit te zetten. Slechts acht staten ratificeerden dit verdrag, waaronder Frankrijk en Groot-Britannië. Deze conventie werd gezien als een mijlpaal en stond model voor het Vluchtelingenverdrag van 1951.²⁶

In 1933, toen Hitler aan de macht kwam in Duitsland, vluchtten vijftigduizend Duitse ingezetenen naar omliggende landen.²⁷ De internationale gemeenschap reageerde hierop door op 30 juli 1935 het Plan voor de Uitgifte van Identiteitskaarten voor Vluchtelingen uit het Saargebied op te stellen. Zestien landen ondertekenden het. In 1936, nadat Duitsland de Volkenbond had verlaten, werd er een hoge commissaris aangesteld voor deze vluchtelingen.²⁸ Op 4 juli 1936 accepteerden zeven staten een voorlopige regeling voor vluchtelingen uit Duitsland. Deze werd vervangen door het Verdrag betreffende de Status der Vluchtelingen komende uit Duitsland, ondertekend op 10 februari 1938.

Met de sterke stijging van de werkloosheid in de jaren dertig nam in Nederland de roep om bescherming van de nationale arbeidsmarkt toe. Door nieuwe wetten werd niet alleen geprobeerd om de toegang van vreemdelingen tot de Nederlandse arbeidsmarkt aan banden te leggen, maar ook om vluchtelingen te weren. In 1934 besloot de Nederlandse regering vluchtelingen alleen nog voor tijdelijk verblijf toe te laten.²⁹ Zij werden aan de grens geweerd en als ze toch in het land werden aangetroffen, zouden ze worden uitgeleid. Deze en andere maatregelen om vluchtelingen te weren, werden niet zo strikt toegepast als de barse toon suggereert. Ze waren meer bedoeld als ontmoediging. In de praktijk bleek het lastig om vluchtelingen bij de grens tegen te houden. Nog moeilijker was het om vluchtelingen die al in Nederland waren, weer over de grens te zetten. Het ambtenarenapparaat was niet in staat effectief controle uit te oefenen, en plaatselijke autoriteiten hielden er vaak een eigen interpretatie van de regels op na. Bovendien wilde de overheid ook geen al te opvallende maatregelen nemen om de internationale verhoudingen niet te ontwrichten. De ministeries die meer oog hadden voor de binnenlandse situatie, zoals Justitie, Sociale Zaken (SoZa) en Binnenlandse Zaken (BiZa), wilden strengere maatregelen dan het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa). BuZa was beducht voor de reputatie van Nederland in het buitenland en wilde vooral buurland Duitsland niet voor het hoofd stoten.

Langzaam maar zeker werd de controle verscherpt. Via eisen, zoals niet in loondienst mogen treden bij een immigrant, en strengere voorwaarden voor het oprichten van een eigen bedrijf, die niet alleen voor joodse vluchtelingen golden, werd het steeds moeilijker om aan de eis te voldoen in eigen onderhoud te voorzien, het eerdergenoemde middelenvereiste. De *Anschluss* van Oostenrijk in maart 1938 leidde tot de komst van een nieuwe groep vluchtelingen. In mei 1938 volgde het besluit dat een vluchteling voortaan als 'een ongewenscht element voor de Nederlandsche maatschappij en derhalve als een ongewenste vreemdeling' was te beschouwen.³⁰ Vluchtelingen waren ongewenste vreemdelingen, die niet mochten worden toegelaten of, als zij al in Nederland waren, over de grens moesten worden gezet. Na de grootscheepse pogrom in Duitsland tegen de joden in de nacht van 9 op 10 november 1938 (*Kristallnacht*) reageerde de bevolking in Nederland geschokt. Er werd sterke druk op de regering uitgeoefend om zich gastvrijer op te stellen, waarop de regering besloot tot toelating van negenduizend joden, mits zij al familie in Nederland hadden, ofwel wees waren, ofwel acuut gevaar liepen in Duitsland. Dit was echter een eenmalige maatregel. Uitzondering werd slechts gemaakt voor alleenstaande vrouwen en kinderen. In december 1938 vaardigde Justitie een circulaire uit die de toelating van vluchtelingen aan banden legde. Van verschillende zijden volgde protest tegen deze maatregel.³¹

Bij de ontwikkeling van beleid met betrekking tot toelating van vluchtelingen in Nederland tot 1940 waren economische factoren belangrijker dan ideologische, zo blijkt uit de literatuur. De economische situatie, die in de periode 1930-1940 verslechterde, was de grondslag voor het politieke handelen. Protectionistische maatregelen om de eigen arbeidsmarkt te beschermen en strenge eisen ten aanzien van de bestaansmiddelen van de vluchtelingen waren de voornaamste instrumenten om een restrictief vreemdelingenbeleid te voeren. Beleid en praktijk waren echter ook voor de Tweede Wereldoorlog niet gelijk.

In de periode 1945-1994 vormde asielmigratie slechts een klein deel van de immigratie in Nederland.³² Naar Nederland kwamen honderdduizenden migranten uit de voormalig koloniën, en gastarbeiders met hun familieleden. In deze hele periode voerde de Nederlandse overheid een restrictief beleid. Zo was de werving van gastarbeiders alleen mogelijk zolang er een strenge selectie plaatsvond en zolang hun verblijf als tijdelijk werd gezien. De Tweede Wereldoorlog had net als de Eerste Wereldoorlog tot miljoenen ontheemden – *DP's* – geleid. Het ging vooral om Polen en andere Oost-Europeanen die weigerden terug te keren naar hun land, omdat daar inmiddels een communistische regering was gevestigd. Zij verbleven in vluchtelingenkampen in Oostenrijk, Italië en Duitsland. De internationale gemeenschap had tot taak voor hen een oplossing te vinden. Na moeizaam overleg in Genève werd de definitie van een vluchteling vastgelegd in het eerdergenoemde Verdrag.³³ Problemen bij de totstandkoming van de definitie waren onder meer dat Oost en West een andere oplossing voorstonden van het vluchtelingenprobleem. De Oost-Europese landen wilden dat hun onderdanen repatrieerden, terwijl het Westen vond dat, als er sprake was van *vrees voor vervolging*, terugkeer naar het herkomstland niet aan de orde was. Uiteindelijk werden zij grotendeels gehervestigd in de vs, Canada en Australië. Bij de hervestiging van de *DP's* speelden hun economische kwaliteiten een rol. Nederland wierf

alleenstaande mannelijke en vrouwelijke DP's aan die integreerbaar waren op de arbeidsmarkt.³⁴

Tijdens de gehele Koude Oorlog (1945-1989) was het aantal asielzoekers relatief gering. Asielverlening in de Koude Oorlog wordt door auteurs beschreven als genereus omdat toelating van anticommunistische asielzoekers een ideologisch nut diende. De komst van Oost-Europeanen, die om asiel vroegen, was in die optiek weinig problematisch.³⁵ Op deze manier kon het Westen immers laten zien waar het stond in de Koude Oorlog.³⁶ Een voorbeeld van deze visie is een populair wetenschappelijk boek uit 1989, waarin staat dat na afloop van de Tweede Wereldoorlog Nederland ruimhartig 8.800 Oost-Europeanen ontving.³⁷ Deze visie werd breed onderschreven, zoals blijkt uit een handboek: 'vroeger werden politieke vluchtelingen gezien als dappere mensen die de strijd aanbonden tegen de verderfelijke dictatuur in hun land, vooral als ze uit een communistisch land kwamen. [...] Nu zijn asielzoekers geen politieke vluchtelingen, maar economische vluchtelingen.'³⁸ Juriste Laura Barnett schreef dat de Koude Oorlog een overweldigende invloed had op de manier waarop het Westen omging met vluchtelingen.³⁹ De Koude Oorlog creëerde een beperkt aantal asielzoekers en het Westen was bereid tot hun opname.⁴⁰ Jurist Charles Keely sprak over twee naoorlogse vluchtelingenregimes: het ene gericht op vluchtelingen uit Oost-Europa, het noordelijke regime, en het andere gericht op vluchtelingen uit de rest van de wereld, het zuidelijke regime.⁴¹ Het eerste regime was genereus omdat het ging om kleine aantallen vluchtelingen en omdat er brede steun was in de ontvangende samenleving. Voor het tweede gold dit alles niet. Al deze genoemde studies baseren zich op beleid. Of Nederland inderdaad genereus asielzoekers toeliet, is op basis van deze studies niet duidelijk.

Aan het einde van de Koude Oorlog nam het aantal asielzoekers toe, evenals het aantal wetenschappers dat zich met hun komst bezighield.⁴² Ook in Nederland kwam er aandacht voor de komst van nieuwe groepen asielzoekers.⁴³ Zij kwamen uit andere, verder weg gelegen landen en ze hadden andere asielmotieven. Meerdere auteurs gaan ervan uit dat het asielbeleid verhardde omdat het aantal asielzoekers toenam en zij een andere achtergrond hadden.⁴⁴ In de literatuur lijkt het een mantra dat de Nederlandse asielprocedure steeds strenger werd. Niet alleen overheden, maar ook burgers zouden zich steeds meer richten op eigen belang, wat dat ook mag zijn, en de rechten van nieuwkomers werden genegeerd.⁴⁵ Een gevolg was, zo luidt de veronderstelling in de literatuur, dat minder asielzoekers een vluchtelingenstatus kregen.⁴⁶

De literatuur over asielzoekers en vluchtelingen in de naoorlogse periode wordt gekenmerkt door vijf thema's of trends. Ten eerste valt op dat auteurs zelden aandacht hebben voor herkomstlanden van asielzoekers *en* voor de landen waar zij asiel vroegen.⁴⁷ Meestal gaat het om de redenen waarom asielzoekers hun land verlieten, of om hoe zij naar het Westen reisden, of om hun slagingskansen in asielprocedures, of om hoe zij integreerden in het Westen.⁴⁸ Er zijn maar weinig auteurs die de oorsprong, vlucht en integratie combineren. Groepen asielzoekers worden ook veelal afzonderlijk van elkaar bestudeerd en niet in vergelijkend perspectief. In de Nederlandse context zijn er voornamelijk studies over groepen asielzoekers en vluchtelingen na hun aankomst in Nederland. Er zijn studies over onder meer Vietnamezen⁴⁹, Turkse Christenen⁵⁰ en Tamils.⁵¹

Ten tweede benadrukken auteurs het onderscheid tussen enerzijds asielzoekers of vluchtelingen en anderzijds andere migranten, met als voornaamste verschil dat asielzoekers hun land niet vrijwillig verlaten.⁵² Toch is dit verschil in vertrekmotieven moeilijk te maken omdat migranten meerdere redenen voor vertrek hebben.⁵³ Studies laten zien dat tijdens interviews met ambtenaren van Justitie asielzoekers vertelden zowel om politieke als om economische redenen te vluchten.⁵⁴ De combinatie van motieven was volgens de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) één van de redenen waarom werd gedacht dat asielzoekers misbruik maakten van de asielprocedure.⁵⁵ Bovendien maken vluchtelingen en economische migranten uit hetzelfde land gebruik van dezelfde route naar het Westen.⁵⁶ Uit meerdere landen kwamen gelijktijdig of kort na elkaar arbeidsmigranten en asielzoekers. Onder de Spaanse gastarbeiders die in de jaren zestig in Noord-West Europa emplooi vonden, waren ook mensen die zich verzetten tegen het Franco-regime.⁵⁷ Uit Portugal kwamen arbeidsmigranten naar Nederland, maar ook mensen die het regime van Salazar en de dienstplicht in de koloniale oorlogen in Mozambique en Angola ontvluchtten. Uit Marokko kwamen arbeidsmigranten en tegenstanders van het regime van koning Hassan II. Uit Turkije kwamen, op het hoogtepunt van de gastarbeidsmigratie, mensen die de politieke coups en de daarop volgende repressie ontvluchtten. Ook Turkse Christenen verlieten hun geboortegrond in Oost-Turkije uit vrees voor repressie en gingen in het Westen werken als gastarbeider. Onder de arbeidsmigranten uit Griekenland waren tegenstanders van het kolonelsregime. Asielzoekers benadrukten in hun pleidooien dat zij geen arbeidsmigranten waren.

Auteurs proberen vluchtelingen in verschillende ‘types’ in te delen.⁵⁸ Socioloog Anthony Richmond onderscheidt bijvoorbeeld reactieve vluchtelingen, die pas vertrokken nadat de gevechten begonnen, en proactieve vluchtelingen, die al eerder vertrokken.⁵⁹ Zij die hun land plotsklaps moesten verlaten en zich niet op hun vlucht konden voorbereiden, werden beschouwd als geloofwaardiger.⁶⁰ Proactieve vluchtelingen, die voor hun vlucht de voor- en nadelen van migratie hadden berekend, waren minder geloofwaardig.⁶¹

Een derde trend in de literatuur is de grote belangstelling voor fluctuaties in de aantallen asielzoekers die jaarlijks kwamen, en in hoe de aantallen zich verhouden tot aantallen in andere landen.⁶² Ook overheden hebben belangstelling voor deze vraag omdat zij geïnteresseerd zijn in de omvang van de asielmigratie en of zij die kunnen laten dalen. Tussen wetenschappers lijkt er consensus te bestaan dat asielzoekers niet toevallig ervoor kozen om in een bepaald land asiel te vragen, maar dat ze een berekende afweging maakten.⁶³ In een recente studie wordt, als verklaring voor de aantrekkelijkheid van Nederland, de economie, het asielbeleid en het bestaan van netwerken genoemd.⁶⁴

Weinig wetenschappers hebben aandacht voor de vraag wie er invloed had op het asielbeleid van een land.⁶⁵ Er bestaan wel enkele uitzonderingen. Ten Doesschate onderzocht welke factoren invloed hadden op het Nederlandse asielbeleid in de periode 1968-1982.⁶⁶ Hij onderscheidt zes factoren: buitenlandse belangen, de arbeidsmarkt, de UNHCR, belangengroepen, integratiekansen en het Recht. Tanya Basok laat zien dat de Costaricaanse overheid bij het maken van asielbeleid rekening hield met de lokale en nationale arbeidersbeweging, vluchtelingengroepen, politici en de media.⁶⁷ Wanneer er aandacht is voor wie er invloed had op de uitkomst van asielverzoeken

ging het vaak over één voorpleiter. Een voorbeeld is de studie over het Universitair Asiel Fonds (UAF).⁶⁸ Enkele historici hebben aandacht voor veranderingen van het asielbeleid. De historica Corrie Berghuis beschrijft gedetailleerd de ontwikkelingen van het toelatingsbeleid voor vluchtelingen in het eerste decennium na de oorlog.⁶⁹ Over het algemeen is er weinig aandacht voor de lange termijn. Het handboek van Daan Bronkhorst is een uitzondering. Hij beschrijft daarin de komst van vluchtelingen naar Nederland sinds de zeventiende eeuw.⁷⁰ Niet alleen in de literatuur, maar ook in het internationale debat bestond er weinig aandacht voor de lange termijn.⁷¹ Er zijn wel enkele studies die historische vergelijkingen trekken.⁷²

Onderzoekers benadrukken het unieke en het ongewone van asielmigratie, waardoor aandacht ontbreekt voor terugkerende elementen.⁷³ Een onderzoekster laat asielmigratie beginnen in de jaren tachtig.⁷⁴ Elders werd geschreven over 'lankmoedig beleid bij de toelating van spontane migranten' voor 1980.⁷⁵ Vier recente proefschriften benadrukken, onterecht, het idee dat er pas vanaf midden jaren tachtig asielbeleid ontstond.⁷⁶ Weinig auteurs zien dat het naoorlogse asielbeleid veel overeenkomsten had. De jurist Bhupinder Chimni noemde dit de mythe van verschil.⁷⁷ Hij stelde dat de asielzoekers van de jaren tachtig ten onrechte werden geportretteerd als anders, want gedurende de gehele geschiedenis raakten mensen op drift en de verschillen tussen hen zijn gering. De historica Leenders constateerde dat Kamerleden in 1938, 1951 en 1999 het lot van (zielige) individuele vluchtelingen centraal stelden, terwijl Justitie juist oog had voor de omvang van de groep.⁷⁸ Dit is een belangrijke constatering. Het lijkt erop dat beslissers keken naar de omvang van de groep en dat voorpleiters zich richtten op individuele asielzoekers.

De nadruk op aantallen zorgde ervoor dat wetenschappers het hadden over asielcrises en breuken in het asielbeleid.⁷⁹ Crises werden verklaard uit een toename van het aantal asielzoekers, nieuwe herkomstlanden, het profiel van de asielzoekers en onduidelijk beleid. Ook zouden de economische omstandigheden in het land waar een asielaanvraag werd ingediend, meespelen.⁸⁰ Wanneer het gaat om de crisis van het asielsysteem, verwijzen onderzoekers niet naar één periode. Zij hebben het dan over de jaren 1970, 1980, 1990 en na 11 september 2001.⁸¹ In de Nederlandse context merkte politiek wetenschapper Fleur Alink op dat de komst van de Tamils eind 1984 voor een crisis zorgde binnen het overheidsapparaat, wat leidde tot veranderingen.⁸²

Een vierde trend, die waarneembaar is in studies over asielzoekers, is de nadruk op de werking van het Verdrag.⁸³ Veel onderzoek richt zich op veranderingen in het gebruik van termen als *vervolg*, *gegronde vrees* en *binnenlandse vluchtalternatief*.⁸⁴ Bij dergelijk onderzoek bleven niet-juridische argumenten zoals de situatie op arbeidsmarkt en succesvolle integratie, buiten beschouwing. Onderzoek bevestigt dat eind jaren tachtig veel asielzoekers in Europa geen status kregen, maar dat ze mochten blijven op andere gronden.⁸⁵ Het merendeel van de asielzoekers ontving tot twee keer toe een afwijzende beschikking. Slechts tussen de 15 tot 25 procent vertrok.⁸⁶

De definitie van een vluchteling uit het Verdrag werd uitvoerig bediscussieerd en bekritiseerd. Ze werd beperkt, gedateerd en Eurocentrisch genoemd.⁸⁷ De juriste Emma Haddad, stelt treffend dat er waarschijnlijk geen definitie bestaat die zo wijd is dat alle verschillende vluchtverhalen eronder vallen, en die tegelijkertijd alle niet-vluchtelingen uitsluit.⁸⁸ Er is in de literatuur volop aandacht voor het begrip *vervolg*.

Aan de ene kant werd gesteld dat volgens het Verdrag alleen de staat de vervolger kon zijn, en aan de andere kant dat vervolging door anderen dan de staat mogelijk was. Asielzoekers die een burgeroorlog ontvluchtten, voldeden volgens Westerse overheden niet aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag. Hun asielmotieven waren immers niet terug te voeren tot een conflict tussen burger en staat.⁸⁹ Belangrijk was dus wie de vervolger was. In de literatuur wordt dan ook uitvoerig bediscussieerd of vervolging in huiselijke kring of vervolging door andere bevolkingsgroepen een vluchtelingenstatus kon opleveren.⁹⁰ Een ander element uit het Verdrag is dat je geen vluchteling kunt zijn in eigen land. Ontheemden in eigen land waren uitgesloten van bescherming van het Verdrag.⁹¹ Tot slot was er aandacht voor gronden waarop vluchtelingen uitgesloten konden worden van bescherming van het Verdrag, bijvoorbeeld asielzoekers die misdaden tegen de menselijkheid pleegden of personen die vrijwillig de bescherming van de autoriteiten van hun herkomstlanden inriepen.

Het gaat in de literatuur verder om het onderscheid tussen objectieve en subjectieve vrees voor vervolging. Asielzoekers hadden een subjectieve vrees, die zij moesten zien te objectiveren door bewijzen te overleggen die hun asielaanvraag ondersteunden.⁹² Wanneer zij geen documenten bezaten, ging het bij het proces van statusbepaling om een evaluatie van hun beweringen in het licht van de beschikbare landeninformatie.

Een vijfde trend in de literatuur is dat auteurs de slagingskansen van asielverzoeken in verschillende landen proberen te berekenen. Econoom Eric Neumayer becijferde dat het herkomstland en de werkloosheid in het vestigingsland een significante rol speelden bij de kans op een status.⁹³ De toename van het aantal immigranten en eerdere amnestieën bleken de kans op een status eveneens te beïnvloeden.⁹⁴ De verschillende factoren die volgens onderzoekers bij asielverzoeken de doorslag gaven, worden uitgebreid besproken in paragraaf 1.3.

Kortom, veel auteurs hadden oog voor slechts een deel van het proces van asielmigratie (de oorzaken van de vlucht, de vlucht zelf, de asielprocedure of het proces van integratie), maar zelden voor meerdere stappen tegelijk. Daarnaast was er veel aandacht voor toe- of afname van het aantal ingediende asielverzoeken en het waarom van toen- en afnames. Veel onderzoekers presenteren asielmigratie iedere keer als iets ongewoons of nieuws. Auteurs verwijzen slechts naar het verleden om te benadrukken dat asielzoekers vroeger wel ruimhartig toelating kregen. Verder hadden vooral juristen veel aandacht voor de kernbegrippen uit het Verdrag. Tot slot gaat het in veel studies om de slagingskansen van asielzoekers op het semimeetbare niveau. Tot op heden is geen onderzoek gedaan naar de uitkomsten van individuele asielverzoeken over een lange periode en de argumenten die daarbij doorslaggevend waren. Voor het onderzoek van mijn dissertatie heb ik juist voor deze invalshoek gekozen.

1.3 THEORETISCH KADER

In deze studie gaat het, zoals gezegd, om de vraag door wie, hoe en waarom de kansen op asiel op het discursieve niveau werden beïnvloed. De argumenten die werden gebruikt en hun overtuigingskracht zijn gerelateerd aan de factoren die slagingskan-

sen – de kans dat een asielzoeker mocht blijven – beïnvloeden. *Vol=vol* is een (veelgebruikt) argument om toelating te weigeren, maar in het dichtbevolkte Nederland heeft het argument meer overtuigingskracht dan in dunbevolkte landen. Vergelijkenderwijs kan medelijden worden gebruikt als argument om toelating te bepleiten, maar het argument wint aan kracht wanneer het gaat om mensen die makkelijker als zielig of kwetsbaar worden beschouwd, zoals kinderen of vrouwen. In de literatuur wordt een hele reeks factoren aangedragen die de slagingskansen van asielzoekers beïnvloeden. De factoren die hieronder volgen, zijn ontleend aan studies die merendeels niet op Nederland betrekking hebben. Bij gebrek aan onderzoek is niet altijd duidelijk of bevindingen voor bijvoorbeeld de vs, ook opgaan voor Nederland, dat andere asielzoekers en een ander juridisch systeem kent. Bovendien is veel van de invloed van factoren die hieronder worden genoemd, eerder speculatief dan bewezen. Het theoretisch kader toont op basis van de literatuur welke factoren mogelijk relevant zijn. Aan het einde van deze paragraaf wordt ingegaan op het gat tussen beleid en praktijk. Theorieën die daar op ingaan, hangen vooral samen met de vraag naar het waarom van de beïnvloeding.

In de asielprocedure probeerden beslissers onderscheid te maken tussen ‘echte’ en ‘onechte’ vluchtelingen, ‘economische’ en ‘politieke’ vluchtelingen en ‘bonafide’ en ‘malafide’ vluchtelingen.⁹⁵ Wie een vluchtelingenstatus verdiende en wie niet, wordt gezien als één van de moeilijkste beslissingen die ambtenaren in Westerse staten moesten (en moeten) nemen.⁹⁶ Een van de moeilijkheden was dat politieke en economische argumenten invloed hadden op de invulling van asielbeleid.⁹⁷ Cruciaal in de procedure was dat beslissers erkenden dat asielzoekers *vrees voor vervolging* hadden in hun herkomstland door hun overheid. Volgens de jurist Kazimierz Bem volgde erkenning wanneer een asielzoeker de horde *gegronde vrees voor vervolging* had genomen.⁹⁸ Er bestond geen eenduidige definitie van het begrip *gegronde vrees voor vervolging*, maar het was wel een belangrijk argument. Canadese immigratiemedewerkers moesten vaststellen of er voor een asielzoeker een minimale kans bestond op vervolging.⁹⁹ In Engeland stond vervolging gelijk aan een systematische schending van de mensenrechten, veroorzaakt door het in gebreke blijven van de staat.¹⁰⁰ Europese landen namen in het asielbeleid criteria op die iets zeiden over het risico op vervolging: ‘considerable probability’, ‘reasonable degree of likelihood’, ‘serious possibility’ en ‘a plausible or reasonable fear’.¹⁰¹ Of een asielzoeker werd vervolgd of niet, was niet objectief vast te stellen. Dit zorgde ervoor dat beslissers enige speelruimte hadden. Het zorgde er ook voor dat op vergelijkbare verzoeken anders werd beslist. Zwitsers en Amerikaans onderzoek laat zien dat bepalen of een asielzoeker *vrees voor vervolging* had mensenwerk was. In Zwitserland kregen asielzoekers in verschillende kantons in vergelijkbare verzoeken een ander antwoord.¹⁰² Uit een Amerikaans onderzoek bleek dat asielzoekers bij een vrouwelijke rechter 44 procent meer kans maakten op een inwilliging dan bij een man. Verder bleek dat één rechter 2 procent van de verzoeken inwilligde, terwijl een collega de helft van de asielverzoeken toeweest.¹⁰³ Opnieuw kwamen regionale verschillen naar voren: een rechter in Miami verleende maar liefst 88 procent van de Colombiaanse asielzoekers een status, terwijl een rechter van een andere rechtbank oordeelde dat slechts 5 procent van de asielverzoeken moest worden ingewilligd.¹⁰⁴ Een advocaat verklaarde dit verschil uit het grote aantal zaken waarover

rechters op een dag moesten oordelen. Daardoor konden persoonlijke ideeën over asielzoekers beslissingen beïnvloeden.¹⁰⁵

In Nederland bleken de succesansen van Afghaanse asielzoekers in de vijf verschillende administratieve regio's ongelijk.¹⁰⁶ In een ander onderzoek werd gevraagd aan medewerkers van de IND, rechters, medewerkers van de Stichting Rechtsbijstand Asiel en advocaten om beschikkingen te schrijven in tien (bestaande) asielzaken. Slechts in één zaak kwamen zij allemaal tot dezelfde beslissing.¹⁰⁷ Overigens bleek ook belangrijk wie besliste wanneer de asielzoeker in bezwaar ging. Wanneer asielzoekers om herziening van hun afwijzing vroegen, kwam hun zaak terecht bij de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACV). De inwilligingspercentages van de verschillende commissies van de ACV lagen tussen de 0 en 28 procent (het gemiddelde was 8 procent).¹⁰⁸

Kortom, de kans op succes was mede afhankelijk van wie het asielverzoek behandelde. Verder gaat het in studies over slagingskansen om de invloed van restrictief of soepel asielbeleid. Politici, beleidsmakers en beslissers geloofden stellig dat wanneer zij het beleid aanscherpten, het aantal asielzoekers afnam. Asielzoekers kozen immers voor landen waar zij het makkelijkst asiel kregen.¹⁰⁹ Statistische analyse toonde aan dat wanneer de kans op een vluchtelingenstatus geringer was dan elders, het aantal asielverzoeken daalde.¹¹⁰ Uit onderzoek blijkt dat na invoering van streng beleid in tien van de vijftien Europese landen in de periode 1980-2001 het aantal asielzoekers afnam.¹¹¹ Niet iedereen was (en is) echter overtuigd van de invloed van streng beleid. Onderzoek laat zien dat asielzoekers weinig kennis hadden van het asielbeleid. Strenger beleid alleen kan dan ook niet verklaren waarom zij juist in Engeland asiel vroegen.¹¹² Politicoloog Eiko Thielemann berekende dat de strengheid van asielbeleid niet de doorslag gaf bij de keuze van een land. Asielzoekers lieten zich leiden door historische (koloniale) banden en netwerken, economische factoren (zoals hun kansen op de arbeidsmarkt) en de bekendheid met een land.¹¹³ Ander onderzoek bevestigde de invloed van de economische situatie in het land waar asiel werd gevraagd,¹¹⁴ evenals de aanwezigheid van familie, vrienden en kennissen.¹¹⁵ Verder gaven veel asielzoekers aan dat niet zij, maar hun reisagenten – de personen die hun reis regelden – bepaalden waar zij om asiel vroegen.¹¹⁶

De nationaliteit van een asielzoeker had invloed op de slagingskans in de asielprocedure. In de periode 1980-1985 kreeg in de vs 51 procent van de Russische asielzoekers een vluchtelingenstatus, terwijl slechts 2 procent van de Salvadoraanse asielzoekers deze status kreeg.¹¹⁷ Dezelfde opvallende verschillen waren zichtbaar in Nederland. Ethiopiërs hadden in de periode 1983-1989 47 procent kans op toelating, terwijl Tamils minder dan 2 procent kans maakten.¹¹⁸ Nationaliteit zou doorslaggevend geweest zijn tijdens de Koude Oorlog. Het Westen zou Oost-Europeanen als vluchtelingen hebben behandeld, zelfs al doorstonden zij de test van *vrees voor vervolging* niet.¹¹⁹ In de periode 1952-1980 werden vluchtelingen in de vs niet gedefinieerd als personen met *gegronde vrees voor vervolging*, maar waren vluchtelingen mensen die het communisme achter zich lieten.¹²⁰ De nationaliteit van een asielzoeker kon ook negatieve gevolgen hebben. Na 1985 werd het beleid restrictiever omdat tussen de 65 en 75 procent van de asielzoekers uit landen buiten Europa kwam, zo constateerde een onderzoeker.¹²¹

Het type regime dat asielzoekers ontvluchtten – democratisch of autoritair – had

invloed op de kans op succes.¹²² Hierbij speelde ook de positie van de asielzoeker in het herkomstland een rol. Belangrijk is dat de allerarmsten uit de armste landen geen asiel konden vragen in Europa, omdat zij Europa alleen al om financiële redenen nooit bereikten.¹²³ Wanneer zij er toch in slaagden Europa te bereiken, maakten zij minder kans op een status, omdat zij moeite hadden Westerse autoriteiten ervan te overtuigen dat zij geen economische motieven hadden.¹²⁴ Asielzoekers afkomstig uit een land met een autoritair regime, waar mensenrechtenschendingen plaatsvonden, maakten het meeste kans op een vluchtelingenstatus.¹²⁵ Minder kans maakten zij die voor de gevolgen van 'regime change' vluchtten.¹²⁶ Asielzoekers die aan het willekeurige geweld van een burgeroorlog ontsnapten, weken vooral uit naar buurlanden.¹²⁷ Het ontvluchten van een burgeroorlog was veelal onvoldoende om een vluchtelingenstatus te krijgen.¹²⁸ Dit soort onderzoeken geeft meestal niet aan of asielzoekers die niet werden erkend als vluchteling wel toelating kregen op andere gronden.

De bevolkingsdichtheid in ontvangende landen van asielzoekers speelde een rol bij de kans op succes. Dichtbevolkte landen zouden minder geneigd zijn asielzoekers en vluchtelingen te accepteren.¹²⁹ Belangrijk was ook de arbeidsmarkt. De arbeidsmarkt bood asielzoekers met bepaalde vaardigheden kansen.¹³⁰ Wanneer asielzoekers nuttig waren voor de ontvangende samenleving, vergrootte dit de kans op succes. Tijdens periodes van tekorten op de arbeidsmarkt waren asielzoekers meer welkom dan wanneer de economie kromp en de werkgelegenheid terugliep.¹³¹

Eerder onderzoek maakt duidelijk dat beeldvorming ten aanzien van een groep asielzoekers invloed had op de slagingskansen in de asielprocedure.¹³² Interessant is hierbij het idee van jaargangen van de demograaf Egon Kunz. Hij benadrukte dat asielzoekers in verschillende lichtingen hun land verlieten.¹³³ Uit Cuba bijvoorbeeld vertrok eerst de politieke elite, daarna de kleine bourgeoisie en als laatste de lagere sociale klasse.¹³⁴ De eerste groep beschouwde zichzelf als de echte vluchtelingen, maar dat idee deelden de latere groepen Cubaanse asielzoekers niet. Zij wezen erop dat zij zich langer verzetten tegen de Cubaanse machthebbers. Dit idee speelde in Nederland mogelijk ook bij de beslissers en de voorpleiters van asielzoekers. Nederlanders reageerden wellicht anders op Hongaren die vluchtten tijdens of vlak na de Hongaarse Opstand, dan op Hongaren die asiel vroegen in de jaren zestig.

Het hebben van een netwerk in het land waar asiel werd aangevraagd, had invloed op de slagingskans van asielzoekers. Lobbygroepen konden door het voeren van actie de druk op beslissers opvoeren.¹³⁵ Onderzoek uit 2004 laat zien dat asielzoekers met nauwe banden in het land waar zij asiel vroegen, meer kans maakten toegelaten te worden.¹³⁶ Bijstand van vluchtelingenorganisaties leidde tot een grotere slagingskans.¹³⁷ Een mogelijk verklaring is dat beslissers en rechters op een strategische manier handelden door asielzoekers die veel steun kregen toe te laten. Zo konden zij negatieve publiciteit vermijden. Ook wisten vluchtelingengroepen welke elementen belangrijk waren in een asielrelaas. Wanneer deze informatie werd doorgegeven aan asielzoekers resulteerde dit in een grote slagingskans.¹³⁸ Niet alle asielzoekers bleken evenveel steun te krijgen. Getalenteerde en intelligente asielzoekers konden vaker rekenen op steun dan asielzoekers met een andere achtergrond.¹³⁹ De invloed van netwerken, karakter en gedrag op de slagingskansen van asielzoekers is zichtbaar in de persoonsdossiers van asielzoekers.

Asielzoekers werden gezien als kwetsbaar en hulpbehoevend. Dit had mogelijk invloed op hun kansen op succes. De media zouden asielzoekers afbeelden als hulpeloze slachtoffers, die het recht hadden op toelating.¹⁴⁰ Het verbeelden van asielzoekers als zielig en hulpbehoevend, was een effectieve strategie.¹⁴¹ Dit gold niet alleen voor individuele gevallen. Hele groepen asielzoekers konden nadat zij het label 'vluchteling' kregen, worden beschouwd als hulpbehoevend.¹⁴² Om een vluchteling te zijn en hulp en rechten te krijgen, moesten asielzoekers zich conformeren aan de invulling die de beslissers aan dit label gaven. Asielzoekers die beter pasten bij het op dat moment gangbare beeld van een waarachtige vluchteling, maakten meer kans in de asielprocedure.

Sekse en gender (de verschillende rollen van mannen en vrouwen) vormden een andere verklaring voor de ongelijke kansen in de asielprocedure.¹⁴³ Ongeveer een derde deel van alle asielzoekers die in de jaren negentig het Westen bereikte, was vrouw.¹⁴⁴ Dit gold ook voor Nederland.¹⁴⁵ Wereldwijd waren er echter meer vrouwen dan mannen die vluchtten.¹⁴⁶ De verklaring is dat het voor vrouwen moeilijker was om een asielaanvraag in het Westen in te dienen omdat ze niet de middelen en contacten hadden om hun reis te regelen. Mannen en vrouwen, die asiel vroegen, werden in de media anders beschreven. Britse kranten beschreven asielzoekers vaak als criminele mannen.¹⁴⁷ Het imago van crimineel had mogelijk een negatieve invloed op uitkomst van de asielaanvragen van mannen. Vrouwen die asiel zochten, zouden onderontwikkeld zijn en geen Engels spreken.¹⁴⁸ Zij waren afhankelijk van hun man en zouden gevangen zitten in een achterlijke cultuur met onveranderlijke tradities. Zij verdienen bescherming en hulp. Deze stereotypering bood asielzoeksters mogelijk voordeel in de asielprocedure.¹⁴⁹

Vanaf midden jaren negentig wezen juristen, sociologen en antropologen op gender als verklaring voor de andere slagingskansen van mannen en vrouwen.¹⁵⁰ Deense onderzoekers concludeerden dat alleenstaande vrouwen in het nadeel waren ten opzichte van mannen en families.¹⁵¹ In een studie uit 1994, uitgevoerd namens de Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland (vvn), werd in het voorwoord opgemerkt dat vrouwen minder kans dan mannen maakten op een vluchtelingenstatus.¹⁵² De reden was dat vrouwen minder goed voldeden aan het profiel van een vluchteling zoals dat was geschetst in het Verdrag. Vrouwen zouden minder openlijk politiek actief zijn dan mannen omdat ze hun activiteiten in de privésfeer verrichtten.¹⁵³ Hun politieke activiteiten waren meer ondersteunend. Zij kookten bijvoorbeeld voor leden van een rebellenbeweging of boden onderdak aan gewonde soldaten. Zulke daden beschouwden Westerse autoriteiten niet als politiek, maar zij leidden in het herkomstland wel tot vervolging. Vanaf eind jaren tachtig is te zien dat onderzoekers benadrukten dat vrouwen wel waren vervolgd, maar op andere gronden dan mannen.¹⁵⁴ De specifieke vervolging die vrouwen ondergingen, wordt in de literatuur *gender based persecution* genoemd.¹⁵⁵ Het gaat om vrouwen die de heersende moraal overtraden (een Iraanse asielzoekster die weigerde een hoofddoek te dragen bijvoorbeeld) of om vrouwen die slachtoffer werden van huiselijk of seksueel geweld. Deze vrouwen konden niet rekenen op bescherming door hun eigen overheid.

Recent onderzoek toont echter aan dat vrouwen in Nederland, en ook in Zweden, Canada en Zwitserland, succesvoller waren in de asielprocedure dan mannen.¹⁵⁶ Tus-

sen 1993 en 1998 maakten vrouwen meer kans op een humanitaire status in Nederland dan mannen.¹⁵⁷ Onduidelijk is of dit het gevolg was van bewust beleid of een bijeffect was van het asielbeleid. Een verklaring is dat autoriteiten minder geneigd waren vrouwen uit te zetten dan mannen en zij daarom alsnog een humanitaire status kregen. De relatief gunstige positie van vrouwen was niet nieuw. Joodse vrouwen die Duitsland ontvluchtten, kregen in 1938 in Nederland makkelijker een verblijfsvergunning dan joodse mannen. Gedeeltelijk kwam dat door andere kansen van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt.¹⁵⁸ Een andere verklaring voor het verschil zou de ondervertegenwoordiging van vrouwen onder de asielzoekers kunnen zijn.¹⁵⁹ Mogelijk dachten beslissers dat, omdat er minder vrouwen asiel vroegen, zij die Nederland wel bereikten goede redenen hadden om te vluchten en dus recht hadden op toelating.¹⁶⁰ Andere verklaringen zijn dat uit een soort gelijkheidsgedachte beslissers evenveel mannen als vrouwen wilden toelaten en dat vrouwen als geloofwaardiger werden gezien en zij daarom relatief vaker het voordeel van de twijfel kregen.¹⁶¹

De sociologen Peter Mascini en Marjolein van Bochove vroegen zich af waarom vrouwen meer kans op succes hadden in de asielprocedure. Zij berekenden dat asielzoekers die samen met een kind of samen met een partner asiel vroegen, een betere uitgangspositie hadden. Vooral vrouwen vroegen vaker in het gezelschap van hun man of een kind om asiel.¹⁶² Vrouwen reisden ook vaker hun partner achterna en volgmigranten waren in de regel succesvoller dan aanvragers die geen partner in Nederland hadden. Zij wezen erop dat vrouwen vaker afkomstig waren uit landen waarvoor gold dat de kansen op succes groot waren.¹⁶³ Deze verklaringen bleken niet afdoende; er was nog iets anders aan de hand. Mascini en van Bochove opperden dat asielzoeksters kwetsbaarder zouden zijn en minder avontuurlijk. Beslissers hadden mogelijk het idee dat mannen hun land verlieten om er economisch beter van te worden, terwijl vrouwen vluchtten als het niet anders kon.¹⁶⁴ Een andere verklaring was dat veel asielzoekers toelating kregen op grond van humanitaire overwegingen, veelal omdat zij getraumatiseerd waren. Wellicht vonden de beslissers dat vrouwen (relatief) vaker een trauma hadden.

Verder bleek dat of een asielzoeker geloofwaardig werd bevonden, grote gevolgen had voor de slagingskans in de asielprocedure. Het vaststellen van geloofwaardigheid was moeilijk, maar het zou de belangrijkste horde zijn die asielzoekers moesten nemen in de asielprocedure.¹⁶⁵ Medewerkers van de Zweedse migratieraad noemden het ontdekken van de waarheid één van de moeilijkste aspecten van een asielzaak.¹⁶⁶ Overtuigen dat een asielzoeker de waarheid sprak, was dan ook een van de belangrijkste taken van asieladvocaten.¹⁶⁷ Onderzoek laat zien dat mensen slechte leugendetectors zijn.¹⁶⁸ Vaststellen of een persoon uit een andere cultuur de waarheid spreekt, is nog moeilijker.¹⁶⁹ De Canadese Justitie deed veel zaken van asielzoekers af als ongeloofwaardig, maar de dossiers lieten zien dat hiervoor lang niet altijd afdoende bewijs was.¹⁷⁰

Meerdere factoren hadden invloed op het bepalen van de *geloofwaardigheid* van een asielzoeker. Zo zouden 'echte' vluchtelingen hun land niet verlaten, maar hun strijd voortzetten in hun eigen land of vanuit een buurland.¹⁷¹ Asielzoekers die naar Nederland kwamen, zouden dan ook om een andere reden gemigreerd zijn. Arme asielzoekers uit arme landen zouden, zoals we zagen, economische motieven hebben voor hun vlucht, volgens beslissers. De vraag is of asielzoekers wel in staat zijn een consi-

stent verhaal te vertellen. Het opleidingsniveau van een asielzoeker speelde een rol. Laagopgeleide verzoekers hebben mogelijk meer moeite herhaaldelijk een consistent verhaal te vertellen tijdens de asielprocedure. Een studie naar Kosovaarse en Bosnische asielzoekers, die als groep in Engeland waren toegelaten, liet zien dat er in de interviews van vrijwel iedere asielzoeker tegenstrijdigheden zaten. Zij waren collectief toegelaten en ze hadden dus geen reden hun verhaal sterker te maken.¹⁷² Getraumatiseerde asielzoekers bleken eveneens moeite te hebben met het criterium *geloofwaardigheid*, omdat zij tijdens verschillende interviews tegenstrijdige verklaringen aflegden.¹⁷³ Als gevolg van een trauma was hun geheugen niet in staat tot een correcte weergave van gebeurtenissen die lang geleden plaatsvonden, volgens onderzoekers.¹⁷⁴ Als asielzoekers er niet in slaagden hun ervaringen op juiste wijze weer te geven, betekende dit dus niet altijd dat ze logen.

In tabel 1 worden de factoren samengevat die volgens de literatuur invloed hadden op de slagingskansen van asielzoekers. Asielzoekers, beslissers en voor- en tegenpleiters waren zich gedeeltelijk bewust van de werking van deze factoren en zetten ze strategisch in als argument. Bij veel vraag naar arbeid kon het nut van de asielzoeker voor de arbeidsmarkt worden benadrukt. Bij werkloosheid verschoof de nadruk naar andere argumenten of werd benadrukt dat deze specifieke kandidaat niet of nauwelijks een bedreiging vormde voor de arbeidsmarkt.

TABEL 1 FACTOREN DIE VOLGENS DE LITERATUUR INVLOED HADDEN OP UITKOMSTEN VAN ASIELVERZOEKEN

Geloofwaardigheid
(vrees voor) Vervolging
Soepel of restrictief beleid
Asielbeleid van andere landen
Banden, netwerken
Economische situatie, werkgelegenheid
Nationaliteit
Regime in herkomstland (repressief of democratisch)
Klasse
Bevolkingsdichtheid asieland
Beeldvorming
Jaargang
Lobbygroepen
Intelligentie, opleiding, sekse asielzoeker
Zieligheidsgehalte / kwetsbaarheid
Met of zonder kinderen

Bij de beantwoording van mijn vraagstelling is de zogenaamde *gap*-theorie belangrijk, die in 1994 door Wayne Cornelius (en anderen) werd geïntroduceerd.¹⁷⁵ Het gat verwijst naar het verschil tussen de doelen van het nationale immigratiebeleid (wetgeving, vreemdelingenbeleid) en de uitkomsten van dit beleid.¹⁷⁶ De socioloog Chris-

tian Joppke betwijfelde of nationale staten dit verschil überhaupt konden maken, omdat immigratiebeleid daartoe niet toereikend was.¹⁷⁷ Beleidsmakers trachtten het gat tussen het doel en de uitkomst van beleid te dichten via beleidsveranderingen.¹⁷⁸ Problematisch is dat overheden aan de ene kant migranten probeerden tegen te houden, maar aan de andere kant juist gekwalificeerde migranten wierven. Böcker en Clermonts, die uitgebreid het beleid en de praktijk van de regulering van arbeidsmigratie beschreven, merkten op dat op het hoofdkantoor de beoordelaars van aanvragen vooral oog hadden voor restrictief toelatingsbeleid, terwijl consultants op lokaal niveau een meer dienstverlenende instelling hadden.¹⁷⁹

De *gap*-theorie is belangrijk voor dit onderzoek omdat precies in dit gat de speelruimte lag waarin het debat tussen beslissers, voorpleiters en tegenpleiters plaatsvond. Dat was de speelruimte die de pleitbezorgers zochten. Deze speelruimte of manoeuvreerruimte wordt begrensd door hoe scherp of vaag, of hoe (on)omstreden definities zijn. ‘Zachte’ grenzen, zoals ze in de literatuur worden genoemd, creëren speelruimte.¹⁸⁰ Er was, zoals hiervoor beschreven, een gangbare definitie van een vluchteling (de definitie in het Verdrag), maar wat *vrees voor vervolging* – als kernbegrip van het Verdrag – inhield, stond niet helder vast en de invulling ervan verschoof door de tijd heen. Onder meer hierdoor ontstonden discussies en was er ruimte voor afwijkingen van een beleid dat in principe als streng werd neergezet.

Het verschil tussen beleid en praktijk wordt in de literatuur op meerdere manieren verklaard. Bestuurskundige Arthur Ringeling wees al in 1978 op de vrijheid die ambtenaren hadden tot het nemen van een afwijkende beslissing van het immigratiebeleid (in zijn geval bij het toelaten van Spijtoptanten).¹⁸¹ Aanvankelijk lag in het *gap*-theorie-debat de nadruk op de rechtspraak, die de mogelijkheid om beleid uit te voeren beperkte.¹⁸² Later werd deze factor als minder belangrijk gezien en kwam de nadruk meer op de (steeds meer) beperkte mogelijkheden van natiestaten te liggen.¹⁸³ Internationale verdragen zouden de handelingsvrijheid van nationale staten hebben beperkt. Volgens de historica Saskia Bonjour is het gat echter beter te verklaren uit de tegengestelde belangen van beleidsmakers.¹⁸⁴ Haar onderzoek naar het beleid voor gezinsmigratie in de periode tussen 1955 en 1975 maakte duidelijk dat bij SoZa het belang van het Nederlands bedrijfsleven voorop stond. Om van Nederland een aantrekkelijk land te maken in het tijdvak van gastarbeidermigratie, moesten arbeidsmigranten de mogelijkheid hebben tot gezinshereniging. Confessionele partijen, die het vanuit moreel oogpunt onaanvaardbaar achtten om mannen jarenlang van hun gezin te scheiden, steunden het door SoZa bepleitte beleid. Ambtenaren bij Justitie verwachtten echter dat na gezinshereniging terugkeer niet meer zou plaatsvinden. Ze vreesden dat de komst van de gastarbeidergezinnen de sociale samenhang in Nederland aantastte. Justitie had de komst van buitenlandse gezinnen graag verboden. De argumenten van SoZa en de morele steun voor het idee dat een man bij zijn vrouw en een vader bij zijn kinderen hoorde te zijn, bepaalden uiteindelijk de uitkomst van de discussie. Verschillende spelers konden dus een andere visie hebben en ambtenaren bij Justitie konden worden overtuigd met goede argumenten.

Er waren niet alleen verschillen in beleidsperspectief tussen beleidsmakers binnen de ministeries en tussen ministeries, maar ook tussen die op het nationale en lokale niveau.¹⁸⁵ Zo bleken er burgemeesters te zijn die weigerden het asielbeleid uit te voe-

ren. Als laatste zijn er verschillen tussen hoe beleid intern (bijvoorbeeld binnen de ministeries) wordt verdedigd en hoe dat naar buiten toe gebeurt.¹⁸⁶ Een verschil tussen deze interne en externe verdediging kan het gevolg zijn van wie het meest gevoelig is voor welk beleidsperspectief. Intern kan dat het arbeidsmarktperspectief zijn, extern kan de invloed van de natie of dat van asielzoekers sterker wegen, of kan beleid verdedigd worden ter bescherming van zwakken of als onderdeel van een strijd tegen communisme of terrorisme.¹⁸⁷ Belangen, tegengesteld of niet, bepaalden de uitkomst.

Samengevat, kan – vanuit een theoretisch perspectief – worden gesteld dat de kansen voor asielzoekers om te mogen blijven, werden bepaald door hun *geloofwaardigheid* en of hun *vrees voor vervolging* gegrond was. Andere elementen die de literatuur aandroeg, waren het regime in het herkomstland (repressief of democratisch), het beleid in het land waar asiel werd gevraagd, de komst van andere migranten (niet-asielzoekers), de economische situatie (vooral de arbeidsmarkt) en de bevolkingsdichtheid in het asieland, geopolitieke verschuivingen (zoals het einde van de Koude Oorlog), de nationaliteit, klasse, het opleidingsniveau en de sekse van asielzoekers, hun banden en netwerken en de lobbygroepen die voor hen in de bres sprongen, de beeldvorming over asielzoekers of bepaalde groepen in het bijzonder, de jaargang waartoe een asielzoeker behoorde, hun zieligheid of kwetsbaarheid en of ze met hun gezin kwamen of niet. Aan deze factoren werden de argumenten voor afwijzen of toelaten ontleend: bijvoorbeeld economische recessie in combinatie met het feit dat een asielzoeker arm was, gaf kracht aan het argument dat het hier om een ‘economische’ en geen ‘waarachtige’ vluchteling ging. Bij het afbakenen van de speelruimte tussen beleid en praktijk waren materiële, morele en electorale aspecten belangrijk. Hoe groot de speelruimte op verschillende momenten was en wie met welke argumenten de beslissers wilden overtuigen, is de vraag waar het hier om gaat.

1.4 INDELING EN PERIODISERING

Deze studie omvat vijf periodes van elk ongeveer tien jaar.¹⁸⁸ Een periode eindigt wanneer er een grote groep nieuwe vluchtelingen of asielzoekers in Nederland verscheen. Er is steeds een overlappend jaar tussen twee periodes omdat grenzen tussen de periodes niet precies te trekken zijn. Ieder hoofdstuk is op dezelfde manier opgebouwd. Na de inleiding, wordt allereerst het karakter van het tijdvak beschreven. De context waarin asielzoekers asiel aanvragen had invloed op de manier waarop hun asielaanvragen werden beoordeeld. Vervolgens komen veranderingen in asielwetgeving en asielbeleid aan bod. Daarna wordt uitgelegd wie er asiel aanvragen in deze periode en waarom zij dat deden. In het laatste deel van ieder hoofdstuk (voor de conclusie) gaat het om de zwaarwegende en minder zwaarwegende argumenten en strategieën van de beslissers, de voorpleiters en de tegenpleiters. In iedere periode blijken een of meer (clusters van) argumenten de doorslag te geven bij de beoordeling van asielverzoeken. Waarom juist deze argumenten succesvol waren, wordt verklaard. Hierbij gaat het om de vraag of er speelruimte was voor beslissers bij het nemen van beslissingen in asielverzoeken en hoe zij deze invulden.

Deze dissertatie eindigt om twee redenen in 1994. De eerste en belangrijkste reden is brontechnisch. De persoonsdossiers zijn mijn belangrijkste bron en na 1994 waren er geen persoonsdossiers meer beschikbaar. Ten tweede veranderde na 1994 de procedure ingrijpend door wijzigingen in de Vreemdelingenwet.¹⁸⁹ De directie Vreemdelingenzaken van Justitie was niet langer verantwoordelijk voor het beoordelen van asielverzoeken. Deze taak werd overgeheveld naar de IND, een nieuwe verzelfstandigde organisatie. Na 1994 moesten asielzoekers zich aanmelden op aanmeldcentra, waar werd bepaald of hun verzoeken kansrijk waren. Zo ja, dan werden zij doorgestuurd naar opvangcentra, waar hun aanvragen verder werden behandeld. De procedure veranderde ook inhoudelijk. Veel asielverzoekers kregen tijdelijke categoriale bescherming, zoals de Joegoslavische asielzoekers, waardoor een inhoudelijke afweging, en dus debat ontbrak. Een andere wijziging in de Vreemdelingenwet was dat aanvragen afgedaan konden worden als niet-ontvankelijk (bijvoorbeeld wanneer een asielzoeker in een ander Europees land asiel had kunnen vragen) en kennelijk ongegrond (bijvoorbeeld wanneer de asielzoeker in redelijkheid geen enkel vermoeden wekte dat rechtsgrond voor toelating bestond).

De eerste periode loopt van 1945 tot 1956: vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de Koude Oorlog tot het moment dat meer dan drieduizend Hongaarse vluchtelingen naar Nederland kwamen. Bij de toelating van asielzoekers en vluchtelingen in dit decennium speelden niet alleen humanitaire motieven, maar bleken ook de situatie op de arbeidsmarkt¹⁹⁰, de woningnood en de Koude Oorlog invloed te hebben op de slagingskansen van asielzoekers.¹⁹¹ Asielzoekers in deze periode waren voornamelijk Oost-Europese mannen. Hun aantal was gering. De Nederlandse overheid besloot in 1947 mee te helpen aan een oplossing van het Europese vluchtelingenprobleem door enkele duizenden DP's uit Duitse vluchtelingenkampen uit te nodigen.

In de tweede periode – van 1956 tot 1968 – was het aantal asielverzoeken nog altijd gering, ongeveer honderd tot tweehonderd per jaar.¹⁹² De Nederlandse overheid nodigde in deze periode om humanitaire redenen kleine groepen vluchtelingen uit vluchtelingenkampen uit.¹⁹³ Deze periode eindigt in 1968 met asielverzoeken van Tsjecho-Slowaken, die in verband met de Praagse Lente niet naar hun land terug durfden.¹⁹⁴

In de derde periode – van 1968 tot 1977 – was ongeveer de helft van de asielzoekers in Nederland afkomstig uit het Oostblok, de andere helft waren Portugese dienstweigeraars, communistische Grieken en een enkele Amerikaanse deserteur. De bekendste asielzoeker uit deze periode was de Amerikaanse deserteur Ralph Waver. Veel Nederlanders lieten hun onvrede bij Justitie blijken over de uitkomst van zijn zaak. Deze zaak wordt uitvoerig besproken. Belangrijk was verder dat Nederland begin jaren zeventig verzeild raakte in een economische crisis, die zorgde voor toename van de werkloosheid en het einde van de werving van gastarbeiders. In deze periode nodigde Nederland voor het eerst groepen vluchtelingen uit niet-Europese landen uit voor hervestiging, waaronder in 1972 tweehonderd Oegandezen met een Aziatische achtergrond en ruim duizend vluchtelingen uit Latijns Amerika, in het bijzonder uit Chili. Deze periode eindigde met de komst van de Turkse Christenen in 1977.

De vierde periode loopt van 1977 tot 1985. Nog altijd kwam een deel van de asiel-

zoekers uit Oost-Europa, zoals in 1981 Polen die de verboden vakbond Solidariteit steunden. De meeste asielzoekers kwamen echter uit niet-Europese landen: Ghana, Iran, Turkije, Ethiopië en Pakistan. Asielmigratie was niet langer een exclusief Oost-West verschijnsel, maar steeds vaker vluchtten asielzoekers van Zuid naar Noord.¹⁹⁵ In Nederland waren de twee belangrijkste groepen Turkse Christenen en Ethiopiërs. In deze periode werden voorts grote groepen vluchtelingen uitgenodigd om zich in Nederland te vestigen. Zo kregen 7.700 Vietnamese bootvluchtelingen toestemming voor vertrek naar Nederland.

De vijfde en laatste periode – 1985-1994 – begint met de komst van duizenden Tamils in 1984 en 1985. Zij waren duidelijk anders dan de asielzoekers in eerdere periodes. Het ging om hindoes die werden vervolgd door boeddhisten. In deze periode nam het aantal asielzoekers sterk toe. Ontving Justitie in 1981 754 asielaanvragen, slechts zes jaar later was dit gestegen tot 13.460. Nadat het IJzeren Gordijn viel, nam de Oost-West asielmigratie toe. De Joegoslavische asielzoekers uit de jaren negentig heb ik grotendeels buiten deze dissertatie laten vallen. Hun komst werd uitvoerig door beleidsmakers en politici bediscussieerd, maar na debatten kregen zij een tijdelijke status.¹⁹⁶ In hun persoonsdossiers is dan ook geen discussie zichtbaar. Het aantal uitgenodigde vluchtelingen werd teruggebracht tot een beperkt jaarlijks quotum.

1.5 DE NEDERLANDSE ASIELPROCEDURE EN DE BESLISSERS EN DE BEPLEITERS

Hoewel de Nederlandse asielprocedure in de periode 1945-1994 veranderde, is het mogelijk een beeld te schetsen hoe de asielprocedure globaal verliep in de naoorlogse periode. In deze paragraaf komen de stappen aan bod die asielzoekers doorliepen nadat zij een asielaanvraag indienden. Voor veel asielzoekers kon de asielprocedure een ondoorgrondelijk proces lijken waarop zichzelf geen invloed konden uitoefenen. Zij zaten vast in een web van beleid, wetten en rituelen en zij waren overgeleverd aan advocaten, ambtenaren, rechters, journalisten, politici en actiegroepen, die over hun lot beslisten zonder dat zij zelf er enige invloed op hadden.¹⁹⁷ Het bepalen of iemand vluchteling was, lag in de handen van Nederlandse ambtenaren.¹⁹⁸ In de asielprocedure wilden beslissers een onderscheid maken tussen personen die vluchtelingen zijn in de zin van het Verdrag, zij die om een andere reden verblijf verdienden – vooral om humanitaire of economische redenen – en zij die niet het recht hadden op toelating. De personen die verantwoordelijk waren voor het maken van dit onderscheid waren ambtenaren van Justitie, tot 1991 bijgestaan door ambtenaren van BuZa. Dit waren de beslissers.

Justitiële departementen met verschillende namen (de Rijksvreemdelingendienst (rvd), Vreemdelingenzaken en Grensbewaking en Vreemdelingenzaken) waren in de periode 1945-1994 verantwoordelijk voor afhandeling van asielaanvragen en voor het maken van asielbeleid. De ambtenaren van deze departementen bereidden beslissingen van de minister of staatssecretaris van Justitie voor. De hoogste ambtenaar van Justitie, de secretaris-generaal, functioneerde als intermediair tussen de minister of staatssecretaris en de uitvoerende dienst. In bijlage 1 worden de namen genoemd van de ministers en staatssecretarissen van Justitie en BuZa, plus hun partijen en hun

ambtsperiode.

Na aankomst in Nederland moesten asielzoekers zich melden bij de lokale vreemdelingendienst en zowel om een vluchtelingenstatus vragen (via formulier F), als om een verblijfsvergunning op andere gronden (formulier A). Hierna volgde een eerste gehoor, ook wel de intake genoemd, waarin met behulp van een tolk werd gevraagd naar de personalia van de asielzoeker. Op dat moment ging het nadrukkelijk niet om de vluchtmotieven van een asielzoeker. Het eerste gehoor werd meestal afgenomen door een medewerker van de lokale vreemdelingendienst. Van invloed waren verder de medewerkers van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD). Zij waren tot begin jaren zestig verantwoordelijk voor het antecedentenonderzoek. Zij observeerden asielzoekers en verzamelden informatie in het buitenland. In een rapport overwoog een medewerker van de BVD of er bezwaar bestond tegen de toelating van een asielzoeker. Het rapport van dit gehoor werd opgestuurd naar Justitie, waarna het nader gehoor werd gepland. Tijdens het nader gehoor kregen de asielzoekers kans uit te leggen waarom zij *gegronde vrees voor vervolging* hadden. De persoon die dit gehoor afnam, was in deze periode niet dezelfde als de persoon die de beslissing nam. In de eerste decennia na de oorlog waren het de ambtenaren van de vreemdelingendiensten of de rijksrechercheurs die het nader gehoor afnamen. Na de komst van de Turkse Christenen, eind jaren zeventig, stelde Justitie voor deze taak speciale ambtenaren aan: contactambtenaren. Tot midden jaren zeventig moest de verantwoordelijke procureur-generaal de minister van Justitie voorzien van een advies over wat er moest gebeuren met een asielzoeker.

Aan wat de asielzoeker naar voren bracht tijdens dit interview hechte Justitie tijdens de rest van de procedure grote waarde. Het nader gehoor werd het belangrijkste moment in de asielprocedure genoemd.¹⁹⁹ Contactambtenaren werden geacht kennis te hebben over de culturele, sociale en politieke achtergrond van het herkomstland van de asielzoeker. Tijdens het nader gehoor werden asielzoekers gevraagd naar namen en data van gebeurtenissen, waarmee zij hun asielrelaas konden onderbouwen. Daarnaast was het wenselijk dat asielzoekers documenten overlegden, waarmee zij hun identiteit, reisroute en relaas bevestigden. Al vroeg de wet hier niet om, het bleek in de praktijk moeilijk om zonder enig bewijs een vluchtelingenstatus te krijgen.²⁰⁰ In de rapporten van nader gehoor stonden geen vragen en antwoorden. De contactambtenaar vatte in eigen woorden na afloop van het interview het gesprek samen. Hoe de conversatie tussen contactambtenaar, tolk en asielzoeker exact verliep, is niet na te gaan. Uit eerder onderzoek bleek dat asielzoekers soms een bepaald type verhaal naar voren brachten om zo te voldoen aan de verwachtingen van beslissers.²⁰¹

Veel onderzoekers leverden kritiek op de gang van zaken tijdens het nader gehoor.²⁰² Zo kreeg Justitie het verwijt dat gebruik werd gemaakt van ondeskundige tolken. Daarnaast zouden er misverstanden zijn ontstaan door onwetende of ongevoelige interviewers. De contactambtenaren kregen ook het verwijt dat zij te weinig kennis hadden over de achtergrond van asielzoekers. Dit alles zou ervoor hebben gezorgd dat er in meer dan de helft van de interviews sprake was van miscommunicatie tussen de interviewer en de geïnterviewde.²⁰³ De misverstanden die ontstonden tijdens de gehoren, zorgden bij de beslissers voor twijfel over de *geloofwaardigheid* van asielzoekers.²⁰⁴ Vluchtelingenwerkgroepen of advocaten mochten door het melden van cor-

recties en aanvullingen proberen de nader gehoren te verbeteren.

Na het nader gehoor toetste een beslisser of het vluchtrelaas van een asielzoeker *vrees voor vervolging* in zijn land van herkomst opleverde. Het nader gehoor vormde de basis voor de beslissing in eerste aanleg. Het Verdrag stond een individuele toetsing van asielverzoeken voor. Niet langer kregen allen die behoorden tot eenzelfde groep categoriale bescherming en de status van vluchteling, zoals de Russische vluchtelingen van 1917, maar overheden moesten hun aanvragen individueel toetsen. Artikel 33 uit het Verdrag was belangrijk omdat het verdragsstaten verbood mensen uit te zetten naar landen waar hen vervolging wachtte, het non-refoulement principe. De Nederlandse overheid kon wel vluchtelingen uitzetten naar een veilig ander land. Dit wordt in deze dissertatie het land van ontvangst genoemd (het eerste land is het herkomstland, het land van ontvangst is het land waar de asielzoeker na vertrek verbleef en had kunnen blijven). Ook mochten asielzoekers worden gerepatrieerd, als zij in hun land niet hoefden te vrezzen voor vervolging.²⁰⁵

Na afloop van het nader gehoor kregen de beslissers informatie vanuit diverse kanten aangereikt. Voor- en tegenpleiters probeerden ambtenaren te bewegen de speelruimte in hun voordeel te gebruiken. Asielzoekers die in de optiek van de beslissers aan het Verdrag voldeden, kregen een vluchtelingenstatus. Beslissers keken naar kernelementen van het Verdrag: Was de *vrees voor vervolging* gegrond? Waren de redenen terug te voeren op een van de verdragsgronden (politieke vervolging, nationaliteit, etniciteit, religie en het behoren tot een bepaalde sociale groep)? Cruciaal is dat de definitie van gegronde *vrees voor vervolging* ruimte laat tot interpretatie.²⁰⁶ De vraag was waar de grens lag. Vluchtelingen die voldeden aan het Verdrag hadden recht op een identiteitsdocument, een vluchtelingenpaspoort en een werkvergunning.

Beweringen van asielzoekers waren zelden te controleren. Het was vaak het woord van de asielzoeker ('ik werd vervolgd door mijn overheid') tegen de mening van de beslisser ('niet vervolgd door de overheid'). Om toch tot een goede beslissing te komen, maakten de beslissers gebruik van landeninformatie. Het ging hierbij vooral om de ambtsberichten, opgesteld door medewerkers van ambassades en andere ambtenaren van BuZa. Het ambassadepersoneel deed ook onderzoek in individuele zaken en controleerde bijvoorbeeld of asielzoekers daadwerkelijk gevangen zaten en lid waren van een bepaalde politieke partij. BuZa bewaakte voorts de internationale belangen van Nederland en bekeek of Nederland internationale verdragen nakwam.

De beslissers maakten gebruik van landenrapporten van (vluchtelingen)organisaties als Human Rights Watch, Amnesty, de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp (NFV) en de vvn. De medewerkers en vrijwilligers van deze vluchtelingenorganisaties vormden het intermediair tussen overheid en asielzoekers.²⁰⁷ Zij voorzagen niet alleen de beslissers, maar ook de leden van de rechterlijke macht, Kamerleden en het Nederlandse publiek van informatie over een of meer asielzoekers. De vrijwilligers van deze actiegroepen waren vaak de personen die het eerste en het meest diepgravende contact hadden met asielzoekers nadat zij in Nederland een asielverzoek indienden.²⁰⁸ Sommige medewerkers van deze organisaties, zo blijkt uit de brieven in de persoonsdossiers, raakten persoonlijk betrokken bij het leven van asielzoekers. Vluchtelingenorganisaties steunden niet alleen individuele asielzoekers, maar ze probeerden ook het asielbeleid te veranderen.²⁰⁹ Asielzoekers en vluchtelingen richtten

in Nederland zelforganisaties op. Zelforganisaties gaven asielzoekers informatie over Nederland en over de Nederlandse asielprocedure.²¹⁰ De Vluchtelingenorganisaties Nederland (von) coördineerde de acties van deze zelforganisaties.²¹¹

Veel persoonsdossiers omvatten niet alleen alternatieve landeninformatie, maar ook brieven van antropologen, juristen, kerkelijke vertegenwoordigers, politici, medisch specialisten, huisartsen, psychologen en de geneeskundig inspecteur. Kamerleden werden door hun achterban ingeschakeld om te pleiten voor één bepaalde asielzoeker. Dit mondde geregeld uit in Kamervragen of in informele toenadering van een Kamerlid tot de staatssecretaris of minister van Justitie.²¹² In de brieven van de personen die vanuit hun professionele achtergrond betrokken raakten bij de asielprocedure, valt op dat zij niet alleen de situatie in herkomstlanden van asielzoekers gebruikten, maar ook aandacht vroegen voor de geestelijke gesteldheid en medische situatie van asielzoekers in Nederland.

Justitie ontving brieven van asielzoekers. Hoe groot de invloed kon zijn van een brief, bleek bijvoorbeeld uit de zaak F. F. schreef, zo blijkt uit een artikel in *De Volkskrant*, ‘zo’n mooie brief dat de IND brak’ en haar zaak heropende.²¹³ Daarnaast trof ik in de persoonsdossiers brieven aan van familieleden van asielzoekers. Deze waren verzonden vanuit de herkomstlanden, maar ook door familie die in Nederland woonde. Waarschuwingen over wat de asielzoeker te wachten stond bij terugkeer, staan in deze brieven centraal. Familieleden in het land waar asiel werd gevraagd waren nuttig, want zij hielpen bij het vinden van een goede advocaat en zij zorgden voor documenten.²¹⁴ Daarnaast traden burens, vrienden, collega’s, klasgenootjes en andere asielzoekers op als voorpleiters. Sommige Nederlanders hielpen asielzoekers omdat zij hen beschouwden als een potentieel interessante groep van wie zij iets konden leren, zo blijkt uit onderzoek.²¹⁵ Daarnaast zagen Nederlanders asielzoekers als hulpbehoevenden, die daarom steun en solidariteit verdienden. Vrijwilligers voelden verder de morele en religieuze plicht asielzoekers hulp te geven. Identificatie of gedeelde ervaringen waren, zo lieten de brieven zien, belangrijk. Voorpleiters wezen er in hun brieven op dat zij ook ooit vluchteling waren, of migrant, of christelijk, of vroeger werden gepest. Een voorbeeld hiervan zijn drie brieven van drie bejaarde vrouwen die begin jaren tachtig aan Justitie schreven dat Nederland alle christenen uit Turkije moest toelaten, omdat zij gezien hun ervaringen in Indonesië wisten hoe moslims niet-moslims behandelden.²¹⁶ De ambtenaren kregen dus van allerlei kanten informatie aangereikt. Dit was niet verwonderlijk. Het nemen van een beslissing was mensenwerk en beïnvloeding van beslissers was mogelijk.

Het was niet altijd duidelijk wat de doorslag gaf in een asielverzoek. Soms was de invloed van één argument zichtbaar, in andere gevallen stelde Justitie dat ‘nadere feiten en omstandigheden’ tot een ander oordeel leidden. De persoonsdossiers tonen aan dat Justitie gevoelig was voor acties van het publiek en de inschakeling van de pers. Geregeld besloten ambtenaren van Justitie, het liefst geruisloos, een asielverzoek alsnog in te willigen. Ook is duidelijk de invloed van andere ministeries te zien. SoZa was verantwoordelijk voor de arbeidsmarkt. Justitie kon een asielzoeker een verblijfsvergunning verlenen, wanneer SoZa een arbeidsvergunning afgaf. Belangrijk voor mijn onderzoek is dat Justitie afwijzingen wel moest toelichten (zodat voorpleiters wisten waartegen zij bezwaar moesten maken of tegen in beroep moesten

gaan), maar dat inwilligingen niet werden onderbouwd. Advocaten, asielzoekers en belangenorganisaties wisten niet waarom een van hun cliënten de vluchtelingenstatus kreeg.

Beslissers konden een asielzoeker een vluchtelingenstatus geven of niet, maar ze hadden ook nog een derde optie. Zij konden asielzoekers toelaten op andere gronden. Dit had een voordeel. Wanneer een asielzoeker op andere gronden werd toegelaten, kon dit niet worden gebruikt als precedent voor toelating als vluchteling. Asielzoekers konden worden toegelaten omdat zij trouwden met een Nederlander of omdat er wettelijk belang was om verblijf toe te staan. Bij dit laatste moet vooral worden gedacht aan toelating op grond van de arbeidsmarkt. Tussen 1974 en 1988 konden asielzoekers de B-status krijgen, ook wel de asielgerechtigde status genoemd. Een asielzoeker kreeg de B-status wanneer er redenen van politieke aard waren die zich verzetten tegen terugkeer.²¹⁷ De asielzoeker had echter geen *vrees voor vervolging*. In 1988 werd de B-status afgeschaft als gevolg van een uitspraak van de Raad van State.

Na 1980 konden asielzoekers ook de C-status krijgen wanneer er persoonlijk klemmende redenen van humanitaire aard waren, zoals de gevolgen van een trauma, die terugkeer naar het herkomstland onmogelijk maakten.²¹⁸ Enkele Tamils bijvoorbeeld, wiens naaste verwanten waren omgekomen tijdens de burgeroorlog, kregen de C-status omdat terugkeer naar Sri Lanka inhumain werd gevonden. In 1991 werd (tijdelijk) de gedoogdenstatus ingevoerd, die werd afgegeven aan uitgeprocedeerde asielzoekers die niet waren te verwijderen.²¹⁹ Dit was het geval wanneer de asielzoeker geen papieren bezat, zodat uitzetten onmogelijk was. Daarnaast kon de situatie in het herkomstland zodanig onveilig zijn dat uitzetten onverantwoord was. Gedoogdenstatussen werden verleend aan personen die zeer lang in de asielprocedure zaten.

Op grond van het Vluchtelingenbesluit van 1957 en de Vreemdelingenwet van 1965 konden asielzoekers aan de minister van Justitie om herziening vragen van een weigering van een verzoek om toelating als vluchteling of een verblijfsvergunning. Asielzoekers konden ook bezwaar maken wanneer zij in eerste aanleg alleen een normale verblijfsvergunning kregen en zij vervolgens volhardden in hun verzoek om een vluchtelingenstatus. Een advocaat moest via een bezwaarschrift gemotiveerd aangeven waarom de beschikking in eerste aanleg onjuist was. De persoonsdossiers laten zien dat de kwaliteit van advocaten niet gelijk was. Sommige advocaten dienden herzieningsverzoeken in van enkele standaardparagrafen, andere advocaten stuurden hele boekwerken op.²²⁰ Een belangrijk begrip bij de behandeling van een asielverzoek was *schorsende werking*. Wanneer aan het asielverzoek schorsende werking was toegekend, betekende dit dat de asielzoeker het recht had om de resultaten van het herzieningsverzoek of beroepschrift in Nederland af te wachten. Werd schorsende werking onthouden, dan kon een kort geding bij een rechtbank tegen de gedwongen uitzetting worden aangespannen.

Na de invoering van het Vluchtelingenbesluit in 1957 werd het mogelijk bezwaar te maken bij de Permanente Vreemdelingen Adviescommissie (PVAC), later bij de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACV). De adviescommissie had tot taak de asielaanvraag volledig te heroverwegen en Justitie een onafhankelijk (niet-bindend) advies te geven. Meestal volgde Justitie dit advies op. De acv bestond uit twee commissieleden en de voorzitter. De acv werd geacht een afspiegeling te zijn van de Ne-

derlandse samenleving. Medewerkers van Justitie, BuZa en UNHCR kregen de kans tijdens een zitting de leden van de ACV te adviseren. Schrijver en journalist Anil Ramdas betwijfelde de onafhankelijkheid van de ACV en sprak over een verlengstuk van Justitie.²²¹ Ook verliep tijdens de interviews bij de ACV de communicatie niet zonder problemen.²²² Wanneer het advies wederom afwijzend was, konden asielzoekers vanaf 1963 beroep aantekenen bij de Raad van State. Noodzakelijk was dat de advocaat van de asielzoeker een gemotiveerd beroepschrift naar Justitie stuurde. Het niet-bindende advies van dit rechtscollege volgde Justitie bijna altijd.

Asielzoekers vertrokken niet altijd nadat de Raad van State in beroep hun asielaanvraag afwees. Persoonsdossiers laten zien dat asielzoekers onderdoken en later een tweede asielaanvraag indienden. Het indienen van een tweede asielaanvraag was mogelijk wanneer er sprake was nieuwe feiten en omstandigheden. Dus ondanks een restrictief beleid, dat uitmondde in veel afwijzingen, verdwenen asielzoekers lang niet altijd uit Nederland.

Belangrijk in Nederland was de vertegenwoordiger van de UNHCR. De belangrijkste taak van de UNHCR was het houden van toezicht op naleving van het Verdrag. Deze taak kreeg in Nederland in de praktijk vorm doordat een vertegenwoordiger van de UNHCR de ambtenaren van Justitie, de commissieleden van de ACV en de Raad van State advies gaf. Daarnaast verleende de UNHCR tot 1975 aan individuen die onder haar mandaat vielen een mandaatverklaring na een inhoudelijke beoordeling van het asielverzoek. Een andere taak was het selecteren en voordragen van vluchtelingen uit vluchtelingenkampen voor hervestiging in Nederland.

Vanaf midden jaren zeventig schreven de media uitvoerig over asielzoekers.²²³ De mening die journalisten verkondigden was veelal de mening van een ambtenaar of vluchtelingenwerkgroep.²²⁴ In artikelen ging het over aantallen en over dat het aantal asielzoekers toenam. In andere artikelen ging het om de lotgevallen van één individu en over zijn of haar dreigende uitzetting.²²⁵ Voorpleiters noemden in hun brieven een ontmoeting met een asielzoeker. Wanneer een asielzoeker een gezicht kreeg, namen de actiebereidheid en steun voor een asielzoeker toe.²²⁶ Belangrijk bleek de verwantschap tussen de asielzoeker(s) en een deel van de Nederlandse samenleving. De christenen uit Turkije kregen steun uit de kerkelijke hoek en Portugese dienstweigeraars uit de linkse hoek. Echtparen met kinderen bleken op meer sympathie te kunnen rekenen dan alleenstaande mannen. Tegenpleiters legden in hun brieven uit waarom asielzoekers – het ging bij tegenpleiters zelden om één asielzoeker – niet welkom waren. Zij verwezen vaak naar een bericht in een krant.

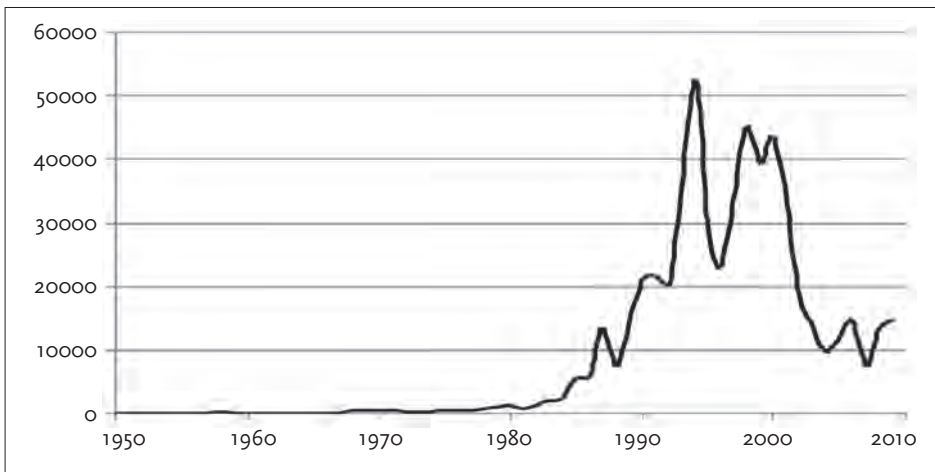
In tabel 2 zijn de personen en instanties die betrokken waren bij de asielprocedure, weergegeven.²²⁷ In ieder deel in deze dissertatie worden de beslissers, de voorpleiters en de tegenpleiters besproken. Mensen die vallen in de categorieën twee tot en met zes konden optreden als voor- of als tegenpleiter.

TABEL 2 BESLISSERS, VOORPLEITERS EN TEGENPLEITERS

1. Beslissers	Ambtenaren van Justitie, BuZa
2. Ambtenaren van andere ministeries	Ambtenaren van SoZa en Binnenlandse Zaken (zowel voorpleiters als tegenpleiters)
3. Gerechtelijke en controlerende macht (zowel voorpleiters als tegenpleiters)	Advocaten, commissieleden van de ACV, Raad van State en vertegenwoordiger van de UNHCR
4. Belangenorganisaties (vrijwel alleen voorpleiters)	Amnesty, UAF, VON, VVN, landencorités
5. 'Beroepsmatige' betrokkenheid (zowel voorpleiters als tegenpleiters)	Wetenschappers, kerken, politici, juristen, medici (en soortgelijke)
6. Particulieren (zowel voorpleiters als tegenpleiters)	Asielzoekers, familie, vrienden, het Koningshuis, werkgevers, burens, klasgenootjes, geloofsgenoten (en soortgelijke)

Aan het einde van deze paragraaf is het nodig iets te zeggen over het aantal asielzoekers, dat een asielaanvraag in Nederland indiende in de periode 1945-1994. Grafiek 1 laat het aantal asielzoekers zien dat in Nederland aankwam in de periode tot 2006. In bijlage 2 wordt het exacte aantal asielzoekers genoemd dat jaarlijks in Nederland asiel vroeg.

GRAFIEK 1 HET AANTAL ASIELZOEKER IN NEDERLAND IN DE PERIODE 1950-2006

Bron: Berghuis, *Onbaatzuchtigheid*, 172 en 181 (voor de periode 1945-1956); Swart, *De toelating en uitzetting*, 502 (voor de periode 1957-1968); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 206-207 (voor de periode 1969-1974); statline.nl (voor de periode na 1975).

Er is hier gekozen om over een iets langere periode dan het feitelijke onderzoek beslaat, cijfers te laten zien, zodat duidelijk wordt dat het aantal asielzoekers dat Nederland bereikte niet altijd steeg, maar ook daalde. Overigens was de registratie van het aantal asielzoekers tot 1975 weinig nauwkeurig. Wel is duidelijk dat vanaf de oorlog tot eind jaren zestig jaarlijks slechts tientallen of enkele honderden mensen om asiel

vroegen. Vanaf eind jaren zeventig tot begin jaren negentig was er sprake van een continue groei, die na 1995 weer sterk afnam. Ambtenaren van Justitie werden in de jaren tachtig en begin jaren negentig geconfronteerd met een grote jaarlijkse toename van asielzoekers. Dat had invloed op de beleidsmakers van Justitie, omdat zij zich afvroegen of het aantal asielzoekers ooit nog zou dalen. Er was ook steeds meer geld en capaciteit nodig om de asielaanvragen te kunnen behandelen.

1.6 MATERIAAL EN METHODE

Voor dit onderzoek zijn persoonsdossiers gebruikt die werden aangelegd door de rechtsvoorgangers van de huidige IND (in de periode 1945-1956 de RVD, in de periode 1956-1976 de hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking en in de periode 1976-1993 de directie Vreemdelingenzaken), onderdeel van Justitie.²²⁸ Deze dossiers bevinden zich gedeeltelijk op het Nationaal Archief (NA) (oudste deel van het archief van 1918 tot 1973 met uitlopers naar 1985) en gedeeltelijk bij Doc-Direkt in Winschoten. Op het NA zijn er 5.800 persoonsdossiers en bij Doc-Direkt 452.431 dossiers, die betrekking hebben op 591.865 met naam genoemde personen. De dossiers hebben betrekking op alle mensen die niet (of niet meer) de Nederlandse nationaliteit hadden en zich blijvend in Nederland wilden vestigen, die hier wilden werken voor langere tijd of die voor een korte periode (voor studie, congres of familiebezoek) naar Nederland kwamen. Het archief omvat dus veel meer dossiers dan alleen die van asielzoekers.²²⁹ Niet iedereen was verplicht een verblijfs- of vestigingsvergunning aan te vragen. Met de inwerkingtreding van de Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers in 1979 werd de toegang van EEG onderdanen vrij, waarmee zij ontslagen waren van de verplichting een zogenaamde tewerkstellingsvergunning aan te vragen. EEG-onderdanen komen dus van 1979 niet meer voor in de vreemdelingendossiers.²³⁰ Ongeveer de helft van de dossiers heeft betrekking op visumaanvragen. Die dossiers zijn dun en weinig informatief. Een aanzienlijk deel (400 van de dossiers op het NA archief en 5.499 dossiers bij Doc-Direkt) heeft betrekking op adoptie. Verder zijn er dossiers die betrekking hebben op een Vergunning tot Verblijf (VTV), gecombineerd met een aanvraag voor een arbeidsvergunning of een tewerkstellingsvergunning, dossiers die betrekking hebben op gezinsvorming of gezinshereniging en dossiers die betrekking hebben op naturalisatie. Dossiers die betrekking hebben op asielaanvragen vormen slechts een klein deel. Er valt niet te zeggen hoeveel persoonsdossiers van asielzoekers er in totaal zijn. Er wordt namelijk geen onderscheid gemaakt tussen asielzoekers en vreemdelingen die op andere gronden om toelating verzochten. Mijn database laat bijvoorbeeld zien dat er in de periode 1985-1990 9.402 persoonsdossiers van Sri Lankanen bestaan, terwijl er 6.913 Sri Lankanen om asiel vroegen.²³¹ Naast dossiers van asielzoekers zijn er dus ook dossiers van personen uit Sri Lanka die toelating vragen als bijvoorbeeld handelaar, huwelijkspartner of student.

Het archief van de IND en rechtsvoorgangers is meerdere keren bewerkt en opgeschoond. In 1955 vond de eerste sanering plaats. Van de 500.000 dossiers die tussen 1939 en 1956 waren gevormd, werden 55.000 dossiers die betrekking hadden op visumaanvragen vernietigd. In 1957 werd dit herhaald. In september 1969 stelde de

afdeling Organisatie en Efficiency van de Centrale Archiefsselectiedienst een rapport op, waarin zij voorstelden 300.000 dossiers te vernietigen. Dat gebeurde niet. Omdat het archief met persoonsdossiers in omvang toenam, drongen de verantwoordelijken voor het archiefbeheer in de tweede helft van de jaren zeventig herhaaldelijk aan op opschoning van het archief. Niet altijd is duidelijk of die voorstellen zijn gerealiseerd. In 1978 bleek dat vanaf eind jaren dertig meer dan één miljoen dossiers over vreemdelingen waren gevormd. Niet vernietigd mochten worden beleidsdossiers met jurisprudentie, dossiers van oorlogsduitsers (25.000 dossiers), Chinezen en Indische spijtoptanten, dossiers waaraan rechten konden worden ontleend, en andere waardevolle stukken. Het is niet duidelijk of er inderdaad langs deze lijnen een sanering is uitgevoerd. Midden jaren tachtig bleek het probleem nog steeds zeer dringend. Het archief groeide met 300 dossiers per dag. In 1986 werd voorgesteld alle dossiers van voor 1967 te vernietigen, dossiers waaruit bleek dat vreemdelingen de Nederlandse nationaliteit hadden verworven, dossiers waaruit bleek dat de vreemdeling was overleden, alle dossiers betreffende het verlenen van een reisvisum, transitvisum of vtv en alle dossiers waaruit bleek dat de vreemdeling uit Nederland was vertrokken. Niet vernietigd mochten worden dossiers met cultuur-historische, beleidsrelevante en technisch-relevante informatie. Eind 1987 begonnen de medewerkers van de Archiefsselectiedienst daadwerkelijk met de sanering. Zij vernietigden dossiers van statelozen, Hongaarse vluchtelingen, gastarbeiders en Tsjechische vluchtelingen. In al deze gevallen was er nauwelijks sprake van enig debat in de dossiers. Het belangrijkste dat over de periode van 1945 tot 1987 kan worden opgemerkt is dat er wel lijsten zijn opgesteld van te vernietigen of te bewaren dossiers, maar dat onduidelijk is wat de daadwerkelijke sanering inhield en in hoeverre die consequent is doorgevoerd.

In het kader van het Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn werd in 1994 onderzoek gedaan naar de opslag van persoonsdossiers en werd een basisselectiedocument opgesteld. Dit document is een handelingslijst, waarin criteria staan waarom bepaalde stukken bewaard of vernietigd moeten worden.²³² In dit rapport werd voorgesteld alleen die dossiers te bewaren waarin een afwijking van het beleid te vinden was. Hiertegen kwam bezwaar onder meer vanuit de wetenschappelijke wereld, omdat immigranten de mogelijkheid werd ontnomen onderzoek te doen naar hun verleden.²³³ Na discussie in de media werd besloten voorlopig alle dossiers te bewaren.²³⁴ Ofschoon niet duidelijk is wat er precies is vernietigd of bewaard, is duidelijk dat dossiers die aanleiding gaven tot wijziging van het beleid en tot debat zijn bewaard. Ook zaken die politiek gevoelig lagen, besloot Justitie minder snel te vernietigen. In het kader van dit onderzoek zijn dit de meest belangrijke dossiers. In dergelijke dikke dossiers is een debat zichtbaar tussen voorpleiters en tegenpleiters en verdedigden beslissers de beslissing. Voor beantwoording van mijn vragen is het feit dat slechts een selectie beschikbaar is, niet nadelig. Hoe meer debat een asielzaak genereerde, en dus hoe vaker de beslissers, voorpleiters en tegenpleiters aan het woord kwamen, hoe duidelijker het werd welke argumenten in de asielprocedure door wie zijn aangevoerd bij toelating van asielzoekers.

Onderzoek met behulp van persoonsdossiers is uniek. Voor zover bekend werd nog niet eerder (waar ook ter wereld) van deze bron over een langere periode gebruik gemaakt. Gebruik van deze bron was alleen toegestaan, wanneer alle betrokkenen wer-

den geanonimiseerd. Daarom worden alle personen in deze dissertatie met een letter aangeduid. Wel gebruikten enkele juristen en antropologen persoonsdossiers voor het doen van onderzoek voor een korte periode. Het ging dan om de beschikkingen of om de reisroute.²³⁵ De jurist Thomas Spijkerboer analyseerde 1000 IND-beschikkingen, waarvan hij er 250 onderwierp aan een grondige analyse in het kader van zijn onderzoek naar gender en vluchtelingenstatus.²³⁶ Van Wetten et al gebruikten dossiers voor hun onderzoek naar de kansen op asiel voor vrouwen en mannen.²³⁷ Peter Mascini en Marjolein van Bochove gebruikten beschikkingen voor het verklaren van verschillen tussen mannen en vrouwen bij het toekennen van een asielstatus.²³⁸ Ook migratie-onderzoeker Khalid Koser²³⁹ en juriste Tesseltje de Lange²⁴⁰ maakten voor hun onderzoek gebruik van dit type materiaal.

Persoonsdossiers uit de periode 1945-1994 laten zien wie betrokken waren bij de Nederlandse asielprocedure en welke argumenten zij gebruikten. Deze dossiers geven inzicht hoe de procedure van een asielzoeker verliep vanaf de aanvraag tot aan de definitieve uitspraak. ‘De strijd’ die op verschillende niveaus en op verschillende locaties werd geleverd over asielzoekers, is zichtbaar in de dossiers. De strijd vond niet alleen plaats bij Justitie, maar ook op kantoor-tjes van lokale werkgroepen van vrijwilligers, op asielzoekerscentra, bij advocaten of bij landgenoten waar asielzoekers werden voorbereid op de asielprocedure.²⁴¹ In totaal heb ik in het kader van dit onderzoek een diepteanalyse gemaakt van bijna 500 persoonsdossiers. Persoonsdossiers bevatten beleidstukken van de juridische departementen, beschikkingen en gerechtelijke uitspraken. Interne nota’s van medewerkers van Justitie bevatten informatie over een asielzoeker. De superieur van deze medewerker voorzag de nota van enkele aantekeningen en stuurde de nota naar zijn baas (de secretaris-generaal), die een opmerking plaatste en de nota op zijn beurt stuurde naar de eindverantwoordelijke (de minister of staatssecretaris van Justitie). Op deze manier was precies te volgen wie wat vond in een bepaalde zaak, temeer omdat de minister met rood schreef en de secretaris-generaal met groen.

Persoonsdossiers van asielzoekers bevatten daarnaast de volledige correspondentie tussen Justitie met voor- en tegenpleiters en al het daarbij behorende materiaal. Het gaat onder meer om landenrapporten van vluchtelingenwerkgroepen, bezwaar- en beroepschriften van advocaten, brieven van werkgevers, familieleden, geloofsgenoten en bureaus, tekeningen van klasgenootjes en klikbrieven van andere asielzoekers. Deze bron laat zien wie naar invloed zocht in de asielprocedure en hoe voor- en tegenpleiters beslissers probeerden te bewegen asielverzoeken in te willigen of af te wijzen. Bovendien zitten er kopieën in van brieven van ambtenaren van Justitie aan de pleitbezorgers. In deze brieven staan economische, sociale, humanitaire, morele, politieke, emotionele en culturele argumenten. De dossiers laten zien dat tegenpleiters schreven over toegenomen onveiligheid, openbare orde en economisch problemen, terwijl de voorpleiters aandacht hadden voor individuele schrijvende omstandigheden.²⁴²

Alle beschikbare persoonsdossiers tot 1977 zijn geanalyseerd. In de eerste periode, die duurde van 1945-1956, vond ik in totaal 45 persoonsdossiers. Voor de periode 1956-1968 maakte ik gebruik van 53 persoonsdossiers en voor de periode 1968-1977 vond ik 67 persoonsdossiers. Het was onmogelijk om alle persoonsdossiers van na 1977 te bekijken. Daarom heb ik een selectie gemaakt. Ik heb voor de laatste twee pe-

riodes (1977-1984 en 1984-1994) de asielverzoeken van twee groepen asielzoekers geanalyseerd van wie de toelating ter discussie stond. Belangrijk voor mijn keuze van een groep was dat het aantal asielzoekers afkomstig uit dat land niet klein was. Bovendien moesten de groepen bestaan uit alleenstaande mannen en vrouwen en gezinnen. Daarnaast waren hun verzoeken in eerste aanleg niet allemaal ingewilligd of afgewezen, maar moesten er discussies zijn tussen beslissers, voorpleiters en tegenpleiters. Mijn keuze om per periode slechts asielverzoeken van twee groepen te bekijken, heeft gevolgen voor mijn uitkomsten. Bij de verzoeken van asielzoekers uit andere, niet-geselecteerde, landen gaven mogelijk andere argumenten de doorslag.

Voor de periode 1977-1984 werden 81 persoonsdossiers bekeken van Turkse Christenen, verreweg de grootste groep asielzoekers in deze periode, en 47 dossiers van Ethiopische asielzoekers, eveneens een getalsmatig belangrijke groep, en enkele dossiers van asielzoekers met andere nationaliteiten. Voor de periode 1984-1994 maakte ik gebruik van 81 persoonsdossiers van Iraniërs en 82 van Tamils. Bij de persoonsdossiers van Ethiopiërs, Tamils en Iraanse asielzoekers heb ik alleen dossiers bekeken van asielzoekers die langer in de procedure zaten. Wanneer bleek dat het een persoonsdossier betrof van iemand die een visum aanvraag, of die snel na zijn asielaanvraag uit Nederland vertrok, was dit dossier voor het beantwoorden van mijn vragen minder geschikt en heb ik het niet verder gebruikt.

TABEL 3 PERSOONSDOSSIEREN EN DE KANSEN OP SUCCES PER PERIODE

Periode	Aant. bekeken persoonsdossiers	Onderscheid naar nationaliteit	Toegelaten als/op:		Kans op succes*
			Vluchteling	Andere gronden	
1945-1956	45	45 van Oost-Europeanen	16	10	58
1956-1968	53	50 van Oost-Europeanen 3 uit andere landen	15	12	54
1968-1977	67	31 van Oost-Europeanen 25 van Portugezen 3 van Amerikanen 8 uit andere landen (Syrië en Irak)	11	38	73
1977-1984	151	81 van Turkse Christenen 47 van Ethiopiërs 23 uit andere landen (Oost-Europa en Syrië)	7	126	87
1984-1994	181	81 van Iraniërs 82 van Tamils 18 uit andere landen (Oost-Europa en Irak)	49	61	61
Totaal	497			351	71

* Succes betekent hier het krijgen van een vluchtelingenstatus of toelating op andere gronden

Tabel 3 laat zien hoeveel persoonsdossiers per periode zijn bekeken en hoe succesvol de aanvragers waren. Het zou ideaal zijn deze cijfers te vergelijken met cijfers van slagingskansen van asielzoekers uit andere bronnen. Dit soort cijfers bestaat echter

niet. Er bestaan wel veel cijfers die de kans op een vluchtelingenstatus of humanitaire status in eerste aanleg of in bezwaar aangeven. Zo bleek dat in de periode 1991-1993 74.478 mensen om asiel vroegen in Nederland.²⁴³ Van hen kregen er 15.666 een vluchtelingenstatus en 13.485 werden toegelaten op andere gronden. Hun kans op succes (gedefinieerd als mogen blijven) was dus 39 procent. Deze kans is een stuk kleiner dan de slagingskans die asielzoekers hadden van wie ik de persoonsdossiers bekeek (71 procent). De persoonsdossiers geven een mogelijk verklaring: asielzoekers kregen in bezwaar, in beroep, tijdens interne evaluatie of nadat zij een tweede asielverzoek in hadden gediend, alsnog toelating.

Naast persoonsdossiers van Justitie heb ik als tweede bron beleidsdossiers van Justitie gebruikt. Zeker voor de eerste twee decennia na de oorlog, waarvoor veel minder persoonsdossiers beschikbaar waren, bleken beleidsdossiers nuttig. Beleidsdossiers bevatten geregeld ook informatie over individuele asielverzoeken. Een derde bron waaruit ik putte, bestond uit persoonsdossiers en beleidsdossiers van BuZa. Ambtenaren van dit ministerie speelden, zoals eerder vermeld, een belangrijke rol in de Nederlandse asielprocedure. Het archief van de *BVD*, een andere belangrijke speler in het proces van toelating van asielzoekers, was ondanks herhaalde verzoeken, niet toegankelijk.

Beleidsdossiers zijn eerder voor onderzoek gebruikt. Ten Doesschate gebruikte beleidsdossiers voor zijn analyse over het asielbeleid tot 1982 en wie er invloed op had.²⁴⁴ De juristen Louella Doornhein en Nicolette Dijkhoff gebruikten dossiermateriaal bij hun onderzoek naar de achtergronden en motieven, reisverhalen en gang door de procedure van asielzoekers in Nederland. Zij namen een steekproef uit de asielaanvragen van 1983 tot en met 1992.²⁴⁵ De juriste Betty de Hart heeft dossiers gebruikt voor haar onderzoek naar het gezinsherenigingbeleid ten aanzien van Nederlanders met een buitenlandse partner in de jaren negentig.²⁴⁶ Corrie Berghuis gebruikte beleidsdossiers bij haar onderzoek naar het beleid voor vluchtelingen die kort na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland kwamen.²⁴⁷ Saskia Bonjour gebruikte beleidsdossiers voor een reconstructie van het gezinsherenigingbeleid.²⁴⁸

De vierde bron voor deze dissertatie bestond uit archieven van voorpleiters. Voor de eerste periode gaat het om het archief van de *NFV*, voor de tweede periode is het archief van de Stichting Vluchteling Nederland (*SNV*) gebruikt, voor de derde periode het archief van het Angola Comité, voor de vierde en de vijfde periode vormen de honderden brieven die Nederlanders, kerkelijke vertegenwoordigers en vluchtelingenorganisaties aan Justitie stuurden over de deserteur Waver, de Turkse Christenen, Iraniërs en Tamils een aanvullende bron.

De dossiers, die voor dit onderzoek zijn gebruikt, zijn dik. De dikte varieert van vijf tot twintig centimeter. Ze bevatten heel veel informatie. De brieven van de beslissers, voorpleiters en tegenpleiters, die ik aantrof in de persoons- en beleidsdossiers uit de periode 1945-1994, bevatten vaak dezelfde argumenten. Zichtbaar werd in deze dossiers wie welke belangen op welke manier verdedigde en vaak ook waarom. Om deze grote hoeveelheid informatie systematisch te kunnen analyseren en het gebruik van terugkerende argumenten inzichtelijk te maken, heb ik gebruikgemaakt van frame-analyse. Frame-analyse is niets anders dan een methode om argumenten te orde-

nen.²⁴⁹ Frame-analyse wordt door onderzoekers onder meer gebruikt om verschuivingen in beleid in kaart te brengen: wanneer wordt er van het ene beleidsframe overgestapt op het andere.

In onderzoek naar de argumenten die gebruikt worden in debatten omtrent de toelating van migranten en asielzoekers, is reeds eerder gebruikgemaakt van frame-analyse.²⁵⁰ Veelal ging het dan om de manier waarop asielzoekers in de media werden geportretteerd. Politicoloog Henri Nickels onderscheidt bij zijn onderzoek naar berichtgeving over asielzoekers in de Luxemburgse media vier frames: het *administratieve frame* (het ging hier om problemen van de asielprocedure), het *echtheidframe* (waren dit wel echte vluchtelingen?), het *medemenselijkheidframe* en het *terugkeerframe*.²⁵¹ In een studie naar asielzoekers in de Nederlandse media zien de communicatiewetenschappers Leen d'Haenens en Marielle de Lange vijf frames: het *conflictframe*, het *medemenselijkheidframe*, het *economische-gevolgenframe*, het *moraliteitframe* en het *verantwoordelijkheidframe*.²⁵² Baldwin van Gorp deed onderzoek naar de komst van een asielzoekerscentrum in een Belgische gemeente en analyseerde met behulp van zes frames de reacties van de pers: het *not-in-my backyardframe*, het *indringersframe*, het *politici-zijn-te-wantrouwenframe*, het *onschuldige-slachtofferframe*, het *prachtig frame* en het *asielzoekers-bieden-kansenframe*.²⁵³ Iedere onderzoeker groepeerde argumenten in andere clusters (frames), maar in essentie zit er, zoals uit bovenstaande opsomming blijkt, een overlap tussen de clusteringen zoals die door de onderzoekers worden gebruikt. Mijn groepering sluit nauw aan bij die van anderen.

Ik heb argumenten, in lijn met eerdere onderzoekers, geordend in zeven frames. Tabel 4 laat zien uit welke zeven frames beslissers, voorpleiters en tegenpleiters in de periode 1945-1994 argumenten gebruikten: *vrees voor vervolging*, *geloofwaardigheid*, *aantallen*, *kritiek op de asielprocedure*, *medemenselijkheid*, *de persoon van de asielzoeker* en *kosten en baten*. De keuze voor deze zeven frames volgt enerzijds uit het theoretisch kader, dat grote nadruk legt op de *vrees voor vervolging* en *geloofwaardigheid*, en anderzijds uit de argumenten die zichtbaar waren in de brieven die in de persoonsdossier zitten. Duidelijk zichtbaar in tabel 4 is dat dezelfde argumenten door voor- en tegenpleiters werden gebruikt. Deze frames laten zien welke strategieën pleitbezorgers kozen. Onderdeel van de strategieën was individualisering van zaken, gegoochel met cijfers, benadrukken van bepaalde elementen en weglaten van andere, maken van vergelijkingen, gebruik van metaforen, verwijzingen naar teksten die als legitimerend werden gezien (bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek of de Bijbel), aanhaken van problemen (bijvoorbeeld komst van asielzoekers aan een toename van criminaliteit) en verwijzing naar een vermeende consensus over oorzaak of oplossing van het probleem.²⁵⁴ Na de tabel volgt een korte beschrijving van wat er valt binnen de verschillende frames.

TABEL 4 GROEPERING VAN ARGUMENTEN, ZOALS GEBRUIKT IN DE ASIELPROCEDURE IN DE PERIODE 1945-1994, IN ZEVEN FRAMES

Frames	Problemdiagnose	Morele evaluatie	Oplossing
1. Vervolging	Was er sprake van vervolging in het herkomstland?	Wel vervolgd	Toelating
		Niet vervolgd	Afwijzing
2. Geloofwaardigheid	De geloofwaardigheid van de asielzoeker	Wel geloofwaardig	Toelating
		Niet geloofwaardig	Afwijzing
3. Aantallen	Omvang Nederlandse bevolking	Wel vol	Afwijzing
		Niet vol	Toelating
	Komst andere, asielzoekers, vreemdelingen of vluchtelingen Het gevaar van het precedent		Afwijzing
4. Kritiek op de Asielprocedure van een asielzoeker	Willekeur en gelijkheidsbeginsel		Toelating
	Binnenlands vestigingsalternatief	Wel aanwezig	Afwijzing
		Niet aanwezig	Toelating
	Reisroute en het land-van-ontvangst-principe	Wel van toepassing	Afwijzing
		Niet van toepassing	Toelating
	Kritiek op het Nederlandse asielbeleid en op functioneren van ambtenaren, politici of een politieke partij	Te streng	Toelating
Te slap		Afwijzing	
Vergelijking met asielbeleid andere landen	Strenger	Afwijzing	
	Slapper	Toelating	
5. Medemenselijkheid	Duur verblijf, mate van integratie en aanpassing	Goed geïntegreerd	Toelating
		Geen aanpassing	Afwijzing
	Traumatische ervaringen in land van oorsprong, in Nederland en medische situatie	Medische situatie verzet zich tegen uitzetten	Toelating
		Medische situatie verzet zich niet tegen uitzetten	Afwijzing
	Solidariteit met hen die het minder hebben		Toelating
	Verwijzing naar eerdere ervaringen na komst van asielzoekers	Ervaringen tijdens Holocaust	Toelating
Slechte ervaringen bij het opnemen van asielzoekers		Afwijzing	
Christelijke normen en waarden en de traditie van gastvrijheid		Toelating	
6. De persoon	Sekse, leeftijd, klasse, huwelijkse staat		Toelating of afwijzing
	Nationaliteit	Slechte mensenrechtensituatie	Toelating
		Goed land	Afwijzing
	Familie in Nederland		Toelating
	Karakter en gedrag	Aardig, intelligent, kwetsbaarheid	Toelating
		Lui, crimineel	Afwijzing
Culturele, etnische, religieuze achtergrond	Verrijking	Toelating	
	Ze zijn anders	Afwijzing	
7. Kosten en baten	Angst voor publieke onrust	Vrees voor acties	Toelating
	De situatie op de arbeidsmarkt	Wel ruimte	Toelating
		Geen ruimte, krapte	Afwijzing
	Woningnood		Afwijzing
	Kosten		Afwijzing
Diplomatieke belangen		Afwijzing	

In het theoretisch kader is reeds uitgebreid stilgestaan bij de invloed van het argument *vrees voor vervolging*, een van de kernbegrippen uit het Verdrag. In vrijwel ieder persoonsdossier discussieerden beslissers, voor- en tegenpleiters over de vraag of een asielzoeker was vervolgd of dat zijn *vrees voor vervolging* in de toekomst was gegrond. Duidelijk was dat het vaststellen van wat vervolging is niet eenvoudig was. Het ging vooral om de vraag wie de vervolger was en of er sprake was van individuele vervolging. Naar buiten toe stelden beslissers dat er verschillen waren tussen vervolgde asielzoekers (vluchtelingen) en niet-vervolgde asielzoekers. In de praktijk bleek dit onderscheid moeilijk te maken. Betekende systematische discriminatie op de arbeidsmarkt, en wel zodanig dat de asielzoeker wegens gebrek aan inkomsten dreigde te sterven, dat een asielzoeker was vervolgd? Over de antwoorden op dit soort vragen, dus wanneer economische en sociale discriminatie gelijk stond aan vervolging, bestond (en bestaat) geen consensus.²⁵⁵ Een tweede vraag die speelde, was of asielzoekers daadwerkelijk vervolgd moesten zijn of dat een *vrees voor vervolging* voldoende was.

Ten tweede werd er belang gehecht aan de *geloofwaardigheid* van asielzoekers. De beslissers moesten vaststellen of de verklaringen van asielzoekers geloofwaardig waren.²⁵⁶ Gaven de asielzoekers de 'goede' antwoorden en vertelden ze een consistent verhaal? *Geloofwaardigheid* werd onder meer afgemeten aan de kennis van asielzoekers over het herkomstland.²⁵⁷ Beslissers vermoedden tijdens de gehele periode 1945-1994 dat asielzoekers om economische redenen naar Nederland kwamen. Het ging in hun ogen niet om politieke vluchtelingen met gegronde *vrees voor vervolging*, maar om economische vluchtelingen, die wilden profiteren van de goede sociale voorzieningen in het Westen.²⁵⁸ Wanneer asielzoekers met dezelfde nationaliteit allen hetzelfde vertelden, was dit in de ogen van de beslissers verdacht. Wanneer een asielzoeker een verhaal vertelde dat heel anders was dan andere asielrelazen, maakte dit de asielzoeker echter eveneens minder geloofwaardig.²⁵⁹

Asielzoekers moesten tijdens de verschillende gesprekken die zij hadden met ambtenaren, steeds opnieuw dezelfde data en namen noemen. Mensen die logen, zouden namelijk niet in staat zijn om tijdens verschillende gelegenheden hetzelfde verhaal te vertellen, zo was de aanname.²⁶⁰ In de persoonsdossiers is zichtbaar dat ambtenaren en rechters steeds naar dezelfde details vroegen om de *geloofwaardigheid* van de asielzoeker te testen.²⁶¹ Zaken die duiden op ongeloofwaardigheid van asielzoekers waren vaagheid, ontwijkende antwoorden, tegenstrijdigheden, het presenteren van een onwaarschijnlijk relaas en pas in tweede instantie met details komen.²⁶² Vooral wanneer asielzoekers in een latere fase van de procedure met nieuwe informatie kwamen, werd dit als verdacht beschouwd.²⁶³ Dit soort aannames duidde er op dat asielzoekers die een chronologisch, coherent en gedetailleerd verhaal konden vertellen, zoals geletterde en communicatief vaardige asielzoekers, in het voordeel waren. Asielzoeksters konden in het nadeel zijn. Zij kenden vaak geen details, omdat hun echtgenoten of mannelijke familieleden hen in het ongewisse lieten over de (politieke) problemen. Daardoor kwamen zij dikwijls vaag en dus ongeloofwaardig over.²⁶⁴

Voorpleiters legden in hun betogen uit waarom asielzoekers wel geloofwaardig waren, ofschoon ze dat niet leken te zijn. Een verklaring was dat asielzoekers, omdat ze de Nederlandse autoriteiten wantrouwden, niet de hele waarheid durfden te vertel-

len. Daarnaast konden psychologische factoren ongeloofwaardigheid verklaren. Bovendien waren asielzoekers opgegroeid in een andere cultuur, waardoor ze, volgens hun advocaten, niet in staat waren gedetailleerde en chronologische verklaringen af te leggen. Tolken bleken een bron voor twijfel en tegenstrijdigheden, omdat zij verkeerd vertaalden, volgens asielzoekers en hun pleitbezorgers.²⁶⁵

Het derde type argument draait om aantallen. Politicoloog Matthew Price stelde dat sinds 1990 het systeem van het verlenen van asiel in crisis raakte door de ongekend grote aantallen asielverzoeken.²⁶⁶ Doordat het aantal asielzoekers toenam, zou het verlenen van asiel minder vanzelfsprekend zijn geworden.²⁶⁷ Belangrijk was de constatering dat immigratiemedewerkers cynischer werden naarmate de aantallen asielzoekers toenamen. Zij zouden asielzoekers door de mand willen laten vallen.²⁶⁸ Beslissers gebruikten argumenten uit het *aantallenframe* om de invoering van streng beleid te rechtvaardigen. Ze wezen op de beperkte opvangcapaciteit van Nederland. Dit was een vaste riedel, die het *vol = vol betoog* genoemd kan worden. In dit be-

Voorpleiters verwijzen ook naar de vermeende overbevolking van Nederland. De Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland zet zich met deze poster af tegen het *vol=vol betoog*. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BC D45/188 (1980).

toog werd zeer veel gebruikgemaakt van zogenaamde watertaal, meestal in negatieve zin.²⁶⁹ Daarbij gebruikten tegenpleiters de termen ‘stromen’, ‘afvoerputje van Europa’, ‘het vergiet’, ‘vloed’ en ‘dijken’ wanneer ze spraken over de komst van asielzoekers.

In de media ging het veelvuldig over de toename van de aantallen asielzoekers, maar wanneer het aantal asielzoekers afnam was dat geen nieuws.²⁷⁰ Speculaties over nog meer asielzoekers haalden de voorpagina, schattingen die lager uitvielen niet. Een belangrijk argument voor beslissers was het gevaar van *precedentwerking*. Vooral ambtenaren van Justitie vreesden dat de aantallen asielzoekers niet waren te overzien, wanneer deze ene asielzoeker toelating kreeg, omdat andere asielzoekers toelating konden eisen op dezelfde gronden.²⁷¹ Wanneer een precedent werd geschapen, zou dit volgens beslissers aanzuigende werking tot gevolg hebben. Een ander belangrijk argument voor beslissers en tegenpleiters was de komst van andere immigranten. Zo stelden ambtenaren kort na de oorlog dat de komst van honderdduizenden repatrianten uit (voormalig) Nederlands Indië ertoe bijdroeg dat Nederland tijdelijk geen vluchtelingen kon opvangen.

Het vierde frame gaat over de kritiek die voorpleiters hadden op de asielprocedure. De voor- en tegenpleiters, die argumenten uit dit frame gebruikten, benadrukten de fouten die Justitie maakte bij de beoordeling van asielverzoeken. Justitie zou te slap zijn of juist te streng en asielverzoeken op onjuiste gronden afwijzen. Beslissers hadden persoonlijke invloed op de uitkomst van een asielverzoek. Dit was bekend bij de personen die de belangen behartigden van asielzoekers. In veel pleidooien werd het functioneren van een ambtenaar (het hoofd Vreemdelingenzaken, de secretaris-generaal), een politicus (de staatssecretaris en minister van Justitie), een regeringspartij of een departement bekritiseerd. Justitie rechtvaardigde veel afwijzingen door te stellen dat asielzoekers konden verblijven in een ander deel van hun herkomstland – het vestigingsalternatief – of in een land waar zij op weg naar Nederland tijdelijk verbleven – het land-van-ontvangstprincipe. Op deze afwijzingsgronden hadden voorpleiters, zoals advocaten en vluchtelingenorganisaties veel kritiek, omdat Nederland zo de verantwoordelijkheid voor een afwijzing van een asielverzoek op een ander land afschoof.²⁷² Daarnaast verweten voorpleiters Justitie willekeurig te handelen. Zij stelden dat wanneer een asielzoeker uit een bepaald land werd toegelaten, alle inwoners uit dat land met dezelfde motieven recht hadden op toelating. Dit is feitelijk de tegenhanger van de vrees voor *precedentwerking*. Voorpleiters wezen erop dat asielzoekers met dezelfde nationaliteit en vluchtverhalen wel een status kregen.

In het vijfde frame gaat het om medemenselijkheid. Voorpleiters wezen onder meer op lange asielprocedures die het onmogelijk maakten dat een (uitgeprocedeerde) asielzoeker Nederland alsnog verliet. Na een lang verblijf in Nederland waren asielzoekers ontworteld, vernederlandst en verwesterd. Dit argument had succes, omdat bij Justitie de wil ontbrak om asielzoekers uit te zetten die al jaren in Nederland woonden.²⁷³ Wanneer een asielzoeker werkte, sportte, een kerk bezocht en vrienden maakte, was uitzetten moeilijk.

De medische en psychische gesteldheid van een asielzoeker werd door veel voorpleiters aangehaald als reden voor toelating. Adviezen van medische specialisten waren in veel asielverzoeken beslissend. Overigens bleek het vaststellen of een asielzoeker was getraumatiseerd moeilijk.²⁷⁴ Ander onderzoek toonde aan dat de kans op

psychiatrische problemen toenam naarmate een procedure langer duurde.²⁷⁵ Lang wachten op de uitslag van een asielverzoek verergerde de ‘posttraumatische stressfactoren’, veroorzaakt door het missen van familieleden en angst voor uitzetting.

Voorpleiters benadrukten de Nederlandse traditie van gastvrijheid en tolerantie; een argument dat de traditieretoriek genoemd kan worden. Als argument werd gesteld dat Nederland van oudsher een voorbeeld was voor andere landen op het gebied van het verdedigen van de mensenrechten.²⁷⁶ Nederland moest zijn morele gelijk en superioriteit bewijzen door asielzoekers waardig te behandelen. Enkele onderzoekers schreven in 1993 dat Nederland altijd een land was dat openstond voor vluchtelingen.²⁷⁷ Bronkhorst noemde het eerste hoofdstuk van zijn boek ‘Een traditie van gastvrijheid’, hiermee ervan uitgaande dat er zoiets bestond.²⁷⁸ In zijn conclusie, en dat is kenmerkend, stelt hij dat voor de meest recente periode de ‘reputatie van gastvrijheid’ niet in ere werd gehouden. Vroeger was Nederland gastvrij, maar nu niet meer, luidde zijn conclusie. Deze traditie moest nieuw leven worden geblazen. Hetzelfde argument

Het in standhouden van de traditie van gastvrijheid voor vluchtelingen wordt door voorpleiters keer op keer benadrukt. Poster van Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG D45/187 (1987).

Poster gemaakt door de PSP. Een verwijzing naar de Holocaustretoriek. In 1938 en 1988 ging Nederland volgens de PSP op dezelfde manier met vluchtelingen om. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG D42/223 (1988).

werd door auteurs op andere momenten aangehaald.²⁷⁹ Overigens gebruikten ook tegenpleiters in hun pleidooien de traditieretoriek. Zij gaven aan trots te zijn dat Nederland in het verleden veel vluchtelingen toeliet, maar dat het tonen van gastvrijheid niet langer mogelijk was. Vaak in combinatie met de traditieretoriek, werd gewezen op christelijke normen en waarden die voorschreven dat Nederland vreemdelingen in nood moest helpen. Dergelijke betogen stonden bol van verwijzingen naar de Bijbel.

Voorpleiters verwezen naar de komst van asielzoekers en vluchtelingen in eerdere periodes. Centraal in dit argument stonden de ervaringen van eind jaren dertig toen Nederlandse grenswachters joodse vluchtelingen aan de grens weigerden en terugstuurden naar het nazi-Duitsland. Keer op keer werd genoemd dat het algemeen bekend was wat er hierna met deze joden gebeurde. Repatriëring van deze ene asielzoeker zou dezelfde gevolgen hebben. Dit type betoog, dat dus toelating bepleitte van een asielzoeker, omdat eerder asielbeleid desastreus uitpakte, noem ik de Holocaustretoriek. Ook de wens om solidair te zijn met personen die het minder hadden, werd als argument gebruikt. Voorpleiters wezen op de noodzaak solidariteit te tonen en de Nederlandse welvaart te delen. Zo kon Nederland iets doen aan de ongelijkheid in de wereld, die onder meer was te wijten aan het Nederlandse koloniale verleden.

Ten zesde ging het om de persoon van de asielzoeker. Hierbij gaat het om *persoonsgebonden* argumenten. Toelating van een asielzoeker werd bepleit met verwijzing naar zijn of haar sekse, leeftijd, nationaliteit, burgerlijke staat en klasse. Veel Oost-Europese asielzoekers stelden dat hun nationaliteit en hun asielaanvraag in Nederland hun terugkeer onmogelijk maakten. Andere argumenten die bij dit frame horen, gingen over de cultuur of het gedrag van een asielzoeker. Daar Oost-Europeanen en Turkse Christenen de christelijke Nederlandse cultuur deelden, moest Justitie hen toelaten als vluchtelingen, stelden de voorpleiters. Asielzoekers met een andere culturele achtergrond zouden juist niet goed in Nederland passen. Dit etnocentrische argument werd vooral gebruikt door rechtse partijen en hun aanhangers.²⁸⁰ Asielzoekers die niet voldeden aan het ideaaltipe van een vluchteling, werden argwanend bekeken.²⁸¹

Cultuur en gedrag werd voor mannen en vrouwen anders ingevuld. Mannen zouden actief trachten hun economische situatie te verbeteren. Zij zouden avontuurlijk en ondernemend zijn.²⁸² Zij vluchtten weloverwogen om het pad voor de rest van de familie te effenen. Vrouwen, die werden voorgesteld als passief, slachtoffer, hulpeloos en hulpbehoevend, hadden recht op bescherming van het moreel superieure Westen.²⁸³ Vrouwen werden vrijwel unaniem gebrandmerkt als kwetsbaar. Zij zouden de meest treurige slachtoffers zijn van gedwongen migratie.²⁸⁴ Dit gold vooral voor asielzoeksters uit islamitische landen. Zij verdienden hulp, omdat ze onderontwikkeld zouden zijn en werden onderdrukt.²⁸⁵

Het laatste frame, het *kosten-en-batenframe*, omvat argumenten die te maken hebben met de belangen van Nederland en Nederlanders. Beslissers en tegenpleiters wazen op de economische en maatschappelijke problemen van Nederland, zoals woningnood of (toenemende) werkloosheid. Tegenpleiters lieten op verontwaardigde toon weten dat zij of hun kinderen al lang op een woning wachten, terwijl asielzoekers of vluchtelingen direct een woning kregen toebedeeld. Daarbij kwam ook een toename van kosten. Voorpleiters stelden de baten centraal: een bepaalde asielzoeker was een aanwinst voor de Nederlandse arbeidsmarkt en tussen de groep asielzoekers bevonden zich veel hoogopgeleide asielzoekers. Binnen dit kader vallen ook de brieven van werkgevers.

Persoonsdossiers laten de invloed van (en de vrees voor) actie zien. Alleen al het dreigen met het inschakelen van de media of een Kamerlid kon ervoor zorgen dat een asielzoeker een A-status kreeg.²⁸⁶ De druk van de voorpleiters was vooral zichtbaar in zaken wanneer het ging om een uitzetting van een asielzoeker. Justitie bleek gevoelig voor druk, omdat zo meer aandacht kwam voor het functioneren van dit ministerie. Zij vreesden echter ook dat meer asielzoekers op het idee kwamen om naar Nederland te gaan.

Vrees voor het beschadigen van diplomatieke relaties met bevriende landen was vooral voor de ambtenaren van BuZa een belangrijk onderwerp. BuZa wilden bondgenoten niet schofferen door asielzoekers uit hun land als vluchteling te erkennen. Tijdens de Koude Oorlog was dit geen kwestie omdat asielzoekers landen ontvluchtten waarmee Nederland geen goede diplomatieke relatie had. Eind jaren zestig en begin jaren zeventig zouden asielzoekers uit NAVO-landen minder kans maken op asiel, zo werd telkens herhaald, omdat de Nederlandse autoriteiten de relatie met hun overheden niet in gevaar wilde brengen. Portugese asielzoekers werden beschouwd als lastig,

omdat Nederland en Portugal diplomatieke vrienden waren en NAVO-bondgenoten.²⁸⁷

Om te laten zien hoe frame-analyse uitpakt, en hoe rijk de persoonsdossiers als bron zijn, volgen hier drie (delen uit) brieven gestuurd door twee voorpleiters en een tegenpleiter. De eerste brief, die werd geschreven in 1949 door de voorzitter van het Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen, behandelde het asielverzoek van de Tsjecho-Slowaak R.²⁸⁸:

Geachte hr. Stoett [hoofdcommissaris van politie te Amsterdam],
Van een aantal personen kreeg ik berichten waaruit blijkt dat betrokkene gevangen zal worden genomen indien hij terugkeert naar zijn land. Over zijn persoon en politieke betrouwbaarheid staat in deze berichten veel goeds. Dhr. R. lijkt ook zonder enige moeite een betaalde betrekking te kunnen vinden.

Uit deze tekst blijkt dat de voorzitter gebruikmaakte van drie type argumenten. Allereerst stelt hij dat R. vervolging wachtte in zijn herkomstland. Daarnaast bleek hij makkelijk een betaalde betrekking te kunnen vinden (een argument dat valt in het *kosten-en-batenframe*) en dat op zijn gedrag niets was aan te merken, een persoonsgebonden argument.

De tweede brief werd in 1983 geschreven door een huisarts²⁸⁹:

Mevrouw de staatssecretaris,
Ik wil hiermee uw aandacht vragen voor de groep van Turkse Christenen in Schijndel. Deze mensen wachten al vier jaar of langer op het antwoord van hun asielaanvraag in Nederland. Na hun lange tijd in onzekerheid te hebben laten zitten, is nu de tijd aangebroken om hen één voor één ons land uit te wijzen. Nederland pretendeert een rechtstaat te zijn, maar ik heb het idee dat de principes van onze rechtstaat met de voeten worden getreden. Niet in het minst door het ministerie dat het recht het meest vertegenwoordigt en er zelfs zijn naam aan ontleent: het ministerie van Justitie. De willekeur waarmee op uw departement verblijfsvergunningen worden uitgedeeld of onthouden is niet te begrijpen. [...] Ook de chantageachtige manier waarop de brief van uw departement waarin de afwijzing van de asielaanvraag wordt vermeld, is gesteld, stuit mij tegen de borst, namelijk indien er geen onmiddellijke poging wordt ondernomen voor emigratie, boekt uw departement een enkele reis naar Istanbul. Emigreren, maar waarheen? De voorwaarden zijn zo streng dat geen enkele Turkse Christen daaraan voldoet. Bovendien betekent dit dat zij dan nog 1 jaar moeten wachten. Zij wonen in Schijndel met 4 tot 7 personen in kleine kamertjes. Het onderdak is mensonwaardig en te vergelijken met de krottenwijken in de derde wereld. Ik verwacht dat uw departement de zaak van deze vluchtelingen de hoogste prioriteit geeft.

Deze brief laat zien dat voorpleiters in 1983 gebruikmaakten van andere argumenten dan in 1949. De huisarts had kritiek op de asielpcedure (het beleid was willekeurig). Hij droeg daarnaast argumenten aan die vallen binnen het *medemenselijkheidframe* (tijdsverloep en solidariteit).

Het derde voorbeeld is van een tegenstander van toelating van Tamils.²⁹⁰ Zichtbaar in deze brief is de nadruk op aantallen. Het verlenen van de traditionele gastvrijheid was niet langer mogelijk, gelet op de overbevolking. Daarnaast laat deze brief zien dat

de cultuur en religie van asielzoekers ervoor zorgden dat asielzoekers niet voor iedereen welkom waren, en wordt er verwezen naar het beleid in andere landen.

Mevrouw de staatssecretaris,

Mijns inziens kan thans nagenoeg niet meer worden herinnerd aan de traditie van het verlenen van asiel. In deze tijd van een overbevolkt land mag deze traditie niet meer gelden. Bijzonder gevaarlijk voor land en volk vind ik het toelaten van allerlei mensen van vreemd ras en met andere godsdiensten, zoals de Tamils. U kunt overal in de wereld waarnemen dat deze combinatie aanleiding geeft tot tal van wrijvingen van etnische en religieuze aard en dit is heus niet alleen buiten Europa het geval. De belijders van andere grote godsdiensten in ons land zullen in de toekomst ons volk veel last veroorzaken omdat hun aantal buitensporig dreigt toe te nemen en dan is er een brede basis voor onlusten, ondanks het leuke gekeuvel van Postbus 51. Dit is funest voor ons volk. Ik weet ook dat andere landen hier nu wel tegen op treden.

In de loop van de door mij bestudeerde periode veranderden en verschoven de argumenten die voor- en tegenpleiters gebruikten en die beslissers hanteerden om hun besluiten te rechtvaardigen of te onderbouwen. In deze periode werd niet alleen het aantal asielzoekers groter en de groep diverser, maar ook het aantal mensen dat iets met de procedure te doen had en daarom een stem probeerden te krijgen in de debatten, nam toe. In de volgende hoofdstukken zal dat per periode worden beschreven.

2 1945-1956: Asielzoekers als ‘het paard van Troje’

2.1 INLEIDING

De Pool N. vroeg in 1949 om toelating tot Nederland als vluchteling. Nadat zijn zaak was onderzocht en hij drie maanden in vreemdelingenbewaring had gezeten, werd N. vrijgelaten en te werk gesteld in de Limburgse mijnen. De secretaris-generaal van Justitie was het daar helemaal niet mee eens. Vreemdelingen over wiens achtergrond niets bekend was, zouden niet ‘aanstonds en zonder mijn voorkennis op vrije voeten’ mogen worden gesteld ‘en in een vitaal bedrijf als de Staatsmijnen’ te werk worden gesteld, volgens de secretaris-generaal.¹ Inbewaringstelling, in plaats van invrijheidstelling en tewerkstelling, leidde er in zijn optiek toe dat meer vluchtelingen Nederland vrijwillig verlieten en naar elders vertrokken. N. keerde later terug naar Polen, waar zijn ervaringen in het Westen in Poolse kranten verschenen.² Hij vertelde dat hij gedwongen was om in een mijn te werken onder omstandigheden die leken op die in een concentratiekamp. De medische voorzieningen waren slecht en een priester vertelde hem wat hij moest doen. Op heroïsche wijze ontsnapte hij uit de mijn. Nadat hij tevergeefs naar werk had gezocht en op straat door Nederlanders was vernederd, vertrok hij gedesilluseerd.

Het voorbeeld van N. is om meerdere redenen interessant en typerend voor deze periode: er bestond geen duidelijke asielprocedure, asielzoekers werden te werk gesteld, asielzoekers werden niet vertrouwd en beslissers hoopten dat zij Nederland zouden verlaten. N. kwam naar Nederland in een jaar waarin Nederlandse kranten veelvuldig schreven over de spionnen uit het Oostblok, over de vervolgingen van priesters en verzetstrijders in Polen en over Poolse en Oost-Duitse vluchtelingen die met 1000 per maand illegaal de Zweedse grens overkwamen.³ Tegelijkertijd schreven kranten over Polen die in de Nederlandse mijnen werkten, maar die het daar niet volhielden. Van de 2.000 Polen die in 1947 in de Limburgse werkten, waren er in 1949 nog slechts 900 over.⁴ De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog lag nog vers in het geheugen en N.’s verwijzingen naar concentratiekampen vormden een sterk verwijt. Nederland kende in de periode 1945-1956 grote problemen. Het hoofd van de rvd, Jan Grevelink, zei in 1945 dat ‘het Nederlandse huis tijdens de oorlog tot bijna onbewoonbaarheid is toegetakeld’. Nederland moest daarom, in zijn optiek, wachten met het tonen van de traditionele gastvrijheid.⁵ Restrictief immigratiebeleid was ook noodzakelijk omdat gevreesd werd voor grote werkloosheid zoals in de jaren dertig.

‘Het gevaar is groot dat Nederland, bij toelating van bedoelde vreemdelingen uit Oostelijk Europa, het paard van Troje binnenhaalt. Reeds nu verblijven in ons land

vreemdelingen met toestemming aan wiens betrouwbaarheid getwijfeld dient te worden hoewel daarvoor de nodige bewijzen ontbreken.⁶ Deze opmerking van een hoofdcommissaris van politie naar aanleiding van de komst van een Tsjecho-Slowaakse asielzoeker in 1950 laat zien hoe wantrouwend Nederlandse ambtenaren Oost-Europese vreemdelingen tegemoet traden. De oplossing was volgens de hoofdcommissaris simpel: de vreemdelingenpolitie moest hen opsluiten, totdat uitzetting mogelijk was naar het land van waaruit zij Nederland binnenkwamen. Bij de komst van enkele Poolse asielzoekers, een paar maanden later, was deze strategie echter niet mogelijk. Zij deserterden van Poolse schepen en reisden dus rechtsreeks vanuit hun herkomstland naar Nederland. Toelating was uit angst voor communistische spionnen ongewenst, maar ongelimiteerde detentie van anticommunisten stuitte op humanitaire bezwaren. Dit dilemma is kenmerkend voor de periode 1945-1956.

De miljoenen vluchtelingen die verbleven in kampen in Europa, hadden invloed op de ontvangst die asielzoekers kregen in Nederland.⁷ Veel mensen die ontheemd waren geraakt tijdens de oorlog, weigerden terug te keren naar hun herkomstland nadat daar communistische regeringen waren geïnstalleerd. Zij werden *DP's*, of Verplaatste Personen en ontheemden genoemd. In het eerste decennium na de oorlog werd iedere vluchteling geacht een *DP* te zijn. Een onderzoek uit 1953, bijvoorbeeld, naar de positie van vluchtelingen in Nederland ging vooral over de integratie en assimilatie van *DP's*.⁸ In Nederland vroegen in dit decennium naar schatting duizend mensen uit communistische landen om toelating als vluchteling. Het ligt in de lijn der verwachting dat het honoreren van aanvragen van dit kleine aantal mensen, afkomstig uit landen met op dat moment in het Westen verfoeide regimes, op weinig weerstand zou stuiten. Toch werd de toelating van asielzoekers door beslissers uitvoerig bediscussieerd. Hiervoor waren twee redenen. Ten eerste was er het vermoeden bij Nederlandse autoriteiten dat zich tussen de asielzoekers communistische spionnen bevonden. Ten tweede bestond de vrees voor een *precedentwerking*. Dit was niet verwonderlijk gezien de tienduizenden *DP's* die op dat moment in nabijgelegen vluchtelingenkampen woonden. Gevreesd werd dat zij massaal spontaan naar Nederland zouden komen. Deze redenen bespreek ik verderop in dit hoofdstuk uitgebreider.

Volgens de literatuur over de periode 1945-1956 bestond bij Westerse overheden sympathie voor 'de vijanden van onze vijanden'⁹ en de heldhaftige 'escapees'¹⁰. In de vs zouden asielzoekers een bron van informatie over communistische regimes vormen. Hun komst werd gebruikt als propaganda tegen het regime van Stalin.¹¹ In Nederland speelden er andere argumenten. Het debat in Nederland over het asielbeleid voor vluchtelingen die communistische regimes ontvluchtten, slingerde tussen het vermeende (linkse) politieke ideeëngoed van de asielzoekers en begrip voor de angsten van de asielzoekers uit communistische landen.¹²

Voor bestudering van de argumenten die meespeelden bij toelating van asielzoekers in deze periode, heb ik 45 persoonsdossiers bekeken. Zestien personen kregen een vluchtelingenstatus, tien een andere status, zestien verzoeken werden afgewezen en van drie verzoeken was de uitslag niet bekend. Asielzoekers kwamen vooral uit Polen (18), Tsjecho-Slowakije (8) en de voormalige Sovjet-Unie (su) (6).¹³

2.2 KARAKTERISERING VAN HET TIJDVAK

Een aantal factoren verklaart het restrictieve Nederlandse asielbeleid in het eerste decennium na de oorlog. In een notendop zijn deze weergegeven in de reactie van Justitie op een verzoek van de Stichting Herstel Zeeland uit 1946. De Stichting wilde 500 á 700 Poolse ex-militairen, die tijdelijk in Engeland verbleven, aanwerven.¹⁴ Deze Polen hadden een belangrijke rol gespeeld bij de bevrijding van België en Nederland. Ze konden of wilden na de oorlog niet terugkeren naar Polen. Justitie wees het verzoek af met argumenten die kenmerkend zijn voor de periode 1945-1956. Zo was hun komst onmogelijk gezien de oorlogsschade en de grote woningnood. Verder was Nederland overbevolkt en verergerde dit door de komst van tienduizenden Nederlanders uit Nederlands-Indië. Nederland had bovendien reeds een grote groep Poolse ex-militairen toestemming gegeven om zich in Nederland te vestigen. Ook reisden kort na de oorlog veel Oost-Europese vreemdelingen zonder toestemming Nederland binnen en bleek het niet mogelijk hen te verwijderen. Verder vond Justitie het ongewenst deze grote groep Polen toe te laten, omdat het gevaar bestond dat zich onder hen 'ongewenste elementen' bevonden: criminelen, communistische spionnen en voormalig aanhangers van het naziregime. Als laatste werd het argument gebruikt, dat ze niet konden worden teruggestuurd naar Oost-Europa wanneer ze armlastig werden of een misdrijf pleegden.

Belangrijk was in deze periode het argument woningnood. In 1945 had 10 procent van de Nederlandse bevolking geen dak boven het hoofd. In de oorlog waren veel woningen vernietigd en was de woningbouw stilgevallen. Een groot deel van de Nederlandse bevolking was kort na de oorlog nog op drift. 350.000 onderduikers kwamen uit hun schuilplaatsen tevoorschijn; ze wilden naar huis. 300.000 dwangarbeiders, 12.000 krijgsgevangenen en 20.000 politieke gevangenen kwamen terug uit Duitsland.¹⁵ Veel mensen trouwden kort na de oorlog. Er werd dan ook een bevolkingsgroei verwacht. In 1946 werden 284.000 kinderen geboren en in 1947 267.000. Dat was meer dan gemiddeld.¹⁶ In 1950 werd voorspeld dat Nederland in 1980 twaalf tot veertien miljoen inwoners zou tellen (in werkelijkheid waren dat er veertien miljoen). Dat werd als een veel te grote bevolking gezien voor zo'n klein land.¹⁷ Emigratie van Nederlanders was een oplossing in de ogen van velen. Tussen 1946 en 1969 emigreerden ongeveer 450.000 Nederlanders (op een bevolking van tien miljoen), vooral naar de vs, Canada en Australië. De Nederlandse overheid moedigde die emigratie sterk aan en ondersteunde die financieel, met het idee dat ze migratie in hoge mate moest en kon sturen, reguleren en controleren.¹⁸

Beslissers vreesden, zoals gezegd, voor een terugkeer van de crisis en de grote werkloosheid uit de jaren dertig. De vrees werd breed gedragen. Uit een NIPO-enquête uit 1949 blijkt dat 60 procent van de ondervraagden vreesde voor werkloosheid, naast te hoge bevolkingsdichtheid, te weinig voedsel en woningnood.¹⁹ De vrees voor werkloosheid was niet onterecht. De industriële installaties van Shell, Unilever, Philips en AKA waren in de oorlog volledig ontmanteld. Veel bruggen, wegen en spoorwegen, en spoorwegmaterieel waren vernield. Om deviezen binnen te krijgen, stimuleerde de Nederlandse overheid goedkope productie. Mede dankzij het Marshallplan, waarbij de Amerikaanse overheid in de periode 1948-1952 grote sommen ter beschikking stel-

de aan Europese landen, werd het economisch herstel versneld. Al snel na de oorlog ontstonden er in enkele sectoren tekorten aan arbeidskrachten. Als reactie hierop verlaagde de Nederlandse overheid in 1947 de leerplichtige leeftijd met één jaar, zodat de jeugd eerder tot de arbeidsmarkt kon toetreden.²⁰ Plannen voor wederopbouw en uitbouw van de verzorgingsstaat onder minister-president Drees werden breed gesteund en gaven mensen meer rechten en meer welvaart, maar leidden ook tot roep om bescherming van de nieuwe verworvenheden. Het verlies van Indië maakte dat sommigen, ook toen de economie al fors groeide, nog een terugval in de groei vreesden.

De komst van andere migranten beïnvloedde de houding ten aanzien van asielzoekers. Het ging hierbij vooral om grootschalige repatriëring van Nederlanders uit Nederlands-Indië in de eerste jaren na de oorlog. Tijdens en na afloop van de strijd voor onafhankelijkheid in Nederlands-Indië keerden ongeveer 400.000 Nederlanders terug naar Nederland. Op grond van hun nationaliteit kon hen de toegang tot Nederland niet worden ontzegd. Hun komst versterkte het idee dat Nederland vol was en dat een restrictief toelatingsbeleid noodzakelijk was. De 19.000 Molukkers die vervolgens in 1951 kwamen, kregen daarom slechts toegang als tijdelijke migranten. Aan het idee van de tijdelijkheid van hun verblijf werd jarenlang vastgehouden.

In de zomer van 1945 waren zeven miljoen mensen ontheemd. Zij verbleven in kampen in Duitsland, Italië en Oostenrijk. Dit aantal liep vervolgens verder op. 90 procent van hen was afkomstig uit Oost-Europa, merendeels uit Polen en uit de Baltische Staten. Zij weigerden terug te keren nadat daar communistische regimes waren geïnstalleerd. Vijf jaar later woonden nog altijd bijna tweehonderdduizend DP's in kampen. Tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog werden enkele organisaties opgericht om een gezamenlijke (Westerse) oplossing voor het vluchtelingenprobleem te vinden. Tijdens de conferentie van Jalta, in februari 1945, was afgesproken dat alle ontheemden moesten repatriëren. Na afloop van de oorlog bleek dit niet zo simpel omdat mensen weigerden mee te werken. Het Westen beschouwde hen als vluchtelingen en vond dat onvrijwillige terugkeer moest worden vermeden.²¹ Het Oostblok wees erop dat er geen vluchtelingenprobleem zou zijn als de DP's naar hun geboortegrond terugkeerden. De Sovjetautoriteiten verweten het Westen dat bij het hervestigen van DP's geen humanitaire motieven speelden, maar dat het Westen slechts het arbeidspotentieel wilde vergroten.²²

In 1947 werd de International Refugee Organization (IRO) gevormd uit enkele organisaties die zich bezighielden met hulp aan DP's.²³ De IRO zocht naar een oplossing voor de miljoenen vluchtelingen die in de Europese vluchtelingenkampen verbleven. De UNHCR, die in 1950 tot stand kwam, nam taken van de IRO over. De eerste Hoge Commissaris was de Nederlandse socialist Van Heuven Goedhart (van 1950 tot 1956). Het vinden van een oplossing was lastig. Geen enkel land wilde vluchtelingen opnemen die economisch niet nuttig waren. Toch kwam kort na afloop van de oorlog de hervestiging van DP's snel op gang. Engeland keurde de komst van 84.000 DP's goed en rechtvaardigde dat besluit door te verwijzen naar een krimpende bevolking en dalende productiviteit.²⁴ Nederland droeg bij aan een oplossing van het vluchtelingenprobleem door opname van ongeveer vierduizend DP's.

Vluchtelingenkinderen in kampen in Europa. Hun gezichten wekten medelijden op bij het grote publiek. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG B25/218 (zonder datum 1946-1947) (Papanek).

Een laatste factor die in deze periode meespeelde bij rechtvaardiging van het restrictieve asielbeleid, was grote angst voor een Derde Wereldoorlog. De machtsgreep in Praag (februari en maart 1948) en het begin van de Korea-oorlog (1950) wakkerden die vrees aan, evenals de Suezcrisis en de machtsgreep in Hongarije (beide in 1956). Het was ook gedeeltelijk uit vrees voor een uitbreiding van het communisme dat de Nederlandse regering, onder grote druk van de vs, met als dreigement onthouding van de Marshallhulp, instemde met onafhankelijkheid van Indonesië. De vrees voor het communisme was ook op het ministerie van Justitie aanwezig. Dit hoofdstuk laat zien dat beleidsmakers en beslissers vreesden dat zich tussen de asielzoekers die afkomstig waren uit communistische landen spionnen bevonden. Dit wantrouwen werd versterkt doordat het niet mogelijk was de antecedenten van de asielzoekers te controleren.

2.3 ASIELWETGEVING EN ASIELBELEID

Het toelatingsbeleid van vreemdelingen was in deze periode gebaseerd op de Vreemdelingenwet van 1849. Daarnaast speelden het Vreemdelingenreglement van 1918

en de Vreemdelingenarbeidswet van 1934 een rol bij toelating van vreemdelingen in Nederland. Deze wetten boden geen handvatten om asiolverzoeken te beoordelen. De Vreemdelingenwet van 1849 maakte geen onderscheid tussen personen die gedwongen waren hun land te verlaten omdat zij vervolging vreesden, en mensen die om economische redenen hun land verlieten. De jurist Swart stelde dat volgens de Vreemdelingenwet van 1849 toelating van vreemdelingen mogelijk was, zolang zij geen problemen veroorzaakten.²⁵ Een eis die de wet stelde, was dat vreemdelingen voldoende middelen van bestaan moesten hebben of kans zagen die te verwerven. Uitzetten was mogelijk wanneer vreemdelingen een gevaar vormden voor de openbare orde of geen middelen van bestaan hadden, waardoor zij ten laste dreigden te komen van de Nederlandse staat. Vreemdelingen dienden bij de politie van de plaats waar zij verbleven hun identiteit aan te tonen met identiteitsdocumenten, maar toelating kon ook geschieden op 'bloot vertoon' (zonder enig document). Het Vreemdelingenreglement van 1918 maakte internering van vreemdelingen mogelijk. Hier stond ook het proces van ongewenst-verklaring in beschreven. De Vreemdelingenarbeidswet 1934 ontstond in een tijd van grote economische problemen. Getracht werd via deze wet de werkgelegenheid in Nederland te beschermen. Via deze wet kon de Nederlandse overheid bepalen in welke beroepen vreemdelingen mochten werken. Vreemdelingen moesten een werkvergunning hebben om in Nederland een bepaald beroep te mogen uitoefenen. Een werkvergunning werd alleen afgegeven wanneer er geen Nederlanders waren te vinden die dit werk wilden doen.

In het eerste decennium na de oorlog hadden enkele internationale verdragen invloed op het proces van toelating van vluchtelingen. Belangrijk was de niet-bindende Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948. Artikel 14 bood iedere persoon het recht om een aanvraag tot toelating als vluchteling in te dienen. De Verklaring van de Rechten van de Mens bevatte de bepaling dat iedereen bescherming verdiende tegen vervolging.²⁶ Onder vervolging werd in dit kader verstaan een 'ingrijpende bedreiging van leven en vrijheid'. In het inleidende hoofdstuk is reeds uitgebreid stilgestaan bij de totstandkoming van de definitie van vluchtelingschap tijdens de conferentie die leidde tot het Vluchtelingenverdrag.²⁷ Nederland ondertekende dit verdrag in 1951, maar het parlement ratificeerde het pas in 1957. In de tussenliggende periode gold het Verdrag niet, maar beslissers en beleidsmakers, hielden al wel rekening met de inhoud van het Verdrag.

In de periode 1945-1956 bood de bestaande wetgeving de beslissers nauwelijks enige houvast wanneer ze verzoeken om toelating als vluchteling moesten beoordelen. Dit was de reden waarom vreemdelingcirculaires werden uitgevaardigd. Dit was niet nieuw. Eind jaren dertig instrueerde de minister van Justitie in vreemdelingencirculaires zijn ambtenaren hoe zij verzoeken om toelating van Duitse joden moesten beoordelen.²⁸ Enkele maanden na afloop van de oorlog onderscheidde de minister in een circulaire drie groepen: vreemdelingen die voor het uitbreken van de oorlog naar Nederland kwamen, zij die tijdens of vlak na de oorlog naar Nederland reisden, en zij die later arriveerden.²⁹ Allen die toelating of een verblijfsrecht tot Nederland wilden, moesten zich direct melden bij de vreemdelingendienst op het dichtstbijzijnde politiebureau. De minister bepaalde dat zij die voor of tijdens de oorlog kwamen, mochten blijven mits zij geen criminele delicten hadden gepleegd, niet gecollabo-

reerd hadden met de Duitse bezetter en zich hadden onthouden van politieke activiteiten (hierbij refereerde hij aan steun voor het communisme). Oost-Europese vreemdelingen die kort na de oorlog naar Nederland kwamen, mochten blijven zolang de politieke constellatie in Oost-Europa daartoe noopte. Wanneer 'de politieke hemel in één dezer landen opklaarde', moesten zij terugkeren. Oost-Europeanen die vanwege politieke problemen arriveerden na uitvaardiging van deze circulaire, moest Justitie weigeren aan de grens, of als zij al in Nederland waren, uitzetten naar het land waarlangs zij waren binnengekomen. Alleen zij die uitweken 'uit vrees voor *levensgevaar* wegens hun anticommunistische instelling', konden vragen om toelating bij een lokale vreemdelingendienst. In een onderhoud met de politie moesten de Oost-Europese vreemdelingen uitleggen waarom zij Nederland niet konden verlaten en wat zij vreesden in hun herkomstland. Kort na de oorlog was dus vooral het moment belangrijk waarop een persoon, die vroeg om toelating als vluchteling, aankwam in Nederland.

In 1946 werd de vreemdelingencirculaire aangepast.³⁰ Over Oost-Europeanen die tijdens of net na de oorlog kwamen, was geen debat meer. Zij kregen, indien hun gedrag geen aanleiding gaf tot klachten, een verblijfsvergunning.³¹ Wie later binnenkwam, zo stelde de minister van Justitie, kreeg een afwijzende beschikking van de vreemdelingendienst en werd door de Koninklijke Marechaussee uitgezet. Via een grensbewakingcirculaire werd getracht Nederland te beschermen tegen 'illegale grensoverschrijding'. Politieambtenaren van vreemdelingendiensten moesten vreemdelingen zonder geldige papieren aan de grens in bewaring houden tot uitzetting mogelijk was.³² In een nieuwe circulaire uit 1948 kwam voor de eerste keer de term *vluchteling* voor.³³ De politie mocht geen verblijfsvergunningen afgeven aan *DP's* of vluchtelingen die niet voor, tijdens of net na de oorlog in Nederland aankwamen. Zichtbaar was dat de Nederlandse overheid toelating van alle Oost-Europese asielzoekers, die het communisme ontvluchtten, niet mogelijk vond.

In een nota uit 1951 beschrijft een medewerker van de *rvd* de twee opties die de minister van Justitie had bij de komst van twintig Polen die om asiel verzochten: detentie of vrijlating.³⁴ Hij vond detentie in de nabijheid van hun schip gewenst, omdat de politie de Polen 'vrijwillig' kon bewegen weer aan boord te gaan van hun schip of hen kon overdragen aan de kapitein.³⁵ Dit was alleen mogelijk wanneer hun asielverzoek niet bekend was bij de kapitein, anders konden zij problemen verwachten in Polen. Als detentie niet mogelijk was, drong deze medewerker aan op vrijlating, maar wel moesten zij een meldingsplicht opgelegd krijgen en een werkverbod. Wanneer vreemdelingen toestemming kregen om te werken, werd Nederland een te aantrekkelijke bestemming, aldus deze medewerker.

Dit voorbeeld toont de onzekere rechtspositie van asielzoekers. Zij konden geen bezwaar maken tegen afwijzingen van hun verzoeken en kregen zelden hulp van advocaten. Begin jaren vijftig verbeterde hun positie enigszins. De minister van Justitie liet in 1953 de politie weten dat alleen na zijn machtiging vreemdelingen, die Nederland illegaal binnenreisden en om asiel vroegen, mochten worden uitgezet.³⁶ Zo ging Justitie willekeurig handelen van medewerkers van vreemdelingendiensten tegen. In het archief zit een opzet tot een circulaire waarin de minister van Justitie zijn ambtenaren instrueert hoe ze asielverzoeken moesten behandelen. Deze circulaire werd nooit officieel ingevoerd, wellicht vanwege het geringe aantal asielzoekers of omdat

de ambtenaren van Justitie meer mogelijkheden wilden om antecedentenonderzoek uit te voeren.³⁷ In deze niet ingevoerde circulaire stond dat asielzoekers zich direct na aankomst moesten melden bij de politie, waarna zij werden geplaatst in vreemdelingenbewaring.³⁸ Een politiemedewerker moest, soms bijgestaan door een ambtenaar van de BVD, vragen naar de levensloop van de asielzoeker, hoe en waarom hij zijn land verliet en wat hij vreesde bij terugkeer. Met een foto en vingerafdrukken werd het verslag van dit gesprek, samen met een advies van de procureur-generaal, binnen vier dagen naar Justitie gestuurd. Daar bekeken de ambtenaren van de RVD het verzoek om toelating als vluchteling. Vervolgens kwamen zij met een eigen advies. De minister maakte nog wel de opmerking dat de vreemdeling uiteraard vrij was om te vertrekken naar het buitenland. Deze praktijk werd door de minister van Justitie officieel gemaakt in 1954.³⁹ Niet veel later kwam Justitie met instructies over het afnemen van veiligheidsverhoren.⁴⁰ Deze moesten plaatsvinden spoedig na aanmelding van de vreemdeling. Tijdens dit interview kwamen de vluchtmotieven aan bod, maar het ging vooral om de vraag of de vreemdeling een gevaar was voor de openbare orde. Alle Oost-Europese vreemdelingen en Chinezen, die zonder papieren Nederland binnenkamen, moesten een veiligheidsverhoor ondergaan.

De minister ontving van drie personen advies voor hij besliste. Als eerste kreeg hij een rapport van de RVD. De RVD bestond in deze periode uit slechts enkele personen. Het hoofd Jan Grevelink, bemoeide zich met ieder verzoek om toelating als vluchteling. Al sinds de oprichting van de RVD (in 1939) en tot 1956 was hij de centrale persoon binnen deze dienst. De secretaris-generaal van Justitie, Jan Tenkink, bemoeide zich eveneens met iedere beslissing. Tenkink bekleedde deze functie van 1945 tot 1965.⁴¹ Er was dus sprake van een gering aantal spelers, intensief contact en grote continuïteit wanneer het ging om voornaamste beslissers.

Als tweede kreeg de minister, zoals we zagen, advies van de procureur-generaal van de regio waar asielzoekers hun verzoek indienden. De procureurs-generaal en de hoofden van politie hadden nauwe contacten met verenigingen die vluchteling bijstonden in Nederland.⁴² Aan het einde van de verhoren evalueerden de interviewers het gedrag van asielzoekers. Zo maakten vier Polen een 'zeer gunstige indruk', waardoor de redenen die zij opgaven waarom zij niet wilden terugkeren, juist leken.⁴³ Een medewerker van de Haagse vreemdelingendienst concludeerde dat een Joegoslaaf nerveus was en daarom fouten maakte, maar dat hij waarschijnlijk toch wel betrouwbaar was.

Het derde advies kwam van medewerkers van de BVD. De observaties en rapporten van de BVD, die viel onder BiZa, waren van grote invloed op de uitkomst van een asielverzoek. Dit was niet verwonderlijk, omdat deze dienst de twee belangrijkste afwijzingsgronden onderzocht: de politieke en de criminele antecedenten van asielzoekers en een (eerder) verblijf in een veilig ander land. De BVD zocht hiervoor contact met Interpol en deze schakelde haar eigen netwerk in Oost-Europa in. Nadat asielzoekers waren toegelaten, bleven Nederlandse autoriteiten zich voor hun doen en laten interesseren. Indien zij werk vonden op een boot, rapporteerde een contactpersoon aan de BVD over hun activiteiten. Vonden zij werk in een Nederlandse gemeente, dan moest de lokale politie en de inlichtingendiensten hen observeren. Het was duidelijk dat asielzoekers werden gewantrouwd.

In de periode 1945-1956 speelde de situatie op de arbeidsmarkt een belangrijke rol wanneer een persoon verzocht om toelating als vluchteling. Een vluchtelingenstatus werd slechts verleend als SoZa bereid was een werkvergunning af te geven. Asielzoekers kregen ook toelating op andere gronden. Zij vroegen om toelating als vluchteling maar werden toegelaten als arbeider.

Belangengroepen waren in deze periode verdeeld langs nationale, religieuze en levensbeschouwelijke lijnen. Organisaties probeerden wel samen te werken. In 1954 werd de NFV (Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp) gevormd uit veertien organisaties die actief waren bij het geven van hulp aan asielzoekers en vluchtelingen.⁴⁴ De NFV was belangrijk omdat ze hielp bij het zoeken van werk en huisvesting voor (toegelaten) asielzoekers. In bijna de helft van de door mij bestudeerde persoonsdossiers trof ik één of meer brieven aan van een belangengroep, vooral van landencomités. Die comités stuurden Justitie brieven met informatie over de achtergrond van asielzoekers. Belangengroepen kregen het verwijt van beslissers dat hun aanwezigheid en activiteiten de komst van asielzoekers in de hand werkten.⁴⁵ De secretaris-generaal van Justitie bijvoorbeeld, vermoedde dat vluchtelingencomités en Poolse geestelijken de desertie van Poolse scheepslieden in Nederland aanmoedigden.⁴⁶ De belangengroepen definieerden hun taak niet als aanmoedigend. In het jaarverslag uit 1953 van Mensen in Nood, de katholieke tak van de vluchtelingenzorg, stond dat de voornaamste taak was het begeleiden van Tsjecho-Slowaakse asielzoekers totdat hun emigratie geregeld was.⁴⁷ Er was ook achterdocht bij de hulpverleners. Het 'ondoordacht alle vluchtelingen vlotweg de hand toesteken' was niet mogelijk, meende Mensen in Nood.⁴⁸

In 1953 werd het interneringskamp De Rozenhof te Almen (bij Zutphen) geopend. Asielzoekers werden naar De Rozenhof gestuurd wanneer de minister van Justitie besloot dat verder onderzoek naar hun antecedenten nodig was. Justitie stuurde alleen mensen naar De Rozenhof die rechtsreeks vanuit hun land naar Nederland reisden; zij die verbleven in een veilig ander land, konden naar dat land terugkeren.⁴⁹ Als de antecedenten bekend waren, zoals in het geval van een zakenman of een diplomaat die overliep, volgde ook geen plaatsing in dit kamp. De bewoners van De Rozenhof werden geobserveerd door het hoofd van dit tehuis en meerdere keren geïnterviewd door een rechercheur. Deze vroeg niet alleen naar problemen in het herkomstland en tijdens de reis naar Nederland, maar ook naar hun arbeidsverleden.

De Rozenhof ontstond na een discussie over wat er moest gebeuren met Poolse deserteurs en verstekelingen die in Nederland om asiel vroegen.⁵⁰ Deelnemers aan deze discussie waren unaniem voorstanders van emigratie naar een derde land. Wel vonden zij maandenlange opsluiting in een Nederlandse cel totdat emigratie mogelijk was, mensonwaardig.⁵¹ Zij vroegen zich af 'hoe aan dit euvel [de komst van asielzoekers] paal en perk was te stellen'. De woorden 'euvel' en 'paal en perk' waren kenmerkend voor deze discussie: asielzoekers waren problematisch en ongewenst. Een oplossing die werd aangedragen, was de asielzoeker (of de rederij van het schip waarmee de asielzoeker kwam) voor alle kosten aansprakelijk te stellen. Dit idee werd verworpen, omdat het niet gepast was geld te vragen aan iemand die later mogelijk erkend werd als vluchteling. Een andere mogelijkheid die werd geopperd om te voorkomen dat bemanningsleden asiel aanvroegen, was alleen de kapitein en de stuurman van

Poolse schepen toe te staan van boord te gaan. Een verbod op passagieren van Poolse bemanningsleden schond echter internationale afspraken. Verder werd voorgesteld Poolse schepen te laten aanmeren op een locatie waar het voor de bemanning onmogelijk was aan land te gaan. Een vraag was wat een agent moest doen wanneer hij een Pool naar de kant zag zwemmen. Wanneer hij schoot, gaf dit vast problemen in de Staten Generaal. Deze maatregel was bovendien vergelijkbaar ‘met prikkeldraadversperring met landmijnen langs de Oost-Europese grens’. Het was ook bezwaarlijk omdat echte vluchtelingen dan ook niet de vrijheid in het Westen konden vinden. Een alternatief was dat particulieren of vluchtelingencomités garant stonden voor het onderhoud van asielzoekers totdat emigratie was geregeld. Deze optie werd verworpen omdat Nederland te aantrekkelijk werd wanneer asielzoekers snel vrijheid en onderhoud kregen. Bovendien was er dan weinig tijd om de achtergrond van de asielzoeker te onderzoeken.

Ondanks geringe aantallen asielzoekers en grote vrees voor hoge kosten, werd toch – heel aarzelend – besloten tot oprichting van een interneringskamp, De Rozenhof. De interneringen tijdens de oorlog verklaren het gebrek aan animo voor opening van een kamp. Doorslaggevend was de wens het gedrag van asielzoekers te observeren en hun antecedenten te onderzoeken. Asielzoekers moesten een formulier ondertekenen waarin zij bevestigden dat zij vrijwillig instemden met een verblijf van één jaar in het kamp.⁵² Weigerden ze te tekenen, dan mocht de politie hen uitzetten. Ondertekening van dit formulier bewees dat ‘de Polen in hun land niet veel goeds stond te wachten’, omdat zij het ervoor over hadden om een jaar in De Rozenhof te wachten.⁵³ De oprichting (1 mei 1953) van het kamp zou ook asielzoekers die slechts hun sociale of economische positie wilden verbeteren, afschrikken om naar Nederland te komen.⁵⁴ Internering werd gerechtvaardigd op grond van artikel 19 van het Vreemdelingenreglement van 1918: een vreemdeling kon een gevaar vormen voor de openbare orde, veiligheid, gezondheid of zedelijkheid.⁵⁵ Zonder nauwgezet antecedentenonderzoek bestond de angst dat zich tussen de asielzoekers een enkeling bevond die om andere redenen naar Nederland kwam.⁵⁶ De angst voor communistische spionnen won het van de vrees voor hoge kosten en politieke of humanitaire bezwaren.

Twee weken na de opening arriveerde in de Rozenhof de Hongaar F. Hij kreeg na vijf maanden de status van vluchteling omdat Justitie ‘betrouwbare informatie’ over hem ontving. Overigens verdween F. in 1956 uit Nederland met achterlating van zijn schulden.⁵⁷ In totaal verbleven er in 127 asielzoekers in dit tehuis.⁵⁸ Lang niet alle asielzoekers belandden in De Rozenhof. Van de 143 personen die in de periode 1953 en 1955 om asiel vroegen, belandde 26 procent in De Rozenhof. Uit de bewonerslijst blijkt dat 54 bewoners een vluchtelingenstatus kregen, 7 kregen een verblijfsvergunning op andere gronden, 36 bewoners ontsnapten en verdwenen, de verzoeken van 17 bewoners wees Justitie af en de asielzoekers werden uitgezet, 5 zaten nog in de procedure toen het kamp in 1961 sloot, 7 waren uitgenodigde vluchtelingen uit Venezuela⁵⁹ en 1 bewoner overleed tijdens zijn verblijf. Van de bewoners van De Rozenhof kreeg dus 54 procent toelating tot Nederland. Overigens lag dit percentage iets hoger dan wanneer een asielzoeker niet verbleef in De Rozenhof (45 procent). Het hoofd van het interneringskamp legde uit dat er zo veel bewoners ontsnapten, omdat onderzoek zaken onthulde die de kans op toelating nihil maakten. Ze ontvluchtten De Rozen-

hof dan dikwijls uit angst voor deportatie.⁶⁰ Onder de 127 bewoners was slechts één vrouw. Zij en haar echtgenoot kwamen uit Tsjecho-Slowakije. Ze woonden korte tijd in De Rozenhof.⁶¹ Slechts 13 bewoners van De Rozenhof kwamen niet uit Oost-Europa: 1 Spanjaard, 1 Griek, 4 Chinezen en de 7 Venezolanen.

In dit kamp onderzocht een rijksrechercheur de antecedenten en de verklaringen van de bewoners.⁶² Hij vroeg niet alleen naar levensloop, reisroute en vluchtmotieven van de asielzoekers, maar hij verifieerde ook namen en adressen van familieleden, leraren en van personen met wie zij spraken na aankomst in West-Europa. Bovendien konden papieren, kleding en andere bezittingen van de asielzoekers uitsluitend geven over hun ware identiteit en over de plaats waar zij verbleven voor aankomst in Nederland. In De Rozenhof golden strikte regels; de bewoners kregen straf voor roken, brutaliteit, gekleed op bed liggen, diefstal van huisraad, en ze moesten werkzaamheden verrichten.⁶³ Er werden verschillende activiteiten zoals kerk- en bioscoopbezoek, voor de bewoners georganiseerd. De bewoners hadden geen direct contact met de buitenwereld. Bewakers controleerden hun correspondentie en ze observeerden hen wanneer zij wandelden, visten in het nabij gelegen kanaal, of als ze de kerk, een arts of een bioscoop bezochten. Volgens de jaarverslagen van het hoofd van dit tehuis is nooit een bewoner gepakt op 'gezagsondermijnende' activiteiten. Hij vermoedde dat bewoners hun ware identiteit niet onthulden, omdat zij te goed waren afgeschermd van de buitenwereld. Bewoners klaagden over de lange duur van de internering en het geringe salaris, waarvan zij hun gezinnen niet konden onderhouden.⁶⁴ Opmerkingen van een onbekend gebleven Kamerlid over De Rozenhof geven een ander beeld. Dit was volgens hem een oord 'waar het lieflijk is om te vertoeven, al kwam ik er op een moment dat niet de rozen bloeiden, maar de chrysanten het huis versierden. Je zou er haast vluchteling voor willen worden om in een dergelijk oord te mogen vertoeven'. Dit Kamerlid had alle hulde voor de manier waarop de leiding omging met de bewoners van De Rozenhof.⁶⁵

De Vreemdelingenwet van 1849 regelde in de periode 1945-1956 officieel de toelating van vreemdelingen. Deze wet maakte geen onderscheid tussen vluchtelingen en niet-vluchtelingen. Alle vreemdelingen zonder voldoende middelen dienden aan de grens te worden geweigerd. De minister van Justitie vaardigde daarom in deze periode vreemdelingencirculaires uit waarin hij uitgebreid beschreef hoe beslissers verzoeken om toelating als vluchteling moesten behandelen. Dat resulteerde in vier belangrijke veranderingen. De eerste was dat beslissers personen die stelden dat zij vrees hadden vervolging in hun land van herkomst en andere vreemdelingen niet meer gelijk behandelde. De tweede was dat de minister van Justitie en zijn ambtenaren steeds meer bevoegdheden naar zich toetrokken. De minister wilde zelf alle aanvragen om toelating als vluchteling beoordelen, en asielzoekers mochten alleen na zijn toestemming worden uitgezet. De derde verandering hield in dat er speciale criteria werden geïntroduceerd voor het maken van onderscheid tussen echte en onechte vluchtelingen. Justitie mocht alleen mensen toelaten die verklaarden dat zij persoonlijk in *levensgevaar* verkeerden in hun herkomstland. Het beleid ging er nadrukkelijk van uit dat het maken van dit onderscheid mogelijk was. De vierde en laatste verandering in het asielbeleid was de oprichting van interneringskamp De Rozenhof. Deze kwam voort uit de angst voor communistische spionnen en profiteurs. Door observatie, in-

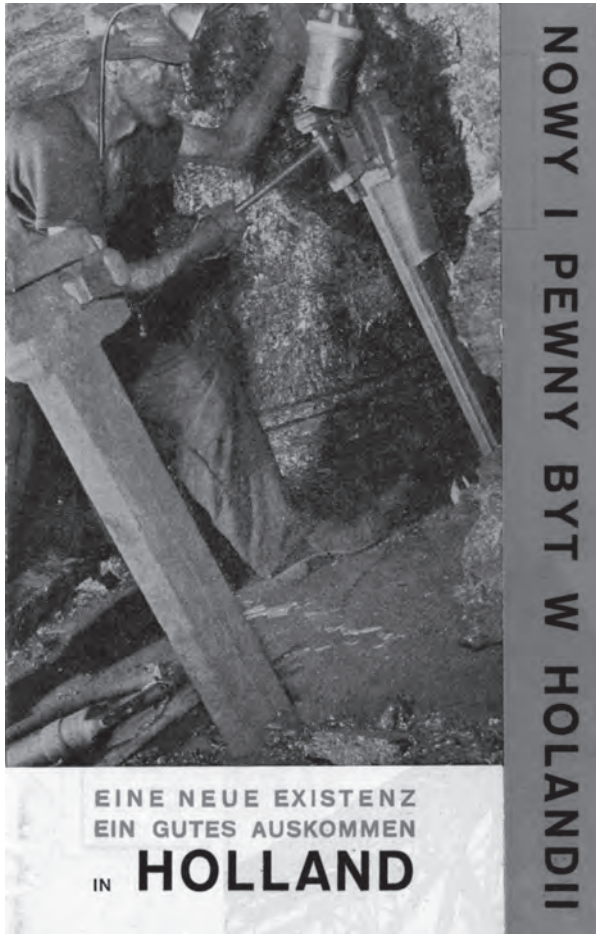
interviews en antecedentenonderzoek van de asielzoekers, werd het mogelijk geacht om staatsgevaarlijke personen van echte vluchtelingen te onderscheiden.

2.4 WIE VROEGEN OM ASIEL EN WAAROM?

De komst van uitgenodigde vluchtelingen (Displaced Persons)

Als bijdrage aan de oplossing van het Europese vluchtelingenprobleem nodigde Nederland in 1947 en 1948 in totaal 4.335 vluchtelingen uit Duitse en Oostenrijkse vluchtelingenkampen uit onder wie 300 vrouwen.⁶⁶ Een reden om de DP's uit te nodigen was allereerst de humanitaire nood waarin zij verkeerden. Daarnaast was het imago van Nederland in het buitenland belangrijk. Het uitnodigen van vluchtelingen was van grote 'propagandistische waarde', aldus Verwey-Jonker, de Nederlandse vertegenwoordigster bij de IRO.⁶⁷ Vooral voor BuZa was het belangrijk dat internationaal bekend werd dat Nederland hielp bij het oplossen van het Europese vluchtelingenprobleem.⁶⁸ Op een klacht van de UNHCR dat Nederland weinig deed, liet BuZa weten dat Nederland juist verhoudingsgewijs veel deed voor vluchtelingen. Er waren immers duizenden DP's uitgenodigd. Bovendien was Nederland geen 'natuurlijk vluchtland', omdat het niet grensde aan een van de landen in Oost-Europa waaruit mensen vluchtten.⁶⁹ Ruim een kwart van de DP's kon niet wennen in Nederland en vertrok niet veel later. De grootste groep uitgenodigde vluchtelingen vormden de Polen (2969), gevolgd door Tsjecho-Slowaken (365). Zij doorliepen in Nederland geen juridische procedure, omdat de IRO hen een vluchtelingenstatus toekende, die Nederland overnam. De IRO droeg een groot aantal zaken voor, waaruit de leden van Nederlandse selectiecommissies een keuze maakten.

De selectiecommissies bestonden uit ambtenaren van de RVD, artsen, werkgevers en medewerkers van het Rijksarbidsbureau (SoZa). In kranten werd benadrukt dat bij de rekrutering van DP's streng werd geselecteerd en dat hierbij vooral 'skills' mee speelden.⁷⁰ Belangrijke criteria voor SoZa waren leeftijd, gezondheid, geslacht, arbeidsverleden, burgerlijke staat en antecedenten. Een belangrijk uitgangspunt was dat de DP's een bijdrage aan de Nederlandse economie gingen leveren. In de literatuur en in kranten wordt gesproken over toelating van arbeidskrachten en niet over vluchtelingen.⁷¹ De *Leeuwarder Courant* schreef dat de liefde niet van één kant kon komen en dat de vreemdelingen die Nederland toeliet, nut moesten hebben.⁷² Het *Limburgsch Dagblad* combineerde een nadruk op nut met een beroep op empathie en trots op Nederland.⁷³ Een Letse voormalig hoogleraar maakte samen met andere leiders op uitnodiging van het Nederlandse bedrijfsleven en SoZa een studiereis door Nederland. Hij hief tijdens een interview een loflied aan op Nederland: 'Dit is, voor zover wij het hebben leren kennen, een heerlijk land. Elders in de wereld zijn [...] de democratische vrijheden meer schijn dan werkelijkheid. In Oost-Europa heerst een genadeloze dictatuur. Hier in Nederland echter zijt gij er in geslaagd de ware geest der democratie onverlet te handhaven.' Volgens de professor waren er in de overbevolkte DP kampen kundige mensen te vinden: 'universiteitsprofessoren, [...] ingenieurs, advocaten, gewezen officieren en soldaten, handwerkslieden en boeren'. Hij kreeg te horen dat er

De voorkant van de folder waarmee Nederland trachtte DP's aan te werven in DP kampen in de Engelse en Amerikaanse Zone. In deze folder werd Nederland beschreven als een land dat veel te bieden had aan immigranten. Bron: NA, 5.023.5026, inv. nr. 173.

in verschillende bedrijfstakken – zoals de textiel-, metaal-, scheepvaart- en mijnindustrie – een nijpend tekort was aan arbeidskrachten. Wel werd er streng geselecteerd door de Nederlandse wervers, omdat het vermoeden bestond dat Sovjettroepen in vluchtelingenkampen agenten plaatsten.⁷⁴

SoZa had onder druk van burgemeesters en het bedrijfsleven bepaald dat alleen ongehuwde vluchtelingen welkom waren, omdat voor gezinnen geen huisvesting beschikbaar was. Burgemeesters hadden verklaard dat er wrevel bij Nederlandse families kon ontstaan, wanneer de DP's met voorrang gezinswoningen kregen toebedeeld. In 1947 was bepaald dat Nederland 3.500 mannen en 4.500 vrouwen uit de kampen kon aanwerven.⁷⁵ Vooral het vinden van alleenstaande vrouwen die bereid waren naar Nederland te komen, bleek moeilijk. In een folder die Nederland aanpreef bij de DP's als vestigingsland, staat dat Nederland grote behoefte had aan vrouwelijke arbeidskrachten in de industrie, als huishoudelijk personeel en als medisch personeel.⁷⁶ Uiteindelijk kwamen slechts 300 vrouwelijke DP's naar Nederland. De reden voor dit geringe aantal is wellicht dat vrouwen weigerden zonder hun familie te vertrekken.⁷⁷

Het was nadrukkelijk niet de bedoeling dat mensen zelf vanuit kampen naar Nederland kwamen. Het *Limburgsch Dagblad* kopte: 'Pool geloofde een sprookje.' In Poolse kampen voor DP's nabij Düsseldorf deed, volgens de krant, het sprookje de ronde 'dat in Nederland met weinig arbeid veel geld te verdienen was'. Een Pool reisde zonder toestemming naar Nederland, maar hij werd in Nederland aangehouden, uitgewezen en aan de grens overgedragen aan de Duitse autoriteiten. Hij kreeg een boete voor illegale grensoverschrijding. Daarmee eindigde het sprookje heel anders dan hij had verwacht.⁷⁸

Na 1948 nodigde Nederland alleen nog kleine groepen vluchtelingen uit de kampen uit, waarbij de nadruk lag op humanitaire motieven. Door opname van enkele vluchtelingen liet Nederland zien dat het nog steeds hielp bij het oplossen van het vluchtelingenprobleem. In 1953 benoemde het hoofd van de RVD de voor- en nadelen van het uitnodigen van vluchtelingen uit vluchtelingenkampen.⁷⁹ Voordelen waren dat de internationale gemeenschap leerde dat in Nederland menslievendheid en gastvrijheid nog altijd hoog in het vaandel stonden. Daarnaast werd steun verleend aan de Duitse autoriteiten, die kampten met veel problemen, waaronder de zorg voor grote groepen ontheemden. Aan het uitnodigen van DP's waren ook nadelen verbonden. Nederland kampte met overbevolking, werkloosheid en woningnood. Het hoofd van de RVD vreesde ook voor de komst van personen met een communistische achtergrond, die de openbare orde in Nederland in gevaar brachten. Bovendien ging met het uitnodigen van vluchtelingen hoge kosten gepaard. Bij ieder verzoek vond er een afweging van deze argumenten plaats.

In 1950 kwamen er 21 gehandicapte DP's naar Nederland. In 1951 stond de Nederlandse regering de komst van 200 bejaarde DP's toe. Voorstellen voor het uitnodigen van groepen DP's werden besproken in de Interdepartementale Commissie voor Vluchtelingenzaken (ICV). Onder voorzitterschap van BuZa namen in de ICV ambtenaren van Justitie, SoZa en het ministerie van Maatschappelijk Werk plaats. Vertegenwoordigers van de UNHCR en NFV waren de vaste adviseurs van de ICV.⁸⁰ Tijdens de vergadering van de ICV in 1955 ging het om het plan honderd jonge vluchtelingen die in Duitsland woonden, in Nederland te laten aansterken en een vak te leren.⁸¹ Het hoofd van de RVD stemde in met dit plan, indien Duitsland garandeerde dat alle honderd vluchtelingen werden teruggenomen na afloop van het project. De selectie van de honderd jongeren vond plaats aan de hand van criteria zoals gezondheid, politieke betrouwbaarheid, een niet-crimineel verleden en het gedrag van de ouders tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Bij dit proces van hervestiging zorgden particuliere, vooral kerkelijke, vluchtelingenorganisaties voor huisvesting en onderhoud. In de periode 1945-1956 ontvingen Justitie en SoZa tal van verzoeken om toelating van groepen DP's van derden. Deze verzoeken kwamen onder meer van de directeur van het Rijksarbeidsbureau te Enschede, van de Staatsmijnen, de joodse gemeenschap, de Letse gemeenschap, het Christelijk Jonge Mannen Verbond en de IRO.⁸² Een pater, bijvoorbeeld, verzocht om zestig Oekraïense seminaristen te mogen huisvesten in zijn klooster, die woonachtig waren in een Duits vluchtelingenkamp en die weigerden te repatriëren omdat zij hun geloof niet mochten uitoefenen in de Oekraïne. Het verzoek van de pater werd ingewilligd, wanneer onderdak was gewaarborgd.⁸³ In 1948 arriveerde in Duitse vluchtelingen-

kampen een groep Tsjecho-Slowaakse studenten, die na de opstand in Praag in 1948 hun land hadden verlaten. Onder druk van de publieke opinie nodigden de Nederlandse autoriteiten 65 Tsjecho-Slowaakse studenten uit om hun studie in Nederland voort te zetten.⁸⁴ Het UAF, dat in 1948 was opgericht om te bemiddelen bij de toelating van de Tsjecho-Slowaakse studenten, verzorgde de selectie, de plaatsing aan Nederlandse universiteiten en het onderhoud van deze studenten. Slechts enkele Tsjecho-Slowaken reisden zelf af naar Nederland om toelating als vluchteling te vragen.

Koningin Juliana zocht naar steun om het lot van de Oost-Europese vluchtelingen in vluchtelingenkampen te verbeteren. De koningin bracht in 1951 en 1953 hun lot onder de aandacht van de Amerikaanse presidenten Eisenhower en Truman. De koningin schreef president Eisenhower dat het Westen vluchtelingen 'te vaak' zag als arbeidskrachten. Wanneer zij niet konden werken, zag men hen slechts als last.⁸⁵ Aan haar brieven werd in de nationale en internationale media aandacht geschonken. Een gevolg was dat in 1953 de Nederlandse regering toezegde 100 á 200 vluchtelingen op te nemen. De Amerikaanse presidenten deden geen harde toezeggingen. Uit *Het Parool* bleek dat de brief aan Eisenhower mogelijk wel effect had, omdat de Amerikaanse regering kort daarop een wetsontwerp indiende om 240.000 vluchtelingen uit te nodigen om zo het vluchtelingenvraagstuk op te lossen.⁸⁶ De invloed van de koningin bleek ook toen de RVD in 1951 om nieuwe richtlijnen vroeg in verband met de detentie van enkele asielzoekers. De RVD meldde dat het een en ander veranderde na ondertekening van het Verdrag en de brief van koningin Juliana aan Eisenhower.⁸⁷

De tweede groep Oost-Europeanen die kort na de oorlog toegelaten werd tot Nederland, waren voormalige militairen. Het ging vooral om Polen die na de bevrijding achterbleven op Nederlands grondgebied. Dit waren geen asielzoekers. Nederland bood hen toelating aan uit erkentelijkheid voor de grote offers die zij brachten bij de bevrijding van Nederland. Het exacte aantal Poolse ex-militairen is niet duidelijk, maar het ging om een groep van tussen de 2.350⁸⁸ en de 3.300⁸⁹ mannen die zich vooral in Breda en Vlissingen vestigden. Polen die op dat moment niet in Nederland waren, maar eerder wel hielpen bij de bevrijding, konden ook een verzoek indienen om toelating tot Nederland.⁹⁰ Van deze regeling maakten naar schatting 500 à 600 Polen gebruik. In 1946 vroeg de Engelse regering Nederland om enkele Poolse militairen op te nemen die onder Brits commando hadden gestreden. De Nederlandse regering willigde dit verzoek in, op voorwaarde dat zij in de mijnen gingen werken.⁹¹ De belangstelling van Polen om in Nederlandse mijnen te werken, was gering. Veel Polen klaagden over de beroerde huisvesting en over het werk. Ongeveer een derde van de Poolse (ex-)militairen, die toelating tot Nederland kreeg, migreerde na korte tijd naar de vs, Canada of Australië.

De komst van 'spontane vluchtelingen' (asielzoekers)

Niet alle Oost-Europeanen die in dit decennium in Nederland verbleven, waren DP's of ex-militairen. Al voor de Tweede Wereldoorlog verbleven duizenden Oost-Europeanen in Nederland en zij weigerden terug te keren naar hun landen van herkomst nadat deze waren omgevormd tot communistische staten. Dit waren bijvoorbeeld Poolse mijnwerkers die in de jaren twintig Nederland binnenkwamen, en Russen die vlucht-

ten na de Revolutie in 1917. Hun persoonsdossiers laten zien hoe de medewerkers van Justitie hun motieven om in Nederland te blijven evalueerden. Belangrijk daarbij was hun gedrag tijdens de oorlog en hun houding ten aanzien van het communisme.

In de chaos tijdens de bevrijding trokken verder naar schatting ongeveer duizend Oost-Europeanen Nederland binnen. Zij vroegen niet om toelating als vluchteling, maar ze werden wel vluchtelingen genoemd, onder meer in de kranten. Tussen hen bevonden zich de zogenaamde *Ostarbeiterinnen*⁹², vrouwen uit Oost-Europa, merendeels uit Polen, de Oekraïne en Wit-Rusland, die door de nazi's tijdens de oorlog in Duitsland te werk waren gesteld. In Duitsland leerden zij Nederlandse mannen kennen, die daar in het kader van de *Arbeitseinsatz* of als vrijwilliger werkten. Aan het einde van de oorlog reisde een deel van hen met een Nederlandse vriend naar Nederland. Vrouwen die met een Nederlandse man trouwden, kregen de Nederlandse nationaliteit. Van de overigen werd een deel, soms tegen hun wil, teruggestuurd.

Een andere groep Oost-Europese vreemdelingen die Nederland bereikten net na de oorlog, waren Russische mennonieten. Een aantal van hen was met het terugtrekkende Duitse leger aan het einde van de oorlog vanuit de su naar Duitsland gevlucht. Met een beroep op hun Nederlandse afstamming probeerden zij, met hulp van de Doopsgezinde Broederschap, in Nederland een verblijfstatus te krijgen. In februari 1946 stak een groep mennonieten bij Enschede de grens over.⁹³ Een heikel punt bij hun toelating was dat er nog Nederlanders in de su verbleven, die als soldaat in het Duitse leger hadden gevochten of gewerkt als dwangarbeiders. Deze mochten misschien niet naar huis als Nederland de mennonieten niet terugstuurde. De meeste mennonieten migreerden uiteindelijk vanuit Nederland naar de vs en Canada.

Het exacte aantal personen dat verzocht om toelating als vluchteling in de periode 1945-1956 is onbekend. BuZa en Justitie stelden bij meerdere gelegenheden dat in dit decennium ongeveer duizend 'spontane vluchtelingen' werden toegelaten.⁹⁴ De voorzitter van de NFV schreef dat volgens zijn gegevens in de naoorlogse periode tot 1957 933 mensen asiel vroegen.⁹⁵ De vertegenwoordiger van de UNHCR in Nederland, Kees Brouwer (hij vervulde deze functie vrijwel onafgebroken van 1952 tot 1981)⁹⁶, sprak eind 1952 over de komst van duizend asielzoekers sinds de oorlog.⁹⁷ Volgens Brouwer bestond de groep niet alleen uit illegale grensoverschrijders, verstekelingen en deserteurs, maar ook uit personen die met toestemming Nederland binnenkwamen zoals zakenlieden, studenten, sporters of mensen die hun familie bezochten. Na 1950 schommelde het jaarlijkse aantal asielzoekers tussen de 10 en 66. In 1950 en 1951 betrof het vrijwel alleen Poolse zeelieden, die in Nederland deserteerden en asiel vroegen. Na 1951 kwamen asielzoekers uit meerdere landen en daalde het aantal zeelieden dat om asiel vroeg.⁹⁸ In 1954 ontving Justitie 37 verzoeken om toelating als vluchteling. Het ging om 5 Polen, 13 Joegoslaven, 2 Tsjecho-Slowaken, 2 Hongaren, 6 Oost-Duitsers en 1 Roemeen, Est, Chinees, Rus, Litouwer, Bulgaar, Griek, West-Duitsers en 1 statelozes.

De mensen die om asiel vroegen in de periode 1945-1956 zijn te verdelen in drie groepen. Allereerst betrof het asielzoekers die legaal Nederland binnenreisden met een visum, maar die na afloop van de geldigheidsduur van hun zaken- of bezoekersvisum weigerden te vertrekken. Zij vertelden dat zij in *levensgevaar* verkeerden bij terugkeer in hun herkomstland. Het hoofd van de RVD vermoedde dat er bij hen ook

andere motieven meespeelden bij hun verzoeken om toelating als vluchteling.⁹⁹ Een verwante groep waren Oost-Europese diplomaten en wetenschappers, die overliepen tijdens of na afloop van hun dienstperiode in Nederland. Ook vroegen enkele Oost-Europeanen om asiel die naar Nederland reisden om familie te bezoeken. Asielzoekers uit deze groep waren in het bezit van een visum, zodat hun antecedenten bekend waren. Om een visum te krijgen hadden zij immers een formulier ingevuld. Zij werden niet naar De Rozenhof gestuurd. Hun verzoeken willigde Justitie meestal in, omdat er sprake was van wezenlijk Nederlands belang of omdat scheiding van hun familie ongewenst was.

De tweede groep asielzoekers verbleef voor hun komst naar Nederland korte of langere tijd in een ander land, meestal in België of Duitsland. Zij reisden zonder toestemming naar Nederland. Justitie zag geen reden hen toe te laten, omdat bescherming aanwezig was in dit land van ontvangst. Tot de derde groep die vroeg om toelating als vluchteling, behoorden mensen die rechtstreeks uit hun herkomstland naar Nederland reisden, maar zij kregen vooraf geen toestemming voor hun komst naar Nederland. Bij hun asielverzoeken maakte Justitie inhoudelijke afwegingen. Het ging vooral om verstekelingen die per boot of trein reisden, en om deserterende bemanningsleden van schepen.

Deze driedeling is zichtbaar in de persoonsdossiers. Van de 45 persoonsdossiers die ik bestudeerde, waren er 11 van zakenlui en 12 van asielzoekers met familieleden of vrienden in Nederland. Eenmaal in Nederland hadden zij al een netwerk. Het is niet verbazingwekkend dat juist vanuit dit netwerk brieven werden geschreven. Daarnaast bekeek ik 8 dossiers van Poolse zeelieden, 5 dossiers waarin sprake is van een asielverzoek van een diplomaat en 9 van personen die illegaal via land binnenkwamen en die hier geen familie hadden.

De meeste asielzoekers waren Oost-Europese mannen.¹⁰⁰ Dit was niet verwonderlijk. De kansen voor vrouwen om te vluchten waren beperkt. Vrouwen kregen in de regel geen zakenvisa en het werken op schepen was voorbehouden aan mannen. Tussen de verstekelingen bevond zich slechts één vrouw. Onderzoek bracht aan het licht dat zij was getrouwd met een Pool, die verbleef in Frankrijk. De minister van Justitie besloot dat zij naar Frankrijk moest vertrekken.¹⁰¹ Vrouwen die over land kwamen, reisden vrijwel altijd in het gezelschap van een Oost-Europese man.

Hoe asielzoekers Nederland binnenreiden, was belangrijk voor de vraag of hun verzoek werd gehonoreerd. Tussen 1953 en 1955 reisden 44 mensen Nederland via een haven Nederland binnen. Van hen liet Justitie er 31 toe (70 procent). Bij binnenkomst via België of Duitsland slonken de kansen op toelating tot 22 procent. Uit een andere nota blijkt dat in 1955 Justitie besliste op 56 verzoeken om toelating als vluchteling: 10 van hen kregen de status van vluchteling, 2 anderen kregen wel een werkvergunning, maar geen vluchtelingenstatus.¹⁰² De uitkomst van 20 zaken is onbekend. De verzoeken van maar liefst 34 asielzoekers wees Justitie af: 9 vanwege criminele antecedenten, 4 verbleven in een land van ontvangst en van 21 asielzoekers vond Justitie de vluchtmotieven onvoldoende overtuigend of zij waren al erkend als vluchteling in een ander land. De mensen die zeiden het communisme te ontvluchten, kregen dus beslist niet allemaal toelating.

De persoonsdossiers bieden weinig inzicht in de vluchtmotieven. De Amsterdamse hoofdcommissaris van politie merkte op dat Poolse zeelieden als reden voor hun desertie ‘in het algemeen geen anticommunistische houding c.q. activiteit’ gaven.¹⁰³ Deze Polen creëerden door hun desertie zelf hun vrees voor *levensgevaar* in Polen, aldus de hoofdcommissaris. Opvallend was dat hij niet vermeldde waarom in zijn ogen deze Polen dan wel hun land verlieten. Tijdens een interview met politie legde de Joegoslaaf M. uit dat hij zijn land verliet, omdat hij tijdens de oorlog werkte als officier in het leger.¹⁰⁴ De politie vroeg niet door wat zijn activiteiten waren en waarvoor hij precies vreesde in zijn land. Het leek erop alsof vertrek uit een communistisch land reeds voldoende verklaarde waarom toelating tot Nederland werd verzocht. De beslissers leken ervan uit te gaan dat alle Oost-Europeanen die toelating als vluchtelingen wilden, problemen kregen bij terugkeer in hun communistische vaderland.

Een voorbeeld van het verloop van de asielprocedure van een asielzoeker is de zaak van de Pool L. Deze zaak geeft ook weer hoe vluchtmotieven inhoudelijk werden beoordeeld. L. kwam in 1954 aan in Nederland per boot en na ruim een half jaar kreeg hij de vluchtelingenstatus. In 1955 keerde L. terug naar Polen, waar zijn ervaringen werden beschreven door de Poolse media, net zoals het geval was in het voorbeeld van N. uit de inleiding van dit hoofdstuk. Volgens de Nederlandse ambassadeur schreef de pers over L. om te laten zien dat men in het ‘Westen allerminst in het beloofde land terecht komt’.¹⁰⁵ Uit Poolse krantenberichten bleek dat L. werkte als kok op een schip van een Pools staatsbedrijf en eerlijk en hardwerkend was.¹⁰⁶ De reden waarom hij, volgens de Poolse media, zijn schip verliet, was dat de Nederlander ‘Heniek’ hem na een avond vol drank overhaalde op grond van valse beloften niet terug te keren aan boord. L. had zich, zo stond in de Poolse krant, hevig verzet en verteld dat de salarissen in Polen niet slecht waren en dat hij een gezin had, maar na nog enkele glazen begaven zij zich toch naar de politie. De volgende dag ontwaakte L. in een politiecel en was zijn schip vertrokken. Hierna zat hij naar eigen zeggen zeven weken gevangen en alleen een Poolse priester doorbrak zijn eenzaamheid. De priester had L. verteld dat hem bij terugkeer in Polen de strop of vijftien jaar cel wachtte. De priester was volgens L. niet geïnteresseerd in zijn welzijn, maar hij wilde slechts informatie over de Poolse infrastructuur.

Nadat de politie ontdekte dat L. weinig informatie bezat, woonde hij vijf maanden in De Rozenhof, ‘een gebouw omheind door prikkeldraad en een diepe slotgracht’. L. beschreef De Rozenhof als een concentratiekamp. Bewoners kregen volgens hem zware straffen als zij overdag op bed lagen, of rookten, het eten was koud en dagelijks waren er verhoren door de commandant. L. woonde in dit gebouw met elf andere vreemdelingen. Twee van hen waren verklikkers, die alles aan de commandant doorgaven. Het enige vertier bleek de zondagavondbioscoop, waar overigens alleen zij die de mis bijwoonden welkom waren. De rest van de week moest L. naar eigen zeggen houthakken. Een van de Polen wilde naar huis, maar toen hij dat zei, belandde hij volgens L. in de gevangenis. Na maanden van wachten, hoorde L. dat hij moest aanmonsteren op een Panamese tanker. Na één reis belandde L., volgens de Poolse media, op straat in Rotterdam, waar Nederlanders de werkloze Pool vol minachting bekeken. Zijn wens om terug te keren naar Polen groeide, maar hij vreesde een zware straf. Uiteindelijk won zijn wens het van zijn angst en meldde hij zich bij het Poolse con-

Hier zien we een van de foto's gemaakt voor de Poolse ambassadeur van het met prikkeldraad omheinde interneringskamp De Rozenhof te Almen in 1955. Bron: NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968.

sulaat waar hij tot zijn verbazing hartelijk werd ontvangen. L. kreeg, volgens de krant, geen straf, maar een baan bij een staatsbedrijf. Volgens L. werden Oost-Europeanen in het Westen niet verwelkomd, maar weggestopt achter prikkeldraad. Speciaal voor de Nederlandse ambassadeur liet het hoofd van de rvd foto's maken die toonden dat het tehuis geen verschrikkelijk oord was. Daarnaast kreeg de ambassadeur ook uitleg over de gang van zaken in de Rozenhof.¹⁰⁷

Het dagblad *Trouw* reageerde op het 'roerende verhaal van de Poolse zeeman', die tegen zijn zin in Nederland door Justitie werd vastgehouden.¹⁰⁸ *Trouw* deed navraag bij Justitie en leerde daar dat van L.'s beweringen niets klopte. Volgens Justitie verzocht L. niet tegen zijn zin om asiel en als hij de wens van terugkeer had uitgesproken, was Justitie 'niet zo dwaas' hem tegen te houden. L. verbleef volgens *Trouw* een tijd in De Rozenhof omdat Justitie moest onderzoeken of hij niet om twijfelachtige redenen naar Nederland kwam. Zo had de bvd onderzocht of hij niet naar Nederland kwam om te spioneren.¹⁰⁹ De rvd liet weten dat L. om asiel vroeg, omdat hij in Nederland ervoer wat leven in een vrij land was.¹¹⁰ Nadat L. meerdere keren was geïnterviewd, was besloten hem de vluchtelingenstatus te verlenen. In het rapport van de rvd stond niets over vervolging in Polen of problemen met de Poolse autoriteiten. Dat Polen de wreedheden van het communisme ontvluchtten, stond niet ter discussie. Daarnaast vernam de rvd van het hoofd van De Rozenhof dat L. zich tijdens zijn verblijf in dit tehuis zorgen maakte over zijn gezin. De redenen van zijn terugkeer zocht Justitie dan ook in heimwee en de wens zijn familie te zien. In een brief aan zijn vrouw – Justitie controleerde alle uitgaande post – had hij geschreven dat hij nooit meer in Polen wilde wonen. Hij zou wel bij de leiding van De Rozenhof hebben aan-

gedrongen op een spoedige beslissing. In een persoonlijke brief aan de koningin had L. wel uitgelegd dat hij in Polen was vervolgd en onderdrukt werd door leden van het verderfelijke communistische regime.

Het aantal asielzoekers in deze periode was dus klein. Zowel Oost als West gebruikten asielverhalen als propaganda. De Oost-Europese autoriteiten probeerden daarmee te voorkomen dat hun onderdanen vertrokken. Voor de Nederlandse Justitie stond het waarom van het vertrek naar het Westen nauwelijks ter discussie. Geboren worden in een communistisch land was immers reden genoeg. De vluchtmotieven van asielzoekers werden nauwelijks onderzocht.

2.5 ARGUMENTEN VAN BESLISSERS, VOORPLEITERS EN TEGENPLEITERS

In deze paragraaf gaat het om zwaarwegende en minder zwaarwegende argumenten in de asielprocedure van asielzoekers. Zwaarwegend waren argumenten die vallen onder het *persoongebondenframe*. Hierbij gaat het vooral om de nationaliteit, gedrag en reisroute van asielzoekers. Daarnaast waren zwaarwegend de argumenten die vallen onder het *kosten-en-batenframe*, waarbij vooral de arbeidsmarkt een rol speelde. Bij het bespreken van de *persoongebondenframe* heb ik onder het kopje nationaliteit ook aandacht besteed aan diplomatieke belangen. Hoewel ik me ervan bewust ben dat dit argument in feite tot het *kosten-en-batenframe* behoort, vond ik het bij dit onderwerp beter aansluiten. Vervolgens komen argumenten aan bod die in deze periode minder gewicht in de schaal legden. Het betreft hier de volgende frames: *vervolgning*, *geloofwaardigheid*, *aantallen*, *kritiek op de procedure* en *medemenselijkheid*.

Zwaarwegende argumenten

De persoon

Nationaliteit

Oost-Europese asielzoekers maakten veel kans op toelating als vluchteling, omdat uitzetten naar communistische landen moeilijk was.¹¹¹ Hun nationaliteit, feitelijk hun herkomstland, was dus beslissend. De verscherpte politieke tegenstellingen tussen Oost en West zorgden ervoor dat Westerse staten het recht op asiel ruim toepasten.¹¹² Voorpleiters gebruikten veelvuldig de nationaliteit van asielzoekers als argument. In 1951 drong het Kamerlid Scheps (PVDa) in een motie aan op een meer welwillende houding van de regering ten opzichte van Oost-Europese asielzoekers, die hij de 'soldaten van het leger der geestelijke weerbaarheid' noemde.¹¹³ Het bestuur van de PVDa vond het een plicht van de 'gehele beschaafde wereld' asiel aan te bieden aan de slachtoffers van de Bolsjewistische terreur.¹¹⁴

In vier persoonsdossiers stelden asielzoekers dat zij voor hun vlucht vele landgenoten hielpen ontsnappen naar het 'Vrije Westen'. Nadat dit was ontdekt, moesten zij zelf vluchten.¹¹⁵ Dit was een heldhaftige daad die beloond moest worden, in de ogen van voorpleiters en beslissers. Een voorbeeld is dat van een Tsjecho-Slowaakse advocaat die vertelde dat hij verscheidene landgenoten hielp vluchten van Praag naar

Zürich.¹¹⁶ Hij stond bovendien, naar eigen zeggen, Nederlanders bij met het geven van juridische adviezen. Een ambtenaar van BuZa drong aan op inwilliging van zijn verzoek gelet op zijn verdiensten voor Nederlanders, en omdat hij landgenoten in nood hielp te vluchten. Justitie zag geen bezwaren en noemde de omstandigheden bijzonder. Gedrag dat als heldhaftig kon worden aangemerkt in combinatie met nationaliteit, had een positieve invloed op de kansen op asiel.

De anticommunisten werden vaak beschreven als helden, vooral wanneer hun vlucht een dramatisch verhaal opleverde. De *Zaanse Courant* schreef over de komst van twee Poolse verstekelingen in een houtboot. De Polen zaten dagenlang opgesloten tussen de lading, nadat deze was gaan schuiven. Volgens de krant kregen zij een heldenontvangst na hun lange en moeilijke tocht en hachelijk avontuur.¹¹⁷ Op de kade keken duizenden mensen 'gebiologeerd naar de neus van het schip, waarin de vluchtelingen in het vooronder nu al zes dagen ingekerkerd lagen'. Deze heldenontvangst leverde hen niets op. Na verblijf in een hospitaal zette Justitie hen uit naar Zweden, maar de Zweedse autoriteiten lieten hen niet toe. Terug in Nederland monsterden beide mannen uiteindelijk noodgedwongen aan op de grote vaart.

Dat asielzoekers voornamelijk uit Oost-Europa kwamen, zorgde er, zoals gezegd, ook voor dat zij werden gezien als potentiële spionnen. Het *Algemeen Dagblad* schreef dat in korte tijd veertien Polen om toelating als vluchteling verzochten. Verhoren leerden, volgens de krant, dat zij geen vissers waren, maar dat ze door het communistische regime recentelijk waren omgevormd tot vissers.¹¹⁸ Dit soort berichten voedde de angst dat asielzoekers communistische spionnen waren. Tijdens een overleg over de toelating van Tsjecho-Slowaakse asielzoekers vond het hoofd van de RVD snelle toelating onbevredigend.¹¹⁹ Hij vond gedegen onderzoek naar de antecedenten nodig, want anders was de 'tussenschuiving van spionnen en propagandisten' zeker. Dit leidde, zoals hiervoor beschreven, tot de opening van De Rozenhof, waar inlichtingendiensten asielzoekers konden verhoren, observeren en hun verklaringen nagaan om te voorkomen dat ongewenste elementen in Nederland infiltreerden.¹²⁰ Overigens vroeg het hoofd van de RVD zich af of 'geroutineerde spionnen' tijdens hun verblijf in dit kamp hun ware motieven wel zouden onthullen.¹²¹

Er was nog een andere reden waarom de Nederlandse overheid de Poolse asielzoekers die deserteerden van hun schepen niet vertrouwde. De beslissers vonden het onlogisch dat deze Polen na aankomst in Nederland van politieke gezindheid veranderden, omdat zij voordat zij mochten varen een strenge selectie moesten doorstaan.¹²² Het viel de ambtenaren van de RVD ook op dat de Poolse ambassadeur geen vragen stelde over de toename van het aantal Poolse asielzoekers in Nederland. Wellicht kwam dat omdat zij feitelijk werkten voor de Poolse autoriteiten, zo werd gesuggereerd.¹²³ Een laatste reden om te twijfelen aan hun waarachtigheid was dat de communistische machthebbers misschien druk op hen uitoefenden via achtergebleven familieleden.¹²⁴

In persberichten werd ook benadrukt dat personen die beweerden vluchtelingen te zijn, niet waren te vertrouwen. Er werd aangedrongen op een strenge en nauwkeurige selectie. Tussen hen zaten volgens het *Algemeen Handelsblad* misdadigers, communistische spionnen en ex-nazi's.¹²⁵ Volgens *Elsevier* bevonden zich tussen hen ongewenste elementen 'in het bijzonder spionnen'.¹²⁶ De deur moest niet te wijd opengegooid worden, omdat er van achter het IJzeren Gordijn op allerlei manieren, ook onder

‘de dekmantel van politiek vluchteling’, werd geprobeerd te spioneren.¹²⁷ *Het Parool* schreef dat de politie ontdekte dat één van de Polen die was erkend als vluchteling, andere Polen schaduwde.¹²⁸ Ook de Zweedse politie twijfelde, aldus deze krant, aan de oprechtheid van asielzoekers, omdat de Polen tijdens de interviews identieke antwoorden gaven. De politie vermoedde dat zij deze antwoorden instudeerden voor vertrek en dat de Russen hen naar West-Europa stuurden als spion.

Zelden ontdekten beslissers echter dat asielzoekers spionnen waren of communistische sympathieën hadden. Dit was mogelijk wel het geval bij de Pool J. Hij werkte als diplomaat in Nederland, maar na afloop van zijn dienstverband weigerde hij naar Polen terug te keren.¹²⁹ Justitie verleende hem tijdelijk asiel totdat hij emigreerde naar een ander land. Een half jaar later kwam vanuit de ambassade te Warschau het bericht dat J. de ‘worst scoundrel’ was die er rondliep en dat zijn vrouw nog erger was. Hij bleek het oor van de Russische ambassade bij de Poolse gemeenschap.

Via de nationaliteit van asielzoekers was er ook aandacht voor de diplomatieke relaties tussen Nederland en de herkomstlanden. Het waren vooral de ambtenaren van BuZa die hiervoor oog hadden. Wanneer Oost-Europese asielzoekers werden toegelaten, verslechterde mogelijk de relatie met de communistische herkomstlanden, omdat Nederland erkende dat wonen in een communistisch land *levensgevaar* kon opleveren. Ook werd gevreesd dat wanneer asiel werd verleend, Russische autoriteiten met represaillemaatregelen kwamen, zoals het plaatsnemen van agenten in Nederland die ontvoeringen, moorden en bomaanslagen konden beramen.¹³⁰ Een andere vrees komt naar voren in de zaak van een Tsjecho-Slowaakse diplomaat.¹³¹ Een medewerker van BuZa meende dat als deze diplomaat toelating kreeg als vluchteling, dit mogelijk gevolgen had voor het ‘geval Louwers’. J. Louwers was een Nederlandse zakenman die tot vijftien jaar dwangarbeid was veroordeeld in Tsjecho-Slowakije, onder meer op beschuldiging van economische spionage. Hij zou potentiële vluchtelingen bij hun vlucht naar het Westen hebben geholpen.¹³² De Nederlandse regering protesteerde scherp tegen het vonnis en probeerde hem vrij te krijgen.¹³³ Wanneer asiel werd verleend aan Oost-Europeanen kon dit, zo vreesde men, gevolgen hebben voor Nederlanders, die vastzaten achter het IJzeren Gordijn.

In twee eerdergenoemde voorbeelden is zichtbaar dat asielzoekers functioneerden als onderdeel van de Oost-West propaganda. Er was de Pool die door ‘Heniek’, volgens Poolse kranten, werd overgehaald te deserteren, en de Pool N. die gedwongen te werk werd gesteld in de mijnen. Hun zaken werden in de communistische pers gebruikt om te laten zien dat het Westen niet het beloofde land was. De Nederlandse ambassade rapporteerde in 1955 dat Hongaarse kranten schreven over hoe de verloren Hongaarse zonen met open armen werden ontvangen, nadat zij publiekelijk hadden uitgelegd dat het kapitalisme werknemers uitbuitte.¹³⁴ De Nederlandse ambassadeur in Praag schreef dat vijf Tsjecho-Slowaken uit Nederland terugkeerden, omdat het leven in Nederland hen te weinig bood.¹³⁵ Ene Karel vertelde dat hij was gehuisvest in een onhygiënisch kamp [De Rozenhof], waar hij zelf zijn bed moest maken van hout en niet eens een matras kreeg. Karel legde uit dat hij bijna niets te eten kreeg en daarom eten op de vuilnisbelt verzamelde en katten en honden at. Een ‘onbeschrijflijk gevoel van dankbaarheid en genegenheid’ overviel hem toen zijn land hem weer opnam, waar hij kon werken en deel uitmaken van ‘het paradijs’.

Karakter en gedrag

In augustus 1955 bleken volgens een nota 11 personen die hadden verzocht om toelating als vluchteling, in bewaring te zitten. Uit een nota was af te lezen waarom.¹³⁶ Daaruit bleek hoe belangrijk hun gedrag was, nadat zij hun land verlieten. Een had actief het communisme ondersteund, 3 bleken vast te zitten wegens onzedelijk gedrag (onder meer wegens omgang met 'homoseksuelen'), 4 personen pleegden criminele delicten in het buitenland, 1 was als zakkenroller actief in Nederland en 1 had onware verklaringen afgelegd. De laatste persoon was de Poolse vrouw W. Haar zaak is uitgebreid beschreven door de juriste Betty de Hart.¹³⁷ W. was oorspronkelijk Nederlandse, maar ze verloor haar nationaliteit na haar huwelijk met een Pool. Zij vertrok naar Polen, maar keerde terug in 1955. Ze vroeg om toelating als vluchteling, omdat zij zich niet kon verenigen met het Poolse communistische regime en omdat haar man aan de drank was en haar mishandelde. Zij verbleef niet lang in bewaring. Nadat haar verzoek om toelating als vluchteling was afgewezen, dook ze onder. Deze zaak kwam bij het publiek en politici onder de aandacht. Tijdens een Kamerdebat zei de minister van Justitie dat hij twijfelde aan haar *geloofwaardigheid*, omdat zij zich pas zeven weken na aankomst in Nederland bij de politie meldde en omdat zij een relatie had met de man van haar overleden zus. Hij wees het asielverzoek af, omdat zij nooit politieke problemen had gehad en haar die ook niet wachtten in Polen.¹³⁸ Echter, nu zij in de aandacht van de media stond, kon ze wel problemen krijgen bij terugkeer in Polen. Zij werd dan ook niet uitgezet, maar kreeg uiteindelijk een verblijfsvergunning.

De verzoeken van sommige asielzoekers werden afgewezen omdat zij misdadigers waren en onbetrouwbare personen.¹³⁹ Een van hen was de Pool G. Hij vermoordde in Nederland een vrouw met wie hij een verhouding had omdat zij hem ontrouw was.¹⁴⁰ Nadat hij zijn straf bijna had uitgezeten, ontving Justitie brieven die voor hem pleitten. Een aalmoezenier schreef dat G. zich in de gevangenis goed gedroeg, en dat hij in Polen jarenlang in de gevangenis zou verdwijnen omdat hij het communisme verafschuwde. Een Pools landencomité legde uit dat het ging om een 'crime passionnel' en dat G. in Polen zelfs de dood wachtte. Zijn advocaat liet weten dat G. bij terugkeer in Polen verbannen zou worden naar Siberië. De beslissers waren het erover eens dat G. Nederland moest verlaten, maar repatriëring naar een land dat hem naar Siberië zond, was ongewenst. G. kreeg het dringende advies vrijwillig te vertrekken naar Duitsland. Deze zaak vat het verloop van de asielprocedure kernachtig samen. De toelating van een asielzoeker met een ongunstige achtergrond was ongewenst. Daarom moest G. vertrekken, hoewel voorpleiters wisten dat hij in Polen voor zijn leven had te vrezen. Uitzetten naar een communistisch land vond Justitie echter ook ongewenst en dus kreeg G. de kans zelf Nederland te verlaten, vrijwillig en liefst geruisloos.

Bij vrouwen die om toelating als vluchteling verzochten, ging het om onzedelijk gedrag. De Estse V., die in 1947 naar Nederland kwam met haar Nederlandse vriend, werkte op diverse plaatsten als hulp in de huishouding.¹⁴¹ Haar problemen begonnen toen zij beschuldigd werd van diefstal door haar vriend. De politie sloot haar op omdat zij een gevaar voor de openbare orde vormde en besloot tot uitzetting naar Estland. In de trein onderweg naar Duitsland vertelde V. de politie dat voor haar na terugkeer *levensgevaar* dreigde in Estland en ze weigerde iedere medewerking. Na terugkeer in Amsterdam liet haar advocaat weten dat zij een ongehuwde moeder was, maar dat

dit niet erop duidde dat zij een prostituee was. Nadat deze Estse zestien maanden in de gevangenis zat, vond de politie het welletjes.¹⁴² De politie stelde voor V. vrij te laten, mits zij zich geregeld meldde en werk vond. Het hoofd van de RVD negeerde dit advies en zag in haar 'een toekomstige prostituee'. Hij drong aan op haar vertrek. De oplossing kwam toen zij Nederland verliet en zich vervoegde bij een Fransman die zij had leren kennen in de gevangenis. Deze zaak bevestigde het beeld dat in de inleiding over de Poolse K. was geschetst: asielzoekers waren rechteloos in Nederland.

Het dossier van de Poolse K. bevestigt de invloed van zedelijk gedrag op de uitkomst van een asielverzoek. De procureur-generaal schreef in 1949 dat hij slechte berichten ontving over K. Zij zou veel onheil hebben aangericht en had 'vleselijke gemeenschap met twee mannen'.¹⁴³ Hij dacht niet dat het voorstel van een geestelijke om haar in vrijheid te stellen en een beroep te leren, succes kon opleveren. Een getuige beschreef haar als een leugenachtige vrouw die 'door haar sexappeal' gevaarlijk was voor iedere man. De Poolse stuurde een brief waarin ze vroeg waarom zij in detentie zat, terwijl zij niets had misdaan. K. schreef dat de communisten haar naar het leven zouden staan bij terugkeer in Polen. Haar vrees voor *levensgevaar* nam de procureur-generaal niet serieus. Hij wilde haar uitzetten met een schip dat niet rechtstreeks naar Polen ging, zodat zij onderweg van boord kon gaan. Dit was, op zijn zachts gezegd, een opmerkelijke oplossing. Uiteindelijk besloot de minister van Justitie haar niet uit te zetten, wanneer zij zich binnen vijf jaar niet opnieuw schuldig maakte aan handelingen in strijd met de openbare orde en veiligheid. Uit de relazen van de Estse V. en de Poolse K. blijkt dat hun beweringen dat ze voor hun leven moesten vrezen in hun communistische land, niet serieus werden genomen. Bij vrouwen ging het om zedelijk gedrag en om het hebben van werk. Het communisme was gevaarlijk, maar niet voor iedereen.

Gedrag tijdens de Tweede Wereldoorlog was relevant. Het beleid schreef voor dat vreemdelingen alleen verblijf kregen als zij geen steun aan de Duitse bezetters hadden verleend.¹⁴⁴ Bij Oost-Europeanen, zoals de Russische kunstschilder S., werd niet alleen het gedrag tijdens de oorlog, maar ook de politieke kleur (rood) na de oorlog gecontroleerd.¹⁴⁵ S. legde een verklaring van een vluchtelingenorganisatie over aan de vreemdelingendienst dat hij betrouwbaar was en in de oorlog zat ondergedoken uit angst voor de Duitsers. Hij liet weten dat hij als christen en anticommunist niet kon terugkeren naar de su. Nadat bleek dat hij in zijn eigen levensonderhoud kon voorzien, was toelating geen probleem. De Rus J. arriveerde reeds in 1938 in Nederland. Hij had moeten onderduiken voor de Duitse bezetters.¹⁴⁶ Uit het politierapport blijkt dat hij tegen een ambtenaar zei: 'Wacht maar, als de Russen hier zijn, dan zijn wij de baas'. J. sprak volgens de politie bewonderend over de Russen, bezocht vergaderingen van de CPN, verspreidde communistische ideeën op de werkvloer en liet zich laatdunkend uit over leden van het Koninklijk Huis. De politie vond dat J.'s sympathieën voor het communisme voortgezet verblijf in Nederland ongewenst maakten. Nader onderzoek leerde dat de persoon bij wie hij verbleef tijdens de oorlog, vertelde dat hij anti-Duits was en erg op zijn vaderland gesteld. Volgens deze informant bewonderde J. Stalin, maar was hij geen 'volbloed communist'. De procureur-generaal besloot op grond van J.'s lange verblijf in Nederland en zijn arbeidsverleden, uitzetting achterwege te laten. Deze twee zaken laten zien dat beslissers bij het evalueren van zaken van

Oost-Europese vreemdelingen letten op de communistische gezindheid, activiteiten tijdens de bezetting en middelen van bestaan.

Religie

Religie was een ander belangrijk argument. Nederland was christelijk, meenden beslissers en lobbyisten, en de asielzoekers waren dat ook. In hun landen was er geen mogelijkheid voor kerkbezoek. In twaalf persoonsdossiers voerden asielzoekers aan dat één van de redenen voor hun asielverzoek was dat zij christenen waren, die in hun communistische thuislanden geen kerken konden bezoeken. Van het christelijke Nederland verwachtten zij een welwillende houding tegenover hen. Via de gemeenschappelijke christelijke achtergrond probeerden zij dus goodwill bij de beslissers te kweken.

Beslissers hadden het idee dat het voor Oost-Europeanen moeilijk was zich aan te passen aan de Nederlandse samenleving, omdat het leven in het Westen anders was dan zij gewend waren. Volgens het hoofd van de rvd was volledige assimilatie daarom moeilijk.¹⁴⁷ Een medewerker van de Hongaarse ambassade was een uitzondering.¹⁴⁸ Ongetwijfeld hielpen zijn antecedenten; hij was meertalig, niet in politiek geïnteresseerd, Olympisch kampioen en wereldkampioen waterpolo, 'volkomen West-Europeaans in de ware zin van het woord' en verreweg de intelligentste en beschaafde medewerker op de Hongaarse ambassade, aldus het hoofd van de bvd.

Bij argumenten binnen het *persoongebondenframe* ging het niet alleen om nationaliteit, gedrag en religie, maar ook om andere aspecten van de achtergrond van een asielzoeker. Informatie uit de dossiers maakt duidelijk dat ongetrouwde asielzoekers, bijvoorbeeld Tsjecho-Slowaakse zakenlieden, een belangrijk voordeel hadden in de asielprocedure. Beslissers overwogen dat zij en economisch bruikbaar waren en geen gezinsleden hadden die hen konden nareizen.¹⁴⁹ Dit onderscheid viel ook voorpleiters op. Kamerlid Beaufort (kvp) merkte op dat Nederland minder gul was voor personen die om asiel vroegen wanneer zij kinderen bij zich hadden.¹⁵⁰

Zelden, in tegenstelling tot in latere periodes, wezen voorpleiters op familiebanden van asielzoekers met mensen in Nederland. Een van de weinige voorbeelden waarbij dat wel gebeurde was de Tsjecho-Slowaak G., die was verloofd met de dochter van een Leidse professor.¹⁵¹ De professor zond in 1948 een brief aan het hoofd van de rvd, waarin hij wees op hun oude vriendschap. Hij verwees naar het heldhaftige verleden van zijn aanstaande schoonzoon, die veel anticomunisten hielp ontsnappen en pas daarna aan zichzelf dacht. De professor rekende op de welwillendheid van de Nederlandse overheid, temeer omdat zijn dochter hielp bij de begeleiding van Tsjecho-Slowaakse studenten. De poging van de professor slaagde. Hoewel G. formeel buiten de criteria viel, besloot het hoofd van de rvd G. toch toe te laten. Het maken van een uitzondering was mogelijk, en het hebben van invloedrijke contacten hielp.

Kosten en baten

De situatie op de arbeidsmarkt

Naast de hiervoor genoemde argumenten, speelde vooral de situatie op arbeidsmarkt bij de beoordeling van verzoeken om toelating als vluchteling een rol. Aan de ene kant

– op een meer algemeen niveau – was er het idee dat de komst van asielzoekers een bedreiging vormde voor de positie van Nederlandse arbeiders.¹⁵² Aan de andere kant – op een meer individueel niveau – waren juist hun kansen op de arbeidsmarkt reden dat asielzoekers toelating kregen. In Nederland waren kort na de oorlog veel werklozen. Alleen al daarom was immigratie van ongeschoolde immigranten uit Oost Europa ongewenst, meende een ambtenaar.¹⁵³ Zoals eerder gezegd, lag de herinnering aan de grote werkloosheid van de crisisjaren nog vers in het geheugen. Naar aanleiding van de komst van een groep Poolse vluchtelingen in de Limburgse mijnen kopte *Het Limburgs Dagblad*: ‘Arbeiders ontwaakt! Sluit uw ogen niet voor de gevaren die er dreigen!’¹⁵⁴ De Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf hing na de komst van enkele DP’s affiches op met teksten als ‘geen buitenlandse arbeiders in de Limburgse mijnen’. In folders werd gewezen op de gevaren van het werven van DP’s, waarbij onder meer werd verwezen naar de slechte ervaringen met Oost-Europese mijnwerkers voor de oorlog.¹⁵⁵

Specifieke arbeidscapaciteiten van één asielzoeker waren in veel zaken beslissend. Wanneer er (positieve) economische belangen meespeelden, zo bleek uit een opmerking van Kamerlid Scheps (PVDA), moest een asielzoeker worden toegelaten.¹⁵⁶ Asielzoekers die mijnwerker waren of op een andere manier voor Nederland belangrijk konden zijn, waren welkom. Tekenend is de opmerking van Brouwer, dat de kansen op asiel voor vreemdelingen op zakenbezoek groot waren, terwijl zij die kwamen om andere redenen, al vluchtten zij uit Siberië, in principe verloren waren.¹⁵⁷

Dat economische belangen meespeelden, is zichtbaar in de verzoeken om asiel van ‘zakenlieden asielzoekers’ vooral afkomstig uit Tsjecho-Slowakije. Zij hadden een netwerk in Nederland, want Nederlanders moesten garant staan voordat een zakenvisum werd afgegeven. In acht persoonsdossiers zaten brieven van de zakenrelaties van deze Tsjecho-Slowaken, waarin zij wezen op de capaciteiten van hun relaties. Een Wit-Russische zakenman vroeg om tijdelijk asiel in Nederland, zodat hij zijn emigratie naar de VS kon regelen. Drie Nederlanders, waaronder twee zakenlui, getuigden voor hem. De Witrus bleek commercieel ingesteld, uitgesproken anglofiel en anti-communistisch. Hij kreeg tijdelijk asiel als hij beloofde door te migreren.¹⁵⁸

Zoals in de vorige paragraaf stond, kregen vooral ongetrouwde zakenlui gemakkelijk toelating. De invloed van de burgerlijke staat en bruikbaarheid op de Nederlandse arbeidsmarkt blijkt uit een nota die de toelating van vier Tsjecho-Slowaken besprak; alle vier waren naar eigen zeggen echte anticommunisten.¹⁵⁹ De eerste was de alleenstaande man B. Hij vroeg om asiel omdat zijn bedrijf in beslag was genomen. Een Nederlands bedrijf schreef dat B. gezien zijn ‘kwaliteiten’ voordeel opleverde voor Nederland. B. kreeg een verblijfsvergunning op grond van de arbeidsmarkt. De tweede persoon, H., was fabrikant van staalborstels. Hij beweerde dat hij als anticommunist en praktiserend rooms-katholiek gevaar liep. Zijn bedrijf, waar dertig mannen werkten, was nog niet genationaliseerd. H. had zicht op een baan in Nederland bij een staalborstelfabriek. Hij kreeg geen toelating, omdat zijn bedrijf niet was genationaliseerd en er van acuut *levensgevaar* in Tsjecho-Slowakije geen sprake was. Bovendien vermoedde het hoofd van de RVD dat zijn vrouw en kinderen hem snel zouden nareizen. De derde persoon, P., die een visum had voor Guatemala voor hem en zijn familie, bleef steken in Nederland. Hij vond snel een baan bij een gemeente. Dit was

voldoende voor de RVD om hem een verblijfsvergunning voor één maand te verlenen, onder toezegging dat de familie naar de VS migreerde. Zij verlieten Nederland inderdaad niet veel later. De ongetrouwde S. was de laatste persoon. Hij was 35 jaar oud en bankwerker. S. vond 'een zeer gevaarlijke baan in de stikstofindustrie' waarvoor geen andere mensen te vinden waren. SoZa verleende hem zonder problemen een arbeidsvergunning. Het hoofd van de RVD wilde zijn verzoek inwilligen, omdat hij ongehuwd was, niemand hem kon nareizen, en omdat hij economisch nuttig was. Kortom, economisch nut, een netwerk en gezinssamenstelling hadden invloed op verzoeken op toelating als vluchteling.

Bedrijven wezen ook op het belang van een asielzoeker en zijn netwerk voor de Nederlandse economie. Wanneer deze ene man werd toegelaten zou de export toenemen, zo werd gesteld. Dit was belangrijk in een tijd van wederopbouw en de vraag naar buitenlandse valuta. De zaak van de Tsjecho-Slowaak R., die in 1949 op een zakenvisum Nederland bereikte, illustreert dit.¹⁶⁰ Nadat zijn visum afliep, meldde hij bij de vreemdelingendienst dat hij een vluchteling was. Het hoofd van het Tsjecho-Slowaakse Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen onderschreef dit. R. overlegde ook een brief van een bedrijf dat hem een baan aan bood. De directeur van dit bedrijf, die R. beschreef als sterk anticommunistisch, verwachtte een grote toename van de export door het netwerk van R. Na afloop van een interview concludeerde de BVD dat R. 'bepaalde hobby's' [communistiche sympathieën] niet had.¹⁶¹ Observatie leerde dat R. in Nederland geen contacten had met landgenoten en zich alleen inliet met zaken. Hij haatte volgens de inlichtingendienst het communisme, omdat dit zijn carrière in de weg stond. R. bleek een onsympathieke opportunist, maar juist om die reden was hij ongevaarlijk. R. werd toegelaten als vluchteling, niet alleen omdat hij vreesde voor zijn leven in zijn land en hij betrouwbaar was, maar ook omdat zijn toelating economisch nuttig was.

Het laatste voorbeeld dat de invloed toont van de arbeidsmarkt is het persoonsdossier van de Tsjecho-Slowaakse student K. Hij werd vergezeld door de vrouw R. en de zakenman S. Zij reisden samen, maar ze hadden geen familiebanden met elkaar. Dit dossier is uniek, omdat het drie asielverzoeken bevatte van Tsjecho-Slowaken die op dezelfde dag arriveerden. Twee kregen vrij snel een verblijfsvergunning: R. omdat ze trouwde met een Nederlander en de zakenman S. omdat hij een betrekking vond. Het verzoek van de enige van de drie met politieke motieven (K.) wees Justitie af. Of iemand in *levensgevaar* had verkeerd in zijn land, was minder belangrijk dan andere factoren. Er leek een hiërarchie te bestaan in argumenten, waarbij het belang voor Nederland het belangrijkste was. Het dossier begint met een brief van de vertegenwoordiger van het Tsjecho-Slowaakse Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen, waarin hij zei dat hij huiverig was iets te schrijven over de drie, aangezien hij vermoedde dat zij 'het één en ander voor hem verborgen'.¹⁶² De geruchten dat zij communistische neigingen hadden, bevestigde hij niet. Hun vluchtmotieven waren volgens hem een 'affaire van eerlijke strijd tegen het communisme, liefdesgeschiedenissen en geldkwesties'. Hij vond hen niet erg geloofwaardig, maar hij verklaarde deze ongelooftwaardigheid uit doorstane angsten achter het IJzeren Gordijn.

De BVD liet weten dat de student K. links georiënteerd was, maar zich bij debatten met communisten in zijn woonplaats kritisch uitliet over het systeem.¹⁶³ K. zou

een echte democraat zijn die handelde uit principe. De dienst vond de vrouw R. beslist niet dom, maar politiek onderontwikkeld. Haar interesse in politiek leek nihil. Haar handelingen waren volgens de BVD 'ingegeven door haar vrouwelijke inzicht in goed en kwaad'. Dat zij politieke ideeën had, vond de dienst onwaarschijnlijk. De hoofdcommissaris wees erop dat zij inmiddels een Nederlander had leren kennen en met hem wilde trouwen.¹⁶⁴ De zakenman S. was ontwikkeld en hij was anticommunistisch omdat deze ideologie zijn belangen als zakenman schaadde. Hij kreeg de vrijheid, omdat hij een baan vond via een zakenrelatie zodat hij kon voorzien in zijn eigen onderhoud. K. werd echter uitgezet, omdat hij illegaal Nederland binnen was gekomen en er geen argumenten waren die zijn toelating rechtvaardigden. Bij zijn twee reisgenoten waren er wel bijzondere omstandigheden: bij S. was er immers een economisch belang en de vrouw R. trouwde met een Nederlander.

Woningnood

Wanneer het ging om het argument van de *kosten en baten* speelde niet alleen de situatie op de arbeidsmarkt een belangrijke, maar ook de woningnood. Het was niet verwonderlijk dat dit argument veel steun kreeg tijdens de wederopbouw. Tekort aan huizen was in het publieke debat belangrijk, maar dit kwam in persoonsdossiers zelden aan bod. Wel moesten asielzoekers huisvesting vinden voordat zij werden toegelaten. Hierbij kregen zij hulp van het particulier initiatief. Bij verzoeken om vestiging van vluchtelingen in Nederland vanuit vluchtelingenkampen ging het wel over het gebrek aan woonruimte en de kosten die hun komst met zich meebrachten. Zo mochten tijdens de selectiemissies van de Nederlandse overheid in de vluchtelingenkampen in Duitsland en Oostenrijk in 1947 alleen ongetrouwde DP's worden geworven, omdat voor families geen woonruimte beschikbaar was.¹⁶⁵

Angst voor publieke onrust

In deze periode werd – in tegenstelling tot in latere periodes – door voorpleiters nog nauwelijks bedreigd met inschakeling van de media om zo toelating van een asielzoeker af te dwingen. Wel maakten beslissers zich zorgen over reacties van de pers en Kamerleden op de invoering van strenge maatregelen, bedoeld om de komst van Poolse deserteurs die de tirannie van het communisme ontvluchtten, te stoppen.¹⁶⁶

Het enige voorbeeld dat ik tegenkwam waarbij (succesvol) druk uit werd geoefend op de beslissers via Kamerleden en de media, is dat van de Bulgarse student L. Hij diende een aanvraag bij de vreemdelingendienst in 1949. L. verbleef voordat hij in Nederland aankwam in een Duits vluchtelingenkamp. Uitzetting naar Duitsland was derhalve mogelijk. Een studentenorganisatie keerde zich via een brief tegen uitzetting van L. Ze vond dat Nederland moest bijdragen aan het oplossen van het vluchtelingenprobleem.¹⁶⁷ Een bevriende professor vond het onbegrijpelijk dat het verzoek van L., na een moeizame vlucht, op dergelijke formalistische gronden werd afgewezen. Hij hoorde van een medewerker van de vreemdelingendienst dat wanneer een bedrag van fl. 7.500 voor zijn studie bijeen werd gebracht, L. een verblijfsvergunning kreeg voor studiedoeleinden. Niet veel later werd dit bedrag daadwerkelijk verzameld door mensen die naar eigen zeggen streden tegen het communisme. De beslissers hielden vol dat hij illegaal de grens was overgestoken, waardoor hij geen verblijfsvergunning

kon krijgen.¹⁶⁸ Dat de vreemdelingendienst een dergelijke toezegging had gedaan, was onwaarschijnlijk in ogen van de beslissers. Inwilliging van zijn verzoek was onverantwoord, omdat dit zijn illegale reis naar Nederland beloonde en het kon leiden tot aanzuigende werking; er waren nog duizenden andere studenten in deze kampen, die zijn voorbeeld konden volgen. Bovendien konden zijn antecedenten niet worden gecontroleerd. Deze zaak bracht het tot in de Ministerraad.¹⁶⁹ De minister-president vroeg zich af of het nodig was om een Bulgaarse student, voor wie een professor fondsen bijeenbracht, over de grens te zetten. Niet veel later werd een oplossing gevonden: L. kreeg alsnog een verblijfsvergunning om te kunnen studeren. Dat een professor optrad als voorpleiter hielp, evenals het feit dat zijn toelating als student de Nederlandse overheid geen geld kostte.

Reisroute en het land van ontvangst

Beslissers betwijfelden dus sterk of asielzoekers in *levensgevaar* verkeerden in hun herkomstlanden en of zij geloofwaardig waren. Echter, repatriëring van een ongeloofwaardige en niet-vervolgde Oost-Europeaan was vrijwel onmogelijk. Afwijzingen waren wel te effectueren wanneer bleek dat een asielzoeker eerder had verbleven in een land dat werd beschouwd als veilig. Al in deze periode lag er dus sterk de nadruk op het land-van-ontvangstprincipe. Tijdens interviews met asielzoekers lag veel nadruk op de *reisroute*, want uitzetten naar Duitsland was mogelijk wanneer onderzoek leerde dat een vreemdeling daar eerder verbleef. Het was volgens de minister van Justitie 'welhaast in de gehele wereld een van oudsher gevolgde praktijk [...] dat een land een uit zijn gebied afkomstige vreemdeling, die zich illegaal naar het gebied van een nabuurstaat heeft begeven, terugneemt, indien de nabuurstaat zulks verzoekt'.¹⁷⁰ Opvallend is dat dit beleid niet was verankerd in een circulaire. Kennelijk stond het uitgangspunt niet ter discussie. De rvd legde uit dat met de Engelse bezettingsautoriteiten in Duitsland was overeengekomen dat Duitsland vreemdelingen die illegaal de grens waren overgestoken, terugnam.¹⁷¹ Toen de Duitse autoriteiten deze afspraak negeerden, wilde de rvd de Oost-Europeanen via dezelfde weg als waarlangs zij binnenkwamen, stiekem en zonder toestemming de grens over zetten. De rvd pleitte tegen een langdurig diplomatiek proces, want al die tijd moest Nederland de vreemdelingen opvangen, wat met grote kosten gepaard ging. Een slappe Nederlandse houding bracht volgens hem Duitse ambtenaren in de verleiding asielzoekers waarmee zij geen raad wisten, naar Nederland te sturen.¹⁷²

De vertegenwoordiger van de UNHCR in Nederland benadrukte dat wanneer een asielzoeker via Duitsland kwam, zijn juridische positie in Nederland hachelijk was, omdat hij zonder enig proces uitgezet kon worden naar Duitsland.¹⁷³ Uit de notulen van een overleg tussen ambtenaren van Justitie, de minister en Kamerleden blijkt dat er brede steun bestond voor het idee dat asielzoekers die via West-Duitsland kwamen geen recht hadden toelating, omdat hun leven niet in direct gevaar was.¹⁷⁴ Volgens het hoofd van de rvd was 'het hek van de dam' wanneer zij wel toelating kregen. Tijdens een vervolgoverleg stond opnieuw dit land-van-ontvangstprincipe centraal. De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen pleitte voor een meer welwillende houding, omdat het begrijpelijk was dat de asielzoekers hun communistische landen zo ver mogelijk achter zich wilden laten.¹⁷⁵ Hij voegde hieraan toe dat de discussie zou moeten gaan over

waarom vluchtelingen hun land verlieten en niet over hoe ze reisden naar het land waar zij asiel vroegen. De minister van Justitie was het hier niet mee eens. Hij wilde alleen asiel verlenen aan mensen die niet eerder in een veilig land hadden verbleven.

Meerdere kranten herhaalden de mening van Justitie dat Nederland de grenzen met Duitsland niet wagenwijd kon openzetten. *De Maasbode* schreef dat alleen wanneer asielzoekers rechtstreeks uit hun land kwamen, zij kans maakten op asiel.¹⁷⁶ *De Haagsche Courant* schreef dat alleen zij die rechtstreeks per vliegtuig of schip uit een totalitair land kwamen waar zij werden bedreigd, recht hadden op toelating.¹⁷⁷ Het was begrijpelijk dat vluchtelingen Duitsland wilden verlaten. Toch was er voor hen volgens *de Haagsche Courant* in dat land geen sprake van direct *levensgevaar*.

In de persoonsdossiers wordt de grote invloed zichtbaar die Justitie hechtte aan de reisroute en eventueel eerder verblijf in een veilig land. Een voorbeeld is de zaak van de Tsjecho-Slowaak S., die tijdens de Tweede Wereldoorlog tewerkgesteld was in Duitsland. Hij keerde na afloop terug naar zijn herkomstland, waar hij een oproep voor militaire dienst ontving. In zijn land was hij verdacht vanwege zijn verblijf in het Westen en hij kon er zijn rooms-katholieke geloof niet belijden. Hij vluchtte in 1949 en belandde via België en West-Duitsland in Nederland, waar hij om toelating verzocht als vluchteling.¹⁷⁸ Hoewel S. vreesde voor zijn leven in eigen land, en hij geen bescherming genoot in een ander land, zette Nederland hem uit naar Duitsland. De minister van Justitie had de grenspolitie laten weten dat alleen ernstige gevallen, bijvoorbeeld in geval van ziekte, niet naar Duitsland werden uitgezet. Dit was volgens de minister in het geval S. niet zo, waardoor hij kon worden uitgezet.

Kortom, de achtergrond van een asielzoeker was belangrijk. Het ging dan vooral om het gedrag, het herkomstland en religie van een asielzoeker. Nederlands economisch belang bleek als argument meer gewicht in de schaal te leggen dan de wens anticommunisten te beschermen. De nationaliteit van asielzoekers maakte repatriëring onmogelijk, omdat uitlevering van een christen naar de communistische dictatuur als ongewenst werd beschouwd. Het gedrag van asielzoekers was belangrijk: criminele, onzedelijke en spionerende asielzoekers waren niet welkom. Asielzoekers werden in dat opzicht hetzelfde behandeld als andere vreemdelingen. Vrouwen moesten zich op zedelijk terrein veel beter gedragen dan mannen. Mannen werden aan de ene kant bewonderd vanwege hun vlucht, aan de andere kant zat de angst voor spionnen diep. Deze angst zorgde ervoor dat asielzoekers een weinig warm welkom kregen. Beslissers gebruikten het kostenargument (denk vooral aan het argument woningnood) wanneer asielzoekers of vluchtelingen nog niet in Nederland waren. Het ging dus om de kosten die werden gevreesd.

Minder zwaarwegende argumenten

Vervolging (levensgevaar)

Ook voordat het parlement het Verdrag ratificeerde, moest de minister van Justitie op grond van de adviezen die hem bereikten, besluiten of hij een persoon die zich erop beriep vluchteling te zijn, wilde toelaten. De minister van Justitie had in zijn beleid

geformuleerd dat alleen die vreemdelingen uit Oost-Europese toelating kregen wanneer zij aannemelijk maakten dat zij uit vrees voor *levensgevaar* vanwege hun anticomunistische instelling vluchtten.¹⁷⁹ Het ging erom dat de vreemdeling aannemelijk maakte dat hij om politieke redenen zijn land verliet en hij bij terugkeer in zijn land moest vrezen 'voor zijn leven of vrijheid'.¹⁸⁰ Wat precies werd verstaan onder in *levensgevaar* verkeren, was niet gedefinieerd. Of er sprake was van *levensgevaar* was moeilijk in te schatten. Een ambtenaar van de rvd vond dat hij zelden kon bepalen of de vrees voor *levensgevaar* reëel was.¹⁸¹ Hij merkte op dat de ene ambtenaar sneller dan een andere besloot dat voor een Pool *levensgevaar* dreigde bij terugkeer naar zijn land. Dit was een belangrijke constatering. Al in 1949 werd bevestigd dat ambtenaren verschillend reageerden op asielrelazen, waardoor ze ook andere beslissingen namen. Dezelfde ambtenaar merkte op dat Polen in zijn ogen geen 'echte politieke vluchtelingen' waren, omdat zij in Polen niet in *levensgevaar* verkeerden.¹⁸² Toch wilde hij hen toelaten. Zij zouden door hun verzoek om toelating als vluchteling bij terugkeer naar Polen problemen krijgen, omdat ze hun regime in diskrediet brachten. De secretaris-generaal erkende dat niet alle Hongaren en Polen die naar Nederland kwamen in *levensgevaar* verkeerden in hun herkomstlanden.¹⁸³ Toch vond hij het terugsturen van Hongaren en Polen moeilijk, omdat hen straf wachtte vanwege de asielaanvraag in het Westen en te late terugkeer in hun land. In latere periodes werd de bestraffing die Oost-Europese asielzoekers kregen vanwege illegaal vertrek uit hun land of te late terugkeer, strafvervolgving op grond van Republiekvlucht genoemd.

Beslissers gaven asielzoekers tijd om documenten te verzamelen die aannemelijk konden maken dat zij in hun land in *levensgevaar* verkeerden. Bovendien hadden de ambtenaren van de rvd en BuZa vaak maanden nodig om inlichtingen te vergaren over het verleden van de persoon die beweerde in *levensgevaar* te verkeren. Alleen een verwijzing naar de algemene situatie in hun land wees nog niet op *levensgevaar*, want daar kon iedere inwoner zich op beroepen. Mensen die asiel vroegen, moesten hun verzoek met concrete feiten onderbouwen aldus het hoofd van de rvd.¹⁸⁴

In de praktijk echter bleek dat 'een vrij vaag gemotiveerd beroep op *levensgevaar* al voldoende' was, omdat niet was na te gaan of *levensgevaar* daadwerkelijk bestond.¹⁸⁵ Een hoge ambtenaar constateerde dat vreemdelingen die zich niet om politieke maar om economische redenen in Nederland wilden vestigen zonder problemen werden toegelaten. Volgens hem waren de meest serieuze zaken die van mensen die zich aan boord van hun schip weinig vleiend hadden uitgelaten over hun land.¹⁸⁶ Een andere memo bevestigt dat beslissers weinig waarde toekenden aan de problemen die Polen beweerden te hebben in hun herkomstland.¹⁸⁷ Het leek erop alsof het ontsnappen uit Oost-Europa genoeg was om bij terugkeer in *levensgevaar* te verkeren. Een ambtenaar van Justitie liet weten dat door het ruime gebruik van het begrip *levensgevaar* 'de toevloed van Oost-Europeanen zeker zal toenemen'. Deze ambtenaar stelde een 'afwevende en straffere houding' voor.¹⁸⁸ De beslissers vermoedden dat de Oost-Europese asielzoekers op zoek waren naar prettiger levensomstandigheden, maar zij trokken uit deze constatering geen conclusies. Dat betrokkenen niet in *levensgevaar* verkeerden, betekende niet dat zij werden uitgezet.

In 1952 vroeg de secretaris-generaal van Justitie zich af of Poolse asielzoekers, vluchtelingen waren in de zin van het Verdrag.¹⁸⁹ Hij vond niet dat zij gegronde vrees

voor vervolging hadden wegens hun ras of politieke opvatting, maar hij zag eerder economische redenen voor hun vlucht. De secretaris-generaal somde kort enkele zaken van Polen op waaruit volgens hem bleek dat hun komst was terug te voeren op het zoeken van economisch gewin. Een van die zaken was die van een Pool die beweerde dat hij in Polen te weinig verdiende. Deze Pool verwachtte ook een oproep voor militaire dienst en had tijdens een interview opgemerkt dat hij daar 'geen zin in had', aldus de secretaris-generaal. Dit waren geen redenen om hem toe te laten als vluchteling. De secretaris-generaal wees erop dat de enige mogelijkheid om de ware motieven te achterhalen een 'zeer uitvoerig en tactisch verhoor' was. Toch vond hij terugkeer naar Polen, gezien het aantal maanden dat deze Pool al in Nederland was, niet aan de orde.

Levensgevaar wordt in de persoonsdossiers wel genoemd, maar het was niet duidelijk hoe dit begrip werd gehanteerd. De politie merkte op dat terugkeer voor de Joesgoslaaf M. levensgevaarlijk was en dat hij daarom toelating verdiende.¹⁹⁰ De Pool D. vroeg asiel omdat in Polen het leven slecht was en de Russen daar waren. De secretaris-generaal vond dit geen 'steekhoudende' argumenten.¹⁹¹ Hij verwachtte dat 'ware vluchtelingen' politieke activiteiten hadden verricht die bekend waren bij hun autoriteiten. De hoofdcommissaris erkende de gebrekkige vluchtmotieven, maar hij wees erop dat Oost-Europese overheden alleen al het indienen van een asielverzoek beschouwden als een politieke misdaad.¹⁹² Het volgende voorbeeld laat goed zien dat de redenen waarom om toelating als vluchteling werd gevraagd, zwak werden gevonden, maar dat deze constatering geen reden vormde om asielverzoeken af te wijzen. De Pool D. vertelde dat hij ruzie had gemaakt met zijn superieur aan boord en zich anti-communistisch had uitgelaten. Dit was in de ogen van de hoofdcommissaris 'een voldoende, echter volkomen oncontroleerbaar motief'. De minister van Justitie aarzelde, maar kende D. uiteindelijk toch de status van vluchteling toe.

Geloofwaardigheid

Beslissers meenden dus dat personen die verzochten om toelating als vluchteling, ook economische motieven hadden voor hun vlucht.¹⁹³ Onderzoek bewees, volgens de minister van Justitie, dat asielzoekers in Nederland valse namen gebruikten, onware verhalen vertelden over hun leven en vlucht, geruime tijd asiel genoten in een ander West-Europees land of criminelen waren.¹⁹⁴ Asielzoekers kregen verder het verwijt dat zij arm waren en in Nederland wilden profiteren van de sociale voorzieningen. Verzoeken om toelating als vluchteling, waren volgens een justitiële ambtenaar een gevolg van het feit dat het leven in Nederland beter was dan in Polen.¹⁹⁵ Justitie vond het moeilijk deze 'pseudo-vluchtelingen' te onderscheiden van vluchtelingen die wel in *levensgevaar* verkeerden.¹⁹⁶ Probleem was dat ook deze laatsten zelden documenten konden overleggen die hun vrees voor *levensgevaar* bevestigden. Volgens de minister van Justitie hadden zij hooguit brieven van familieleden of vrienden die 'in min of meer bedekte termen' terugkeer afraadden. Volgens hem was het eenvoudig om zich dergelijke brieven te laten toezenden. Dat het bepalen van de 'bonafiditeit van illegaal binnengekomen vluchtelingen' moeilijk was, bevestigde een ambtenaar van Justitie tijdens een overleg.¹⁹⁷ Dit was temeer zo omdat, zoals eerder vermeld, de Poolse zeeleden die in Nederland deserteerden, voor vertrek waren geselecteerd op betrouw-

baarheid door de Poolse overheid. Als ze toen betrouwbaar waren bevonden, hoe konden ze dan nu een waarachtige vluchteling zijn, vroeg hij zich af. Een oplossing was om Polen die door de Nederlanders wel werden vertrouwd, te vragen de betrouwbaarheid van anderen te bevestigen. Veel Polen kenden elkaar, volgens Justitie, omdat zij op dezelfde boten werkten en dezelfde visserijscholen bezochten. De voorzitter van de RVD vond dat als het verhaal logisch was en hij geen onjuistheden ontdekte, de asielzoeker geaccepteerd moest worden.¹⁹⁸ Veel verhalen vond hij echter 'bijna ongelooflijk'. Toch kregen asielzoekers die dergelijke verhalen vertelden toelating, omdat er meestal ook geen bewijs was dat het verhaal kon ontkrachten.¹⁹⁹

Beslissers vonden asielzoekers dus weinig geloofwaardig, maar gebrek aan *geloofwaardigheid* werd zelden werkelijk als argument voor afwijzing van een asielverzoek gebruikt. Voorpleiters hoefden er bij gevolg ook niet op te wijzen dat asielzoekers wel geloofwaardig waren of verklaringen aan te dragen dat een asielzoeker wel geloofwaardig was. Toch deed de voorzitter van het Tsjecho-Slowaaks hulpcomité dat. Hij wees erop dat het weinig geloofwaardige relaas van een asielzoeker te wijten was aan de angsten die hij had doorstaan in een totalitair land.²⁰⁰

Aantallen

In de verantwoording van restrictief asielbeleid speelden *de omvang van de Nederlandse bevolking* en *de bevolkingsdichtheid* een rol, samen met *de komst van andere migranten*. Bij de verantwoording van de afwijzing van enkele verzoeken van Poolse asielzoekers schreef het hoofd van de RVD dat Nederland al veel Oost-Europese vreemdelingen opnam en zeer dicht bevolkt was.²⁰¹ Hij schreef dat Nederland 'geen mens meer kan toelaten, het land is al te vol'.²⁰² Justitie vond Nederland overbevolkt. Emigratie was volgens de overheid een oplossing voor het probleem van overbevolking. Door de beleidsmakers werd als streefgetal gesteld dat jaarlijks 50 á 60.000 Nederlanders moesten emigreren. Overbevolking, samen met de komst van repatrianten, maakte de opname van vluchtelingen onmogelijk.²⁰³ Een ambtenaar van BuZa vond eveneens het onbeperkt toelaten van vreemdelingen die zeiden vluchteling te zijn, niet mogelijk gelet op de komst van tienduizenden mensen die uit (voormalig) Nederlands-Indië.²⁰⁴ Voorpleiters vonden dat het wel meeviel met de bevolkingsdichtheid. De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen merkte op dat het aantal vluchtelingen in Nederland niet groot was en dat andere landen meer deden om bij te dragen aan de oplossing van het vluchtelingenprobleem.²⁰⁵ Tijdens dezelfde bijeenkomst erkenden de Kamerleden Wttewaall van Stoetwegen (CHU) en Scheps (PvdA) dat Nederland kampte met overbevolking, maar dat dat niet de manier waarop Nederland omging met vluchtelingen vergoelijkte. Nederland was een rijk en gezegend land, aldus de twee, en kon daarom wel iets meer doen.

Het hoofd van de RVD merkte in 1949 op dat steeds meer Oost-Europeanen bekeerden dat zij om politieke redenen niet naar hun landen konden terugkeren.²⁰⁶ Hij wilde hen tijdelijk laten verblijven in een kamp, want 'de wetenschap dat vreemdelingen geen vrij verblijf kregen' zou andere 'aspirant vluchtelingen' doen afzien van een reis naar Nederland. Streng beleid zou volgens hem afschrikwekkend werken en een aanzuigende werking voorkomen. In de circulaire die was ingevoerd in 1946, stond

dat Oost-Europeanen die zich in Nederland wilden vestigen, niet langer werden toegelaten vanwege de zorgelijke toestand waarin Nederland verkeerde, ook 'gelet op het grote aantal vreemdelingen'. Justitie merkte op, zo blijkt uit een persoonsdossier, dat het aantal verstekelingen en deserteurs, die stelden vluchteling te zijn, toenam. Ter onderbouwing werd aangevoerd dat van de bemanning op twee Poolse schepen maar liefst zes Polen weigerden terug te keren aan boord. Soepel beleid voor deze Polen was niet mogelijk, want dit nieuws zou zich snel verspreiden 'in de kringen van aspirant-vluchtelingen'.²⁰⁷ Het hoofd van de RVD berichtte in 1952 dat elf Polen in Amsterdam in bewaring zaten; 'de stroom' hield aan en de situatie werd 'onhoudbaar'.²⁰⁸ Beslissers gebruikten aantallen, hoe klein deze ook mogen lijken, om te benadrukken dat streng beleid gerechtvaardigd was: zonder strengheid zou het aantal vluchtelingen in de toekomst toenemen.

Deze voorbeelden laten zien dat de vrees voor de *komst van meer vluchtelingen* overheerste bij de beslissers. Dominant was de angst voor de komst van honderdduizenden DP's uit Duitsland.²⁰⁹ Een hoge ambtenaar van Justitie wees erop dat Nederland onmogelijk een ruim beleid kon voeren voor personen die zich op de Nederlandse grens als vluchtelingen aandienden, want dit trok 'allerlei elementen' aan die op grond van 'verzinsels' en zonder dat hun achtergrond was na te gaan, Nederland wilden binnendringen.²¹⁰ De ambtenaar vermoedde dat als Nederland 'in een impuls van menslievendheid' personen aan de oostgrens toeliet, 'we direct een paar miljoen pretendentes hebben'. De vrees voor het scheppen van een precedent en aanzuigende werking was duidelijk. De RVD was om die redenen huiverig vier Tsjecho-Slowaken die hadden verbleven in Duitsland, toe te laten als vluchteling. Hun acceptatie kon werken 'als een sneeuwbal'.²¹¹ De secretaris-generaal wilde de verzoeken om asiel van enkele Poolse zeelieden streng behandelen om zo andere Polen niet op het idee te brengen hun schip te verlaten. Ook hij wilde 'een sneeuwbal' voorkomen. Hij wilde deze Polen snel terugbrengen aan boord van hun schip of, als dat niet kon, hen op een volgend Pools schip zetten.²¹² Het was duidelijk dat beslissers ruimhartig beleid onmogelijk vonden, omdat dat zou leiden tot een 'een grote toestroming van Poolse "politieke vluchtelingen"'.²¹³

Ook enkele politici en kranten merkten op dat het asielbeleid stoelde op vrees voor grote aantallen. Kamerlid Diepenhorst (ARP) merkte op dat Nederland asielzoekers niet toeliet, omdat Justitie vreesde voor de komst van duizenden Oost-Europeanen.²¹⁴ Volgens hem was de Nederlandse regering bang dat Nederland 'het vergiet' van Europa werd voor iedereen die het IJzeren Gordijn passeerde. De *Gooische Courant* schreef in 1948 dat Justitie genoodzaakt was tot terughoudendheid, omdat Nederland, gezien de beperkte omvang van het land, 'geen vluchtland is'.²¹⁵ Het *Haagsch Dagblad* schreef in 1953 dat het dichtbevolkte Nederland niet *meer* in staat was grote groepen vluchtelingen van achter het IJzeren Gordijn op te nemen en het daarom Oost-Europese vreemdelingen aan de grens moest weigeren.²¹⁶

Kritiek op de Nederlandse asielprocedure

De onduidelijke asielprocedure zou reden kunnen zijn voor de voorpleiters om *kritiek te leveren op het handelen van beslissers*; asielzoekers waren rechteloos en het beleid

richtte zich op afschrikken. In werkelijkheid gebruikten de voorpleiters dit argument nauwelijks. Een verklaring hiervoor is de geringe organisatiegraad van de voorpleiters. Er kwam wel enige kritiek op het handelen van de rvd. In een persoonsdossier uit 1947 noemde een advocaat de positie van een Oost-Europese vreemdeling 'uiterst labiel'.²¹⁷ Volgens hem waren hun rechten niet verankerd in wetten en werden hun verzoeken behandeld op grond van geheime circulaires. Beslissers erkenden dat de wetgeving tekortschoot. Pas in 1954 oordeelde de rvd dat er behoefte was aan een nieuwe wet omdat het moeilijk was verzoeken om toelating als vluchteling te beoordelen.²¹⁸ Een nieuwe Vreemdelingenwet was in de ogen van het hoofd van de rvd noodzakelijk om Nederland te kunnen beschermen tegen een invasie van vreemdelingen.²¹⁹

Aan het einde van de periode 1945-1956 werden voorpleiters kritischer. Twee juristen eisten nieuwe wetgeving omdat de Nederlandse wetgeving niet berekend was op de komst van vreemdelingen, vluchtelingen en asielzoekers.²²⁰ Kamerleden Diepenhorst (ARP) en Beaufort (KVP) verweten Justitie willekeurig beleid en vonden ongelimiteerde detentie van vreemdelingen onrechtmatig.²²¹ Tijdens een overleg klaagden Kamerleden dat asielzoekers te lang in vreemdelingenbewaring zaten en vluchtelingen zonder rechtsgang werden teruggestuurd naar Duitsland.²²² De reactie van de rvd daarop was dat om die reden De Rozenhof was opgericht. Daar werden de antecedenten van personen die beweerden vluchteling te zijn, gecontroleerd en was het mogelijk 'werkelijk bonafide vluchtelingen' van 'malafide vluchtelingen' te onderscheiden. Dit proces kostte tijd, maar het leven in De Rozenhof was goed, aldus de rvd.

Belangengroepen voerden actie tegen de lange tijd dat asielzoekers in detentie zaten. De advocaat van enkele Polen klaagde dat zijn cliënten tijdens de maandenlange detentie niets mochten doen.²²³ Volgens hem onderbrak alleen het bezoek van de Poolse priester hun monotone bestaan in een cel. De Landelijke Katholieke Commissie voor Hulp aan Vluchtelingen en Ontheemden voerde actie voor hun 'zorgenkinderen' die maandenlang in detentie zaten en wachtten op uitzetting naar een ander land.²²⁴ Beslissers vonden de lange detentie van zes tot acht maanden van Oost-Europese asielzoekers geen probleem.²²⁵ Deze tijd was immers nodig voor het ambtenarenapparaat om de antecedenten te controleren en een land te vinden waar naar zij konden emigreren. Volgens de secretaris-generaal was de lange detentie van Oost-Europeanen de reden dat velen van hen vertrokken. Volgens hem vertrokken 16 van de 17 vreemdelingen die in bewaring waren geplaatst in de jaren 1950 en 1951, vrijwillig uit Nederland.²²⁶

Nog meer kritiek kwam er uit de hoek van de UNHCR. Brouwer merkte in 1953 op dat Nederland asielzoekers 'zo murw sloeg' dat wanneer zij hoorden dat zij konden vertrekken op een schip naar Panama, zij kozen voor een papierloos bestaan als zee-man, boven de toch vrij theoretische kans dat Nederland hen als vluchteling toeliet.²²⁷ Brouwer presenteerde namens de UNHCR een lijst met verbeterpunten, waardoor er een einde zou komen aan het beleid van ongelimiteerde detentie.²²⁸ Hij had kritiek op de werkwijze van de rvd, die zich te veel richtte op het bezit van paspoorten. Volgens Brouwer werden alleen personen met een paspoort en een visum toegelaten. Het werk van de rvd zou gecontroleerd moeten worden door een onafhankelijke instantie, meende Brouwer. De UNHCR drong aan op een 'wetje' dat asielzoekers moest

verzekeren van een rechtsgang om zo excessen te voorkomen. Volgens de UNHCR opereerde de RVD geïsoleerd, trok ze zich niets aan van internationale gebeurtenissen en behandelde zij alle Oost-Europeanen als spionnen.²²⁹ Ook een hoge ambtenaar bij BuZa vond dat er te weinig controle was op het functioneren van de RVD en de politie.²³⁰ In 1955 drong een hoge ambtenaar van dit ministerie erop aan dat BuZa ook een rol kreeg in de asielprocedure.²³¹ Hij meende dat er bij politie- en gemeenteamtbanen weinig begrip bestond voor asielzoekers. Zo maakten politiebeamten geen onderscheid tussen personen die beweerden vluchteling te zijn, en vreemdelingen van achter het IJzeren Gordijn die hier familie bezochten of handelden. De klachten van BuZa, de Kamerleden en UNHCR resulteerden in een politiek debat en uiteindelijk in 1957 in het Vluchtelingenbesluit waarin de rol van UNHCR en BuZa werd vastgelegd.

In een tijd dat honderdduizenden vluchtelingen in kampen in Europa verbleven, vonden de beslissers het belangrijk dat het *Nederlandse asielbeleid niet ruimhartiger was dan dat van andere landen*.²³² Ambtenaren hielden ontwikkelingen in buurlanden scherp in de gaten. De RVD verklaarde in 1951 een toename van het aantal asielverzoeken in Nederland doordat Zweden het asielbeleid had veranderd en asielzoekers er werden gedetineerd.²³³ Hij pleitte voor de invoering van dergelijke maatregelen, zodat het aantal asielverzoeken ook hier zou dalen. De stroom van 'asylvragers' die hen eerst naar Zweden bracht, maar nu naar Nederland, moest worden gestopt.²³⁴ Al in de eerste periode na de oorlog bestond dus het idee dat na invoering van streng asielbeleid asielzoekers in een ander land asiel gingen aanvragen.

Medemenselijkheid

Het gebruik van argumenten die zich richten op medemenselijkheid, was uitzonderlijk. Dit is niet verrassend gelet op de vele problemen waarmee Nederland kampte en de komst van andere vreemdelingen en repatrianten uit (voormalig) Nederlands-Indië. Het *Haagsch Dagblad* schreef wel over het weinig warme welkom dat Oost-Europese vluchtelingen kregen en vroeg zich of dit niet in strijd was 'met goede oude gebruiken'.²³⁵ Een andere verklaring was de onzichtbaarheid van asielzoekers. Zij verbleven in vreemdelingenbewaring of in De Rozenhof waar zij uit het zicht van voorpleiters bleven. Als gevolg daarvan waren er nauwelijks voorpleiters die asielzoekers hadden ontmoet en dit soort argumenten konden gebruiken. Veel beslissers, zoals de RVD, waren ook al voor de oorlog betrokken bij de toelating van vreemdelingen en van mensen die zichzelf beschouwden als vluchtelingen. Het is waarschijnlijk dat zij de manier waarop Nederland omging met joodse vluchtelingen eind jaren dertig, meenamen in hun opstelling ten aanzien van Oost-Europese vluchtelingen na de oorlog. De Tweede Wereldoorlog zorgde er wellicht voor dat Nederland na de oorlog minder snel geneigd was Oost-Europeanen te repatriëren naar een land dat werd gezien als de vijand.²³⁶ Hiervoor heb ik echter weinig aanwijzingen in de bronnen gevonden.

Voorpleiters bekritiseerden, zoals hiervoor beschreven, de *lange duur van de asielprocedure*. In het geval van de Pool S. was de duur van zijn verblijf in Nederland doorslaggevend. S. woonde en werkte tussen 1948 en 1954 in Nederland. Pas in 1954 startte er een discussie of hij vluchteling was. Justitie vond S. geen vluchteling, omdat hij slechts te kennen had gegeven niet naar Polen te willen terugkeren, omdat hij daar

Het bijschrift bij deze illustratie luidde: 'Nog dagelijks wagen tallozen de vlucht naar de vrijheid om zich aan te sluiten bij de tienduizenden, die wel de vervolging ontkwamen, doch de ontbering niet. Het is onze plicht te helpen; het Nederlandse volk doet dit dan ook'. Bron: Collectie IISC Amsterdam, Vrij Nederland (6-9/10/1954) (Behrendt).

niet kon voorzien in zijn levensonderhoud.²³⁷ Een paar maanden later verklaarde S. dat hij sterk anticommunistisch was. Bovendien kreeg hij, zo legde hij uit, problemen in Polen vanwege zijn lange verblijf in het Westen. Justitie besloot S. en zijn vrouw toe te laten als vluchtelingen omdat zij reeds zeven jaar in Nederland woonden. Hun lange verblijf in het Westen maakte terugkeer naar communistisch Polen onmogelijk.

Hulp aan vluchtelingen of asielzoekers richtte zich vooral op mensen in Duitse en Oostenrijkse vluchtelingenkampen. Een voorbeeld hiervan is de Uurloonactie in 1954, georganiseerd door de Stichting van de Arbeid. Nederlandse werknemers gaven een uurloon aan de vluchtelingen in de kampen, en hun werkgevers verdubbelden dit bedrag. Met dit humanitaire gebaar wilden Nederlanders iets terug doen voor de grote steun die was ontvangen tijdens de Watersnoodramp van 1953.²³⁸ De media rapporteerden uitvoerig over deze humanitaire actie. Het *Nijmeegs Dagblad* schreef 'een uur voor een toekomst, veel te weinig'.²³⁹ De *Christelijke Historische Nederlander* had het over de hulp aan 'opgejaagde vluchtelingen die in volgepropte vluchtelingenkampen een uitzichtloos bestaan leiden'.²⁴⁰ Dit humanitaire argument speelde ook een belangrijke rol bij het uitnodigen van Tsjecho-Slowaakse studenten in 1948. Vanwege druk vanuit de studentenbeweging werden uiteindelijk 65 studenten toegelaten om hun studie in Nederland voort te zetten.

2.6 CONCLUSIE

In de periode 1945-1956 bereikten meerdere groepen vreemdelingen die zich vluchtelingen voelden, Nederland. In totaal vroegen ongeveer duizend personen, vooral alleenstaande Oost-Europese mannen, om toelating als vluchteling. Zij legden uit dat zij Oost-Europa waren ontvlucht omdat zij anticommunistisch waren en in hun land geen kerken konden bezoeken. Uit dit hoofdstuk blijkt dat bij de beoordeling van hun verzoeken in het eerste decennium na afloop van de oorlog niet de vluchtmotieven centraal stonden, maar dat de antecedenten, identiteitspapieren, het netwerk en de reisroute beslissend waren voor de uitkomst van asielverzoeken. Wanneer de antecedenten van asielzoekers geen aanleiding gaven tot twijfel en zij rechtstreeks naar Nederland reisden, waren de kansen op toelating groot. Het valt op dat de Nederlandse politieambtenaren tijdens de interviews nauwelijks vroegen naar wat de asielzoeker was overkomen in zijn land.

Justitie legde via circulaires een noodverband aan, omdat de bestaande wetgeving, die zich richtte op de komst van vreemdelingen, geen oog had voor personen die om politieke redenen hun land verlieten. In deze periode drongen de UNHCR, BuZa en Kamerleden (tevergeefs) aan op aparte vluchtelingenwetgeving. Het ongelimiteerd opsluiten van personen die zeiden vluchteling te zijn, werd niet langer acceptabel geacht. Dit resulteerde in de opening van De Rozenhof. In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat in de periode 1945-1956 slechts weinig beslissers, voorpleiters en tegenpleiters zich bemoeiden met de toelating van asielzoekers. Beslissers waren enkele ambtenaren van Justitie en BuZa, die bovendien lang dezelfde functie vervulden. Zij kregen vooral advies van SoZa, belangengroepen en zakenrelaties van asielzoekers.

Toelating van alle asielzoekers was, hoewel de regimes in hun herkomstlanden afschuw opriepen, en hun vluchtmotieven werden begrepen, niet vanzelfsprekend. De slechts weinige Oost-Europeanen die asiel vroegen, werden niet beschouwd als vrienden en helden. Beslissers, voorpleiters en tegenpleiters probeerden onderscheid te maken tussen personen die hun land ontvluchtten vanwege *levensgevaar* en zij die om economische redenen hun land verlieten.²⁴¹ Dit onderscheid werd gebruikt als legitimering van het strenge beleid: alleen de eerste groep verdiende toelating. Hoewel beide groepen moeilijk van elkaar te onderscheiden waren, werd getwijfeld aan de *gehoofwaardigheid* van alle asielzoekers.

Uit de persoonsdossiers blijkt dat wantrouwen en begrip voor de vlucht van deze Oost-Europeanen om voorrang vochten. Er bestond wantrouwen ten opzichte van iedereen uit Oost-Europa. Asielzoekers werden beschouwd als het paard van Troje. De angst voor de komst van spionnen was zichtbaar in het beleid, bijvoorbeeld door de opening van het interneringskamp De Rozenhof. Beslissers vermoedden bovendien dat asielzoekers economische motieven hadden voor hun komst. Een gebrek aan *gehoofwaardigheid* maakte effectivering van de uitzetting van asielzoekers niet mogelijk. Het asielbeleid schreef voor dat de verzoeken van communisten, asielzoekers met criminele antecedenten, mensen die zich zedelijk misdroegen, personen die niet rechtstreeks naar Nederland kwamen en zij die niet in *levensgevaar* verkeerden in hun herkomstland (hoe dan ook gedefinieerd), werden afgewezen. De argumenten waarmee de beslissers het beleid rechtvaardigden, waren gebaseerd op de onbewoonbaarheid

van 'het Nederlandse huis'. Vooral de economische en sociale situatie in het naoorlogse Nederland waren zwaarwegende argumenten voor restrictief beleid: er was woningnood, vrees voor spionnen, er kwamen al veel andere migranten, werkloosheid lag op de loer en Nederland was overbevolkt. Kortom, Nederland werd beschouwd als een emigratieland en niet als immigratieland. Beslissers zetten asielzoekers uit naar het land van waaruit zij naar Nederland reisden of hoopten dat zij verder migreerden naar de vs of Canada. Dit justitiële beleid is door Berghuis omschreven als 'in principe weigeren of uitzetten'.²⁴² Er was op dit punt een overeenkomst met het Belgische asielbeleid. Daar was ook 'ongecontroleerde immigratie ongewenst' en ook België zag zichzelf slechts als doorreisland voor vluchtelingen.²⁴³ Dit hoofdstuk laat zien dat het asielbeleid op papier streng was, maar dat de praktijk daar vanaf week.

Uit de persoonsdossiers blijkt dat Justitie in de praktijk geruisloos in toelating berustte, omdat er geen alternatief was. In een beleidsarchief werd opgemerkt dat er vaak niets anders op zat dan asielzoekers 'kirrend' toe te laten.²⁴⁴ De voornaamste reden was dat repatriëring naar Oost-Europa niet mogelijk was. Uit deze dossiers blijkt dat in het asielbeleid in deze periode het criterium *levensgevaar* centraal stond. Op geen enkele manier werd duidelijk gemaakt wat *levensgevaar* inhield en hoe asielzoekers dit moesten bewijzen. Toetsing van het begrip *levensgevaar* was niet mogelijk. Uit de dossiers blijkt voorts dat Justitie lang niet altijd vond dat asielzoekers in *levensgevaar* verkeerden of zouden kunnen verkeren bij terugkeer in hun land. Toch was uitzetting van een asielzoeker vaak niet mogelijk. Dat asielzoekers communistische regimes ontvluchtten, voorkwam dat zij werden gerepatriëerd. Justitie trok in meerdere zaken de conclusie dat 'geen andere oplossing bestond dan maar te berusten in een verlengd verblijf van betrokkene'. Zo kreeg de Bulgaar A. toelating omdat Justitie na overleg met de BVD geen andere mogelijkheid zag dan te berusten.²⁴⁵

Het kleine aantal vrouwen dat asiel vroeg, maakt het moeilijk in te schatten of er verschillen waren in de manier waarop mannen en vrouwen werden ontvangen. Bij de Estse vrouw V. en de Poolse K. legde Justitie een verband met onzedelijk gedrag. De twee vrouwen werden door hun gedrag in Nederland (een van hen was een ongetrouwde moeder en de ander had volgens ambtenaren een relatie met twee mannen) beschouwd als een gevaar voor de openbare orde. Verder viel op dat deze Poolse en de Tsjecho-Slowaakse R. – zij reisde met een Tsjecho-Slowaakse student mee naar Nederland – wel beweerden dat zij in *levensgevaar* verkeerden in hun land vanwege hun politieke overtuiging, maar dat beslissers dit niet serieus namen. R. zou intuïtief handelen en zo bepalen wat goed en slecht was. Deze Tsjecho-Slowaakse reisde in het gezelschap van twee mannen en aan hun politieke gezindheid twijfelde Justitie niet. Politieke vluchtelingen waren in de dominante beeldvorming mannen. Het idee dat vrouwen geen vluchtelingen konden zijn, was dus al aanwezig in het eerste decennium na de oorlog. In de inleiding is genoemd dat veel wetenschappers eind jaren tachtig constateerden dat vrouwen minder kansrijk waren in de asielprocedure dan mannen omdat zij minder openlijk politieke actief waren. De voorbeelden laten zien dat beslissers kort na de oorlog het onaannemelijk vonden dat vrouwen politieke ideeën hadden en dus om die reden in *levensgevaar* verkeerden.

Er bestond een gat tussen beleid en praktijk; het beleid was streng, de praktijk was dit veel minder. Dit was ongewenst, maar niet te voorkomen omdat, zoals gezegd,

asielzoekers die rechtstreeks uit hun land naar Nederland reisden, niet konden worden verwijderd. Het strenge asielbeleid was dan ook niet uit te voeren. Er zat voor de beslissers vaak niets anders op dan de asielzoeker toe te laten. De toelating van een asielzoeker moest wel worden gerechtvaardigd. De speelruimte – de ruimte tussen het gewenste restrictieve beleid en het toch toelaten – werd gevonden in de situatie op de arbeidsmarkt. Dat is niet verwonderlijk in een periode dat de economie zich snel herstelde en de wederopbouw inzette. De arbeidsmarkt had invloed op de argumentatie van beslissers. Kort na de oorlog waren ongeschoolde arbeiders ongewenst, en waren mensen met vakkennis zoals mijnwerkers of alleenstaande Tsjecho-Slowaakse handelaren, welkom omdat zij nuttig werden geacht voor de Nederlandse economie. Zakenrelaties van asielzoekers benadrukten in hun brieven de vakkennis van hun Tsjecho-Slowaakse vrienden en het grote belang van toelating voor de Nederlandse economie. De manier waarop de speelruimte werd ingevuld, is goed zichtbaar in de persoonsdossiers. Uit bijna een kwart van de dossiers blijkt dat de asielzoeker geen vluchtelingenstatus kreeg, maar een verblijfsvergunning op andere gronden van de arbeidsmarkt. Aan het einde van deze periode, toen de Nederlandse economie nog verder groeide, werden ook ongeschoolde arbeiders toegelaten. Dit komt in de volgende periode duidelijk naar voren.

Opvallend is dat in veel recente studies wetenschappers erop wijzen dat het Westen in deze periode asielzoekers hartelijk verwelkomde. De Oost-Europese asielzoekers zouden gemakkelijk toelating hebben gekregen omdat het ging om anticommunisten en mede-Europeanen. Deze auteurs beweren dat Nederland tijdens de Koude Oorlog nog wel gastvrij was, maar dat deze gastvrijheid helaas later in onbruik raakte. Uit de persoonsdossiers uit deze periode blijkt echter dat Nederland wel genereus was, maar dat dat vooral een gedwongen keuze was.

3 1956-1968: Asielzoekers als ‘vervelende speldenprikken’

3.1 INLEIDING

De 21-jarige Joegoslafaaf I. reisde in 1960 zes dagen in de koelcel van een trein van Joegoslavië naar Amsterdam. De *Telegraaf* kopte: ‘Het ijzingswekkende verhaal van de jonge Kroaat I.’ Na aankomst belandde hij in het ziekenhuis met bevroren ledematen. Zijn zaak, die aansprak vanwege het heroïsche karakter van de vlucht en vanwege het lotsel dat I. er aan overhield, zorgde voor veel beroering. Een hoge ambtenaar van de directie Vreemdelingenzaken die zijn zaak analyseerde, concludeerde dat I. zijn leven op het spel had gezet, omdat hij dacht in Nederland meer te kunnen verdienen. I. was in zijn ogen geen vluchteling, want er was ‘geen schijn of schaduw van vervolging van welke aard’. De ambtenaar vreesde voor de kosten die gemoeid waren met de opvang van deze jongeman. In het geval van amputatie van zijn been verdiende I. echter toelating, volgens de ambtenaar, gelet op de lange revalidatietijd en de belangstelling van pers en publiek. Uiteindelijk bleek de amputatie van vijf tenen noodzakelijk.

Twee maanden na aankomst in Nederland werd I. uit het ziekenhuis ontslagen. De vraag was wat er met hem moest gebeuren.² Om ongewenste publicaties in de pers te vermijden, was de beste oplossing, aldus de minister van Justitie, via de politie werk en onderdak voor hem te vinden. I. had zich immers zelf in een asielpositie gemanoevreerd door zijn spectaculaire vlucht en zijn uitlatingen in de pers over de economische problemen in Joegoslavië. Problematisch was verder dat I. weigerde zijn paspoort te verlengen op zijn ambassade, waardoor hij terugkeer bemoeilijkte. Het beste was, volgens de minister, hem een verblijfsvergunning te verlenen, als hij werk vond. I. kreeg nadrukkelijk geen vluchtelingenstatus, want hij was niet vervolgd. De politie vond voor hem een baan als leerling bij een Amsterdamse slager. Een jaar later schreef de *Telegraaf* dat I. een echte Amsterdamse slagtersknecht was geworden, zonder de stereotype Joegoslavische zwarte snor die hij bij aankomst had gehad. Het verlies van enkele tenen was per saldo voldoende om de publieke opinie zodanig te mobiliseren dat Justitie van uitzetting afzag.³

Het voorbeeld van de Joegoslavische slagtersknecht met de bevroren tenen is kenmerkend voor de periode 1956-1968. In de periode 1956-1968 bood de situatie op de arbeidsmarkt de kans om asielzoekers toe te laten. Net als in de vorige periode kwamen asielzoekers nog steeds merendeels uit het Oostblok en viel hen een fors portie wantrouwen ten deel. Nieuw was de personifiëring van zaken, aandacht van de media en nadruk op persoonlijk leed. *Vrees voor vervolging*, het cruciale element uit het Verdrag,

De Kroatische vluchteling I. afgebeeld in zijn benarde situatie. Door te verwijzen naar zijn positie werd het heldhaftige aspect van zijn vlucht benadrukt. Bron: *De Telegraaf* (21/5/1960).

en *geloofwaardigheid* legden als argumenten net als in de vorige periode minder gewicht in de schaal.

In de marge van een nota over een andere Joegoslavische asielzoeker merkte een ambtenaar op dat ‘deze speldenprikken vervelend waren’, maar niet verontrustend.⁴ Asielzoekers beschouwde hij als ongewenst, maar hij was blij dat ze niet met veel waren. Deze opmerking kan enigszins onverwacht worden genoemd in de hoogtijdagen van de Koude Oorlog, waarin de meeste asielzoekers, nog steeds, uit Oost-Europa kwamen. Bovendien lijkt het in tegenspraak met het beeld van de Koude Oorlog als de gouden tijd voor asielzoekers, dat meerdere auteurs schetsten. Ze hadden het daarbij (vaak zonder onderbouwing) over een onproblematische asielprocedure.⁵ Het Westen kon door hen op te nemen, laten zien dat het communisme slecht was en het kapitalisme superieur.⁶ Door hun ontsnapping uit een communistische dictatuur zouden deze asielzoekers per definitie aan het criterium *vrees voor vervolging* uit het Verdrag hebben voldaan.⁷ Omdat asielzoekers landen ontvluchtten waarmee Nederland op gespannen voet stond, was hun uitgangspositie in de asielprocedure sterk, zo luidt de aanname in de literatuur.⁸ De Nederlandse jurist Roel Fernhout beweerde, zonder onderbouwing, dat West-Europese landen ‘in het algemeen’ genereus waren voor asielzoekers uit Oost-Europa in de jaren vijftig en zestig.⁹ Dergelijke beweringen lijken een mantra in het wetenschappelijk debat: tijdens de Koude Oorlog verwelkomde Europa asielzoekers nog wel en later niet meer. De Duitse demograven Heinz Fassmann en Rainer Münz schreven dat het Westen alle personen die het Oostblok ontvluchtten als politieke vluchtelingen beschouwde, ongeacht hun asielmotieven.¹⁰ Volgens socioloog Peter Rose was in de periode van 1952 tot 1980 in het Amerikaanse beleid vervolging feitelijk gedefinieerd als ‘people fleeing Communism’.¹¹ Verder valt op dat in de literatuur het genereuze imago van het Westen zelden wordt onderbouwd met cijfers. Er is een studie over het asielbeleid in Frankrijk die een uitzondering is op de regel. Frankrijk lijkt een genereus beleid te hebben gevoerd. Het land ontving jaar-

lijks 15.000 asielzoekers en slechts 200 van hen kregen geen vluchtelingenstatus.¹²

Het algemeen geschetste beeld is dus wat betreft toelating van asielzoekers opvallend positief. Er zijn echter maar weinig studies die specifiek aandacht besteden aan de toelating van asielzoekers in deze periode.¹³ Wanneer Nederlandse onderzoekers al oog hadden voor vluchtelingen in de periode 1956-1968, dan ging het meestal over de komst van ongeveer drieduizend Hongaarse vluchtelingen.¹⁴ Deze Hongaren werden eind 1956 uitgenodigd voor hervestiging vanuit Oostenrijkse vluchtelingenkampen. Zij doorliepen dus niet de asielprocedure in Nederland. De media berichtten in 1956 uitgebreid over Hongaren die heroïsche gevechten leverden met tanks en vervolgens massaal vluchtten en de Oostenrijkse grens overstaken.¹⁵ Het beeld van wanhopige en zielige vluchtelingen beklifde. De komst van asielzoekers die wel door de procedure moesten, viel minder op. Ook in deze periode vroegen vooral Oost-Europese mannen om toelating als vluchteling, al vroeg nu ook een enkele Portugees en een Venezolaan om asiel.

In het vorige hoofdstuk heb ik beschreven dat in theorie het asielbeleid restrictief was, maar dat in de praktijk de meeste mensen die om asiel vroegen, werden toegelaten. Dat klopt ook voor de periode 1956-1968. Het beleid bleef in principe niet toelaten.¹⁶ Loescher en Scanlan spreken in dit verband van 'selectively opening the national border'.¹⁷ Zij die het communisme ontvluchtten waren welkom; asielzoekers met de nationaliteit van een niet-communistisch land waren veel minder welkom. Het voorbeeld van de Joegoslaaf I., waarmee dit hoofdstuk begon, laat echter zien dat ook toelating van asielzoekers uit Oost-Europa niet vanzelfsprekend was.

3.2 KARAKTERISERING VAN HET TIJDVAK

Tussen de Hongaarse Opstand in 1956 en de Praagse Lente in 1968 bepaalden spanningen van de Koude Oorlog de houding ten opzichte van asielzoekers in Nederland. De bouw van de muur in 1961 betekende dat de migratie van Oost- naar West-Berlijn verminderde. Het versterkte tevens het beeld dat in het Westen reeds lang bestond: wie kon, ontvluchtte het communistische arbeidersparadijs. Asielzoekers bleven een rol spelen in de Oost-Westpropaganda. De Koude Oorlog maakte, net als in het vorige decennium, repatriëring van asielzoekers uit communistische landen onmogelijk. De Suezcrisis in 1956 vergrootte de angst voor een nieuwe oorlog. De oorlog in Vietnam, die begon in 1957, de Revolutie op Cuba in 1959 en de bouw van een Sovjet kernraketbasis op dat eiland, dreef Oost en West verder uiteen. De Cubaanse revolutie leidde bovendien tot een nieuwe vluchtelingenmigratie, vooral naar de vs. De vluchtelingen pasten wel in het beeld van de anticommunistische helden die echter, net als voorheen, tegelijkertijd spionnen konden zijn. In de vijf populaire James Bond films, die in deze periode werden uitgebracht, werden ze vooral als spionnen neergezet.

Over vervolging van Joden tijdens de Tweede Oorlog raakte meer bekend en het werd ook meer bespreekbaar. In 1960 ging het Anne Frankhuis open en in 1965 verscheen van de hand van historicus Pressers *De Ondergang*. Het werd steeds duidelijker dat Nederland te weinig had gedaan om te voorkomen dat een grote groep mensen werd uitgeroeid. In de periode 1956-1968 kwamen er ook migranten naar

Nederland die geen beroep op asiel deden, maar die wel een belangrijke rol speelden in het debat over de toelating van vreemdelingen. Het ging, net als in het vorige tijdvak, vooral om repatrianten uit (voormalig) Nederlands-Indië. Dat waren de spijtoptanten – mensen met een Nederlandse nationaliteit die geopteerd hadden voor het Indonesisch staatsburgerschap en daar spijt van hadden gekregen. In totaal kwamen er in de periode 1957-1964 ruim 30.000 spijtoptanten naar Nederland.¹⁸ Nederland voerde ook ten aanzien van hen een restrictief beleid, omdat de Nederlandse opnamecapaciteit nog immer beperkt werd geacht. Na grote publiekscampagnes in kranten en op tv, bleek het niet mogelijk het strenge beleid vol te houden en werd het coulanter.¹⁹ Er kwamen in de periode 1956-1968 verder ook migranten uit Nieuw-Guinea naar Nederland, toen dat eiland zich in 1963 moest aansluiten bij Indonesië. 18.000 Nederlanders repatrieerden vanuit Nieuw-Guinea, plus 500 Papoea's en hun gezinnen.²⁰ Door deze bevolkingstoename bleef emigratie een speerpunt van het Nederlandse migratiebeleid. In deze periode emigreerden nog tienduizenden Nederlanders. Dat was aanzienlijk minder dan in de vorige periode.²¹

De woningnood in deze periode was nog steeds groot. Deze werd in 1962 tot volksvijand nummer 1 verklaard. Na een periode van economische groei kwam er een einde aan de geleideloonpolitiek en gingen de lonen omhoog. Omdat arbeidskrachten nodig waren voor de Nederlandse industrie, begon de werving van gastarbeiders. Alleenstaande werkwillige mannen waren welkom, later volgden hun vrouwen en kinderen. De komst van deze mannen werd gezien als een tijdelijke uitzondering op het in principe restrictieve immigratiebeleid. Al vanaf midden jaren vijftig was er sprake van 'wilde werving' van arbeidskrachten in het buitenland door bedrijven.²² Om die werving te reguleren, sloot Nederland verdragen met Zuid-Europese landen: met Italië in 1949 (voor de mijnbouw) en in 1960 (voor alle bedrijfstakken), met Spanje in 1961, Griekenland in 1962, Portugal in 1963, Turkije in 1964 en met Marokko in 1969.²³ In 1964 werd de Vreemdelingenarbeidswet uit 1934, die gericht was op beperking van de toegang van buitenlandse arbeidskrachten, vervangen door de minder restrictieve Wet Arbeidsvergunning Vreemdelingen. De behoefte aan arbeidskrachten nam toe, waardoor de situatie op de arbeidsmarkt niet langer een sterk argument tegen toelating vormde.

3.3 ASIELWETGEVING EN ASIELBELEID

In de periode 1956-1968 veranderde het asielbeleid ingrijpend. In de periode daarvoor kregen asielzoekers weinig wettelijke bescherming in Nederland. De krant *De Linie* schreef in 1958 nog dat de rechtsbescherming van asielzoekers te wensen over liet, dat de wetten waren verouderd en er in de praktijk gebruikgemaakt werd van geheime, ministeriële circulaire's.²⁴ Kamerleden, de UNHCR en ambtenaren van BuZa drongen, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, aan op een wet die zou voorschrijven hoe asielverzoeken moesten worden behandeld. Deze wet kwam er niet, maar nadat de Tweede Kamer instemde met de invoering van het Verdrag op 1 januari 1957 werd er wel meer vastgelegd.²⁵ Belangrijk was dat de uitvoering van het beleid uniformer moest worden door de beslissingsbevoegdheid weg te halen bij de vreemdelingen-

SCHEMA 1 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE ASIELPROCEDURE IN DE PERIODE 1956-1968

diensten. De asielprocedure – voor een schematische voorstelling zie schema 1 – werd vastgelegd in het Vluchtelingenbesluit van 10 januari 1957 en de Vluchtelingencirculaire uit 1958, die later meerdere malen werd gewijzigd.

De reden dat er geen nieuwe wet kwam, was wellicht dat beslissers enige vrijheid wilden behouden en niet te zeer gebonden wilden zijn aan wettelijke regels.²⁶ Wettelijk viel de toelating van vreemdelingen nog altijd onder de Vreemdelingenwet van 1849, al was deze, zoals eerder beschreven, niet erg nuttig bij het maken van onderscheid tussen vluchtelingen en niet-vluchtelingen.

In het Vluchtelingenbesluit was de definitie van een vluchteling uit het Verdrag opgenomen.²⁷ Wanneer asielzoekers verzochten om toelating als vluchteling, moesten zij tevens vragen om toelating op andere gronden. Beslissers konden besluiten de asielzoekers geen vluchtelingenstatus te verlenen, maar ze wel toe te laten op andere gronden, zoals vanwege mogelijkheden op arbeidsmarkt of op humanitaire gronden. Het Vluchtelingenbesluit bepaalde dat Justitie samen met BuZa beslisten of een vluchtelingenstatus werd toegekend.²⁸ Bij eenstemmigheid volgde inwilliging, zo niet, dan kreeg de verzoeker de mogelijkheid zich te wenden tot de Permanente Vreemdelingen Adviescommissie (PVAC), een adviserend rechtsorgaan. Commissieleden van de PVAC – veelal oud-ambtenaren – wilden wel voordat zij instemden met de nieuwe procedure, weten of de minister van Justitie hun advies over ging nemen.²⁹ De minister beloofde dit. Tijdens de zitting bij de PVAC kon een vertegenwoordiger van de UNHCR zijn zienswijze kenbaar maken. Na introductie van het Vluchtelingenbesluit waren er drie scenario's.³⁰ Allereerst kon Justitie – nadat BuZa hiermee instemde – een asielzoeker toelaten als vluchteling. Ten tweede konden asielzoekers een verblijfsvergunning voor bepaalde of onbepaalde tijd krijgen op andere gronden. Zij kregen dus geen vluchtelingenstatus, maar ze konden bij de UNHCR een verzoek indienen voor een mandaatverklaring (verderop in deze paragraaf kom ik hier uitgebreider op terug). Ten derde konden Justitie en BuZa het verzoek afwijzen en had een asielzoeker het recht te verzoeken om herziening van de afwijzende beschikking bij de PVAC.

In 1963 ontstond de mogelijkheid beroep aan te tekenen bij een rechtbank. Als gevolg van de Wet Beroep Administratieve Beschikkingen (de Wet BAB) konden asielzoekers beroep aantekenen tegen een afwijzende beschikking van de PVAC. De Wet BAB schreef voor dat tegen alle beschikkingen – dit waren besluiten in individuele gevallen – van de centrale overheid waartegen geen andere vorm van rechtsbescherming was verzekerd, administratief beroep bij de Kroon, de Raad van State, openstond. In de periode 1956-1968 deden asielzoekers nauwelijks beroep op de Raad van State. Dit zou pas eind jaren zeventig veranderen.

Beslissers waren in de periode 1956-1968 ambtenaren van Justitie en BuZa. Net zoals in de vorige periode, waren de secretaris-generaal en de minister van Justitie persoonlijk betrokken bij de afhandeling van vrijwel ieder asielverzoek. In 1956 werd de RVD opgeheven. Hiervoor kwam de hoofdafdeling Vreemdelingzaken en Grensbewaking in de plaats, onder leiding van A.J. Fonteijn (tot 1967). De hoofdafdeling was onderverdeeld in het Stafbureau Algemene en Juridische Zaken (AJZ) (vooral beleid), de afdeling Grensbewaking, onderafdeling Bureau A (voor vreemdelingen uit communistische landen, politieke gevallen en asielgevallen, zeelieden, pleegkinderen, transporten van kinderen van alle nationaliteiten en stateloze ex-Nederlanders) en onderafdeling Bureau B (voor overige vreemdelingen). Fonteijn en een handvol medewerkers van Bureau A bereidden de beschikkingen in asielverzoeken voor de minister van Justitie voor. Samen met Justitie, gaf de directie Algemene Zaken (DAZ) van BuZa uitsluitel over vluchtelingenschap van een asielzoeker. BuZa was van oudsher verantwoordelijk voor de naleving van internationale verdragen en voor informatievergaring over de achtergronden van asielzoekers. Hiervoor schakelden zij medewerkers op de ambassades in.

Toen in de loop van de jaren zestig de herkomstlanden van asielzoekers en hun vluchtmotieven veranderden, deed zich een probleem voor met de werking van het Verdrag. Immers, het Verdrag had alleen betrekking op asielzoekers van wie de vluchtmotieven waren terug te voeren op gebeurtenissen van voor 1951. De asielmotieven van asielzoekers die het communisme ontvluchtten, waren volgens beslissers te herleiden tot gebeurtenissen van voor 1951, omdat de spanningen tussen Oost en West kort na 1945 begonnen. De datumgrens was in het Verdrag opgenomen omdat de verdragstaten zo wisten waartoe zij zich verplichten.³¹ Uiteindelijk verdween in 1968 door ondertekening van het protocol van New York door de meeste lidstaten de datumgrens uit het Verdrag

In Nederland deed het probleem met de datumgrens zich voor het eerst voor bij discussies over de komst van joden uit Egypte. Hun problemen in Egypte waren niet te herleiden tot gebeurtenissen van voor 1951.³² Hun (potentiële) komst maakte zichtbaar dat er vluchtelingen waren die om andere redenen dan angst voor het communisme hun land verlieten. Joden verlieten Egypte nadat Israel in oktober 1956 met steun van de Britten en Fransen een aanval op Egypte had ingezet. 25.000 joden werden uit Egypte verbannen, hun bezit geconfisqueerd, en 1.000 joden werden in Egypte gevangen gezet. Via een omweg ging het merendeel van hen naar Israel. Er was weinig reden om te geloven dat deze vluchtelingen naar Nederland zouden komen. Om de joodse vluchtelingen die mogelijk wel naar Nederland kwamen, onder het Verdrag te kunnen laten vallen, werd een aantal opties besproken. Zo was hun vlucht

te herleiden tot de problemen tussen Israël en de Arabische wereld die begonnen in 1948, waarmee de reden voor hun vlucht binnen de datumgrens viel.³³ Een medewerker van BuZa achtte deze interpretatie dubieus.³⁴ Verder bood het Verdrag de mogelijkheid individuen toe te laten die er formeel niet onder vielen. Een hoge ambtenaar van BuZa vond het ongewenst dat Nederland voorop liep met een 'extensieve toepassing van het Verdrag, zolang de houding van andere Europese landen niet bekend is'.³⁵

De weerstand tegen de komst van joden uit Egypte is op zijn minst opvallend te noemen. De oorlog en het falende beleid ten aanzien van joodse vluchtelingen lagen nog vers in het geheugen. Daarom was eerder te verwachten dat joodse vluchtelingen meer kansen maakten op toelating. Tijdens een interdepartementaal overleg werd besloten dat alleen van oorsprong Nederlandse vrouwen en joodse Egyptenaren die voor het Nederlandse bedrijfsleven belangrijk waren, werden toegelaten. Bepalend waren nauwe familiebanden of sterke economische belangen.³⁶ Feitelijk werd slechts één echtpaar toegelaten, waarna door 'gezinsafronding' de familie groeide tot 'een dozijn lieden'.³⁷ Daarnaast kwam één van oorsprong Nederlandse vrouw naar Nederland en liet één Egyptische medewerker van Philips zeven van zijn familieleden overkomen. Al snel bereikten nog meer vestigingsverzoeken van familieleden Justitie, echter 'familieleden van familieleden' kregen geen toelating. Zij konden migreren naar Israël, meende Justitie.³⁸ Dit voorbeeld van de joden uit Egypte laat niet alleen zien dat het Verdrag geen steun bood bij het bepalen van vluchtelingenstatus van personen uit andere landen dan die uit het Oostblok, maar het laat ook zien dat het voeren van een restrictief beleid voorop stond, zelfs met betrekking tot een groep waarbij men toch enige clementie zou verwachten.

Inhoudelijk leek de asielprocedure in de periode 1956-1968 sterk op die in de vorige periode, zo blijkt uit een nota die in 1961 was opgesteld voor de Luxemburgse autoriteiten.³⁹ Nadat een vreemdeling Nederland bereikte en stelde vluchteling te zijn, was er een aantal mogelijkheden. Justitie kon besluiten de asielzoeker te plaatsen in interneringskamp De Rozenhof, waar hij verbleef tot Justitie zijn antecedenten had gecontroleerd en zijn aanvraag was beoordeeld in het licht van het Verdrag. Wanneer een Oost-Europeaan na afloop van familiebezoek asiel vroeg, belandde hij niet in De Rozenhof, omdat zijn identiteit reeds vaststond. Justitie kon daarnaast ervoor kiezen de vreemdeling gelijk als vluchteling toe te laten of de asielzoeker in bewaring te plaatsen totdat verwijdering naar een ander land mogelijk was. Als bleek dat alleen economische motieven aan de basis lagen van het asielverzoek, de asielzoeker in een ander land asiel kreeg, of vertrok uit een ander West-Europees land omdat 'de grond hem daar te heet onder de voeten werd', werd getracht de asielzoeker uit te wijzen.⁴⁰ Wanneer het vermoeden bestond dat een asielzoeker niet rechtstreeks naar Nederland was gevlucht, kon Justitie Interpol inschakelen.⁴¹

In De Rozenhof werd de asielzoeker, net als voorheen, geïnterviewd en geobserveerd door een rijksrechercheur. Het aantal asielzoekers dat gelijktijdig verbleef in De Rozenhof was, net zoals in de vorige periode, nooit hoog. In 1957 verbleven in dit tehuis slechts 16 Oost-Europese mannen.⁴² Het ging om 3 gedeserteerde zeelieden, 4 mannen met een visum en 9 mannen die illegaal via Duitsland binnen waren gekomen. Ook de resultaten van hun verzoeken waren bekend. 8 kregen de status van

vluchteling, 1 kreeg een andere verblijfsvergunning, 1 man vertrok vrijwillig, 1 werd teruggedleid naar België, 3 liepen weg en in 2 zaken was nog niet besloten. Mensen die rechtstreek naar Nederland kwamen – gedeserteerde schepelingen en versteekelingen – werden meestal toegelaten. Zij die via een ander land reisden, en dus voor hun komst in Nederland in een veilig land verbleven, maakten minder kans.⁴³ Mensen die over land reisden, kwamen via België en Duitsland, en dat maakte uitleiding mogelijk.

Net als in de vorige periode had de manier waarop asielzoekers naar Nederland kwamen dus grote invloed op de uitkomst van hun verzoek, ongeacht hun asielmotieven. Een ambtenaar noemde de mensen die rechtstreeks naar Nederland vluchtten ‘echte vluchtelingen’, terwijl zij die niet rechtstreeks kwamen, ‘op drift’ waren.⁴⁴ Velen van hen die op drift raakten, hadden volgens hem ongunstige antecedenten. Het ging hierbij vooral om mensen die criminele delicten hadden gepleegd in buurlanden. Een andere beslisser sprak over drie type vluchtelingen: de ‘eigenlijke vluchteling’, die rechtstreeks uit zijn land naar Nederland vluchtte, de vluchteling die asielgenoot in een ander land, en tot slot de crimineel.⁴⁵ Asielzoekers uit de laatste groep verdwenen uit De Rozenhof wanneer zij beseften dat ernst werd gemaakt met het antecedentenonderzoek. 40 procent van de bewoners van De Rozenhof had volgens hem een criminele achtergrond. De reactie van de voorzitter van de *NFV* hierop was dat slechts een klein percentage ‘echte vluchtelingen’ was, en dat veel asielzoekers ongevaarlijke avonturiers waren.

Vanaf de opening van De Rozenhof was er debat over de opheffing vanwege het kleine aantal bewoners en de hoge personeels- en onderhoudskosten. De reden dat De Rozenhof toch open bleef, was de vermeende afschrikwekkende werking die de instelling had op potentiële asielzoekers.⁴⁶ Consensus bleef bestaan dat het aantal asielzoekers beperkt moest blijven. In 1961 werd De Rozenhof uit financiële overwegingen alsnog opgeheven. Een alternatieve locatie was het nabijgelegen Werkse Veld, dat naast de ‘Jonge Mannen Gevangenis’ te Zutphen lag. Uiteindelijk koos Justitie echter voor de voormalige directeurswoning van de gevangenis van Arnhem. Met weinig geld kon hier een tehuis voor vluchtelingen worden ingericht. De keuze voor dit huis, gelegen in een gevangenis, toont dat asielzoekers van de Nederlandse samenleving afgeschermd werden.

De secretaris-generaal van Justitie was onthutst toen hij ‘De Nieuwe Rozenhof’ in 1964 bezocht.⁴⁷ Een groot deel van de directeurswoning en de tuin werden gebruikt door de bewaker. De asielzoekers woonden in twee kamertjes van vier bij vier meter. Ze beschikten alleen over een klein plaatsje. In het woongedeelte zag hij vier asielzoekers ‘niksen’, omdat werken in deze ruimte onmogelijk was. Hij vermoedde dat de beperkte ruimte en het samenleven van personen met een verschillende achtergrond in een kleine ruimte, tot spanningen leidde. Wanneer een Kamerlid of de pers de woning bezocht en zag hoe Nederland personen opving die het communisme ontvluchtten, zou dit voor slechte publiciteit zorgen, meende de secretaris-generaal. Per direct moest de bewaker zijn ruimte afstaan.

Vanaf 8 april 1965 gebruikte Justitie een onderdeel van het Scheveningse cellencomplex, genaamd Huize Almar, als tijdelijke huisvesting voor asielzoekers.⁴⁸ In dit tehuis bevonden zich nooit meer dan drie asielzoekers tegelijk. In 1966 kwam er kri-

tiek op het functioneren van Huize Almar. Dat personen die het communisme ontvluchtten langdurig moesten verblijven in een gevangenis, was onaanvaardbaar. De beste optie was een verkorting van de asielprocedure. Asielzoekers mochten maximaal één maand verblijven in een huis van bewaring en daarna maximaal twee maanden in Huize Almar. De vertegenwoordigers van pers en politiek zouden, volgens deze ambtenaar, schrikken van het interieur dat heel anders was dan de luxe en het comfort van De Rozenhof. De *Haagsche Courant* had het over 'de weinig hartelijke muren' van Huize Almar, naar aanleiding van een gesprek met een Roemeen die buiten de drukcabine van een DC9 naar Nederland was gevlucht.⁴⁹ Deze Roemeen vertelde dat hij nog niet wist of hij, na zijn verblijf in Huize Almar, wel in het weinig gastvrije Nederland asiel wilde krijgen.

In de periode 1956-1968 traden belangengroepen nadrukkelijker op de voorgrond als voorpleiters. Volgens Justitie was het landschap aan particuliere organisaties voor vluchtelingen moeilijk te doorgronden.⁵⁰ Er waren landelijke organisaties met Nederlandse besturen, Nederlanders die lokale stichtingen oprichtten en organisaties met besturen bestaande uit vluchtelingen. In een boek dat verscheen ter ere van het Vluchtelingenjaar 1960, gaven Hongaren aan dat hulpverleners tot een ander milieu dan zijzelf behoorden, waardoor de omgang met elkaar niet makkelijk was.⁵¹ De Hongaren klaagden dat het moeilijk was in contact te komen met gelijkgestemde Nederlanders.

De NFV trad op als koepelorganisatie. De voorzitter J. Verberk drong er meerdere malen bij Justitie op aan hem te informeren wanneer asielzoekers binnenkwamen, zodat hij hen kon informeren over de Nederlandse asielprocedure en wat de NFV voor hen kon doen.⁵² Hij wilde asielzoekers geruststellen en voorbereiden op de asielprocedure. Justitie verleende de NFV geen toestemming voor een 'introductiegesprek', omdat dan een buitenstaander de toelating van asielzoekers kon beïnvloeden.⁵³ Het was ongewenst bij hen verwachtingen te wekken, aldus Justitie. De NFV mocht alleen praten met asielzoekers die al verder in de procedure zaten, dus nadat de criminelen door Justitie waren verwijderd. Verberk schreef ook brieven naar Justitie in individuele gevallen.⁵⁴ Hij was bijvoorbeeld boos dat de Rus K. was verwijderd zonder dat hij hiervan wist. Nader onderzoek leerde dat deze Rus via Hongarije en Duitsland naar Nederland reisde. Nadat uitzetting naar Duitsland mislukte, plaatste de politie K. in vreemdelingenbewaring. Toen de bewaring hem te lang duurde, ging de Rus in hongerstaking. De politie liet hem vrij op voorwaarde dat hij Nederland verliet.

In het vorige hoofdstuk is al geschreven over de hulp van het UAF aan vluchtelingstudenten. In de periode 1956-1968 bleef dit fonds beurzen verstrekken aan vluchtelingen. Het UAF ging ook in kampen op zoek naar vluchtelingstudenten. In 1958 verzocht het UAF om toelating van enkele Hongaarse studenten. In de kantlijn van het (succesvolle) verzoek krabbelde de secretaris-generaal dat, paradoxaal genoeg, 'naarmate de omvang en intensiteit van het vluchtelingenprobleem afnam, Nederlandse organisaties op volle, ja voller, kracht humanitaire activiteiten blijven ontplooiën'. Omdat de koningin de komst van de Hongaarse studenten steunde, was weigering in zijn ogen bezwaarlijk.⁵⁵ Volgens hem hield het aantal activiteiten en het aantal vluchtelingenorganisaties dus geen verband met het aantal personen dat vroeg om toelating als vluchteling.

Wetenschappers en particulieren traden in de periode 1956-1968 nog zelden op als voor- of tegenpleiters. Justitie ontving wel brieven van bezorgde Kamerleden wanneer een asielverzoek was afgewezen. In de persoonsdossiers zaten verder brieven van contacten van asielzoekers in Nederland. Omdat asielzoekers als zij niet in De Rozenhof belandden, zelf voor onderdak moesten zorgen, kwamen zij in contact met Nederlanders. Hun vrienden, zakenrelaties en familieleden stuurden brieven naar Justitie. Asielzoekers en de asielprocedure waren geregeld onderwerp in de pers. Wanneer de pers over asielzoekers schreef, ging het meestal over hun spectaculaire vlucht of over hun dreigende uitzetting, zoals het verhaal uit *De Telegraaf* over de vlucht van de Joeslaaf I. in de inleiding van dit hoofdstuk toonde.⁵⁶

Mandaatverklaringen

Veel asielzoekers werden niet door de Nederlandse overheid erkend als vluchteling, maar zij kregen wel een verblijfsvergunning. Indien vreemdelingen een Nederlandse verblijfsvergunning bezaten en aanvoerden gegronde *vrees voor vervolging* te hebben in het herkomstland, konden zij bij de UNHCR verzoeken om een mandaatverklaring. Een mandaatverklaring bevestigde dat een persoon onder het mandaat viel van de UNHCR en dat deze als vluchteling in de zin van het Verdrag was te beschouwen. Strikt genomen waren deze verklaringen alleen van belang voor de UNHCR, want nationale staten behielden het monopolie op toelating als vluchteling. Mandaatverklaringen waren gewild, omdat de bezitters een vluchtelingenpaspoort bij BuZa konden aanvragen, waarmee reizen mogelijk werd. De Nederlandse overheid verbond dus wel rechtsgevolgen aan de afgifte van deze verklaring. De vertegenwoordiger van de UNHCR in Nederland, K. Brouwer, verleende in de periode 1955 (per 1 januari van dat jaar kreeg hij deze bevoegdheid) tot 1967 in totaal 6.399 mandaatverklaringen. Volgens hem waren er bij de afgifte van deze verklaringen weinig moeilijkheden.⁵⁷ Deze verklaringen werden niet alleen verleend aan asielzoekers, maar ook aan uitgenodigde vluchtelingen. Zijn werkzaamheden ontlastten, volgens Brouwer, het ambtenarenapparaat.⁵⁸ Bovendien leidde dit volgens hem tot een eenduidige internationale interpretatie van het Verdrag. BuZa, verantwoordelijk voor naleving van internationale verdragen, betaalde de UNHCR maandelijks voor deze taak.

Het proces van afgifte verliep enigszins schimmig. In ieder geval is duidelijk dat Justitie de afgifte van iedere mandaatverklaring moest goedkeuren en dat meestal zonder problemen deed. Afgifte van een mandaatverklaring betekende geen officiële toelating tot Nederland.⁵⁹ Daarover besliste Justitie. Justitie eiste dat een vreemdeling een Nederlandse verblijfsvergunning had voordat de UNHCR een verklaring mocht afgeven. Brouwer legde uit dat aanvankelijk aanvragers een mandaatverklaring kregen nadat zij een vragenlijst hadden ingevuld. Pas eind jaren zestig toetste hij alle verzoeken individueel en verleende hij deze verklaringen na nauwkeurige toetsing.⁶⁰ De samenwerking tussen Brouwer en Justitie verliep niet altijd even soepel. Volgens een ambtenaar vroeg Brouwer bij meerdere ambtenaren om informatie over één zaak, waarna hij met deze informatie trachtte de ambtenaren tegen elkaar uit te spelen.⁶¹

Uit het archief van de NFV wordt het proces van de verlening van een mandaatverklaring duidelijk. In 1965 vroeg de Pool K. om een mandaatverklaring.⁶² De UNHCR

concludeerde dat het leek alsof hij Polen verliet om economische redenen. Nadat hij geruime tijd in het Westen verbleef, ging K. pas beseffen welk leed het communistische Poolse regime hem aandeed. K. was volgens de UNHCR een typisch voorbeeld van 'de niet-zwart-niet-wit vluchteling van de laatste jaren'. Hij kreeg een mandaatverklaring omdat hij bij terugkeer in Polen beslist in grote moeilijkheden zou komen, omdat hij niet meer kon leven onder het heersende regime en zijn illegale vertrek uit Polen hem werd tegengeworpen. Een andere asielzoeker, de Hongaar J., hield zich bij alle vragen 'erg op de vlakke'. Hij leek bang fouten te maken en hield zich vast aan een vaste riedel: 'ik ben een anticommunist, dus was het leven voor mij ondraaglijk.'⁶⁵ Dit was volgens de UNHCR onvoldoende voor het verkrijgen van een mandaatverklaring. Hij kreeg wel de mogelijkheid zijn verklaringen later te onderbouwen en meer openheid te geven.

3.4 WIE VROEGEN OM ASIEL EN WAAROM?

De komst van uitgenodigde vluchtelingen

Als eerste waren er, zoals eerder vermeld, de ongeveer 3.000 Hongaren, die de Nederlandse overheid in 1956 uitnodigde voor hervestiging vanuit Oostenrijkse vluchtelingenkampen. De vlucht van Hongaren werd voorafgegaan door een volksoptstand in Hongarije in de herfst van 1956 tegen het stalinistische bewind.⁶⁴ Het begon als een betoging van enkele duizenden inwoners van Boedapest. Het leger, dat hun kant koos, deelde wapens uit aan de opstandelingen. De opstand leek rond eind oktober en begin november te slagen. Er werd een nieuwe regering gevormd, die uit het Warschaupact trad. Op 4 november 1956 vielen troepen van het Warschaupact Hongarije binnen en sloegen de opstand neer. Boedapest werd omsingeld en tanks reden de straten binnen. De Hongaarse opstandelingen trachtten de tanks met Molotovcocktails tegen te houden en vroegen het Westen via radio's om hulp. De opstand kostte duizenden Hongaren het leven. Velen ontvluchtten hun land. Volgens de Oostenrijkse regering waren er op 5 november al 15.000 Hongaren in Oostenrijk gearriveerd. Eind juni 1957 was dit aantal opgelopen tot bijna 175.000.⁶⁵ Ongeveer 15.000 tot 20.000 vluchtelingen keerden terug naar Hongarije, de overigen migreerden naar landen in het Westen.⁶⁶

De Hongaren kregen van de UNHCR voor hun komst naar Nederland een vluchtelingenstatus. Ze doorliepen dus niet de Nederlandse asielprocedure. De komst van deze Hongaren bevestigde het idee dat Nederland gastvrij was voor vluchtelingen. Vrijwel alle Nederlanders stemden in met hun komst. Alleen in het communistische dagblad *De Waarheid* werd een tegengeluid verwoord.⁶⁷ Deze krant schreef dat de ervaring leerde dat de meeste Hongaren eindigden in Nederlandse mijnen en fabrieken. Het was niet verwonderlijk dat veel Hongaren uit onvrede Nederland weer verlieten, omdat het Vrije Westen 'toch niet zo aantrekkelijk' was, aldus *De Waarheid*. Merendeels konden de Hongaren rekenen op de sympathie van de Nederlandse bevolking. De Hongaarse vluchtelingen durfden de legitimiteit van Moskou in twijfel te trekken, wat hen tot helden maakte.⁶⁸ Kranten benadrukten, in het algemeen, de dapperheid van de Hongaren en de gastvrijheid en het enthousiasme waarmee Nederlanders

hen verwelkomden.⁶⁹ Christelijke naastenliefde en humanitaire overwegingen waren de belangrijkste argumenten om de Hongaren te helpen.⁷⁰ *De Telegraaf* kopte: 'Hongaars drama wekt alom afschuw. Wanhopige vluchtelingen smeken wereld om hulp.'⁷¹ *Trouw* schreef: 'Russische moord op Hongarije met hulp van landverraders.'⁷² Er vonden in Nederland demonstraties plaats bij de CPN, bij het kantoor van *De Waarheid* en de Sovjetambassade in Den Haag. Kamervoorzitter Kortenhorst riep Kamerleden op getuigenis af te leggen van hun 'heilige toorn tegen de hemeltergende aanslag op een fier en frank volk, dat in de geschiedenis der Christenheid de spits [had] afgebeten tegen de satanische machten der duisternis'.⁷³

De Nederlandse regering vaardigde een verklaring uit waarin zij haar afschuw verwoordde.⁷⁴ Tijdens de Ministerraad van 5 november 1956 keurden de ministers een verzoek goed van de UNHCR om duizend Hongaren in Nederland op te nemen. Op dezelfde dag stelde de regering de Interdepartementale Commissie voor Hongaarse Vluchtelingen in. Kort daarop werd het quotum verdubbeld. De commissie vormde selectiemissies, die Hongaren in vluchtelingenkampen in Oostenrijk selecteerde. De missies bestonden uit ambtenaren van de RVD, SoZa en Maatschappelijk Werk. Bij de selectie moesten zij onder meer letten op de kansen – vooral op de arbeidsmarkt – die de Hongaren in Nederland hadden.⁷⁵ De missies moesten zo veel mogelijk 'goed plaatsbare arbeidskrachten' uitkiezen, en bijvoorbeeld zigeuners en voormalig communisten weren.⁷⁶ Wat begon als een humanitair gebaar, werd al snel overschaduwd door economische overwegingen. Hierop kwam kritiek van Eerste Kamerleden, die de aantallen laag vonden en het daarom onterecht vonden dat economische criteria bij de selectie prevaleerden.⁷⁷ De overeenkomsten met de selectie van de DP's, eind jaren veertig, vielen op. Wederom speelden de antecedenten en het arbeidspotentieel van een vluchteling een rol. Dit werd treffend geïllustreerd doordat de Staatsmijnen medewerkers meestuurden met de selectiemissies naar Oostenrijk. De Nederlandse overheid wilde een humanitair gebaar maken, maar de economie moest er wel van kunnen profiteren.

De minister van SoZa en Volksgezondheid J. Suurhoff (PVDa), liet de Tweede Kamer weten welke problemen er speelden bij de toelating van deze vluchtelingen:

'Ik geloof te mogen zeggen, dat van alle voor toelating van Hongaarse vluchtelingen in aanmerking komende landen Nederland veruit de grootste moeilijkheden heeft bij het permanent opnemen van deze mensen. Ettelijke tienduizenden zijn in de afgelopen jaren uit Indonesië naar Nederland gepatrieerd en de komende tien jaar zullen er nog tienduizenden volgen. [...] Daarenboven wordt het Nederlandse volk gekenmerkt door een zeer snelle bevolkingsgroei, terwijl de bevolkingsdichtheid van ons land tot de hoogste ter wereld behoort. Voegt men daarbij het enorme woningtekort, dat wij nog steeds hebben, en de noodzakelijkheid van overheidswege de emigratie te bevorderen, dan hebt u een beeld [...] waaruit wel blijkt, dat voor Nederland het opnemen van meer Hongaarse vluchtelingen een zeer groot offer betekent en dat wij, wat dat betreft, ter wille van de belangen van onze eigen bevolking, aan bepaalde grenzen zijn gebonden. Wanneer ik mij realiseer dat, indien landen als Frankrijk en Engeland, gezien de grootte

Koningin Juliana brengt een bezoek aan de Hongaarse vluchtelingen in de Jaarbeursgebouwen te Utrecht. De Hongaren konden rekenen op grote publieke steun en belangstelling. Bron: Collectie IISG Amsterdam. *Vrije Volk* (21/11/1956).

van hun bevolking en de grootte van hun grondgebied, op dezelfde basis als Nederland dit heeft gedaan, vluchtelingen zouden toelaten, deze landen elk dan ongeveer 10.000 vluchtelingen zouden moeten opnemen, dan meen ik te mogen zeggen, dat Nederland met het verlenen van permanente vestiging aan 2.000 vluchtelingen niet beneden de maat is gebleven. [...] Ik ben er zeker van, dat, als al die landen op dezelfde schaal als Nederland dit doet, hierbij rekening houdend met de zeer bijzondere moeilijkheden, waarvoor Nederland is gesteld, hun aandeel zouden bijdragen, het vluchtelingenprobleem in Oostenrijk zou zijn op te lossen.⁷⁸

In een notendop somde Suurhoff hier de argumenten op die door de beslissers werden gebruik om een restrictief beleid te rechtvaardigen: de komst van andere migranten, de woningnood en wat Nederland reeds deed voor vluchtelingen in vergelijking met andere landen. Minister-president Drees overwoog het quotum te verruimen tot drieduizend, maar dan moest een deel wel willen werken als mijnwerker.⁷⁹ In de Eerste Kamer verwoordde hij het op 9 januari 1957 als volgt:

‘Wij hebben na enige aarzeling, wat betreft het aantal, tenslotte besloten 3.000 vluchtelingen toe te laten. [...] Maar afgescheiden van het besluit van de Regering om 3.000 Hongaren als vluchtelingen in ons land op te nemen, is daarnaast door de mijnen gevraagd in het kader van de toestemming, die zij reeds hadden verkregen om 1.200 buitenlanders aan te trekken [...], gezien het feit, dat dit aantal niet werd bereikt, 600 Hongaren voor het werk in de mijnen aan te trekken. Dit heeft dus los gestaan van de humanitaire overwegingen, die golden voor het opnemen van vluchtelingen. Waar wij nu eenmaal besloten hadden een gelimiteerd aantal buitenlanders voor de mijnen aan te trekken, was het logisch, dat men hen ook uit de Hongaren rekruteerde.’⁸⁰

Minister-president Drees vulde het lijstje van Suurhoff aan: er bestonden humanitaire argumenten om Hongaren uit te nodigen. Deze moesten worden gecombineerd met economische overwegingen. Het UAF was betrokken bij de selectie in de vluchtelingenkampen. Zij begeleiden en ondersteunden vluchtelingstudenten in Nederland. De algemeen secretaris van het UAF zei over zijn bezoek aan Oostenrijk:

‘Ons doel was om ervoor te zorgen dat er in een trein vol Hongaren van Wenen naar Nederland, ook een contingent studenten zou zitten. [...] Het bleek dat we als organisatie iets konden aanbieden wat de meeste anderen niet konden: een concrete, zelfgefinancierde opvang en een ervaring van acht jaar. [...] We hoorden dat bijna de hele technische universiteit van Sopron, vlak over de grens, in een opvangkamp in Sankt Wolfgang terecht was gekomen. We huurden een Volkswagen in Wenen en reden daarnaar toe, een rit van een paar honderd kilometer. Daar hebben we iedereen die naar Nederland wilde, geregistreerd voor een plaats in die trein. 's Nachts zijn we teruggereeden naar Wenen en de volgende dag vertrok de trein met Hongaren.’⁸¹

De ontvangst van de Hongaren was enthousiast. De trein met Hongaarse vluchtelingen, die op weg was naar Utrecht, werd door honderden mensen op de verschillende stations begroet. De Nederlandse bevolking leefde met de Hongaarse vluchtelingen mee. De Hongaarse vluchtelingen werden opgevangen in de Julianahal van de Utrechtse Jaarbeurs, waar ze kleding en eten kregen. Aan de aankomst van de vluchtelingen in Utrecht besteedden alle kranten en *het Polygoonjournaal* in bioscopen aandacht. *Het Polygoonjournaal* meldde:

‘De spanning en de vermoeienissen van de afgelopen dagen waren op de gezichten der gevluchten duidelijk afgetekend. Onder hen bevinden zich mannen, die enkele dagen tevoren met het geweer in de hand vochten voor de vrijheid van hun land. [...] De Hongaren die in ons land worden opgenomen mogen zich gedragen weten door de warme sympathie en de steun van het hele Nederlandse volk.’⁸²

Bij de opvang en begeleiding van de Hongaren speelde de particuliere sector een grote rol. Aanvankelijk was er weinig organisatie; plaatselijke comités schoten als paddenstoelen uit de grond. In vrijwel elke plaats in Nederland werd een vereniging voor Hongaarse vluchtelingen opgericht. Op het nationale niveau waren de NfV en het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk het belangrijkste. De Nederlandse gemeentes, met hulp van de NfV, het genoemde comité en de minister van Maatschappelijk Werk zorgden voor huisvesting.⁸³ Zij voerden een actief beleid om Hongaren over Nederland te spreiden. Nadat de Hongaren in Nederland aankwamen, werden zij geplaatst in opvangkampen. Van daaruit kregen zij een woning toegewezen. Aan particulieren verzocht het eerdergenoemde comité om een financiële bijdrage. Het comité vroeg via advertenties, onder meer in de *Nieuwe Leidsche Courant*, bejaarden een deel van hun pensioen af te staan om de nood van de Hongaarse vluchtelingen te ledigen.⁸⁴ De voorzitter van het Friese Coördinatiecomité voor Vluchtelingen, dat voortkwam uit maar liefst zeventien plaatselijke en regionale groepen, benadrukte dat alle Nederlanders de sterke behoefte voelden om Hongaren te helpen.⁸⁵

Naast de Hongaren werd er ook aan kleine groepen andere vluchtelingen, die nog steeds in vluchtelingenkampen zaten, verblijf aangeboden. De Nederlandse overheid was bereid een humanitair gebaar te maken door kleine groepen vluchtelingen in uitzonderlijke gevallen toe te staan naar Nederland te komen. Zo kregen in oktober 1957 40 à 65 Hongaarse kinderen uit Joegoslavische vluchtelingenkampen de kans om naar Nederland te komen, omdat de kampen sloten.⁸⁶ Justitie wilde wel weten waar de ouders van de kinderen waren en hoe hun medische en psychische gesteldheid was.⁸⁷ Ofschoon de minister-president bezwaren van financiële aard had en vreesde voor 'weer een nieuwe toevoeging aan onze reeds te dichte bevolking', besloot hij bij wijze van uitzondering zich niet tegen hun komst te verzetten.⁸⁸ Voorwaarde was wel dat de NfV de pleeggezinnen financieel bijstond, zodat hun komst geen kosten met zich meebracht. Een medewerker van Justitie, die deelnam aan de selectiemissie, sprak over 'goed materiaal' en benadrukte zo het economische aspect.⁸⁹ Uiteindelijk arriveerden 45 jongens en 13 meisjes in Nederland.

Vluchtelingen werden alleen uitgenodigd wanneer zij zich in een ondraaglijke situatie bevonden en het particulier initiatief voor hen garant stond.⁹⁰ Voorwaarde was dat hun toelating geen 'spectaculair effect' beoogde, anders kreeg het publiek het idee dat Nederland vluchtelingen hielp, maar landgenoten die nog in Indonesië waren in de steek liet (gedoeld werd op de spijtoptanten). Het was volgens Justitie 'niet rampzalig' wanneer 5 á 10 vluchtelingen zich jaarlijks in Nederland mochten vestigen. Zo werd in 1961 akkoord gegaan met een verzoek van de Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen om hervestiging van een Russisch-orthodox echtpaar dat verbleef in Hongkong. De volgende argumenten werden voor dit verzoek aangevoerd. Na de politieke omwenteling in China was hun leven daar ondraaglijk. Zij waren al oud, zodat hun verblijf in Nederland slechts van korte duur zou zijn. De kans dat familieleden hen achterna reisden, was afwezig omdat zij alleen waren. Verder waren er in Nederland geloofsgenoten en konden zij kerkdiensten bezoeken. Bovendien stond een verpleegtehuis garant voor alle kosten. Toch stond het hoofd Vreemdelingzaken aanvankelijk afwijzend tegenover dit verzoek, omdat hij een voorkeur had voor toela-

ting van een Indonesisch echtpaar. De secretaris-generaal van Justitie negeerde zijn advies. Hij vond dat wanneer het particuliere initiatief alles betaalde, 'de pas van menselijkheid en liefdadigheid niet geheel' moest worden afgesneden. Het was dus mogelijk enkele schrijnende gevallen toe te laten.

Humanitaire argumenten waren niet altijd doorslaggevend. Een voorbeeld was het initiatief van de Belgische Pater Dominique Piré, Nobelprijswinnaar voor de Vrede in 1958, om in verschillende Europese landen 'Eurodorpen' voor DR's en vluchtelingen te stichten. Zijn wens om ook een Eurodorp te stichten in Roermond, kreeg steun van de burgemeester.⁹¹ De burgemeester vermoedde dat, zeker nadat hij elders een Eurodorp had bezocht en de goede resultaten met eigen ogen had aanschouwd, Justitie de toelating van 60 vluchtelingen niet problematisch zou vinden. Hij kwam bedrogen uit. Justitie vond het laten wonen van vluchtelingen op een afgelegen locatie ongewenst, omdat dit niet leidde tot integratie.⁹² Daarnaast was het nut onduidelijk, omdat Nederland alleen maar zestig onproductieve vluchtelingen rijker werd. Een ander tegenargument was dat Kamerleden klaagden dat Nederland de voorkeur gaf aan spectaculaire projecten om goede sier te maken bij de Verenigde Naties en andere internationale gezelschappen, maar Nederlanders in Indonesië aan hun lot overliet. De verzoeken van verschillende groepen werden dus tegen elkaar afgewogen.

De UNHCR trachtte via het voordragen van zaken van geschikte arbeidskrachten Nederland ertoe te bewegen enkele vluchtelingen op te nemen uit vluchtelingenkampen. Zij konden, omdat de economie groeide, gemakkelijk aan de slag in de industrie. In 1961 vroeg de UNHCR om tijdelijke opname van 250 Joegoslavische vluchtelingen als arbeidskrachten. Na een verblijf van twee jaar zouden zij doormigreren naar Canada of Australië.⁹³ Volgens de UNHCR ging het om ongeschoolde, ongehuwde, jonge en gezonde vluchtelingen. Justitie noemde het plan 'absurd', omdat het onwaarschijnlijk was dat een bedrijf arbeiders eerst trainde en na twee jaar weer liet gaan.⁹⁴ Daarnaast betwijfelde Justitie of er wel een land was dat de Joegoslaven na twee jaar opnam en of de Joegoslaven zelf wilden vertrekken. Uiteindelijk werd toch ingestemd met hun komst, omdat Nederland wel kon bijdragen aan het oplossen van het vluchtelingenprobleem. Indien de pers met vragen kwam, moest in het antwoord de krapte op de arbeidsmarkt centraal staan. Duidelijk was dat hun bruikbaarheid voor het Nederlandse bedrijfsleven de doorslag gaf bij dit humanitaire gebaar.

De komst van asielzoekers

Naast de vluchtelingen uit vluchtelingenkampen die voor hervestiging werden uitgenodigd, waren er jaarlijks tientallen personen die Nederland binnenreiden en vroegen om toelating als vluchteling. De aantallen asielzoekers waren klein (zie tabel 5), zeker ook in vergelijking met het aantal uitgenodigde vluchtelingen dat in Nederland aankwam. Het overgrote deel van de asielzoekers was, net als in de vorige periode, man en ontvluchtte het communisme. Het was nog altijd moeilijk voor vrouwen om het Oostblok te verlaten. In de periode 1957-1964 vroegen 225 personen om asiel; de verzoeken van 124 van hen werden afgewezen. Uit andere bronnen – lijsten van personen die in de asielpcedure zaten in de periode 1956-1960 – blijkt dat niet alle asielzoekers werden toegelaten. De ruime meerderheid (58 procent) bleek uit Neder-

land te zijn vertrokken, terwijl 26 procent een vluchtelingenstatus kreeg, 13 procent een andere status en van de overigen was de uitslag van de procedure onbekend.⁹⁵ In tabel 5 is onderscheid gemaakt tussen zogenaamde malafide en bonafide asielzoekers. Aanvragers van wie de aanvraag malafide werd geacht, kregen van Justitie direct een afwijzende beschikking. Zij waren eerder toegelaten als vluchteling in een ander land of bezaten criminele antecedenten. Bonafide aanvragers, die op het eerste gezicht geen ongunstige antecedenten hadden, nam Justitie op in de asielprocedure.

TABEL 5 AANTALLEN VLUCHTELINGEN EN ASIELZOEKERS IN DE PERIODE 1957-1964

Jaar	A. Uitgenodigde vluchtelingen	B. Aantallen asielzoekers			A + B1.i Totaal ingewilligd	B1.ii + B2 Totaal afgewezen
		B1. Bonafide aanvragen		B2. Malafide aanvragen (al- len afgewezen)		
		B1.i Ingewilligd	B1.ii Afgewezen			
1957	1341	53	20	18	1415	38
1958	151	22	12	17	175	29
1959	67	7	8	9	74	17
1960	67	4	7	3	68	10
1961	55	5	6	2	60	8
1962	69	7	8	1	77	9
1963	22	3	8	2	26	10
1964*	3	0	3	0	7	3
Totaal	1775	101	72	52	1902	124

* Tot april 1964. Bron: NA, 5.023.5027, inv. nr. 357, Tabel gemaakt n.a.v. vragen in de Tweede Kamer (29/4/1964).

Net zoals in de vorige periode was de manier waarop asielzoekers Nederland binnenkwamen belangrijk. Allereerst was er de groep asielzoekers die na familie- of zakenbezoek asiel vroegen. Zij bezaten een visum voor Nederland en hun antecedenten waren bekend bij de beslissers. In nota's schreven beslissers dat hun komst was te voorkomen wanneer er aan hen geen visa waren afgegeven. Justitie verweet BuZa geregeld dat ambassades te soepel waren met het verstrekken van visa en vroeg afgifte te beperken wegens vestigingsgevaar.⁹⁶ De ambassade in Boedapest kreeg de instructie alle visumverzoeken af te wijzen, behalve wanneer het ging om bezoeken van of aan bejaarde ouders of in geval van ziekte van naaste verwanten.⁹⁷ Een onderzoek leerde dat in 1957 en 1958 157 Hongaren relaties in Nederland bezochten. Van hen weigerden er 15 terug te keren naar Hongarije, 5 Hongaren wist Justitie alsnog aan te sporen tot terugkeer en 2 Hongaren migreerden naar de vs. Dat uiteindelijk 8 Hongaren in Nederland wilden blijven, was niet zorgwekkend.⁹⁸ De goede naam van Nederland in het buitenland was vooral voor BuZa belangrijk. Een ambtenaar van BuZa wilde in 1956 het toeristisch verkeer niet te veel afremmen door visumverstrekking aan Oost-Europeanen te sterk te beperken.⁹⁹ Hij erkende dat er vestigingsgevaar was, maar dat het aantal personen dat achterbleef en om asiel verzocht klein was. Door visumverstrekking te staken, dreigde de goede naam van Nederland als voorvechter van vrij verkeer van personen verloren te gaan.

In het persoonsdossier van een Estse zat een overzicht van alle 95 vreemdelingen die in 1956 met een visum op zak om asiel verzochten. In totaal kregen in dat jaar 3.095 personen van achter het IJzeren Gordijn een Nederlands visum. Het aantal asielerzoeken viel dus nogal mee, aldus een medewerker van Justitie.¹⁰⁰ Van deze 95 personen werden er 13 toegelaten als vluchteling, 43 kregen toelating op andere gronden en 39 verzoeken werden afgewezen. De secretaris-generaal vond het aantal van 56 wel hoog. Hij hamerde erop alleen in dringende gevallen visa te verlenen. Bij het besluit tot afgifte van een visum moest de ambassade betrekken hoe sterk de band van de verzoekers was met hun herkomstland en met de persoon die zij wilden bezoeken en of de financiële offers die zij moesten brengen reëel waren in het licht van hun reis en inkomen.¹⁰¹ De visumvragers moesten een retourbiljet en een reisdocument overleggen en een verklaring ondertekenen – evenals hun relaties in Nederland – dat zij geen vestiging beoogden.

De tweede groep bestond uit asielzoekers die rechtstreeks en zonder toestemming vanuit hun land naar Nederland kwamen, bijvoorbeeld als verstekelingen in treinen of boten. Over hun achtergrond was niets bekend. Dit was de reden dat zij het vaakst belandden in De Rozenhof, waar hun antecedenten werden gecontroleerd en hun achtergrond werd nagegaan. De derde groep asielzoekers verbleef eerder in een veilig West-Europees land. Het asielbeleid was middels het land-van-ontvangstprincipe erop gericht hen uit te zetten naar het land waarin zij verbleven voor hun komst in Nederland.

Uit de persoonsdossiers en beleidsnota's blijkt dat Justitie nog steeds weinig aandacht had voor vluchtmotieven. Vaak werd in algemene bewoordingen verwezen naar de gevaren van het communisme en de problemen met geloofsbeleving en kerkbezoek in Oost-Europa. Na de ratificatie van het Verdrag kwam er wel iets meer aandacht voor vluchtmotieven; zo moesten asielzoekers aantonen dat zij persoonlijke, gegronde *vrees voor vervolging* hadden. Niet langer keken beslissers of asielzoekers bij terugkeer *levensgevaar* liepen, maar moesten ze toetsen of de *vrees voor vervolging* was gerechtvaardigd.

De zaak van de Joegoslaaf M., die tijdens een bezoek aan een zakenrelatie om asiel verzocht, toont de argumenten die asielzoekers naar voren brachten tijdens de asielerprocedure. M. vertelde dat hij Joegoslavië verliet, omdat hij in zijn land geen privébezit mocht vergaren en geen kerk kon bezoeken.¹⁰² Verder was M. bang dat hij zou worden gedwongen lid te worden van de Communistische Partij. Dit was naar zijn zeggen onmogelijk gezien zijn katholieke achtergrond. Bovendien achtte hij de communisten verantwoordelijk voor de dood van zijn vader in 1945. Dit verklaarde zijn diepgewortelde haat tegen de communistische ideologie. Daarnaast was hij in de ogen van de Joegoslavische politie verdacht, omdat hij werkte op een toeristenkantoor, waar hij sprak met buitenlanders. Zijn weigering om de militaire dienstplicht te vervullen, was een andere reden voor zijn vlucht. M. vertelde verder dat hij maar toestemming had om twee weken buiten zijn land te verblijven. Deze termijn was verstreken en dus wachtte hem straf bij terugkeer. Tot slot zou hij door zijn asielaanvraag in het Westen zijn land in een kwaad daglicht hebben gesteld. Justitie zag geen reden M. asiel te verlenen, omdat er geen sprake was van *vrees voor vervolging*. Uitzetting over de

Duitse grens volgde. Deze argumenten verschenen telkens opnieuw in asielverzoeken: asielzoekers mochten in hun land geen kerken bezoeken, zij moesten in dienst, zij werden verplicht het lidmaatschap van de Communistische Partij te aanvaarden en zij kregen bij terugkeer in hun herkomstland problemen vanwege hun asielaanvraag in het Westen. Opvallend was dat asielzoekers niet noemden dat zij *vrees voor vervolging* hadden vanwege hun politieke opinie, terwijl juist dit een cruciaal argument uit het Verdrag was.

3.5 ARGUMENTEN VAN BESLISSERS, VOORPLEITERS EN TEGENPLEITERS

In de periode 1956-1968 gebruikten beslissers dezelfde argumenten als in de eerste periode. Zwaarwegend was het land-van-ontvangstprincipe, dat viel onder het frame *kritiek op de procedure*. Beslissers beargumenteerden dat restrictief beleid noodzaak was, gezien de nog altijd grote woningnood, de bevolkingsdichtheid en de komst van andere migranten zoals de repatrianten uit Indonesië en nu ook de duizenden Hongaren. Zij concludeerden dat Nederland was 'verzadigd' en daarom niet gastvrij kon zijn.¹⁰³ Hoewel in deze periode dus veelal dezelfde argumenten werden gebruikt, waren die niet altijd even zwaarwegend. Zo blijkt uit de persoonsdossiers dat argumenten, zoals de kans op het ontstaan van publieke onrust, nu vaker werden genoemd. Voorpleiters wezen verder op de toegenomen vraag naar arbeid, een argument uit het *kosten-en-batenframe*, en op de onmogelijkheid voor asielzoekers om terug te keren naar hun communistische land, een argument uit het *persoongebondenframe*. Enkele argumenten, die in de periode 1956-1968 wel aangedragen werden door beslissers en voorpleiters, bleken zelden de doorslag te geven, zoals *vrees voor vervolging*, *geloofwaardigheid*, *aantallen* en *medemenselijkheid*.

Zwaarwegende argumenten

Kritiek op de Nederlandse asielprocedure

Het land-van-ontvangstprincipe

Asielzoekers die niet rechtstreeks naar Nederland kwamen, wat voor de meeste asielzoekers in deze periode gold, konden worden uitgezet naar buurlanden. Beslissers noemden in vrijwel alle zaken het land-van-ontvangstprincipe, waarbij het meestal ging om een eerder verblijf in Duitsland. Zeventien persoonsdossiers laten zien dat dit argument effectief was. Voor uitzetting naar een buurland was het niet nodig dat de asielzoeker daar een geruime tijd had verbleven of daar om toelating had verzocht; ook een kort verblijf kon voldoende reden voor uitzetting zijn. Dit illustreert de zaak van drie Joegoslaven uit 1959, die zich verborgen in een trein in een ruimte van veertig centimeter hoog waar accu's voor de wagonverlichting stonden.¹⁰⁴ Volgens *de Telegraaf* waren zij 'zo stijf als een plank en roetzwart' toen zij eenmaal in Nederland naar de hoofdconducteur strompelden. De hoofdconducteur, die direct begreep dat zij vluchtelingen waren, droeg hen over aan de politie. De krant eindigde met de zin dat 'de open accuimte voor dit trio de deur naar de politieke vrijheid betekende'. Het

beeld was duidelijk. Het ging om drie helden die hun land op heldhaftige wijze verlieten. Uit het politierapport blijkt echter dat zij Joegoslavië niet verlieten om politieke redenen, maar omdat zij daar niet voldoende konden verdienen.¹⁰⁵ Het hoofd Vreemdelingenzaken zag in hen mensen met alleen economische motieven, die moesten worden uitgezet naar Duitsland. Er bestond volgens hem een akkoord met Duitsland dat het uitzetten naar dat land mogelijk maakte, wanneer dit gebeurde direct na aankomst in Nederland en wanneer het zeker was dat zij door dat land waren gereisd. In deze zaak werd gerefereerd aan de '140 Poolse verstekelingen' (zie hoofdstuk 2), die tien jaar eerder per boot naar Nederland kwamen. Mogelijk kon er een soortgelijke trend bij de Joegoslaven ontstaan. De vrees voor het scheppen van een precedent was duidelijk aanwezig. Justitie plaatste de drie helden in de gevangenis tot hun vertrek naar Duitsland. Er bestond vrees dat de pers het weinig warme welkom dat de drie Joegoslaven na hun lange tocht kregen, zou bekritisieren. Dat viel mee. *De Telegraaf* berichtte – 12 dagen na hun eerste artikel – simpelweg dat de drie Joegoslaven de grens met Duitsland waren overgezet.¹⁰⁶

Het was duidelijk dat de Nederlandse overheid vertrouwen had in de asielprocedures van buurlanden of dat graag wilde hebben. In 1958 bijvoorbeeld vroegen een Poolse priester, zijn nicht en een andere Pool gezamenlijk om toelating als vluchteling.¹⁰⁷ Gelet op hun religieuze en politieke activiteiten, wachtte hen naar eigen zeggen de Poolse gevangenis na terugkeer. Zij legden uit dat de Duitse overheid hun verzoek had afgewezen waarna zij naar Nederland waren gereisd. De minister van Justitie besloot tot uitzetting naar Duitsland, omdat er geen redenen waren om aan te nemen dat Duitsland hun asielverzoek niet serieus had behandeld.

In asielverzoeken keken beslissers vooral naar de manier waarop asielzoekers naar Nederland reisden, omdat dit de voornaamste mogelijkheid bood om hen te verwijderen. Dit was niet altijd succesvol. De zaak van de Joegoslavische treinverstekeling S., die was erkend als vluchteling in Oostenrijk, bevestigt het land-van-ontvangstprincipe, maar laat tegelijk zien dat het altijd mogelijk was om een uitzondering te maken. S. reisde in 1961 op het onderstel van een trein vanuit Oostenrijk naar Nederland. Medewerkers aan het spoor vonden de oververmoeide S., 'die zwart geworden was als een neger', op een leeg rangeerterrein gehuld in drie pakken en gewikkeld in lappen.¹⁰⁸ Kranten schreven dat angst voor uitwijzing naar Joegoslavië, waar hem vervolging wachtte als dienstweigeraar, hem naar Nederland dreef. Justitie beriep zich op het land-van-ontvangstprincipe en voorbereidingen werden getroffen om S. uit te zetten naar Duitsland.¹⁰⁹ Volgens een medewerker van Vreemdelingenzaken moest 'het heetgebakerde initiatief van deze jeugdige Joegoslaaf' beantwoord worden met terugleiding. Zijn superieur vond echter dat S. – 'wiens overdreven reis nogal de aandacht trok' – een serieuze indruk maakte en hij als elektricien 'bruikbaar' was.¹¹⁰ Zijn toelating was mogelijk wanneer het particuliere initiatief fondsen inzamelde. Volgens hem stelden Brouwer en anderen het verblijf van S. op prijs, maar 'praatjes vullen geen gaatjes'. De secretaris-generaal van Justitie wilde S. ook toelaten, gelet op zijn spectaculaire vlucht en zijn populariteit. Hij voorzag geen *precedentwerking*, omdat de reismethode van S. weinig navolging kon krijgen. De minister van Justitie accordeerde de toelating van S. vooralsnog niet gelet op het land-van-ontvangstprincipe. Bovendien vond hij de financiële garanties te mager, immers deze jongen bezat geen

kleren en sprak geen Nederlands. Nadat voor S. een baan was gevonden, accordeerde de minister zijn toelating alsnog. Zijn achtergrond als mecanicien, zijn spectaculaire vlucht en de garanties van het particulier initiatief, zorgden ervoor dat S. verblijf kreeg, ondanks het land-van-ontvangstprincipe, dat algemeen als sterk argument gold voor uitwijzing.

Opvallend in deze periode is hoe weinig kritiek het beleid van Justitie kreeg. Op de uitwijzing van de drie Joegoslaven naar Joegoslavië ontstond geen ophef, terwijl zij alleen maar door Duitsland reisden en daar niet verbleven. Voorpleiters bleken nog altijd niet in staat om een effectieve lobby op gang te brengen. Zij zagen nog geen kans om hun ongenoegen kenbaar te maken, zoals ze dat later wel zouden doen.

De persoon

Nationaliteit en Republiekvlucht

De belangrijkste strategie van voorpleiters was het benadrukken van de consequenties van Republiekvlucht. In het vorige hoofdstuk werd de invloed van het argument *Republiekvlucht* al aangestipt. Bij Republiekvlucht ging het erom dat asiel was aangevraagd in het Westen en dat de asielzoeker, gezien de geldigheidsduur van zijn reisdocument, te laat zou terugkeren in het herkomstland. Personen die vervolging claimden op grond van Republiekvlucht, reisden veelal met toestemming hun land uit. De duur van hun procedure was dus voor hen erg belangrijk. Deze moest langer duren dan de geldigheid van hun documenten. Enkele persoonsdossiers laten zien dat asielzoekers zich pas bij de vreemdelingendienst hadden aangemeld toen hun paspoorten bijna waren verlopen. Op deze manier konden zij niet meer worden uitgezet. Beslissers drongen aan op een snelle procedure, zodat uitzetting toch nog mogelijk was.

Deze strategie van het laten verlopen van een reisdocument werd onder meer toegepast door de Bulgaar A. Op familiebezoek in Nederland vroeg hij om asiel, nadat de geldigheid van zijn paspoort verlopen was.¹¹¹ A. legde uit dat hij in Bulgarije meerdere keren was gearresteerd, omdat hij weigerde zich aan te sluiten bij de Communistische Partij. De Inlichtingendienst vond A. 'redelijk betrouwbaar', maar een medewerker van Vreemdelingenzaken vond zijn beweringen 'weinig overtuigend'. Verwijdering naar Bulgarije was echter onmogelijk, gelet op zijn asielaanvraag in het Westen en omdat zijn paspoort was verlopen. Berusting was in dit geval het beste, bleek uit de opmerking van de minister van Justitie in de marge van een nota.

De zaak van de Pool S. bevestigde het belang van het argument *Republiekvlucht*, maar liet tegelijkertijd zien dat de Nederlandse asielpcedure nog in de kinderschoenen stond. S. reisde in 1964 op een bezoekersvisum met tien Polen naar Nederland om de werking van landbouwmachines te leren. Nadat hij zijn groep verliet, dook hij een tijdje bij vrienden onder voordat hij zich bij de politie meldde. Bij de politie legde hij uit dat hij een diepe afkeer van het communisme had. Daarnaast wachtte hem in Polen de gevangenis omdat hij zijn reisgezelschap had verlaten en te laat zou terugkeren in zijn land.¹¹² Beslissers vonden S. geen vluchteling. Hij werd een 'pseudo-vluchteling' genoemd, met alleen economische motieven. Het hoofd Vreemdelingenzaken zag drie mogelijkheden.¹¹³ De eerste optie was uitzetting zonder hem te wijzen op de mogelijkheid van het indienen van bezwaar bij de pvac. In het tweede scenario kreeg

S. de kans om bezwaar te maken bij de PVAC en kreeg hij recht op bijstand van een vluchtelingenorganisatie. Wanneer ook de PVAC adviseerde tot een afwijzing van het verzoek om herziening, moest Justitie S. uitzetten, omdat anders de indruk ontstond dat aanwending van rechtsmiddelen 'ongeacht de uitslag' tot het recht op voortgezet verblijf in Nederland leidde. De derde optie was de weg van de minste weerstand, namelijk 'geruisloos door de knieën' gaan. De ambtenaar pleitte voor optie twee, omdat hij anders de komst voorzag van meer soortgelijke gevallen. Hij vond het visumbeleid voor Oost-Europeanen niet te handhaven, wanneer iedere Pool die om asiel verzocht, uiteindelijk mocht blijven. Het probleem was echter dat S. al meer dan acht maanden in Nederland verbleef, waardoor uitzetting naar Polen onmogelijk was. Zijn lange asielpcedure in Nederland maakte bestraffing in Polen zeer waarschijnlijk. S. werd uiteindelijk geruisloos geaccepteerd.

De nationaliteit van asielzoekers, in combinatie met de *vrees voor vervolging* vanwege Republiekvlucht, maakte repatriëring van asielzoekers onmogelijk. De nationaliteit beïnvloedde ook op andere manieren de uitkomsten van asielverzoeken. Beslissers leken te begrijpen dat Oost-Europeanen in Nederland wilden wonen, gezien de betere materiële omstandigheden. Beslissers leken het idee te hebben dat Oost-Europeanen asiel vroegen omdat zij uit arme landen kwamen. Een ambtenaar schreef in de marge van een nota over een Pool dat in Polen zelfs 'voor de kunstigste arbeider het ook maar benaderen van het Nederlandse welvaartsniveau in de huidige omstandigheden onbereikbaar is'.¹¹⁴

In de periode 1956-1968 speelden de oplopende gespannen verhoudingen van de Koude Oorlog mee bij de besluitvorming. Asielzoekers konden, omdat zij het communisme ontvluchtten, informatie hebben over hun regimes. Een voorbeeld is de zaak van de Poolse marinier W. Deze verzocht in Nederland om toelating als vluchteling, ondanks pogingen van de Poolse autoriteiten dit te verhinderen.¹¹⁵ Volgens het *Algemeen Dagblad* was de Poolse diplomatieke vertegenwoordiger er op gebrand de marinier naar Polen terug te brengen. W. vertelde dat hij in ruil voor toelating als vluchteling, diverse geheimen over Polen kon onthullen. Na overplaatsing van W. naar De Rozenhof kreeg de procureur-generaal de opdracht alle details van het leven van deze 'interessante Pool' na te gaan. Het onderzoek leverde nauwelijks (militaire) geheimen op. Justitie zag in W. geen vluchteling, omdat er sprake was van *vrees voor vervolging*. W. kreeg echter wel een verblijfsvergunning mits hij werk vond. Al was de aanvraag ongegrond in de ogen van de beoordelaars, en bezat hij geen waardevolle informatie, uitzetten van de marinier naar Polen was niet aan de orde. Ook de Poolse asielzoeker S. vertelde Justitie dat hij, als hij in Nederland mocht blijven, gegevens kon verstrekken over de Poolse oorlogsindustrie en raketbases.¹¹⁶ De informatie die hij overlegde, bleek net als die van zijn landgenoot W., weinig waardevol. In het algemeen werden asielzoekers echter als een mogelijke bron van informatie beschouwd, wat hun kans op toelating vergrootte.

Oost en West gebruikten, net zoals in de vorige periode, asielzoekers voor politieke propaganda, en om het regime van de vermeende vijand te destabiliseren. Overlopers werden door beide partijen hartelijk ontvangen.¹¹⁷ Het asielverzoek van de Sovjetwetenschapper G. uit 1961 was in tegenstelling tot het verzoek van sommige anderen weinig problematisch. Zijn zaak is ook door anderen beschreven.¹¹⁸ De scheikundige

Vertrek van mevrouw G. van Schiphol. Consternatie bij het kantoor van Aeroflot. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (8/10/1961).

G. en zijn vrouw vierden twee weken vakantie in de Benelux. Vlak voor terugkeer verliet hij zijn reisgezelschap en vroeg om toelating als vluchteling bij de Amsterdamse vreemdelingendienst. Zijn vrouw volgde zijn voorbeeld niet, naar verluid omdat zij het contact met haar ouders niet wilde verliezen.¹¹⁹ Nadat zij zich weer had aangesloten bij het reisgezelschap, brachten Russische diplomaten haar naar de Russische ambassade. De heer G. en de Nederlandse autoriteiten hadden het vermoeden dat zijn vrouw wel in Nederland wilde blijven. Ze hoopten dat de marechaussee haar vertrek op Schiphol zou belemmeren. Dit was mogelijk, omdat G. het paspoort van zijn vrouw bezat en zij zonder paspoort niet kon vertrekken. De volgende dag brachten vijftien Russische diplomaten, inclusief de ambassadeur, mevrouw G. naar het vliegveld. Op weg naar de douane hield de marechaussee de groep staande. Na 'een kleine veldslag' slaagden Russische diplomaten erin mevrouw G. te ontworstelen aan de Nederlandse politie en zeulden haar mee naar het kantoor van Aeroflot.¹²⁰

Een paar uur later zei de Sovjetambassadeur tijdens een persconferentie, dat Nederland weigerde het paspoort van mevrouw G. terug te geven en dat buitensporig geweld was gebruikt tegen diplomaten. Mevrouw G. liet publiekelijk weten dat zij vrijwillig terugkeerde naar haar land en dat haar man asiel vroeg in een toestand van 'zenuwspanning'. Diplomatiek overleg leidde tot de afspraak dat mevrouw G. haar paspoort terugkreeg als zij hier persoonlijk om vroeg. Later die avond vond dit gesprek plaats tussen mevrouw G., haar echtgenoot, de procureur-generaal van Amsterdam en de Russische ambassadeur. Nadat zij bevestigde dat haar terugkeer vrijwillig was, kreeg zij haar paspoort terug en ze vertrok naar Moskou. Na aankomst in Mos-

kou sprak mevrouw G. tijdens een persconferentie vol afschuw over het handelen van de Nederlandse politie, die volgens haar geleid werd door een voormalige SS'er.¹²¹ De Sovjetambassadeur maakte tijdens een nieuwe persconferentie bekend dat G. in ruil voor asiel geheime inlichtingen aan Nederland moest verschaffen.¹²² Ook zou Nederland de heer G. met geweld hebben ontvoerd. De Nederlandse regering vatte deze verwijten op als een belediging.¹²³ In een persconferentie werd uitgelegd dat G. uit vrije wil om asiel had gevraagd.¹²⁴ Niet veel later verklaarde Nederland twee medewerkers van de Sovjetambassade ongewenst. De twee, die de eerste klappen zouden hebben uitgedeeld tijdens de veldslag, moesten Nederland verlaten. De Russische autoriteiten zetten als reactie hierop de Nederlandse ambassadeur Moskou uit. Nederland verklaarde vervolgens de Russische ambassadeur *personae non grata*, maar die was inmiddels al richting Moskou vertrokken.¹²⁵

Een (internationale) politieke rel was geboren. Kranten uit de hele wereld – onder meer uit Frankrijk, Nieuw-Zeeland, Pakistan, Venezuela en de vs – berichtten over het gevecht.¹²⁶ Een Amerikaanse vrouw schreef: 'I wish I knew the name of the brave Dutch officer that punched the Soviet-ambassador on the nose, so that I could express my congratulations to him personally. [...] At this time when everybody seemed to yield to Russian pressure this incident is really like a ray of sunshine.'¹²⁷ De redactie van de *Detroit News* roemde de dappere Hollanders die zich moedig verzetten en dat terwijl de Russen niet ver weg waren.¹²⁸

Het asielverzoek van G. werd probleemloos ingewilligd.¹²⁹ G. motiveerde zijn asielverzoek met het argument dat hij het oneens was met de strikte bepalingen in zijn land en dat hij geen kansen kreeg voor het doen van onderzoek.¹³⁰ Al na vier dagen vroeg de minister van Justitie aan de minister van BuZa of hij problemen had met deze 'uiteraard positieve beslissing'. De minister van BuZa had geen bezwaar, zijn enige punt was of G. wel was verteld dat hij kon migreren naar Canada of de vs.

G. schreef talloze brieven aan zijn vrouw (die werden onderschept en vertaald), waarin hij haar vroeg naar Nederland te komen. G. vroeg per brief aan Chroesjtsjov en diens vrouw om een uitreisvisum voor zijn vrouw. G.'s vrouw antwoordde dat hij moest terugkeren en dat het mogelijk was zijn dwaling te herzien.¹³¹ In een andere brief noemde zij het misdadig om haar man 'als speeltuig in de Koude Oorlog te gebruiken'. De staatssecretaris van BuZa antwoordde haar dat G. vrijwillig asiel aanvraagde, maar dat zij altijd een visum voor Nederland kon krijgen.¹³² G. ging ondertussen onderzoek doen naar celdeling van gist op de universiteit van Delft. Hij bleek een harde werker, maar geen groot licht. Iedere dag brachten medewerkers van de *bvd* hem van zijn huis naar de universiteit. Dit was veelzeggend over de sfeer van de Koude Oorlog. De overloper werd geobserveerd door de *bvd*. Een half jaar na aankomst in Nederland interviewden twee *CIA* medewerkers G. Ze concludeerden dat hij voor hen niet interessant was.

Niet veel later vroeg en kreeg G. toestemming van de Russische ambassade om te mogen terugkeren naar zijn land. De Nederlandse autoriteiten waren verbijsterd en teleurgesteld dat G. niet langer prijs stelde op de Nederlandse gastvrijheid. Bovenal vermoedden zij dat zijn vertrek gedwongen was, bijvoorbeeld via chantage van zijn vrouw. G. legde in een gesprek met Justitie uit dat hij vrijwillig terugkeerde, omdat hij zich verbonden voelde met zijn volk.¹³³ Onderzoek leerde verder dat hij zijn vrouw

miste en dat hij vond dat hij haar verraadde. Tot slot waren er conflicten op het werk. In Delft was hij met zijn wetenschappelijke middelmatigheid geconfronteerd. De opsteller van de nota vroeg zich af waarom G. eigenlijk asiel kreeg. Nu G. niet in Nederland wilde blijven, bleek zijn vlucht onlogisch en verbleekte zijn anticommunistische instelling. Een andere ambtenaar zei dat voor G. het scherpe verhoor van de CIA de spreekwoordelijke druppel was.¹³⁴ Bij terugkeer in Moskou verwelkomden hem niet minder dan driehonderd journalisten. G. vertelde de pers dat het Westen niet in hem geïnteresseerd was, maar alleen in zijn wetenschappelijke geheimen. Uiteindelijk werd hij veroordeeld tot zes jaar werkkamp. Nadat hij zijn straf had uitgezeten, kreeg hij een baan onder zijn niveau. Een Nederlandse diplomaat merkte op dat G. in Nederland was beloofd dat hij gevrijwaard zou blijven van straf, maar nadat hij de publiciteitsfuncties had vervuld, gooiden Russen hem in 'een kerker'. Het geval G. toont hoe de gespannen verhoudingen van de Koude Oorlog de asielaanvraag van een (vermeend belangrijke) wetenschapper beïnvloedde. G. kreeg gemakkelijk de status van vluchteling, maar hij werd niet volledig vertrouwd. Dat wantrouwen werd terecht geacht nadat hij vrijwillig terugkeerde naar de su.

De BVD liet weten dat bij de komst van Oost-Europeanen onverminderd gevaar voor de veiligheid bestond.¹³⁵ De asielaanvraag van de Hongaarse muzikant V. in 1967 bevestigde het wantrouwen dat Oost-Europese asielzoekers nog altijd ten deel viel.¹³⁶ In het politierapport stond dat toen V. asiel vroeg hij al vier maanden in Nederland woonde en werkte als musicus in een restaurant. Als muzikant kreeg hij een werkvergunning. Volgens de politie ontving V. brieven van zijn vrouw, zoon en advocaat. Deze werden onderschept en bij het gehoor gevoegd en vertaald. Het wantrouwen bleek uit de gesprekken met getuigen. De bedrijfsleider van het restaurant waar V. werkte, beweerde dat V. voldeed als pianist, maar dat zijn omgang met de andere Hongaren in het restaurant slecht was. Zij leken hem te mijden, aldus de bedrijfsleider. Nadat een ambtenaar van BuZa dit rapport had doorgelezen, rees bij hem de vraag hoe het mogelijk was dat V. toestemming had gekregen zijn land te verlaten. Voor hem was duidelijk dat V. goede contacten had met zijn autoriteiten. Daarom vermoedde hij dat V. andere redenen had om naar Nederland te reizen. Hij voelde er niets voor V. de vluchtelingenstatus te verlenen, omdat niets bleek van *vrees voor vervolging*. Justitie besloot aldus omdat V. niets te vrezen had op één van de Verdragsgronden. Dit voorbeeld laat zien dat de gangen van verdachte asielzoekers systematisch werden nagegaan.

Belangrijk is dat vanaf begin jaren zestig ook asielzoekers met andere nationaliteiten naar Nederland kwamen. In 1965 merkte de staatssecretaris van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) op dat hij vermoedde dat in de toekomst asielzoekers van een ander 'ras en landsort' naar Nederland kwamen, bijvoorbeeld Aziaten en Afrikanen.¹³⁷ Hij voorzag de komst van vluchtelingen en 'ontheemden'. Impliciet lijkt zijn boodschap te zijn dat Afrikaanse of Aziatische asielzoekers geen vluchtelingen konden zijn. De vraag of personen afkomstig uit niet-communistische landen gegronde *vrees voor vervolging* konden hebben, kwam in de periode 1956-1968 een enkele keer aan bod. Een voorbeeld was het verzoek om toelating als vluchteling van de Algerijn M. Hij vluchtte vanuit zijn land naar Frankrijk, waar hij een relatie begon met een Nederlandse.¹³⁸ Gezamenlijk vertrokken zij naar Nederland, waar M. een baan vond in een fabriek. De politie en de procureur-generaal

vonden M. geen vluchteling, maar hij verdiende wel een verblijfsvergunning omdat hij werk had gevonden. Een ambtenaar zag niets in toelating van M. als vluchteling en wilde hem geen verblijfsvergunning op andere gronden verlenen, omdat uit ervaring bleek dat Algerijnen problemen veroorzaakten in buurlanden. Toelating van deze Algerijn zou als een magneet op andere landgenoten werken en mogelijk tot de komst van meer Algerijnen leiden. Het hoofd Vreemdelingenzaken rechtvaardigde de afwijzing van het asielverzoek van M. met als argument: vrees voor verstoring van de openbare orde, het land-van-ontvangstprincipe en de ‘concubinaatverhouding die weinig respectabel aandoet’. V. keerde vrijwillig terug naar Frankrijk. Asielzoekers waren volgens het gangbare beeld nog steeds Oost-Europeanen. Wanneer er mensen uit een ander land kwamen, bezag Justitie hen met argusogen, zoals de zaak van deze Algerijn laat zien.

Kosten en baten

De situatie op de arbeidsmarkt

De zaken van de Joegoslavische slagersknecht uit de inleiding van dit hoofdstuk en de Joegoslavische mecaniciens die eerder verbleef in Oostenrijk, laten zien dat het argument van de *situatie op de arbeidsmarkt* een uitweg bood wanneer de beslissers asielzoekers niet wilden toelaten als vluchteling, maar ze deze ook niet konden of wilden uitzetten. Bedrijven kampten, zoals eerder gezegd, met ernstige tekorten aan arbeiders. Via ‘wilde werving’ in het buitenland en door de overheid gestuurde officiële werving, werd geprobeerd een oplossing hiervoor te vinden. De situatie op de arbeidsmarkt bood alleenstaande mannen en vrouwen kansen op verblijf. De invloed van de arbeidsmarkt bleek onder meer in een zaak van twee vrouwen uit Oost-Europa uit 1958.¹³⁹ Het hoofd Vreemdelingenzaken opperde dat Justitie hen in bewaring kon houden totdat zij er genoeg van kregen en ‘vrijwillig’ Nederland zouden verlaten. Hij vond het problematisch dat zij later alsnog konden terugkeren want dan was het probleem nog niet opgelost. Daarnaast achtte hij het niet waarschijnlijk dat Duitsland hen accepteerde, omdat zij al lange tijd in Nederland verbleven. Verder weerhield ‘het toverwoord asiel’, dat de vrouwen hadden gebruikt, hem ervan instructies tot verwijdering te geven. Hij vond het ongewenst beide vrouwen een verblijfstatus te geven, maar nu zij zich ‘binnengegoocheld’ hadden, was verwijdering vrijwel onmogelijk ook al waren zij nooit vervolgd in hun land. De secretaris-generaal stelde voor de vrouwen een verblijfsvergunning te geven op voorwaarde dat zij een betaalde betrekking vonden als hulp in de huishouding; een sector van de arbeidsmarkt waar grote tekorten waren. Zij kregen, hoewel zij zich beriepen op asiel, geen vluchtelingenstatus. Hun verblijf werd gekoppeld aan werk. De krapte op de arbeidsmarkt bood dus een uitweg bij moeilijke asielverzoeken en vergrootte de kansen voor asielzoekers op toelating.

Specifieke kwaliteiten met betrekking tot de arbeidsmarkt hielpen, zoals de zaak D. laat zien. De Poolse D. was een medisch specialiste, die kankeronderzoek deed. Zij verbleef eind jaren vijftig in Londen en Parijs. In 1960 kreeg ze een beurs om haar onderzoek in Nederland voort te zetten. Na afloop van de geldigheid van haar verblijfsvergunning vroeg zij asiel aan. Haar arbeidspositie was verzekerd doordat zij emplooi

vond in een wetenschappelijk instituut. De politie vond haar asielmotieven zwak en daarom was repatriëring mogelijk.¹⁴⁰ Justitie besloot anders. Gelet op haar aanstelling en haar verblijf gedurende vier jaar in het Westen, kreeg zij een verblijfsvergunning. Meespeelde dat het uitzetten van D. niet aantrekkelijk was, omdat Justitie vermoedde dat haar wetenschappelijke vrienden in dat geval misbaar via de pers zouden maken. Beter was het D. te aanvaarden, vooral omdat velen prijs op haar wetenschappelijk werk stelden. Door afgifte van een verblijfsvergunning op grond van arbeid, benadrukte Justitie dat D. geen vluchteling was. Het uitzetten van een onderzoekster met een invloedrijk netwerk werd als ongepast gezien.

Naast kwaliteiten waren netwerken dus belangrijk. Ook in de zaak van de Hongaarse violist K. speelden deze een grote rol.¹⁴¹ De NFV vroeg in 1959 voor hem om een vluchtelingenstatus, omdat deze vluchteling al sinds 1956 door West-Europa rondzwierf. Justitie merkte op dat K. mogelijk een vluchteling was, maar dat hij zich had kunnen vestigen in een ander land. Toelating op andere gronden was volgens het Rijksarbidsbureau niet mogelijk, omdat K. een bedreiging vormde voor de werkgelegenheid van Nederlandse violisten. Vanuit Paleis Soestdijk deed prins Bernhard 'een goed woordje' voor K. De prins had de violist ontmoet in een Weense nachtclub waar hij in het gezelschap van de prinsessen Beatrix en Irene naar hem luisterde. Het fraaie spel van K. had de prins geïmponeerd. De beide prinsessen bleven nog enige tijd in de nachtclub na het vertrek van de prins. Bij het verlaten van de club begeleidde K. de prinsessen in de vroege ochtenduren naar hun auto (iets waaruit de betrouwbaarheid van deze violist zou blijken). Een ambtenaar twijfelde. Enerzijds was inwilliging van het verzoek moeilijk gelet op het advies van het Rijksarbidsbureau. Anderzijds kon gezien de bemoeienis van de prins, een gunstige beslissing moeilijk uitblijven.¹⁴² De minister van Justitie durfde een weigering aan en stuurde een brief aan de prins, waarin stond dat de situatie op de arbeidsmarkt inwilliging belemmerde. K.'s impresario wees erop dat K. behoorde tot de absolute wereldtop. Deze Hongaar pikte geen werk af van andere violisten, maar hij verschaftte juist werk aan twee Nederlanders, omdat zij samen een internationaal vermaard trio vormden. Op grond van deze informatie was het bezwaar tegen de komst van K. uit de wereld geholpen. De prestaties van K. op de viool waren in combinatie met de interventies van de prins en de impresario doorslaggevend. Opvallend was dat ook in de zaak van een Russische ingenieur de 'wens van prins Bernard om deze man toe te laten' de doorslag gaf, aldus een opmerking van het hoofd Vreemdelingenzaken.¹⁴³

Kosten

Asielzoekers bij wie kosten voor de overheid waren te verwachten na toelating, waren minder welkom. Het persoonsdossier van het Poolse echtpaar L. is hier een voorbeeld van. Na familiebezoek in Engeland, reisden zij via Nederland naar huis. Een Duitse grenswacht zag dat hun Duitse visum was verlopen en stuurde hen terug naar Nederland, waar zij om asiel vroegen.¹⁴⁴ Snel werd een nieuw Duits visum voor dit echtpaar aangevraagd in Den Haag. Wat meespeelde om hun asielverzoek niet in behandeling te nemen, was dat zij armlastig waren en geen familieleden of bekenden in Nederland hadden, waardoor hun toelating vrijwel zeker kosten met zich zou meebrengen.

Het was dus zaak voor voorpleiters om ervoor te zorgen dat er geen kosten waren

verbonden aan de toelating van een asielzoeker. Dit gold vooral voor asielzoekers zonder een ‘nuttig’ beroep. Het geval van de Joegoslavische student en tafeltennisspeler P. laat dit zien. Hij arriveerde in Nederland in 1959 met een groep tafeltennisspelers. Hij liet hen in Nederland in de steek en vroeg asiel aan.¹⁴⁵ De politie zag slechts economische redenen voor zijn vlucht. Omdat inmiddels leden van het reisgezelschap hadden doorgegeven aan de Joegoslavische autoriteiten dat P. in het Westen asiel had gevraagd, zou hij bij terugkeer wel straf krijgen wegens Republiekvlucht. De secretaris-generaal van Justitie wilde echter niet te snel door de knieën gaan, omdat Joegoslaven Nederland gemakkelijk konden bereiken. Toch stelde hij voor P. toe te laten als vluchteling, omdat uitzetten niet mogelijk was. De minister van Justitie wilde echter dat P. naar zijn tante in Duitsland vertrok. Hij deelde de mening dat het levenspeil in Joegoslavië laag was en onderkende dat veel Joegoslaven anticomunisten waren, maar hij vond niet dat Nederland hen daarom moest toelaten.¹⁴⁶ Naar Duitsland gaan bleek geen optie. P. had namelijk voordat hij een Duits transitvisum verkreeg een verklaring ondertekend dat wanneer hij achterbleef in Duitsland, hij accepteerde dat hij werd uitgezet naar Joegoslavië. Bovendien reisde P. Nederland legaal binnen, waardoor uitzetting naar Duitsland niet mogelijk was. De minister ging niet overstag. Zonder middelen van bestaan moest P. maar op eigen gelegenheid vertrekken naar Joegoslavië. De situatie veranderde toen bleek dat het UAF bereid was P. een studiebeurs te verlenen, en de UNHCR voor toelating van P. als vluchteling pleitte. Gezien het tijdsverloop, het aanbod van het UAF, de brief van de UNHCR en het ontbreken van geldige reispapieren, werd de minister aangeraden P. als vluchteling toe te laten. Hoewel de minister in P. geen vluchteling zag, legde hij zich toch neer bij de inwilliging, omdat het UAF zijn studie wilde bekostigen. Interventies van het particuliere initiatief konden ertoe leiden dat een asielzoeker de vluchtelingenstatus kreeg. Interventies waren vooral succesvol wanneer kosten konden worden vermeden.

Angst voor publieke onrust

In dit hoofdstuk heb ik diverse voorbeelden aangehaald van asielzoekers die in de media aandacht kregen of waarbij met stappen richting de pers werd gedreigd, zoals de man die in lappen gewikkeld als treinverstekeling Nederland bereikte, de slagern knecht uit de inleiding en de Poolse kankeronderzoekster. In elf persoonsdossiers spraken ambtenaren van Justitie hun angst uit dat een zaak kon zorgen voor negatieve publiciteit. De vrees voor negatieve publiciteit speelde vooral wanneer een asielzoeker weigerde Nederland te verlaten, zoals de Hongaarse vrouw L. Zij vertelde Justitie dat zij haar uitzetting op alle mogelijke manieren zou blokkeren.¹⁴⁷ Volgens Justitie was haar voornaamste vluchtmotief dat haar echtgenoot in Hongarije een affaire begon met zijn assistente.¹⁴⁸ De secretaris-generaal voorzag een problematische uitzetting. Nog afgezien van de stappen die haar Nederlandse beschermers konden ondernemen, zou zeker haar psychische gesteldheid tot scènes leiden bij een gedwongen vertrek. Bij ernstige moeilijkheden moest de politie contact opnemen met Justitie. De problemen ontstonden al toen L. de afwijzende beschikking ontving. Justitie zat met het dilemma dat L. geen asiel verdiende, maar dat men het onwenselijk vond haar met ‘sterke arm’ naar Hongarije uit te zetten. Uiteindelijk besloot Justitie haar verblijf maar toe te staan.

Een andere zaak waarin Justitie geen oplossing wist, en het enige doel leek publiciteit te voorkomen, was het asielverzoek van de Poolse motorrijder T. Nadat T. ontsnapte uit De Rozenhof, werd hij opgepakt en in bewaring geplaatst. De procureur-generaal vond dat T. geen recht had op toelating als vluchteling, omdat hij geen *vrees voor vervolging* had. De Pool liep naar eigen zeggen na zijn lange verblijf in Nederland in Polen gevaar vanwege Republiekvlucht. De secretaris-generaal adviseerde de 'speed stayer', verwijzend naar zijn carrière als motorrijder, bij gebrek aan alternatieven de status van vluchteling te verlenen.¹⁴⁹ De minister vond het geen sterk verhaal, maar hij ging 'met pijn akkoord'. Terugzending van T. naar Polen was moeilijk en leverde 'zeker waar het hier een bekend sportfiguur betreft onverkwikkelijk persgerucht op', aldus de minister. T. kreeg de status van vluchteling en mocht de gevangenis verlaten wanneer het particulier initiatief werk en opvang vond.

Minder zwaarwegende argumenten

Vervolging

Vervolging – of beter gezegd de afwezigheid daarvan – werd als argument door beslissers gebruikt. Nadat het Verdrag in Nederland in werking trad en was opgenomen in het beleid via het Vluchtelingenbesluit, moesten beslissers toetsen of asielzoekers gegronde *vrees voor vervolging* hadden. Uit de persoonsdossiers blijkt dat dit criterium steeds meer een centrale plaats ging innemen bij de beoordeling van een asielverzoek. Het hoofd Vreemdelingenzaken merkte in 1957 op dat enkele Hongaren geen 'echte vluchtelingen' waren, omdat hun weigering lid te worden van de Communistische Partij en hun wens zich religieus te kunnen uiten, niet duiden op *vrees voor vervolging*.¹⁵⁰

De Pool D. was de enige asielzoeker die in de periode 1956-1968 beroep tegen zijn afwijzing aantekende bij de Raad van State.¹⁵¹ De Raad van State toetste of hij gegronde *vrees voor vervolging* had in Polen. D. reisde als lid van de Poolse staatsopera met een visum Nederland binnen en vroeg hier asiel. Hij zag zichzelf als een vluchteling, omdat zijn regime hem beschouwde als een deserteur, nu hij zijn betrekking in de staatsopera had opgegeven. De Raad van State oordeelde dat D. nooit was vervolgd in Polen, omdat hij zijn land met toestemming en met geldige papieren had verlaten. Dat hij geen *vrees voor vervolging* had, werd volgens een rechter bevestigd door zijn betrekking bij de Staatsopera. Vluchtelingenschap vloeide volgens dit rechtscollege niet voort louter uit 'gevoelens van onbehagen'. De vervolging die D. vreesde voor zijn te late terugkeer in Polen, liet de Raad buiten beschouwing, omdat D. die zelf had veroorzaakt. Het komen uit een communistisch land was niet voldoende voor de Raad van State om iemand te kwalificeren als vluchteling. Voor de rechter was het noodzakelijk dat vluchtelingen in hun land door hun overheid individuele *vrees voor vervolging* hadden. Helaas is niet bekend wat er met D. gebeurde nadat de Raad van State zijn beroep afwees.

Het ontbreken van *vrees voor vervolging* was lang niet altijd beslissend, vooral niet wanneer een asielzoeker kon worden toegelaten op andere gronden of een netwerk bezat in Nederland, zoals blijkt uit het persoonsdossier van de Hongaarse G. G. ver-

bleef als jong meisje in de jaren dertig bij een Katwijks echtpaar om aan te sterken. In 1961 vroeg zij een visum aan om haar voormalig pleegouders te bezoeken. De burge-meester van de badplaats zag geen vestigingsgevaar, omdat zij in Hongarije een groot huis bezat, een goede baan en veel familie had en zij voor een oude dame zorgde.¹⁵² Ze kreeg dan ook een visum. Na aankomst in Nederland vroeg zij echter om toelating als vluchteling, omdat zij na zestien jaar onderdrukking eindelijk weer ervoer wat vrijheid was. De politie had geen ongunstige indruk van G. Bovendien stonden haar pleegouders garant voor alle kosten. De procureur-generaal stelde dat G. nooit was vervolgd, maar hij zag wel humanitaire redenen om haar verzoek in te willigen, gelet op haar wens om van de Westerse vrijheid te genieten en haar pleegouders te steunen.

Het hoofd Vreemdelingenzaken benadrukte de afwezigheid van *vrees voor vervolging* in haar relaas en het ontbreken van wezenlijk Nederlands belang.¹⁵³ De secretaris-generaal van Justitie volgde zijn redenering en wilde dat G. Nederland zou verlaten. In een brief aan de koningin legde haar pleegvader uit dat G. in Hongarije gevaar liep en eerder wel was vervolgd door de Hongaarse overheid. Zij was tijdens een arrestatie geslagen. Justitie merkte in de marge van de brief op dat dit nieuwe en dus weinig geloofwaardige informatie was. De UNHCR schreef dat geen gebeurtenis in Hongarije haar *vrees voor vervolging* rechtvaardigde, maar dat G. in angst leefde en de psychische druk niet langer kon verdragen. Zij was te beschouwen als een vluchteling, 'zij het zonder feitelijke achtergrond', omdat zij door haar 'psychische constructie' angstig was. Justitie voelde weinig voor het begrip *vluchteling* zonder feitelijke achtergrond. Het ging niet om 'een subjectieve opvatting over haar psyche', wel ging het erom of objectief gezien haar *vrees voor vervolging* terecht was. Justitie stelde dat alle niet-communisten in communistische landen onder druk leefden, maar dat niet iedere Oost-Europeaan vluchteling was. Hoewel G. niet voldeed aan de voorwaarden van het Verdrag, volgens de beslissers, kreeg ze toch de status van vluchteling op grond van angst voor de 'deining' die kon ontstaan wanneer zij werd uitgezet. De angst voor publieke onrust was in deze kwestie dus doorslaggevend.

In het geval van de Pool J. rechtvaardigde afwezigheid van gegronde *vrees voor vervolging* een afwijzende beschikking. Hij zocht volgens een medewerker Vreemdelingenzaken in Nederland naar een beter leven en een uitweg voor zijn huwelijksperikelen.¹⁵⁴ Justitie wees zijn asielerzoek af omdat het 'geen spoor bevatte van vervolging', en noemde het een 'zoveelste vestigingspoging'. J. verliet Nederland uiteindelijk zelf. Ook de Poolse gescheiden vrouw Z. had volgens Justitie niet voor vervolging te vrezen in Polen.¹⁵⁵ Tijdens een bezoek aan haar zus in Nederland vroeg zij om toelating als vluchteling. Haar beweringen dat zij werd vervolgd omdat zij weigerde lid te worden van de Communistische Partij, bleken onvoldoende overtuigend. Deze arbeidster (zij was een lasster) zou volgens de politie het 'communisme op primitieve wijze' hebben veroordeeld, maar niets duidde op enige gegronde *vrees voor vervolging* bij terugkeer. Er was voor Justitie, politie en de procureur-generaal geen reden haar verzoek in te willigen. Uitzetting naar Polen was mogelijk omdat haar visum nog niet was verlopen. De zaak was interessant omdat Z. een sterke band met Nederland had, en zij problemen noemde met communisten, maar toch geen toelating kreeg. Voor een arbeidster die het communisme ontvluchtte, en die kon terugkeren naar Polen, opende Nederland de deuren niet.

Een staaltje van juridisch schipperen deed zich voor bij een vliegtuigkaping. Begin juni 1961 waren zeven Venezolaanse officieren als politieke gevangenen per vliegtuig op weg naar een gevangenis. Ze kaapten het vliegtuig en dwongen de piloot naar Curaçao te vliegen.¹⁵⁶ De officieren verklaarden dat zij in Venezuela vanwege hun politieke activiteiten waren gearresteerd. De Antilliaanse autoriteiten vreesden voor een reactie van de Venezolaanse regering – de Antillen waren afhankelijk van Venezolaanse olie – en wilden dat de zeven vertrokken naar Nederland. Justitie stemde daarmee in en vermoedde dat het ging om vluchtelingen in de zin van het Verdrag.¹⁵⁷ Justitie plaatste hen na aankomst in De Rozenhof. Nadat Venezuela verzocht om hun uitlevering, was verlening van een vluchtelingenstatus problematisch, want dat zou de indruk wekken dat Nederland hen onttrok aan strafvervolging. Bovendien was het de vraag of het kapen van een vliegtuig een crimineel delict was, waardoor ze uitgesloten zouden zijn van bescherming op grond van het Verdrag.

De officieren beschouwden zichzelf niet als delinquenten, maar als vluchtelingen die handelden uit zuiver politieke motieven. De zeven hoopten dat Justitie hun asielerzoek snel kenbaar maakte in Frankrijk of Spanje, zodat zij zich konden voegen bij andere Zuid-Amerikaanse ballingen. Zoals te verwachten, kregen de Venezolanen aandacht in de pers. In het *Algemeen Dagblad* beschreef een journalist vooral 'de goedgemuttheid' waarmee men in Zuid-Amerika politieke strijd voerde.¹⁵⁸ Anderhalve maand later was duidelijk dat Justitie hen geen asiel verleende. Zij hadden gegronde vrees voor vervolging, maar ze waren uitgesloten van bescherming van het Verdrag door de kaping, tenzij voor hen onevenredig zware bestraffing dreigde. Het uitleveringsverzoek van Venezuela wees Justitie echter ook af, omdat er geen uitleveringsverdrag met dat land bestond. De oplossing was typerend voor het Nederlandse asielbeleid. De zeven werden niet uitgezet naar hun herkomstlanden, maar zij vertrokken wel vrijwillig uit Nederland naar Spanje.

Beslissers gebruikten het ontbreken van vrees voor vervolging als tegenargument. Het valt op dat de Nederlandse autoriteiten weigerden te erkennen dat Oost-Europese asielzoekers waren vervolgd of moesten vrezzen voor vervolging in hun herkomstland. Dit weinig hartelijke welkom voor hen die het communisme ontvluchtten, kan een verrassing worden genoemd. De Oost-Europese asielzoekers konden niet of nauwelijks voldoen aan het criterium gegronde vrees voor vervolging. Dit zorgde overigens lang niet altijd voor een gedwongen terugkeer naar dat land. Justitie zette asielzoekers uit over de Belgische of Duitse grens of bood hen de vrijheid zelf te vertrekken uit Nederland. Voorpleiters, die stelden dat asielzoekers wel werden vervolgd, waren zeldzaam. De pleegouders van de Hongaarse G. en de UNHCR wezen er pas op dat hun protégé vervolging wachtte in Hongarije, toen uitzetting dreigde.

Geloofwaardigheid

Het tweede argument dat wel werd gebruikt, maar zelden de doorslag gaf, was twijfel aan de *geloofwaardigheid* van asielzoekers. Beslissers vermoedden dat veel asielzoekers vertrokken vanwege de slechte economische en politieke situatie in hun vaderland en niet omdat zij in hun landen werden vervolgd. Zij zouden willen profiteren van de hogere welvaart in Nederland.¹⁵⁹

Justitie besteedde veel aandacht aan het controleren van de reisroutes van asielzoekers. Dit was niet verrassend. Asielzoekers werden immers vrijwel alleen uitgezet, nadat was ontdekt dat zij eerder in een ander land verbleven. Toen Justitie ontdekte dat een Pool erg goed Engels sprak, leek een rechtstreekse vlucht uit Polen onwaarschijnlijk.¹⁶⁰ Uit navraag bij Interpol bleek dat de man eerder in België en in Engeland verbleef. Justitie zette hem uit naar België. Een ander voorbeeld was de Pool J. die zijn asielrelaas had ‘gefantaseerd’.¹⁶¹ Aanvankelijk deed hij zich voor als een 33-jarige Litouwer. Hij benadrukte dat de gevreesde Russische inlichtingendienst zich voor hem interesseerde. De vondst van zijn tas in een kluisje bij de Nederlandse Spoorwegen, met daarin een Duits vreemdelingenpaspoort, toonde dat J. al jarenlang in Duitsland woonde. Justitie zette hem uit naar Duitsland. De secretaris-generaal merkte op dat toevallig de waarheid boven tafel was gekomen, maar dat dit geval liet zien ‘hoe voorzichtig we met de verklaringen van dergelijke vluchtelingen’ moesten zijn.

Het wijzen op ongeloofwaardige verklaringen werd niet altijd gevolgd door een afwijzing van het asielverzoek en vertrek. Een lid van een Joegoslavische folkloristische dansgroep bijvoorbeeld, vroeg asiel nadat ze illegaal, na een zwemtocht over zee van 18 kilometer, haar land had verlaten.¹⁶² In Nederland vond zij onderdak bij een familie die beloofde alle kosten op zich te nemen. Geloofwaardig vond Justitie deze ongetrainde zwemster niet. Niet alleen was haar vluchtverhaal dubieus, ook vermoedde Justitie dat zij eerder in een ander Europees land verbleef. Een medewerker van Vreemdelingenzaken noemde haar zaak ‘alweer een berustinggeval’, omdat repatriëring niet mogelijk was, maar gelukkig waren er aan haar komst geen kosten verbonden. Een gebrek aan *geloofwaardigheid* kon alleen de doorslag geven wanneer uitzetting naar een buurland mogelijk was. Ongeloofwaardige asielzoekers kregen, zoals deze ongetrainde zwemster, alsnog het voordeel van de twijfel, omdat de enige oplossing inwilliging van het verzoek was.

De asielverzoeken van de Poolse zeelieden J. en C. in 1960 waren politiek getint. Gebrek aan *geloofwaardigheid* en de vrees voor *precedentwerking* waren bij de toekenning van hun verzoek de grootste obstakels.¹⁶³ Hun problemen begonnen aan boord van hun schip toen zij zich na afloop van een radio-uitzending laatdunkend over Chroesjtsjov uitlieten. Hun uitlatingen werden gehoord, zo bleek uit het verhoor, door een medewerker van de Poolse inlichtingendienst. Wanneer Justitie meeding in hun beweringen dan was hun *vrees voor vervolging* gegrond, omdat zij een probleem hadden met de Poolse staat. De verklaringen van beide mannen bleken echter op essentiële punten verschillend. Ze gaven andere namen van de Poolse functionarissen aan boord en andere informatie over de datum en plaats van desertie. Zij maakten volgens Justitie onvoldoende afspraken over de details van hun relaas. Door deze ‘onnauwkeurigheid’ verviel de basis van hun verzoek. Zij kregen van Justitie het advies hun asielverzoeken in te trekken. Een nieuw verhoor volgde. Volgens de interviewer waren de verschillen te verklaren doordat C. enigszins dom was, terwijl J. stug maar wel intelligent was. De tolk – ‘die zeer objectief was’ – legde uit tijdens het gehoor dat C. van het platteland kwam en weinig verstand van politiek had.

Na dit verhoor adviseerde de politie de verzoeken in te willigen, omdat de tegenstrijdigheden waren verklaard. Beide Polen maakten op de politie, de BVD en de tolk een goede indruk.¹⁶⁴ In de beschikking van het hoofd Vreemdelingenzaken stond dat

desertie van dit schip leidde tot strafvervolging in Polen, maar niet tot abnormale vrijheidsberoving. De straf die hen wachtte in Polen stond dus niet gelijk aan gegronde vrees voor vervolging. Vervolging bij terugkeer in Polen vond hij desondanks wel waarschijnlijk gelet op het luisteren naar de anticommunistische radio-uitzending en hun politieke uitlatingen aan boord. Weliswaar vond het incident buiten Polen plaats, maar wel aan boord van een Pools schip onder toezicht van Poolse functionarissen. Hij overwoog de beide Polen toe te laten als vluchtelingen. Zijn superieur, de secretaris-generaal, wees in deze zaak op drie identieke gevallen van Oost-Europese asielzoekers waarin asiel werd geweigerd. Hij wilde afzien van asielverlening, omdat zij door hun uitlatingen zelf het probleem creëerden.¹⁶⁵ Als J. en C. asiel kregen, kon iedere Pool zich beroepen op problemen aan boord, aldus de secretaris-generaal. Niet aan bod kwam het 'réfugié-sur-place' beginsel: vreemdelingen konden door ontwikkelingen in hun land tijdens hun afwezigheid of door eigen daden in het land waar zij asiel vroegen, gegronde vrees voor vervolging krijgen. De minister van Justitie accordeerde de afwijzende beschikking. Hij vond het een nogal 'gekunsteld' verzoek en desertie was ook in Nederland strafbaar. Nog geen week later trokken zij hun asielverzoek in. Het was duidelijk dat asielzoekers ook tijdens de hoogtijdagen van de Koude Oorlog niet klakkeloos werden geloofd en dat de angst voor het scheppen van een precedent bij de beslissers groot was.

Aantallen

Belissers en voorpleiters vonden dat er, gezien het geringe aantal asielzoekers dat Nederland bereikte, geen streng asielbeleid nodig was. Een justitiële ambtenaar vond toelating van een Hongaar als vluchteling mogelijk, omdat maar weinig Hongaren met een bezoekersvisum asiel vroegen.¹⁶⁶ De Stichting Mensen in Nood wees in haar jaarverslag uit 1963 erop dat het geringe aantal asielzoekers het mogelijk maakte dat Nederland het toelatingsbeleid verruimde.¹⁶⁷

Meestal waren beslissers het niet eens met deze argumentatie. Zij vonden de aantallen groot en vreesden voor de *komst van nog meer asielzoekers*.¹⁶⁸ Bovendien deed Nederland genoeg voor vluchtelingen. Zo was volgens Justitie het asielbeleid ruimhartig, omdat maar liefst 1.905 personen als vluchtelingen waren toegelaten (hierbij voegde Justitie het aantal uitgenodigde vluchtelingen toe).¹⁶⁹ Hoewel de beslissers de argumenten 'overbevolking' en de 'komst van andere migranten' wel gebruikten om hun restrictieve beleid te rechtvaardigen, valt op dat in de persoonsdossiers deze nauwelijks een rol spelen. Een verklaring is dat de opname van asielzoekers in het arbeidsproces probleemloos verliep. Argumenten die de aantallen benadrukten, waren belangrijker wanneer het ging om de toelating van een groep vluchtelingen. Volgens een ambtenaar kon Nederland maar weinig vluchtelingen uitnodigen vanwege 'onze demografische moeilijkheden'.¹⁷⁰ De minister van BuZa, Luns, legde uit dat in het verleden Nederland onderdak bood aan politiek ontheemden, maar dat in 1960 het uitnodigen van vluchtelingen niet mogelijk meer was vanwege de terugkeer van landgenoten uit de koloniën (waarmee hij vooral doelde op de spijtoptanten).¹⁷¹

Belissers hadden wel vaak het gevoel dat de aantallen asielzoekers groot waren of opliepen. Dit leidde ertoe dat Justitie inventariseerde hoeveel Joegoslaven asiel vroegen.

gen in de periode van november 1957 tot december 1958.¹⁷² Het bleek te gaan om 19 Joegoslaven, van wie er slechts 1 geen visum had.¹⁷³ Wat opviel is dat er 6 familieleden in Nederland hadden en 11 Nederlandse vrienden bezochten. 17 van deze 19 asielzoekers kenden dus reeds mensen in Nederland voor hun komst. Alleen Oost-Europeanen die iemand in Nederland kenden, kregen een bezoekersvisum, en alleen mensen met een visum konden asiel vragen. Overigens werd opgemerkt dat het aantal van 19 asielzoekers uit Joegoslavië niet verontrustend groot was.

Telkens opnieuw stak de vrees voor *precedentwerking* de kop op. Wanneer Nederland een genereus beleid voerde, zou dit leiden tot de komst van meer asielzoekers, werd herhaaldelijk gesteld. In de eerdergenoemde zaak van de Polen C. en J. speelde deze vrees ook een belangrijke rol. Het hoofd Vreemdelingenzaken vond het ongewenst hen toe te laten, omdat dan het 'asielvragen van zeelieden weer in de mode' zou komen.¹⁷⁴ Zijn superieur wilde gezien de toename van het aantal deserterende zeelieden niet te snel door de knieën gaan. Ook uit een nota die de zaken van tien asielzoekers besprak waarvoor de NFV in de bres sprong, is deze vrees af te leiden. Volgens de secretaris-generaal van Justitie werden de tien verdacht van diefstal en zedendelicten in Duitsland en België.¹⁷⁵ Hij wist dat toelating van hen een *aanziugende werking* had: meer Oost-Europeanen met een criminele achtergrond die verbleven in buurlanden, zouden naar Nederland vertrekken.

De persoon

Karakter en gedrag

Karakter en gedrag van de asielzoeker konden zijn kansen op toelating als vluchteling beïnvloeden. Hierbij ging het, zo bevestigt een nota uit 1962, om criminele en politieke activiteiten en onzedelijk gedrag, waarmee de openbare orde in gevaar werd gebracht.¹⁷⁶ Onwenselijk gedrag van een asielzoeker leidde echter lang niet altijd tot zijn vertrek. Een voorbeeld hiervan is de zaak van de Joegoslaaf V. Nadat hij de Brusselse Expo had bezocht, vertrok hij naar Nederland om daar een asielaanvraag in te dienen.¹⁷⁷ Hij bleek nog geen jaar eerder in Belgrado te zijn getrouwd met een 19-jarig meisje. Hij liet haar in de steek voor een Nederlandse gescheiden vrouw van 35 jaar, die hij ontmoette in een dansgelegenheid te Dubrovnik. 'Het geval doet weinig sympathiek aan', meende Justitie. De minister accordeerde zijn uitzetting naar België en een signalering als ongewenste vreemdeling. Een reden was dat V. zijn jonge echtgenote in de steek liet voor een getrouwde vrouw met wie hij slechts 'een week omgang' had. Verder waren zijn bezwaren tegen het regime niet sterk en wees onderzoek van de BVD uit dat V. onbetrouwbaar was. Een paar maanden later dook V. opnieuw op aan de grens. Hij bezat nu een Belgisch vreemdelingenpaspoort en was daarom niet langer visumplichtig. Weigeren was niet mogelijk en V. werd 'hoewel ongaarne' toegelaten.

Religieuze achtergrond

Religie en de mogelijkheid tot kerkbezoek in Nederland waren, net als in de vorige periode, belangrijke argumenten voor asielzoekers om in Nederland te willen blijven. In de 50 persoonsdossiers waren er maar liefst 19 asielzoekers die wezen

op de mogelijkheid van kerkbezoek. Niet alleen gebruikten zij de onmogelijkheid hun geloof te belijden als vluchtmotief, ook vonden zij zo aansluiting bij één van de Verdragsgronden (vervolgung op grond van religie). Daarnaast konden zij rekenen op steun van medechristenen in Nederland. Het Oost-Duitse gezin F. is hier een goed voorbeeld van.¹⁷⁸ Twee Nederlandse broers leerden dit gezin kennen tijdens een kerkdienst in Oost-Berlijn. Een warme vriendschap ontstond, die uitmondde in verzending van voedselpakketten en brieven naar de familie F. Dit resulteerde in de oprichting van het Comité F., dat tot taak had de vestiging van het gezin in Nederland. Volgens de initiatiefnemers was de situatie voor dit 'zeer principiële en sterk religieuze gezin' in Oost-Berlijn moeilijk. Zij wilden vertrekken nadat de communistische staat de opvoeding van hun kinderen ter hand nam en zij hun christelijke waarden niet konden doorgeven. Leden van het comité vonden voor het gezinshoofd een baan en regelden huisvesting. Het ging dit gezin niet om economisch gewin; zij waren slechts op zoek naar religieuze vrijheid, volgens het comité.

De politie adviseerde het verzoek van dit gezin op humanitaire gronden in te willigen. De procureur-generaal vond echter dat vestiging in West-Duitsland, het vestigingsalternatief voor Oost-Duitsers, mogelijk was.¹⁷⁹ Ook bij Justitie waren de meningen verdeeld. Een medewerker van Vreemdelingenzaken voorzag *precedentwerking* bij opname van dit Oost-Duitse gezin. Zijn superieur vond afwijzen van dit verzoek logisch omdat Nederland geen onderdak bood aan Oost-Duitsers. Opname van dit gezin sloot echter wel aan bij 's-lands vette tradities over godsdienstvrijheid en hulpvaardigheid'. Dit initiatief, dat voortkwam uit christelijke barmhartigheid, verdiende steun, aldus het hoofd Vreemdelingenzaken. De secretaris-generaal en de minister van Justitie weigerden echter toelating, omdat zij het gevaar van *precedentwerking* groot vonden en de keuze van het gezin te toevallig.

Het gezin F. nam hiermee geen genoegen en reisde op eigen initiatief naar Nederland.¹⁸⁰ Zij trokken in bij hun Nederlandse vrienden en al snel was het gezinshoofd 'een onmisbare schakel' op de werkvloer geworden. Opnieuw waren de meningen binnen Justitie verdeeld. Een medewerker van Vreemdelingenzaken vond dat als F. inderdaad een vakman was, hij ook gemakkelijk een baan kon vinden in West-Duitsland. Een hogergeplaatste vond zowel afwijzen als inwilligen van dit verzoek mogelijk, maar hij adviseerde het laatste, omdat het gezin zich reeds in Nederland bevond. De minister noemde het 'een goed bedoeld, maar wel zeer wel ondoordachte poging om te helpen'. Volgens hem was toelating volgens de regels niet mogelijk, maar 'het geval F. bevestigde de regel!'. Bij hoge uitzondering mocht het gezin van de minister blijven. Het gezin F. liet niet alleen de invloed van voorpleiters en de rol van het argument *christelijke barmhartigheid* zien, maar het bevestigde ook dat uitzonderingen maken mogelijk was.

Medemenselijkheid

Humanitaire argumenten speelden ook in deze periode nog amper een rol, al laat de zaak van de Portugees S. zien dat er een nieuw tijdvak op komst was. Zijn gedrag maakte toelating tot Nederland als vluchteling onmogelijk, ondanks de vervolging die hij vreesde vanwege zijn politieke overtuiging. Hij kwam in 1961 naar Nederland en

vond een baan in de catering bij de KLM. Nadat S. zich onmogelijk maakte door zijn vele verzuim, volgde ontslag. De KLM bood hem een enkele reis Lissabon aan. Tijdens de terugvlucht kaapte hij het vliegtuig en wijzigde hij de bestemming in Oost-Berlijn. De piloot zette het toestel echter op Schiphol aan de grond. Na de landing verzocht S. om asiel, omdat hij een grondige afkeer van het Portugese regime had en hij was gedwarsboemd zijn boek *Het leven der gekken* te publiceren.¹⁸¹ Justitie zag in S. geen vluchteling, omdat hij voor zijn vertrek naar Nederland een paspoort had gekregen. Bovendien was het geven van een vluchtelingenstatus aan een onderdaan van een NAVO-partner ongewenst. Problematisch was wel dat S. straf wachtte in Portugal wegens zijn asielaanvraag in Nederland, omdat hij daarmee zijn vaderland in diskrediet had gebracht. De Nederlandse rechter veroordeelde S. uiteindelijk tot twee jaar en acht maanden gevangenisstraf in Nederland vanwege de vliegtuigkaping.

Het was voor Justitie de vraag wat er met S. moest gebeuren na zijn vrijlating.¹⁸² Na afloop van zijn gevangenisstraf waren er drie opties: verblijf toestaan in Nederland, uitzetten naar Portugal of invrijheidstelling op voorwaarde dat hij zelf Nederland verliet, dus: 'opgemarcheerd en zorg ervoor dat je niet meer terugkomt.' De eerste twee opties leken in eerste instantie niet reëel gezien de kaping, het gevaar dat hij vormde voor de openbare orde en de problemen die hem te wachten stonden in Portugal. Alleen de derde optie leek uitvoerbaar. Het probleem daarbij was dat zijn Portugese paspoort was verlopen. Zijn paspoort moest eerst verlengd worden, want anders zouden andere landen hem vanwege zijn verlopen paspoort direct naar Nederland uitzetten. De Portugese ambassade weigerde echter het paspoort van S. te verlengen. Het gevolg was een impasse. Na verloop van tijd begon ook de psychische gesteldheid van S. mee te wegen. Volgens een psycholoog deed hij theatraal, was hij onhandig, passief, traag, een verwarde hystericus en een gestoorde neuroticus, maar terugkeer in Portugal achtte hij mogelijk. Vanuit de gevangenis schreef S. dat hij geestelijk in de war was, maar hij weet dit aan dictator Salazar. Het Angola Comité (waarover meer in het volgende hoofdstuk) beweerde dat S. in Portugal een lange gevangenisstraf wachtte en dat gezien zijn psychische toestand terugkeer onverantwoord was. Dit Comité vond dat S. thuishoorde in een psychiatrische inrichting en niet in een Portugese gevangenis.¹⁸³ In krantenartikelen werd geschreven over de onjuiste handelswijze van Justitie. In *De Groene* stond dat Nederland een zwaar zieke en gezochte Portugees wilde verwijderen, terwijl het bekend was dat de Portugese autoriteiten geen onderscheid maakten tussen gezonde en zieke mensen.¹⁸⁴ In *Vrij Nederland* werd geschreven dat S. werd uitgeleverd aan een fascistische regering en moordenaarsbende.¹⁸⁵

Voor Justitie was uitzetten naar Portugal nog de enige optie.¹⁸⁶ Dit leverde wel boze reacties op van de pers en Kamerleden (vooral van de PSP), maar de andere opties waren onuitvoerbaar. Nadat de Portugese ambassadeur verzekerde dat S. in Portugal geen strafrechtelijke of politieke vervolging wachtte, volgde uitzetting naar Portugal. Justitie vond hem meer een patiënt dan een politieke vluchteling en stuurde een verpleger mee om dat te benadrukken. De eerste poging S. uit te zetten mislukte, omdat S. zich te hevig verzette. Uitzetting vond later plaats met een speciaal gehuurd vliegtuig.

In een vraaggesprek op de radio lichtte de minister zijn beslissing om S. uit te zetten toe.¹⁸⁷ Hij legde uit dat het Nederlandse asielbeleid ruimhartig was, maar dat S. weigerde vrijwillig naar een land van zijn keuze te vertrekken. De minister hield naar

eigen zeggen rekening met humanitaire argumenten, maar hij moest zich ook aan de wet houden. De Portugese autoriteiten arresteerden S. direct na aankomst en brachten hem naar een psychiatrische inrichting van waaruit geen contact met de buitenwereld mogelijk was. Na vijf maanden ontsnapte S. en reisde hij illegaal via Spanje naar Frankrijk. Hij sprak daar met een Nederlandse journalist en vertelde dat hij Nederland te 'gecompliceerd' vond en niet wenste terug te keren. Uit de zaak van S. blijkt dat beslissers deze vliegtuigkaper onder geen beding wilden toelaten en zelfs bereid waren een vliegtuig af te huren om hem te kunnen uitzetten. De zaak van S. vormde het begin van een nieuw patroon waarbij voorpleiters het publiekelijk opnamen voor hun beschermelingen. Particulieren schreven brieven, Kamerleden bemoeiden zich met asielzoekers en nieuwe actiegroepen verschenen op het toneel. Zij gebruikten argumenten uit het *medemenselijkheidframe*, zoals de medische gesteldheid van een asielzoeker. In de volgende periode zou deze trend zich in versterkte vorm voortzetten.

3.6 CONCLUSIE

Het beeld dat er bestaat over het verlenen van asiel tijdens de Koude Oorlog is tegenstrijdig. Aan de ene kant zijn er auteurs die menen dat personen die het communisme ontvluchtten, genereus werden toegelaten. Volgens deze zienswijze was het tijdens de Koude Oorlog duidelijk wat *vrees voor vervolging* was en aan welke criteria asielzoekers moesten voldoen. Aan de andere kant wordt vooral door contemporaine auteurs en ambtenaren het restrictieve karakter van het Nederlandse vreemdelingenbeleid benadrukt. Het gaat bij hen veelal niet specifiek over asielzoekers, maar om het Nederlandse immigratiebeleid in het algemeen. De cijfers in dit hoofdstuk (tabel 5) laten zien dat in de periode 1956-1968 meer asielzoekers een afwijzende beschikking kregen dan een inwilliging.

In het Vluchtelingenbesluit van 1957 werd de asielprocedure officieel vastgelegd. Het Vluchtelingenbesluit bood asielzoekers de kans in bezwaar te gaan tegen een afwijzende beschikking. Vanaf 1963 kregen asielzoekers het recht bij de Raad van State beroep tegen een afwijzende beschikking aanhangig te maken. Er kwam dus meer toezicht op het werk van de beslissers, de ambtenaren van Justitie en BuZa. Opvallend is dat er nog altijd weinig voorpleiters in de Nederlandse asielprocedure actief waren, al laat de Portugese vliegtuigkaper wel zien dat actiegroepen en Kamerleden asielzoekers als een belangrijk object ontdekten. Voorpleiters waren echter slecht georganiseerd en klein in aantal.

Beslissers maakten in deze periode gebruik van argumenten uit meerdere frames om asielzoekers af te wijzen: zij zouden geen gegronde *vrees voor vervolging* hebben, waren ongeloofwaardig en potentieel met veel. Alleen het land-van-ontvangstprincipe zorgde ervoor dat personen die verzochten om toelating als vluchteling, Nederland daadwerkelijk verlieten. De andere argumenten die de beslissers aanvoerden, hadden meestal geen succes. Uit dit hoofdstuk blijkt dat het justitiële asielbeleid weliswaar restrictief was, maar dat in de praktijk de Nederlandse overheid niets anders kon dan inwilligen van asielverzoeken. Wat verder opviel was dat de voorpleiters succesvol dreigden met het inschakelen van de media. Verder waren argumenten die behoor-

den tot het *kosten-en-batenframe*, zoals de situatie op de arbeidsmarkt en de angst voor publieke onrust, in deze periode zwaarwegend.

Beslissers toetsten in deze periode voor het eerst of asielzoekers voldeden aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag, die was overgenomen in het Vluchtelingenbesluit. Het kernelement gegronde *vrees voor vervolging* drong door in de asielprocedure, maar er was geen eenduidige interpretatie van het begrip *vrees voor vervolging*. Net zoals *vrees voor levensgevaar* in de vorige periode, bleek *vrees voor vervolging* als selectie criterium moeilijk te hanteren. Meestal viel de toets nadelig uit voor asielzoekers. Zij hadden in de ogen van de beslissers geen gegronde *vrees voor vervolging* in hun herkomstlanden. Ondanks de kleine aantallen, was de toelating van heldhaftige mannen die het communisme ontvluchtten geen simpele zaak. Asielzoekers waren vaak ook niet geloofwaardig, meenden de beslissers. Bij de *geloofwaardigheid* stond het onderscheid tussen economische en politieke vluchtelingen centraal en ging het om hun reisroute. Beslissers hadden er begrip voor dat asielzoekers hun communistische landen verlieten om van het hogere welvaartsniveau te profiteren in het Westen. Dit maakte van hen echter nog geen vluchtelingen. De *vrees voor precedentwerking of aanzuigende werking* rechtvaardigde volgens hen het voeren van een restrictief beleid, zelfs al waren de aantallen klein en was het vluchten uit communistische landen moeilijk. De angst bestond, zo lijkt het, dat ontelbare Oost-Europeanen wachtten op een teken om onder het IJzeren Gordijn door te kruipen om zo hun economische positie te verbeteren.

De Koude Oorlog, de nationaliteit en de vrees voor bestraffing wegens Republiekvlucht zorgden ervoor dat repatriëring van asielzoekers van achter het IJzeren Gordijn moeilijk was. De Koude Oorlog was nog op een andere manier invloedrijk. De wetenschapper uit de *su* die overliep, werd met open armen ontvangen en door zowel het Westen als het Oosten in de media voor propagandadoeleinden gebruikt. Uit de persoonsdossiers blijkt dat de nationaliteit van de asielzoekers niet voldoende was om erkend te worden als vluchteling, maar deze voorkwam wel dat een asielzoeker werd uitgezet. Dit spreekt de bevindingen van Fassmann en Münz tegen, die stellen dat ongeacht hun asielmotieven, Oost-Europeanen als politieke vluchtelingen werden beschouwd in het Westen.¹⁸⁸

Wanneer asielzoekers voor hun komst in Nederland hadden verbleven in een veilig land, bleek dit een zwaarwegend argument. Zij konden immers worden verwijderd. De Nederlandse autoriteiten deden dan ook veel onderzoek naar hun reisroutes. Asielzoekers die rechtstreeks uit hun land naar Nederland reisden, ongeloofwaardig waren en niet waren vervolgd, waren onverwijderbaar. Er bestond ook in deze periode een gat tussen het restrictieve asielbeleid en de uitkomsten van verzoeken om toelating als vluchteling. Het asielbeleid schreef voor dat wanneer asielzoekers geen *vrees voor vervolging* hadden zij niet het recht hadden op toelating als vluchteling. Het beleid bood echter tegelijkertijd speelruimte om asielzoekers toe te laten als arbeiders. Dit was niet verrassend in een tijd van economische voorspoed, waarin voldoende werk voor handen was.

Nieuw in de periode 1956-1968 was dat de angst voor publieke onrust bij de ambtenaren van Justitie een rol ging spelen. Vooral wanneer uitzetting dreigde, schakelden voorpleiters de media met succes in. De zaken van de Poolse kankerspecialiste,

de Joegoslaaf die enkele tenen verloor, en de Hongaarse violist laten zien dat dit effect had. Deze zaken toonden tegelijkertijd de macht van een invloedrijk netwerk. De autoriteiten leken vooral huiverachtig vrouwen uit te zetten. De kankerspecialiste, de bedrogen echtgenote en de Hongaarse G. die bij haar pleegouders ging wonen, waren volgens Justitie niet vervolgd in hun herkomstlanden, maar ze waren wel succesvol in de asielprocedure. Wat precies de doorslag gaf is niet duidelijk. Het lijkt erop dat Justitie meende dat vrouwen die vluchtten, weliswaar niet aan de definitie van vluchteling in het Verdrag voldeden, maar dat ze wel clementie verdienden. Ook is te zien dat asielzoekers werden gepersonifieerd. Zij verschenen met hun naam in de krant en er werd benadrukt hoe zij hadden geleden voor hun komst naar Nederland. De Nederlandse overheid vreesde voor een toename van kosten en gebruikte dit als tegenargument. Wanneer een asielzoeker een baan vond of wanneer een vluchtelingenorganisatie een studiebeurs regelde, verdween de kracht van dit argument. Vluchtelingenorganisaties toonden meer actiebereidheid dan in de vorige periode. Hier is duidelijk een aanloop te zien naar de volgende periode.

De vraag is waarom zij die het communisme ontvluchtten niet het warme onthaal kregen dat veel auteurs veronderstelden, en dat gezien de geopolitieke situatie in de lijn der verwachting lag. Temeer omdat in de periode 1956-1968 in het publieke en in het politieke domein winst kon worden behaald door op ruime schaal gevluchte anticommunisten toe te laten als vluchteling. In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat die vermeende winst niet opwoog tegen de argumenten voor het voeren van een restrictief beleid. Het was belangrijk voor de Nederlandse autoriteiten niet te soepel te zijn, want soepelheid zou andere potentiële asielzoekers stimuleren naar Nederland te komen. Om meer aanvragen te voorkomen, creëerde de Nederlandse overheid een streng imago. Te streng asielbeleid was echter niet mogelijk, omdat dan actiegroepen zouden opstaan die dat strenge beleid voor hen die de tirannie van het communisme ontvluchtten, bekritiseerden. Veel asielzoekers werden uiteindelijk toch toegelaten als vluchteling of op andere gronden, maar dit gebeurde (het liefst) geruisloos en met enige tegenzin.

Analyse van het materiaal in de persoonsdossiers laat zien dat de beslissers tijdens de Koude Oorlog een restrictieve koers voeren en toelating als vluchteling niet vanzelfsprekend was. Het gat tussen beleid en praktijk is ook in deze periode opvallend. Het asielbeleid was restrictief, maar toch kregen de Oost-Europeanen die het communisme ontvluchtten, toelating, zij het geregeld op andere gronden dan als vluchteling. Analyse van de persoonsdossiers laat zien dat er niets probleemloos verliep in de asielprocedure. De kans op verblijf voor asielzoekers in Nederland in de periode 1956-1968 werd beïnvloed door de wisselwerking tussen enerzijds omstandigheden in het land van herkomst (communisme) en bestemming (arbeidsmarkt), de kenmerken van de vluchteling (zoals sekse, geloof, nationaliteit) en het hebben van netwerken, en anderzijds door de speelruimte tussen beleid en praktijk, die ontstond door de ruimte op de arbeidsmarkt. De Oost-Europese asielzoekers werden vaak wel als helden ontvangen, maar ze mochten blijven omdat ze nuttig waren.

4 1968-1977: Nieuwe Vluchtelingen, nieuwe helden

4.1 INLEIDING

De Portugees P. was in Frankrijk veroordeeld tot een gevangenisstraf van zeven maanden wegens het plegen van een gewelddadige overval.¹ Hij wilde zo het verzet tegen Salazar in Portugal steunen. Na zijn vrijlating zwierf hij een tijd door Europa. Hij vroeg daarna om asiel in Nederland. Een half jaar na aankomst in Nederland kreeg hij een verblijfsvergunning op voorwaarde dat hij zich onthield van criminele en politieke activiteiten, huisvesting vond en voorzag in zijn eigen onderhoud. Niet veel later werd P. opgepakt wegens mishandeling van zijn Nederlandse ex-verloofde en haar nieuwe vriend.² Na zijn arrestatie beschreef de vader van zijn voormalige verloofde hem als een pure vluchteling en een persoonlijke vriend, die zich door zijn heldhaftig verzet onmogelijk maakte in het fascistische Portugal.

Vanwege de mishandeling veroordeelde de Nederlandse rechter P. tot negen maanden gevangenisstraf. Toen de straf ten einde liep, ontstond bij de mensen die hem beschermden, vrees dat P. naar Portugal zou worden uitgezet.³ De hoogste ambtenaar van Justitie liet weten dat het in deze zaak ging om een combinatie van strafrecht, vreemdelingenrecht, reclassering en preventie. Hij vermoedde dat het geheel kon uitmonden in een 'lezenswaardige roman van de hand van Simenon of Vestdijk'. De ambtenaar concludeerde dat er geen band was tussen deze man en Nederland en niets zich tegen zijn uitzetting verzette. Een andere ambtenaar verdedigde P. Het was begrijpelijk dat P. moeite had met aanpassing aan Nederland, gezien zijn achtergrond. P. was geboren uit het concubinaat van een rijke handelaar en een kamermeisje. Zijn vader verliet hem toen hij drie jaar oud was. P. had, volgens deze ambtenaar, daarom een vaderfiguur in zijn jeugd ontbeerd. P.'s criminele gedrag verklaarde hij vanuit zijn moeilijke jeugd. Hij wilde P. een laatste kans geven tijdens een resocialisatie training. Het probleem voor Justitie loste zich vanzelf op, omdat P. tijdens een proefverlof Nederland verliet.

De zaak van P. is kenmerkend voor de periode 1968-1977. Er was weinig bezwaar tegen de toelating van asielzoekers als zij een baan vonden en huisvesting. De asielzoekers kwamen in deze periode uit andere landen dan in eerdere periodes, maar ze werden nog altijd beschreven als dappere mannen. Criminele antecedenten leken in de zaak van P. beslissend, maar pleitbezorgers gebruikten humanitaire argumenten en wezen zo op verzachtende omstandigheden.

In deze periode werd uitvoerig gediscussieerd over een relatief klein aantal asielzoe-

kers: ongeveer 700 Portugese dienstweigeraars en één Amerikaanse deserteur. Het Angola Comité, dat de Portugezen steunde, kwam in deze periode met enkele spectaculaire acties, waaronder een consumentenboycot van koffie. Het comité had een veel bredere agenda dan alleen de steun aan de dienstweigeraars. Steun aan hen was feitelijk voor het comité slechts een manier om aandacht te vragen voor een breder doel: de strijd tegen koloniale oorlogen.

Asielzoekers kwamen nog altijd uit het Oostblok naar Nederland, evenals tijdens de hoogtijdagen van de Koude Oorlog. Zij behoorden tot de intelligentsia in hun land en werden, zoals beschreven in de eerste twee periodes, door hun voorpleiters afgeschilderd als helden. Tegelijkertijd diende zich een nieuwe groep asielzoekers aan, in de literatuur aangeduid als de Nieuwe Vluchtelingen⁴, waartoe de Portugese deserteurs en dienstweigeraars en een enkele Amerikaan behoorden. De Nieuwe Vluchtelingen ontvluchtten geen linkse dictaturen, maar rechtse, en hun herkomstlanden lagen niet achter het IJzeren Gordijn. Zij vormden de eerste omvangrijke groep asielzoekers die in de naoorlogse periode uit niet-communistische landen kwamen.⁵ Zij weigerden deel te nemen aan koloniale oorlogen.⁶ Het verschil tussen Oude en Nieuwe Vluchtelingen werd niet alleen in de literatuur gemaakt. De hoogst verantwoordelijke man bij Justitie maakte in 1972 al onderscheid tussen 'Oude en Nieuwe Vluchtelingen'. Nieuwe Vluchtelingen, volgens hem deserteurs en Afrikaanse asielzoekers, hadden zowel politieke als economische motieven voor hun vlucht. Hij beschreef hen als 'asielzoekers niet-vluchtelingen'.⁷ In deze periode bestonden er feitelijk twee verschillende vluchtelingenregimes naast elkaar. Het oude regime richtte zich op de behandeling van asielaanvragen van Oude Vluchtelingen, waarbij nog altijd vrees voor vervolging voor bestraffing vanwege Republiekvlucht het onmogelijk maakte om Oost-Europese asielzoekers uit te zetten. Het Nieuwe Regime had een ander uitgangspunt. Vluchtelingenschap van de Nieuwe Vluchtelingen werd betwist, omdat zij kwamen uit landen waaruit tot dan toe geen vluchtelingen kwamen.

Oude en Nieuwe Vluchtelingen verschilden sterk van elkaar. Zij ontvluchtten andere landen, hadden andere vluchtmotieven en de diplomatieke verhoudingen tot hun landen van herkomst waren anders dan bij hun voorgangers.⁸ Asielzoekers kwamen niet langer alleen uit Oost-Europa maar ook uit Zuid-Europa, Afrika, Azië en Zuid-Amerika. De Nieuwe Vluchtelingen ontvluchtten repressie door rechtse regimes, burgeroorlogen of militaire dienst. Gezien hun andere achtergrond, lag het voor de hand dat Nederlandse autoriteiten asielverzoeken van Nieuwe Vluchtelingen anders gingen behandelen. Belangrijk is ook dat Nieuwe Vluchtelingen anders werden bestempeld. Dit kwam overigens niet alleen door hun andere achtergrond, maar ook omdat ze uit dezelfde landen kwamen als de economische migranten (gastarbeiders) die naar Nederland kwamen. Nederland onderhield met deze landen vriendschappelijke banden.

In de inleiding van mijn dissertatie heb ik gesteld dat de voornaamste factoren die zorgden voor een asielcrisis, waren: een relatief groot aantal asielzoekers, nieuwe herkomstlanden, een nieuw profiel van de asielzoekers en onduidelijk beleid. Gezien de veranderingen in aard en omvang van asielmigratie in de periode 1968-1977, was een asielcrisis te verwachten. Justitie wees (opnieuw) op de noodzaak van restrictief asielbeleid, anders zouden er nog veel meer Nieuwe Vluchtelingen naar Nederland komen. Het lijkt erop dat een nieuw regime werd ingevoerd om afwijzende beschikkin-

gen van Nieuwe Vluchtelingen te rechtvaardigen. Ook op basis van de literatuur zou een negatievere houding worden verwacht. De komst van de Nieuwe Vluchtelingen werd als een breekpunt in de Nederlandse naoorlogse asielprocedure beschouwd.⁹ Zij zouden minder succesvol zijn dan de anticommunisten die tegelijkertijd of eerder arriveerden. De werkelijkheid is echter anders. Dit hoofdstuk laat zien hoe Nederland in de praktijk omging met het ‘Portugezen probleem’¹⁰ en ‘de Portugezen Affaire’¹¹. De Nederlandse overheid koos ervoor hen niet als vluchteling te beschouwen, maar ze toe te laten op andere gronden. Deze benadering toonde opvallend veel overeenkomsten met de wijze waarop de Oude Vluchtelingen werden behandeld.

4.2 KARAKTERISERING VAN HET TIJDVAK

‘The times they are a-changin’ zong Bob Dylan aan de vooravond van de periode 1968-1977 (1964). Tal van jonge Nederlanders waren het hiermee eens, ofschoon niet altijd duidelijk was wat er nu precies veranderde. De spanningen in Europa tussen Oost en West waren aan het begin van deze periode nog groot. Met veel militair vertoon maakten troepen van het Warschau Pact in augustus 1968 een einde aan de Praagse Lente. Een paar maanden later stak de 21-jarige Praagse filosofiestudent Jan Palach zichzelf in brand op het Wenceslasplein in het centrum van Praag. Op deze gruwelijke wijze vroeg hij aandacht voor de bezetting van zijn land door Russische troepen.

Een verandering was overduidelijk. Er waren meer jongeren. Deze hadden meer geld en meer vrije tijd, ze gingen in grotere aantallen dan ooit tevoren naar de universiteit en keken kritisch naar de generatie van hun ouders. De protestsong van Boudevijn de Groot ‘Welterusten, meneer de president’ uit 1966, was een onderdeel van een politiek georiënteerde tegencultuur, waarin geprotesteerd werd door diverse groeperingen tegen onder meer de oorlog in Vietnam.¹² In 1966 werden de eerste ‘demonstratieve wandelingen’ in Amsterdam gehouden tegen de Vietnamoorlog. Na het bloedbad in My Lai in 1968 zwol de aanhang van de vredesbeweging in Nederland aan. Begin jaren zeventig waren de hoogtijdagen van maatschappelijk protest.¹³ Amerikanen deserteerden uit het Amerikaanse leger omdat zij weigerden te vechten in Vietnam. Overal op de wereld werd geprotesteerd tegen de Amerikaanse regering. De Amerikanen werden niet langer beschouwd als de helden die ze kort na de Tweede Wereldoorlog waren, maar als onderdrukkers. De Amerikaanse deserteur Ralph Waver was het gezicht van het Vietnamprotest in Nederland. Aan hem wijd ik een paragraaf (4.5), omdat zijn zaak die door pers en politiek uitvoerig werd besproken, grote invloed had op het asielbeleid en de -praktijk van die tijd.

Het toneel van de Koude Oorlog verplaatste zich naar de (voormalige) koloniën, zoals Portugees Afrika (Angola, Mozambique, Kaapverdië en Guinee Bissau) en Vietnam. De internationale verhoudingen tussen Oost en West stabiliseerden enigszins onder de mildere Brezjnef. Elders op de wereld ontstonden nieuwe spanningen, die resulteerden in nieuwe vluchtelingenmigraties, zoals Aziaten die Oeganda ontvluchtten, en linkse politici en anderen die Chili verlieten na de coup van Pinochet (waarover hierna meer).

Tot ongeveer 1973 ging de werving van gastarbeiders door. Daarna volgde migra-

tie in het kader van gezinshereniging en gezinsvorming. Een aanzienlijk deel van de gastarbeiders kwam uit Portugal. In totaal werkten eind jaren zestig 3.400 Portugese gastarbeiders in Nederland.¹⁴ Het onderscheid tussen Portugese dienstweigeraars en gastarbeiders was niet altijd duidelijk.¹⁵ Er waren Portugezen die naar Nederland kwamen om economische redenen en Portugezen met alleen politieke redenen. Bij sommige Portugezen was echter ook sprake van een combinatie van migratie motieven. In Portugal voerde Antonio Salazar een bewind dat niet fascistisch was, zoals dat in buurland Spanje, maar het was wel autoritair. Salazar werd in 1968 getroffen door een hersenbloeding, maar hij zette zijn bewind voort tot de Anjerrevolutie van 1974. Uit andere landen, waar gastarbeiders werden geworven, kwamen ook mensen die tegenstanders waren van het regime van hun land. Zo kwamen er uit Spanje mensen die zich verzetten tegen het fascistische Franco-regime en uit Griekenland mensen die het oneens waren met het Kolonelsregime. Zij kregen, net als de Portugezen, ruime steun van Nederlandse organisaties, die gezamenlijk met hen protesteerden tegen hun regimes. Alleen de Portugezen waren een numeriek belangrijke groep asielzoekers.

Tussen december 1975 en maart 1978 vond een aantal gewelddadige acties plaats van Molukkers, waaronder de treinkapingen bij Wijster en De Punt, de gijzeling van schoolkinderen in Bovensmilde en de bezetting van het provinciehuis in Assen. Nederlandse politici moesten uitleggen wie de Molukkers waren en wat hun eisen waren. Een gevolg van deze acties en ruime publieke belangstelling was dat er een discussie op gang kwam over de ontwikkeling van een integratiebeleid voor alle migranten, inclusief vluchtelingen. In 1975 werd Suriname onafhankelijk. Een gevolg was toename van de migratie vanuit Suriname naar Nederland. Bijna 40.000 Surinamers vertrokken in 1975 naar Nederland, meer dan 10 procent van de totale bevolking. Problemen met huisvesting van meerdere groepen migranten leidden begin jaren zeventig tot rellen, onder meer in Den Haag en Rotterdam. In 1971 werd de Nederlandse Volksunie van Glimmerveen opgericht. Glimmerveen stelde dat het biologisch voortbestaan van de Nederlandse natie werd bedreigd door de komst van in totaal 50.000 Surinamers en 100.000 buitenlandse arbeiders. Bij verkiezingen voor de gemeenteraad van Den Haag in 1974 haalde Glimmerveen 4.000 stemmen met de leus 'Den Haag moet veilig en blank blijven'. Bij de parlementsverkiezingen van 1977 veroverde Glimmerveen 33.000 stemmen, maar dit was niet genoeg voor een zetel in het parlement.¹⁶

Kortom, in het tijdvak 1968-1977 kregen nieuwe asielzoekers steun van andere voorpleiters, maar er verschenen ook nieuw tegenpleiters, zoals de Nederlandse Volksunie, op het toneel. De komst van nieuwe voor- en nieuwe tegenpleiters was zichtbaar in de brieven die Justitie ontving.

4.3 ASIELWETGEVING EN ASIELBELEID

De periode 1968-1977 begon met de invoering van een nieuwe Vreemdelingenwet. De Vreemdelingenwet van 1965, die in werking trad in 1967, verving de Vreemdelingenwet van 1849. De nieuwe Vreemdelingenwet bevatte regels over de toelating, de uitzetting en het toezicht op vreemdelingen, en over de grensbewaking. Volgens de

nieuwe Vreemdelingenwet hadden vreemdelingen het recht op toelating als vluchteling, wanneer zij voldeden aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag. In de Vreemdelingenwet werd het recht op het vragen van asiel vastgelegd. Feitelijk werd de op dat moment gangbare praktijk, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, wettelijk vastgelegd.¹⁷ Zo werd vastgelegd dat BuZa moest instemmen wanneer Justitie een asielzoeker als vluchteling wilde erkennen. Wanneer Justitie een persoon op andere gronden (bijvoorbeeld de arbeidsmarkt) wilde toelaten, hoefde BuZa hier niet mee in te stemmen. De manier waarop de wet moest worden toegepast, was vastgelegd in artikel 104 van het Vreemdelingenbesluit van 1966, die later werd gewijzigd in 1972.¹⁸ Daarnaast introduceerde de nieuwe Vreemdelingenwet enkele verblijfstatussen. Vooral van belang voor de periode 1968-1977 zijn de Vergunning tot Verblijf (vrv) voor bepaalde en voor onbepaalde tijd.¹⁹

Het eerste selectietijdstip voor asielzoekers was nog altijd het moment van binnenkomst. Medewerkers van de Koninklijke Marechaussee konden asielzoekers weigeren aan de grens vanwege het ontbreken van middelen van bestaan en wanneer zij geen reispapieren hadden. Tsjecho-Slowaken, bijvoorbeeld, moesten een visum hebben.²⁰ Asielzoekers konden ook worden geweigerd wanneer was te voorzien dat zij de openbare orde zouden verstoren of slechts economische motieven aandroegen. Mensen die stelden dat zij vluchtelingen waren, moesten zich in Nederland direct bij de vreemdelingendienst melden. Kort na aanmelding vond het eerste gehoor plaats. De asielzoekers kregen een meldingsplicht opgelegd; vervolgens werd een nader gehoor gepland. Meestal werd dit afgenomen door een ambtenaar van de vreemdelingendienst. Asielzoekers belandden dus niet, zoals eerder, in De Rozenhof of in Huize Almar. Zij moesten nu zelf voor huisvesting zorgen en ze mochten niet werken totdat over hun aanvraag was beslist. Dit leidde ertoe dat bijvoorbeeld veel Portugezen werkloos in Amsterdam rondzwierven.

De staatssecretaris van Justitie en de ambtenaren van de hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking beslisten in de periode 1968-1977 over asielverzoeken. De contacten tussen dit departement en de minister en staatssecretaris van Justitie verliepen via de locosecretaris-generaal Fonteijs. Bij BuZa was de directie DAZ nog verantwoordelijk voor vluchtelingenzaken. Onder DAZ viel het bureau Vreemdelingenzaken, waarvan de verschillende hoofden zich bogen over individuele asielverzoeken. Daarnaast was BuZa verantwoordelijk voor het verzamelen van informatie over de herkomstlanden van asielzoekers.²¹ Deze taak werd belangrijker, omdat het nu mogelijk was om in de herkomstlanden van de Nieuwe Vluchtelingen naar informatie te zoeken. Over Portugal meldde de Nederlandse ambassadeur bijvoorbeeld, dat hij van een infiltrant had vernomen dat de straf die dienstweigeraars in Portugal kregen, zwaar was, maar niet onevenredig zwaar.²²

In 1974 kwam er toch weer een nieuwe Rozenhof: Huis ter Schie (net zoals Huize Almar onderdeel van een gevangenis). Maatschappelijk protest had duidelijk gemaakt dat er iets moest worden gedaan aan asielzoekers die op straat leefden. Bovendien was de situatie op de arbeidsmarkt verslechterd, zodat asielzoekers niet meer snel een baan vonden.²³ In Huis ter Schie kregen zij onderdak en eten. Zij kregen geen zakgeld en waren niet verzekerd tegen ziekte.²⁴ Als Justitie een bewoner van Huis ter Schie wilde toelaten als vluchteling of op andere gronden, hielpen particuliere organisaties

bij het vinden van werk en huisvesting. Overigens belandden niet alle asielzoekers in Huis ter Schie. Van de 194 personen die tussen maart 1974 en september 1974 asiel vroegen, verbleven er 59 in Huis ter Schie.²⁵ Hun verblijfsduur in dit tehuis varieerde tussen de 6 en 108 dagen. Het was niet precies duidelijk op grond waarvan Justitie sommige asielzoekers in Huis ter Schie plaatste. Personen met kennelijk ongegronde verzoeken – zij verbleven eerder in een veilig land of hadden zwakke asielmotieven – moesten gelijk worden afgewezen en uitgezet. Asielzoekers die al een baan en een verblijfplaats hadden, werden niet naar Huis ter Schie gebracht.

De secretaris-generaal van Justitie maakte in mei 1970 kenbaar hoe zijn ambtenaren moesten omgaan met Portugese asielzoekers.²⁶ Hij wilde niet het gehele asielbeleid veranderen, omdat hij hun komst 'te minuscuul, te tijdelijk en te weinig ontwikkeld' vond. De secretaris-generaal onderscheidde drie voorwaarden. Voldeed een Portugees hieraan en leverde het antecedentenonderzoek niets nadeligs op, dan verleende Justitie een vtv voor één jaar, maar niet de vluchtelingenstatus. De eerste eis was dat een Portugees binnen één maand na vertrek uit Portugal Nederland had bereikt (het land-van-ontvangstprincipe). Ten tweede moest hij aangeven dat hij op politieke overwegingen overging tot dienstweigering of desertie. De derde eis was dat de desbetreffende Portugees binnen twee maanden werk en huisvesting vond, of op zijn minst zicht hierop had. Dus al had een Portugees gegronde *vrees voor vervolging*, dan nog kwam hij niet in aanmerking voor vluchtelingenschap. Indien hij niet voldeed aan één van deze eisen, volgde uitzetting naar een derde land of, als dat niet mogelijk was, naar Portugal. Wanneer een Portugees geen werk vond of het niet bij een werkgever uithield, en vervolgens een beroep deed op de openbare kas, moest de politie zijn vtv intrekken of deze niet verlengen.²⁷ Het beleid leek streng, de praktijk was milder. Asielzoekers werden toegelaten wanneer hun motieven 'reëel' waren.²⁸ Een ambtenaar liet weten dat Justitie meestal berustte in toelating, wanneer er geen contra-indicaties waren en het vluchtverhaal niet te onwaarschijnlijk was.

In 1973 stelde het hoofd Vreemdelingenzaken een lijst met vragen samen die aan iedere Portugese asielzoeker moesten worden gesteld.²⁹ Naast vragen over politieke activiteiten en militaire dienst, ging het om vragen over de reisroute en het leven in Nederland, waarbij huisvesting, werk, school en politieke en criminele antecedenten centraal stonden. Vluchtmotieven, gedrag in Nederland en reisroute waren niet toevallig dezelfde eisen die aan Portugezen werden gesteld voor het verkrijgen van een vtv.

Portugezen die aankwamen in Nederland na afloop van de Anjerrevolutie in april 1974 kregen niet langer een vtv. Gewijzigde omstandigheden in Portugal zorgden ervoor dat het asielbeleid werd aangepast.³⁰ BuZa vond overigens dat dit nieuwe beleid nog te ruim was en alleen Portugezen die al lang in Nederland woonden, recht hadden op voortgezet verblijf.³¹ Asielverlening aan Portugezen, die nog in de asielprocedure zaten, was volgens BuZa 'moeilijk verkoopbaar' vanwege het democratische karakter van de nieuwe Portugese regering en het dekolonisatieproces. Uiteindelijk besloot Justitie alleen Portugezen een vtv te verlenen die voor de Anjerrevolutie Portugal hadden verlaten.³²

Twee dingen vallen bij deze Nieuwe Vluchtelingen op. Ten eerste werden de Nieuwe Vluchtelingen, ondanks hun beroep op asiel, beschouwd als gastarbeiders. Zij moesten echter tegelijkertijd ook politieke redenen hebben voor hun vertrek: hun

desertie moest gebaseerd zijn op politieke motieven. Dus ondanks hun beroep op vluchtelingenschap – Portugezen vroegen nadrukkelijk om de status van vluchteling – werden zij niet als vluchteling toegelaten, maar op andere gronden. Deze combinatie was geen probleem zolang de arbeidsmarkt de Portugezen kon opnemen. Toen de werkgelegenheid begin jaren zeventig afnam, liep deze manier van toelating verlenen spaak.³³ Belangrijk was de rol van de ambtenaren van SoZa, omdat zij de afgifte van een werkvergunning moesten goedkeuren. Ten tweede werd de vraag of een Portugees vluchteling was meestal niet beantwoord.³⁴ Zij kregen eerst een vtv (als zij voldeden aan de drie voorwaarden) en pas later kwam, indien de Portugees dat wenste, vluchtelingenschap aan bod.

Medewerkers van de vreemdelingendiensten van de vier grote steden namen de aanvragen waarin werd gevraagd om toelating als vluchteling en toelating op andere gronden (de A- en F-formulieren) in ontvangst, en namen het eerste gehoor af, waarbij het vooral ging om de personalia. Zij moesten de dossiers van asielzoekers die kans maakten op een vtv, doorsturen naar Justitie. Juist op hun functioneren hadden verschillende voorpleiters veel kritiek. De Portugezen werden door de 'luimen van de vreemdelingenpolitie en hun inferieure arbeid' oneerlijk behandeld, adus een actiegroep.³⁵ Het UAF meende dat vreemdelingendiensten in verschillende gemeentes asielzoekers anders behandelden.³⁶ Volgens het Kamerlid Wierenga (PvDA) vertelde de politie de Portugezen dat het in hun land nog zo erg niet was en dat jongemannen in Nederland ook moesten dienen. Hij had zelfs gehoord dat de politie een Portugees vroeg wat hij eigenlijk kwam doen.³⁷ In *Het Angola Bulletin* en in een brief van Amnesty stond dat Portugezen vaak geen kans kregen van de politie een vluchtelingenstatus aan te vragen.³⁸ Volgens de UNHCR was het nemen van een beslissing op basis van de politieverhoren een hachelijke onderneming.³⁹ De wantrouwende agenten zouden volgens Brouwer vooral oog hebben voor de situatie op de arbeidsmarkt. Daarom vatten zij volgens hem slechts irrelevante feiten samen en haakten zij af wanneer het interview interessant werd. Brouwer vond het verstandig alle interviews in Den Haag door gespecialiseerde ambtenaren te laten afnemen.⁴⁰ Hij wilde dat mensen met ongegronde verzoeken direct Nederland verlieten, terwijl zij van wie de aanvraag 'á prima vista' gegrond was, een vtv ontvingen als zij zicht hadden op werk. 'Een serieuze asielprocedure' zorgde volgens hem voor een daling van het aantal asielzoekers.⁴¹

Kritiek op de asielpraktijk werd in 1973 opgepikt door de staatssecretaris van Justitie Grosheide (ARP). Hij erkende dat asielzoekers niet altijd de kans kregen uit te leggen waarom zij gevlucht waren en dat zijn ambtenaren niet altijd goed functioneerden.⁴² Hij kwam in mei 1973 met het naar hem genoemd 'plan Grosheide'. Zijn plan richtte zich aanvankelijk op Portugese asielzoekers, maar het gold vanaf 1 maart 1974 voor alle asielzoekers. Het plan bestond uit twee fases. In de eerste fase bij aanmelding noteerde een medewerker van de vreemdelingendienst alle personalia. In de tweede fase volgde een gesprek met een contactambtenaar van Justitie.⁴³ De politie rondde, zo was het plan, het eerste gehoor af binnen vier dagen. In dit eerste gesprek ging het om de bonafiditeit van de asielzoeker. Kennelijk ongegronde verzoeken, bijvoorbeeld van een persoon die zei dat hij dienstweigeraar was, maar die nooit een oproep had ontvangen, werden direct afgewezen. Tijdens het tweede gesprek – het nader gehoor – met de contactambtenaar ging het niet alleen om de asielmotieven, maar werd ook

gekeken naar humanitaire motieven. Deze fase mocht maximaal tien dagen in beslag nemen, waarna het duidelijk moest zijn of de aanvrager een vtv voor een half jaar kreeg. Na dit half jaar werd het gedrag van de asielzoeker geëvalueerd. Hierbij ging het vooral om de aanpassing aan Nederland. Een van de eisen was dat de vreemdeling 'de handen uit de mouwen' stak.⁴⁴ Slechts bij ernstig onaangepast gedrag, vooral op crimineel of maatschappelijk gebied, verlengde Justitie de vtv niet, want 'asocialen of criminelen' waren ongewenst. Medewerkers van de UNHCR en BuZa hadden geen stem in dit proces, omdat zij alleen mochten adviseren over vluchtelingenschap.

De eerste zeef bleef in handen van de vreemdelingenpolitie, want op grond van het eerste gehoor werd beslist of de asielzoeker een nader gehoor kreeg. Diverse belangengroepen begrepen niet waarom sommige asielzoekers wel een nader gehoor kregen en anderen niet. Het UAF drong aan op een tweede gesprek voor alle asielzoekers.⁴⁵ Een andere kwestie waren de criteria op basis waarvan zaken na een half jaar werden geëvalueerd.⁴⁶ Moest een Portugees Nederlands spreken? Wat gebeurde er met de Portugees als hij buiten zijn schuld werkloos werd?⁴⁷ Critici vonden de termijnen ook volstrekt onrealistisch.⁴⁸ De kritiek op de vreemdelingendiensten en op het plan Grosheide maken duidelijk dat actiegroepen veel meer dan voorheen hun kritiek uitten op het functioneren van beslissers en op het asielbeleid. Zij boekten successen. Vertegenwoordigers van de NFV kregen het recht aanwezig te zijn bij het overleg over de verlening van mandaatverklaringen⁴⁹ en Justitie informeerde vanaf 1969 de hulpcomités wanneer een Portugees om asiel verzocht.⁵⁰

De meest opvallende voorpleiters waren in deze periode nieuwe actiegroepen. Zij hadden kritiek op de NFV, omdat deze de hulpverlening aan vluchtelingen uit NAVO-landen belemmerde.⁵¹ Onder druk van nieuwe actiegroepen stelde de NFV haar houding ten opzichte van de Portugezen bij, al had zij wel moeite met de werkwijze van deze nieuwe actiegroepen, omdat dat zo veel 'politieke tamtam' maakte.⁵² De traditionele hulpverlening moest dus ook een omslag maken.

Vooral jongeren richtten in de periode 1968-1977 actiegroepen op die hulp boden aan gevluchte Portugezen.⁵³ De jeugdige leeftijd van de Portugezen maakte dat jongeren zich verwant voelden met de idealen van de dienstweigeraars. Niet alleen in Nederland, maar ook in tal van Europese landen kregen de Portugezen steun. In Zweden bijvoorbeeld, waar zich in 1970 30 tot 100 deserteurs aanmeldden, ontstonden meerdere vluchtelingenwerkgroepen.⁵⁴ Na aankomst in Nederland, konden Portugezen contact zoeken met leden van het Angola Comité, Amnesty, Release, de actiegroep Verzet en Werk, het Jongeren Advies Centrum (JAC), de Portugezen Werkgroepen Amsterdam en Groningen, de NFV en de Stichting Bijstand Buitenlandse Studenten.⁵⁵ Enkele oudere groepen, waaronder de NFV, richtten in 1970 het 'Adviesburo voor Portugezen' op, dat de jonge Portugezen uitleg gaf over de asielprocedure en hen voorberedde op wat hen in Nederland te wachten stond.⁵⁶ Maandelijks ontving Justitie van dit adviesbureau een lijst met nieuwe meldingen. Bijzondere gevallen werden apart doorgegeven, bijvoorbeeld toen de eerste drie Portugeese vrouwen zich aanmeldden.

De meest invloedrijke nieuwkomer was het Angola Comité, dat zocht naar publiciteit in zijn campagne tegen koloniale oorlogen in Afrika, onder meer via de succesvolle actie: 'Angola-koffie: geld voor massamoord.'⁵⁷ Sinds de interventie in de zaak van de vliegtuigkaper (uit het vorige hoofdstuk) verleende het Angola Comité opvang

en juridische begeleiding aan Portugese asielzoekers. Volgens Justitie 'ronselden' de leden van dit comité Portugezen in Frankrijk en ze lieten hen asiel aanvragen in Nederland om zo aandacht voor hun zaak te genereren. Een medewerker van Vreemdelingenzaken weet de grote mediabelangstelling voor de Portugese asielzoekers aan het allesbehalve 'objectieve voorlichtingsbeleid' van het Angola Comité.⁵⁸ Het ging het Angola Comité volgens hem niet om het geven van hulp aan Portugezen, maar om de promotie van hun eigen doeleneinden: een einde maken aan de koloniale oorlogen in Afrika. Hij zag wel bij de leden van dit comité een politieke overtuiging, maar die was, naar zijn idee, afwezig bij de Portugese asielzoekers. In 1972 liet de voorzitter van het Angola Comité weten dat zij hadden bereikt dat de Nederlandse regering zelden Portugezen uitzette.⁵⁹ Duidelijk is dat zowel de Portugese dienstweigeraars als de actiegroepen profiteerden van de samenwerking.

Er waren tal van andere actiegroepen. De groep Verzet en Werk vond dat Justitie de Portugezen veel te lang in een onzekere, onveilige en onbekende situatie liet wachten.⁶⁰ Enkele zelforganisaties van Portugezen, zoals de Rode Hoed, drongen in een petitie erop aan dat er een einde moest komen aan de onderdrukking van Afrikanen in de Portugese koloniën. De Portugese deserteurs die tegen dit onrecht protesteerden, hadden het recht op politiek asiel.⁶¹ Het feit dat Nederland de Portugezen het recht op toelating als vluchteling onthield, betekende volgens deze groep steun aan het fascistische Portugese regime.

Asielzoekers kregen ook meer bescherming en steun van Kamerleden dan voorheen. Dit resulteerde in veel Kamervragen. Linkse Kamerleden, vooral van de PVDA en de PSP, braken in het parlement een lans voor de Portugezen.⁶² Deze Kamerleden hadden vaak nauwe contacten met de hiervoor genoemde actiegroepen en met de advocaten van asielzoekers. De media gingen ook nadrukkelijker dan in eerdere decennia een rol spelen; ze bekritiseerden steeds vaker het asielbeleid. *De Tijd* beschreef in 1972 de asielprocedure als een mysterieus onderonsje tussen ambtenaren zonder enige invloed van rechters en parlementariërs.⁶³ De redactie van het *NRC Handelsblad* schreef dat ambtenaren alle termijnen overschreden en verzoeken om vluchtelingen-schap ongevraagd omzetten in aanvragen om toelating als gastarbeider.⁶⁴

De minister van Justitie was verbolgen over de kritiek op zijn beleid.⁶⁵ Hij legde de Tweede Kamer uit dat asielverzoeken individueel en eerlijk werden beoordeeld, want er bestond geen 'besliscomputer'. Voor hem waren 'het menselijke verstand en gevoel', naast wettelijke bepalingen, de meest betrouwbare richtlijnen.⁶⁶ De voorzitter van de NFV liet weten dat er aan de 'randen en grenzen' tussen de NFV en Justitie verschillen bestonden bij de beoordeling van asielverzoeken.⁶⁷ Uit de opmerkingen van de minister en de voorzitter van de NFV blijkt, dat ambtenaren van de directie Vreemdelingenzaken speelruimte hadden en dat pressiegroepen door gebruik van de juiste argumenten de uitkomsten van asielverzoeken konden veranderen. Kamerlid Wittevaal van Stoetwegen (CHU) had oog voor de acties van goedbedoelende buitenstaanders, maar zij hechtte meer belang aan de mening van goedgeïnformeerde commissieleden van de ACV die de verzoeken om herziening van asielzoekers behandelden.⁶⁸ Hun advies was Justitie niet altijd welgevallig, stelde zij, maar Justitie volgde dit advies meestal wel. Als de ACV toelating aanraaide en de ambtenaren aarzelden, zei de minister van Justitie volgens haar: 'die ene kan er ook nog wel bij.'⁶⁹

Statussen en het einde van het tijdperk van de mandaatverklaringen

In deze periode bestonden er in Nederland, zoals voorheen, twee soorten vluchtelingenstatussen: die voor conventievluchtelingen en die voor mandaatvluchtelingen. Mandaatvluchtelingen vielen, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, onder het mandaat van de UNHCR.⁷⁰ Conventievluchtelingen kregen toelating als vluchteling in Nederland op grond van artikel 15 van de Vreemdelingenwet uit 1965. Zij kregen de A-status. In de praktijk werd deze weg in deze periode zelden bewandeld.⁷¹ Er waren twee redenen waarom Justitie en BuZa artikel 15 zelden gebruikten. Ten eerste was er een goed alternatief: een vtv plus een mandaatverklaring. Ten tweede schiep toelating op grond van artikel 15 een bijna onbreekbare band met Nederland. Het uitzetten van een conventievluchteling was vrijwel onmogelijk.⁷² Na afwijzing van een verzoek om toelating op grond van artikel 15, kon een asielzoeker bezwaar aantekenen bij de acv. Het spaarzame gebruik van artikel 15 wees volgens de staatssecretaris van Justitie niet op een restrictief asielbeleid, omdat asielzoekers die zeiden dat ze vluchteling waren, een mandaatverklaring konden krijgen. Dat voldeed volgens hem ook.⁷³

De praktijk leerde dat toelating op grond van artikel 15 alleen mogelijk was wanneer asielzoekers volledig waren geassimileerd of hadden aangetoond van bijzondere waarde voor Nederland te zijn.⁷⁴ Niet alleen de definitie van een vluchteling uit het Verdrag was een criterium, het ging ook om assimilatie.⁷⁵ In 1974 overwoog Justitie bijvoorbeeld de Turk C. te erkennen als vluchteling op grond van artikel 15.⁷⁶ BuZa stelde dat het bij toelating op grond van dit artikel onder meer ging om aanpassing aan Nederland. C. was pas kort in Nederland, zodat er dus nog niet kon worden aangetoond dat hij zich had aangepast. Een kladje in het dossier bevestigde dat onterecht besloten was artikel 15 toe te passen, omdat niet was voldaan aan de 'assimilatieoverwegingen'. Een paar maanden later maakte minister van Justitie in de Kamer kenbaar dat hij artikel 15 ruimer ging toepassen.⁷⁷ Een medewerker van BuZa fronste de wenkbrauwen, omdat toelating op grond van dit artikel betekende dat een sterke band met Nederland was geschapen. Migratie naar een derde land lag dan niet meer in de rede.⁷⁸ De assimilatieoverweging werd aan het einde van deze periode losgelaten. De reden was dat de UNHCR niet langer mandaatverklaringen verleende, waarover hierna meer.

Het onderscheid tussen conventievluchtelingen en mandaatvluchtelingen bestond vooral op papier, want zij hadden in de praktijk dezelfde rechten. Er was voor asielzoekers met een vtv weinig aanleiding om te vragen om een A-status; zij namen genoegen met een mandaatverklaring. Met deze verklaring kon immers bij BuZa een vluchtelingenpaspoort worden aangevraagd. Zo kregen zij een document in handen, afgegeven door de Nederlandse overheid, welke hun vluchtelingenschap erkende. Belangrijk was dat tegen afwijzing van de status van mandaatvluchteling geen beroep openstond. Volgens Justitie was het nodig dat beide vluchtelingenstatussen naast elkaar bestonden. Immers, wanneer een Jordaniër om asiel vroeg en Justitie hem geen vtv wilde verlenen, kon de UNHCR hem geen mandaatverklaring verlenen (een vtv was een voorwaarde voor afgifte van een mandaatverklaring). De vraag of deze Jordaniër vluchteling was, moest dan nog wel aan bod kunnen komen.

De praktijk van de verlening van mandaatverklaringen was tot de komst van de Portugezen weinig problematisch.⁷⁹ Asielzoekers kregen wanneer zij eenmaal een vtv

hadden, vaak zonder problemen een mandaatverklaring. Een medewerker van Justitie bevestigde dat bij personen van achter het IJzeren Gordijn met een verblijfsvergunning Justitie meestal berustte in afgifte van mandaatverklaringen.⁸⁰ Toch was toetsing nodig, aldus een ambtenaar van Justitie, om te voorkomen dat de UNHCR mandaatverklaringen verleende aan personen 'die zelfs ons te merkwaardig aandoen en in het geheel niet door de beugel kunnen'.⁸¹ Brouwer legde uit dat hij vanaf eind jaren zestig ieder verzoek individueel toetste. Hij gebruikte hiervoor zes typen bronnen: justitiële stukken, dossiers van het Adviesburo voor Portugezen, brieven geschreven door de aanvrager, eigen verhoren, rapporten van mensenrechtenorganisaties en richtlijnen uit Geneve.⁸² Tussen juni 1967 en januari 1972 vroegen 2.111 personen asiel aan. In deze periode verleende UNHCR 1.116 mandaatverklaringen. Het aantal asielzoekers aan wie Nederland een vtv verschafte, was groter dan het aantal mensen dat een mandaatverklaring kreeg.⁸³ De zaak van de Tsjecho-Slowaak F. verduidelijkt de gang van zaken. F., die in 1971 naar Nederland reisde, vond een baan en een Nederlandse geliefde. Op grond daarvan kreeg hij een vtv. Van de UNHCR kreeg hij een mandaatverklaring nadat hij verklaarde 'dat hij om politieke aangelegenheden geen contact wenste met de Tsjecho-Slowaakse autoriteiten'.⁸⁴ Met dit document verkreeg hij een Nederlands vluchtelingenpaspoort, waarna de Nederlandse autoriteiten hem als vluchteling beschouwden.

De UNHCR trachtte de afgifte van mandaatverklaringen buiten de invloed van Justitie en BuZa te houden.⁸⁵ Het systeem van afgifte van mandaatverklaringen functioneerde goed zolang er geen meningsverschillen waren over wie een vluchteling was. Na ratificatie van het protocol van New York in 1968 konden asielzoekers met een geheel andere achtergrond, dus ook Nieuwe Vluchtelingen, een vluchtelingenstatus krijgen.⁸⁶ Ten Doesschate wees erop dat de rol van de UNHCR door hun komst in gevaar kwam.⁸⁷ Bovendien blijkt uit nota's dat Justitie en BuZa twijfelden aan de juistheid van de afgifte van mandaatverklaringen. Het leek, volgens het hoofd Vreemdelingenzaken, alsof ook economische vluchtelingen mandaatverklaringen kregen.⁸⁸ Brouwer zou volgens Justitie geregeld alleen verwijzen naar de reisroute en het arbeidsverleden van asielzoekers, maar de vertegenwoordiger van de UNHCR analyseerde hun politieke overtuigingen niet.⁸⁹ Brouwer kreeg in 1970 het verzoek alleen een mandaatverklaring te verstrekken aan personen wanneer bleek dat hun *vrees voor vervolging* gegrond was.⁹⁰ Het gevolg was dat verzoeken om mandaatverklaringen van Oost-Europeanen niet langer 'hamerzaken' waren. Na 1970 keurde Justitie ieder verzoek om een mandaatverklaring afzonderlijk goed.⁹¹

De problemen ontstonden toen Portugezen om mandaatverklaringen vroegen. Als zij deze verklaring kregen, was BuZa gedwongen een vluchtelingenpaspoort af te geven en werd erkend dat Portugal haar onderdanen vervolgde. Het was dus zaak voor de UNHCR om aan te tonen dat Portugezen in hun land waren vervolgd. De UNHCR liet BuZa zien hoe tien verzoeken om mandaatverklaringen van Portugezen waren geëvalueerd.⁹² Volgens Brouwer waren zij allen rechtstreeks naar Nederland gereisd en hadden zij werk of een studieplaats gevonden. Toch wilde hij maar vier van hen een mandaatverklaring verlenen. De Portugees O. ontving een mandaatverklaring, omdat hij was gekeurd voor militaire dienst en getraind. O. had naar eigen zeggen andere dienstplichtigen overgehaald te deserteren. De UNHCR beschouwde O. als betrouw-

baar, temeer daar hij zijn verklaringen niet opsierde met 'allerlei opsmuk'. BuZa keurde inwilliging van O.'s verzoek niet goed, omdat zijn enige verzetsdaad desertie was. De overige drie inwilligingen, 'hoewel zwak', accordeerde BuZa, omdat de aanvragers enigszins politiek actief waren. Een van hen was volgens de UNHCR een schrijver van verzetspoëzie. Hij presenteerde een consistent relaas en volgens de UNHCR was hij zonder meer een vluchteling, vooral ook omdat hij zijn zaak met bewijsmateriaal ondersteunde. Een andere Portugees vond de koloniale oorlog een verspilling van geld. De UNHCR zag in hem een noeste werker, maar hij voldeed op 'geen stukken na' aan de eisen van het Verdrag. Het ging de UNHCR, zo blijkt, om politieke activiteiten van de aanvrager en om consistente verklaringen. Het beleid van de UNHCR bij het afgeven van mandaatverklaringen aan Portugezen was restrictief te noemen.⁹³ Brouwer merkte op dat van de 500 Portugese asielzoekers die in 1972 om toelating als vluchteling vroegen, er slechts enkele tientallen gegronde redenen voor *vrees voor vervolging* hadden en dus in aanmerking kwamen voor een mandaatverklaring.⁹⁴

Het was vooral BuZa die weigerde in te stemmen met afgifte van mandaatverklaringen aan Portugezen. Toen in 1970 BuZa trachtte te voorkomen dat enkele Grieken en Portugezen een mandaatverklaring kregen, dreigde Brouwer in 1970 zijn taak neer te leggen. Hij wilde aan asielzoekers met gegronde *vrees voor vervolging*, ongeacht hun herkomstland, een mandaatverklaring kunnen geven.⁹⁵ Brouwer wilde, wanneer het verzoek in zijn ogen gegrond was, niet verantwoordelijk zijn voor een afwijzing van het verzoek. Uiteindelijk wist BuZa Brouwer over te halen door te gaan met zijn taak, omdat BuZa geen eigen onderzoeksapparaat had.⁹⁶ In 1972 liet Brouwer opnieuw weten dat hij wilde stoppen, omdat de statusbepaling van asielzoekers een taak was van nationale overheden. De UNHCR moest in zijn optiek dat proces alleen controleren.⁹⁷ Justitie erkende dat het beter was dat de beslissers in de toekomst het proces van statusbepaling op zich namen.⁹⁸ Uiteindelijk stopte de UNHCR in 1975 definitief met de afgifte van mandaatverklaringen.⁹⁹ Brouwer legde (nogmaals) uit dat de UNHCR niet verantwoordelijk kon zijn voor een afwijzende beschikking, wanneer het in de optiek van de UNHCR een vluchteling betrof. Nu er ook niet-humanitaire motieven meespeelden (hierbij doelde hij op de invloed van de diplomatieke relatie met Portugal), was er in zijn optiek voor de UNHCR geen plaats meer. Het gevolg van deze strijd was dat Justitie voortaan ging bepalen of een asielzoeker voldeed aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag. Personen die op dat moment een mandaatverklaring hadden, werden toegelaten op grond van artikel 15.¹⁰⁰

Toch wilde Justitie niet iedere asielzoeker die niet kon worden uitgezet, een vluchtelingenstatus geven. Om hiervoor een oplossing te vinden werd in 1974 de B-status gecreëerd. Een asielzoeker kreeg een B-status wanneer er humanitaire redenen waren die zich tegen zijn terugkeer verzetten. De B-status gaf minder rechten dan de vluchtelingenstatus. Deze laatste gaf recht op een studiebeurs, een vluchtelingenpaspoort en een uitkering. De houders van de B-status, waren geen vluchtelingen, maar terugkeer werd van hen niet verwacht.¹⁰¹ Door het gebruik van de B-status werd voorkomen dat een precedent werd geschapen, en een herkomstland werd geschoffeerd doordat een van hun onderdanen een vluchtelingenstatus kreeg. In de volgende periode, zo zal blijken, werd de B-status de meest gebruikte status.

Kortom, in de periode 1968-1977 veranderde het asielbeleid en de asielwetgeving ingrijpend. Na ratificering van het Protocol van New York in 1968 vielen ook personen die vluchtten als gevolg van gebeurtenissen *na* 1951, onder het Verdrag. Nieuwe Vluchtelingen konden nu in aanmerking komen voor een vluchtelingenstatus.¹⁰² Asielzoekers die voldeden aan het Verdrag, ontvluchtten mogelijk bevriende en vijandige landen.¹⁰³ Een andere belangrijke wijziging was dat de UNHCR in deze periode de afgifte van mandaatverklaringen staakte. De beslissers gingen voortaan bepalen of een asielzoeker voldeed aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag.

4.4 WIE VROEGEN OM ASIEL EN WAAROM?

De komst van uitgenodigde vluchtelingen

In de periode 1968-1977 nodigde Nederland twee groepen vluchtelingen uit voor hervestiging: Aziaten uit Oeganda, en Chilenen en andere Latijns-Amerikanen uit Chili.¹⁰⁴ In 1972 gaf de president van Oeganda, Idi Amin, de 60.000 tot 80.000 Aziaten in zijn land, die er soms al generaties woonden, opdracht om binnen negentig dagen te vertrekken. 30.000 van hen gingen naar Engeland. Voor de overigen benaderde de UNHCR tientallen andere landen met het verzoek om opname van groepen op korte termijn. Nederland was bereid 50 gezinnen (300 personen) op te nemen. De Aziaten uit Oeganda waren in Nederland de eerste substantiële groep vluchtelingen van niet-Europese afkomst.¹⁰⁵ Ze behoorden in Oeganda tot de middenklasse of hoger, waren goedgeschoold, en hadden handelscontacten.¹⁰⁶ Toen de UNHCR Nederland voor de tweede maal vroeg een groep Oegandezen op te nemen, weigerde Nederland vanwege de slechte integratiekansen van Oegandezen.¹⁰⁷

Meer dan duizend personen uit Chili werden in de periode 1973-1979 uitgenodigd om zich in Nederland te vestigen.¹⁰⁸ Uniek aan hun komst was dat zij aanvankelijk niet door de UNHCR waren voorgedragen, maar dat ze hun toevlucht tot de Nederlandse ambassade in Santiago hadden gezocht. Op 11 september 1973 maakte een militaire coup een einde aan het bestuur van democratisch gekozen Chileense president Salvador Allende en kwam Pinochet aan de macht. Allende probeerde in de jaren zeventig van Chili een socialistisch land te maken. Dit trok sympathisanten en vluchtelingen (in totaal ongeveer 17.000) aan uit buurlanden. Na de coup ontvluchtten zij en tienduizenden linkse Chilenen Chili. Zij gingen naar tal van Europese landen waaronder Oost-Duitsland. Sommige mensen vluchtten de grens niet over, maar zochten hun heil in ambassades van Westerse landen in Chili waar zij diplomatiek asiel vroegen. Nederland kende nauwelijks een traditie van het verlenen van diplomatiek asiel.¹⁰⁹ Volgens een medewerker van BuZa was voor 1966 zelfs nog nooit diplomatiek asiel verleend.¹¹⁰ Chili erkende deze vorm van asielverlening, zodat zij die hun toevlucht zochten in de Europese ambassades, een vrijgeleide kregen waarmee zij Chili konden verlaten. De aanvragen van hen die op de Nederlandse ambassade te Santiago asiel vroegen, werden getoetst door een Nederlandse diplomaat. De meeste asielzoekers waren Chilenen, maar er waren ook linkse activisten bij uit andere Zuid-Amerikaanse landen. Het proces van asielverlening onttrok zich grotendeels aan toezicht vanuit Ne-

derland. Hoewel Justitie de inwillingen goedkeurde, leek zij geen inhoudelijke stem in het selectieproces te hebben.

Een nota uit september 1973 laat zien dat Nederland de slachtoffers van Pinochets bewind die zich aanmeldde op de ambassade, wilde helpen.¹¹¹ Na ontvangst in de ambassade, moest een diplomaat beoordelen of er acuut levensgevaar voor de asielzoeker bestond. Wanneer dit acute levensgevaar was geweken, moest de asielzoeker de ambassade overigens weer verlaten. Het ging bij de beoordeling om de vraag of er sprake was van *vrees voor vervolging* en of het ging om een bekend persoon. Op de Nederlandse ambassade verbleven onder meer de echtgenoot van de dochter van president Allende en de voormalige ambassadeur van Costa Rica.¹¹² In de Ministerraad maakte de minister van BuZa bekend dat de ambassade enkele Chilenen opnam. Dit had hij niet eerder kenbaar gemaakt, omdat hij vreesde dat dan vele Chilenen hun voorbeeld zouden volgen.¹¹³ Hij legde uit dat alleen zij asiel kregen van wie in redelijkheid vaststond dat zij, gelet op hun positie tijdens het bewind van Allende en het willekeurige en gewelddadige optreden van de Junta, bij aanhouding levensgevaar liepen. Dat de ambassadeur sommige Chilenen weigerde toe te laten, kwam hem op kritiek te staan van journalisten, kerkelijke en humanitaire instellingen, internationale organisaties en geestelijken.¹¹⁴

Sommige Chilenen kwamen de ambassade binnen als bezoeker, anderen klommen over de muren en hekken. Al snel bewaakten de nieuwe Chileense autoriteiten de Europese ambassades en nam het aantal 'muur- en hekspringers' af. De minister van BuZa adviseerde zijn ambassadeur niet-Chilenen naar de UNHCR door te verwijzen, en asielzoekers met zwakke motieven of personen met criminele antecedenten te weren. Van een groep van twintig Chilenen, die de ambassade binnendrong, verleende de ambassadeur er elf gastvrijheid. Hij merkte op dat van de personen van wie het verzoek was afgewezen niemand was gearresteerd, nadat zij de ambassade in het geheim hadden verlaten. Hij vond het een onaangename taak een Chileen af te wijzen, maar zijn ambassade had slechts een beperkte capaciteit. De ambassadeur legde uit dat er een 'zware verantwoordelijkheid over levenskwesties' op zijn schouders en die van zijn medewerkers rustte en dat zij hierbij naar 'eer en geweten handelden'.

Volgens de ambassadeur kwam 'de stroom' vluchtelingen goed op gang nadat bekend werd dat de Nederlandse ambassade personen opving. De ambassadeur liet weten dat hij aanvankelijk in staat was verschil te maken tussen slechte en goede zaken, maar toen de aantallen toenamen, ontbraken hem de tijd en middelen de asielverzoeken grondig te evalueren.¹¹⁵ In totaal verbleven ruim honderd personen in de ambassade. Medio november 1973 waren er vanuit de ambassade 29 personen naar Nederland gezonden en verbleven er nog 25 anderen op de ambassade. Een voorbeeld van het moeizame selectieproces was de komst van twee Chileense postbodes, die via een aangrenzend huis op het terras van de ambassade sprongen. De ambassadeur slaagde er naar eigen zeggen niet in de twee vrijwillig de ambassade te laten verlaten. Hen met geweld verwijderen was ongewenst, omdat zij dan in de armen van de politie liepen. De ambassadeur vermoedde dat de twee postbodes spionnen waren, gelet op de angst die zij de andere gasten inboezemden.¹¹⁶ Volgens de ambassadeur was het evident dat zij geen vluchtelingen waren. Zij verlieten de ambassade in de nacht. Een ander geval was G., die naar eigen zeggen eerder werkte op het Chileense consulaat

te Rotterdam. G. vertelde dat hij lid was van een verboden partij en propaganda verspreidde. Volgens de ambassadeur bleek uit onderzoek dat de gevaren voor de man in Chili niet groot waren. Daarom moest hij vertrekken.

Na december 1973 gaven de Chileense autoriteiten geen vrijgeleides meer af aan de bewoners van Europese ambassades. Het systeem van diplomatiek asiel functioneerde niet langer, omdat de vluchtelingen in de ambassades Chili niet meer konden verlaten.¹¹⁷ Hierna nam overigens het aantal Chileenen dat naar Nederland vertrok toe. Vanaf medio 1974 vertrokken ongeveer duizend Chileense en Latijns-Amerikaanse vluchtelingen naar Nederland. Hun status werd niet langer bepaald door Nederlandse diplomaten op de ambassade te Santiago, maar door de UNHCR in Chili. Zij waren door de UNHCR geselecteerd uit de vluchtelingenkampen in Chili.

De komst van de vluchtelingen uit Chili was belangrijk omdat hierdoor het vluchtelingenwerk in Nederland nieuw leven werd ingeblazen. Na aankomst in Nederland kregen de Chileense vluchtelingen veel hulp van Nederlanders.¹¹⁸ Dit had te maken met hun katholieke geloof en westers georiënteerde cultuur, het socialistische regime van Allende en de identificatie met politieke partijen in Chili. In tal van plaatsen ontstonden Chilicomités. Niet langer waren alleen Oost-Europeanen vluchtelingen, maar ook uit de rechtse Latijns-Amerikaanse dictaturen kwamen vluchtelingen. De zaak van de Chileenen laat ook zien hoe een ambassadeur in een verwarrende burgeroorlogssituatie echte vluchtelingen van onechte vluchtelingen probeerde te scheiden. Het valt op dat de handelswijze van de ambassadeur veel overeenkomst vertoonde met de Nederlandse asielprocedure: de vrees voor grote aantallen en de beperkte opvangcapaciteit (van de ambassade), de angst voor de komst van spionnen, kritiek van voorpleiters op het karige beleid en de moeilijkheden bij het maken van onderscheid tussen echte en onechte vluchtelingen.

De komst van asielzoekers

Niet alleen het aantal uitgenodigde vluchtelingen nam toe in de periode 1968-1977, maar ook het aantal personen dat asiel vroeg in Nederland. Zij worden in de nota's ook steeds vaker *asielzoekers* genoemd, een term die voor die tijd weinig gangbaar was.¹¹⁹ De Nieuwe Vluchtelingen werden in Nederland, maar ook elders in Europa, aangeduid als 'de facto vluchtelingen'.¹²⁰ In Nederland werden zij ook wel geassilieerden of asielgerechtigden genoemd.¹²¹ Asielzoekers waren steeds vaker geen gewone vreemdelingen, maar ook geen vluchtelingen.¹²² De vertegenwoordiger van de UNHCR stelde in 1973 dat het in 1945 duidelijk was of iemand een vluchteling of vreemdeling was, maar dat in de jaren daarna verschil ontstond tussen de status van vluchteling en die van asielgerechtigde.¹²³ De status van vluchteling bood verregaande bescherming. Zij die deze status hadden, genoten vrijwel alle rechten van de nationale burger. De status van asielgerechtigde was een 'lichtere status', die beschermde tegen terugzending naar het herkomstland en recht gaf op werk en een vreemdelingenpaspoort. Al voordat de B-status werd ingevoerd in 1974, bestond dus in de praktijk al de lichtere status van asielgerechtigde.

In tabel 6 is te zien dat het aantal asielzoekers in de periode 1968-1970 groot was. Het ging vooral om Tsjecho-Slowaken. In januari 1968 zette de Tsjecho-Slowaakse

overheid hervormingen in gang die moesten leiden tot een meer gematigde vorm van communisme en meer onafhankelijkheid van de su. De inval in augustus 1968 door de andere landen van het Warschaupact, onder leiding van de su, maakte een einde aan de Praagse Lente. 70.000 mensen vluchtten onmiddellijk uit Tsjecho-Slowakije. Dit aantal liep geleidelijk op tot 300.000. Bij het begin van de Praagse Lente woonde er ongeveer duizend Tsjecho-Slowaken in Nederland. Het werd niet als een probleem gezien om hen blijvend op te nemen.¹²⁴ Het beleid voor Tsjecho-Slowaakse asielzoekers die rechtstreeks uit hun land naar Nederland reisden, was geruime tijd ruimhartig.¹²⁵ De minister-president verklaarde dat Nederland geen Tsjecho-Slowaak tegen zijn zin zou uitzetten.¹²⁶ In hun persoonsdossiers is weinig discussie. De Nederlandse regering was daarnaast bereid een groep Tsjecho-Slowaken uit te nodigen voor vestiging uit landen waar zij naartoe waren gevlucht. Bij het uitnodigen van Tsjecho-Slowaken moesten humanitaire overwegingen centraal staan, maar er werd (wederom) gekeken naar de kansen op de arbeidsmarkt in Nederland. Deze pragmatische houding is opvallend kort na het begin van de Praagse Lente. Uiteindelijk vestigden Tsjecho-Slowaakse vluchtelingen zich niet blijvend in vluchtelingenkampen en hervestigde Nederland geen Tsjecho-Slowaken vanuit andere landen.

TABEL 6 AANTALLEN ASIELZOEKERS 1968-1977¹²⁷

Tijdvak	Totaal aantal asielzoekers	Ingewilligd	Afgewezen	Nog niet besloten/ nog in behandeling
1/6/1968-1/6/1970	1.256	1.168	27	61
1/6/1970-1/6/1971	494	332	63	99
1/6/1971-1/6/1972	419	247	72	100
1/6/1972-1/6/1973	271	146	64	61
1/6/1973-1/1/1974	88	45	34	9
1974	350	175	102	73
1975	283	255	onbekend	onbekend
1976	469	556	onbekend	onbekend

Bron: NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Tabel, gemaakt door Bureau Statistiek (1976).

Tussen juni 1968 en april 1970 vroegen 1.203 personen asiel (de aantallen wijken iets af van die in tabel 6 omdat de periode anders is). Het ging om 938 Tsjecho-Slowaken, 97 Portugezen, 49 Polen, 32 Hongaren, 18 Joegoslaven, 13 Roemenen, 10 Nigerianen, 6 Grieken, 4 Zuid-Afrikanen, 4 Oost-Duitsers, 4 Bulgaren, 3 Russen en 25 anderen. 995 van hen kregen toelating tot Nederland, 68 migreerden naar een ander land, 13 vertrokken zelf, 21 kregen een afwijzende beschikking en van 10 personen was de zaak nog in behandeling in april 1970.¹²⁸ Het percentage asielzoekers dat niet in Nederland mocht blijven, is opvallend laag. Dit werd vooral beïnvloed doordat vrijwel alle Tsjecho-Slowaken in Nederland toelating als vluchteling kregen.

Vanaf 1967 vroegen Portugezen asiel in Nederland, omdat ze weigerden te vechten in Portugese koloniale oorlogen in Angola en Mozambique. Vanaf begin jaren zestig verscheepte Portugal duizenden jongemannen naar Angola en Mozambique. Portugezen deserteerden van het front, of verlieten hun land nadat zij de oproep voor

militaire dienst hadden ontvangen of nadat ze medisch waren gekeurd. Op het moment van de Anjerrevolutie in april 1974, toen Salazar via een militaire coup werd verdreven, verbleven ongeveer 80.000 jonge Portugezen buiten hun land, vooral in Frankrijk.¹²⁹ In Nederland hadden in oktober 1970 in totaal 129 Portugezen om asiel gevraagd. Daarvan kregen er 71 een verblijfsvergunning, 49 zaken waren nog in behandeling, 6 Portugezen vertrokken uit Nederland en 3 verzoeken werden afgewezen.¹³⁰ Als verklaring voor het grote aantal zaken dat nog in behandeling was, wees Justitie op de twijfels over hun 'werkwillegheid'. Tot maart 1973 kregen 450 Portugezen asiel, waarvan volgens ambtenaren van Justitie en CRM slechts 10 procent 'mislukte'.¹³¹ Onder mislukken werd verstaan 'het doelloos rondhangen zonder werk'. Na maart 1973 vroegen nog ongeveer 250 Portugezen om de status van vluchteling bij Justitie. Cijfers over de periode 1970-1972 laten zien dat van de 442 Portugezen 78 procent dienst weigerde, 16 procent deserteerde en 6 procent Portugal verliet wegens politieke activiteiten.¹³²

In 1974 ontving Justitie 350 asielverzoeken van mensen uit 43 verschillende landen, maar uit 20 landen was slechts één asielzoeker afkomstig. Ongeveer 40 procent kwam nog altijd uit Oost-Europa. Van de 350 asielzoekers kregen er 12 een vluchtelingenstatus (de A-status), 163 kregen een andere verblijfsvergunning, 34 verdwenen uit Nederland met onbekende bestemming, 1 overleed, 102 werden afgewezen en 38 zaken waren nog onbeslist.¹³³ Tabel 6 laat zien dat het afwijzingspercentage van asielzoekers in 1974 aanzienlijk hoger lag dan voor 1974. De reden was dat Portugezen die na de Anjerrevolutie Portugal verlieten, niet langer voor een vtv in aanmerking kwamen. Duidelijk was dat slechts een enkeling een vluchtelingenstatus kreeg en dat het percentage asielverzoeken dat werd afgewezen in de loop van deze periode toenam.

Bij de evaluatie van de motieven van de Oude Vluchtelingen – de Oost-Europeanen – werd ouder asielbeleid gecontinueerd. Niet het antwoord op de vraag of de asielzoeker vrees had voor vervolging gaf de doorslag, maar of Nederland de asielzoeker kon verwijderen naar een ander land. Belangrijke criteria waren nog altijd de reisroute en de *vrees voor vervolging* vanwege Republiekvlucht. Repatriëring van Nieuwe Vluchtelingen leek mogelijk, wanneer hun asielverzoek was afgewezen, omdat zij niet langer uit Oost-Europa kwamen en hun regimes niet als de vijand werden beschouwd. Beslissers vonden de verzoeken van de Nieuwe Vluchtelingen om toelating als vluchteling onterecht, omdat er geen sprake was voor gegronde *vrees voor vervolging* in hun land.

4.5 DE ZAAK WAVER

De Amerikaanse deserteur Waver is waarschijnlijk Nederlands bekendste asielzoeker of in ieder geval was hij dat op het moment dat zijn zaak speelde.¹³⁴ In onderzoeken naar zijn zaak ligt de nadruk op de juridische gang van zaken en de rol die Waver speelde als symbool van de Vietnambeweging.¹³⁵ De zaak Waver had niet alleen gevolgen voor de juridische invulling van het begrip *vluchteling*, maar zijn zaak veranderde ook de relatie tussen de Raad van State en de regering.¹³⁶ In zijn zaak gebruikten journalisten, actiegroepen, advocaten en Kamerleden argumenten die kenmerkend

waren voor de ontvangst van Nieuwe Vluchtelingen. Bovendien was dit de eerste keer dat een individuele asielzoeker massaal steun kreeg van het publiek, wat zichtbaar is in het grote aantal brieven dat Justitie ontving waarin voorpleiters met tal van argumenten het beleid van Justitie bekritiseerden.

Al voor de komst van Waver bleven Amerikaanse militairen een enkele keer in Nederland achter tijdens hun verlof vanuit hun in Duitsland gelegen bases.¹³⁷ De meeste van hen vertrokken met hulp van linkse activisten naar Frankrijk of Zweden, omdat deze landen geen deserteurs aan de vs uitleverden.¹³⁸ Volgens de historicus Rimko van der Maar motiveerden de Amerikanen hun desertie slechts gedeeltelijk met politieke motieven.¹³⁹ In een nota van Justitie staat dat bij alle militairen die tot 1967 waren aangehouden, een principiële desertiemotief ontbrak.¹⁴⁰ Bij beantwoording van een Kamervraag van Wiebenga (PvdA) uit 1969 over desertie van twee Amerikanen, meldde Justitie dat zij geen politiek motief hadden, maar dat zij hun komst motiveerden uit zucht naar avontuur.¹⁴¹ De twee keerden vrijwillig terug naar hun onderdeel. Na de aanmelding van Waver vroeg slechts een handvol Amerikanen om asiel.

Ralph Waver was getrouwd en had twee kinderen. Hij trad in 1967 als vrijwilliger voor vier jaar in dienst bij de Amerikaanse marine. Tussentijds verlengde hij zijn contract met twee jaar, omdat hij de toezegging kreeg dat hij zich kon specialiseren tot elektronicus. Waver was geboren in een conservatieve, blanke familie, die hem beschouwde als 'het zwarte schaap'.¹⁴² Hij legde uit dat hij vrijwillig in dienst trad vanwege studiekansen, het salaris en de mogelijkheid zo inzet in Vietnam te ontlopen, omdat hij diende op de Atlantische vloot.¹⁴³ Tijdens zijn diensttijd brokkelde zijn vertrouwen in zijn overheid af en ondernam hij naar eigen zeggen drie pogingen ontslag te krijgen. De laatste keer was in mei 1970, maar door obstructie van leidinggevend kreeg hij naar eigen zeggen geen contact met de juiste instanties.¹⁴⁴ Waver deserterde in juni 1970 in Vlaardingen, omdat hij was vervreemd van zijn land en hij niet langer een agressieve overheid wilde ondersteunen.¹⁴⁵ Daarnaast protesteerde hij tegen de rassendiscriminatie aan boord: personen met een donkere huidskleur kregen zwaardere straffen dan die met een lichte huidskleur.

Na zijn desertie bereikte hij al liftend de commune 'House of the Happy People' in Vlaardingen, waar hij in contact kwam met de actiegroep Release.¹⁴⁶ Een maand later vertrok hij naar Zweden, omdat hij hoorde dat daar de kansen op asiel groter waren.¹⁴⁷ Zweden bleek niet het paradijs te zijn. Hij vernam dat enkele Amerikanen toch waren overgedragen aan hun autoriteiten in Duitsland. Daarnaast realiseerde hij zich dat Amerikanen in Zweden weinig kansen kregen, waardoor ze veelal in drugs gingen handelen. Eind augustus keerde hij terug naar Nederland. Hij kwam via de advocaat Van Bennekom, in contact met de PvdA-Kamerleden Dankert en Barendregt. Met zijn vieren bezochten zij in oktober 1970 Fonteyn, de verantwoordelijke man voor afhandeling van asielverzoeken bij Justitie. Na een uitvoerig gesprek vertelde Fonteyn Waver dat hij niet te optimistisch moest zijn.¹⁴⁸ Nadat Waver en zijn advocaat de ruimte verlieten, sprak Fonteyn nog vijf minuten met de twee Kamerleden. Volgens hen verzekerde Fonteyn hen dat Waver een verblijfsvergunning kreeg indien hij voldeed aan enkele voorwaarden: hij mocht geen ruchtbaarheid aan zijn zaak geven, hij mocht niet in Amsterdam wonen en hij moest werk vinden. Bovendien moest onderzoek bevestigen dat het NAVO-statusverdrag (dat uitlevering van deserteurs en dienstweigeraars

aan lidstaten van de NAVO regelde) niet op Waver van toepassing was, moest zijn relaas kloppen en mocht Waver niet vragen om asiel. Dit laatste was volgens zijn advocaat geen probleem, omdat Waver niet aan de status van vluchteling hechtte. Het was geen kruistocht tegen zijn land en Waver wilde ook niet als martelaar of profeet worden beschouwd.¹⁴⁹ Nadat Waver in Haarlem werk vond, voldeed hij aan alle voorwaarden.¹⁵⁰

De toezeggingen van Fonteijn aan de Kamerleden speelden in de zaak Waver een rol. Hoewel Waver zich aan alle eisen hield, wachtte hem, volgens zijn voorpleiters, uitzetting.¹⁵¹ Toen de minister van Justitie vroeg aan Fonteijn of hij deze toezeggingen had gedaan, liet Fonteijn weten dat hij alleen de procedure had uitgelegd.¹⁵² De media hadden het over 'woordbreuk' van Fonteijn. *NRC Handelsblad* vond het ontstellend hoe eerdere toezeggingen onder tafel waren geveegd, ontstellend.¹⁵³ Wavers advocaat noemde in *De Groene Amsterdammer* de woordbreuk een belangrijke kwestie en legde uit dat hij al eerder had ervaren dat het woord van een ambtenaar van de vreemdelingendienst weinig waarde had, maar dat dit geval aantoonde dat dit speelde tot in de 'hoogste regionen'.¹⁵⁴ Fonteijn was duidelijk de gebeten hond. Niet langer was Justitie of wetgeving verantwoordelijk, maar een bewindsman of -vrouw. Het was onderdeel van een trend: aanvallen op politici werden steeds persoonlijker. Niet alleen Fonteijn kreeg kritiek, maar ook de staatssecretaris. In een brief werd snerend opgemerkt dat staatssecretaris Klaas Wiersma op school vroeger de bijnaam 'Klein Klaasje' had, en dat hij nu via streng optreden wilde laten zien dat hij een 'Grote Klaas' was.¹⁵⁵ Een andere man schreef dat hij niet snapte hoe de staatssecretaris deze onmenselijke uitlevering met zijn geweten in overeenstemming kon brengen.¹⁵⁶

Een ideale asielzoeker was Waver niet. Hij was vrijwillig in militaire dienst getreden, had zijn contract tussentijds verlengd en er was geen kans op uitzending naar Vietnam. In zijn voordeel pleitte dat hij aardig, rustig en intelligent was, zoals blijkt uit krantenartikelen en uit brieven die Justitie ontving. Verder was het mogelijk via Waver actie te voeren tegen de Vietnamoorlog, en bood zijn zaak links Nederland de kans tot protest tegen het conservatieve beleid van de regering De Jong (KVP, ARP, CHU en VVD).¹⁵⁷ In een opiniërend stuk stond dat Waver voor linkse actiegroepen een 'geschenk der Goden!': een door de overheid achternagezeten Amerikaan' was. Hij kon zich geen idealer geval voorstellen.¹⁵⁸

Wavers juridische procedure

Begin december 1970 meldde Waver zich bij de Haarlemse politie met het verzoek om een gewone verblijfsvergunning. De procureur-generaal adviseerde afwijzend, omdat hij meende dat Nederland Waver moest uitleveren aan de vs op grond van het NAVO-statusverdrag.¹⁵⁹ Een justitiële nota bevestigde dat Justitie geen reden zag Wavers verzoek in te willigen, ondanks eventueel 'rumoer'. Waver had immers op grond van gewetensbezwaren ontslag uit de dienst kunnen krijgen en er was geen kans dat hij naar Vietnam moest.¹⁶⁰ Het hoofd Vreemdelingenzaken wilde Waver één week de tijd geven zelf de benen te nemen, anders volgde uitlevering aan de vs. De secretaris-generaal van Justitie vond het gerechtvaardigd dat Wavers verzoek was afgewezen, omdat zijn aanwezigheid geen wezenlijk Nederlands belang diende.¹⁶¹ Ook hij vond het redelijk Waver een vertrektermijn te geven, zodat hij kon vertrekken naar

een land van zijn keuze. De minister van Justitie voegde hieraan toe dat Waver geen band had met Nederland. Hij vond het 'duidelijk dat de heer Waver in dit land niet thuishoort'.¹⁶² Wel vreesde de minister dat de pers hem afschilderde als een principiële tegenstander van de Vietnamoorlog. Een medewerker concludeerde dat de gehele ambtenarij het ermee eens was dat Waver Nederland moest verlaten.¹⁶³ De beslissers vonden het ideaal als hij vrijwillig vertrok, zodat het probleem de wereld uit was.

De enige overweging voor de afwijzende beschikking was dat zijn toelating strijdig was met het algemene belang, omdat hij geen enkele band met Nederland had.¹⁶⁴ Wavers advocaat en de twee Kamerleden organiseerden niet veel later een persconferentie, waarin zij uitlegden dat de afwijzing van Wavers verzoek onrechtmatig was.¹⁶⁵ De advocaat diende ook een herzieningsverzoek in. Tijdens de persconferentie en in het herzieningsverzoek ging het om de toezeggingen van Fonteijn en werd verwezen naar de afwijzingsgrond 'band met Nederland'.¹⁶⁶ Waarom Justitie Waver hierna niet alsnog een verblijfsvergunning gaf – en dus geruisloos toegaf – is niet duidelijk. Alle problemen zouden daarmee uit de wereld zijn geweest en niemand kon protesteren tegen het gedrag van 'het slaafse Nederland'.¹⁶⁷ De advocaat vond de afwijzing een geval van gebrek aan vooruitzien. Dit verbaasde Wavers advocaat ook nog in 2007. De vele nota's in het archief van Justitie en BuZa laten zien dat de angst voor de komst van meer (Amerikaanse) deserteurs het won van de vrees voor negatieve publiciteit.

Uit de zaak Waver blijkt dat Nederlandse burgers zich het lot van Waver aantrokken. In totaal vond ik 59 brieven, 12 petitie's (met tussen de 20 en 2.285 ondertekenaars) en 16 telegrammen die aan Justitie waren gestuurd. Sommige pleidooien bevatten geen argument, zoals een ansichtkaart waarop slechts staat dat Justitie Waver op vrije voeten moest stellen.¹⁶⁸ De argumenten die worden genoemd in de brieven, heb ik geturfd en gegroepeerd in de zeven frames (zie tabel 7). Opvallend is dat het argument dat verwijst naar de *traditie van gastvrijheid* (uit het *medemenselijkheidframe*) het vaakst voorkwam, nog vaker dan het argument dat Waver was vervolgd of daarvoor moest vrezen in de vs.

Daarnaast verschenen er honderden krantenartikelen over Waver – in lokale en landelijke dagbladen – waarin beslissers, voorpleiters en tegenpleiters aan het woord kwamen. Slechts één persoon, een oud-Kamerlid (CHU), steunde in een brief het beleid van Justitie.¹⁶⁹ Hij wilde dat Waver de aanzegging kreeg te vertrekken naar een land dat niet tot de NAVO behoorde. Zo werd aan het rechtsgevoel van de Nederlanders voldaan en raakte Nederland hem kwijt. 23 personen wezen er in hun brieven op dat het Nederlandse asielbeleid willekeurig was (immers Oost-Europeanen werden wel toegelaten) en 42 voorpleiters vonden het Nederlandse asielbeleid te streng. Een man beschreef het beleid van Justitie als 'onmenselijk formalistisch'.¹⁷⁰

Voorpleiters hadden persoonlijk contact met Waver of voelden zich met hem verbonden doordat ze ook in Haarlem woonden of doordat ze idealen deelden. Meerdere Haarlemse organisaties schreven een brief aan de Tweede Kamer voor hun stadsgenoot.¹⁷¹ 2.285 Haarlemmers ondertekenden een petitie opgesteld door de Hervormde Gemeente.¹⁷² In een andere petitie, gestuurd door Haarlemmers, stond dat Waver gastvrijheid verdiende 'in onze stad'.¹⁷³ Studenten, andere jongeren en de vereniging van dienstweigeraars stuurden brieven en telegrammen.¹⁷⁴ Justitie stuurde, vanwege de grote aantallen, alle voorpleiters een standaardantwoord.¹⁷⁵

TABEL 7 ARGUMENTEN IN 87 BRIEVEN IN DE ZAAK WAVER

Frames	Problemdiagnose	Morele evaluatie	Aantal
1. Vervolging	Was er sprake van vervolging in het herkomstland?	Waver was vervolgd	38
		Niet vervolgd	Niet gebruikt
2. Geloofwaardigheid	De geloofwaardigheid van de asielzoeker	Wel geloofwaardig	5
		Niet geloofwaardig	Niet gebruikt
3. Aantallen	Omvang Nederlandse bevolking	Wel vol	Niet gebruikt
		Niet vol	Niet gebruikt
	Komst andere, asielzoekers, vreemdelingen of vluchtelingen	8	
	Het gevaar van het precedent	3	
4. Kritiek op de Nederlandse asielprocedure	Willekeur en gelijkheidsbeginsel		23
	Binnenlands vestigingsalternatief	Wel aanwezig	Niet gebruikt
		Niet aanwezig	Niet gebruikt
	Reisroute en het land-van-ontvangst-principe	Wel van toepassing	Niet gebruikt
		Niet van toepassing	Niet gebruikt
	Kritiek op het Nederlandse asielbeleid en op functioneren van ambtenaren, politici of een politieke partij	Te streng	42
Te slap		Niet gebruikt	
Vergelijking met asielbeleid andere landen	Strenger	5	
	Slapper	Niet gebruikt	
5. Medemenselijkheid	Duur verblijf, mate van integratie en aanpassing	Waver is goed geïntegreerd	3
		Geen aanpassing	Niet gebruikt
	Traumatische ervaringen in land van oorsprong, in Nederland en medische situatie	Medische situatie verzet zich tegen uitzetten	7
		Medische situatie verzet zich niet tegen uitzetten	Niet gebruikt
	Solidariteit met hen die het minder hebben		3
	Verwijzing naar eerdere ervaringen na komst van asielzoekers	Ervaringen tijdens Holocaust	11
Slechte ervaringen bij het opnemen van asielzoekers		Niet gebruikt	
Christelijke normen en waarden en de traditie van gastvrijheid		43	
6. De persoon	Sekse, leeftijd, klasse, burgerlijke staat		3
	Nationaliteit	Slechte mensenrechtensituatie	29
		Goed land	Niet gebruikt
	Familie in Nederland		Niet gebruikt
	Karakter en gedrag	Waver was aardig, intelligent, kwetsbaarheid	8
		Lui, crimineel	Niet gebruikt
Culturele, etnische, religieuze achtergrond	Waver verrijkt Nederland	7	
	Ze zijn anders	Niet gebruikt	
7. Kosten en baten	Angst voor publieke onrust	Vrees voor acties	5
	De situatie op de arbeidsmarkt	Wel ruimte	2
		Geen ruimte, krapte	Niet gebruikt
	Woningnood		Niet gebruikt
	Kosten		2
Diplomatieke belangen		26	

De staatssecretaris legde daarin uit dat hij op grond van verdragsverplichtingen en na zorgvuldige overweging van alle omstandigheden en alle juridische argumenten moest overgaan tot uitlevering van Waver.

Na de persconferentie konden de Amerikaanse autoriteiten niet stil blijven. Zij verzochten uitlevering van Waver, omdat zij vreesden dat anders meer Amerikaanse militairen zouden deserteren.¹⁷⁶ Niet veel later werd Waver gearresteerd. Hierdoor nam de actiebereidheid toe.¹⁷⁷ Een rechter moest oordelen of de uitwijzing van Waver op grond van het NAVO-statusverdrag was gerechtvaardigd. Hij twijfelde, omdat het onduidelijk was of het NAVO-statusverdrag nog geldig was nadat Waver uit Zweden terugkeerde om een vtv aan te vragen. Waver was dus niet als militair Nederland binnengereisd. Daarnaast vroeg de rechter zich af of Waver nog deel uitmaakte van het Amerikaanse leger en hij niet was ontslagen.¹⁷⁸ Volgens de rechter kon uitlevering vooralsnog niet aan de orde zijn. Justitie negeerde het advies van deze rechter en oordeelde dat Waver moest worden uitgeleverd.¹⁷⁹ Volgens de staatssecretaris wees niets erop dat het NAVO-statusverdrag zijn geldigheid verloor door verblijf in Zweden. Justitie vroeg de Franse jurist Lazareff of Waver nog viel onder de werking van het NAVO-statusverdrag nadat hij een periode in Zweden verbleef.¹⁸⁰ Lazareff was de aangewezen persoon, omdat hij hielp dit verdrag op te stellen en er een boek over had geschreven.¹⁸¹ Tot tevredenheid van Justitie concludeerde Lazareff dat het verblijf van Waver in Zweden de werking van het Verdrag niet beïnvloedde.¹⁸² Bovendien lieten de Amerikanen weten dat Waver nog altijd militair was.

In een kort geding verbood de Haagse rechtbank de Nederlandse autoriteiten Waver gedurende een periode van zes maanden uit te zetten. De rechter oordeelde dat hij in een dergelijk korte tijd geen gefundeerd oordeel kon vellen over dit complexe juridische vraagstuk. De haast die Justitie had om Waver uit te leveren, was niet gerechtvaardigd en strijdig met de beginselen van 'fair play'. Verder was volgens de rechter Wavers aanvraag van een vtv niet uitpuittend behandeld en was het mogelijk dat Waver een asielaanvraag indiende.¹⁸³ In dat geval was het volgens de rechter niet duidelijk of het Verdrag of het NAVO-statusverdrag voorrang had. Pas na uitspraken over deze twee verzoeken, wilde de rechter over het uitleveringsverzoek oordelen.¹⁸⁴

Justitie wilde uitlevering doorzetten, vooral om 'magneetwerking' te voorkomen.¹⁸⁵ De vs moest dan ook het uitleveringsverzoek handhaven¹⁸⁶ en Justitie moest de aanvragen om toelating als vluchteling en van een vtv behandelen bij de acv. Twee weken na het kort geding volgde een zitting bij de acv over de weigering van de afgifte van een vtv.¹⁸⁷ Tijdens de zitting kwam het eventuele vluchtelingenschap van Waver voor het eerst aan bod. De commissieleden adviseerden afgifte van een verblijfsvergunning voor zes maanden (net zoals de rechter) voor de duur van het onderzoek. De commissieleden van de acv vonden Waver geen vluchteling, omdat Amerikaanse deserteurs met en zonder politieke motieven gelijk werden bestraft.¹⁸⁸ Waver zou dus niet worden vervolgd op grond van zijn politieke overtuiging. Een paar maanden later diende het herzieningsverzoek bij de acv over de afwijzing van vluchtelingenschap.¹⁸⁹ Wavers advocaat betoogde dat zijn cliënt vluchteling was, omdat deserteurs die hun daad politiek motiveerden, een hogere straf kregen. Op 30 augustus 1971 wees de acv opnieuw zijn verzoek af, omdat de straf die Waver in de vs kreeg niet onmenselijk zwaar was en niet discriminatoir in vergelijking met andere deserteurs.¹⁹⁰

Door de ASVA (Algemene Studenten Vereniging Amsterdam) georganiseerde demonstratie van ongeveer tien jongeren voor het Huis van Bewaring in Haarlem, waar Waver gevangen zat. Zichtbaar is dat Waver vooral van de jeugd veel steun kreeg. De teksten op de spandoeken verwijzen naar de nauwe diplomatieke banden tussen Nederland en de vs. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (10/6/1971).

Tegen de afwijzing van een vtv en een vluchtelingenstatus tekende de advocaat beroep aan bij de Raad van State. Wavers advocaat voerde bij de Raad van State aan dat de zwaarte van Wavers straf in de vs wel degelijk werd beïnvloed door zijn politieke overtuiging.¹⁹¹ Zijn straf zou zwaarder zijn dan die van andere deserteurs, omdat hij in Nederland de toestanden in de Amerikaanse marine aan de kaak had gesteld. Deserteurs met politieke motieven werden wel degelijk zwaarder bestraft dan deserteurs zonder politieke motieven. De landsadvocaat bagatelliseerde de vluchtmotieven van Waver: hij nam vrijwillig dienst, verlengde vrijwillig zijn contract en trachtte nauwelijks als gewetensbezwaarde ontslag te krijgen.¹⁹² De Nederlandse staat werd echter opnieuw in het ongelijk gesteld. De Raad van State adviseerde – tot 1976 had de Raad van State officieel een adviserende rol – Waver als vluchteling toe te laten.¹⁹³ Toen deze zaak diende, was een wetsontwerp in de maak dat het advies van de Raad van State bindend maakte.

Het Nederlandse rechtssysteem bood de kans, via een Nota van Bedenkingen, de zaak opnieuw bij de Raad van State aanhangig te maken. Justitie deed dit, omdat de Raad van State naar haar idee het begrip *vrees voor vervolging* onjuist gebruikte. Waver, zo was de stellige mening van Justitie, wachtte in de vs geen discriminatoire bestraffing.¹⁹⁴ Justitie vermoedde dat wanneer uitlevering aan de vs Waver niet langer bedreigde, de Raad van State wel geneigd was haar beslissing te herzien. Het was dus noodzaak dat Washington het verzoek tot overlevering introk.¹⁹⁵ De Nederlandse ambassadeur te Washington kreeg de taak druk op de Amerikaanse overheid op te

voeren.¹⁹⁶ Eind december 1971 berichtte de Amerikaanse ambassade dat zij het uitleveringsverzoek met tegenzin introk vanwege de politieke argumenten van de Nederlandse autoriteiten.¹⁹⁷ De Amerikanen begrepen dat als zij het verzoek handhaafden de werking van het NAVO-statusverdrag in gevaar kwam, omdat alle asiolverzoeken van Amerikaanse deserteurs dan potentieel succesvol waren. Wel wezen zij erop dat Waver in de vs geen politieke vervolging wachtte en alleen werd bestraft vanwege desertie. Nadat de vs het uitleveringsverzoek had ingetrokken, kreeg Waver in december 1971 een verblijfsvergunning.¹⁹⁸ Alle moeite van Justitie was tevergeefs geweest. De Raad van State negeerde de Nota van Bedenkingen, omdat Justitie te weinig rekening hield met de persoonlijke redenen waarom Waver deserteerde.¹⁹⁹

De secretaris-generaal van Justitie vond het 'bedroevend' dat de Raad van State haar standpunt handhaafde, terwijl dit de visie was van een minderheid van de juristen die zich met het vraagstuk bezighielden.²⁰⁰ Hij vreesde ook voor de komst van meer deserteurs, wanneer dit standpunt bekend werd. De staatssecretaris van Justitie vond dat Waver strafvervolging wachtte op grond van zijn politieke ideeën in een normaal functionerende rechtstaat. Dit leverde geen vluchtelingenschap op.²⁰¹ Hij informeerde de minister-president dat hij contrair het advies van de Raad van State wilde gaan.²⁰² De minister-president stemde hiermee in.²⁰³ De beschikking van de regering op 22 augustus 1972 liet zien dat het niet aannemelijk was dat Waver bij terugkeer in de vs blootstond aan vervolging wegens zijn politieke overtuiging.²⁰⁴ Na twee jaar strijd moest Waver genoegen nemen met een gewone verblijfsvergunning.

De zaak Waver is fascinerend. De zaak leidde tot diplomatiek overleg tot op zeer hoog niveau, waarin de vs uiteindelijk onder Nederlandse druk een uitleveringsverzoek introk. Daarnaast is het ingewikkelde juridisch proces boeiend, waarin Justitie bij de rechtelijke macht nederlaag op nederlaag leed. Verder veranderde Waver in zijn procedure steeds van rol. Eerst vroeg hij om een gewone verblijfsvergunning en gaf hij niets om het 'martelaarschap', later voelde hij zich een vluchteling (en mobiliseerde hij zo de steun van het publiek) en op het eind moest hij genoegen nemen met een verblijfsvergunning op grond van arbeid. De zaak Waver laat de toegenomen invloed van de voorpleiters zien.

4.6 ARGUMENTEN VAN BESLISSERS, VOORPLEITER EN TEGENPLEITERS

In de periode 1968-1977 bleven de arbeidsmarkt en het land-van-ontvangstprincipe belangrijke argumenten, maar voorpleiters gebruikten ook andere argumenten die de doorslag konden geven in een asiolverzoek. Wat opvalt, is de veelvuldige verwijzing naar willekeur en het gelijkheidsbeginsel – Oude en Nieuwe Vluchtelingen zouden gelijk behandeld moeten worden – en het opvallende succes van (het dreigen met) publieke druk. Uit het *persoongebondenframe* werd nog altijd de nationaliteit van de asiellooszoeker benadrukt. Opvallend vaak droegen voorpleiters de invloed van diplomatieke banden met de herkomstlanden van asiellooszoekers aan.

Zwaarwegende argumenten

Kritiek op de Nederlandse asielprocedure

Het land-van-ontvangstprincipe

Net zoals in de vorige periode gaf het land-van-ontvangstprincipe in veel asielverzoeken de doorslag. Eerder verblijf in een land van ontvangst zorgde ervoor dat verzoeken van zowel Oude als Nieuwe Vluchtelingen werden afgewezen en dat zij werden uitgezet. Dat Justitie dit principe benadrukte was begrijpelijk met het oog op de tienduizenden Portugezen die in Frankrijk verbleven. Justitie vreesde dat zij massaal Frankrijk zouden verlaten uit economische en 'avontuurlijke' motieven. Om deze reden was in het asielbeleid vastgelegd dat alleen Portugezen die minder dan een maand over hun reis vanuit Portugal deden, voor toelating in aanmerking kwamen, 'anders krijgen wij alle Portugezen uit Frankrijk'.²⁰⁵ Uit de persoonsdossiers blijkt dat een deel van de Portugezen wel degelijk voor hun komst naar Nederland in Frankrijk woonde. Zij legden uit dat de Franse overheid dreigde alle Portugese dienstweigeraars zonder verblijfsvergunning te repatriëren. Hierover zouden de Franse en de Portugese overheid een overeenkomst hebben gesloten. De Portugezen wezen er in hun interviews op dat de Franse autoriteiten geen werkvergunningen meer afgaven aan Portugezen. Ook zouden de Portugese geheime dienst – de PIDE – en de Franse politie samenwerken.²⁰⁶ Navraag van de Nederlandse ambassadeur in Frankrijk leerde dat er geen akkoord was op basis waarvan Frankrijk Portugezen zou uitzetten.²⁰⁷

Het dossier van de Portugees V. laat zien hoe zijn Franse tijd meespeelde in zijn procedure. V. verliet Frankrijk, nadat hij hoorde dat de Franse overheid alle Portugese dienstplichtigen dreigde te repatriëren.²⁰⁸ Hij legde uit dat hij op een bankje in Tours een Nederlands echtpaar ontmoette, dat hem aanraadde naar Nederland te gaan. In Nederland werd hij opgevangen door leden van het Angola Comité en hij vond werk als uitdeuker van auto's. Daarom adviseerde de Nederlandse politie V. een vrv te verlenen, ondanks zijn eerdere verblijf in Frankrijk. Aanvankelijk wilde Justitie niet zwichten 'voor het kabaal van zijn onevenwichtige beschermers'. V. kon immers terugkeren naar Frankrijk. Volgens het hoofd Vreemdelingenzaken spraken alle Portugezen 'opeens' over deze geheime overeenkomst tussen Frankrijk en Portugal.²⁰⁹ Zijn superior zag in V. een oprechte arbeider en geen 'quasi-intellectueel'. Volgens hem vormden de Portugezen een onbeduidend deel van het aantal vreemdelingen. V. mocht daarom blijven, zolang hij werk had. De staatssecretaris merkte op in een nota dat de zaak V. weer eens illustreerde hoe tolerant Nederland was. Dus ondanks een verblijf in Frankrijk, en ofschoon het asielbeleid voorschreef dat uitzetting naar Frankrijk moest plaatsvinden, bood de arbeidsmarkt uitkomst. Er was enige overeenkomst met beleid van het oude regime. De Oude Vluchtelingen, de anticommunisten, verbleven voor hun komst in Nederland ook in veilige landen, en bij hen bleek uitzetting naar dit land ook niet altijd mogelijk.

Willekeur en gelijkheidsbeginsel

Een van de argumenten die de nieuwe voorpleiters gebruikten, het gelijkheidsbeginsel, was precies de reden waarom beslissers vreesden voor *precedentwerking*. Door te

benadrukken dat zaken van asielzoekers van verschillende nationaliteiten gelijk waren, was het volgens voorpleiters juridisch onaanvaardbaar een van hen te verwijderen. Zij verweten de beslissers dat zij ten onrechte Oude en Nieuwe Vluchtelingen ongelijk behandelden. In een petitie stond dat asielzoekers uit Oost-Europa en Portugal om dezelfde redenen vluchtten.²¹⁰ *De Tijd* wilde dat het humane asielbeleid niet langer alleen gold voor Oostblokvluchtelingen.²¹¹ De reden dat asielzoekers uit Oost en West ongelijk werden behandeld, was volgens voorpleiters, dat Nederland de regering van de herkomstlanden van de Nieuwe Vluchtelingen niet voor het hoofd wilde stoten.²¹²

Beslissers ontkenden dat asielzoekers ongelijk werden behandeld. De staatssecretaris van Justitie zag namelijk verschillen tussen Portugezen en Tsjecho-Slowaken: Portugezen konden volgens hem probleemloos hun land verlaten, maar de Tsjecho-Slowaken slaagden hierin alleen na een moeizame vlucht. Desalniettemin kregen 3.270 Portugezen een vrv, al werden zij dan niet toegelaten als vluchteling.²¹³ De minister van Justitie legde tijdens hetzelfde Kamerdebat uit dat bij toetsing aan het Verdrag een Tsjecho-Slowaak de schijn mee had en een Portugees of Griek de schijn tegen. In veel zaken van Portugezen waren er twijfels, maar zij kregen wel een vrv, aldus de minister. Het Kamerlid Wiebenga (psp) interpelleerde en vroeg de minister of het dictatoriale Portugese regime minder gevaarlijk was dan communistische regimes. De minister van Justitie antwoordde dat hij Tsjecho-Slowaken geen lievere mensen vond dan Portugezen, maar dat hun zaken anders lagen. Een ambtenaar van BuZa voegde hieraan toe dat er over Portugal veel bekend was, waardoor de beweringen van de Portugezen beter waren te controleren.²¹⁴ Controle bracht aan het licht dat veel Portugezen logen over wat er met hen was gebeurd in Portugal. De asielmotieven van de Oost-Europeanen waren oncontroleerbaar waardoor zij het voordeel van de twijfel kregen. Naar zijn mening waren de zaken van vluchtelingen die vanachter het IJzeren Gordijn kwamen overtuigender.

Een ander geluid kwam van een ambtenaar van Justitie. Hij stelde dat juist Oost-Europese asielzoekers geregeld alleen economische motieven hadden voor hun vlucht, omdat alleen personen zonder politiek verleden hun land konden verlaten.²¹⁵ Vertrekken was voor Portugezen eenvoudiger. Daarom vond hij hun motieven serieuzer.

De landsadvocaat legde in de zaak Waver uit dat asielzoekers uit communistische landen meer kans maakten op een vluchtelingenstatus, want autoriteiten in die landen maakten geen onderscheid tussen gewone delicten en daden gepleegd uit politieke overtuigingen.²¹⁶ Dienstweigeraars of deserteurs waren daar geen wetsovertreders, maar vijanden van de staat. Desertie in een democratisch geregeerd land leverde volgens hem geen politieke vervolging op, maar een normale straf. In deze zaak wezen 23 voorpleiters en journalisten op het gelijkheidsbeginsel. Volgens de *Deventer Courant* kregen de Portugese deserteurs 'vrij gemakkelijk' een vrv als zij beweerden niet te willen dienen in een koloniale oorlog, maar voor Waver gold dat blijkbaar niet.²¹⁷ Dit riep bij de redactie veel vragen op. Meestal kreeg Justitie het verwijt dat Waver, omdat hij Amerikaan was, minder kans op asiel maakte dan een Oost-Europeaan. Een familie schreef dat alle Oost-Europeanen snel asiel kregen, terwijl Nederland 50 procent van de Portugezen en Amerikanen terugstuurde.²¹⁸ De *Winschoter Courant* meende dat het verschil maakte of iemand Rus of Amerikaan was bij de beoordeling van het asielverzoek.²¹⁹ De advocaat van Waver merkte op dat hij in zijn praktijk een Oost-

Europees meisje sprak van wie de papieren niet klopten, en van wie het verzoek niet politiek was gemotiveerd.²²⁰ Volgens hem ontving de rechercheur haar met ‘vaderlijke boosheid’ en zei: ‘kindje, hoe heb je dat kunnen doen zo’n gevaarlijke reis hier naar toe.’ Voor Waver, een persoon met zowel politieke als gewetensbezwaren, golden volgens de advocaat andere regels.

De persoon

Republiekvlucht en nationaliteit

Bij de Oude Vluchtelingen was de *vrees voor vervolging* vanwege Republiekvlucht nog altijd een belangrijk argument waarom zij niet konden worden uitgezet. Toen een aantal Oost-Europeanen met zwakke asielmotieven om asiel verzocht, informeerde Justitie bij BuZa wat er gebeurde met uitgeprocedeerde Oost-Europese asielzoekers bij terugkeer in hun herkomstland. De verschillende Oost-Europese ambassades rapporteerden dat het moeilijk was hier iets over te zeggen, omdat er geen uitspraken van rechtbanken bekend waren en Oost-Europeanen meestal asiel kregen in het Westen en dus niet terugkeerden.²²¹ De ambassadeur te Praag ontdekte dat een asielverzoek leidde tot een aantekening in het persoonsdossier, maar de gevolgen hiervan kende hij niet. Zijn collega te Boedapest was pessimistischer. Het was hem bekend dat Hongaren die terugkeerden uit Duitsland, enkele jaren gevangenisstraf kregen. De ambassadeur te Warschau kende geen geval van een Pool die terugkeerde. Wel vermoedde hij dat de Poolse staat een asielaanvraag zag als een belediging, wat tot strafvervolging kon leiden.

In 1974 wilde Justitie een Roemeense en een Tsjecho-Slowaakse asielzoeker uitzetten, ondanks hun rechtstreekse reis naar Nederland. Volgens Justitie vluchtte de Roemeen omdat er in Roemenië niet het recht op vrije meningsuiting bestond en had de Tsjecho-Slowaakse alleen economische redenen voor haar vlucht.²²² Volgens een ambtenaar lieten de twee de geldigheidsduur van hun visum opzettelijk verlopen, zodat repatriëring onmogelijk werd. In hun optiek was voortgezet verblijf voor hen hierna gegarandeerd. Dat Nederland uiteindelijk toch weer berustte in het verblijf van de twee, kwam doordat BuZa opmerkte dat zij mogelijk blootstonden aan ‘enige strafmaatregel’ in hun land. Gelukkig, zo merkte een ambtenaar bij deze zaken op, ging het niet om veel aanmeldingen, hoogstens tien per maand.

De onvrede bij Justitie nam midden jaren zeventig toe. Volgens Justitie was de Hongaar A. apolitiek, onbetrouwbaar en ontvluchtte hij zijn land vanwege de slechte economische omstandigheden.²²³ Opnieuw werd echter in toelating berust, zij het met ‘frisse tegenzin’, nadat BuZa op bestraffing wegens ongeoorloofde afwezigheid had gewezen. In 1976 drong Justitie bij BuZa aan op hernieuwd onderzoek bij de Oost-Europese ambassades naar de gevolgen van een asielverzoek in het westen. BuZa vond dit onnodig, omdat niets wees op een andere houding van landen achter het IJzeren Gordijn voor landgenoten die terugkeerden uit het Westen.²²⁴ Bij de Oude Vluchtelingen gaf het argument de doorslag dat, doordat zij het Oostblok ontvluchtten en geen geldige reispapieren meer hadden, uitzetten onmogelijk was. *Vrees voor vervolging* vanwege Republiekvlucht was nog altijd een zwaarwegend argument tegen uitzetting van Oude Vluchtelingen die rechtsreeks naar Nederland reisden.

De Koude Oorlog zorgde voor spanning en beïnvloedde de manier waarop asielzoekers werden behandeld. De angst dat zich tussen de asielzoekers spionnen bevonden nam af, maar deze bestond nog wel, zoals de zaak van de Rus M. laat zien. Justitie zette M. – ondanks zijn huwelijk met een Nederlandse – uit naar Duitsland, omdat hij jarenlang in dat land had gewoond.²²⁵ Het dossier laat zien dat M. tijdens zijn verblijf in Duitsland artikelen en een boek had geschreven over de werkwijze van de KGB. In Nederland publiceerde hij ook over de KGB in *Accent* en *Elsevier*. Onder zijn eigen naam schreef hij dat medewerkers van de KGB infiltreerden in de BVD en in de Tweede Kamer. Volgens een ambtenaar ging het om een ‘vreemde en niet zeer betrouwbare vogel die we beter kwijt dan rijk kunnen zijn’. De politie plaatste hem op een lijst van ongewenste vreemdelingen, vanwege activiteiten ‘die de openbare rust c.q. openbare orde verstoren of die de nationale veiligheid in gevaar kunnen brengen, mede gelet op de al door hem gedane publicaties via de radio en tv’. Vanuit Duitsland trachtte M. terug te keren naar Nederland, omdat hij bij zijn vrouw en dochter wilde wonen. Uiteindelijk kreeg hij een verblijfsvergunning voor verblijf bij zijn partner.

Oost-Europese asielzoekers werden, net als in de vorige twee periodes, gebruikt als propaganda, zoals de zaak van de Russische veehandelaar R., die werkte voor de Russische autoriteiten, laat zien. In 1975 vroeg R. tijdens werkzaamheden in Nederland om toelating als vluchteling.²²⁶ R. vertelde bij de Haagse vreemdelingendienst dat hem tien jaar strafkamp wachtte, omdat hij was overgelopen naar het Westen. Amper twee weken later werd geconcludeerd dat R. een vluchteling was, omdat hij onmogelijk kon terugkeren naar de SU. Een van de redenen voor de vlotte asielverlening was dat R.’s verhaal in de media verscheen, waarbij zijn volledige naam werd gebruikt. Twee maanden later verzocht R. zijn ambassadeur om toestemming voor terugkeer naar de SU. De staatssecretaris wilde van R. weten of zijn vertrek wel vrijwillig was, zeker nadat Amnesty in de media had laten optekenen dat Russische diplomaten R. dwongen terug te keren.²²⁷ R. werd op de hoogte gesteld van het trieste lot van G. (de scheikundige uit het vorige hoofdstuk) die tot tien jaar strafkamp was veroordeeld. R. vertelde Justitie dat hij wilde terugkeren, omdat hij niet zonder zijn vrouw en kinderen kon leven.²²⁸ *Het Vrije Volk* vroeg zich af waarom deze ene Rus, die het communisme ontvluchtte, geen steun kreeg van Nederlandse actiegroepen, terwijl de Spanjaarden, Portugezen en Chilenen veel aandacht van linkse groepen kregen. De krant vermoedde dat de tegenstanders van de rechtse dictaturen veel actiever waren dan de tegenstanders van het communisme. Er was dus sprake van een omdraaiing: de steungroepen van de tegenstanders van het communisme hadden eerder eenzelfde verwijt gekregen. Na terugkeer in Moskou legde R. uit in de media dat twee gewapende mannen in Nederland hem dwongen asiel te vragen en dat hij continu informatie over de SU aan Westerse geheime diensten moest doorspelen. Hij verklaarde dat hij er pas na twee maanden in slaagde te ontsnappen aan zijn Nederlandse bewakers. Zijn verhaal past bij dat van de Oude Vluchtelingen, die voor propagandoelen werden ingezet en waarbij spionage een belangrijk thema was.

Karakter en gedrag

Nieuwe voorpleiters gaven in hun pleidooien de Portugese asielzoekers en Waver iets heldhaftigs. Het ging om helden die de stem van hun geweten volgden en weiger-

den deel te nemen aan een misdadige koloniale oorlog.²²⁹ In het *Eindhovens Dagblad* stond een foto van vechtende Portugezen in Afrika en een Portugees vertelde dat hij weigerde 'op negers te schieten'.²³⁰ In *De Tijd* legden José en Manuel uit dat zij weigerden te vechten tegen eerlijke Afrikanen die zochten naar vrijheid.²³¹ Een andere Portugees beschreef zichzelf als een politieke banneling die deze schandalige oorlog verfoeide.²³² Het *Rotterdams Nieuwsblad* sprak over 'jongemannen die geen Afrikanen wilden doden', maar die in Nederland 'slechter af [waren] dan honden' en op straat belandden of in handen van 'onverschillige en tegenwerkende instanties'. Het Kamerlid Daams (PvDA) liet weten dat de Portugezen 'onze steun' verdienden, gezien hun idealen.²³³ Hoewel ze dus uit andere landen kwamen en hun vluchtmotieven anders waren, werden zowel de Oude als de Nieuwe Vluchtelingen geportretteerd als mannelijke helden.

Zoals beschreven in de inleiding van deze dissertatie, behandelt de literatuur over gender en asiel meestal de geringere slagingskansen van vrouwen, omdat hun vrees voor vervolging niet paste in het profiel van het Verdrag. De interactie tussen vrouwelijkheid en kansen op asiel wordt in de literatuur wel besproken, maar die tussen mannelijkheid en kansen op asiel nauwelijks.²³⁴ Toch was juist mannelijkheid bij de Nieuwe Vluchtelingen belangrijk. De vluchtelingen uit de Koude Oorlog pasten in een heldenrol.²³⁵ Dienstweigeraars zouden als slap en laf kunnen worden neergezet. Dat gebeurde echter niet. De Nieuwe Vluchtelingen deden aan het heldhaftige imago van de vluchteling geen afbreuk, maar versterkten het juist.²³⁶ Actiegroepen benadrukten dat de Portugezen door hun weigering te vechten in een koloniale oorlog een ideologische daad stelden. Zij hielpen mee aan het verbeteren van de wereld. Dit was de reden dat zij recht hadden op een warm welkom.²³⁷ Voorpleiters portretteerden de Nieuwe Vluchtelingen als jonge intellectuelen en idealisten, die behoorden tot de Portugese midden- en hogere klasse. Zo trachtten zij de beslissers ervan te overtuigen dat de Nieuwe Vluchtelingen recht hadden op een vluchtelingenstatus.²³⁸

Ook Waver werd beschouwd als held. *Het Vaderland* merkte op dat het hele Nederlandse volk zich solidair toonde met Waver gezien de daad die hij stelde.²³⁹ Overigens was Waver anders dan andere Amerikanen.²⁴⁰ Dit anders zijn was onderdeel van een strategie. Het bijzondere of uitzonderlijke van Waver werd benadrukt, waardoor de mogelijkheid werd gecreëerd om hem toe te laten, zonder het precedentargument aan kracht te laten winnen. Waver was, klaarblijkelijk in tegenstelling tot andere Amerikanen, 'intelligent, bijzonder aardig en zeer gemotiveerd'. Andere Amerikaanse deserteurs waren volgens *De Nieuwe Linie* weinig politiek bewust, handelden in drugs en gebruikten 'van nature hasjies'. Waver werd geportretteerd in kranten als 'een serieus figuur'²⁴¹, rustig en vastbesloten²⁴² en als buitengewoon aardig, begaan met de oorlog in Vietnam en de situatie waarin zijn land verzeild raakte.²⁴³ Amnesty vond Waver geen 'ordinaire drop-out'. Zo schreef hij enkele bijdragen voor het ondergrondse tijdschrift 'The Bond'.²⁴⁴ De Raad van State bleek gevoelig voor de nadruk die lag op zijn karakter, want de rechter wilde dat Justitie Wavers geweten en overtuigingen meenam in de behandeling van zijn asielverzoek.²⁴⁵ Juist omdat Waver afweek van de stereotype Amerikaanse deserteur werd hij in Nederland toegelaten. Door Waver anders te maken, wilden voorpleiters de vrees bij Justitie wegnemen dat veel Amerikanen zijn voorbeeld zouden volgen.

Voorpleiters schilderden de Portugese asielzoekers soms af als kwetsbaar. Dit was een geheel nieuwe retoriek. De Portugezen spraken geen Nederlands en hadden moeite hun weg te vinden in de Nederlandse samenleving.²⁴⁶ Kamerlid Wierenga (PVDa) merkte op dat zich tussen de Portugezen ongetwijfeld wel een paar avonturiers bevonden, maar het ging vooral om 'jonge knapen' voor wie de vlucht een grote stap was.²⁴⁷ Volgens het UAF hadden Portugezen het zwaarder dan andere asielzoekers, omdat zij minder steun ontvingen dan de Oude Vluchtelingen. Bovendien waren zij jong, sterk gedesorienteerd en verdienden volgens dit fonds daarom goede maatschappelijke begeleiding, want gelet op hun kwetsbare positie, zouden zij in moeilijkheden kunnen komen.²⁴⁸ Daarnaast waren de Portugese dienstweigeraars anders dan de Portugese gastarbeiders, omdat ze een andere sociale en culturele achtergrond hadden. Een Portugese deserteur verklaarde dat 80 procent van de dienstweigeraars behoorde tot de middenklasse en bovenlaag van de Portugese samenleving.²⁴⁹ Zij kwamen niet om economische redenen, maar om politieke redenen naar Nederland.

Beslissers stelden niet de heldhaftigheid of de kwetsbaarheid van de Portugezen centraal, maar hun bereidheid om te werken of hun crimineel gedrag. Voor hun toelating was het dus belangrijk dat de Portugezen zich kwalificeerden als goede werknemers. Hierover bestonden twijfels, zoals eerder gezegd. Naast afschuw van hard werken, werd ook crimineel gedrag vermoed bij de Portugezen. Een speciaal onderzoek wees uit dat tot 1972 slechts 30 Portugezen (van de 460) een proces-verbaal tegen zich zagen opgemaakt en dat de delicten van geringe aard waren.²⁵⁰

Voorpleiters vergoelijkten het niet willen werken en het criminele gedrag van Portugezen, zoals ook was te zien bij de Portugees P. uit de inleiding van dit hoofdstuk.²⁵¹ Dat Portugezen zonder werk en zonder toegang tot sociale voorzieningen in de criminaliteit belandden, was niet verwonderlijk, stelden ze.²⁵² Het *Rotterdams Nieuwsblad* schreef dat deze ontwortelde jongemannen, die een totalitair en cultureel achterlijk land ontvluchtten, het moeilijk vonden zich aan te passen aan een moderne industriestaat.²⁵³ Het beeld dat de media schetsten, was dat zij een andere achtergrond hadden, geen werk en geen Nederlandse vrienden, waardoor ze in de criminaliteit terecht kwamen. De hoofdcommissaris van Amsterdam liet weten dat zakkenrollerij in zijn stad toenam, sinds veel Portugezen hun banen hadden verloren.²⁵⁴ Hij vond dat als de Portugezen om humanitaire redenen asiel kregen, Nederland hen ook moest helpen wanneer de arbeidsmarkt verslechterde. Het was nodig dat Portugezen snel werden toegelaten en begeleid, en dat ze snel een baan vonden, anders dreef de onzekerheid hen in de richting van criminaliteit.²⁵⁵

Culturele achtergrond

Iets minder dan de helft van de asielzoekers behoorde in de periode 1968-1977 nog tot de categorie Oude Vluchtelingen. Een deel van de Oude Vluchtelingen kreeg gemakkelijk toelating, omdat hun toelating, net als voorheen, in de ogen van veel mensen in Westerse landen het ideologisch ongelijk van het communisme bevestigde. Beroemdheid hielp zeker mee bij het krijgen van een gastvrij onthaal, zoals dat gold voor de bekende Sovjet dissident Andrej Amalrik. Niemand betwijfelde dat Amalrik werd vervolgd in zijn land.²⁵⁶ Hij schreef bekende boeken als *De niet begeerde reis naar Siberië* (1969) en *Haalt de Sovjet Unie 1984?* (1969). Deze dissident werd vanwege zijn activi-

teiten tot drie jaar strafkamp veroordeeld.

Amalrik had in de su contact met de *Parool*correspondent en Leidse professor Karel van het Reve en daardoor ook met uitgevers in het Westen. Zijn in de su verboden boek over de toekomst van de su, werd door toedoen van Van het Reve als eerste in Nederland uitgegeven. Minister-president Den Uyl en minister van BuZa Van der Stoel, beiden PVDa, informeerden met enige regelmaat in Moskou naar het lot van de dissident. Een hele rij Kamerleden stelde vragen over zijn lot. Hans Wiegel (vvd) en Hans de Koster (vvd) vroegen hoe de Nederlandse regering zich kon inzetten om Amalrik naar Nederland te krijgen. De historicus Jan Willem Bezemer, en de door hem en Van het Reve opgerichte Alexander Herzenstichting, wierpen zich op als voorpleiters. In juni 1976 berichtten alle Nederlandse kranten, merendeels op de voorpagina, over de nakende komst van Amalrik naar Nederland.²⁵⁷ In de internationale pers was ook veel belangstelling voor zijn aanstaande vertrek. Op 15 juli 1976 arriveerde Amalrik uiteindelijk op Schiphol, waar de wereldpers was uitgelopen om hem te ontvangen. Hij gaf interviews aan tal van kranten, waarbij zijn gastheer Karel van het Reve als tolk fungeerde en zelf ook stukken in *Het Parool* schreef.²⁵⁸ De universiteit van Utrecht nodigde hem uit voor het voortzetten van zijn wetenschappelijke carrière. Als niet-afgestudeerde historicus gaf hij een tijdje les in Utrecht. Hij vertrok in 1977 naar Amerika om in Harvard colleges te geven. Justitie liet Amalrik toe op grond van een door hem zelf geschreven verklaring. Het hoofd Vreemdelingenzaken vond Almarik 'een mooi voorbeeld van een echte vluchteling'. Almarik werd, net als sommige overlopers in de vorige periode, uitgebreid ingezet voor propagandadoeleinden en kritiek op het communisme. Daarmee hoorde hij duidelijk bij de Oude Vluchtelingen. De tactiek die werd gebruikt om zijn komst te bepleiten – met prominente pleitbezorgers en het bespelen van pers en politici – paste echter bij wat gangbaar was bij de Nieuwe Vluchtelingen.

Datzelfde gold voor de Russische arts Michail Stern, die een minder prominente dissident was dan Almarik.²⁵⁹ Sterns zonen hadden in 1974 een uitreisvisum voor Israël aangevraagd en Stern weigerde hen tegen te houden, zoals de autoriteiten hem opdroegen. *Vrij Nederland* kopte op 19 oktober 1974 dat er in de su een nieuw artsensproces dreigde, verwijzend naar de antisemitische artsprocessen onder Stalin. De Rotterdamse internist Jeanne Smeulers, bewerkstelligde dat binnen een paar weken wereldwijd drieduizend artsen hun handtekening zetten. Amnesty verzamelde handtekeningen en zorgde ervoor dat telegrammen werden gestuurd naar Brezjnev en de KGB-top. Op 31 december 1974 werd Stern door een Russische rechtbank veroordeeld wegens afpersing en het aannemen van steekpenningen. *Times* berichtte erover op de voorpagina. Stern werd naar een werkkamp gestuurd. Wereldwijde protesten volgden. In Amsterdam ketenden jongeren zich bij wijze van protest vast, onder het oog van televisiecamera's. In 1975 kregen Sterns zonen een uitreisvisum. In 1976 stuurden Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir samen met vijftig Nobelprijswinnaars een brief naar *Le Monde*, waarin ze mensen opriepen hun stem te verheffen voor vrijlating van Michail Stern. Het Internationaal Comité voor de Vrijlating van Michail Stern werd opgericht. Zijn beide zonen organiseerden in Nederland een tribunaal, dat vrijlating van hun vader probeerde te bewerkstelligen.²⁶⁰ Sartre, De Beauvoir, Heinrich Böll, Samuel Beckett en Saul Bellow waren allemaal bereid in de jury van dat tribunaal zitting te nemen. Tien dagen voordat het tribunaal begon, werd Stern vrijgela-

ten en mocht hij de su verlaten. Een ambtenaar redeneerde dat verbanning betekende dat hij niet langer werd beschermd door zijn autoriteiten. Hij liet weten dat Stern lezingen in het Westen wilde houden tegen de su. Stern ging niet naar Israel, zoals iedereen verwachtte, maar naar Nederland. Hij arriveerde op 21 april 1977 op Schiphol, waar een haag van journalisten hem opwachtte. Stern legde een jaar later uit dat hij koos voor Amsterdam, omdat dit het wereldwijde centrum was voor de mensenrechten.²⁶¹ Stern vond de morele kracht van het kleine Nederland groot en de Nederlandse gastvrijheid een voorbeeld voor de rest van de wereld. Iemand die zo positief was over Nederland en openlijk sprak over de misdaden van het communisme, was in alle opzichten de ideale vluchteling. Stern overleed op 86-jarige leeftijd in juni 2005 in Nederland, nadat hij tijdens een roofoverval was mishandeld.²⁶²

Almarik en Stern hadden met elkaar en met Waver gemeen dat een grote groep mensen zich opwierp als hun pleitbezorgers en met succes de pers mobiliseerde. Almarik en Stern verschilden van Waver, omdat bij de eerste twee de beslissers niet hoefden te worden overtuigd dat ze naar Nederland mochten komen, als hun herkomstland hen liet gaan. Binnen het kamp van de beslissers of tussen beslissers en voorpleiters was hierover dan ook nauwelijks discussie. Bij Waver en de Portugezen vond wel discussie plaats. Bij Almarik en Stern speelde nauwelijks angst voor een precedent, terwijl dit bij Waver en de Portugezen wel speelde.

Minder bekende Oost-Europeanen met minder voorpleiters kregen niet altijd een A-status. Een Roemeens stel had naar eigen zeggen een verbonden manifest ondertekend. Het stond daardoor te boek als opposanten van het Roemeense regime. Volgens Justitie ontbrak bij hen *vrees voor vervolging* en vormden economische motieven de basis voor hun vlucht.²⁶³ Repatriëring was volgens een ambtenaar onmogelijk omdat hen wellicht dwangarbeid wachtte. Kans op dwangarbeid stond voor Justitie overigens niet gelijk aan gegronde *vrees voor vervolging*, maar na enig aarzelen kregen zij 'toch maar' de B-status.

De Russische componist en pianist F. verliet zijn land in 1975, omdat zijn creativiteit constant werd ingeperkt door het systeem. Volgens F. uitte hij zich publiekelijk, maar was hij geen grote bekendheid, waardoor hij niet kon rekenen op bescherming.²⁶⁴ In eerste aanleg kreeg F. de B-status. Zijn verzoek om een vluchtelingenstatus werd afgewezen, omdat hij geen gegronde *vrees voor vervolging* had in de su en zonder problemen zijn land was uitgereisd. Tijdens de zitting bij de acv merkte zijn advocaat op dat de weigering de Communistische Partij te dienen, ertoe had geleid dat hij niet langer muziek kon maken. Brouwer verklaarde dat in Rusland iedere intellectueel verdacht was en dat F. zich daarom niet kon ontplooien. Een van de commissieleden zag wel iets van vervolging, maar hij wist niet of dit kwam door zijn politieke overtuiging.²⁶⁵ Volgens hem was F. geen makkelijke man en was het mogelijk dat hij in zijn land maar bleef 'doorzagen'. Het zwerversleven dat deze man leidde, duidde er volgens een ander lid op dat F. nergens een poot aan de grond kreeg. Dit lid gunde F. de vluchtelingenstatus 'niet omdat hij nu zo verschrikkelijk politiek is vervolgd', maar gelet op de jaren van pesterijen. Dit lid vond zijn argumenten niet schitteren van juridische briljantie, maar hij gunde F. een rustig leven. Justitie verleende na het unanieme advies van de acv F. een vluchtelingenstatus, omdat hij bij terugkeer in de su de kans liep op een mensonwaardig bestaan. Deze zaak maakt duidelijk hoe willekeurig de uitleg was

die Justitie aan begrippen uit het Verdrag gaf, maar ze laat ook zien dat door een goed pleidooi de weegschaal kon omslaan.

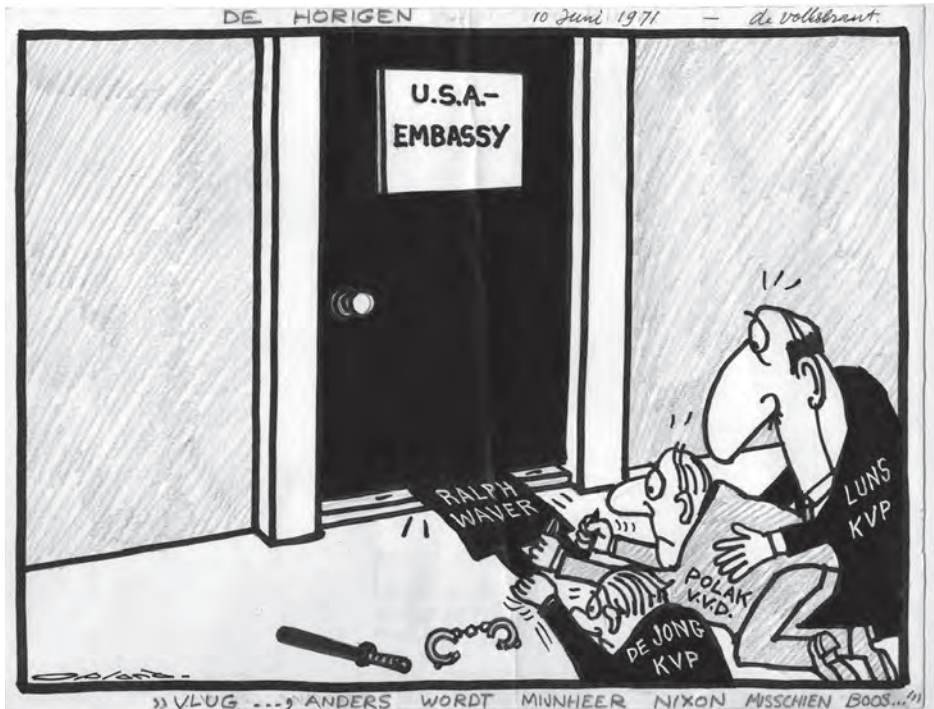
Kosten en baten

Diplomatieke belangen

De nationaliteit van de Nieuwe Vluchtelingen was nog op een andere manier belangrijk. Voorpleiters stelden dat Nederland weigerde de Portugezen als vluchtelingen te erkennen, vanwege de diplomatieke relatie tussen Portugal en Nederland. Een vertegenwoordiger van het Angola Comité merkte in een krant op dat Nederland de Portugezen uit vrees voor een diplomatieke rel in de kou liet staan.²⁶⁶ Wanneer Nederland Portugezen vluchtelingenstatussen verleende, werd immers erkend dat een bondgenoot haar onderdanen vervolgdde.²⁶⁷ Ook Portugezen meenden zeker te weten dat zij geen vluchtelingenstatus kregen vanwege de diplomatieke relatie tussen hun vaderland en Nederland.²⁶⁸

Voorals BuZa was bevreesd dat de diplomatieke betrekkingen met Portugal werden geschaad.²⁶⁹ Een medewerker van BuZa vroeg om terughoudendheid bij inwilliging van asiolverzoeken van jongemannen die zich aan de diensplicht onttrokken. Hij vroeg zich af hoe Nederland had gereageerd als Portugal jongens die naar Nederlands-Indië moesten, asiel had verleend.²⁷⁰ Portugal was geen 'geestelijk paradijs op aarde', maar vluchtelingen waren de Portugezen niet.²⁷¹ BuZa vreesde protesten van de Portugese ambassadeur wanneer Nederland Portugezen toeliet als vluchtelingen. Al in 1967 vroegen de Portugese en Spaanse ambassadeurs BuZa om opheldering toen bleek dat een Portugees asiel kreeg en de verzoeken van drie Portugezen en een Spanjaard nog in behandeling waren.²⁷² Justitie legde uit dat het 'woord asiel' ongelukkig was gekozen, maar dat niet was erkend dat deze Portugees politiek was vervolgd. Hij kreeg dan ook niet de status van vluchteling, maar een verblijfsvergunning omdat hij een geschikte arbeider bleek.²⁷³ Dat hij weigerde in dienst te gaan, speelde hierbij geen rol.²⁷⁴ In 1972 klaagde de Portugese ambassadeur bij BuZa over de afgifte van mandaatverklaringen aan enkele Portugezen. Naar aanleiding daarvan liet BuZa de UNHCR weten dat 'pure deserteurs' geen vluchtelingen waren, omdat zij niet waren vervolgd.²⁷⁵ Afgifte van vluchtelingenstatussen aan Nieuwe Vluchtelingen lag diplomatiek gevoelig.

De zaak Waver illustreert dat voorpleiters dachten dat diplomatieke belangen de uitkomst van zijn verzoek bepaalden. 26 voorpleiters wezen in de zaak Waver op diplomatieke belangen en het voorkomen van 'gedonder' met de Amerikanen.²⁷⁶ De leuzen die werden geroepen bij de rechtbank door demonstranten – 'Polak wikt, BuZa beschikt' – laten zien dat voorpleiters vermoedden dat de band tussen Den Haag en Washington doorslaggevend was. Zes brieven-schrijvers verweten Nederland een 'la-keienmentaliteit' ten opzichte van de vs.²⁷⁷ Een man wist zeker dat de Amerikaanse geheime dienst Justitie influisterde hoe de beschikking moest luiden.²⁷⁸ Deze man vond het onfris dat Nederland het leven van Waver opofferde om te ontkomen aan de boze blikken van Nixon. Wavers advocaat merkte ook op dat hij aanvankelijk niet vroeg om een vluchtelingenstatus voor zijn cliënt, omdat hij wist dat het voor Justitie

Hier gaat het om de gedwongen uitlevering van Waver aan de vs. Nederlandse politici wordt verweten de Amerikanen te vriend te willen houden. Bron: Collectie Persmuseum Amsterdam, *De Volkskrant*, BC C23/933 (11/6/1971) (Opland/ICN).

moeilijk was te erkennen dat de vs haar onderdanen vervolgde.²⁷⁹ In een petitie stelden studenten dat het uitzetten van Waver betekende dat Nederland de Amerikaanse politiek in Vietnam steunde.²⁸⁰ Voorpleiters veroordeelden de Amerikaanse oorlogsmisdrijven in Vietnam. Zij spraken over 'het fascistische Amerika'²⁸¹, over 'de infame oorlog in Indo-China'²⁸², over 'een smerige en hopeloze oorlog'²⁸³ en over een bloedige oorlog die veel jongemannen verafschuwden²⁸⁴. Het vereiste geestelijke en politieke moed, volgens het Medisch Comité Vietnam, te deserteren en zo te laten zien dat de oorlogsmisdaden van de vs niet langer werden gesteund.²⁸⁵ Waver werd door voorpleiters afgeschilderd als een held.

Leden van de Nederlandse en Amerikaanse regering hadden meerdere keren diplomatiek overleg over intrekking van het uitleveringsverzoek. De Nederlandse staatssecretaris bezocht de Amerikaanse ambassadeur en de ministers van BuZa en Defensie van beide landen ontmoetten elkaar.²⁸⁶ Uit de instructie aan de minister van Defensie blijkt dat Kamerleden, de media en de academische wereld Waver vrijwel unaniem steunden en dat hierdoor het bondgenootschap tussen Nederland en de vs onder druk stond als Waver moest worden uitgeleverd. De Amerikanen trokken hun uitleveringsverzoek in, op voorwaarde dat de Nederlandse autoriteiten zich sterk maakten om Waver geen vluchtelingenstatus te verlenen. *NRC Handelsblad*²⁸⁷ en *De Groene Amsterdammer*²⁸⁸ noemden de afspraak tussen de vs en Nederland een deal en een soort 'koe-

handeltje': het uitleveringsverzoek werd ingetrokken en als tegenprestatie bleef de vs de schande bespaard dat een Amerikaan een vluchtelingenstatus kreeg.

Situatie op de arbeidsmarkt

De situatie op arbeidsmarkt speelde in de periode 1968-1977 een doorslaggevende rol bij de toelating van de Nieuwe Vluchtelingen. De eerdergenoemde zaak van de Portugees V. of die van de Portugees uit de inleiding van dit hoofdstuk, laten zien dat het hebben van werk de doorslag gaf. De Portugees asielzoekers werden niet beschouwd als vluchtelingen, maar als arbeiders. Daarom werd de verlening van een vtv verbonden aan het hebben van werk. Justitie kreeg als reactie het verwijt dat zij niet langer alleen lassers en voetballers moest toelaten, maar ook drugsgebruikers als zij waren vervolgd.²⁸⁹ Een eis bij de verlening van een vtv aan een Portugees was het bezit van een baan. Die betrekking moest hij vasthouden, anders werd zijn vtv niet verlengd.

De arbeidskwaliteiten van Portugezen waren dus belangrijk. Een ambtenaar merkte op dat hij een verzoek altijd afwees wanneer de Portugees werkschuw bleek.²⁹⁰ Beslissers typeerden de Portugezen vaak als 'slecht werkend en arbeidsschuw' en met weinig 'werklust'.²⁹¹ Zij zouden snel hun weg vinden naar de Sociale Dienst nadat zij ontslag kregen door moedwillig verzuim.²⁹² Een ambtenaar verwachtte als tegenprestatie van personen die zochten naar gastvrijheid, een prestatie op de werkvloer.²⁹³ Toen de economie begin jaren zeventig verslechterde, werd het vinden en behouden van werk moeilijker. Er ontstond een vicieuze cirkel. Justitie liet een Portugees alleen toe wanneer hij een baan vond, maar SoZa verleende geen arbeidsvergunning meer aan Portugezen gezien de situatie op de arbeidsmarkt.²⁹⁴ Na de Anjerrevolutie in april 1974 vroegen Portugezen, zoals gezegd, niet meer om asiel en werd het belang van het argument van de *arbeidsmarkt*, dat jarenlang speelruimte bood voor toelating, minder groot. Nog voordat het probleem zich vanzelf oploste, werd in januari 1974 de B-status geïntroduceerd. Hierdoor werd het voor Justitie mogelijk om asielzoekers die kwamen nadat toelating als arbeider niet meer mogelijk was, geen vluchtelingenstatus te geven, maar ze wel te laten blijven met een mindere status.

Angst voor publieke onrust

De nieuwe voorpleiters intervenieerden in de periode 1968-1977 succesvol in zaken van asielzoekers. Een ambtenaar van Justitie zag weinig lijn in het asielbeleid, behalve wanneer het Angola Comité of Kamerleden zich ermee bemoeiden en de zaak doorspeelden aan journalisten. Dan hanteerde Justitie 'een heel soepele beleidslijn'.²⁹⁵ Een andere ambtenaar bevestigde dat na interventies van Kamerleden of actiegroepen Portugees dienstweigeraars niet werden uitgezet.²⁹⁶ Volgens een ambtenaar van BuZa werden veel zaken van Portugees deserteurs en dienstweigeraars ingewilligd onder druk van Kamerleden en leden van het Angola Comité.²⁹⁷ Zijn collega vatte het beleid samen met 'hoe meer lawaai de Kamer maakt, hoe meer deserteurs worden toegelaten. Wonderlijk!'²⁹⁸ Fonteyn merkte op dat het comité de stelling hanteerde dat 'als we geen rel schoppen, gaan ze eruit'.²⁹⁹ Actiegroepen slaagden er via de media in de publieke druk op beslissers te vergroten.³⁰⁰ Hoe succesvol de nieuwe strategie van de actiegroepen was, bleek uit de vraag van een hoofdcommissaris. Hij wilde weten of 'kabaalgevallen' niet al bij voorbaat asiel kregen.³⁰¹

De nieuwe voorpleiters maakten via de media gebruik van een personificatiestrategie. De zaak Waver is daar bij uitstek een voorbeeld van. De zaak van de Portugees R. uit 1968 laat deze strategie ook zien en toont de spanningen die daardoor ontstaan tussen Justitie en het Angola Comité. Pas twee maanden na aankomst in Nederland meldde R. zich bij de politie. Hij zou, volgens een justitieel ambtenaar, door het Angola Comité naar Nederland zijn gehaald en in die twee maanden zijn voorbereid op het gesprek met de vreemdelingendienst. R. werd bij zijn tocht naar de vreemdelingendienst begeleid door een heel gezelschap: Kamerlid Voogd (PVDa), zijn advocaat, een lid van het Angola Comité en een journalist.³⁰² Door publicatie van de naam van de Portugees in een krant wilde het comité voorkomen dat R. werd gerepatriëerd, omdat dan in Portugal bekend werd dat hij asiel vroeg. Deze ambtenaar vond het niet zinvol het Angola Comité op zijn daden aan te spreken, omdat dergelijke comités het 'als levenstaak zien de vertegenwoordigers van de wet en orde tegen de schenen te schoppen'. Volgens de secretaris-generaal van Justitie kon Nederland niet anders dan R. een vrv verlenen, omdat Frankrijk hem niet zou terugnemen. Volgens hem had het Angola Comité deze Portugees naar Nederland gehaald, zodat hij op televisie zijn verhaal over de oorlog in Angola kon doen. Het gedrag van 'Winnetou Voogd en Old Shatterhand Smeets [advocaat]' vond hij een volwassen Kamerlid en advocaat onwaardig. De voorzitter van de Tweede Kamer kreeg de taak dit Kamerlid te vertellen dat Justitie alle asielverzoeken redelijk behandelde en dat het onderdak bieden aan personen en daarna zichzelf op de borst slaan, schadelijk was voor een democratische rechtsgang.

In het *Algemeen Dagblad* besprak Fonteijn deze zaak. Hij zei dat alleen verzoeken van een asielzoeker 'die wel eens een ander behangetje wenste te zien of van zijn vrouw af wilde', werden afgewezen. Volgens hem tilde Nederland niet te zwaar aan de criteria van het Verdrag. Al snapten hij en zijn ambtenaren niet altijd waarom iemand vluchtte, meestal kreeg hij wel een vrv. In dezelfde krant verdedigde het Angola Comité het zoeken naar publiciteit. R. hing volgens het comité uitzetting boven het hoofd, omdat de arbeidsmarkt verslechterde. Het comité legde uit dat het R. eerst had laten wennen aan Nederland en hem daarna met 'wat tamtam' in de openbaarheid had gebracht vanwege de macht van de publieke opinie.

De macht van de pers werd ook duidelijk in de zaak van twee andere Portugezen, die eerder in Frankrijk verbleven.³⁰³ Het was Justitie niet duidelijk wat zij vreesden in Frankrijk. Fonteijn zei dat hij gewend was ambtshalve 'groteske beweringen [van asielzoekers] braaf te slikken, maar dat men gelooft dat deze nonsens nog slikbaar is, is bijkans beledigend'. Voor hem was er geen enkele reden de twee niet uit te zetten, ook al noemde het Angola Comité hun namen in de pers. Hierop volgde een gesprek tussen Fonteijn en leden van het Angola Comité en Amnesty. Tijdens dit gesprek kwam het gebruik van de media door het Angola Comité aan de orde.³⁰⁴ Fonteijn vond het noemen van de namen van Portugezen in de pers 'een rotstreek', omdat dit gevaar opleverde voor hun familieleden in Portugal. Hij snapte niet, waarom dit comité Justitie niet direct informeerde, wanneer een Portugees in Nederland aankwam. Een lid van het Angola Comité verdedigde het gebruik van de media door er op te wijzen dat Justitie eerder een Portugees stiekem had verwijderd. Uit ervaring wist hij dat Justitie gevoelig was voor rellen en publiciteit. Daarom wilde het comité deze wijze van actievoeren niet opgeven.³⁰⁵ Fonteijn eindigde het gesprek met de belofte dat hij de twee

Portugezen 'stilzwijgend' accepteerde als het Angola Comité beloofde niet langer de media te gebruiken.

Niet alleen het Angola Comité had invloed op de uitkomsten van asielverzoeken, ook Kamerleden slaagden erin Justitie te bewegen een asielzoeker alsnog toe te laten. Nadat twee Portugese deserteurs strandden in Guinee, weigerde Justitie aanvankelijk toelating omdat het 'welletjes' was. Maar nadat het Kamerlid Wierenga (PVDa) naar deze kwestie had geïnformeerd, bond Justitie in en mochten zij naar Nederland komen.³⁰⁶ Hetzelfde Kamerlid verzocht een jaar later om toestemming om drie Portugezen, die verbleven in Algiers, naar Nederland te laten komen.³⁰⁷ De secretaris-generaal zag geen kans de drie naar hier te halen.³⁰⁸ Zij hadden in zijn optiek niets te vrezen in Algiers. Hun situatie was niet anders dan die van de miljoenen andere werklozen rondom de Middellandse Zee. Een van de drie reisde al liftend naar Nederland.³⁰⁹ Aan zijn verklaringen hechtte Justitie weinig waarde, toch kreeg hij een vtv. De ambtenaar motiveerde zijn besluit door te verwijzen naar de interesse van dit Kamerlid in deze zaak.

Ook in de zaak Waver speelde het argument angst voor publieke onrust een belangrijke rol. Juristen, diverse linkse jongeren- en studentenorganisaties, Pax Christi en vele kerkelijke organisaties identificeerden zich met Waver, die niet wilde vechten in Vietnam (hoewel hij voer op de Atlantische vloot en de kans op uitzending naar Vietnam nihil was).³¹⁰ Via Waver konden de excessen van de Vietnamoorlog aan de kaak worden gesteld. Tijdens het kort geding te Haarlem werd geprotesteerd en raakten jongeren slaags met de politie.³¹¹ Na de uitslag van het kort geding stelde Wavers advocaat dat actievoeren effectief bleek.³¹² In een interview dankte Waver de pers, want 'zonder de pers was ik waarschijnlijk al lang uitgeleverd'.³¹³ Waver leek ook te zoeken naar steun van Nederlanders. In *Trouw* merkte hij op dat hij zich in het tolerante en liberale Nederland beter thuis voelde dan in de vs.³¹⁴ In *De Groene Amsterdammer* zei hij dat als de mensen zo over hem dachten, de Nederlandse overheid hem wel moest toelaten.³¹⁵

De zaak van een Chileense student bevestigde dat publieke druk, in dit geval vanuit de parlementaire en universitaire wereld, de doorslag kon geven. Het asielverzoek van deze Chileen was afgewezen, omdat hij geen gegronde vrees voor vervolging had, hij eerder in België verbleef en zijn verhaal bol stond van de vaagheden en tegenstrijdigheden.³¹⁶ Een telefoonnotitie laat zien dat zijn vertrek werd uitgesteld, omdat Kamerlid Voogd (PVDa) 'op oorlogspad' was. In zijn persoonsdossier bevonden zich twee petitities, ondertekend door meer dan duizend mensen. Vanuit Tilburg verzochten studenten hun medestudent niet uit te zetten, omdat zijn veiligheid in Chili niet was gewaarborgd. Nijmeegse studenten waren woedend dat hij, alleen omdat hij niet naar Nederland kwam als uitgenodigde vluchteling, werd uitgezet. Het *Nieuwsblad van het Zuiden* repte over de sterke verbondenheid van deze Chileen met de Tilburgse gemeenschap. Justitie antwoordde de initiatiefnemers van de petitities dat Zweden en Nederland de Europese landen waren die het meest deden voor Chileense vluchtelingen.³¹⁷ Het was echter niet de bedoeling dat Chilenen die elders in Europa woonden, naar Nederland kwamen. Op een kladpapiertje stond dat als de druk nog verder toenam Justitie de student maar een status moest geven. De staatssecretaris wilde deze vervelende zaak zo snel mogelijk oplossen, anders volgde nog meer ongewenste

publiciteit. Nog voordat de zaak de acv bereikte, verleende Justitie deze Chileen een vluchtelingenstatus.

Een zaak van twee Zuid-Afrikanen bevestigde eveneens dat – naast de invloed van de nationaliteit van asielzoekers – de angst van Justitie voor de media, Kamerleden en actiegroepen doorslaggevend was. Justitie wilde hen uitzetten, maar schortte uitvoering van dit besluit op toen enkele Kamerleden interesse voor de zaak toonden.³¹⁸ Toen deze zaak bij de acv kwam, merkte de minister op dat het om oproer te voorkomen, belangrijk was het publiek goed te informeren.³¹⁹ Een ambtenaar legde uit dat hij niet altijd informatie bezat over de herkomstlanden van asielzoekers, maar dat objectieve landenkennis toch niet waardevol was, omdat de actiescomités de situatie subjectief bekeken.³²⁰ Het was volgens hem het beste als het Nederlandse beleid zo duidelijk mogelijk was: ‘Afrika voor Afrikanen’ en ‘Nederland kan niet al het leed alleen oplossen’. Hij onderschreef het belang van een verbetering van het imago van Justitie: ambtenaren moesten meer publiceren over het genereuze Nederlandse asielbeleid.

Minder zwaarwegende argumenten

Vervolging

Vooraf beslissers wezen op de afwezigheid van gegronde *vrees voor vervolging*. Dit kernelement uit het Verdrag was opgenomen in de Vreemdelingenwet van 1965. Oude en Nieuwe Vluchtelingen moesten voldoen aan objectieve gegronde *vrees voor vervolging*. Vooral Nieuwe Vluchtelingen bleken zelden vervolgd, in de ogen van beslissers. Ze meenden dat hun *vrees voor vervolging* niet objectief en niet discriminatoir was. Het ontbreken van *vrees voor vervolging* leidde opvallend genoeg niet tot uitzettingen.

Wat nu precies werd verstaan onder *vrees voor vervolging* was ook nu niet helemaal duidelijk. Een ambtenaar van BuZa definieerde vervolging als een dispuut tussen de asielzoeker en zijn regering, waarbij sprake is van intimidatie en onderdrukking, wat uitmondt in levensgevaar.³²¹ Portugezen bevonden zich volgens hem niet in die situatie. Volgens een ambtenaar van Justitie hadden ‘hooguit enkele tientallen’ Portugezen gegronde *vrees voor vervolging*. De rest wekte sympathie op. Zij hadden geen recht op de ‘zware vluchtelingenstatus’, maar slechts op de ‘lichte status van uitgewekene’ (een vtv).³²² Een hoofdcommissaris merkte op dat de meeste Portugezen die ‘hun geluk’ in Nederland beproefden, niet in Portugal waren vervolgd.³²³ De staatssecretaris vond het niet duidelijk of de Portugezen deserteerden op politieke gronden of gewoon geen zin hadden in het vervullen van hun dienstplicht.³²⁴ De locosecretaris-generaal van Justitie achtte de verhouding tussen ‘echte vluchtelingen’ en ‘andere asielzoekers’ 1: 10.³²⁵ Het beeld was duidelijk. De beslissers wilden de Nieuwe Vluchtelingen niet erkennen als vluchtelingen, maar zij hadden tegen toelating op andere gronden geen bezwaar. Justitie vreesde vooral voor grote en oncontroleerbare aantallen Nieuwe Vluchtelingen en BuZa was, zoals gemeld, bevreesd voor de diplomatieke betrekkingen met Portugal.

Medewerkers van Justitie hadden wel sympathie voor de Portugezen, maar zij beschouwden hen niet als vluchtelingen. In een nota stelde Fonteijn dat hij begreep dat

een Portugees weigerde te bakkeleien in de jungle van Angola.³²⁶ Hij kon zich voorstellen dat zij niet wilden schieten op Afrikanen en dat zij politieke bezwaren hadden tegen deze oorlog. Echter 'echte vluchtelingen' trokken volgens hem ten strijde tegen het 'abjecte Portugese regime'. Pas dan moesten zij vrezen voor vervolging en waren zij vluchtelingen. Deze deserteurs waren geen vluchtelingen en kregen daarom slechts een vrv. Hij vond deze gang van zaken weinig problematisch, immers veel vreemdelingen kwamen om te werken en die paar honderd meer, die zeiden dat ze waren vervolgd: 'so what!' Een andere ambtenaar erkende dat Portugezen hun vlucht politiek motiveerden, maar dat maakte van hen nog geen vluchtelingen omdat het uiten van politieke ideeën in Portugal geen *vrees voor vervolging* opleverde. De bezetters van het Maagdenhuis kregen, zo zei hij, in het buitenland toch ook geen vluchtelingenstatus.³²⁷

Ook het Adviesburo voor Portugezen, de UNHCR en de NFV vonden dat niet alle Portugezen waren vervolgd, omdat desertie niet gelijk stond aan *vrees voor vervolging*.³²⁸ De vertegenwoordiger van het adviesbureau liet nadat hij met honderden Portugezen had gesproken weten, dat het moeilijk was Portugezen 'met zuivere en onzuivere motieven' uit elkaar te houden.³²⁹ De voorzitter van de NFV betwijfelde of de Portugezen waren vervolgd in de zin van het Verdrag en of zij niet naar Nederland kwamen vanwege de sociale voorzieningen.³³⁰ Nieuwe voorpleiters vonden juist dat Nieuwe Vluchtelingen wel waren vervolgd. De Portugezen weigerden mee te werken aan een koloniale oorlog. Daarom hadden zij gegronde *vrees voor vervolging*.³³¹ Duidelijk is dat druk werd bediscussieerd of Nieuwe Vluchtelingen in hun herkomstlanden vervolgd waren of *vrees voor vervolging* konden hebben na terugkeer.

Tijdens een overleg tussen de NFV, de UNHCR, BuZa en Justitie over de afgifte van mandaatverklaringen aan 5 Portugezen en 1 Griek werd gedebatteerd over het begrip *vrees voor vervolging*.³³² Alle aanwezigen vonden dat de *vrees voor vervolging* objectief moest worden vastgesteld. Zij sloten niet bij voorbaat uit dat Nieuwe Vluchtelingen vluchtelingen waren, al waren zij onderdanen uit NAVO-landen.³³³ Slechts twee personen waren volgens de medewerkers van Justitie en BuZa vluchtelingen: één persoon verzette zich openlijk tegen de Portugese autoriteiten en een andere Portugees gaf een rooskleurige toekomst op in Portugal (en dat bewees kennelijk dat zijn vluchtmotieven oprecht waren). De rest verliet hun land 'om redenen in hun persoonlijke levensloop gelegen'. Tijdens hetzelfde overleg merkte de vertegenwoordiger van BuZa op dat de Portugees P. geen objectieve *vrees voor vervolging* had, omdat hij geen directe aanleiding voor zijn vlucht had aangedragen. Hem wachtte bestraffing in Portugal, maar dit mondde niet uit in vervolging, omdat de strafmaat gelijk was voor iedere deserteur. De UNHCR zag echter in P. wel een vluchteling. Gezien zijn lidmaatschap van de oppositie, was zijn vrees objectief gerechtvaardigd.³³⁴ Volgens de UNHCR betekende *vrees voor vervolging* niet altijd het letterlijk voelen 'van de bajonet in de rug'. Een 'geprononceerde politieke overtuiging' kon van iemand een vluchteling maken, aldus de UNHCR. Justitie ondersteunde het pleidooi van de UNHCR en wees op de gegoede afkomst van P., die het mogelijk maakte dat hij de dienstplicht afkocht. Dat hij dit niet deed, bevestigde dat hij zijn land om politieke redenen verliet. Fonteijn merkte op, naar aanleiding van dit overleg, dat wanneer een Portugees niet verwijderd kon worden, en hij een goede maatschappelijke positie innam, het hem 'geen lor kon sche-

len' of hij een mandaatverklaring had of een vtv.³³⁵ Fonteijn liet Brouwer weten dat hij het vluchtelingenschap van alle zes betwistte, maar dat hij 'maar moest doen wat hij niet laten kan'. Hij mocht de zes een mandaatverklaring geven. De opmerkingen van de hoogst verantwoordelijke man bij Justitie illustreren dat als een Portugees eenmaal een vtv had, het Justitie niet veel kon schelen of hij ook nog toelating kreeg als vluchteling.

Het hoofd Vreemdelingzaken vatte het asielbeleid als volgt samen: een Portugees kreeg een vtv als zijn verhaal niet te onaannemelijk was.³³⁶ Het persoonsdossier van de Portugees B. illustreerde dit. B. reisde zelf naar Nederland, vond werk en vroeg daarom een werkvergunning aan.³³⁷ Niet veel later verzocht B. om een vluchtelingenstatus, omdat hij niet in Afrika wilde vechten. B.'s 'standaard verklaringen' waren volgens een medewerker even sterk of zwak als die van andere Portugese dienstweigeraars. Hij overwoog hem maar een vtv te verstrekken, temeer omdat Kamerleden zich voor deze man interesseerden. Het hoofd Vreemdelingzaken vond het vreemd dat de man opeens kwam met 'asielverhalen, die hem uiteraard zijn ingeprent'. Fonteijn voelde er voor deze zaak voor te leggen aan de acv, omdat het ging om een ongehoofwaardige man met een onwaarschijnlijk verhaal. De minister besloot echter maar een vtv te verlenen, omdat repatriëring van deze man niet waarschijnlijk was. Of B. werkelijk dienst weigerde op politieke gronden, leek er niet toe te doen. Hij vond werk en uitzetting was niet mogelijk, daarom mocht hij blijven.

BuZa had meer moeite om Nieuwe Vluchtelingen als vluchtelingen te erkennen. De ambtenaren van dit ministerie drongen daarom aan op strikte interpretatie van het Verdrag. Justitie vroeg BuZa in 1970 toestemming om twee Grieken een vluchtelingenstatus te verlenen.³³⁸ De Griek S. kwam al in 1965 naar Nederland en vreesde dat hem na repatriëring vervolging wachtte, gezien de houding van het nieuwe regime. BuZa zag in hem geen vluchteling, omdat er geen gegronde vrees voor vervolging voor hem was vanwege zijn politieke overtuiging.³³⁹ Ook voor de Griekse zangeres Y. en haar zoon volstond volgens BuZa een vtv. Volgens haar mocht zij in Griekenland bepaalde liederen niet zingen en in Nederland kreeg zij goede honoraria. Dit leek volgens BuZa niet op vervolging, maar meer op een economisch motief. In deze twee 'evidente' zaken moest Justitie het houden bij gewone verblijfsvergunningen.³⁴⁰

Het asielverzoek van de Portugees L. werd door de Raad van State behandeld. Zijn zaak is belangrijk omdat deze toont hoe beslissers en voorpleiters omgingen met het begrip *vervolging*. L. legde uit dat hij zijn land verliet, omdat hij om politieke redenen weigerde zijn militaire dienst te vervullen. Hij reisde rechtstreeks van Portugal naar Nederland en maakte op de politie een nette en gunstige indruk. Afgifte van een vtv was daarom geen probleem.³⁴¹ Nadat de UNHCR L.'s verzoek om een mandaatverklaring afwees, verzocht hij bij Justitie toelating op grond van artikel 15 van de Vreemdingenwet. Zijn advocaat Van Bennekom, dezelfde man die pleitte in de zaak Waver, zei dat L. niet alleen dienstweigeraar was, maar ook een actief opposant van het regime. L. was gearresteerd in Portugal omdat hij stukken in een studentenblad schreef. L. werd pas vrijgelaten, nadat hij had beloofd als informant voor de Portugese overheid te gaan werken. Hij ontvluchtte Portugal omdat hij weigerde deze taak uit te voeren, want hij wilde, naar eigen zeggen, zijn medestudenten niet verraden. L. wachtte volgens zijn advocaat vervolging wegens zijn politieke ideeën.

Tijdens de zitting bij de acv legde Brouwer uit dat L. geen mandaatverklaring kreeg, omdat zijn relaas in het gesprek met hem niet goed uit de verf kwam.³⁴² Hij wees vooral op L.'s tegenstrijdige verklaringen. Volgens Brouwer raakte L. verstrikt in zijn eigen woorden en miste hij 'het intellectuele niveau om als exponent van het geestelijke verzet in Portugal te functioneren'. Daarnaast achtte Brouwer het waarschijnlijk dat het Adviesburo voor Portugezen L. had geholpen om zijn verklaringen te 'fabriceren'. De UNHCR wees op het belang van een gedetailleerd gehoor direct na aankomst, omdat dit politieke groepen de kans ontnam asielzoekers later een verhaal in te fluisteren. De commissieleden van de acv beschouwden de zaak van L. als zwak en wezen zijn verzoek om vluchtelingenschap unaniem af. Hierop kwam L.'s advocaat met een beroepschrift, waarin hij het slecht functioneren van de Portugese rechtstaat en de repressieve dictatuur benadrukte.

Brouwer gaf, als getuige, bij de Raad van State te kennen dat L. geen twijfelgeval was.³⁴³ Overigens wees hij er op dat L. al 'de lichte status van politiek uitgewekene' (een vtv) had, waardoor refoulement niet aan de orde was. De pleitnota van L.'s advocaat begon met een waarschuwing. Hij en zijn collega's kenden veel Portugezen die Justitie konden bedelven onder een stortvloed aan verzoeken om vluchtelingenstatussen, wanneer L. geen status kreeg. De advocaat stelde dat vluchtelingenschap evident was: L. deserteerde uit politieke motieven en hem wachtte discriminatoire vervolging. Dat de UNHCR L. als onbetrouwbaar afschilderde, was voor hem onbegrijpelijk, want hij kende L. juist als rustig en nuchter. De landsadvocaat ontkende dat L. op politieke gronden in Portugal vervolging wachtte. Zijn zaak was gelijk aan die van andere deserteurs.³⁴⁴ De rechter oordeelde dat L. geen vluchteling was, maar hij oordeelde ten overvloede dat een deserteur wel kon voldoen aan de definitie van het Verdrag, bijvoorbeeld in het geval van onevenredig zware bestraffing vanwege desertie. In deze zaak speelde mee dat beslissers konden ontkennen dat L. was vervolgd in Portugal of dat hem daar vervolging wachtte, omdat hij al een vtv bezat en hem daardoor geen uitzetting wachtte.

Bij Waver is eenzelfde patroon te zien in de discussies. Waver was volgens Justitie geen vluchteling, omdat hem, net zoals de Portugees L., geen discriminatoire bestraffing wachtte in zijn herkomstland.³⁴⁵ Hij zou inderdaad in de vs bestraft worden, maar niet zwaarder dan andere deserteurs en dus werd hij niet vervolgd in de vs.³⁴⁶ De commissieleden van de acv vonden de zaak Waver 'een zaak van niks', omdat van vrees voor vervolging geen sprake was.³⁴⁷ Volgens Brouwer was Waver geen vluchteling, maar bevond hij zich wel in een 'situatie die daar dichtbij lag'. Hij wilde dat Waver in de geest van het Verdrag een vtv op humanitaire gronden kreeg.³⁴⁸

De landsadvocaat liet weten dat Amerikaanse deserteurs die terugkeerden uit Zweden met politieke motieven, niet zwaarder werden bestraft dan andere deserteurs.³⁴⁹ Hij betoogde in zijn verdediging dat Waver in de vs werd vervolgd op grond van zijn politieke ideeën.³⁵⁰ Amerikaanse rechters zouden hem veroordelen op grond van zijn politieke ideeën, aldus de advocaat van Waver. Daarom was hier sprake van vervolging.³⁵¹ 38 briefschrijvers vonden Waver een vluchteling, omdat de vs hem zou vervolgen bij terugkeer. De ledenraad van de PVDA beschouwde Waver als 100 procent vluchteling wegens zijn gewetensbezwaren tegen een oorlog, waarvoor hij zich niet wilde inzetten.³⁵² Het ging om een pure vluchteling met principiële bezwaren tegen

een koloniale oorlog.³⁵³ Ook Grahl-Madsen, indertijd wereldwijd mogelijk de bekendste asieljurist, zag in Waver een vluchteling. Dat hij advies gaf, op verzoek van Justitie, tekent het grote belang dat werd gehecht aan deze zaak. Volgens hem zou Waver op grond van zijn politieke ideeën worden vervolgd. Grahl-Madsen woog ‘the pros and contras very carefully, and arrived at the conclusion that additional factors seems to be present in Wavers case, and that he may consequently qualify as a refugee’.³⁵⁴ De Raad van State vond gelet op de objectieve en subjectieve omstandigheden, de *vrees voor vervolging* van Waver gegrond, omdat zijn strafmaat samenhang met zijn politieke opvattingen.³⁵⁵

Of het minder aannemelijk werd geacht dat vrouwen minder vaak gegronde *vrees voor vervolging* hadden, is voor de periode 1968-1977 moeilijk te zeggen. Nog altijd vroegen weinig vrouwen asiel. Asielzoeksters volgden, net als in eerdere periodes, meestal hun mannen. De Portugezen hadden het voordeel dat ze allemaal jonge mannen waren. Zij vonden snel werk, waarmee ze hun kans op een vtv vergroten. Dat zij ongehuwd waren, betekende ook dat Justitie niet hoefde te vrezen dat hun vrouw en kinderen hen nareisden en dat de familie dan op zoek moest naar een van de schaarse eengezinswoningen.

De enkele vrouw die om asiel vroeg, werd net als in de vorige periode niet beschouwd als een echte vluchteling. Vrouwelijkheid speelde in de zaak van de ‘mooie Baba’ een rol. Deze Poolse verliet Warschau hals over kop, nadat een Duitse zakenman haar het hoofd op hol had gebracht. De Duitser liet haar, naar eigen zeggen, berooid achter in Nederland. Volgens *De Nieuwe Limburger* was zij op zoek naar een Nederlandse man. Een paar dagen na dat bericht ontving zij al honderd brieven van geïnteresseerden.³⁵⁶ Baba wees erop dat haar naam drie keer in een Nederlandse krant was verschenen en een krant een foto van haar in klederdracht tijdens carnaval had geplaatst. Hierdoor zou zij in haar land vrezen voor vervolging.³⁵⁷ Ondertussen diende een 58-jarige man zich aan als huwelijkskandidaat en schreef dat zij in ondertrouw waren.³⁵⁸ De *Nieuwe Winterswijkse Courant* kopte ‘huwelijk tussen moderne Wooldse kluzenaar en jonge Poolse schone’. De ‘kluzenaar’ legde uit dat hij Baba niet alleen wilde beschermen tegen de Poolse autoriteiten, maar ook tegen het ongestuvige Westen. Baba weerstond zijn avances. Ze kreeg woonruimte aangeboden in een ‘Huis voor Meisjesbelangen’.

Justitie achtte het uitgesloten dat haar vervolging wachtte in Polen, er waren geen humanitaire belangen en daarnaast had zij nog geen band met Nederland.³⁵⁹ Haar verzoek werd dan ook afgewezen. De burgemeester van haar woonplaats kreeg opdracht haar te verwijderen. Herhaaldelijk wezen de ambtenaren van Justitie op haar uiterlijk. Baba was een ‘aantrekkelijke juffrouw’, ‘een seksbom’ en Justitie kon een ‘een ongehuwde ambtenaar ter beschikking stellen om dit probleem op te lossen’. Ook werd gesteld dat Baba Nederland als Luilekkerland zag, waar haar als model en mannequin rijkdom wachtte. Haar advocaat diende een herzieningsverzoek in, omdat de Poolse ambassade op de hoogte was van Baba’s negatieve uitlatingen in de media over Polen. Hij wees er ook op dat haar paspoort verliep. De voorzitter van de acv vond het moeilijk voor Baba een uitzondering te maken.³⁶⁰ Volgens haar advocaat had zij in Polen geen perspectief, terwijl zij in Nederland onmisbaar bleek voor haar werkgever (zij werkte in een fabriek). Uit het verslag blijkt dat Baba op de commissie een goede indruk maakte, omdat zij al Nederlands sprak en zich goed had aangepast.

Daarnaast werkte de lange looptijd van haar zaak in haar voordeel. Nadat Justitie de commissie vertelde dat maar weinig Polen asiel vroegen, vond de voorzitter toelating niet langer bezwaarlijk. De andere commissieleden vonden het een moeilijk geval, maar zij prefereerden 'geruisloze' inwilliging. Baba was geen vluchteling, maar verwijdering was ongewenst.

Geloofwaardigheid

Beslissers twijfelden aan de vluchtmotieven van Oude en Nieuwe Vluchtelingen. Nieuwe Vluchtelingen waren niet alleen niet vervolgd, maar ook niet geloofwaardig, in hun ogen. Volgens het hoofd Vreemdelingenzaken kwamen de meeste Portugezen naar Nederland als avonturier, en wilden zij blijven nadat ze 'leuke vriendjes' vonden.³⁶¹ Hij kende gevallen waarin het Adviesburo voor Portugezen een Portugees adviseerde asiel te vragen, omdat 'het dienstweigeringsverhaal' toch niet was te controleren. Het probleem was volgens Justitie dat het ook 'voor ervaren en geroutineerde ondervragers' moeilijk was bonafide asielzoekers en avonturiers te onderscheiden.³⁶²

Beslissers wisten dat economische motieven en het verblijven in een welvaartsstaat bij Portugezen meespeelden bij hun komst naar Nederland.³⁶³ Een politiebeambte vroeg aan een Portugees waarom hij niet terugging naar zijn land. Hij vond zelf Nederland een rotland en in Portugal kon je toch lekker in de zon liggen.³⁶⁴ BuZa signaleerde een toename van ongegronde asielverzoeken door personen die om 'economische of anderszins opportunistische redenen' hun heil in Nederland zochten.³⁶⁵ Beslissers waren het erover eens dat er geloofwaardige en niet-geloofwaardige asielzoekers waren. Alleen de eerste groep had recht op toelating. Asielverzoeken moesten individueel worden getoetst, anders werd Nederland een toevluchtsoord voor 'allerlei onechte vluchtelingen'.³⁶⁶ Ook sommige politici vermoedden dat Portugezen om economische motieven naar Nederland kwamen. Volgens het Kamerlid Geurtsen (vvd) waren sommige Portugezen oprechte dienstweigeraars, maar anderen waren alleen op zoek naar een beter inkomen.³⁶⁷

Een ander probleem was volgens beslissers, dat het Angola Comité of een andere actiegroep de Portugezen instrueerden wat zij de politie moesten vertellen.³⁶⁸ Dit kwam ook al naar voren in de eerder besproken zaken van de Portugezen L. en B. Volgens een medewerker Vreemdelingenzaken was toelating van een Portugees onterecht, omdat het Angola Comité hem zijn verklaringen had verstrekt.³⁶⁹ Twee Portugezen, die in eerste instantie verklaarden dat zij naar Nederland kwamen om te werken, disten volgens Justitie, na een bezoek aan het Angola Comité bij de vreemdelingenpolitie 'het verhaal over desertie' op.³⁷⁰ Beslissers vonden dat door de activiteiten van het Angola Comité de 'werkelijke beweegredenen' van de Portugezen niet waren te achterhalen.³⁷¹

Geloofwaardigheid van Waver speelde amper een rol in zijn procedure. Justitie vroeg zich wel af of huwelijksproblemen niet aan de basis lagen voor zijn asielaanvraag en hij door zijn desertie niet van zijn vrouw wilde afkomen.³⁷² De Nederlandse ambassadeur te Washington rapporteerde dat desertie van Waver gedeeltelijk voortvloeide uit privéproblemen en zijn wens niet langer alimentatie aan zijn echtgenote te betalen.³⁷³ In de ogen van voorpleiters was Waver juist extra geloofwaardig omdat hij zijn familie

achterliet.³⁷⁴ Aanvankelijk vermoedde Justitie ook economische motieven, net zoals bij de Portugezen. Een medewerker van Justitie dacht dat Waver op zoek was naar 'een betere job en een computer'.³⁷⁵ De landsadvocaat merkte op bij de Raad van State dat Waver nooit openlijk ageerde tegen het Amerikaanse systeem en hij een baan ambiëerde bij 'de zeer kapitalistische Hoogovens'.³⁷⁶ Hij liet ook weten dat de landeninformatie van de advocaat van Waver niet was te vertrouwen. De informatie over zwaardere straffen voor politieke deserteurs haalde de advocaat 'uit blaadjes van organisaties van wie bepaald geen objectieve en verantwoorde mening is te verwachten'.

Het voornaamste punt van discussie was of Waver verzocht om ontslag uit het Amerikaanse leger op grond van gewetensbezwaren. Volgens Amnesty ondernam Waver meerdere pogingen ontslag te krijgen, maar frustrerden zijn superieuren dit.³⁷⁷ Justitie onderzocht de beweringen van Waver en deed navraag bij zijn leidinggevende, luitenant Perry.³⁷⁸ Hij legde uit dat Waver hem in mei 1970 vertelde dat hij weigerde langer te werken in het bevoorradingssteam.³⁷⁹ Perry had Waver verteld dat hij bij het hoofd van het marinepersoneel kon verzoeken om ontslag. Waver trachtte in juni 1970 (opnieuw) ontslag te krijgen en bezocht dezelfde luitenant nogmaals. De luitenant gaf hem informatie over de ontslagprocedure. Perry verklaarde dat Waver toen hij de informatie voorlas, opmerkte: 'I am not qualified.' Waver diende volgens de luitenant nooit officieel een verzoek in om ontslag. Hoe betrouwbaar de verklaring van luitenant Perry was, is moeilijk in te schatten.

Niet alleen de vluchtmotieven van Nieuwe Vluchtelingen werden betwijfeld, die van de Oude Vluchtelingen ook. Justitie verweet Brouwer in 1970 dat Tsjecho-Slowaken 'wel erg vlot' een mandaatverklaring kregen.³⁸⁰ Dit was volgens Justitie kort na afloop van de Praagse Lente terecht, maar in 1970 was hun komst terug te voeren op economische motieven. In 1974 vertelde Justitie Brouwer dat het leek alsof Oost-Europeanen hun land verlieten uit een gevoel van onbehagen of om economische redenen, maar dat zij in hun land nooit waren vervolgd.³⁸¹ BuZa wilde echter uitzettingen naar communistische landen vermijden, omdat alleen al de niet-tijdige terugkeer voldoende kon zijn voor strafvervolging. De ambtenaren van BuZa waren het in deze periode opvallend vaak oneens met Justitie. De Nieuwe Vluchtelingen voldeden volgens BuZa niet aan het Verdrag omdat zij niet werden vervolgd in hun herkomstlanden, terwijl de Oude Vluchtelingen moesten vrezen voor vervolging in hun land wegens Republiekvlucht.

Aantallen

De vrees voor grote aantallen asielzoekers bleek, net als in eerdere periodes, een rechtvaardiging voor restrictief asielbeleid. In een Kamerdebat in 1969 over het asielbeleid gebruikte de minister van Justitie een oud argument toen hij benadrukte dat Nederland 'allesbehalve een immigratieland' was, gezien de *overbevolking*.³⁸² Indien het aantal asielzoekers toenam, zo lieten diverse nota's zien, moest het ruimhartige asielbeleid verdwijnen.³⁸³ Aan de ene kant waren beslissers zich er van bewust dat de aantallen (nog) niet groot waren. Aan de andere kant werd echter gesproken over 'de invasie van Portugezen'.³⁸⁴ Zo werd in een radioprogramma en in *De Tijd* vermeld dat gemiddeld iedere dag 1 Portugees aankwam.³⁸⁵ *De Volkskrant* sprak over stijgende aan-

tallen en schreef dat er maandelijks tientallen Portugezen bijkwamen.³⁸⁶ Een krantenkop in *De Tijd* was illustratief: 'Politie struikelt over vluchtelingenstroom.'³⁸⁷

Voorpleiters verwezen, om de toelating van de kleine groep asielzoekers te bepleiten, naar de komst van gastarbeiders. *Vrij Nederland* schreef begin 1972 dat Nederland wel 100.000 gastarbeiders opnam, maar tegelijkertijd 600 Portugese politieke vluchtelingen 'durfde' te weigeren.³⁸⁸ Een medewerker van het Angola Comité stelde, in vergelijkbare bewoordingen, dat Nederland tienduizenden gastarbeiders had verwelkomd, maar een paar honderd Portugese vluchtelingen in de kou liet staan.³⁸⁹

Net als in eerdere periodes waren beslissers, vooral de ambtenaren van Justitie, bevreesd voor het scheppen van een precedent. Zowel Fonteijn, als de staatssecretaris van Justitie meende dat 'magneetwerking' ontstond wanneer het Nederlandse beleid afweek van dat van andere asielverlenende landen.³⁹⁰ Afwijkend beleid ten opzichte van andere Europese landen zou leiden tot *aanzuigende werking* en een grote 'toestroom van asielvragers'.³⁹¹ Het Nederlandse asielbeleid moest streng zijn, zeker gezien het aantrekkelijke beleid ten aanzien van sociale voorzieningen.³⁹² Volgens een ambtenaar moedigde het ruimhartige asielbeleid een dienstplichtige Portugees aan om naar Nederland te komen.³⁹³ Het hoofd Vreemdelingenzaken vond dat als alle Portugezen toelating kregen, later 'de Turken en wie al niet meer met soortgelijke verhalen' kwamen, en dat hen dan de toegang tot Nederland onmogelijk kon worden geweigerd.³⁹⁴ In de zaak van de Portugees C. werd gesteld dat wanneer hij werd toegelaten daarvan een 'trekpleisterwerking' uitging.³⁹⁵ Justitie was vooral bevreesd om Portugezen die eerder in Frankrijk woonden, toe te laten. Dit is niet verwonderlijk, omdat er tienduizenden Portugezen in Frankrijk woonden, die gemakkelijk naar Nederland konden reizen.

Een zaak waarin beslissers expliciet wezen op het gevaar van *precedentwerking*, was die uit 1969 van de Egyptische student S. Deze Egyptenaar vroeg om asiel, omdat hij weigerde te vechten in het leger van President Nasser. Dit motief was 'nogal braaf', maar bovenal verontrustend gezien de toename van het aantal dienstweigeraars volgens een ambtenaar van Justitie.³⁹⁶ Een ambtenaar merkte niet veel later op dat in twee weken tijd 2 Zuid-Slaven, 1 Egyptenaar en 2 Fransen 'met het "militaire dienst verhaal" kwamen'. Dit was de reden dat de Egyptenaar een afwijzende beschikking kreeg.³⁹⁷ Toen Justitie ook een asielverzoek ontving van 1 Fransman, omdat hij weigerde te vechten in Tsjaad, nam de vrees voor *precedentwerking* verder toe.³⁹⁸ De behandelend ambtenaar rapporteerde dat deserteurs Nederland aantrekkelijk vonden. Zijn superieur wees het verzoek om vluchtelingenschap van de Fransman af (hij kreeg wel een vtv), omdat hij vreesde dat de advocaat zijn zaak zou gebruiken 'als een hefboom' in zaken van Amerikanen, Marokkanen, Egyptenaren en Israëliërs. Toelating op grond van de arbeidsmarkt was mogelijk, maar niet als vluchteling. Zo werd het precedent voorkomen, omdat uit afgifte van een vtv geen precedent voortvloeide, waarbij SoZa individueel bepaalde of toelating op grond van de arbeidsmarkt mogelijk was.

In de zaak Waver merkte de minister op, in het standaardantwoord aan alle voorpleiters, dat overal in de wereld mensen op drift raakten, maar dat Nederland slechts een enkeling kon opvangen.³⁹⁹ De landsadvocaat concludeerde in zijn pleidooi bij de Raad van State dat bij een te genereus asielbeleid Nederland een vergaarbak werd van vreemdelingen die zich in hun land onbehaaglijk voelden.⁴⁰⁰ Een van de eisen

die Fonteijn aan Waver stelde, wilde hij een vtv krijgen, was dat hij uit Amsterdam moest verhuizen zodat hij geen andere Amerikanen kon overhalen te deserteren.⁴⁰¹ Ook de eis dat hij geen ruchtbaarheid aan zijn zaak mocht geven, hing daarmee samen. Beslissers vreesden dat als Waver werd toegelaten, Amerikaanse deserteurs niet langer voor Zweden kozen, maar voor Nederland.⁴⁰² Justitie vond volharding nodig in de zaak Waver, omdat actiegroepen de zaak Waver anders konden gebruiken om toelating af te dwingen van 'andere dubieuze dienstweigeraars'.⁴⁰³ De vrees voor toename van de aantrekkingskracht van Nederland was de belangrijkste reden dat Justitie contrair het advies van de Raad van State ging. Deze angst bij Justitie werd mogelijk versterkt doordat de PvdA de zaak Waver een testcase noemde voor het vreemdelingenbeleid.⁴⁰⁴ Ook de media versterkten de vrees voor een precedent. *De Nieuwe Linie* kopte: 'Ralph Waver is maar één van de tienduizenden Amerikaanse deserteurs'.⁴⁰⁵ De *Deventer Courant* meldde dat Justitie deze zaak buiten de publiciteit wilde houden 'uit angst voor een stormloop van andere deserteurs'.⁴⁰⁶ Voorpleiters zagen niet in dat deze ene Amerikaan 'de emmer deed overlopen'.⁴⁰⁷ Zij wezen erop dat de zaak Waver uniek was en dat zijn toelating dus geen *precedentwerking* zou hebben. Zijn advocaat stelde dat geen twee deserteurs gelijk waren en dat Nederland ieder asielverzoek individueel kon toetsen.⁴⁰⁸

Medemenselijkheid

Duur van het verblijven en mate van integratie

Het argument dat een asielzoeker een *band met Nederland* had, of juist niet had, werd door beslissers en voorpleiters gebruikt. De reden waarom Justitie Wavers verzoek om een vtv in eerste aanleg afwees, was het ontbreken van een band met Nederland. Waver zelf vond overigens dat hij zich goed aanpaste: hij leerde Nederlands, maakte Nederlandse vrienden, werkte in een magazijn, en waardeerde de Nederlandse cultuur en geschiedenis. Het enige dat ontbrak, volgens hem, was familie in Nederland.⁴⁰⁹ In de vorige twee periodes bleek al dat een band met Nederland, via familie of werk, een voordeel was tijdens de asielprocedure. In het geval van de Hongaarse piloot M. en zijn Hongaarse 'liefje' M. wilde Justitie aanvankelijk hem wel en haar geen vtv verlenen.⁴¹⁰ Beide waren getrouwd, maar niet met elkaar, en zij wilden hier een nieuw leven beginnen. Een medewerker merkte op dat hij meer voelde voor de toelating van het 'liefje', dan voor de piloot, omdat een goede vriendin van haar in Nederland woonde, en haar partner geen enkele band had met Nederland. Uiteindelijk verleende Justitie beiden een vtv, hoewel dit twee 'ontwrichte huwelijken' opleverde. De voornaamste reden was (opnieuw) de vrees voor negatieve publiciteit. Opvallend was het gebruik van het neerbuigende woord 'liefje'.

Voor het eerst legden voorpleiters in hun argumentatie de nadruk op de duur van de asielprocedure. De procedure verkorten, was zoals we zagen ook een doelstelling van het eerdergenoemde plan Grosheide. Het UAF vond de asielprocedure van gemiddeld negen maanden veel te lang. Het fonds vroeg zich af of Justitie niet gewoon zaken op een plank legde in de hoop dat de asielzoeker vrijwillig vertrok.⁴¹¹ De NFV liet weten dat door de lange procedure crimineel gedrag in de hand werd gewerkt.⁴¹² Een ambtenaar erkende dat de asielprocedure lang duurde, maar hij vond een lange pro-

cedure nodig om uit te zoeken of het ging om een 'serieus verzoek'.⁴¹³ Ook Brouwer pleitte herhaaldelijk voor een korte procedure.⁴¹⁴ In de huidige situatie konden de Portugezen zich volgens hem 'ingraven' en vervolgens werd uitzetting vrijwel onmogelijk. Hij merkte op dat als er een goede procedure bestond 'wellicht negen of tien van de tien asielzoekers niet door de zeef' kwamen.

Ook in de zaak Waver werd zijn lange verblijf in Nederland als argument gebruikt door voorpleiters. Voor *De Groene Amsterdammer* was Wavers verblijf van meer dan een jaar in Nederland reden genoeg voor het verlenen van een verblijfsvergunning.⁴¹⁵ De reden die Justitie in de media uiteindelijk naar voren bracht om Waver niet aan de vs uit te leveren, was dat vanwege het 'voortschrijdende tijdsverloop' en door 'binnenlandse politieke redenen' afgezien was van uitzetting.⁴¹⁶ De beslissing Waver niet uit te leveren, werd volgens *NRC Handelsblad* opmerkelijk gemotiveerd: 'namelijk dat de hele procedure wel erg lang ging duren.' Dat was, volgens de krant, een nog nooit vertoonde redenering.⁴¹⁷

Andere argumenten uit het medemenselijkheidframe

In deze periode werden steeds vaker humanitaire argumenten gebruikt. Argumenten die medemenselijkheid benadrukten, waren zelden beslissend, maar ze laten wel zien dat in het nieuwe regime er meer nadruk lag op medemenselijkheid dan in eerdere periodes. De nadruk op medemenselijkheid is een voorbode van wat er in de volgende periode staat te gebeuren. De minister van Justitie informeerde de Tweede Kamer dat ondanks de problemen waarmee Nederland kampte, hij zijn ambtenaren de opdracht gaf ruimhartig te opereren wanneer humanitaire elementen een rol speelden in zaken van asielzoekers.⁴¹⁸ Deze opmerking past bij het ontstaan van de term *klemmende redenen van humanitaire aard*. De zaak van een groep van 22 Turkse Christenen liet het gebruik van dit begrip zien. In maart 1971 wees de heer J. op een groep Turkse Christenen die Justitie wilde uitzetten naar Turkije, waar zij *vrees voor vervolging* hadden.⁴¹⁹ Beslissers beschouwden hen niet als vluchtelingen, omdat zij niet waren vervolgd door de Turkse overheid en zij hoefden hiervoor ook niet te vrezen. Zij kwamen naar Nederland om te werken. Nadat zij hun banen hadden verloren, moesten zij Nederland verlaten.⁴²⁰ De NFV en de UNHCR betreurden het dat Justitie hen gelijk stelde aan gastarbeiders, en ze verzochten toelating vanwege 'klemmende redenen van humanitaire aard'.⁴²¹

Een ambtenaar van Justitie achtte toelating van deze christenen alleen mogelijk op beperkte schaal en zonder enige publiciteit.⁴²² Hij voorzag dat anders andere Turkse Christenen zouden proberen om naar Nederland te komen (in de volgende periode zal blijken dat deze vrees terecht was). De staatssecretaris van Justitie zocht naar een uitweg om 'enkele serieuze gevallen' te laten blijven om zodoende een humanitair gebaar te maken. Volgens hem leerde de geschiedenis dat de christenen in Turkije gevangen zaten tussen de Russen en de Turken en tussen het communisme en de islam. Hij vond dat als Nederland zelfs Portugese dienstweigeraars op onorthodoxe wijze wierf voor de arbeidsmarkt, toelating van deze christenen zeker mogelijk was. Zijn hoogste ambtenaar voelde veel voor 'geruisloze' acceptatie op grond van humanitaire overwegingen.⁴²³ Het probleem was volgens hem dan voorlopig de wereld uit, maar actiegroepen zouden ongetwijfeld dezelfde argumenten gebruiken voor ande-

re gastarbeiders die werkloos werden. Vertwijfeld merkte hij op dat de 'goede dingen sub rosa geschieden, terwijl de weigeringen komen te hangen aan de grote klok'. De heer J. werd verteld dat Justitie bereid was de Turkse Christenen die al ruim één jaar in Nederland verbleven, toe te laten, omdat zij vertrouwd waren geraakt met het Nederlandse leefmilieu. Via de laatste opmerking trachtte Justitie *precedentwerking* te voorkomen, want zij die later aankwamen, kregen geen verblijfsvergunning.

In deze periode gebruikten voorpleiters voor het eerst op grote schaal de traditieretoriek. Nederland kende een traditie van gastvrijheid en daarom verdienden asielzoekers, net zoals in vroeger eeuwen vervolgd waren opgevangen, een vluchtelingenstatus. Beslissers erkenden dat Nederland vroeger gastvrij was, maar dat dit moeilijk was vol te houden. Het hoofd van de Amsterdamse vreemdelingenpolitie vond Nederland een 'geweldig gastvrij land' en 'gastrijker dan welk land ook', maar nu het aantal asielzoekers in zijn stad opliep, moest pas op de plaats worden gemaakt.⁴²⁴ In de media ging het ook om de Nederlandse traditie van gastvrijheid. In het *Rotterdams Dagblad* stond dat zelfs in Portugal de goede naam van Nederland bekend was.⁴²⁵ De *Haagse Post* ontkrachtte in 1968 het gastrijke beeld van Nederland.⁴²⁶ De krant liet weten dat de traditionele gastvrijheid alleen werd verleend wanneer het geen geld kostte.

In de zaak Waver werd de traditieretoriek door de briefschrijvers het vaakst gebruikt. In 43 van de 87 brieven ging het erom dat Nederland haar goed opgebouwde naam kwijtraakte wanneer Waver werd uigezet.⁴²⁷ In een petitie, ondertekend door veertig Epenaren, stond dat de vervolgde Waver asiel verdiende 'getrouw aan de hoge historische beginselen van gastvrijheid voor vervolgd'.⁴²⁸ In een andere petitie stond dat Nederland al eeuwenlang personen opving die om religieuze redenen 'de stem van hun geweten hoger achten dan de hen van overheidswege opgelegde plicht'.⁴²⁹ De staatssecretaris antwoordde de voorpleiters dat hij zich bewust was van deze belangrijke traditie en dat hij in zijn beslissing de grote bewogenheid die sprak uit de brieven meenam.

Naast de traditieretoriek gebruikten de voorpleiters in hun brieven de Holocaustretoriek. In een brief vergelijkt een man de misstanden in Vietnam met wat de Japanners en Duitsers hadden gedaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wavers weigering deel te nemen aan deze vuile oorlog waardeerde hij, of 'hebben we nog altijd niet geleerd?'.⁴³⁰ Ook verwijst hij in zijn brief naar de joden die Nederland in 1938 bij de grens tegenhield en hun latere lot. In acht betogen wordt verwezen naar de christenplicht om Waver uit humanitaire overwegingen op te nemen.⁴³¹ Een christin liet weten dat boven alle wetten de wet van de Heer stond.⁴³² De weigering van Waver om medemensen te moeten doden was volgens haar een christelijke daad. Het was voor haar niet te begrijpen dat de christelijke staatssecretaris zijn religie niet liet doorsijpelen in zijn werk. De Haarlemse kerkelijke gemeente, niet toevallig de woonplaats van Waver, vroeg zich af waarom economische en politieke argumenten voorrang kregen boven de Bijbel.⁴³³ Bij de traditie- en Holocaustretoriek ging het nadrukkelijk niet om de *vrees voor vervolging* van een asielzoeker in zijn herkomstland, maar om de wijze waarop Nederland met asielzoekers moest omgaan. In deze periode van actievoeren en protesteren tegen de overheid, was het niet verwonderlijk dat juist dit soort argumenten werden gebruikt.

Voorpleiters vonden Nederland niet gastvrij. Nederland bleek geen thuisland voor de 700 Portugese vluchtelingen. Poster gemaakt door Comité van Portugese Vluchtelingen Amsterdam ter ere van bijeenkomst over Portugese vluchtelingen. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG D69/837 (1973).

4.7 CONCLUSIE

In de periode 1968-1977 bestonden twee vluchtelingenregimes naast elkaar: een dat de asielaanvragen van Oude Vluchtelingen behandelde en een dat zich richtte op de asielerzoekers van Nieuwe Vluchtelingen. Hoewel hun herkomstlanden en hun vluchtredenen sterk verschilden, werden de Nieuwe Vluchtelingen door hun nieuwe voorpleiters op dezelfde manier geportretteerd als de Oude Vluchtelingen: heldhaftige mannen die door hun vlucht een duidelijk statement maakten. Nieuwe Vluchtelingen waren linkse intellectuelen, wat hun aantrekkingskracht voor voorpleiters vergrootte. De manier waarop zij werden geportretteerd, leidde ertoe dat zij welkom waren in Nederland, net zoals de Amerikaanse deserteurs en dienstweigeraars welkom waren in Canada.⁴³⁴ Via Waver en de Portugezen konden de voorpleiters ook steun geven aan de lobby tegen de verfoeide oorlogen in Vietnam en Afrika. De zaak Waver, maar ook andere zaken, bewezen het succes van de coalitie tussen de Nieuwe Vluchtelingen en linkse actiegroepen. De Nieuwe Vluchtelingen maakten dankbaar gebruik van de hulp die zij kregen van actiegroepen en linkse Kamerleden, terwijl voor de actiegroepen de Nieuwe Vluchtelingen figureerden in pleidooien tegen voortzetting van koloniale oorlogen. Juist hun heroïsche daad, het feit dat zij niet wilden

meewerken aan slachtingen in koloniën, droeg ertoe bij dat hun asielerzoek draagvlak had in de Nederlandse samenleving.

Actiegroepen hadden steeds vaker kritiek op de Nederlandse overheid, op het asielerbeleid en op het functioneren van individuele ambtenaren. Dit is niet verrassend in een periode van maatschappelijk bewustzijn en protest.⁴³⁵ De actiebereidheid resulteerde in beleidswijzigingen, zoals het plan Grosheide en andere aanpassingen van het asielerbeleid. De procedure moest korter en er moest toezicht komen op de wijze waarop een beschikking tot stand kwam. De zaak Waver laat zien hoe belangrijk een enkele zaak kon zijn. Aanvankelijk wilde Justitie Waver uitleveren aan de vs, later werd dit afgezwakt en ging het alleen nog om de afwijzing van het verzoek om een vluchtelingenstatus. Justitie haalde niet alleen in deze zaak, maar ook in zaken van Portugese dienstweigeraars, onder de druk van het publiek, de media en (linkse) Kamerleden, bakzeil. Belangrijk is dat er in deze periode het begin van een *frame shift* is te zien. Er worden veel vaker argumenten uit het *medemenselijkheidframe* gebruikt. Lag eerst de nadruk op wat er met asielerzoekers gebeurde *voor* hun komst naar Nederland, nu kwam deze te liggen op wat er met hen gebeurde *na* hun komst in Nederland. Deze argumenten wonnen in volgende periodes aan kracht.

Hoewel het onderscheid tussen Oude Vluchtelingen en Nieuwe Vluchtelingen voor beslissers en voorpleiters duidelijk was, waren de resultaten van hun asielerfragen niet wezenlijk anders. Zij mochten vrijwel allemaal blijven, al kregen de Oude Vluchtelingen wel vaker mandaatverklaringen waaruit bleek dat zij vluchtelingen waren. In de inleiding van dit hoofdstuk heb ik opgemerkt dat gezien de veranderingen een asielercrisis was te verwachten. De ambtenaren en lobbyisten hadden het gevoel dat ze te maken hadden met een nieuw fenomeen, zij zagen een toename van het aantal asielerzoekers en zij vonden het asielerbeleid niet (meer) toereikend. Echter, zoals in deze periode blijkt, waren de Nederlandse autoriteiten in staat de Nieuwe Vluchtelingen te behandelen als Oude Vluchtelingen. Ook werd speelruimte gevonden door nieuwkomers wel een vtv te verlenen op grond van de arbeidsmarkt, maar geen vluchtelingenstatus. Voorwaardes voor het krijgen van een vtv waren dat een Portugees politieke redenen aandroeg tegen de militaire dienst en uitzicht had op werk. Door het verlenen van een vtv beschermden de Nederlandse autoriteiten de Nieuwe Vluchtelingen tegen refoulement en tegelijkertijd voorkwamen ze dat ze Portugal schoffeerden door te erkennen dat dat land zijn burgers vervolgde. Een asielercrisis bleef uit, omdat de manier waarop de Portugezen werden behandeld, voor iedereen acceptabel was. Toen de werkgelegenheid terugliep was dit systeem niet vol te houden. Op dat moment kwamen er echter, door de Anjerrevolutie, geen Portugezen meer die om asiel vroegen. Hoe beslissers hierna omgingen met asielerzoekers die in hun ogen geen vluchtelingen waren, maar die niet konden worden uitgezet, wordt in het volgende hoofdstuk beschreven. Humanitaire argumenten, die in deze periode al aan gewicht wonnen, worden in de volgende periode steeds belangrijker. Pas in de volgende periode is er echt sprake van een *frame shift* op dit punt. In de periode 1968-1977 was er wel, zoals gezegd, een aanloop daar naartoe te zien. De voorpleiters stelden al dat de Nieuwe Vluchtelingen kwetsbaar waren en gebruikten de traditie- en de Holocaustretoriek.

Nederlandse autoriteiten ontkenden dat de Nieuwe Vluchtelingen in hun herkomstlanden werden vervolgd. Op dit punt is er echter geen wezenlijk verschil met

de Oude Vluchtelingen. In veel zaken van Oost-Europeanen was volgens de beslissers ook geen sprake van *vrees voor vervolging*. De persoonsdossiers van de Oude Vluchtelingen laten zien dat zij niet konden worden uitgezet, omdat zij in hun landen werden bestraft vanwege Republiekvlucht. Vooral de ambtenaren van BuZa wezen hierop. Een groot deel van de Oude en Nieuwe Vluchtelingen bleek niet alleen geen gegronde *vrees voor vervolging* te hebben, zij waren ook ongeloofwaardig. Beslissers gingen ervan uit dat zij economische motieven hadden voor hun vlucht. Een andere reden dat restrictief beleid nodig was, vormde (net zoals in de vorige periode) de vrees een precedent te scheppen en dat zo de *aanzuigende werking* van Nederland werd vergroot. Belangrijk bleef ook het land-van-ontvangstprincipe. Op grond van al deze redenen kregen de Nieuwe Vluchtelingen zelden een vluchtelingenstatus. Zij beschouwden zichzelf als vluchtelingen, maar zij moesten zich schikken in de rol van economische migrant. Zolang zij zichzelf konden onderhouden en zich niet misdroegen, kregen zij een vrv, en die werd verlengd. Vrijwel geen enkele Nieuwe Vluchteling kreeg een vluchtelingenstatus, maar ze werden ook zelden uitgezet. Wanneer toch uitzetting dreigde, bleek (het dreigen met) publiekelijk protest bijzonder effectief.

De beslissers waren het onderling oneens. De ambtenaren van BuZa wilden de Oude Vluchtelingen wel toelaten als vluchtelingen, maar de Nieuwe Vluchtelingen niet. Bij Justitie ontstond een kentering: Oude Vluchtelingen moesten kunnen worden gerepatriëerd en Nieuwe Vluchtelingen konden vluchtelingen zijn. De verklaring van dit verschil is, dat BuZa zich bekommerde om internationale verhoudingen en Justitie het asielbeleid centraal stelde, en daarom vond dat personen uit niet-communistische landen mogelijk waren vervolgd.

Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat de mannen die het communisme waren ontvlucht en de mannen die de dienstplicht waren ontvlucht, op dezelfde manier werden geportretteerd. Zij waren beide dappere mannelijke mannen die het aandurfdën om de, in de ogen van veel Nederlanders, verachtelijke machthebbers in hun land te weerstaan. De Nieuwe Vluchtelingen kwamen weliswaar uit andere landen, hadden andere motieven en andere lobbygroepen, maar door hun heldendom te benadrukken, was repatriëring niet aan de orde. Het imago van een heldhaftige man, dat echte vluchtelingen al sinds de oorlog hadden, ging over van een Oost-Europese dissident op een deserteur. Pas in het volgende deel verandert dit beeld en zijn echte vluchtelingen vrouwelijker en kwetsbaarder. De nieuwe strategie die de voorpleiters gebruikten leverde succes op.

Personificatie van asielzoekers werd in deze periode steeds vaker door voorpleiters als strategie gebruikt. Voorpleiters gebruikten de media om nationale bekendheid te verwerven voor Nieuwe en Oude Vluchtelingen. Foto's van Waver en van Portugese asielzoekers sierden krantenartikelen. Foto's van gevechten in Angola en Mozambique werden gebruikt als onderdeel van het argument dat verzet terecht was, en dat de Portugezen die weigerden daaraan deel te nemen, een beloning verdienden. Asielverlening werd in toenemende mate gehaald uit de formele sfeer van ambtenarij en werd publiekelijk bediscussieerd. Repatriëring van een Portugees was na publicatie van zijn naam in de media uit den boze, omdat bekend was dat hij de autoriteiten in zijn herkomstlanden in een kwaad daglicht had gesteld. Op deze manier creëerden voorpleiters speelruimte, waarna toelating mogelijk was. Het gevolg was dat ambte-

naren van Justitie ervoor kozen zaken zo geruisloos mogelijk in te willigen uit angst voor *precedentwerking*. Naast het heldendom van de Portugezen wezen voorpleiters op de diplomatieke belangen die de toelating van de Nieuwe Vluchtelingen blokkeerden. BuZa blokkeerde de verlening van vluchtelingenstatussen aan Portugezen, omdat gevreesd werd voor een diplomatieke rel van de kant van deze NAVO-bondgenoot.

Beslissers hadden speelruimte bij het nemen van beslissingen in asiolverzoeken. Enerzijds was het verlenen van een vluchtelingenstatus ongewenst uit vrees voor een diplomatieke rel en uit vrees voor *precedentwerking*. Anderzijds was repatriëring problematisch gezien de steun die de Portugezen kregen van actiegroepen. De mogelijkheid voor toelating werd gevonden op de arbeidsmarkt. Hun heldendom voorkwam dus dat zij werden uitgezet, maar was niet genoeg voor het verkrijgen van een vluchtelingenstatus. Hun ongehuwde status, geslacht en jeugdige leeftijd vergrootten hun kansen op de arbeidsmarkt en maakten daarmee toelating mogelijk.

5 1977-1984: Medechristenen en onveilig Soedan

5.1 INLEIDING

Het Turks Christelijke gezin D. woonde, nadat de gezinsleden hun dorp in Oost-Turkije hadden verlaten, geruime tijd in Istanboel. Dat verblijf was voor Justitie reden om hun asielverzoek in Nederland in 1979 af te wijzen. Er was immers sprake van een binnenlands vestigingsalternatief. Daarnaast wees Justitie erop dat de familie nooit persoonlijk schrijnend leed in Turkije had ondervonden.¹ De commissieleden van de ACV wezen het asielverzoek eveneens af vanwege het verblijf in Istanboel, de vele tegenstrijdigheden in hun verhaal en omdat er bij hun vertrek economische motieven hadden meegespeeld. Nadat bekend werd dat het gezin een afwijzende beschikking ontving, ontstond massaal protest in het dorp Vaassen, waar het gezin woonde. De voorpleiters wezen er in hun brieven op hoe goed de familie D. geïntegreerd was in Vaassen. Lidmaten van de Gereformeerde Kerk schreven dat de gehele religieuze gemeenschap deze vriendelijke familie steunde, gezien hun lange verblijf in Vaassen. De Bijbelstudiegroep wees erop dat de heer D. zijn land ('Armenië') was ontvlucht, omdat hij niet mocht geloven in de ware God. Dat het christelijke Nederland christenen wilde uitzetten naar een moslimland, was onbegrijpelijk, aldus de voorpleiters. Het Christelijk Lyceum wees erop dat de heer D. een betrekking bij hen had als schoonmaker, waarmee hij zijn familie onderhield. De Hervormde Gemeente erkende dat Nederland geen duizenden asielzoekers kon opnemen, maar dat humanitaire motieven de toelating van de familie D., met zo veel contacten in de kleine christelijke gemeenschap in Vaassen, rechtvaardigden. Hun huisarts vond het gewenst deze 'sociaal aangepaste mensen' asiel te geven, temeer omdat hun zootje reuma had en de gezinsleden psychische problemen kregen door het lange wachten. De voorpleiters hadden uiteindelijk succes. Het gezin kreeg een vtv op humanitaire gronden. Onduidelijk was op basis van welke argumenten dat gebeurde, al vermeldde een ambtenaar wel dat de familie lokaal goed geïntegreerd was.

De lotgevallen en kenmerken van het gezin D., de argumenten waarmee Justitie het verzoek afwees, en die waarmee de voorpleiters erin slaagden een toelating af te dwingen, zijn typerend voor asielzaken in de periode 1977-1984. Er kwamen in de periode 1977-1984 meer asielzoekers dan voorheen en zij kwamen uit andere landen, zoals Turkije en Ethiopië. De groep asielzoekers bestond vooral uit gezinnen en niet meer merendeels uit alleenstaande mannen. Er werden nieuwe argumenten gebruikt. Voorpleiters wezen er bijvoorbeeld op dat het ging om medechristenen die

recht hadden op toelating, omdat zij al lang in onzekerheid verkeerden en hierdoor getraumatiseerd raakten. De samenstelling van de groep voorpleiters en hun strategie veranderden ook. Kerken, scholen, en actiegroepen bedolven Justitie onder brieven. De beslissers gebruikten dezelfde argumenten als voorheen om asielverzoeken af te wijzen: asielzoekers waren niet vervolgd, ze waren ongeloofwaardig, met te veel en ze verbleven eerder in veilige andere landen.

De periode 1977-1984 werd gekenmerkt door economische neergang en toenemende werkloosheid. Dat werkte in het nadeel van asielzoekers, want in eerdere periodes bleek dat wanneer toelating als vluchteling niet gewenst was, maar verwijdering evenmin, mogelijkheden op de arbeidsmarkt een uitweg boden om een vtv te verlenen. Andere onderzoekers, zoals de Amerikaanse sociologe Kitty Calavita, stelden vast dat anti-immigratiesentimenten toenamen in periodes van economische stagnatie.² In de vs werd gesteld dat de toename van het aantal migranten ten koste ging van de welvaartsstaat, leidde tot belastingverhoging en tot problemen op de betalingsbalans. Dezelfde argumenten werden ook in het Nederlandse asieldebat gebruikt. De slechte economische situatie in Nederland leidde ertoe dat het aantal tegenpleiters toenam. Voorheen was er slechts een enkeling die naar de overheid schreef om afwijzing te bepleiten. Nu schreven meer 'gewone Nederlanders' brieven waarin zij hun ongenoege uitten over de komst van asielzoekers. Hun argumenten, die vaak de groep asielzoekers als geheel betroffen en zelden een bepaalde asielzoeker in het bijzonder, vallen binnen het *kosten-en-batenframe*: oplopende kosten, werkloosheid en woningnood. Het waren dezelfde argumenten die beslissers in eerdere tijdvakken hadden gebruikt.

Alle Europese landen wilden in deze periode door aanscherping van het asielbeleid het aantal asielzoekers terugdringen. Dit beleid werd verdedigd met verwijzing naar de toename van het aantal asielzoekers wereldwijd en het feit dat zij niet langer alleen uit Europa kwamen.³ Aan het begin van deze periode zette het hoofd Vreemdelingenzaken voor zijn nieuwe staatssecretaris Haars (CDA) de knelpunten van het asielbeleid uiteen. In zijn ogen ging het om een 'politiek uiterst gevoelige materie'.⁴ Hij sprak over 'stromen' Pakistani en Afrikaanse asielzoekers en over een toename van het aantal ongegronde verzoeken. Daarnaast beschreef hij hoe Kamerleden, journalisten en actiegroepen vaker succesvol protesteerden tegen uitzetting van asielzoekers. Marges in het asielbeleid om een asielzoeker alsnog toe te laten, konden volgens hem worden gevonden in incidentele gevallen waarbij kabaal werd gemaakt. Maar ook al mocht de overheid na een jarenlange slepende procedure tot uitzetting willen overgaan, dan nog was verwijdering onmogelijk, omdat de vreemdeling nauwe banden met Nederland had opgebouwd, aldus deze ambtenaar.

In dit hoofdstuk staat de komst van Turkse Christenen en Eritreërs centraal. De ruim drieduizend Turkse Christenen, die in deze periode kwamen, vormden veruit de grootste groep asielzoekers in Nederland. Het was een heterogene groep, bestaande uit Syrisch-orthodoxe christenen, Armenen en Nestorianen. Nederlanders zagen hen als een homogene groep. De term *Turkse Christenen* werd gebruikt in het journalistieke en politieke debat (en dus in mijn bronnen). Zelf noemen zij zich Assyriërs, Syrisch-Orthodoxe Christenen of Suryoye, maar nooit Turkse Christenen, omdat in hun optiek 'moslim' en 'Turks' synoniemen zijn.⁵

De Turkse Christenen waren de eerste asielzoekers die met hele gezinnen naar Ne-

derland kwamen. Hun gezinssamenstelling had invloed op de argumenten die voorpleiters in hun betogen gebruikten. Over Turkse Christenen bestaan publicaties die zich richten op beleid⁶, hun integratie⁷ en ontwikkelingen in de jurisprudentie.⁸ De redenen waarom beslissers ermee instemden hen uiteindelijk vrijwel allemaal toe te laten, kregen tot op heden nauwelijks aandacht. Buiten Nederland was er voor de Turkse Christenen vooral aandacht in Zweden, waar zich eveneens een grote groep vestigde. In Zweedse studies wordt bediscussieerd of de Turkse overheid de Turkse Christenen vervolgde, en wordt beschreven hoe het integratieproces verliep.⁹ Turkse Christenen kregen, getuige de honderden brieven in het archief van Justitie, veel steun van de Nederlandse bevolking. De teneur van de brieven was dat Nederland helaas was verworpen tot een ongastvrij land, waar asielzoekers jarenlang moesten wachten op een beslissing en dan alsnog werden uitgezet. De tegenpleiters schreven over de verloedering van Nederland. Ze vonden het 'godgeklaagd' dat er zo veel Turkse Christenen kwamen. Zij waren profiteurs die in tijden van economische malaise hun hand ophielden.¹⁰

De tweede groep asielzoekers, die in dit hoofdstuk centraal staat, zijn de bijna duizend Ethiopische asielzoekers. Het ging vooral om Eritreërs die vluchtten omdat de Ethiopische overheid hen vervolgde omdat zij een onafhankelijk Eritrea nastreefden. Bij de behandeling van hun verzoeken om asiel ging het zelden over de vraag of zij in Ethiopië gegronde vrees voor vervolging hadden (dat hadden ze, zo werd algemeen gedacht), maar of zij niet in een ander land asiel konden krijgen. Over Ethiopische asielzoekers is weinig geschreven. Zij worden kort genoemd in enkele standaardwerken over asielzoekers.¹¹ Hun komst trok weinig aandacht van particulieren en de pers omdat daadwerkelijke uitzetting zelden dreigde.

In het academische debat kregen de asielzoekers van eind jaren zeventig en begin jaren tachtig weinig aandacht. Zij worden veelal nog gezien als onderdeel van het vluchtelingenregime uit de Koude Oorlog, terwijl de samenstelling van hun groep, vluchtmotieven en nationaliteiten anders waren. Veel auteurs trekken pas een scheidslijn bij de val van de Muur. De asielzoekers van voor 1989 zouden anders zijn, omdat zij politiek en economisch nut hadden voor ontvangende samenlevingen, zo luidt de consensus.¹² Dit hoofdstuk laat zien dat het beeld van de echte vluchteling drastisch veranderde door de komst van de Turkse Christenen in deze periode. Het nieuwe imago van een vluchteling verving dat van de heldhaftige mannen, wat gold voor de vluchtelingen uit de Koude Oorlog, en later voor de Portugese dienstweigeraars.

5.2 KARAKTERISERING VAN HET TIJDVAK

De periode 1977-1984 was een periode van ontzuiling en ontkerkelijking. Om de gestage krimp van hun electoraat (van 76 gezamenlijke zetels in 1963 naar 48 in 1972) af te remmen, fuseerden in 1980 CHU, KVP en ARP tot het CDA. Opvallend is dat juist in deze periode de christelijke achtergrond van asielzoekers door voorpleiters werd benadrukt. Actiegroepen waren in deze periode zeer actief. Ze voerden niet alleen massaal actie voor asielzoekers, maar ook tegen het plaatsen van kernraketten en voor het gebruik van zonne-energie. In 1977 en 1978 werd op grote schaal actie gevoerd voor

de zogenaamde 'kerkmarokkanen': Marokkanen die, omdat ze hun verblijf niet konden legaliseren, dreigden te worden uitgezet. Zij zochten hun toevlucht in kerken en gingen in hongerstaking. De argumenten die werden gebruikt om voor verlenging van hun verblijf in Nederland te pleiten, waren gedeeltelijk dezelfde als die werden gebruikt voor de Turkse Christenen: hun lange verblijf in Nederland en de duur van de procedure.

In de politiek werd immigratie een belangrijker thema. Met de *Ontwerp Minderhedennota* van 1981 en de definitieve *Minderhedennota* van 1983 werd in het overheidsbeleid meer nadruk gelegd op integratie en de taak van de overheid hierbij. In 1980 richtte Janmaat de partij Centrum Democraten op, die ervoor pleitte de immigratie te beperken. Hij probeerde zijn bewoordingen zo te kiezen dat hij niet vervolgd kon worden vanwege racistische uitspraken. Bij de parlementsverkiezingen van 1982 haalde de partij een zetel.

De Islamitische Revolutie in Iran, waarbij Ayatollah Khomeini de macht overnam van de Sjah, zorgde voor een toename van spanningen op het wereldtoneel. In november 1979 gijzelden aanhangers van Khomeini honderden Amerikanen in de ambassade in Teheran. De gijzeling duurde 444 dagen. De machtswisseling in Iran leidde tot de oliecrisis van 1979, met als gevolg voor Nederland stijgende kosten, en verlaging van lonen en uitkeringen. De jeugdwerkloosheid nam toe, wat leidde tot pessimisme, door de cabaretiers Van Koten en de Bie treffend 'doemdenken' genoemd. De overheid zette in op bezuinigingen. Ze sloot een akkoord met onder meer de vakbonden – de *Centrale aanbevelingen inzake aspecten van een werkgelegenheidsbeleid* – waarbij loonmatiging werd ingeruild tegen arbeidstijdverkorting, in de hoop dat de werkloosheid zou dalen. Voor migranten uit het inmiddels onafhankelijke Suriname was het nog tot 1980 mogelijk om zonder visum naar Nederland te komen. Duizenden Surinamers maakten van die mogelijkheid gebruik. Op 8 december 1982 vonden de zogenaamde decembermoorden plaats in Suriname, waarbij vijftien tegenstanders van het militaire regime werden vermoord. Nederland staakte uit protest de ontwikkelingshulp aan Suriname.

De Koude Oorlog spitste zich in deze periode vooral toe op conflicten in de Derde Wereld. Belangrijk waren de inval van de vs in Afghanistan in 1979, de inmenging van de vs en de su in de strijd van bevrijdingsbewegingen in Afrika en Midden- en Zuid-Amerika, en de gevolgen van de interventie van de vs in Vietnam. De grote uitzondering daarop was de opstand in Polen van 1981. Begin jaren tachtig kwamen de Polen in opstand tegen de stijgende levensmiddelenprijzen. Ontevreden Polen verenigden zich in de vakbond Solidarność. Tijdens deze opstand vluchtten veel Polen naar Oostenrijk. Dit land verzocht onder meer Nederland een aantal Polen uit de vluchtelingenkampen op te nemen.¹³ In januari 1982, kort na het verzoek, keurde de Ministeraad de komst van honderd Polen goed, mits zij erkend waren als vluchtelingen door de UNHCR.¹⁴ Nederland nodigde in deze periode naast de honderd Polen, nog een grote groep Vietnamezen uit voor vestiging in Nederland. Het aantal vluchtelingen dat werd uitgenodigd door Nederland was ongeveer gelijk aan het aantal asielzoekers.¹⁵

Op het moment dat de asielzoekers uit Ethiopië naar Nederland kwamen, was er veel aandacht voor de armoede in Afrika – met grote publiekscampagnes als Live Aid van Bob Geldoff (1985) en Een voor Afrika (in 1984) – en voor de spectaculaire lucht-

brug waarmee in 1984 8.000 Ethiopische joden uit Soedan naar Israel werden gebracht. Afrika kreeg steeds meer het etiket van een continent dat hulp nodig had. Het lag in de rede dat voorpleiters aandrongen op het geven van hulp aan Afrikanen die honger, droogte en oorlog ontvluchtten.

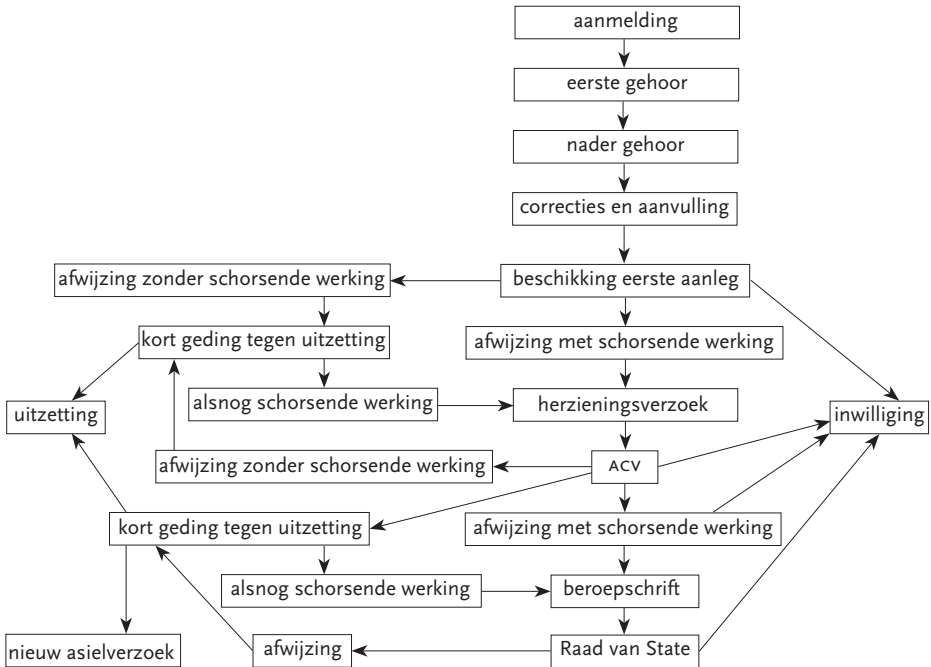
5.3 ASIELWETGEVING EN ASIELBELEID

Het uitgangspunt van het asielbeleid was deze gehele periode de Vreemdelingenwet van 1965. De procedure verliep zoals weergegeven in het plan Grosheide. De vreemdelingendiensten zorgden voor een eerste selectie. Tijdens het tweede interview, het nader gehoor, werd asielzoekers gevraagd waarom zij *vrees voor vervolging* in hun herkomstlanden hadden. Alleen de termijnen die hoorden bij dit plan, werden bij lange na niet gehaald. Het gevolg was dat asielzoekers steeds langer moesten wachten, vooral op de uitslag van hun herzieningsverzoeken bij de acv. Net zoals in de vorige periode kwam er kritiek op het functioneren van vreemdelingendiensten en contactambtenaren. Beslissers zelf vonden het asielbeleid coulant. De minister van Justitie stelde in 1977 bijvoorbeeld dat Nederland vrijwel alle 'in de knel geraakten' die vroegen om de status van vluchteling, ruimhartig toeliet.¹⁶ Veel asielzoekers kregen volgens hem de B-status, omdat het geen 'echte vluchtelingen' betrof. Het waren 'asielzoekers – niet vluchtelingen' die nooit waren vervolgd.

Voorpleiters, vooral actiegroepen, kerken en advocaten, vonden het beleid niet soepel maar formalistisch. Een asieladvocaat vond de meeste ambtenaren bij Justitie uitgesproken conservatief en onbetrouwbaar; zij lieten zich uit over asielzoekers op een manier die deed denken aan xenofobie.¹⁷ De Samenwerkingscommissie voor Vluchtelingen (skv) en de ncbv klaagden over de veel te lange procedure, dat ambtenaren te weinig wisten over de herkomstlanden van asielzoekers en dat slechte tolken werden ingehuurd.¹⁸ Justitie erkende de problemen en stelde in 1980 extra tolken en contactambtenaren aan.¹⁹

In 1976 verving de Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikkingen (AROB) de Wet BAB uit 1963. De AROB gaf algemene regels voor rechtsbescherming van burgers tegen de overheid. Voortaan behandelde de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State de beroepschriften van asielzoekers. Zie schema 2 voor een schematische weergave van de vernieuwde asieprocedure. Het aantal asielzoekers dat zich tot de Afdeling Rechtspraak richtte, nam een grote vlucht. In de persoonsdossiers zitten herzieningsverzoeken voor de acv en beroepschriften voor de Raad van State. De Raad van State verleende de beslissers in beginsel slechts advies, maar in de praktijk volgde Justitie dit advies meestal op. Zowel aan de beschikkingen in eerste aanleg, als aan de beschikkingen in bezwaar kon schorsende werking worden onthouden. Het gevolg was dat niet alle asielzoekers de uitslag van hun herzieningsverzoeken of beroepschriften in Nederland mochten afwachten. Wanneer schorsende werking werd onthouden, bestond de mogelijkheid een kort geding aan te spannen tegen de uitzetting. Volgde hierop wederom een afwijzing dan was bezwaar mogelijk bij een gerechtshof en de Hoge Raad.²⁰ In schema 2 is schematisch de behandeling van een asielverzoek weergegeven.

SCHEMA 2 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE ASIELPROCEDURE 1976-1994

Belangrijk in deze periode was het gebruik van de B-status. Niet langer bood de arbeidsmarkt speelruimte om asielzoekers die volgens beslissers geen vluchtelingen waren, toe te laten. Veel asielzoekers kregen in deze periode de B-status: volgens de beslissers werden zij niet vervolgd in hun land van herkomst, waardoor ze geen vluchteling in de zin van het Verdrag waren. Er waren echter humanitaire redenen die terugkeer belemmerden. Na 1982 daalde het aantal personen dat de B-status kreeg. Dit was een indicatie dat het Nederlandse beleid restrictiever werd.²¹ Personen met de B-status werden ook wel de-factovluchtelingen of asielgerechtigden genoemd.²² Voorpleiters protesteerden tegen het veelvuldig gebruik van de B-status, omdat dit een 'tweederangsstatus' zou zijn.²³ Doordat echte vluchtelingen onterecht de A-status werd onthouden, zette Justitie het Verdrag buitenspel gezet. In een nota liet een medewerker van Justitie doorschemeren dat de B-status een uitweg bood in lastige asielzaken.²⁴ Toelating op humanitaire gronden zou geen *precedentwerking* hebben omdat alle zaken van personen die deze status kregen, waren te individualiseren. Ook bestond er geen exacte omschrijving en definitie van inwilliging op humanitaire gronden.

In 1980 ontstond voorts een vtv-humanitair (in 1987 de C-status genoemd), ook wel bekend als vergunning tot verblijf zonder beperkingen. Deze werd verleend vanwege klemmende redenen van humanitaire aard. Slechte lichamelijke of psychische gesteldheid verzetten zich tegen terugkeer naar het herkomstland. C-statushouders hadden geen recht op gezinshereniging of een studiebeurs. Bij verlening van de C-

status belemmerde niet de *vrees voor vervolging* de terugkeer naar het land van herkomst, maar was terugkeer onwenselijk op grond van de algemene omstandigheden in het herkomstland, bijvoorbeeld een humanitaire crisis. De toelating hing dus niet samen met de activiteiten van de asielzoeker in zijn land van herkomst. De grens tussen de verschillende statussen was niet alleen voor beslissers, maar ook voor voorpleiters moeilijk te trekken.

In 1982 werd de asielprocedure opnieuw vastgelegd in een vreemdelingencirculaire.²⁵ In deze circulaire vallen twee zaken op. Allereerst is beschreven waaraan een veilig land van ontvangst moest voldoen. Ten tweede zijn de criteria voor het verlenen van schorsende werking vastgelegd.²⁶ Beide zaken waren bij de behandeling van de asielverzoeken van de Turkse Christenen en de Ethiopiërs belangrijk. Wanneer vastgesteld werd dat een asielzoeker in een veilig land van ontvangst verbleef, kreeg hij te maken met een verkorte procedure en werd aan zijn herzieningsverzoek schorsende werking onthouden. De jurist Roel Fernhout merkte op dat, omdat het begrip *land van eerste ontvangst* niet wettelijk was vastgelegd, asielzoekers te maken kregen met de 'wisselvalligheden van het beleid'.²⁷

Asielzoekers die zonder toestemming naar Nederland reisden, moesten zelf zorg dragen voor huisvesting. Dit gold ook voor de Turkse Christenen. Zij belandden vaak in onveilige en brandgevaarlijke Twentse pensions bij landgenoten die naar Twente kwamen als gastarbeiders. Ook was er in Twente nog ongeschoold werk voorhanden. Formeel mochten asielzoekers niet werken, maar het was beter voor hen om niet de hele tijd 'in ledigheid' door te brengen, aldus Justitie.²⁸ De gemeentes Hengelo, Almelo en Enschede klaagden over de overbevolkte pensions. Zij vonden het oneerlijk dat andere gemeentes nauwelijks Turkse Christenen moesten opvangen. In juli 1978 ging Justitie akkoord met het voorstel Turkse Christenen tijdelijk op te vangen in Nunspeet en Steenwijkerwold. In 1981 kregen 120 Turkse Christenen, die werden aangemerkt als schrijnende gevallen, tijdelijke opvang.²⁹ Justitie hoopte dat dit gebaar buiten de publiciteit bleef, want zij vreesde dat het aanbieden van opvang aan asielzoekers *aanzuigende werking* had. Andere Turkse Christenen en andere asielzoekers kregen alleen een uitkering voor de duur van hun procedure, maar geen gratis opvang.

De beslissers waren in deze periode nog altijd de ambtenaren van Justitie en BuZa.³⁰ De directie Vreemdelingenzaken en Grensbewaking kreeg in 1976 de naam Vreemdelingzaken. Onder de directie Vreemdelingzaken viel de hoofdafdeling Toelating en Verblijf, met daaronder de afdeling Verblijfsregelingen. Onder de afdeling Verblijfsregelingen ressorteerde Onderafdeling I, die onder meer besliste op asielverzoeken.³¹ In 1980 werd een speciale afdeling opgericht die zich alleen bezighield met afhandeling van asielverzoeken: de afdeling Asielzaken.³² Het voornaamste doel was door het aannemen van extra personeel de asielprocedure te verkorten. Van 1980 tot 1984 was Hilbrand Nawijn hoofd van de afdeling Asielzaken. De staatssecretarissen van Justitie waren politiek verantwoordelijk.

Het Bureau Vreemdelingenzaken, dat viel onder DAZ, bleef bij BuZa de verantwoordelijke directie. Belangrijk was dat in deze periode de ambassadeurs meer betrokken raakten bij het verzamelen van informatie over de herkomstlanden van asielzoekers. De voornaamste taak was in het geval van de Turkse Christenen om vast te stellen of Istanboel geschikt was als vestigingsalternatief.³³ De ambassadeur concludeerde dat

Huisvesting was problematisch, omdat asielzoekers zelf moesten zorgen voor een woning. Uit deze poster bleek dat particulieren waren betrokken bij de opvang van asielzoekers. Poster van Vereniging Voor Hulp, Opvang, Begeleiding en Rechtsbijstand aan Vluchtelingen. Bron: Collectie iisg Amsterdam, BG E2/730 (1977).

de stad veilig was. Deze conclusie werd door voorpleiters weersproken aan de hand van mensenrechtenrapporten, zoals het rapport van de Wereldraad van Kerken (ook wel het rapport Carragher genoemd). Voor de asielzoekers uit Turkije gold dat ze kwamen uit een land waar voor- en tegenpleiters soms waren geweest, waardoor ze meenden te weten hoe gevaarlijk of veilig het er was. Door afname van het belang van de arbeidsmarkt als alternatief voor een verblijfsstatus, komt SoZa in de persoonsdossiers van asielzoekers minder voor. Ook de invloed van de UNHCR in de Nederlandse asielprocedure nam af, doordat deze organisatie niet langer mandaatverklaringen afgaf (zie hoofdstuk 4). De UNHCR controleerde wel het Nederlandse asielbeleid, omdat ze advies gaf aan de commissieleden van de acv en tijdens de zitting bij de Raad van State.

Belangrijk was dat in deze periode de particuliere hulpverlening uitgroeide tot een hecht blok. In 1976 ontstond de skv uit een aantal groepen die hulp gaven aan asielzoekers. De skv was betrokken bij het zoeken van huisvesting en werk voor uitgenodigde vluchtelingen. Diverse fusies later werd in oktober 1979 vvn opgericht.³⁴ De

vvN bestond op landelijk niveau uit vertegenwoordigers van particuliere groepen, zoals het UAF, Amnesty en kerkelijke organisaties, en op lokaal niveau uit werkgroepen. De vrijwilligers van de vvN hadden vaak ingrijpende en langdurige contacten met asielzoekers.

Het asielbeleid voor Turkse Christenen

Het hoofd Vreemdelingenzaken kwam begin 1976 met het voorstel alle Turkse Christenen, die op dat moment in Nederland waren, toe te laten, maar nieuwkomers af te wijzen.³⁵ In juli 1976 keurde de Ministerraad dit voorstel goed. In totaal vielen 200 Turkse Christenen, vrijwel allemaal woonachtig in Twente, onder deze collectieve toelating. Opvallend is dat zij een vtv Arbeid kregen. Zij kregen dus niet de humanitaire B-status, maar een toelating die was gerelateerd aan de arbeidsmarkt. Onder meer de Turkse Christenen B., A. en O. kregen een arbeidsvergunning, omdat zij voor juli 1976 in Nederland aankwamen.³⁶ Ook G. kreeg een verblijfsvergunning, mits hij in loondienst trad. De politie moest erop toezien dat hij passend werk vond.³⁷ Daarin slaagde hij, maar toen het shoarmahuis waar hij werkte, zijn contract niet verlengde, zat hij zonder werk. Het werd duidelijk dat het verlenen van arbeidsvergunningen aan asielzoekers die in de ogen van de beslissers geen vluchtelingen waren, geen uitweg meer bood. De arbeidsmarkt kon niet meer functioneren als reddingsboei.

Na dit pardon meldden zich volgens het hoofd Vreemdelingenzaken met 'de regemaat van de klok' nieuwe Turkse Christenen aan.³⁸ Beslissers waren eensgezind van mening dat zij geen recht hadden op toelating, omdat het in hun ogen niet ging om vluchtelingen. Nadat een Turkse Christen een kort geding had verloren, liet de minister van BuZa weten dat als deze man niet werd uitgezet, 'anderen misschien de indruk krijgen [...] dat als je in Nederland eenmaal binnen bent, je niet wordt uitgezet'.³⁹ In november 1976 bleek dat 53 gezinshoofden na 1 juli 1976 asiel vroegen.⁴⁰ Justitie kwam met een soort compromis: tien van hen, die hun dorp voor 1 juli 1976 hadden verlaten, kregen op grond daarvan toelating. De asielverzoeken van de overigen werden afgewezen omdat zij geen vluchtelingen waren en niet voldeden aan de datumgrens. Kamerleden, kerkelijke en particuliere organisaties bekritiseerden de afwijzingen sterk.⁴¹

Al snel ontstond het idee van een nieuwe einddatum. Een nieuwe collectieve toelating – dit keer ging het om 400 Turkse Christenen – was nodig omdat niet was vol te houden dat zij collectief niet voldeden aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag. Een ambtenaar van Justitie betoogde dat een nieuwe collectieve toelating gepaard moest gaan met een campagne in Turkije met de boodschap dat geen enkele Turkse Christen meer voor toelating in aanmerking kwam.⁴² Dit moest voorkomen dat de 60.000 Turkse Christenen in Turkije, die volgens hem allen op een sein wachten om naar Nederland te komen, zouden vertrekken. Hij pleitte voor een nieuwe collectieve toelating van de Turkse Christenen, omdat hij het niet waarschijnlijk achtte dat de 400 Turkse Christenen zouden worden uitgezet na een lang verblijf in Nederland. SoZa en CRM maakten bezwaar tegen een nieuwe collectieve toelating vanwege de situatie op de Nederlandse arbeids- en woningmarkt en de (vermeende) *aanzwijgende werking*.⁴³ Tijdens de Ministerraad van 25 februari 1977 legde de staatssecretaris

ris van Justitie, Zeevalking (D66), uit dat hij alleen een strikt beleid kon voeren wanneer een nieuwe start werd gemaakt. De minister van SoZa wees erop dat een nieuwe einddatum niets afdeed aan de kritiek van vluchtelingenorganisaties dat zich tussen de Turkse Christenen vluchtelingen konden bevinden. Hij vond 'de weg van de minste weerstand [een nieuwe collectieve toelating] niet altijd de beste weg'. Hij vreesde de gevolgen van een nieuwe collectieve toelating. Toch besloten de ministers dat alle Turkse Christenen die voor 25 februari 1977 binnenkwamen wel en zij die daarna binnenkwamen niet werden toegelaten. De Ministerraad stelde als eis dat Justitie het 'stringente beleid' in de toekomst wel vol hield.⁴⁴ Zij die na deze datum kwamen, kregen geen schorsende werking om hun bezwaar en beroep in Nederland af te wachten. Anders was het onwaarschijnlijk dat zij uiteindelijk Nederland zouden verlaten.

Aanvankelijk nam het aantal asiolverzoeken van Turkse Christenen af, maar later nam het opnieuw toe. Na protest van Kamerleden, kerken en actiegroepen tegen het verschil dat Justitie maakte tussen Turkse Christenen van wie de asiolverzoeken collectief werden afgewezen en die hun herzieningsverzoeken niet in Nederland mochten afwachten, en andere asielzoekers van wie de verzoeken individueel werden getoetst, bond Justitie in. Vanaf februari 1978 stroomden Turkse Christenen weer de asielpcedure in en konden zij schorsende werking op hun herzieningsverzoek krijgen. Zowel de particuliere hulpverlening als de Raad van Kerken, drong er hierna weer bij Justitie op aan 'de hand over het hart te strijken'.⁴⁵ Justitie moest kiezen tussen een nieuwe collectieve toelating of overgaan tot het uitzetten van Turkse Christenen van wie het asiolverzoek was afgewezen.

In juni 1978 ging weer een voorstel naar de Ministerraad om 200 Turkse Christenen collectief toe te laten.⁴⁶ Wederom uitte de minister van SoZa zijn bedenkingen gezien het ontstaan van *aanzuigende werking* en de problemen op de arbeidsmarkt. De minister vond dat het vreemdelingenbeleid ongeloofwaardig werd als er weer een nieuwe datumgrens werd vastgesteld.⁴⁷ De ministers van CRM, Economische Zaken, Volksgezondheid, Onderwijs en Wetenschappen vonden toelating mogelijk op grond van humanitaire overwegingen; het ging immers om christenen die hun heil zochten in een christelijk land. Justitie vond het instellen van een nieuwe datumgrens noodzakelijk, want alleen zo kon restrictief en humanitair beleid worden gecombineerd. De Ministerraad stemde uiteindelijk in met een nieuwe regularisatiemaatregel. Een nieuw pardon kwam echter niet door de Tweede Kamer. Kamerleden vonden dat er te veel verwachtingen werden gewekt bij toekomstige asielzoekers. Justitie kreeg opdracht van de Kamer asiolverzoeken individueel te toetsen.

Om toch een strenger beleid te kunnen voeren, besloot Justitie meer zaken af te doen als kennelijk ongegrond en (opnieuw) geen schorsende werking te verlenen aan herzieningsverzoeken. Het nieuwe criterium waaraan Turkse Christenen moesten voldoen was *persoonlijk ondervonden schrijnend leed*. Niet langer werden alleen zaken van dienstweigeraars en asielzoekers die elders bescherming vonden, als kennelijk ongegrond afgedaan, ook zaken van asielzoekers die nauwelijks of geen gronden aandroegen, waren kennelijk ongegrond. Turkse Christenen die verklaarden dat alleen familieleden of omwonenden problemen hadden, maar zichzelf niet, werd schorsende werking onthouden. Wanneer de asielzoeker één incident noemde, zoals diefstal of brandstichting, werd zijn verzoek afgewezen, maar volgde wel schorsende werking.⁴⁸

Een Turkse Christen kreeg de B-status wanneer het ging om terugkerende ernstige mishandeling. De A-status kregen Turkse Christenen niet, omdat de Justitie van mening was dat de Turkse overheid hen niet vervolgde.

De vele afwijzingen leidden ertoe dat op 13 april 1979 200 Turkse Christenen kerkasiel kregen in de Sint-Janskathedraal in Den Bosch. De bezetters vonden hun actie rechtvaardig omdat zij van de regering, Kamerleden, de rechterlijke macht, vluchtelingenorganisaties en het publiek geen hulp meer verwachtten.⁴⁹ Zij vonden niet dat zij de Nederlandse overheid chanteerden, want zij vroegen wat hen toekwam omdat zij waren vervolgd in Turkije: een vluchtelingenstatus. De bezetters eisten schorsende werking op hun herzieningsverzoeken en afschaffing van het oneerlijke criterium *persoonlijk schrijnend leed*. De staatssecretaris van Justitie, Haars (CHU), liet weten dat men geen verblijfsvergunning kon afdwingen door een kerk te bezetten.⁵⁰ Zij sprak over 'het hek van de dam'; zij wist dat in Istanboel 17.000 christenen het resultaat van deze actie afwachten. Haars bood de bezetters weinig hoop: vrijwillig vertrekken uit Nederland of repatriëring.

Aan de bezetting namen hele gezinnen deel, inclusief kleine kinderen. De bezetting kreeg niet alleen veel aandacht in de pers, maar ook van particulieren. Kort na het begin van de bezetting viel een meisje van tweeënhalve jaar in de kerk in een teil met sop en overleed. Enkele dagen later werd bij een man tbc geconstateerd. Deze dramatische gebeurtenissen leidden ertoe dat meer voorpleiters hun onvrede over het Nederlandse asielbeleid uitten. Zij wezen op het trieste lot van de Turkse Christenen die gedwongen waren een kerk te bezetten. Kerken, particulieren, actiegroepen en Kamerleden drongen erop aan de zaken van de kerkbezetters opnieuw te bezien. De bisschop van Den Bosch vond uitzetting naar Turkije en collectieve toelating niet mogelijk en pleitte daarom voor migratie naar een ander land.⁵¹ De Kamer nam een motie van het Kamerlid Haas-Berger (PVDa) aan, waarin de staatssecretaris werd gevraagd alle zaken van Turkse Christenen te herzien.⁵² De staatssecretaris beloofde dat zij en haar ambtenaren voor september 1979 alle zaken van Turkse Christenen zouden hebben heroverwogen en dat tot die tijd Turkse Christenen niet zouden worden uitgezet. Na ruim drie maanden kwam er een einde aan de bezetting.

Uit een nota blijkt om welke zaken het ging. Sinds de laatste collectieve toelating, die van 26 februari 1977, ontving Justitie 442 asiolverzoeken van Turkse Christenen; van hen kregen 71 personen een inwilliging⁵³, 41 verlieten Nederland en op 55 verzoeken moest de acv nog een beslissing nemen. Een medewerker Vreemdelingenzaken, het hoofd Vreemdelingenzaken en staatssecretaris van Justitie Haars (CDA) heroverwogen de 265 resterende zaken (er was sprake van tien dubbeltellingen).⁵⁴ 89 personen kregen dankzij deze heroverweging een verblijfsvergunning, 105 zaken stuurde Justitie naar de Raad van State, 30 gevallen vereisten nader onderzoek en 41 Turkse Christenen moesten Nederland verlaten. Deze 41 zaken betroffen volgens Justitie in het bijzonder jonge mannen die konden terugkeren naar hun ouderlijk huis, of het ging om gehuwde mannen die hun gezinnen in Turkije achterlieten. De problemen die zij noemden, dateerden vaak van lang geleden of zij wilden alleen de militaire dienst ontlopen.⁵⁵

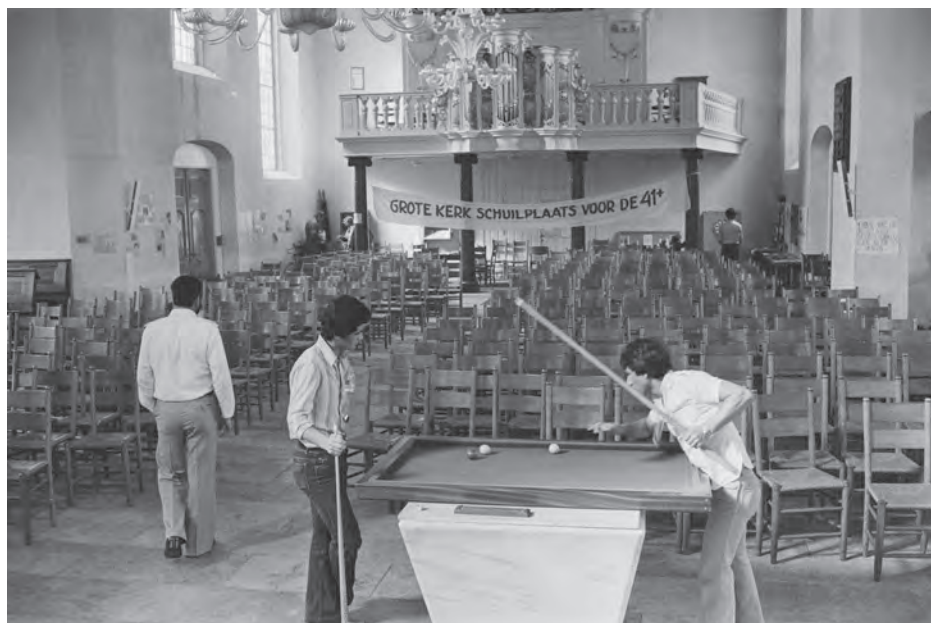
Bij de heroverweging ging het om de reisroute, of de betrokkene persoonlijke problemen ondervond in Turkije, of hij aangifte deed bij de Turkse politie, of zijn verkla-

ringen consistent waren en of er familieleden in Nederland woonden. A. bijvoorbeeld, was jong, ongehuwd en zijn ouders woonden nog in Turkije. Hij had zelf weinig problemen ondervonden. Justitie handhaafde zijn afwijzing. Het gezin Y. kreeg, ook al vonden hun problemen lang geleden plaats en waren hun verklaringen tegenstrijdig, een vrv omdat hun zoon de B-status had. F. kwam met een zwak verhaal, maar hij was wel gewond geraakt bij een aanval van een Koerdische bende. Daarom werd zijn verzoek ingewilligd. De familie S. kreeg de B-status, omdat de dochter van de familie was ontvoerd, de echtgenoot was mishandeld en enkele familieleden al in Nederland woonden. In de zaak van het oudere echtpaar G. was hun leeftijd doorslaggevend. De dossiers bevestigden dat verzoeken van getrouwde mannen, die hun gezin achterlieten, en van alleenstaande mannen vaak opnieuw werden afgewezen. Verbleven er familieleden in Nederland, dan was de kans op succes groot. Een lang verblijf in Istanboel leidde tot een nieuwe afwijzing. Leeftijd bleek belangrijk: ouderen waren in het voordeel en jonge mannen in het nadeel.

De vrv ontdekte dat de groep van 41 die Nederland moesten verlaten, niet alleen bestond uit mannen die behoorden tot een van de twee genoemde categorieën. Zij bracht de staatssecretaris hiervan op de hoogte. Deze antwoordde dat zij dankbaar was voor de nieuwe informatie, maar legde uit waarom zij voet bij stuk hield.⁵⁶ Niet veel later bleek echter dat van de 41 personen er 4 alsnog schorsende werking op hun herzieningsverzoeken kregen, 2 met een Nederlandse vrouw trouwden, 5 zelf vertrokken, 1 verdween, in 8 gevallen nieuwe informatie Justitie bereikte, en in 2 gevallen medische redenen terugkeer belemmerden. Slechts in 19 gevallen volhardde Justitie in het besluit tot vertrek. Een deel dook opnieuw onder, nu in de Grote Kerk te Almelo (zie illustratie op volgende bladzijde). Zichtbaar is dat door invoering van een nieuw criterium (*persoonlijk ondervonden schrijnend leed*) het beleid restrictiever werd, echter uitvoering van de gevolgen (gedwongen uitzettingen) bleek moeilijk.

Nadat de Nederlandse overheid eiste dat iedere Turk die naar Nederland kwam een Nederlands visum bezat, nam het aantal asielaanvragen af. Tussen september 1980 en maart 1982 vroegen nog maar 200 Turkse Christenen om asiel. Pas begin 1981 besloot de staatssecretaris van Justitie de afwijzende beschikkingen van 100 tot 150 Turkse Christenen te effectueren. Dit besluit leidde opnieuw tot massale verontwaardiging en de staatssecretaris ging overstag. De Turkse Christenen kregen geen verblijf, maar zij werden evenmin uitgezet naar Turkije. Ze kregen aanzegging te emigreren. Van alle 1.150 personen die in 1981 nog in de procedure zaten, wilde Justitie dat 350 personen emigreerden.⁵⁷ De Adviescommissie voor Vluchtelingen zaken van de Raad van Kerken moest helpen bij het vinden van geschikte vestigingslanden. Het succes van deze commissie was beperkt. In totaal vertrokken slechts 43 Turkse Christenen naar Canada. Het Nederlandse asielbeleid ging, zo bleek, gepaard met dreigen. Zo ontving de Turkse Christen A. tot tweemaal toe een brief dat zijn verzoek was afgewezen en dat hij zich moest opgeven voor emigratie bij de Raad van Kerken, want anders volgde verwijdering naar Turkije.⁵⁸ Zijn persoonsdossier laat echter zien dat hij uiteindelijk toch werd toegelaten en wel op medische gronden.

In 1982 uitte een medewerker van Justitie zijn pessimisme over de kansen op emigratie.⁵⁹ Hij wist dat de Raad van Kerken de namen doorgaf voor medisch onderzoek van mensen die moesten emigreren, en zo verblijf voor hen in Nederland probeer-

Biljartende Turkse Christenen in de Grote Kerk te Almelo. Deze kerk bood kerkasiel aan de 41+ Turkse Christenen die na heroverwegingen opnieuw werden afgewezen. Er was in kranten veel aandacht voor de Turkse Christenen die hun toevlucht tot kerken zochten. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (20/9/1979) (Suyk).

de af te dwingen. ‘Het hoofd in de schoot werpen’ en hen toelaten, was volgens deze ambtenaar het beste. Volgens hem bezweek de Raad van Kerken onder druk van plaatselijke kerken en actiegroepen, die alles aangrepen om verblijf van de Turkse Christenen af te dwingen. De Turkse Christenen voerden aan niet te willen emigreren, omdat zij nauwe banden hadden opgebouwd met Nederlanders en Turkse Christenen in Nederland. Hun medische en psychische situatie was ook vaak bedroevend. De staatssecretaris van Justitie, Korte-van Hemel (CDA), vond echter dat het beleid al soepel genoeg was en dat ‘de rek eruit was’.⁶⁰ Als er nog maar één Turkse Christen werd toegelaten, zouden alle anderen zich volgens haar beroepen op dit precedent en weigeren te emigreren.

In maart 1983 ontvingen de Raad van Kerken en Justitie een brief van twee hoogleraren van de Erasmus Universiteit die pleitten voor toelating van de 300 á 400 overgebleven Turkse Christenen – de restgroep genoemd – op medische gronden.⁶¹ Zij schreven dat het bekend was dat deze restgroep kampte met allerlei gezondheidsproblemen door de lange procedure. De twee hoogleraren voorzagen verdere toename van hun medische klachten als zij niet snel een vergunning kregen. Zij onderscheidden vier factoren die verantwoordelijk waren voor hun medische klachten en stress: zij waren ontworteld, zij wachtten al jaren in Nederland op de uitslag van hun verzoeken, zij vreesden uitzetting naar Turkije en hun medische klachten namen toe omdat ieder toekomstperspectief ontbrak. Kort nadat de Raad van Kerken deze brief

ontving, liet hij Justitie weten dat de raad zijn pogingen de Turkse Christenen te helpen bij emigratie staakte, onder druk van zijn achterban.⁶² Niet veel later liet Justitie de restgroep collectief toe. Na een lange asielprocedure, waarin veel Turkse Christenen meerdere afwijzende beschikkingen hadden gekregen, werden zij bijna allemaal toch toegelaten.

Actiegroepen en kerken speelden een grote rol in het uiteindelijke succes van Turkse Christenen. Een actiegroep was het Comité 41+. Het Comité 41+ werd in 1979 opgericht, nadat Justitie besloten had dat de hiervoor genoemde 41 Turkse Christenen Nederland moesten verlaten. De leden van dit comité schreven talloze brieven naar Justitie en organiseerden demonstraties. Het comité gaf ook hulp aan ondergedoken Turkse Christenen en hun gastgezinnen.⁶³ Het Comité 41+ benaderde kerken of zij bereid waren enkele Turkse Christenen kerkasiel te verlenen. Een pastoor uit Brielle vroeg aan Justitie, nadat hij was benaderd door het Comité 41+, of het waar was dat de Turkse Christenen zich moesten schuilhouden in Twentse bossen om te ontkomen aan de Nederlandse Justitie.⁶⁴ Nadat een einde kwam aan de lange en slopende periode van onzekerheid voor 'onze Christen Turken', maakte het comité in 1983 de balans op en organiseerde het een feestavond.⁶⁵ De dankbaarheid overheerste, maar er was ook onbegrip en verbazing over het leed dat hen was aangedaan. Op deze avond werd een gedicht voorgedragen waarin de problematische asielprocedure aan de hand van verschillende gebeurtenissen werd belicht.⁶⁶ Het gedicht gaat onder meer over de kerkbezettingen, de ruzies bij de hulpverlening en de telefonische onbereikbaarheid van Justitie. Justitie en de hulpverlening deelden, zo staat in het gedicht, één nachtmerrie: de uitgebreide families van de Turkse Christenen. Zij hadden volgens het Comité 41+, echtgenotes, kinderen, zussen, ooms, zwagers, neven, schoonzussen en grootouders. Het gedicht bespreekt ook de lethargie en het gebrek aan actiebereidheid van de Turkse Christenen. Volgens het Comité 41+ keken de Turkse Christenen toe hoe de actiegroepen informatieboekjes maakten, vergaderden en praten met de media en politici.

In de archieven van Justitie bevinden zich in totaal 557 brieven en petitie van 474 voorpleiters en 83 tegenpleiters van Turkse Christenen. Tabel 8 geeft aan wie de briefschrijvers waren. De tabel illustreert dat steeds meer personen een mening hadden over asielzoekers. De particuliere hulpverlening, de Raad van Kerken, kerken, medici, vrijwilligers, scholen en particulieren, overspoelden Justitie met honderden brieven en telefoontjes. Daarin werd gevraagd om een coulante houding ten aanzien van de Turkse Christenen.

Uit tabel 8 blijkt dat maar weinig brieven werden geschreven door Turkse Christenen. Zichtbaar is dat 43 vrijwilligers brieven stuurden naar Justitie. Zij hielpen mee bij de opvang van de Turkse Christenen en raakten tijdens de lange procedures bij hun welzijn betrokken. Vrijwilligers schreven dat zij het beste wisten wat er speelden bij de Turkse Christenen. Enkele Hengelose vrijwilligers lieten weten dat zij de meest betrouwbare informatie over de Turkse Christenen hadden omdat zij een vertrouwensband met hen hadden opgebouwd.⁶⁷ Tijdens de bezetting van de Sint-Janskerk in Den Bosch legde een vrijwilliger uit dat zij langzaam het vertrouwen van de Turkse Christenen won door samen te bidden en te zingen.⁶⁸ Vooral in kerken hadden voorpleiters bijzondere, vaak emotionele ontmoetingen met Turkse Christenen.

In Enschede sprak een vrijwilligster na een kerkdienst een jongen die huilend vertelde over zijn familie.⁶⁹ In een brief liet een zuster weten dat zij een Turks Christelijk gezin kende, waarvan de kinderen, die al goed Nederlands spraken, graag naar een christelijke school gingen.⁷⁰ Een andere gelegenheid tot contact was de Nederlandse les. Een Amsterdamse docente ontdekte tijdens haar gesprekken met haar Turks Christelijke leerlingen hoezeer zij hulp nodig hadden.⁷¹

TABEL 8 WIE SCHREVEN DE 557 BRIEVEN EN PETITIES?

Nederlandse mannen	112
Nederlandse vrouwen	104
Kinderen	2
Families	11
Onbekend (inclusief anoniem)	33
Turkse Christenen en Turkse Moslims	7
Kerken	121
Medici (artsen en huisartsen)	31
Politieke Partij	21
Scholen	27
De UNHCR	5
Wergroepen Turkse Christenen	8
Nederlandse vrijwilligers (ook vrijwillige docenten)	43
Personen in het buitenland	19
Overige groepen	13
Totaal	557

Ook politieke partijen en Kamerleden mengden zich in de asielprocedure van Turkse Christenen. Niet alleen door het stellen van Kamervragen, maar ook via de media, wilden politici het asielbeleid beïnvloeden. De politieke kleur van de regering had volgens Ten Doesschate niet veel invloed.⁷² Volgens hem bekommerden de staatssecretarissen van Justitie van D66 zich meer dan die van het CDA om de rechtspositie van asielzoekers. Toen de aantallen echter toenamen, stond ook bij D66 de beheersbaarheid van het aantal asielzoekers centraal.

Bij de moeizame procedure van de Turkse Christenen speelde de Raad van Kerken een belangrijke rol. Zoals hiervoor al gezegd, moest de raad helpen bij het vinden van geschikte landen voor emigratie, maar via een medisch advies probeerde de raad voor de mensen die moesten emigreren, een verblijf in Nederland af te dwingen. Volgens Ten Doesschate sprongen de kerken in het gat dat de traditionele hulpverlening achterliet.⁷³ In het archief van Justitie trof ik maar liefst 121 brieven en petitie's aan, gestuurd uit naam van kerken. Onafhankelijke deskundigen, zoals de twee hoogleraren van de Erasmus Universiteit, hadden invloed op het asielbeleid. Ook (huis)artsen stuurden brieven naar Justitie. Artsen van het Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen analyseerden de medische gesteldheid van de Turkse Christenen. Zij concludeerden dat de christenen zo snel mogelijk duidelijkheid moesten krijgen.⁷⁴ De lange asielprocedure zorgde namelijk bij alle Turkse Christenen voor grote psychische

nood en psychosomatische klachten. Tabel 8 laat verder zien dat ook veel particulieren brieven stuurden naar Justitie. De brieven schrijvers kregen allemaal een standaardantwoord, waarin Justitie hen bedankte en beloofde de aangedragen informatie mee te nemen bij de beslissing.⁷⁵

De 557 brieven zijn vooral geschreven in 1979 en 1981 toen de Turkse Christenen dreigden te worden uitgezet. Van sommige brieven trof ik tientallen identieke exemplaren aan. Deze kopiebrieven heb ik maar een keer meegeteld. Deze brieven waren het resultaat van brieven schrijfcampagnes vanuit kerken en andere steuninstellingen, waarbij een voorbeeldbrief eindeloos werd overgeschreven.⁷⁶ Door ambtenaren met brieven te overstelpen, werd geprobeerd een zaak dwingend onder de aandacht te brengen.⁷⁷ Overigens stuurden niet alleen Nederlanders brieven, ook 19 Duitsers stuurden Justitie een brief.

Opvallend is dat de 83 brieven van tegenpleiters vaak anoniem waren en zonder verzendadres. De tegenpleiters die wel hun adres erop schreven, woonden vooral in Den Haag, Rotterdam en Twente. Tegenpleiters vonden het asielbeleid te slap. Ze vermoedden dat de toelating van de Turkse Christenen in Nederland gepaard ging met grote kosten. Een anonieme brieven schrijver wilde dat Haars haar beleid volhield en niet zwichtte voor de druk van actiegroepen en dominees.⁷⁸ Zowel voor- als tegenpleiters beweerden dat zij door het merendeel van de Nederlandse bevolking werden gesteund. Een Rotterdamse vrouw legde uit dat wanneer Justitie een Turkse Christen uitzette, een minderheid tekeer ging. Als hij mocht blijven, was de meerderheid ontevreden.⁷⁹ Tegenpleiters lieten weten dat ze Haars bewonderden om haar vermogen niet toe te geven aan de druk van actiegroepen en kerkbezitters.⁸⁰ Een man uit Capelle schreef dat alle familieleden, vrienden en personen uit zijn uitgebreide kennisgeving het beleid van Haars ondersteunden.⁸¹

TABEL 9 WAAR VANDAAN KWAMEN DE 557 BRIEVEN?

Twente	88
Utrecht + Wageningen	63
Amsterdam	60
Brabant	56
Rotterdam	46
Groningen (en omgeving)	45
Noord-Holland	34
Overijssel (zonder Twente)	24
Den Haag	18
Overig	73
Onbekend	50
Totaal	557

Tabel 9 laat zien dat de meeste brieven zijn gestuurd door personen die woonden in Twente, Utrecht (hier zat een opvallend actieve actiegroep) en Amsterdam. Dat veel brieven werden gestuurd vanuit Twente en Amsterdam was niet toevallig. Hier woonden de meeste Turkse Christenen. Een mooi voorbeeld van hoe contact met Turkse

Christenen de kijk op hen veranderde, waren de brieven van het Anthoniusstraat Comité. In 1979 legde dit comité uit dat de overbevolkte pensions in de Anthoniusstraat overlast opleverden en dat er hoogoplopende spanningen in de straat waren tussen moslims, Hengeloërs en Turkse Christenen. Dit Comité pleitte voor een spreidingsbeleid van de Turkse Christenen.⁸² Vier jaar later vroegen eenentwintig bewoners uit diezelfde straat in een petitie om toelating van 'hun Turks Christelijke burens'.⁸³ Zij legden uit dat zij door ontmoetingen aan elkaar gewend waren geraakt. Het was ongewenst hun burens na vijf jaar wachten uit hun vertrouwde leefomgeving te halen.

De massale publieke steun voor de Turkse Christenen droeg ertoe bij dat Justitie hun asiolverzoeken in 1979 heroverwoog en uiteindelijk in 1981 en 1983 velen van hen toeliet. Via kranteninterviews met kerkbezitters werd getracht sympathie voor de Turkse Christenen te creëren bij het Nederlandse publiek.⁸⁴ Krantenfoto's gaven de Turkse Christenen een gezicht, en het gebruik van hun namen en die van hun kinderen maakten hen medeburgers. Ook de Turkse Christenen zelf zochten in 1979 en 1981 – toen hun uitzetting dreigde – actief naar steun van Nederlandse christenen.⁸⁵ Zij vertelden de Nederlandse kerken dat niet vergeten mocht worden dat zij medeverantwoordelijk waren voor wat er in Nederland gebeurde. Daarom mochten ze niet zwijgen wanneer uitzetting van medechristenen dreigde.⁸⁶

Het asielbeleid voor Ethiopische asielzoekers

Opvallend is dat in asielprocedure van de Ethiopische asielzoekers weinig aandacht was voor de gebeurtenissen in Ethiopië. Beslissers letten vooral op hun reisroute.⁸⁷ *Verwijderbaarheid* was, net zoals bij de asielzoekers die uit Oost-Europa naar Nederland kwamen, het doorslaggevende criterium. De cruciale horde die Ethiopiërs moesten nemen, was bewijzen dat zij niet eerder in Soedan of in Italië hadden verbleven. Justitie betoogde dat Soedan niet alleen één van de medeondertekenaars van het Verdrag was, maar dat opvang in de regio van de vluchtelingen ook het beste was met het oog op integratie.⁸⁸ De reden dat er maar weinig werd gevraagd naar de gebeurtenissen in Ethiopië was dat repatriëring naar Ethiopië in principe niet plaatsvond.⁸⁹ Ethiopiërs kregen toelating als vluchteling wanneer zij politieke activiteiten hadden ontplooid in hun land en lid waren geweest van een politieke partij.⁹⁰ Een B-status werd verleend, wanneer Justitie vluchtelingenschap vermoedde, maar vaststelling van de identiteit niet mogelijk was. Justitie kon daarom niet onderzoeken of de Ethiopiër eerder in een veilig land van ontvangst had verbleven.⁹¹ Omdat Ethiopiërs zelden documenten overlegden, kregen zij meestal de B-status. Justitie verleende Ethiopiërs ook de B-status wanneer er sprake was van klemmende redenen van humanitaire aard, bijvoorbeeld wanneer het ging om een zwangere vrouw of een vrouw met kinderen, of wanneer littekens wezen op mishandeling.

Ethiopische asielzoekers kregen minder steun van voorpleiters dan de Turkse Christenen. Hulp van het publiek was echter minder nodig, omdat voor hen zelden uitzetting dreigde. Bij de Ethiopische asielzoekers valt vooral op dat zij zich verenigden in zelforganisaties van asielzoekers. Een voorbeeld was de organisatie van Oromo-studenten (een grote etnische groep uit oostelijke Ethiopië), die de onmenselijke daden van de Ethiopische junta beschreven.⁹²

5.4 WIE VROEGEN OM ASIEL EN WAAROM?

De komst van uitgenodigde vluchtelingen

De grootste groep uitgenodigde vluchtelingen in deze periode, bijna 5.700 mensen, was afkomstig uit Vietnam.⁹³ Naast de duizenden Vietnamezen kwamen ook nog honderd Polen en tientallen Irakese Koerden op uitnodiging naar Nederland. De Nederlandse overheid zorgde, in samenwerking met het particuliere initiatief, voor hun huisvesting en begeleiding. Na het einde van de Vietnamoorlog toen in april 1975 de VS zich terugtrokken, bezetten Noord-Vietnamezen Saigon en grote delen van het zuiden. Duizenden Zuid-Vietnamezen ontvluchtten in gammele bootjes hun land. Onderweg vielen velen van hen ten prooi aan Thaise zeepiraten of ze stierven van de honger. Degenen die de overtocht overleefden, kwamen terecht in weinig gastvrije Zuid-Oost Aziatische landen. Na herhaalde verzoeken van de UNHCR en druk uit de Tweede Kamer, het publiek en de ambassade besloot de Ministerraad in juni 1979 duizend Vietnamezen uit te nodigen voor hervestiging uit Maleise vluchtelingenkampen.⁹⁴ Uit een verslag van de UNHCR bleek dat het moeilijk was om tot een aanvaardbare selectie te komen, want de kampen werden vooral bevolkt door 'sociaal onaanvaardbaren'.

De ontvangst in Nederland van de Vietnamezen was overwegend positief. Nederlanders trokken zich hun lot aan. Ze hadden op tv gezien hoe Vietnamezen zich wanhopig vastklampten aan de laatste Amerikaanse helikopter die uit Zuid-Vietnam vertrok. Een drama voor de Vietnamese kust zorgde ervoor dat het lot van de Vietnamese vluchtelingen opnieuw onder de aandacht kwam van veel Nederlanders.⁹⁵ In de vroege ochtend van 23 juni 1979 werd een bootje met meer dan driehonderd Vietnamezen aan boord vastgemaakt aan de ankerkabels van het Nederlandse schip de *Neddrill 2*, dat voor de Vietnamese kust naar olie boorde. Aan boord leidde hun komst tot heftige discussies, totdat het bootje plotseling begon te zinken. De bemanning van de *Neddrill 2* kwam de vluchtelingen met alle mogelijke middelen te hulp, maar zij kon niet verhinderen dat tachtig mensen verdronken. De Vietnamese overheid eiste dat de geredde Vietnamezen aan land werden gebracht. Om haar verzoek kracht bij te zetten, stuurde ze een kanonneerboot. De kapitein van de *Neddrill 2* weigerde echter hen over te dragen en schafte een boot aan om hen naar veilige internationale wateren te brengen. De Vietnamese overheid stemde hiermee in. Zodra de vluchtelingen echter aan boord van deze boot waren, dwong de Vietnamese marine hen met schoten voor de boeg om alsnog naar Vietnam te varen. Nadat de Nederlandse overheid haar ongenoegen hierover had geuit, begon een periode van onderhandelingen. Uiteindelijk reisden deze Vietnamezen in september per vliegtuig naar Schiphol. Het hele drama werd door de Nederlandse pers nauwlettend gevolgd, wat leidde tot veel steun voor de Vietnamezen.⁹⁶ De komst van de Vietnamezen was belangrijk omdat hun toelating het gastvrije imago van Nederland weer wat opkrikte, en een referentiekader vormde voor anderen die om asiel vroegen of voor asielzoekers pleitten. Hun komst toonde het Nederlandse publiek dat niet langer alleen mannen hun land moesten ontvluchten, maar dat ook vrouwen en kinderen slachtoffers van vervolging waren en vluchteling konden zijn.

In 1977 stelde de Ministerraad een jaarlijks quotum van 750 vluchtelingen vast.⁹⁷ Daarbij werd uitgegaan van 200 asielzoekers (die de status van vluchteling kregen) en

550 uitgenodigde vluchtelingen. Jaarlijks mochten dus 550 personen worden uitgenodigd door Nederland, zodat een bijdrage werd geleverd aan de oplossing van het wereldwijde vluchtelingenprobleem. Niet langer hoefde de Ministerraad apart toestemming te verlenen, wanneer de UNHCR vroeg een groep vluchtelingen te hervestigen. Opvang in de regio bleef echter de belangrijkste pijler van het vluchtelingen beleid, want daar waren de beste mogelijkheden voor integratie, zo was de mening van BuZa en Justitie. Uit een nota uit 1983 waarin het quotumbeleid werd geëvalueerd, blijkt dat veel meer dan 200 asielzoekers jaarlijks de status van vluchteling kregen.⁹⁸ Omdat het quotum van 750 zo snel al was bereikt door alleen al het aantal asielzoekers, konden nauwelijks vluchtelingen worden uitgenodigd. Het voorstel, dat de Ministerraad in 1984 accordeerde, was om het quotum te verlagen naar 250. Asielzoekers vielen niet langer meer onder dit quotum, omdat hun aantallen niet waren te voorspellen. Voortaan nodigde Nederland jaarlijks 200 vluchtelingen uit kampen uit die tot een groep, een contingent, behoorden, 40 gehandicapten vluchtelingen en 10 personen die zich in een noodsituatie bevonden. De Vietnamezen die werden uitgenodigd voor hervestiging, vielen niet onder het quotum. Hun toelating werd afzonderlijk goedgekeurd door de Ministerraad.

De komst van asielzoekers

In de periode 1977-1984 nam het aantal asielverzoeken jaarlijks toe, vooral door de komst van de Turkse Christenen. Tabel 10 laat deze jaarlijkse toename zien en geeft een overzicht van het aantal beslissingen dat Justitie jaarlijks nam. Sommige zaken komen dus meermaals voor, omdat ze in het ene jaar werden afgewezen en in het volgende jaar werden ingewilligd. In deze periode vervijfvoudigde het aantal asielzoekers dat naar Nederland kwam. Tussen 1977 en 1983 vroegen 3.200 Turkse Christenen om asiel. Dit is 56 procent van alle asielzoekers in Nederland in deze periode. Ongeveer 100 van hen verlieten Nederland vrijwillig en 100 tot 150 mensen werden uitgezet naar Turkije.⁹⁹ De overige Turkse Christenen kregen, zij het vaak na een lange procedure, asiel op humanitaire gronden. Naast Turkse Christenen, dienden vooral Oost-Europeanen en Ethiopiërs een asielverzoek in. Tabel 10 laat zien dat het aantal B-statussen vooral in de jaren 1982 en 1983 hoog was. Dit waren de jaren waarin de Turkse Christenen (de leden van de restgroep) alsnog werden toegelaten. Opvallend is dat het aantal vluchtelingenstatussen nauwelijks fluctueerde, maar dat via het gebruik van de B-status Justitie strenger of minder streng kon zijn. De B-status verschafte de ambtenaren dus speelruimte wanneer de druk werd opgevoerd om asielzoekers alsnog toe te laten.

Uit de 81 persoonsdossiers van Turkse Christenen die ik heb bekeken, blijkt dat slechts 5 van hen Nederland vrijwillig of gedwongen verlieten (zie tabel 11). Dit is 6 procent, wat ongeveer overeenkomt met het percentage van het totaal aantal Turkse Christenen dat niet in Nederland bleef (250 van de 3.200). Turkse Christenen kregen, zoals tabel 11 opnieuw bevestigt, geen vluchtelingenstatus, maar toelating op grond van arbeid of op humanitaire gronden. Van de 81 persoonsdossiers zijn er 28 van alleenstaande mannen, 15 van mannen van wie de vrouw hen nareisden, 25 van gezinnen, 6 van alleenstaande vrouwen en 7 van vrouwen met kinderen.

TABEL 10 UITKOMSTEN VAN ASIELVERZOEKEN IN DE PERIODE 1977-1984

Jaar	Aantal beslissingen	A-status	B-status	C-status	Afgewezen (%)
1977	365	20	187	NVT	158 (43%)
1978	342	57	123	NVT	162 (47%)
1979	863	95	358	NVT	410 (48%)
1980	1.006	70	209	42	685 (68%)
1981	1.471	44	285	65	1.077 (73%)
1982	1.640	77	861	96	606 (37%)
1983	2.133	169	972	129	872 (41%)
1984	1.756	114	551	85	1.015 (58%)
Totaal	9.576	646	3.546	417	4.985 (52%)

Bronnen: Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 207; <http://statline.cbs.nl>; Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling*, 8.

TABEL 11 UITKOMSTEN VAN DE ASIELPROCEDURE VAN 81 TURKSE CHRISTENEN

Resultaat procedure	Aantal
A-status	0
B-status (ook wel asielgerechtigde status)	25
vtv op humanitaire gronden	14
vtv na collectieve toelating	18
vtv op medische gronden	6
Normale werkvergunning	12
Verblijf bij partner	1
Uitgezet	2
Vrijwillig vertrokken	3
Totaal	81

In vergelijking met het aantal Turkse Christenen dat om asiel vroeg, was het aantal asielzoekers uit andere landen gering. De tweede groep wat betreft omvang waren Ethiopiërs. Tussen 1976 en juli 1984 vroegen in totaal 942 Ethiopiërs om asiel.¹⁰⁰ In 1980 was het aantal asielzoekers uit dit land het hoogste: 209. Van de bijna duizend Ethiopiërs verlieten slechts 39 Nederland. De 47 dossiers die zijn bekeken, behandelden 23 zaken van alleenstaande mannen, 8 van alleenstaande vrouwen, 3 van families en 1 van een vrouw en een kind. Tabel 12 geeft inzicht in hun asielprocedure. In eerste aanleg kregen 22 van de 47 Ethiopiërs een afwijzende beschikking. De afdeling Rechtspraak van de Raad van State bevestigde uiteindelijk de afwijzende beschikking van slechts 3 Ethiopische mannen. Twee van hen kregen alsnog de B-status op grond van nieuwe feiten en omstandigheden. De derde ontving een verblijfsvergunning voor studiedoeleinden. Van de 47 asielverzoeken mondde slechts 1 zaak uit in een vertrek. Dit betrof een Ethiopische vrouw (in het bezit van de B-status) die vrijwillig Nederland verliet.

TABEL 12 UITKOMSTEN VAN DE ASIELPROCEDURE VAN 47 ETHIOPISCHE ASIELZOEKERS

Resultaat procedure	Aantal
In eerste aanleg	
A-status	0
B-status	25
Afwijzende beschikkingen	22
Na herziening	
A-status	3
B-status	29
Afwijzende beschikkingen	15
Na bezoek aan de acv	
A-status	5
B-status	32
Afwijzende beschikkingen	10
Status na Raad van State	
A-status	7
B-status	37
Afwijzende beschikkingen	3

De derde groep asielzoekers die wat betreft omvang belangrijk was, waren Polen. Polen werden niet alleen uitgenodigd, zij vroegen ook zelf om asiel. Toen de Poolse overheid onder druk van de su in december 1981 de staat van beleg afkondigde, waren er in Nederland Poolse toeristen en handelaren en Polen op familiebezoek, die asiel konden vragen. De Ministerraad besloot in februari 1982 geen Polen uit te zetten.¹⁰¹ Justitie vermoedde dat in totaal vier á vijf duizend Polen in Nederland verbleven. Tot april 1982 verzochten echter slechts 125 Polen om asiel.¹⁰² Justitie verlengde hun visa, maar wachtte met het nemen van beslissingen op wat er verder in Polen ging gebeuren. Na zes maanden was het wettelijk niet langer toegestaan te wachten. De staatssecretaris besloot alle Polen die in Nederland waren tijdens de stakingen en die om asiel verzochten, de B-status te verlenen. Er was volgens Justitie nog een 'veelvoud' aan Polen die niet om asiel vroegen, maar die de gebeurtenissen in Polen afwachten. Veel Polen zouden geen vluchtelingen zijn, omdat zij geen gegronde vrees voor vervolging hadden, maar hun land hadden verlaten om economische redenen.¹⁰³ In totaal kregen 180 Polen asiel en werden er 70 gehervestigd vanuit Oostenrijk. De aantallen waren beduidend lager dan waarvoor werd gevreesd.

Ook uit andere Oost-Europese landen kwamen geringe aantallen asielzoekers. Zij vreesden nog altijd voor bestraffing in hun herkomstlanden vanwege Republiekvlucht. Zij hadden hun land zonder toestemming verlaten of vreesden voor strafvervolgung wegens te laat terugkeren uit het Westen.

Vluchtmotieven van Turkse Christenen

In de discussies over toelating van Turkse Christenen stonden drie thema's centraal: waren de Turkse Christenen collectief vervolgd of was er sprake van individuele ver-

FIGUUR 1 DE REGIO TUR ABDIN

volging, bestond er een binnenlands vluchtalternatief in de grote Turkse steden en kon vervolging door mensen die geen deel uitmaakten van de Turkse overheid voor vluchtelingenschap zorgen. De Turkse Christenen spraken een eigen taal, met daarbinnen wel grote regionale verschillen, en ze gebruikten een eigen alfabet. Turkse Christenen kwamen voornamelijk uit de regio Tur Abdin in Zuid-Oost Turkije (zie figuur 1). Het waren merendeels boeren en enkele ambachtslieden. Ze hadden vee, land en wijngaarden. Turkse Christenen begonnen hun betogen veelal door te wijzen op de lange geschiedenis van vervolging in Turkije. De Turkse Christenen legden uit dat zij problemen hadden met hun Koerdische burens en met de Turkse overheid, die hen niet kon en wilde beschermen.

Het conflict tussen christenen en moslims in Turkije zat diep. Zo zouden de Turkse kinderen op school hebben geleerd dat de christenen schuld hadden aan de ondergang van het ooit machtige Turkse rijk.¹⁰⁴ Hierbij kwam een toename van Turks nationalisme, dat in de jaren zestig geregeld uitmondde in geweld tegen minderheden. Midden jaren zestig verslechterde de positie van de christenen door oplopende spanningen in Cyprus en religieus geweld in Libanon. Een ander probleem voor de Turkse Christenen was de Koerdische opstand. Christenen zaten gevangen tussen de Turkse overheid en Koerdische vrijheidsstrijders. Nadat in de jaren zestig veel Turks Christelijke mannen naar West-Europa waren vertrokken om daar als gastarbeiders te werken, verzwakte de positie van de achterblijvers. *Trouw* schreef dat het Westen verantwoordelijk was voor de vernietiging van christelijke dorpsgemeenschappen door de werving van gastarbeiders.¹⁰⁵ Deze krant vond dat West-Europa moreel verplicht was de achterblijvers op te nemen of de mannen terug te sturen.

In 1976 schreef de *svn* dat de oeroude christelijke gemeenschap in Tur Abdin desintegreerde nadat moslims, vooral Koerden, hun bestaansmiddelen hadden geroofd.¹⁰⁶ Traditioneel waren de christenen redelijk welarend, maar zij verloren door diefstal, geweld en plunderingen door Koerdische bendes hun bronnen van inkomsten.¹⁰⁷ Hebzucht en jaloezie op de welvaart van de christenen waren de drijfveren

van deze Koerden. De Turkse overheid weigerde de christenen te beschermen, terwijl lokale overheden 'een slaatje trachtten te slaan' uit hun zwakke positie. Het beeld was duidelijk: beschaafde en hardwerkende christenen werden vervolgd door ordeloze bendes. BuZa erkende de problemen in deze regio, maar wees erop dat niet alleen Turkse Christenen, maar ook de leden van andere religieuze of etnische minderheden in dit deel van Turkije, leden onder het Koerdische geweld.¹⁰⁸ Het argument *vrees voor vervolging* werd dus onvoldoende overtuigend gevonden.

In de rapporten van nader gehoor van de Turkse Christenen zijn enkele terugkerende elementen zichtbaar. Allereerst noemden zij dat er in Oost-Turkije een traditie van vervolging van christenen bestond. Daarnaast wezen ze erop dat moslims, vooral Koerden, hun dochters wilden kidnappen en tot een huwelijk dwingen. Hun kinderen werden getreiterd en bekogeld met stenen door buurt- of klasgenoten. Nadat Koerden hun vee hadden gestolen en hun wijngaarden verbrand, verloren zij hun inkomsten. Het eerste incident, zoals diefstal van vee, gaven zij nog aan bij de lokale politie. Door aangifte te doen verergerde echter de situatie. Niet alleen loste de politie zaken nooit op, maar de aangifte leidde bovendien tot represailles. Er volgde een nieuwe aanval, ditmaal direct gericht tegen het leven van de aangever. De Turkse Christen besloot vervolgens zijn dorp, vaak na overleg met een lokale geestelijke, te verlaten en vluchtte naar Istanboel. Daar vond een nieuw incident plaats en niet veel later volgde vertrek naar West-Europa. De Turkse Christenen volgden in hun relaas vrij precies de voorwaarden die belangrijk waren voor het krijgen van de B-status: ze hadden eerst (tevergeefs) bescherming van de lokale overheid gezocht, daarna had er een aanslag op hun leven plaatsgevonden en vervolgens hadden ze geprobeerd een binnenlands vestigingsalternatief te vinden. Pas daarna zochten ze naar bescherming buiten hun eigen land.

Vluchtmotieven van Ethiopische asielzoekers

In de persoonsdossiers van Ethiopiërs zijn op basis van hun vluchtmotieven drie groepen asielzoekers te onderscheiden. Allereerst betreft het Ethiopiërs die vertelden dat ze wegens politieke activiteiten door de Ethiopische autoriteiten werden vervolgd. BuZa bevestigde in een ambtsbericht dat er in Addis Abeba veel politieke gevangenen waren die vastzaten zonder proces.¹⁰⁹ De tweede groep Ethiopische asielzoekers waren studenten die hadden gestudeerd in de su. Daar hadden zij activiteiten ontplooid tegen de Ethiopische regering, waardoor in hun optiek, terugkeer onmogelijk was. Via verklikkers of mededelingen van de Russen raakten de Ethiopische autoriteiten van hun activiteiten in de su op de hoogte. Zij legden uit dat vanwege het in diskrediet brengen van hun land, hen bij terugkeer de doodstraf wachtte. Nadat hun Russische visum was verlopen, hadden zij zich op Westerse ambassades gemeld. In 1978 kreeg Nederland voor het eerst te maken met een Ethiopiër die in Rusland had gestudeerd.¹¹⁰

De derde en grootste groep bestond uit Eritreërs. Het asielbeleid voor Eritrese asielzoekers uit Ethiopië week af van het gangbare asielbeleid. De Raad van State overwoog in april 1979 dat alleen al het behoren tot de Eritrese bevolkingsgroep gelijk stond aan het hebben van *vrees voor vervolging*.¹¹¹ In de praktijk kregen veel Eritreërs geen vluchtelingenstatus, maar de B-status of een gewone verblijfsvergunning. Justi-

FIGUUR 2 DE HOORN VAN AFRIKA

tie eiste namelijk dat Eritreërs bewezen dat zij niet alleen slachtoffers waren van een willekeurige repressieve behandeling, maar ook individueel waren vervolgd. Bovendien moesten zij, zoals eerder vermeld, hun identiteit bewijzen.

In 1950 werd, na besluit van de VN, Eritrea een federale staat binnen het keizerrijk Ethiopië. Dit was een grote tegenslag voor de Eritrese bevolking. In 1961 werd het ELF (Eritrean Liberation Front) opgericht, dat een guerrilla tegen keizer Haile Selasie begon. In 1962 raakte Eritrea haar federale status kwijt en voegde Haile Selasie Eritrea als twaalfde provincie toe aan Ethiopië. Een bloedige burgeroorlog begon, die leidde tot de vlucht van 500.000 Eritreërs naar Soedan. In 1974 werd Haile Selasie door een groep militairen onder leiding van Mengistu afgezet. Dat leidde echter niet tot afname van repressie. Het nieuwe regime onderdrukte de Eritrese cultuur en kondigde een uitgaansverbod af. De oppositie in Eritrea was verdeeld. Het ELF en het EPLF (Eritrean People's Liberation Front) waren, volgens BuZa, verwickeld in een continue strijd, slechts onderbroken door aanvallen van de Ethiopische overheid.¹¹²

Bij nader gehoren van Eritreërs werd een vast stramien gevolgd. De Eritreërs legden uit dat zij aanvankelijk werkten voor de Ethiopische overheid in Addis Abeba of Asmara. Nadat hun activiteiten voor het ELF of EPLF waren ontdekt, volgde arrestatie en na een periode van detentie vrijlating, vaak door omkoping. Hierna verstopten zij zich in de omgeving van Asmara, waar zij doorgingen met het geven van hulp aan de afscheidingsbeweging. Veel Eritreërs hadden naar eigen zeggen ook problemen met een andere afscheidingsbeweging. Zij waren dus niet alleen vervolgd door de Ethiopische autoriteiten, maar ook door het ELF of EPLF. Daardoor was onderduiken in Eritrea onmogelijk. H. bijvoorbeeld, een oud-ambtenaar, was actief lid van het ELF. Hij legde uit dat hij lange tijd was gedetineerd door de Ethiopische overheid. Na zijn vrijlating had hij in de bush werkzaamheden voor het ELF verricht. Tijdens een missie was hij opgepakt door het EPLF, die hem gevangen had gezet en mishandeld.¹¹³ H. was voor Justitie geen vluchteling, omdat hij toen hij zijn land verliet geen gegronde vrees voor vervolging had door een overheid.

Demonstratie van Eritrese asielzoekers en vluchtelingen bij het wvc-gebouw in 1981. Het valt op dat al in 1981 benadrukt werd dat zij Eritreërs waren en dus geen Ethiopiërs. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG B21/29 (onbekende datum 1981) (Pellander).

5.5 ARGUMENTEN VAN BESLISSERS, VOORPLEITERS EN TEGENPLEITERS

In tabel 13 zijn de argumenten weergegeven die de voor- en tegenpleiters van Turkse Christenen gebruikten in hun brieven en petitie. Het meest voorkomende argument is dat Turkse Christenen in Turkije wel gegronde *vrees voor vervolging* hadden. De argumenten die hier gebruikt zijn, verschillen duidelijk met die van de briefschrijvers in de zaak Waver (zie hoofdstuk 4, tabel 7). Voorpleiters wezen zelden op de invloed van de diplomatieke relaties met Turkije. De voorpleiters van de Turkse Christenen benadrukten niet het heldhaftige van de Turkse Christenen, zoals gebeurde in de zaak Waver, maar ze gebruikten juist hun kwetsbaarheid als argument voor toelating. Het argument van de *medemenselijkheid* werd deze periode belangrijker. Daarnaast valt op dat voorpleiters en tegenpleiters veelvuldig kritiek hadden op het asielbeleid: te streng of juist te slap.

Bij de Turkse Christenen bleek een aantal strategieën van voorpleiters succesvol en

TABEL 13 ARGUMENTEN IN 557 BRIEVEN OVER TURKSE CHRISTENEN

Frames	Problemdiagnose	Morele evaluatie	Aantal
1. Vervolging	Was er sprake van vervolging in het herkomstland?	Wel vervolgd	283
		Niet vervolgd	27
2. Geloofwaardigheid	De geloofwaardigheid van de asielzoeker	Wel geloofwaardig	51
		Niet geloofwaardig	36
3. Aantallen	Omvang Nederlandse bevolking	Wel vol	43
		Niet vol	44
	Komst andere, asielzoekers, vreemdelingen of vluchtelingen		94
	Het gevaar van het precedent		39
4. Kritiek op de Nederlandse asielprocedure	Willekeur en gelijkheidsbeginsel		92
	Binnenlands vestigingsalternatief	Wel aanwezig	43
		Niet aanwezig	7
	Reisroute en het land-van-ontvangstprincipe	Wel van toepassing	Niet gebruikt
		Niet van toepassing	Niet gebruikt
	Kritiek op het Nederlandse asielbeleid en op functioneren van ambtenaren, politici of een politieke partij	Te streng	297
		Te slap	46
Vergelijking met asielbeleid andere landen	Strenger	12	
	Slapper	26	
5. Medemenselijkheid		Turkse Christenen integreren goed	78
		Geen aanpassing	10
	Traumatische ervaringen in land van oorsprong, in Nederland en medische situatie	Medische situatie verzet zich tegen uitzetten	167
		Medische situatie verzet zich niet tegen uitzetten	Niet gebruikt
	Solidariteit met hen die het minder hebben		98
	Verwijzing naar eerdere ervaringen na komst van asielzoekers	Ervaringen tijdens Holocaust	49
		Slechte ervaringen bij het opnemen van asielzoekers	5
Christelijke normen en waarden en de traditie van gastvrijheid		68	
6. De persoon	Sekse, leeftijd, klasse, burgerlijke staat, familiebanden		9
	Nationaliteit	Slechte mensenrechtensituatie	61
		Goed land	Niet gebruikt
	Familie in Nederland		74
	Karakter en gedrag	Aardig, intelligent, kwetsbaarheid	42
		Lui, crimineel	7
	Culturele, etnische, religieuze achtergrond	Verrijking	79
Ze zijn anders		33	
7. Kosten en baten	Angst voor publieke onrust	Vrees voor acties	17
	De situatie op de arbeidsmarkt	Wel ruimte	27
		Geen ruimte, krapte	31
	Woningnood		Niet gebruikt
	Kosten		89
Diplomatieke belangen		18	

een aantal niet. Beslissers gebruikten dezelfde argumenten om asielzoekers af te wijzen. Zij wezen erop dat asielzoekers geen *vrees voor vervolging hadden*, niet geloofwaardig waren, met erg veel waren, en op weg naar Nederland elders bescherming hadden kunnen vinden. Deze argumenten van beslissers zorgden er niet voor dat alle uitgeprocedeerde asielzoekers Nederland verlieten. Uitzetten bleek niet mogelijk. Wederom bleek hun geringe uitzetbaarheid de reden dat beslissers op zoek moesten gaan naar andere gronden waarop deze asielzoekers uiteindelijk toch konden worden toegelaten. De speelruimte om hen toe te laten werd gecreëerd door gebruik te maken van humanitaire argumenten: ze waren zielig, ziek, christelijk (net als wij), kwetsbaar en hadden daarom het recht op toelating, en ze moesten lang wachten op een beslissing, waardoor ze al geïntegreerd raakten.

Zwaarwegende argumenten

Medemenselijkheid

Duur van het verblijf, mate van integratie en aanpassing

Turkse Christenen

Voorpleiters vonden dat Turkse Christenen recht hadden op verblijf, omdat Justitie hen zo lang in onzekerheid liet. Doordat procedures tussen de drie en vijf jaar duurde, hadden zij zich goed aan Nederland aangepast. Daarbij kwam dat door het lange wachten zij hoop kregen op een goede afloop.¹¹⁴ In een petitie, ondertekend door 140 inwoners uit Enschede, stond dat de toelating van de ‘restgroep’ gerechtvaardigd was, omdat het ging om mensen die tussen de viereneenhalf en vijf jaar in Nederland woonden.¹¹⁵

Vooral scholen maakten gebruik van het *integratieargument*. Zij vonden het een verspilling van hun moeite wanneer leerlingen die zij jarenlang les hadden gegeven, Nederland moesten verlaten. Volgens een schoolbestuur was het onmenselijk dat traag handelen van de ambtenarij kinderen die al vier jaar Nederlands onderwijs volgden, dwong te vertrekken.¹¹⁶ 22 scholen benadrukten de geslaagde aanpassing van hun nieuwe Turks Christelijke leerlingen. Een school in Nunspeet was trots dat hun Turks Christelijke leerlingen zich binnen twee jaar volledig hadden aangepast, ondanks de spanningen thuis.¹¹⁷ Volgens een school in Hengelo was de terugkeer van twee van hun leerlingen uitgesloten, omdat zij na al die jaren gewend waren aan het Nederlands systeem.¹¹⁸ Een andere school wees erop dat, nadat enkele Turks Christelijke leerlingen waren aangehouden, er een onwerkbaar situatie was ontstaan.¹¹⁹ De schoolleiding schreef: ‘hun kindergezichtjes gaan denkrimpels vertonen, bewegingen verstarren, ze willen naar huis, maar eigenlijk niet, want op school ben je veilig.’ Scholen drongen aan op een bezoek van de staatssecretaris zodat zij kon zien hoe goed de Turks Christelijke leerlingen functioneerden.¹²⁰ Voorpleiters benadrukten dus de goede aanpassing van vooral de kinderen. Een pastoor uit Schijndel liet weten dat hun kinderen vriendjes hadden onder en contact met de Schijndelse jeugd. De ouders hadden contacten met andere kerkgangers.¹²¹ Een kerk schreef dat vijf Turks Christelijke families zich volledig aan het leven in Nunspeet hadden aangepast: zij bezochten trouw de kerk, werkten naar volle tevredenheid in plaatselijke fabrieken, deden

Kinderen speelden ook in het maatschappelijk protest een rol. Hier een foto van een demonstratie van kinderen van Turkse Christenen bij het ministerie van Justitie. Zij maakten onderdeel uit van een groep Turkse Christenen die onderdook in de kerkzaal van de VU in Amsterdam. Opvallend is dat een deel van de kinderen Arabisch gewaden draagt. Zij lijken gevangenen. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (2/7/1981) (Antonisse).

vrijwilligerswerk, leerden Nederlands en hun kinderen presteerden goed op school.¹²² Volgens deze kerk werd de goede integratie tenietgedaan door het lange wachten met als gevolg veelvuldige medische klachten. Het Comité 41+ wees erop dat door de lange duur van asielprocedures de kinderen ‘verwesterden’, waardoor ze bij terugkeer in Turkije problemen kregen.¹²³ De NFV vond dat Turkse Christenen door hun lange verblijf in Nederland ontworteld raakten. Daardoor konden ze niet meer wennen aan een leven in Turkije.¹²⁴

Het integratieargument is zichtbaar in de persoonsdossiers. Een Turks Christelijke familie zou Nederland niet kunnen verlaten, omdat er tussen de Enschedese gemeenschap – medeleerlingen, leerkrachten, vrienden en kennissen – en deze familie een hechte band was ontstaan.¹²⁵ Een andere familie kreeg na een lobby op grond van nieuwe feiten en omstandigheden een verblijfsvergunning.¹²⁶ Een Enschedese leraar schreef dat deze familie het niet verdiende om na al die jaren van moeizaam aanpassen te moeten vertrekken. De basisschool beschreef de kinderen als leergierig en wilde dat zij hun school in Nederland konden afmaken. Ook de schoolresultaten van hun oudere zus bleken goed. De geneeskundig inspecteur, tot slot, sprak over een ‘gespannen en nerveuze sfeer binnen het gezin als gevolg van het lange wachten en de uitzichtloze situatie’. Hun brieven sorteerden succes. Deze familie kreeg in 1982 de B-status.

Een voorbeeld hoe succesvolle integratie uiteindelijk leidde tot een status is de zaak van de Turkse Christen C. C. verloor in 1979 zijn kort geding, mede omdat als ‘de

situatie echt zo ernstig was als hij beweerde, hij zijn vrouw en kinderen toch niet achterliet'.¹²⁷ Hierna dook C. onder en sloot hij zich aan bij de kerkbezetting van de Sint-Janskathedraal. Bij de heroverwegingsexercitie in de zomer van 1979 werd zijn asiilverzoek opnieuw afgewezen. Niet veel later dook zijn vrouw op en ook zij diende een asiilverzoek in. In april 1981 ontving Justitie meer dan 2.000 handtekeningen van inwoners van Boxtel, die C. beschouwden 'als een goede vriend of sympathieke buurman'. Het *Brabants Dagblad* schreef dat na drie jaren van wachten, deze handtekeningenactie een wanhoopsdaad was. Zijn advocaat merkte in de krant op dat het bij de Raad van State mogelijk hielp wanneer de rechter zag hoe goed Boxtel deze familie had opgenomen. Zijn gastvrouw schreef dat C. al jaren in Boxtel woonde en dat hij geestelijk aan het wachten onderdoorging. Doordat C. beperkt ontwikkeld en ongeschoold was, was hij volgens zijn werkgever erg geschikt voor het werk in zijn fabriek. Het Kamerlid Castricum (PvdA) schreef dat hij hoorde dat het gezin C. zich goed aanpaste, maar al jarenlang 'tussen hoop en vrees zweefde'. In 1982 verwierp de Raad van State hun beroep, omdat vestiging in Turkse steden mogelijk was.¹²⁸ Uiteindelijk kreeg het stel in 1983 toch een verblijfsstatus. Onduidelijk was op basis van welke argumenten zij mochten blijven, maar waarschijnlijk was emigratie niet mogelijk en woonden zij al zolang in Nederland waardoor er geen alternatieven waren.

De zaak van de Turkse Christen Y. uit 1978 toont het belang aan van aanpassing aan Nederland en het hebben van voorpleiters. Y.'s zaak begon beroerd. Justitie vond zijn zaak zwak vooral omdat hij aanvankelijk alleen dienstweigering aandroeg. Y. ontving een afwijzende beschikking en aan zijn herzieningsverzoek werd schorsende werking onthouden.¹²⁹ Hij was jong en ongehuwd, waardoor hij volgens Justitie kon terugkeren naar zijn dorp. Niet veel later vertrok hij naar België. In 1980 kregen zijn vader, moeder, zus en halfbroer op medische gronden een verblijfsvergunning en keerde Y. terug naar Nederland.¹³⁰ Nadat de Raad van State het beroep van Y. had verworpen, werd in Zwolle een lobby opgezet om Y. te laten blijven. Wanneer Y. moest vertrekken, kwam het welzijn van het gezin in gevaar, aldus het gastgezin, zeker nadat Y.'s vader en broer waren opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis. De gastgezinsleden dreigden het bijltje erbij neer te leggen als Y. moest vertrekken. Zij gaven aan dat de Nederlandse staat dan grote kosten tegemoet kon zien. De huisarts bevestigde dat Y. zich als enige van het gezin had aangepast aan Nederland en dat hij voor het gezin zorgde. Het bedrijf waar Y. stage liep, liet weten dat gezien zijn inzet en ijver, hij gemakkelijk een betrekking kon vinden. Vanuit het Educatief Centrum merkte men op dat Y. altijd zijn huiswerk maakte en één van de vriendelijkste cursisten was, ondanks de moeilijke positie waarin hij verkeerde.

De burgemeester van Zwolle verzamelde alle brieven. Hij liet Justitie weten dat Y. goed ingeburgerd was in de Zwolse samenleving; iets dat hij van andere recent genaturaliseerde vreemdelingen niet kon zeggen.¹³¹ De burgemeester wist dat hij geen juridische rol had, maar het ging om het welzijn van één van zijn ingezetenen. Daarnaast was Y. 'psychisch en sociaal gezien de kurk [...] waar dit kwetsbare gezin op dreef'. Een medewerker van Justitie meende niet veel later dat, gezien de rol die Y. binnen deze familie vervulde, de B-status een terechte beloning was. Het pleit van de burgemeester had dus resultaat.

Ethiopiërs

Bij de Ethiopische asielzoekers was de lange asielprocedure eveneens een belangrijk thema. Amnesty kende gevallen waarin een Ethiopiër acht á tien maanden moest wachten voordat hij iets van Justitie hoorde.¹³² Vanwege de lange duur belde deze organisatie zelf maar met familieleden van twee Ethiopische broers. Ze hoorde dat terugkeer van de twee naar Ethiopië desastreuze gevolgen voor hen zou hebben. Het hoofd Vreemdelingenzaken begreep de verontwaardiging van Amnesty en gaf de twee broers een vtv op humanitaire gronden, gezien de duur van hun procedure en omdat Ethiopië een van de onveiligste landen was in Afrika.¹³³

Kamerlid van Weezel (CDA), die via een zendingshuis in contact kwam met enkele Eritreërs, raakte ontroerd door hun droeve relazen.¹³⁴ Volgens Van Weezel pasten zij zich goed aan, maar omdat de asielprocedure zo lang duurde, kregen zij problemen met hun gezondheid. De vvn Vlaardingen klaagde ook over de 'veel te lange asielprocedure' van Ethiopische asielzoekers. Het 'zwaard van uitzetting' hing veel te lang boven hun hoofd, aldus de vvn.¹³⁵ De Ethiopische L. bijvoorbeeld, woonde al meerdere jaren in Nederland. Zij had inmiddels veel contacten met Nederlanders opgebouwd.¹³⁶ Een kerkgenootschap voegde hieraan toe dat de lange procedure verwachtingen bij L. had gewekt.¹³⁷ Justitie legde uit dat de wil bestond de procedure te bekorten, maar dat asielzoekers waren gebaat bij een zorgvuldige – en dus tijdrovende – procedure. Daarnaast weet Justitie de lange behandelingsduur aan onderbezetting, de moeite die het kostte om de identiteit van Ethiopiërs te controleren, het grote aantal asielzoekers en het gebrek aan tolken. Na deze briefwisseling met vvn duurde het nog bijna negen maanden voordat zij de B-status kreeg.

De Ethiopiër K., die in 1979 in Nederland was gearriveerd, wachtte in 1984 nog altijd op een definitieve uitspraak. K. vroeg Justitie om een spoedig besluit, want hij wilde niet te oud zijn als hij in een ander land opnieuw moest beginnen.¹³⁸ Zijn brief sorteerde effect. Een ambtenaar evalueerde zijn zaak en concludeerde dat na een dergelijk lange tijd in Nederland een kort verblijf in een veilig land van ontvangst niet langer relevant was. Volgens deze ambtenaar week zijn zaak niet af van de zaken van andere Ethiopiërs die jaren eerder de B-status hadden gekregen. Daarom kreeg ook K. niet veel later de B-status. Het vragen om informatie en het benadrukken van de lange asielprocedure bleek succes te hebben.

Polen

De zaak van het Poolse echtpaar P. laat zien hoe belangrijk aanpassing aan Nederland was. De afwijzende beschikking in eerste aanleg was gebaseerd op het afwezig zijn van *vrees voor vervolging* in Polen.¹³⁹ In mei 1987, ruim drie jaar nadat het echtpaar in Nederland het asielverzoek indiende, adviseerden de commissieleden van de acv hen vluchtelingenschap en de B-status te onthouden omdat zij zich nooit als tegenstanders van het Poolse regime hadden gemanifesteerd. Toen de beschikking twee jaar later werd uitgereikt, ontstond tumult. In het beroepschrift wees hun raadsman erop dat tijdens de jarenlange procedure dit gezin zich volledig aan Nederland had aangepast. Rotterdamse sympathisanten organiseerden een demonstratie tegen de uitzetting van de familie. De kerk en een middelbare school wezen erop dat de dochter van dit echtpaar goed was geïntegreerd. Haar conrector vond haar toekomstperspectief in

Nederland goed. Hij voorzag dat haar in Polen een leven als ‘drop-out’ wachtte. Het was onverkwikkelijk, aldus de oudervereniging, dat dit meisje, dat zich moeizaam had aangepast, werd uitgezet. Een medewerker van deze school vroeg Ria Lubbers, die ooit deze school bezocht, of zij deze zaak onder de aandacht van haar echtgenoot, de minister-president, wilde brengen. Dit was succesvol, want echtgenoot Ruud vroeg niet veel later om inzage in het dossier en informeerde bij de staatssecretaris.

Er stonden ook andere voorpleiters in deze zaak op. De Poolse Gemeente vond het uitzetten van goed geïntegreerde mensen onmenselijk.¹⁴⁰ De Poolse Vereniging van Oud-strijders wees erop dat de Communistische Partij nooit haar tegenstanders vergat. Doorslaggevend waren de brieven van de stichting Werkzeil, een stichting die trachtte langdurig werklozen via zeezeilreizen weer in het arbeidsproces op te nemen. De voorzitter legde uit dat de heer P. werkte voor deze stichting. In de vijf jaar dat de stichting bestond, hadden zij tientallen werklozen laten re-integreren tegen verwaarloosbare kosten. Vanwege zijn persoonlijkheid en zijn ervaringen als schipper paste P. perfect in dit project, volgens de voorzitter. Zonder P.'s hulp moest de stichting mogelijk haar activiteiten staken. Junksail, een andere stichting die hielp bij de resocialisatie van ex-harddruggebruikers, schreef dat P. als schipper werkte op een houten tweemaster. Volgens deze stichting ging hij goed om met de cliënten en was hij ook als enige bekwaam genoeg om met dit schip de zee op te gaan. De Rotterdamse wethouder voor Minderheden schreef dat hij werd belaagd door mensen die de familie P. in Nederland wilden houden. Volgens hem betoogden zij dat de dochter van de familie volledig geïntegreerd was en P. op maatschappelijk terrein een belangrijke rol vervulde.

Een idealere asielzoeker dan P. – één die werklozen op vrijwillige basis aan de slag hielp – was moeilijk denkbaar in economisch zware tijden. Een medewerker van Justitie beaamde dat het te lang duurde. Ook achtte hij de kans gering dat de Raad van State het beroep afwees.¹⁴¹ Het ging weliswaar niet om vluchtelingen, maar hij vond verwijdering van deze familie vrijwel onmogelijk na deze lange procedure en gezien hun maatschappelijke positie. De staatssecretaris merkte in de marge op dat als deze familie profiteerde van de hoge werkdruk ‘het zij dan maar zo’. De familie kreeg nog voordat het beroep diende de B-status.

Medische situatie

Voorpleiters weten medische klachten van asielzoekers aan de lange periode van onzekerheid. Zij hadden het recht op toelating, omdat zij kwetsbaar en ziek werden door het lange wachten. Volgens hen had Nederland moedwillig schade berokkend aan de gezondheid van asielzoekers.¹⁴² De dossiers toonden aan dat de geneeskundig inspecteur steeds vaker opdracht van de staatssecretaris van Justitie kreeg om onderzoek te doen naar de gezondheid van asielzoekers. Volgens een man uit Hendrik-Ido-Ambacht werden de Turkse Christenen ‘gek’ door het piekeren en de dreiging dat zij terug moesten naar Turkije.¹⁴³ In de periode 1977-1984 kregen medici voor het eerst een rol in de asielpcedure. Brieven van huisartsen verschenen in de persoonsdossiers. In twaalf dossiers zaten brieven, gestuurd door huisartsen naar Justitie, waarin zij hun zorgen uitspraken over de medische gesteldheid van hun cliënten. Volgens een huisarts was de situatie waarin een Turks Christelijke familie al te lang leefde psy-

chisch zwaar belastend.¹⁴⁴ Een andere huisarts liet weten dat het lange wachten veel vroeg van de geestelijke weerbaarheid van zijn Turks Christelijke familie; het zorgde voor lichamelijke klachten bij alle familieleden. De staatssecretaris erkende dat de Turkse Christenen medische klachten hadden. Hij liet in de Kamer weten dat verwijding van Turkse Christenen achterwege bleef als hun gezondheid dit in de weg stond.¹⁴⁵

Het Centrum Medisch Team voor Vluchtelingen was in 1983 van mening dat er binnen 'de restgroep' door voortdurende onzekerheid een collectief ziekmakende situatie ontstond.¹⁴⁶ Nadat een arts van dit team met 88 Turkse Christenen had gesproken, concludeerde zij dat de lange asielpcedure geen enkele Turkse Christen klachtenvrij liet. In het persoonsdossier van de Turks Christelijke familie K. staat dat een arts van dit team om snelle afgifte van een verblijfsvergunning verzocht, want anders bleef het 'vechten tegen de bierkaai'.¹⁴⁷ Niet veel later kreeg de familie een verblijfsvergunning op medische gronden. De dochter uit een andere familie was volgens een andere arts schrikachtig doordat zij had gezien hoe familieleden in Turkije waren mishandeld.¹⁴⁸ Daarnaast kampte de moeder uit dit gezin met een 'reactieve depressie'. De arts voorzag dat haar rugpijn zou leiden tot blijvende invaliditeit. Naar aanleiding van zijn advies mocht dit gezin in Nederland blijven.

Vrijwilligers zagen bij hun dagelijkse ontmoetingen de medische klachten bij de Turkse Christenen verergeren. Een vrijwilligster uit Amsterdam onderscheidde bij haar Turkse vriendin psychosomatische klachten, die volgens haar alleen zouden verdwijnen wanneer zij een status kreeg.¹⁴⁹ De heer A. wees erop dat alle Turkse Christenen die hij bezocht, geestelijke en lichamelijke schade hadden die werd veroorzaakt door de lange procedures.¹⁵⁰ Vrijwilligers hoopten (net zoals de schooldirecteuren) dat de staatssecretaris haar mening zou bijstellen na een ontmoeting met Turkse Christenen, want dan kon zij zien hoezeer zij leden onder het lange wachten.¹⁵¹ De staatssecretaris ging niet in op verzoeken om Turkse Christenen te ontmoeten, wel stuurde zij hoge ambtenaren om het justitiële beleid te verdedigen.

Het Comité 41+ vroeg Nederlanders in 1982 Justitie te bedelven onder brieven.¹⁵² In hun brieven moesten de Nederlanders benadrukken dat alle Turkse Christenen door de lange onzekerheid kampten met psychische en psychosomatische problemen, zoals hoofdpijn, depressiviteit, maagklachten, hyperventilatie, hartklachten, apathie, nachtmerries, slaapstoornissen en suïcidale neigingen. Daarnaast moesten de briefschrijvers wijzen op de goed geïntegreerde kinderen en het uiteenrukken van families. Deze drie argumenten – de slechte medische gesteldheid van de ouders, de geslaagde aanpassing van de kinderen in Nederland en de sterke familiebanden van Turkse Christenen – doken inderdaad niet veel later op in veel brieven.

De zaak van de heer G. laat de invloed zien van medische argumenten. Nadat ook de Raad van State in 1981 concludeerde dat G. ongelofwaardig was en vestiging elders in Turkije mogelijk was, moest hij zich opgeven voor emigratie of terugkeren naar Turkije.¹⁵³ Ruim een half jaar later ontving Justitie van het Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen een brief waarin stond dat G. een veelheid aan medische klachten had. De arts concludeerde dat zijn klachten verergerden door het uitblijven van een verblijfsvergunning. De arts zag het begin van een 'reactieve depressie', die waarschijnlijk verder zou toenemen naarmate de procedure langer voortduurde. Niet veel

later kreeg G. een verblijfsvergunning op humanitaire gronden.

Christelijke normen en waarden

Veel voorpleiters spraken over 'onze medechristenen' en verwezen naar Bijbelverzen.¹⁵⁴ Vooral Leviticus 19: 33-34 ('Heb de vreemdelingen die onder ons verkeren lief als onszelf'), Mattheus 25: 31-46 ('Als gij dit aan één van mijn minste broeders aandeed dan hebt ge dit mij aangedaan') en het Evangelie volgens Lucas 2: 6 en 7 ('Er is plaats voor vreemdelingen in de herberg') waren populair.¹⁵⁵ Voorpleiters betoogden dat juist christenen moesten worden toegelaten in de Nederlandse herberg¹⁵⁶, omdat Nederland van oudsher christelijk was.¹⁵⁷ Een ouderling schreef dat ondanks de treurige ontkerkelijking de Nederlandse christelijke maatschappij nog altijd verplicht was Turkse Christenen 'in onze herberg' te huisvesten.¹⁵⁸ Volgens een kerkgenootschap moest staatssecretaris Haars niet vergeten dat Nederland door het christendom groot was geworden en dat daarom juist de grondleggers van het christendom moesten worden geholpen.¹⁵⁹ De anticommunisten hadden het recht op toelating, volgens voorpleiters, omdat er sprake was van een gemeenschappelijke vijand, en de Portugese dienstweigeraars omdat zij stredden tegen een koloniale oorlog. Voorpleiters voerden in deze periode aan dat de Turkse Christenen moesten blijven, omdat hun religie werd gedeeld.

In Oost-Turkije woonden, volgens voorpleiters, 'wrede, barbaarse en fanatieke'¹⁶⁰ en 'domme'¹⁶¹ moslims. Justitie leverde deze christenen willens en wetens uit aan fanatici en heidenen¹⁶², die iedereen aanvielen die niet van het ware geloof was¹⁶³. Het *Centraal Weekblad* publiceerde een foto van 'fanatieke Koerden' die, opgestookt door hun imams, christenen aanvielen.¹⁶⁴ Vanuit het Turkse dorp Dibek werd bericht dat de bevolking leed onder het gedrag van de inwoners van omliggende islamitische dorpen, en dat de Turkse overheid geen bescherming bood.¹⁶⁵ Voorpleiters vertelden dat ze uit eigen ervaringen in Indonesië wisten hoe de moslims zijn.¹⁶⁶ Een vrouw wist dat zij zo fanatiek waren dat als een moslim zich tot het christendom bekeerde, zij overgingen tot marteling en moord. Deze 'oeroude' christenen dachten, volgens haar, terecht te komen in het beste christenland ter wereld, maar dat was het niet meer. Een andere vrouw schreef dat haar echtgenoot in 1942 op Java door moslims was vermoord. Sindsdien wist zij hoe weinig er nodig was om islamieten op te zwepen tot gewelddadige acties.¹⁶⁷ Dit was de reden dat alle christenen die omringd waren door moslims, haar nauw aan het hart lagen. Dus omdat de Turkse Christenen een achterlijke cultuur en fanatici ontvluchtten, hadden zij het recht op toelating.

Historica Naures Atto schreef dat de Turkse Christenen hadden verwacht dat het christelijke Nederland hen met open armen ontving, maar dat bleek ijdele hoop.¹⁶⁸ Turkse Christenen benadrukten dat zij christenen waren. Zij vroegen in een brief steun bij hun Nederlandse broeders en zusters in God.¹⁶⁹ Zij legden uit dat zij tot de eerste christenen behoorden en al sinds het jaar 38 bekend waren met het christelijke geloof. Veel van hun voorvaderen, die hun leven voor het geloof hadden gegeven, waren martelaren. In Nederland hoopten zij hun kinderen op te voeden volgens de eeuwenoude eisen van het evangelie. Teleurgesteld concludeerden zij dat dit christelijke land medegelovigen de toegang weigerde en hen dreigde terug te sturen naar een land waar voor hen geen plaats was. Door te wijzen op de gemeenschappelijke religi-

euze achtergrond zochten de Turkse Christenen naar steun van christelijk Nederland. Deze strategie had succes. Niet veel later schreef een vrouw uit Zaandam dat de Turkse Christenen behoorden tot de oudste kerken uit de christelijke geschiedenis en al sinds de vroegste jaartelling werden vervolgd.¹⁷⁰ Een familie uit Haren vond het onbegrijpelijk dat moslims in Nederland moskeeën mochten bouwen, terwijl Turkse Christenen, die nota bene dezelfde taal spraken als Jezus Christus, moesten vertrekken.¹⁷¹

Overigens waren niet alle briefschrijvers te spreken over de religieuze achtergrond van de Turkse Christenen. Tegenpleiters wezen erop dat de 'traditionele' Turks Christelijke en de Nederlandse cultuur botsten.¹⁷² Een Hagenaar schreef dat het ging om boeren die leefden volgens eeuwenoude (christelijke) tradities, waardoor ze zich onmogelijk konden aanpassen.¹⁷³ Een man uit Wormerveer voorzag een toename van onvrede, omdat deze Turkse Christenen hier niet pasten.¹⁷⁴ Door hun achtergrond zouden zij ook gewelddadiger zijn. Een Amsterdammer legde verband tussen de toename van moorden en intimidatie en de komst van Turkse Christenen.¹⁷⁵ Ook zaten volgens hem de gevangenis vol met Turken, omdat zij nogal snel met hun mes waren.¹⁷⁶ De manier waarop Turkse Christenen in Nederland verblijf probeerden af te dwingen, was tegenpleiters een doorn in het oog. Vooral de kerkbezettingen riepen weerstand op. Op beestachtige wijze vervuilden zij, volgens een man uit Enschede, de basiliek van Den Bosch¹⁷⁷, waar zij, volgens een briefschrijver uit Arnhem, ook nog eens hun was lieten drogen aan de altaren.¹⁷⁸

Voor- en tegenpleiters hadden, net als in de vorige periode, kritiek op politici en politieke partijen. Vooral staatssecretarissen met een christelijke achtergrond moesten het ontgelden. Staatssecretaris Haars kreeg te horen dat zij deze ontheemde christenen met liefde en toewijding moest behandelen.¹⁷⁹ Gezien haar christelijke levensbeschouwing, moest ze deze op drift geraakte christenen beschermen.¹⁸⁰ Verder vernam Haars dat zij een 'verraderlijke'¹⁸¹, 'eigenwijze'¹⁸², 'koude juriste'¹⁸³ was met een 'keiharde egoïstische houding'¹⁸⁴ van wie het handelen niet overeenstemde met het christelijke gedachtegoed. Een vrijwilliger uit Enschede schreef dat Turkse Christenen stonden voor een barrière, gemaakt van een nieuw soort ondoordringbaar metaal: 'haarsijzer'.¹⁸⁵

Voorpleiters beriepen zich op eerder contact met de staatssecretaris. Oude schoolvriendinnen verwonderden zich over haar plotselinge hardheid.¹⁸⁶ Een vrouw uit Dieren hoorde van de zus van de staatssecretaris dat zij wel een goede christen was, ondanks haar harde beleid voor de Turkse Christenen.¹⁸⁷ Voorpleiters noemden geregeld hun eigen politieke voorkeur. Maar liefst 53 briefschrijvers schreven dat zij lid van het CDA waren. Zij dreigden echter hun partijlidmaatschap op te zeggen en niet meer op het CDA te stemmen.¹⁸⁸ Overigens kregen niet alleen Haars en het CDA kritiek. Tegenpleiters schreven dat zij een afschuw hadden van linkse politici die altijd opkwamen voor vluchtelingen. Een man uit Haarlem bijvoorbeeld, wees erop dat de 'linkse' staatssecretaris Zeevalking (D66) via toelating van asielzoekers zijn eigen achterban creëerde.¹⁸⁹

Holocaustretoriek en traditieretoriek

Voorpleiters maakten herhaaldelijk gebruik van de Holocaustretoriek en de traditieretoriek. De Raad van Kerken legde uit dat Turkse Christenen, net als de Duitse joden

na 1933, moesten vrezers voor vervolging in hun herkomstlanden.¹⁹⁰ De Stichting Centrum '45 schreef dat het laatste redmiddel voor de Turkse Christenen onderduiken was en de ervaringen uit de oorlog hadden ons geleerd hoe traumatiserend dat was.¹⁹¹ De RPF schreef dat er in Nederland een groepje vreemdelingen verbleef van wie de situatie sterk deed denken aan de personen die verstopt zaten in het Achterhuis.¹⁹² Een voorpleiter verwees naar zijn angstige jaren als onderduiker en vond dat niemand dit mocht overkomen in het huidige Nederland.¹⁹³ Een vrouw uit Den Bosch liet Justitie weten dat het ook pas *na* de oorlog duidelijk werd dat miljoenen joden waren vermoord.¹⁹⁴ Een ander persoon sprak over 'de Endlösung' van christenen in Turkije.¹⁹⁵ Een vrouw uit Groenekan vond dat Haars niet kon zeggen 'wir haben es nicht gewusst'.¹⁹⁶ De Bossche Missieraad voelde sympathie voor politieagenten die weigerden Turkse Christenen op te pakken, en geen gehoor gaven aan 'Befehl ist Befehl'.¹⁹⁷ Een Haagse kerk vergeleek de situatie in christelijke dorpen in Turkije met de 'Kristallnacht'.¹⁹⁸ Al deze voorbeelden laten zien hoe voorpleiters hun pleidooien trachten te versterken door te wijzen op wat er met joden gebeurde voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In de traditieretoriek wezen voorpleiters erop dat Nederland al eeuwenlang politiek vervolgd en opving. Een man hoopte dat de Turkse Christenen net zo gastvrij werden opgevangen als de Franse Hugenoten in de zeventiende eeuw.¹⁹⁹ Dertig personen uit Noord-Holland zagen het einde van de 'roemruchte traditie' van asielverlening naderen, waar in het verleden Polen, Portugese Joden, Franse Hugenoten, Hongaren, Tsjechen en Vietnamezen van hadden geprofiteerd.²⁰⁰ Een man wist dat de gastvrijheid Nederland in het verleden geen 'windeieren legde', gezien het kapitaal en de mankracht die vluchtelingen meebrachten.²⁰¹ Enkele kerken schreven dat menselijke vrijheden, democratie en godsdienstvrijheid traditioneel hoog in het Nederlandse vaandel stonden. Nu dreigde Nederland zijn naam als toevluchtsoord voor vervolgd en verdrukt te verliezen.²⁰²

Feesdagen en andere bijzondere gebeurtenissen vormden volgens voorpleiters aanleiding asielzoekers toe te laten. Kerst of de komst van het nieuwe jaar zou voor Justitie de kans zijn schoon schip te maken.²⁰³ 18 briefschrijvers zagen in het aantreden van Beatrix als koningin in 1980 reden voor een nieuwe collectieve toelating van alle Turkse Christenen. Een man uit Hazerswoude legde uit dat honderden ondergedoken christenen, die niemand kwaad deden, moesten kunnen deelnemen aan dit nationale feest.²⁰⁴ Ook de installatie van een nieuwe staatssecretaris (Scheltema, D66) werd aangegrepen om de toelating van asielzoekers te bepleiten.²⁰⁵ Een folder, uitgegeven ter gelegenheid van Pasen 1981, wees erop dat er voor de Turkse Christenen die ondergedoken zaten, een einde moest komen aan de onzekerheid.²⁰⁶

Nieuw was het gebruik van het solidariteitsargument. De oorsprong van het wereldwijde vluchtelingenprobleem zou liggen bij het Westen. De welvaart in het rijke Westen was ten koste gegaan van minder ontwikkelde landen, aldus een kerk.²⁰⁷ Dat Nederland, één van de rijkste landen ter wereld, zich trachtte te onttrekken aan de plicht om vluchtelingen, zoals Turkse Christenen, onderdak te bieden, was volgens een man uit Hengelo schandelijk.²⁰⁸

Argumenten uit het *medemenselijkheidframe* gaven de doorslag in zaken van Turkse Christenen, terwijl dit in eerdere periodes nauwelijks het geval was. Het falende asielbeleid zorgde voor lange asielprocedures. Dat lange wachten zorgde voor trau-

ma's, ziektes en goede integratie. Juist deze gevolgen van het verkeren in onzekerheid mondden uit in verblijfsvergunningen voor Turkse Christenen. Doordat de kinderen verwesterden en niet waren geworteld in Turkije, was terugkeer naar Turkije of migratie naar een derde land ongewenst. Over hun ouders schreven voorpleiters dat hun medische gesteldheid verslechterde door het lange wachten. Nederland was volgens voorpleiters een christelijk land, met christelijke normen en waarden en een christelijke regering. Daarom verdienden deze gevluchte medechristenen, die behoorden tot de oudste christelijke gemeenschap ter wereld, een verblijfsvergunning. Via argumenten die vallen binnen het *medemenselijkheidframe* werd de speelruimte voor de ambtenaren van Justitie opgerekt. Toelating van asielzoekers was mogelijk, maar niet omdat zij waren vervolgd in de zin van het Verdrag, maar uit humanitaire overwegingen. Asielzoekers die beweerden dat zij waren vervolgd, kregen toelating omdat zij waren verwesterd en getraumatiseerd door het lange wachten en niet door wat hen was overkomen in Turkije.

De persoon

Sekse, leeftijd, klasse en burgerlijke staat

Turkse Christenen

De samenstelling van de groep asielzoekers veranderde, er kwamen nu ook vrouwen, kinderen en ouderen naar Nederland. Dit had zijn weerslag op de behandeling en uitkomst van asielverzoeken. Voorpleiters benadrukten, zoals eerder vermeld, dat kinderen niet naar Turkije konden terugkeren omdat zij in de Nederlandse samenleving waren geïntegreerd en verwesterd. Toen eind 1980 en begin 1981 uitzetting van Turkse Christenen dreigde, noemden voorpleiters zoals het Comité 41+ en een advocaat, het onaanvaardbaar dat kinderen werden uitgezet.²⁰⁹ Evaluatieformulieren uit 1979 van de zaken van Turkse Christenen, laten zien dat ouderen meer kans maakten op succes. Dit was een grote verandering ten opzichte van de vorige periode, waarin vooral jongemannen in het voordeel waren omdat zij makkelijk werk konden vinden.

In de periode 1977-1984 vroegen niet alleen meer vrouwen dan ooit tevoren asiel, maar kwam er ook meer aandacht voor specifieke vervolging van vrouwen. Dit blijkt uit een onderzoek naar seksueel geweld tegen vrouwen.²¹⁰ De cijfers uit dit onderzoek laten zien dat het percentage vrouwen dat asiel vroeg, schommelde tussen de 14 en 24 procent. De belangrijkste conclusie was dat seksueel geweld meer voorkwam dan bij Justitie bekend was, omdat asielzoeksters uit schroom en vanwege de vijandelijke sfeer op politiebureaus lang niet altijd vertelden over verkrachtingen en ander geweld. De onderzoekers drongen erop aan dat Justitie voor de asielzoeksters voorwaarden zou scheppen om vrijuit te kunnen praten, bijvoorbeeld door het aanstellen van vrouwen als contactambtenaar en tolk.

De persoonsdossiers laten zien dat vrouwen minder kans en tijd kregen hun problemen naar voren te brengen. Het politierapport van een Turks Christelijke familie beslaat iets meer dan negen pagina's. De twee dochters uit de familie spraken niet met de ambtenaar en het leven van de vrouw is beschreven op anderhalve pagina.²¹¹ In een ander rapport staat alleen dat de echtgenote geheel akkoord was met de door haar man afgelegde verklaringen, ofschoon zij niet de taal sprak waarin haar man was

geïnterviewd.²¹² Vrouwen leken bij interviewers het idee op te roepen dat zij bescherming verdienden. De ACV adviseerde in 1982 een jonge Turks Christelijke vrouw de B-status te verlenen, gezien de betrouwbare en intelligente indruk die zij maakte.²¹³ De voorzitter zag dat deze jonge vrouw leed aan diverse angsten. De commissieleden leken sympathie te voelen voor deze vrouw, en lieten zich daardoor leiden.

Voorpleiters benadrukten dat juist vrouwen en meisjes in Oost-Turkije problemen hadden. In maar liefst 41 brieven wordt gesteld dat zodra christelijke meisjes in Turkije de huwbare leeftijd bereikten, zij werden geroofd door moslims in Turkije. Moslims verkrachtten christelijke meisjes en dwongen hen zo tot een huwelijk, aldus een Amsterdamse voorpleiter.²¹⁴ Een vrouw uit Bergen schreef dat het gevaar van ontvoering voor de meisjes altijd loerde en dat de politie niets deed.²¹⁵ Volgens een Wasse-naarse man was het bekend wat ‘mohammedanen’ deden met christelijke vrouwen en meisjes en te gruwelijk om te herhalen.²¹⁶ Een zaak waarbij dit speelde was die van de familie E. De vader beweerde dat een Koerd wilde trouwen met zijn oudste dochter.²¹⁷ Nadat hij dat had geweigerd, werd hij bedreigd en vluchtte. Niet veel later werd hij gevolgd door de rest van de familie. De familie kreeg de B-status. In deze argumentatie speelde mee dat de meisjes na ontvoering, gevolgd door een gedwongen huwelijk, voor het christendom verloren gingen, volgens hun voorpleiters.

Turks Christelijke jongemannen wezen erop dat juist zij vervolgd werden. Tijdens de nader gehoren lieten ze weten dat zij vreesden tijdens militaire dienst te worden besneden.²¹⁸ Daarnaast vertelden zij dat de Turkse overheid ervoor zorgde dat de christelijke mannen geen baan kregen als ambtenaar. Een advocaat merkte op dat Koerden tijdens overvallen zich vooral richtten op mannen, omdat zij de beschermers waren van de familie.²¹⁹ Volgens een Turkse Christen liepen hij en de andere mannen gevaar, omdat zij werden beschouwd als het gevaarlijkst.²²⁰ De advocaat en zijn cliënt merkten op dat dit de reden was dat zij hun (vrouwelijke) familieleden achterlieten. Een andere advocaat liet weten dat de komst van de familie van zijn cliënt verband hield met het vermoeden van zijn cliënt dat de kansen op een vrv groter waren wanneer zijn familie ook in Nederland was.²²¹ Dit was belangrijk. Blijkbaar vermoedden Turkse Christenen dat alleenstaande mannen minder kansrijk waren.

Zoals eerder gezegd, werden na de heroverwegingen van 1979 de asielverzoeken van 41 Turkse Christenen, voornamelijk mannen, opnieuw afgewezen, omdat zij volgens Justitie naar Nederland kwamen om hun economische positie te verbeteren. Gezien de beperkte financiële ruimte kon, aldus een kerk, slechts één familielid vertrekken. Deze kerk legde uit dat de mannen door hun familie vooruit werden gestuurd om asiel te vinden voor de gehele familie.²²² Dit nieuwe criterium – *het achterlaten van familie* – betekende volgens de kerk niet dat achtergebleven familieleden niet werden vervolgd in Turkije. Volgens de Evangelische Volkspartij lieten de mannen hun gezinnen niet zonder reden achter.²²³ Het achterlaten van verwanten duidde juist op serieuze problemen.

Bij de Turkse Christenen werd niet alleen benadrukt dat zij behoorden tot een hechte geloofsgemeenschap, maar ook dat ze nauwe *familiebanden* hadden. Op de evaluatieformulieren uit 1979 van de zaken van Turkse Christenen, staat als een van de argumenten: familie in Nederland. Wanneer familieleden een status hadden, resulteerde dit vaak ook in een status van betrokkene. Voorpleiters verweten Justi-

tie dat Turks Christelijke families een eenheid vormden, zodat Justitie de asielverzoeken niet individueel moest bekijken, maar per familie.²²⁴ Een man uit Enschede vond het schandalig dat van één familie één broer wel en twee andere broers geen verblijfsvergunningen kregen.²²⁵ Een Wageningse schreef dat van 40 familieleden met identieke vluchtverhalen er 38 mochten blijven. Dit soort willekeur leidde volgens haar, tot psychische klachten.²²⁶ Volgens de patriarch van de Armeense kerk te Istanboel verdiende een hele familie toelating wanneer één familielid die kreeg, gelet op de nauwe en diepgaande banden van personen die tot zijn gemeenschap behoorden.²²⁷ Een predikant legde uit dat hij de familie M. goed kende en dat de familieleden in Enschede goed bekend stonden. Hij wees erop dat alle broers en zussen van dit echtpaar verblijfsvergunningen kregen. Wanneer zij Nederland moesten verlaten, was dit rampzalig, want familiebanden waren voor Turkse Christenen belangrijk.²²⁸ Een kerk schreef dat het 'clangevoel' groot was; dat het leed aangedaan aan één lid, terugsliep op alle leden.²²⁹ Dit is goed zichtbaar bij de zaak van de familie E.²³⁰ Nadat het afwijzende advies van de ACV was binnengekomen, evalueerde een ambtenaar de zaak. Hij zag dat 'de hele familie zo zoetjes aan een verblijfsvergunning' bezat. Daarom vond hij dat de familie E. ook maar een verblijfsvergunning moest krijgen. Justitie bleek gevoelig voor het argument *eenheid van de familie*.

Ethiopiërs

Bij Ethiopische asielzoekers speelde de sekse duidelijker mee bij de beoordeling van hun asielverzoeken dan bij de Turkse Christenen. Het was justitieel beleid dat Ethiopische vrouwen om humanitaire redenen een verblijfsvergunning kregen, ook als ze eerder in een veilig land van ontvangst (Soedan) hadden verbleven of hun man nog in Ethiopië was.²³¹ De enige eis was dat zij geen mannelijke verwanten hadden in Soedan die hen konden beschermen. Alleen hun vrouw-zijn was voldoende voor het verkrijgen van een status. Het uitzetten van alleenstaande vrouwen naar Soedan was onverantwoord, omdat zij zonder hulp van mannelijke verwanten vervielen tot prostitutie en de kans liepen om te worden verkracht.²³² Toen hun aantal toenam, verzocht Justitie om meer informatie. De ambassadeur hoorde van de vertegenwoordiger van de UNHCR in Khartoem dat veel Ethiopische vrouwen in Soedan werkten als prostitutees, maar zij weet dit aan armoede en niet aan dwang. Ook wees de UNHCR erop dat zij kwetsbare vrouwen in Soedan bijstond, zodat er geen redenen waren hen niet terug te sturen.

Voorpleiters benadrukten dat alleenstaande Ethiopische vrouwen niet konden terugkeren naar Soedan. In 1984 besteedde de vvn in haar maandblad aandacht aan de positie van Ethiopische vrouwen in Soedan na invoering van de Sharia. Onderzoek bewees volgens vvn dat veel Ethiopische vrouwen voor hun inkomsten afhankelijk waren van prostitutie en het stoken van alcohol, maar door de invoering van de Sharia raakten zij deze inkomsten kwijt.²³³ Wat later liet de Nederlandse ambassadeur te Khartoem weten dat de UNHCR hulpprogramma's voor vrouwen die door invoering van de Sharia waren getroffen, was gestart. Hij schreef dat veel van de Ethiopische vrouwen christelijk waren, uit de Ethiopische Hooglanden kwamen en een vrije moraal hadden. Prostitutie was bij hen een bekend verschijnsel. Hij leek de problemen voor vrouwen te bagatelliseren. Hij vond dat alleenstaande christelijke vrouwen naar

Soedan konden terugkeren. Beslissers vonden Soedan een veilig land om naar terug te keren en opvang in de regio moest de regel blijven. In de praktijk bleek echter dat repatriëren naar een Afrikaans land, in het bijzonder voor vrouwen, *niet* mogelijk was.

Tallose persoonsdossiers van Ethiopische asielzoeksters bevestigden dit beeld. De Ethiopische G. was in 1984 via Soedan en Italië naar Nederland gereisd. G. verklaarde dat zij op een overheidskantoor had gewerkt, maar stiekem activiteiten voor het EPLF had verricht.²³⁴ Zij kreeg een afwijzende beschikking, omdat haar verklaringen niet consistent waren en zij al in Soedan bescherming vond. In het herzieningsverzoek stond dat het leven voor een alleenstaande katholieke vrouw in een land dat islami-seerde, moeilijk was. Er was een rapport toegevoegd van onderzoekers aan de Vrije Universiteit in Amsterdam dat bevestigde dat het leven voor vrouwen uit Ethiopië in Soedan moeilijk was. Haar advocaat vond het onbegrijpelijk dat haar medereizigster wel de B-status had gekregen en zij niet. Zijn pleidooi was succesvol. De acv adviseerde tot verlening van de B-status gezien de hachelijke situatie voor alleenstaande christelijke vrouwen in Soedan en omdat de vrouw met wie zij samen had gereisd de B-status had gekregen.

De Ethiopische T. woonde voor haar asielaanvraag twee jaar in een Soedanees vluchtelingenkamp.²³⁵ Haar advocaat vertelde de commissieleden van de acv dat hij uit ervaring wist dat de Nederlandse overheid in haar beleid een uitzondering maakte voor jonge alleenstaande vrouwen. Zij kregen, zo wist hij, ondanks een lang verblijf in Soedan toch verblijf in Nederland. De commissieleden van de acv adviseerden Justitie unaniem dit verzoek af te wijzen, omdat zij 'wel erg lang in Soedan' had verbleven. Desondanks verleende Justitie haar niet veel later de B-status. Een intern briefje laat zien dat zij op grond van 'complexe vooral humanitaire redenen' de B-status kreeg. Ondanks haar zwakke vluchtmotieven verdiende zij toelating, omdat ze een alleenstaande vrouw was en haar situatie in Soedan hachelijk was.

Nationaliteit – Republiekvlucht

In de periode 1977-1984 werd het steeds minder vanzelfsprekend dat Oost-Europeanen verblijf kregen. De nationaliteit van Oost-Europeanen, en de daarbij behorende vrees voor bestraffing wegens Republiekvlucht, bepaalden echter nog altijd het beleid van de beslissers. Justitie vernam in 1981 dat enkele Oost-Europese landen de Wet op Republiekvlucht afschaften en dat te late terugkeer alleen nog werd bestraft met een geldboete.²³⁶ Niet veel later vroeg Justitie aan BuZa of zij kon nagaan of de strafmaat voor Republiekvlucht was veranderd.²³⁷ Uit de antwoorden van de verschillende ambassades bleek dat illegaal vertrek nog altijd strafbaar was. De ambassadeurs kenden echter weinig voorbeelden van Oost-Europeanen die waren bestraft na terugkeer.²³⁸ De ambassadeur in Boedapest verklaarde dat 7 procent van de teruggekeerde Hongaren vanwege Republiekvlucht werd bestraft. De ambassadeur in Sofia faxte dat de maatschappelijke positie van de asielzoeker voor diens vertrek meespeelde. Was de Bulgaar maatschappelijk van weinig belang, dan werd er aan zijn te late terugkeer weinig aandacht besteed, volgens de ambassadeur. BuZa liet Justitie weten dat illegaal vertrek en te late terugkeer nog altijd strafbaar waren, maar dat er geen inzicht was in de strafmaat in de praktijk.²³⁹

Met dit soort informatie kon Justitie weinig. Niet veel later bereikte BuZa de vraag

of asielzoekers bij verstek konden worden veroordeeld wegens Republiekvlucht en of ambassades navraag konden doen bij familieleden.²⁴⁰ De ambassades reageerden dat de authenticiteit van de vonnissen niet was na te gaan, omdat er geen contacten waren met de rechterlijke macht. Het was moeilijk om met familieleden te spreken, omdat zij huiverachtig waren voor westerlingen. Vanuit Bulgarije kwam het bericht dat het Bulgaarse publiek niet mocht spreken met Westerse diplomaten. Het antwoord van BuZa aan Justitie was weinig bevredigend: het was moeilijk na te gaan of de vonnissen authentiek waren en contacten leggen met familieleden was vrijwel onmogelijk. Hoewel de spanningen in Europa tussen Oost en West verminderden, was het uitzetten van uitgeprocedeerde Oost-Europese asielzoekers nog altijd vrijwel onmogelijk.

In 1980 liet *De Telegraaf* een uitgeprocedeed Poolse stel aan het woord dat volgens de journalist, met trillende stem sprak over 'Holandska', een land waar echte vrijheid bestond.²⁴¹ Hun advocaat betoogde dat Oost-Europeanen minimaal bekende dissidenten moesten zijn, anders waren zij kansloos, terwijl alleen Republiekvlucht de Polen al zware straf opleverden. Hun pensionhoudster erkende dat Nederland werd 'overspoeld door klaplopers en mee-eters', maar stelde dat deze twee hardwerkende en waardevolle vluchtelingen niet de deur moest worden gewezen. Deze zaak leidde tot een Kamervraag. De staatssecretaris legde in de Kamer uit dat het niet ging om vluchtelingen, maar om een stel dat alleen economische redenen aandroeg voor hun vertrek. De staatssecretaris vond niet dat zij recht hadden op toelating, omdat zij bewust de publiciteit hadden gezocht. Zij kregen geen asiel, maar werden ook niet gerepatriëerd. Niet veel later verlieten ze op eigen houtje Nederland.

De Roemeen R. legde de politie in 1981 uit dat hem bestraffing wachtte wegens weigering lid te worden van de Communistische Partij en Republiekvlucht.²⁴² In het herzieningsverzoek werd hij door zijn advocaat beschreven als een felle anticommunist. Zijn cliënt weigerde zijn leerlingen te indoctrineren met het communistische gedachtegoed, waardoor hij zijn baan verloor. Dit was een traditioneel betoog, waarin de anticommunistische instelling van de asielzoeker werd benadrukt. R. verloor het kort geding, want de rechter oordeelde dat terugkeer naar Roemenië mogelijk was. Zijn zwager schreef dat R. niet langer het communisme kon prediken. Daarnaast bleek dat dankzij R.'s noeste arbeid, zijn bedrijf in Nederland vier extra mensen aan kon nemen. Ook R. verliet Nederland vrijwillig, maar hij werd wel als vluchteling in West-Duitsland toegelaten.

Persoonsgebonden argumenten hadden invloed op asielverzoeken. De voorbeelden van de Ethiopische vrouwen en de Turks Christelijke vrouwen laten zien dat voorpleiters en beslissers oog kregen voor de specifieke positie van alleenstaande asielzoeksters. Vrouwen en meisjes werden in Turkije en Soedan vervolgd. Daarom hadden ze recht op toelating, zo meenden voorpleiters en beslissers. Mannen verloren het heldhaftige imago dat zij in de vorige periodes hadden. Hun komst werd steeds vaker geassocieerd met economisch gewin. Bij de Oude Vluchtelingen, de Oost-Europese asielzoekers, was repatriëring nog altijd moeilijk, maar zoals de zaken van het Poolse stel en de Roemeen R. laten zien, was toelating van anticommunisten niet vanzelfsprekend.

Minder zwaarwegende argumenten

Kritiek op de Nederlandse asielprocedure

Binnenlands vestigingsalternatief

De reden dat argumenten die gegroepeerd kunnen worden in het *medemenselijkheid-frame* zo succesvol waren voor de toelating, was het gebrek aan alternatieven voor beslissers. Het land-van-ontvangstprincipe, dat als argument zo succesvol werd gebruikt in de eerste decennia na de oorlog, kon op de twee groepen die in deze periode belangrijk waren, niet worden toegepast. Afwezigheid van *vrees voor vervolging*, *ongeloofwaardigheid* en de *vrees voor grote aantallen* werden wel opgeworpen als tegenargumenten door beslissers, maar ze leidden zelden tot vertrek of uitzetting. Bij de toelating van de Turkse Christenen stond de vraag centraal of er een binnenlands vluchialternatief was in de vorm van verblijf in Istanboel of Ankara. In de ogen van beslissers was dit het enige argument dat overtuigend opgeworpen kon worden. De Nederlandse autoriteiten stelden dat de Turkse Christenen konden ontsnappen aan vervolging door Koerden door zich te vestigen in de grote Turkse steden.²⁴³ Tijdens een zitting bij de Raad van State meende ook de staatsraad dat Turkse Christenen zich konden vestigen in een Turkse stad, want daar wachtte hen alleen verslechtering van hun economische en sociale situatie.²⁴⁴

BuZa bevestigde in ambtsberichten dat Turkse steden geschikt waren als binnenlands vestigingsalternatief voor Turkse Christenen. Dit gold niet alleen voor Istanboel, maar ook voor steden in Oost-Turkije nadat de veiligheidssituatie daar was verbeterd.²⁴⁵ Een diplomaat liet weten dat christenen en niet-christenen allemaal problemen hadden in Istanboel en daarom was Istanboel als binnenlands vestigingsalternatief te beschouwen.²⁴⁶ Volgens BuZa was in Istanboel 60 á 70 procent van de christenen in goede doen en kregen dakloze en werkloze christenen er hulp van rijke geloofsgenoten.²⁴⁷

Voorpleiters legden uit dat Turkse Christenen zich niet in de Turkse steden konden vestigen, omdat hen overal in Turkije vervolging wachtte.²⁴⁸ De Raad van Kerken legde uit dat vestiging in Istanboel onmogelijk was vanwege de talloze aanslagen in die stad en omdat opgaan in de massa onmogelijk was daar zij geen Turks spraken.²⁴⁹ Een raadsman betoogde dat zijn cliënt A., een boer, niet in Istanboel had kunnen blijven, omdat hij analfabeet was en alleen Aramees sprak.²⁵⁰ Bij de acv vroeg een commissielid zich af waar en bij wie A. zich in Istanboel moest vestigen. A. had een beschermer nodig, omdat hij 'duidelijk geestelijk minder redzaam en analfabeet' was. Een ander lid neigde naar een afwijzing van het verzoek, al waren er 'humanitaire aspecten in deze zaak die een inwilliging rechtvaardigde'. De voorzitter vond het beroep van boer, analfabetisme en het alleen spreken van de Aramese taal geen redenen hem toe te laten. Hij zag echter andere humanitaire aspecten die inwilliging van het verzoek rechtvaardigden: A. was gehandicapt, hij kon zichzelf niet redden en hij had een spraakgebrek. Daarnaast was hij sterk afhankelijk van zijn broer, die al een B-status had gekregen. De acv adviseerde unaniem tot verlening van de B-status. De acv erkende dat Istanboel voor sommige Turkse Christenen een binnenlands vestigingsalternatief was, maar niet voor alle Turkse Christenen. Wie wel en wie niet terug konden, was lastig te bepalen voor beslissers.

In de zaak van de Turkse Christen G. ging het ook om het vestigingsalternatief Istanboel. De voorzitter van de acv vertelde G. dat hij daar 'in de eerste plaats' thuis hoorde.²⁵¹ G. legde uit dat hij daar continue was beledigd en in ongunstige omstandigheden had geleefd. Opvallend was dat de commissieleden niet doorvroegen wat er ongunstig was aan Istanboel. Een commissielid vond Istanboel niet ideaal, maar hij meende dat G. daar veilig kon verblijven. De acv adviseerde het verzoek om herziening af te wijzen, maar niet veel later kreeg G. alsnog de B-status, omdat hij deel uitmaakte van het tweede contingent dat in 1977 collectief toelating kreeg.

Het Turks Christelijke echtpaar C. was één van de gevallen waarin Justitie overging tot uitzetting.²⁵² Zij verbleven voor vertrek zes jaar in Istanboel, waar de man werkte als ober. Justitie bagatelliseerde hun problemen in Istanboel. Zo was er bijvoorbeeld alleen sprake van 'typische vrouwenruzies, waarbij de vrouwen aan elkaars haren trokken'. De familie C. verloor het kort geding, omdat de vervolging niet van de Turkse overheid uitging. De rechter oordeelde dat het onwenselijk was om de vreemdelingenbewaring op te heffen, anders was de kans groot dat zij onderdoken en zich onttrokken aan uitzetting. Onder meer de kerkelijke leider van de Turkse Christenen in Nederland verzocht de inbewaringstelling op te heffen. Hij wilde C. als priester inwijden en bood hem een betaalde betrekking aan. Tegelijk echter met de Turkse Christen K.²⁵³ (een alleenstaande Turks Christelijke man) zette Justitie de familie toch uit naar Turkije. Nadat zij Nederland hadden verlaten, vernamen Justitie en hun raadsman niets meer van deze familie. Een eerder verblijf van zes jaar in Istanboel maakte deze stad voor dit echtpaar geschikt als vestigingsalternatief.

Het land-van-ontvangstprincipe

Bij de Ethiopische asielzoekers speelde de vraag of zij veilig konden verblijven in Soedan. De beslissers twijfelden niet: Soedan was een veilig land van ontvangst. Er speelde nog iets anders mee. Het uitgangspunt van de Nederlandse regering en de UNHCR was dat vluchtelingen het beste in de eigen regio konden worden opgevangen, want daar bestonden de beste kansen op integratie.²⁵⁴ In een nota van BuZa voor de Tweede Kamer staat dat Afrikaanse landen traditiegetrouw Afrikaanse vluchtelingen zelf opvingen, waarbij de armste landen de grootste lasten droegen.²⁵⁵ Het was daarnaast ongewenst om Ethiopiërs, die verbleven in Soedan, toe te laten, want alleen de meest vindingrijke, kapitaalcrachtige, hoogopgeleide leidersfiguren slaagden erin te vertrekken. Hierdoor verslechterde de positie van de achterblijvers, aldus de Nederlandse ambassadeur in Soedan.²⁵⁶ Ook zouden de spanningen binnen de vluchtelingenpopulatie in Soedan toenemen wanneer het Westen Ethiopiërs toeliet die eerder in Soedan verbleven. De ambassadeur begreep daarom niets van de roep van 'bepaalde groepen' om alle Ethiopiërs in Nederland toe te laten. BuZa erkende dat Soedan 'hard voor vluchtelingen' was, maar wees erop dat de plaatselijke bevolking gastvrij was.²⁵⁷ De UNHCR informeerde de Nederlandse ambassadeur in Soedan dat de Ethiopiërs in Soedan minder problemen hadden dan Soedanezen, omdat zij wisten hoe ze voorzichtig moesten zijn.²⁵⁸ De ambassadeur stelde dat Soedan een open vluchtelingenbeleid voor Ethiopiërs kende en dat de vrees voor refolement van de Ethiopiërs ongegrond was.²⁵⁹ Het uitgangspunt van het asielbeleid voor Ethiopische asielzoekers was duidelijk. Soedan was een veilig land van ontvangst.

Voorpleiters vonden Soedan geen veilig land, omdat er nauwelijks bescherming werd geboden.²⁶⁰ Een Eritrese belangengroep liet weten dat de Soedanese regering enkele vluchtelingenkampen had verwoest, en dat vrij reizen voor Ethiopiërs in Soedan onmogelijk was.²⁶¹ Het Comité van Eritrese Vluchtelingen vergeleek de Soedanese vluchtelingenkampen met menselijke dierentuinen.²⁶²

Een medewerker Asielzaken becijferde dat van de 71 Ethiopiërs die asiel vroegen in 1979, er 53 in Soedan hadden verbleven.²⁶³ Zij moesten volgens hem allemaal worden gepatriëerd, wanneer het asielbeleid werd uitgevoerd. Hier is weer het gat tussen beleid en praktijk te zien: Nederland zette niemand uit naar Soedan, maar dreigde daar wel mee. In de zaak van de Ethiopiër M. beoordeelde de acv M.'s verblijf in Soedan en Italië.²⁶⁴ Tijdens de zitting overwoog de vertegenwoordiger van de UNHCR dat vluchtelingenschap niet was uit te sluiten, maar dat door zijn lange verblijf in Soedan en in Italië de Nederlandse verantwoordelijkheid moeilijk was te bepalen. De twee commissieleden vonden dat M. zowel in Soedan als in Italië had kunnen blijven. De voorzitter van de acv vond dat als M. vanuit Soedan en Italië naar Nederland was gereisd, hij naar die landen kon terugkeren. Unaniem besloot de acv zijn verzoek af te wijzen. Niet veel later ontving M. een nieuwe afwijzende beschikking. Nog voordat zijn zaak de Raad van State had bereikt, kreeg M. om onbekende redenen alsnog de B-status.

In 1982 vernam de Nederlandse ambassadeur in Soedan van het Soedanese hoofd Vluchtelingenzaken dat Zweden enkele Ethiopiërs had uitgezet op grond van het land-van-ontvangstprincipe.²⁶⁵ De ambassadeur vernam dat Soedan enkele Ethiopiërs die in Nederland asiel vroegen en in Soedan waren geregistreerd als vluchteling, wilde terugnemen. Hij had de indruk dat Soedan ook wel enkele Ethiopiërs terugnam als die niet waren geregistreerd in Soedan.²⁶⁶ Justitie reageerde verheugd en beloofde zo spoedig mogelijk enkele dossiers op te sturen.²⁶⁷ Pas twee jaar later kreeg Nederland toestemming enkele Ethiopiërs uit te zetten, die naar eigen zeggen eerder verbleven in Soedan.²⁶⁸ Voor hun verblijf in Soedan had Justitie echter geen bewijs. Volgens de ambassadeur kreeg hij deze toestemming op grond van de bijzondere relatie met Nederland. Het uitzetten van enkele Ethiopiërs naar Soedan zou volgens hem afschrikwekkend werken, waardoor er een einde zou komen aan de trek van Ethiopiërs uit Soedan naar Nederland.²⁶⁹ De Ethiopiër A. moest dienen als afschrikwekkend voorbeeld. De UNHCR had beloofd zijn gangen na terugkeer in Soedan te controleren.²⁷⁰ Op 16 mei 1984 verliet A. per KLM-vlucht Nederland. De Soedanese autoriteiten in Khartoem weigerden hem echter tot Soedan toe te laten. Nadat tevergeefs was geprobeerd de man in Dar es Salaam (Tanzania) te slijten, keerde hij terug naar Nederland. De ambassadeur sprak over ambtelijke miscommunicatie, waardoor de medewerker van de UNHCR A. niet op het vliegveld was komen ophalen. De mislukte uitzetting van A. werd uitvoerig besproken in de pers.²⁷¹

Tijdens een ontmoeting tussen het Kamerlid van Es (PSP), een hoge ambtenaar van BuZa en het hoofd Soedanese Vluchtelingenzaken bevestigde de laatste dat Soedan nog altijd bereid was vluchtelingen terug te nemen. De Soedanese ambtenaar merkte op dat het hem niet veel uitmaakte of Nederland 1, 16 of 100 zaken voordroeg, want Soedan nam toch al 300 Ethiopiërs per dag op.²⁷² In dit beleidsdossier zit een brief waarin deze Soedanese ambtenaar schriftelijk bevestigde dat Soedan bereid was Ethi-

opische vluchtelingen terug te nemen.²⁷³ Deze brief schreef de Soedanese ambtenaar op aandringen van de Nederlandse ambassadeur, omdat enkele advocaten en parlementariërs niet geloofden dat Soedan daartoe bereid was.²⁷⁴ De brief was overigens ook opgesteld door de ambassadeur.

Korte tijd later werd de noodtoestand in Soedan uitgeroepen. De Kamerleden Lankhorst (PPR) en Van Es (PSP) en vluchtelingenorganisaties vroegen zich af of uitzetting nog wel mogelijk was.²⁷⁵ De ambassadeur zag geen bezwaar, omdat de noodtoestand het leven voor de Ethiopische vluchtelingen in Soedan niet wezenlijk anders maakte.²⁷⁶ Ook nadat niet veel later de Sharia was ingevoerd, bleef Soedan, volgens BuZa, gastvrij voor (deels christelijke) vluchtelingen.²⁷⁷ De Sharia werkte volgens dit ministerie niet nadelig uit voor Ethiopiërs, zodat terugkeer mogelijk bleef, al was de situatie door droogte en de vele vluchtelingen verre van rooskleurig.²⁷⁸ Ondanks volle vluchtelingenkampen, een niet al te goed bekend staande regering, droogte, een problematische uitzetting en de invoering van de Sharia was volgens de beslissers uitzetting naar Soedan mogelijk. Maar ook hier zien we weer een verschil tussen beleid en praktijk. In de praktijk bleek uitzetting naar Soedan niet mogelijk. Het dreigen hiermee moest voorkomen dat andere asielzoekers uit dat land naar Nederland kwamen.

Een zaak waarbij het ging om het land-van-ontvangstprincipe was de zaak van de Ethiopiër Z. Hij vluchtte in december 1981 naar Nederland. Naar eigen zeggen was hij een kunstenaar, die na desertie uit het Ethiopische leger, onderdak had gevonden bij een groep rastafarians.²⁷⁹ Zij regelden voor hem zijn rechtstreekse vlucht naar Nederland. De contactambtenaar liet Z. een aantal schetsen maken en betwijfelde zijn tekentalent. Z. kreeg een afwijzende beschikking, omdat niet bleek dat hij ooit was vervolgd en hij weinig geloofwaardig was, mede gezien zijn gebrek aan tekentalent. vvn was verbolgen. Z. was vervolgd in Ethiopië en het was onmenselijk om in een paar minuten een prachtige tekening te produceren. Bovendien was het niet aan ambtenaren van Justitie om tekentalent te beoordelen. Ondertussen vernam Justitie vanuit Brussel dat Z. in Nairobi een Benelux-visum had gekregen om zijn Belgische pen-vriend te bezoeken.²⁸⁰ Navraag in Nairobi leerde dat de UNHCR Z. kende en hem ook als vluchteling had erkend. Hierop verzocht en verkreeg Justitie toestemming van de Keniaanse autoriteiten Z. uit te zetten. Uit een Keniaans krantenartikel bleek dat Z. wel degelijk kunstenaar was en in april 1980 een tentoonstelling had georganiseerd. Tijdens de zitting van de acv gaf Z. toe dat hij jarenlang in Kenia had gewoond, maar dat het leven in Kenia onveilig was. Na afloop van de zitting erkende Z.'s advocaat dat terugkeer naar Kenia het beste was en dat Z.'s asielverzoek als ingetrokken diende te worden beschouwd.

Z. zelf was pertinent tegen terugkeer naar Kenia. Hij dook onder en legde per brief uit wat hem was overkomen in Kenia. Volgens hem waren veel van zijn Ethiopische vrienden vanuit Kenia gehervestigd in Amerika, gezien de onveiligheid, maar was zijn verzoek afgewezen omdat hij succesvol in Nairobi was geïntegreerd als kunstenaar. Dat de vs Ethiopiërs hervestigden die eerder verbleven in Kenia, bevestigde dat Kenia niet veilig was, volgens zijn nieuwe advocaat.²⁸¹ Ondertussen pleitte vvn bij het Kamerlid Buikema (CDA) ervoor Z. opnieuw toe te laten tot de asielprocedure, omdat Kenia Ethiopische vluchtelingen niet beschermde. Dit Kamerlid legde uit dat hij sympathie voelde voor deze kunstenaar, temeer omdat kunst in zijn portefeuille zat. Een

arts vroeg om clementie, omdat Z.'s situatie door het wachten en de stress nijpend werd. Niet veel later verklaarde een medewerker van de UNHCR in Nairobi dat hij Z. en drie andere Ethiopiërs een keer uit de gevangenis had gehaald. Deze medewerker verklaarde dat de andere drie waren hervestigd, alleen Z. niet, terwijl toch ook voor hem Kenia niet veilig was. Dit trok Justitie over de streep; hij kreeg de B-status. Dus ondanks verklaringen waarvan Justitie de waarheid betwijfelde, en een verblijf van zes jaar in een veilig land, kreeg Z. verblijf in Nederland. Kenia en Soedan bleken als het op uitzetten aankwam, niet heel erg veilige landen van ontvangst.

Willekeur en gelijkheidsbeginsel

Net als in de vorige periode, bepleitten voorpleiters het recht op toelating van asielzoekers door te wijzen op het *gelijkheidsbeginsel*. Maar liefst 92 personen wezen er in hun brieven op dat het asielbeleid van Justitie willekeurig was. Vooral wanneer het familieleden betrof die niet allemaal werden toegelaten, hadden voorpleiters het over willekeurig asielbeleid. Een huisarts schreef dat de *willekeur* waarmee Justitie families uiteenrukte, onrechtvaardig was.²⁸² Tien gastgezinnen wilden weten hoe zij hun gasten moesten uitleggen waarom hun ouders, schoonouders, broers, zussen, en burens wel een verblijfsvergunning kregen maar zij niet.²⁸³ Een zuster wees erop dat alle 'arme doodsbanke Turkse Christenen identieke' problemen ondervonden.²⁸⁴ Waar Justitie dus een onderscheid wilde maken tussen echte en onechte vluchtelingen, voerden voorpleiters aan dat alle Turkse Christenen waren vervolgd en dat onderscheid maken dus niet mogelijk was.

Om de willekeur aan te tonen, verzamelde een werkgroep gegevens over het dorp Kefri, een dorp gelegen in de regio Tur Abdin. De werkgroep sprak over collectieve angst en *vrees voor vervolging* bij alle bewoners. Daarom waren zij allemaal vluchtelingen. Justitie toetste de aanvragen van de bewoners van Kefri echter individueel.²⁸⁵ Een contactambtenaar merkte op bij het nader gehoor van G., dat de vele christenen uit Kefri die hij sprak, de gebeurtenissen die plaatsvonden in dit dorp allemaal anders weergaven.²⁸⁶ Bij G.'s beroepschrift was een lijst met namen toegevoegd van personen uit Kefri, die wel een status hadden gekregen. Nadat ook de Raad van State zijn verzoek afwees, leek zijn zaak hopeloos. G.'s zaak kenterde na een brief van de geneeskundig inspecteur, waaruit bleek dat G.'s medische gesteldheid verslechterde doordat hij al zo lang in onzekerheid verkeerde. Op grond van dit rapport kreeg G., ondanks de uitspraak van de Raad van State, een verblijfsvergunning.

Het gebruik van de twee collectieve toelatingen op 1 juli 1976 en 28 februari 1977 leidde volgens voorpleiters ook tot willekeur. Het was willekeurig dat Turkse Christenen die binnenkwamen voor een bepaalde datum wel een verblijfsvergunning kregen en zij die daarna binnenkwamen niet, terwijl zij om dezelfde redenen waren gevlucht.²⁸⁷ Het was onbegrijpelijk, aldus enkele actiegroepen, dat Justitie dorpsgenoten anders behandelde omdat zij op een andere dag vluchtten.²⁸⁸ Bovendien gold voor asielzoekers uit andere landen geen fatale datum. Voorpleiters vonden het Nederlandse beleid ook willekeurig omdat het criterium *persoonlijk ondervonden schrijnend leed* alleen voor Turkse Christenen gold.²⁸⁹ De RPF bijvoorbeeld vroeg zich af waarom andere asielzoekers en de Vietnamese bootvluchtelingen niet aan deze eis hoefden te voldoen.²⁹⁰ Een actiegroep vond het merkwaardig dat Justitie er bij Oost-Europeanen

zelfs bij voorbaat van uitging dat zij persoonlijk schrijnend leed hadden ondervonden.²⁹¹ Bij het argument *willekeur* werd een vergelijking getrokken met de behandeling die andere asielzoekers kregen.

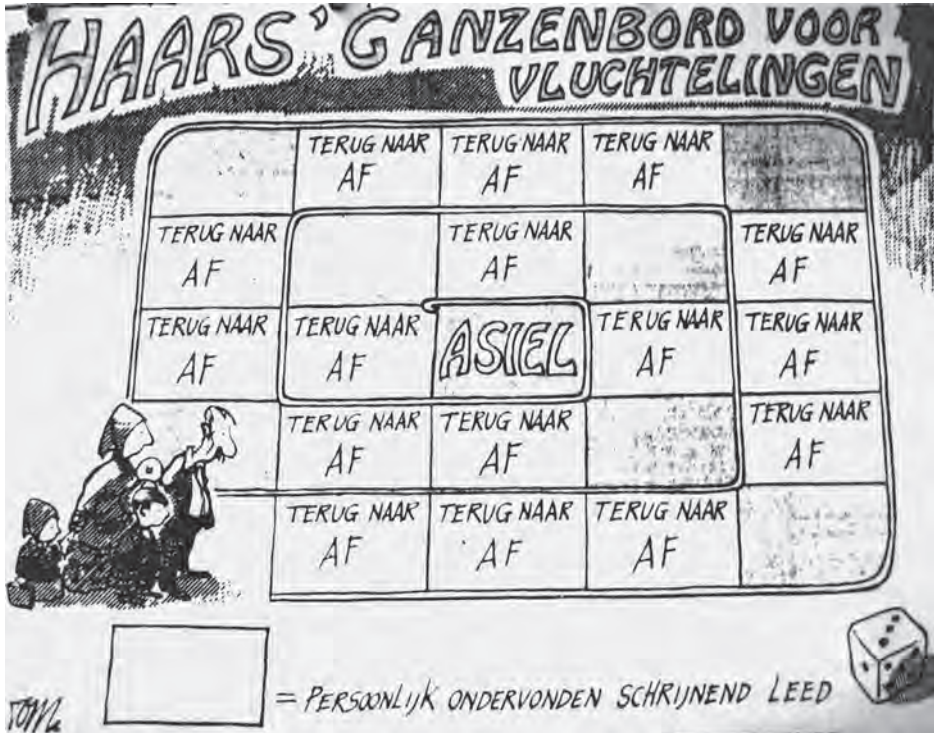
Een nota van een ambtenaar toont dat leden van gerechtelijke instanties niet altijd gelijk handelden.²⁹² In deze nota stond dat de commissieleden van de acv unaniem adviseerden de Turks Christelijke vrouw M. de B-status te verlenen. Voor deze ambtenaar was dit onbegrijpelijk, omdat zij overduidelijk tegenstrijdige verklaringen aflegde. Daarnaast, zo zei hij, kreeg een gezin dat rechtstreeks uit Oost-Turkije kwam geen status tijdens een parallelle sessie bij de acv. Hij vond het noodzakelijk dat de procedure niet ging lijken op een 'kansspel'; dat asielzoekers bij de ene commissie meer kans maakten dan bij een andere. In de marge merkte zijn superieur op dat de uitspraak van de acv vooral afhing van de samenstelling van de commissie. Volgens het hoofd Vreemdelingenzaken kreeg de versie van Justitie in sommige commissies 'geen poot aan de grond'. Het nemen van beslissingen over asielverzoeken bleef mensenwerk.

Kritiek op het asielbeleid en het functioneren van ambtenaren, politici en politieke partijen

Vanuit diverse hoeken kwam er kritiek op het asielbeleid en het functioneren van Justitie. Zoals hiervoor gezegd, vonden voorpleiters de twee collectieve toelatingen in 1976 en 1977 van de Turkse Christenen en het criterium *persoonlijk ondervonden schrijnend leed* willekeurig.²⁹³ Het systeem van collectieve toelating was ook ongewenst, want nieuwkomers verwachtten dat Justitie weer met een nieuwe fatale datum zou komen. Een lid van een kerkenraad onderschreef dit argument, maar hij vond dat een bepaalde groep Turkse Christenen recht had op een snelle beslissing. Daarom was hun collectieve toelating toch gewenst.²⁹⁴ De voorzitter van de acv liet weten dat de collectieve toelating van Turkse Christenen, gevolgd door collectieve afwijzingen, het onmogelijk maakte asielverzoeken individueel te toetsen, wat toch het uitgangspunt van het asielbeleid was.²⁹⁵

In de persoonsdossiers van Turkse Christenen vielen voorpleiters vooral het criterium *persoonlijk ondervonden schrijnend leed* aan en het onthouden van schorsende werking aan de herzieningsverzoeken en beroepschriften van Turkse Christenen. Toen de Turks Christelijke familie S. verscheen bij de acv voerde zij aan dat het onduidelijk was waarom zij geen persoonlijk schrijnend leed hadden ondervonden.²⁹⁶ Hun advocaat vroeg zich af of er eerst doden moesten vallen of dat constante vernedering genoeg was om aan de eis persoonlijk ondervonden schrijnend leed te voldoen. De commissieleden van de acv adviseerden Justitie de afwijzende beschikking te handhaven. Volgens hen leefden er namelijk tienduizenden Turkse Christenen 'tamelijk ongehinderd' in Istanboel. Na de uitspraak van de acv vertrok deze familie naar Frankrijk.

Actiegroepen en de Raad van Kerken vonden het criterium *persoonlijk ondervonden schrijnend leed* onduidelijk, strijdig met de Vreemdelingenwet en het Verdrag. De Turkse Christenen werden bovendien gediscrimineerd ten opzichte van andere asielzoekers.²⁹⁷ Een ander probleem was dat de criteria op basis waarvan werd beoordeeld dat er sprake was van *persoonlijk ondervonden schrijnend leed* alleen bekend waren bij

Het krijgen van asiel is vrijwel onmogelijk. De oneerlijkheid van het criterium persoonlijk ondervonden schrijnend leed wordt benadrukt. Mooi zichtbaar is dat vluchtelingen niet langer alleen mannen zijn, maar hele families. Bron: *Trouw* (4/5/1979).

Justitie.²⁹⁸ Twee kerken riep Nederlandse kerken op Justitie te vertellen dat het onrechtmatig was dat slechts 30 á 40 procent van de Turkse Christenen mocht blijven omdat zij voldeden aan het criterium *persoonlijk ondervonden schrijnend leed*, terwijl de verzoeken van de rest werden afgewezen omdat zij onvoldoende leden of dat zij onvoldoende vertelden aan Justitie.²⁹⁹ Dit was onjuist, omdat alle Turkse Christenen leden. Aan de oproep werd gehoor gegeven. Justitie ontving tientallen brieven van kerkenraden waarin zij schreven dat de Turkse Christenen te maken hadden met een collectief probleem in Turkije.³⁰⁰ Beslissers vonden dat sommige Turkse Christenen recht hadden op toelating, terwijl voorpleiters vonden dat het maken van onderscheid niet mogelijk was.

Naast kritiek op dit criterium was er ook debat over de hantering van de begrippen *kennelijk ongegrond* en *schorsende werking*. Justitie trachtte Turkse Christenen af te schrikken door deze juridische beginselen strikt toe te passen. Kerken wezen erop dat alle asielzoekers volgens de Vreemdelingenwet recht op herziening van een afwijzende beschikking hadden.³⁰¹ De advocatuur pleitte ervoor dat minder asielverzoeken werden afgewezen als kennelijk ongegrond.³⁰² 'Randgevallen' verdienden volgens advocaten het voordeel van de twijfel. Justitie vond echter de asielverzoeken van enkele

Turkse Christenen kennelijk ongegrond en kende geen schorsende werking toe aan het bezwaar en beroep als er bij terugkeer in Turkije geen sprake was van gevaar en zij nauwelijks gronden aandroegen.³⁰³ In 1978 concludeerde Justitie dat 31 van de 52 zaken van Turkse Christenen kennelijk ongegrond waren en geen schorsende werking verdienden. De svn bereikte echter in slechts 6 gevallen dezelfde conclusie. De svn liet weten dat alleen 'fakegevallen' hun verzoek om herziening niet in Nederland mochten afwachten.³⁰⁴ Kennelijk ongegronde asielverzoeken kwamen volgens de svn alleen van dienstweigeraars of van personen die in veilige landen van ontvangst hadden verbleven, of van personen die duidelijke tegenstrijdige verklaringen aflegden. Justitie kende geen schorsende werking toe aan de herzieningsverzoeken wanneer alleen familieleden of dorpsgenoten problemen hadden gehad, maar de asielzoeker zelf niet of nauwelijks.³⁰⁵ De Turkse Christenen moesten zich in een vluchtsituatie bevinden, wilden zij schorsende werking krijgen.³⁰⁶ Het verschil van mening tussen de svn en Justitie is typerend. Beide maakten onderscheid, alleen waar de grens lag, was niet duidelijk.

Vergelijking met asielbeleid van andere landen

Justitie kreeg het verwijt dat andere landen, vooral West-Duitsland, omdat ze Turkse Christenen wel erkenden als vluchtelingen toleranter en humaner waren dan Nederland.³⁰⁷ Voorpleiters vonden het onbegrijpelijk dat andere West-Europese landen minder restrictief, humaner en liberaler waren dan Nederland met haar christelijke regering. Voorpleiters drongen erop aan het asielbeleid in overeenstemming te brengen met dat van buurlanden waar de Turkse Christenen wel asiel kregen.³⁰⁸ De tien brieven die Justitie uit Duitsland ontving, bevestigen dat Turkse Christenen in Duitsland wel een vluchtelingenstatus kregen, en dat daarom Nederland ook Turkse Christenen moest toelaten.³⁰⁹ Enkele vluchtelingenorganisaties schreven dat Nederland minder asielverzoeken inwilligde dan andere landen.³¹⁰ Zo nam Zwitserland 4,6 vluchtelingen op per 1.000 inwoners, terwijl dat er in Nederland maar 0,6 per 1.000 waren. Een man uit Enschede schaamde zich Nederlander te zijn. Hij vroeg zich af waarom Nederland hardvochtiger was dan zijn buurlanden.³¹¹ In 1981 vroeg Kamerlid Lankhorst (PPR) waarom in Nederland slechts 3,3 procent van de asielzoekers de vluchtelingenstatus kreeg, terwijl in Duitsland, Engeland en Frankrijk de percentages hoger lagen, resp. 13,3, 59,8 en 64,3 procent.³¹² Het antwoord was dat de cijfers onvergelykbaar waren, omdat andere landen de B-status niet kenden en Frankrijk en Engeland hele groepen aanvragers niet tot de procedure toelieten.

Vooraf Zweden diende (net als in de periode 1968-1977) als referentiekader, omdat dezelfde groepen asielzoekers naar Zweden kwamen. Herhaaldelijk wees Justitie erop dat in Zweden het aantal asielzoekers uit Turkije daalde nadat het visumvereiste voor Turken was ingevoerd. Nederland volgde het Zweedse voorbeeld in 1980. In Zweden vroegen ook enkele Ethiopiërs om asiel. De Nederlandse ambassadeur in Ethiopië kreeg na een gesprek met zijn Zweedse collega de indruk dat ook Zweden de verhalen over vervolging steeds minder serieus nam.³¹³ De Zweedse ambassadeur vertelde dat de Zweedse sociale voorzieningen Ethiopische asielzoekers aantrok. Asielbeleid van andere landen was vooral belangrijk als referentiekader, wanneer die landen erin slaagden het aantal asielverzoeken te laten dalen.

Voorpleiters hadden veel kritiek op de asielprocedure. Het asielbeleid was willekeurig en ambtenaren functioneerden gebrekkig. Beslissers stelden het land-van-ontvangstprincipe en het binnenlands vestigingsalternatief voorop in het asielbeleid. In de praktijk werden asielzoekers echter zelden op grond van die argumenten uit Nederland verwijderd. Soedan en Istanboel bleken niet veilig genoeg. Voorpleiters benadrukten dat de vervolging niet stopte in Istanboel (voor Turkse Christenen) of Soedan (voor Ethiopiërs).

Vervolging

Turkse Christenen

Tabel 13 (op blz. 210) laat zien dat voorpleiters in brieven het argument dat de Turkse Christenen in Turkije waren vervolgd, het meest gebruikten. Voorpleiters gebruikten dit argument zo vaak omdat de Nederlandse overheid ontkende dat zij gegronde *vrees voor vervolging* in Turkije hadden. In 48 brieven stelden voorpleiters dat christenen in Turkije al eeuwenlang werden vervolgd. Zij wezen op de massaslachtingen begin twintigste eeuw in Turkije van anderhalf miljoen christenen.³¹⁴ De skv schreef in een brief dat de christenen, die de slachtingen van begin twintigste eeuw hadden overleefd, nog altijd bloot stonden aan vervolging.³¹⁵ De Turkse Christenen die een kerk hadden bezet, schreven in een petitie dat hun ouders en grootouders hen vertelden over massamoorden en pogroms.³¹⁶ Een man uit Wassenaar liet weten dat de Turkse Christenen in Nederland het ondenkbare overkwam: na een geschiedenis vol vervolging werden zij door geloofsgenoten verraden.³¹⁷ Voor voorpleiters rechtvaardigde de lange geschiedenis van vervolging de toelating van deze groep.

De UNHCR ontkende dat er sprake was van *vrees voor vervolging* van alle Turkse Christenen, maar zij liet de mogelijkheid van individuele vervolging open.³¹⁸ In het standaardantwoord dat Justitie aan alle voorpleiters stuurde, staat dat de UNHCR van mening was dat 'Christenschap in Turkije geen reden was om te concluderen tot vluchtelingenschap'.³¹⁹ Brouwer vond dat Justitie zijn woorden had verdraaid, want sommige Turkse Christenen voldeden mogelijk wel aan de definitie van een vluchteling uit het Verdrag.³²⁰ Hij wilde dat Justitie ieder asielverzoek individueel toetste. Het was duidelijk dat hij kritiek had op de collectieve toelating van Turkse Christenen in 1976 en 1977. Justitie vond dat vervolging door moslimbuurtgenoten niet gelijk stond aan *vrees voor vervolging* in de zin van het Verdrag, omdat de Turkse staat niet de vervolger was.³²¹ Staatssecretaris Haars wees er tijdens een lezing in 1979 op dat onverdraagzame en rondzwerfende Koerden christenen 'plaagden'. Dit maakte echter nog niet van alle Turkse Christenen vluchtelingen, omdat velen nooit waren vervolgd en om 'puur economische redenen' uit Turkije waren vertrokken.³²² Wanneer zij die om economische redenen naar Nederland kwamen niet werden uitgezet, zouden tienduizenden anderen hun voorbeeld volgen, aldus Haars. Volgens Haars was het de bezetters van de Sint-Janskathedraal 'om de een of andere reden niet duidelijk [...] dat zij geen vluchtelingen waren'.³²³

De voorpleiters vielen dit standpunt aan. De Turkse Christenen werden overal in Turkije vervolgd vanwege hun religie.³²⁴ Zij wezen erop dat de Turkse Christenen bescherming zochten bij lokale autoriteiten, maar dat hen geen hulp werd geboden. Een

advocaat erkende dat vooral de islamitische burens schuldig waren, maar dat het probleem was dat de Turkse autoriteiten weigerden de christenen te beschermen.³²⁵ Tijdens een nader gehoor legde een kleermaker uit dat hij bij de politie aangifte had gedaan nadat hij had ontdekt wie tot twee keer toe in zijn winkel had ingebroken. Niet veel later stond zijn winkel in brand.³²⁶ De familie B. was volgens eigen zeggen haar dorp ontvlucht omdat een lokale grootgrondbezitter zich hun land wilde toe-eigenen. Om zijn verzoek kracht bij te zetten, liet de grootgrondbezitter twee van B.'s familieleden vermoorden. Hierna spande de familie B. een rechtszaak aan. Het gevolg was een ontvoering. De gijzelaar werd pas vrijgelaten nadat het land was overgedragen en de rechtszaak ingetrokken.³²⁷ Klagen bij de autoriteiten was volgens de Turkse Christenen wel mogelijk, maar het was zinloos en contraproductief.

Bij het beoordelen of er sprake was van *vrees voor vervolging* ging landeninformatie in de periode 1977-1984 een steeds grotere rol spelen. Het beeld dat het Nederlandse publiek kreeg van Oost-Turkije, was tegenstrijdig. BuZa, journalisten en enkele particulieren ontkenden dat er sprake was van vervolging, terwijl actiegroepen, kerken en andere particulieren erop wezen dat de Turkse Christenen overal in Turkije geïsoleerde *vrees voor vervolging* hadden. Beide partijen waren niet te overtuigen van het gelijk van de ander. Het uitgangspunt voor beslissers was dat de Turkse Christenen niet in heel Turkije problemen hadden³²⁸ en dat de lokale of centrale autoriteiten de christenen niet vervolgden.³²⁹ Volgens de Nederlandse ambassadeur werd dit onderschreven door christelijke leiders in Istanboel. Zij lieten hem weten dat gruweldaden hadden plaatsgevonden aan het begin van de twintigste eeuw, maar dat dit eind jaren zeventig niet meer gebeurde. De ambassadeur vergeleek de situatie in Oost-Turkije met het 'Wilde Westen'. Hij weet deze aan de Koerden, die bekend stonden om 'hun wetteloosheid, wildheid en religieuze islam'. Zij vergrepen zich, volgens een ambassadedemedewerker, niet alleen aan christenen, maar ook aan andere groepen. Overigens wilde de opsteller van het rapport anoniem blijven, want hij vreesde persoonlijke problemen wanneer zijn naam bekend werd.

Een ambtelijke missie concludeerde in 1984 dat zowel christenen als moslims in Oost-Turkije onder moeilijke en armoedige omstandigheden leefden, maar dat niets duidde op specifieke vervolging van christenen.³³⁰ Zij hadden gezien dat kerken in gebruik waren, en hadden vijf Turks Christelijke families ontmoet, die vanuit Duitsland waren teruggekeerd. Hun christelijke informanten verklaarden dat de contacten met de politie goed waren. Ook vertelden zij dat hun medechristenen om economische redenen naar Europa vertrokken. De kerkleiders vroegen de leden van de missie de poorten van Europa te sluiten anders ging de kerk verloren. Of hun beweringen geheel met de waarheid strookten, is onduidelijk. Duidelijk is dat hun kerken leegstroomden.³³¹ De bisschop vond het grootste gevaar voor het voortbestaan van de Turks Christelijke traditie dat alle christenen naar Europa vertrokken. In Europa was er immers sprake van ontkerkelijking en assimilatie. De bisschop voegde hieraan toe dat zij die terugkeerden, niet zouden worden bestraft door de Turkse autoriteiten.

Ook de media waren verdeeld. Een reporter van *Tros Aktua*, die in 1979 Istanboel bezocht, zag daar stampvolle kerken. Hij hoorde van een goudsmid in Istanboel dat veel christenen vertrokken omdat het leven in Europa beter was. Deze reporter zag in Oost-Turkije lege kerken. De patriarch van de Syrisch-orthodoxe kerk die hij sprak,

weet dit aan de lokroep van Europa, en niet aan de vervolging van christenen.³³² De reporter concludeerde, na een rondreis, dat van gerichte vervolging geen sprake was, noch politiek noch religieus. Drie jaar later bezocht een andere journalist, ditmaal van de *Haagsche Courant*, Oost-Turkije om te kijken hoe het de christenen verging.³³³ Honderd christenen zouden hem hebben verteld dat alle jongeren waren vertrokken vanwege de economische problemen. Volgens zijn christelijke informanten was het leven zwaar, maar gingen allen, zowel christenen als moslims, gebukt onder Koerdische terreur. Enkele particulieren bevestigden dit beeld van Oost-Turkije. Een Nederlandse vrouw, die lange tijd in Turkije had gewoond, wist dat de Turkse regering de christenen niets in de weg legde.³³⁴ Een studente Turkologie, die al tien jaar door Oost-Turkije reisde, zag dat niet alleen de christenen, maar alle bewoners leden.³³⁵ Een andere vrouw hoorde tijdens haar reis in dit gebied dat 'de gehele stam' naar Nederland wilde migreren, want als je daar ziek of werkloos was, kreeg je geld.³³⁶

Voorpleiters betwistten het gelijk van *Tros Aktua*. Het beeld dat christenen in Turkije geen probleem hadden, choqueerden kerken, actiegroepen en particulieren en riep een tegenreactie op. VVN en de Raad van Kerken beschouwden het als algemeen bekend dat het leven voor christenen in Turkije ondraaglijk was, gezien hun etniciteit en religie.³³⁷ Een Hengelose betwijfelde de getuigenissen van bovengenoemde kerkelijk leiders, want hoe vrijuit konden Nederlanders spreken met de pers toen Hitler Nederland bezette.³³⁸ In een advertentie stelde het Comité 4I+ dat het rapport van de Wereldraad van Kerken bevestigde dat christenen in Oost-Turkije vrees voor vervolging hadden.³³⁹ Maar liefst 53 voorpleiters citeerden dit rapport, waarin stond dat het ging om 'pure vluchtelingen' die in geheel Turkije werden vervolgd.³⁴⁰

De familie K. vroeg in 1980 asiel aan en hun verzoek om herziening van de afwijzende beschikking diende twee jaar later bij de ACV. De commissieleden wezen het verzoek om herziening unaniem af.³⁴¹ Interessant waren de twee brieven in het dossier die verstuurd waren vanuit het dorp in Turkije waaruit de familie vertrok. Een zwager meldde dat moslims het huis van de familie hadden afgebrand en hun vee gestolen. Hij schreef dat hij graag wilde vertrekken, maar dat niemand hem bijstond. Hij raadde zijn familieleden aan zich niet uit Nederland te laten verjagen. Een broer van de man schreef dat nergens in Turkije plaats was voor christenen. Volgens hem sloten moslims sommige christenen op in kerken en andere christenen verdwenen. Hij verzocht zijn broer om financiële hulp, zodat hij ook naar Nederland kon komen. De familie K. kreeg later alsnog de B-status. Deze zaak toont dat asielzoekers zelf informatie overlegden om te laten zien dat zij werden vervolgd en vrees hadden voor vervolging in Turkije.

Ethiopiërs

Voorpleiters van de Eritrese asielzoekers wezen er ook op dat zij al eeuwenlang werden vervolgd. Het Comité voor Hulp aan Eritrea sprak over vijf eeuwen van bezetting.³⁴² Een Europese jeugdbeweging vroeg om toelating van de Eritrese studenten, omdat de inwoners van Eritrea al eeuwen leden onder geweld en droogte.³⁴³

Justitie motiveerde de beschikkingen van Ethiopische asielzoekers amper. Wanneer een Ethiopische asielzoeker rechtsreeks naar Nederland kwam, was repatriëring niet mogelijk. De Ethiopiër B. kreeg geen vluchtelingenstatus omdat hij de moord door

Ethiopische militairen op zijn tante niet aannemelijk kon maken en er niets bleek van 'ingrijpende negatieve bejegening' door de Ethiopische overheid.³⁴⁴ De enige reden waarom de Ethiopiër T. geen vluchtelingenstatus kreeg, was dat hem geen bovenproportionele negatieve bejegening te wachten stond of had gestaan door zijn overheid. Beide Ethiopiërs kregen wel de B-status.

De Raad van State oordeelde in april 1979 dat er in Ethiopië sprake was van groepsvervolgving van Eritreërs. Justitie voelde er echter niets voor om iedere asielzoekers die behoorde tot de Eritrese bevolkingsgroep, te erkennen als vluchteling. Volgens Justitie was er alleen sprake van vervolgving wanneer de Ethiopische overheid de asielzoeker verdacht van actieve deelname aan het verzet.³⁴⁵ De overweging van de Raad van State dat het behoren tot de Eritrese bevolkingsgroep tot gegronde *vrees voor vervolgving* kon leiden, bood de Justitie een uitweg.³⁴⁶ Hieruit volgde immers dat niet alle Eritreërs vluchtelingen waren.³⁴⁷ Etniciteit alleen leidde niet tot vluchtelingenschap, want dit zou de deur openzetten voor te veel mensen.³⁴⁸ De gemachtigde van de UNHCR zag ook niets in de categorische benadering van de Raad van State, want naast etniciteit waren ook geloofwaardigheid, politieke motivatie en gedrag bepalend voor het krijgen van een vluchtelingenstatus.³⁴⁹ In 1980 zwakte de Raad van State haar oordeel van een jaar eerder af. Gegronde *vrees voor vervolgving* was afwezig, als het asielrelaas van de Eritreër niet duidde op het gevaar van willekeurige repressieve behandeling door de Ethiopische autoriteiten. De Eritreër moest persoonlijke problemen met de Ethiopische overheid hebben.

Het debat over groepsvervolgving komt naar voren in de beraadslagingen in 1979 bij de ACV in de zaak van de Eritrese student G.³⁵⁰ De vertegenwoordiger van Justitie vond G. geen vluchteling omdat hij zich nooit openlijk politiek manifesteerde. Een commissielid vermoedde dat het niet de bedoeling was van de Raad van State dat iedere Eritreër als vluchteling zou worden toegelaten, maar dat in het geval G. het niet hard te maken was dat hem geen vervolgving zou wachten. De voorzitter van de ACV meende dat de Ethiopische autoriteiten de intelligentsia genadeloos aanpakten. Het derde commissielid meende dat het behoren tot een vervolgde bevolkingsgroep voldoende kon zijn voor erkenning als vluchteling. De commissieleden adviseerden tot toekenning van de A-status. Het was weliswaar ongewenst dat alle Eritreërs een vluchtelingenstatus kregen, maar wie wel en wie geen status verdiende, was niet duidelijk.

De Ethiopiër E. kreeg in eerste aanleg de B-status, omdat terugkeer naar Ethiopië onmogelijk was. E. procedeerde door voor de A-status. Zijn advocaat zag in hem een ideale vluchteling gezien zijn etniciteit en zijn activiteiten voor de EPLF.³⁵¹ Ook de voorzitter van de ACV vond hem door zijn politieke verleden een '24-karaats vluchteling'. De ACV raadde inwilliging van zijn verzoek aan. Justitie was het oneens met deze conclusie, omdat E.'s identiteit niet vaststond. Toch was het duidelijk dat Justitie het advies van de ACV niet wilde negeren. Door te wijzen op de unieke aspecten aan E.'s vluchtrelaas – hiervoor werden zijn politieke daden en periode van gevangenschap gebruikt – individualiseerden ambtenaren E.'s zaak. Hierdoor werd voorkomen dat er *precedentwerking* voor andere Ethiopiërs was. Hier is duidelijk de speelruimte ruimte zichtbaar die Justitie had: E. was geen vluchteling (omdat zijn identiteit niet vaststond), maar erkenning als vluchteling was nodig gezien het advies van de ACV.

Justitie ontkennde dat de Turkse Christenen, Ethiopiërs en Oost-Europeanen (zie het stuk over Republiekvlucht) *vrees voor vervolging* hadden in de zin van het Verdrag. Volgens Justitie waren ze niet individueel door hun staat vervolgd. De Turkse Christenen waren gevlucht voor hun burens; de Eritreërs verlieten hun land voor de burgeroorlog. Dit wordt bevestigd door de cijfers uit tabel 10: asielzoekers kregen zelden de A-status. Voorpleiters trachtten de argumenten van Justitie te weerleggen door te benadrukken dat christenen in Turkije en Eritreërs in Ethiopië al eeuwenlang waren vervolgd. Zij wezen erop dat de Turkse overheid weigerde haar burgers te beschermen en dat de Ethiopische regering iedere Eritreër verdacht van het geven van hulp aan een rebel-lengroep. De vrees voor bestraffing wegens Republiekvlucht bij Oost-Europese asielzoekers was volgens BuZa aanwezig, maar Justitie ontkennde dat zij werden vervolgd bij terugkeer in hun land.

Geloofwaardigheid

Turkse Christenen

Beslissers betwijfelden de *geloofwaardigheid* van de Turkse Christenen, van de Ethiopische en, zoals vanouds, ook van de Oost-Europese asielzoekers. Het uitgangspunt van het asielbeleid was dat alleen geloofwaardige asielzoekers recht hadden op toelating. Het maken van het onderscheid tussen wel en niet geloofwaardige asielzoekers was volgens beslissers nog immer mogelijk. Een justitiële medewerker op Schiphol zei bijvoorbeeld dat hij de mensen die om economische redenen asiel vroegen, er zo uitpikte.³⁵² Staatssecretaris Haars legde op een CDA-bijeenkomst uit dat van 166 asielverzoeken van Turkse Christenen, er 150 wegens gebrek aan asielmotieven waren afgewezen.³⁵³ Zij gaf drie voorbeelden. De eerste Turkse Christen verzweeg dat hij jarenlang zonder problemen in Istanboel woonde, de tweede veranderde op zijn identiteitsbewijs zijn religie van moslim in christen en de derde legde verklaringen af die tegenstrijdig waren aan die van zijn familieleden. Juist de asielmotieven van Turkse Christenen werden betwijfeld.

De opmerkingen van contactambtenaren in de rapporten van nader gehoor laten deze twijfel zien. Zo merkte een ambtenaar op dat het weer ging om 'een vrouw met een dode echtgenoot' en hoorde 'een zoon opnieuw van zijn zwaargewonde vader, net voordat deze bezweek, wie hem dit aandeel'.³⁵⁴ Tijdens een zitting van de acv ging het om de christelijke achtergrond van de Turkse Christen T. Hij kon het 'Onze Vader' niet opzeggen, geen doopbewijs overleggen en de commissieleden vonden Ibrahim geen christelijke naam.³⁵⁵ Tijdens een andere zitting van de acv legden broer en zus verschillende verklaringen af, ook hun nader gehoren stemden niet overeen. De voorzitter legde uit dat hij niet meer wist wat te geloven.³⁵⁶ De broer legde uit dat hij sinds de gebeurtenissen in Turkije gespannen en vergeetachtig was. Dit was de reden dat er aan zijn eerdere verklaringen geen waarde gehecht moest worden. De voorzitter van de acv vertelde dat het vaker voorkwam dat asielzoekers hun vluchtmotieven wijzigden omdat zij de verklaringen die zij eerder aflegden, niet konden onthouden. Broer en zus kregen echter toch de B-status. Twijfelen aan de verklaringen van asielzoekers was mogelijk, maar het afwijzen van asielverzoeken op deze grond bleek moeilijk.

De UNHCR wilde dat Justitie de asielaanvragen van Turkse Christenen zorgvuldig

zou toetsen, omdat de verhouding 'tussen reële en irreële gevallen' 1 op 9 was.³⁵⁷ Volgens Brouwer kregen enkele Turkse Christenen asiel op grond van door hun afgelegde 'mislijdende verklaringen'. Hij wist dat veel Turkse Christenen, nadat zij hun dorp in Tur Abdin hadden verlaten, lange tijd in Istanboel hadden gewoond, maar dat Justitie dit zelden ontdekte.³⁵⁸ Hij bood Justitie zijn hulp aan om het waarheidsgehalte van asielrelazen te bepalen. Brouwer was van mening dat hij de asielzoekers die logen, kon scheiden van hen die de waarheid spraken. Hij erkende dat Turkse Christenen weinig toekomst hadden in Turkije, maar dat maakte van hen nog geen vluchtelingen. Asiel was 'niet het arme mans alternatief voor emigratie'.³⁵⁹

Actiegroepen spraken over veel 'kaf onder het koren'.³⁶⁰ De svn meende dat een deel van de Turkse Christenen geen recht had op asiel omdat hun beweringen niet klopten.³⁶¹ Volgens medewerkers van de svn waren 2 á 3 van de 8 á 9 Turkse Christenen vluchteling. Dit was de reden dat zij een systeem van statusbepaling (cliëntbepaling) hanteerden om te bepalen wie hulp kreeg. In 1978 kwam de svn met een lijst van criteria op grond waarvan zij Turkse Christenen als cliënten weigerden.³⁶² Belangrijk was het gebrek aan *geloofwaardigheid*. Dit werd versterkt als een Turkse Christen zijn paspoort verloor, een Westerse taal sprak, geen Aramees sprak, zijn gezin niet in een klooster of bij een mannelijk familielid achterliet en als het ging om overduidelijk van buiten geleerde verhalen. In 1980 bevestigde de vvn (die in 1979 de svn verving) dat niet alle Turkse Christenen vluchtelingen waren.³⁶³ Volgens de vvn hoorden de Turkse Christenen via de tamtam welke verhalen het goed deden. Zo ging het gerucht, volgens de vvn, dat er vluchtverhalen in Istanboel te koop waren. Volgens de vvn was cliëntbepaling alleen mogelijk door specialisten, en zelfs dan was het systeem niet waterdicht. De vvn kende gevallen voor wie ze de handen in het vuur wilde steken, maar die Justitie afwees, terwijl anderen die volgens haar logen, wel een status kregen. Justitie schreef in de marge van de brief dat het opviel dat ook het vluchtelingenwezen erkende dat asielzoekers logen.

Ook vrijwilligers wezen erop dat Turkse Christenen logen over wat hen in Turkije was overkomen. Twee Twentse vrouwen schreven dat de vvn de Turkse Christenen instrueerde wat zij aan de politie moesten vertellen.³⁶⁴ Op deze manier kregen, volgens de twee, criminele en gewelddadige Turkse Christenen op grond van valse verhalen toelating. Een andere vrijwilligster legde uit dat de asielverzoeken van Turkse Christenen die niet behoorden tot 'de speciale vriendenkring van de vvn of hun tolken', vaak werden afgewezen.³⁶⁵ Volgens haar repeteerden de vvn en hun tolken, voordat Justitie asielzoekers het nader gehoor afnam, met hen hun 'verzonnen verhaaltjes'. Zijzelf sprak met een Turks Christelijke familie die geen christelijk gebed kende, maar wel de hele Koran. Een andere Turkse Christen vertelde haar dat terugkeer naar Turkije mogelijk was omdat daar nog veel familie van hem woonde. Volgens haar schreef een goedgelovige vrijwilligster voor deze man 'een brief vol liegpraat' aan Justitie. Ook had hij Justitie verteld dat zijn littekens de schuld waren van moslims, terwijl ze waren veroorzaakt door ongelukken in huiselijk kring. Justitie, de УННСР, enkele vrijwilligers en actiegroepen waren het erover eens dat niet alle Turkse Christenen de waarheid spraken.

Turkse Christenen waren zich ervan bewust dat hun verhalen twijfels oproepen. In een radio-interview verklaarden twee van hen dat zij niet om economische redenen

waren gevlucht, maar omdat enkele Turks Christelijke vrienden in Turkije waren vermoord.³⁶⁶ Een ander schreef dat sommige van zijn landgenoten op grond van leugens een vergunning kregen, terwijl de verzoeken van anderen die niet goed konden liegen, onterecht waren afgewezen.³⁶⁷ Enkele Turkse moslims ontkenden dat christenen in Oost-Turkije werden vervolgd.³⁶⁸ De christenen werden in Turkije beschermd door de grondwet. Zij wilden volgens hen met hun leugens verblijf in Nederland afdwingen.³⁶⁹

De 83 brieven die Justitie ontving van tegenpleiters hadden allemaal min of meer dezelfde teneur: de Turkse Christenen kwamen naar Nederland om te profiteren van de sociale voorzieningen en omdat Nederland een luilekkerland was.³⁷⁰ Een man uit Heiloo wist dat zij kwamen voor de 'de honing' en niet voor het weer.³⁷¹ Een anonieme Hengelose man repte over een Turkse Christen die alleen naar Nederland kwam om een uitkering aan te vragen.³⁷² Ene Ted wist dat vluchtelingenorganisaties en advocaten de Turkse Christenen influisterden dat zij asiel moesten vragen, omdat zij dan een uitkering kregen.³⁷³ Tegenpleiters wisten zeker dat de Turkse Christenen via leugnachtige verklaringen verblijf wilden afdwingen in een welvaartsstaat.

Voorpleiters trachtten in hun brieven de Turkse Christenen geloofwaardig te maken. Zo zouden de tolken die Justitie gebruikte, slecht vertalen.³⁷⁴ Een man uit Nijverdal legde uit dat de Turkse Christenen in Turkije welvarend waren en dus niet vluchtten om economische redenen.³⁷⁵ Een van de oprichters van het Comité 41+ erkende dat de Turkse Christenen niet altijd de waarheid spraken, maar hij weet dit aan de oneerlijke criteria van Justitie.³⁷⁶ Volgens hem voeren de Turkse Christenen blind op informatie van familieleden die al in Nederland woonden, en op hun advies pasten zij hun relazen aan. Het ging volgens hem om simpele, vaak ongeschoolde mensen, die moeite hadden een chronologisch verhaal te vertellen. Hun verzoeken werden afgewezen, aldus deze vrijwilliger, als zij zich details niet goed konden herinneren, want wanneer het ging om een waar relaas, zo dacht Justitie, dan kon men tig keer hetzelfde relaas vertellen. Deze ongeschoolde en vaak slecht geïnformeerde Turkse Christenen konden dit echter niet, volgens de vrijwilliger. Asielzoekers probeerden hun *geloofwaardigheid* steeds vaker aan te tonen door documenten over te leggen. In de volgende periode kwam dit nog vaker voor. Een Turks Christelijke vrouw legde een bewijs over van het overlijden van haar echtgenoot en een certificaat dat zij lid was van de kerk in Turkije.³⁷⁷ In haar dossier zit een verslag van vijf pagina's van haar oudste zoon, die beschreef hoe de problemen in Turkije resulteerden in de dood van zijn vader.

Ethiopiërs

Ook bij Ethiopische asielzoekers ging het om hun *geloofwaardigheid*, vooral aan hun identiteit twijfelde Justitie. Volgens Justitie ontdeden veel Ethiopiërs zich van hun documenten om het onderzoek naar hun identiteit te frustreren. Het was dan voor Justitie onmogelijk te bepalen of zij eerder in een veilig land verbleven. Daarom kregen zij geen A-status, maar moesten zij genoegen nemen met de B-status. BuZa voegde hieraan toe dat veel Ethiopiërs hun land verlieten vanwege de droogte, de oorlogsdreiging en om economische redenen en niet omdat zij waren vervolgd.³⁷⁸ De ambassadeur liet weten dat in Afrika het aantal economische vluchtelingen groot was.³⁷⁹ Vooral jongeren hoopten in Europa op betere studiekansen en werk.

De politie van Vlaardingen, een plaats met een omvangrijke Ethiopische gemeenschap, onderzocht de reisroute van Ethiopiërs naar Nederland.³⁸⁰ Volgens de politie hielp iemand van het Bureau voor Rechtshulp hen bij hun reis. Pas twee á drie weken na aankomst in Nederland meldden de Ethiopiërs zich bij de vreemdelingenpolitie. In de tussentijd werden zij op hun nader gehoor voorbereid en werd hen verteld hun verblijf in Soedan en Italië te verzwijgen, volgens de politie.³⁸¹ Tijdens het verhoor van een Ethiopiër sprong een medewerker van de vvn op en zei ‘aan mij heb je verklaard dat [...]’, vertelde een inspecteur die de zaak onderzocht. De inspecteur kreeg de indruk dat ‘deze vluchteling zijn lesje niet goed uit zijn hoofd leerde’. Hij hoorde van de politie dat het in de meeste gevallen zo ging. Dit soort opmerkingen laat zien hoe sterk beslissers aan de verklaringen van asielzoekers twijfelden. Een medewerker Vreemdelingenzaken merkte vervolgens op dat hij dacht dat een organisatie de reis van de Ethiopiërs vanuit Soedan naar Nederland regelde, omdat ‘zij allemaal hetzelfde verhaal ophingen’.³⁸²

Een medewerker van de politie in Winterswijk vond de vluchtverhalen van enkele Ethiopiërs wel erg identiek.³⁸³ Navraag bij de Amsterdamse politie leerde dat ze daar spraken over ‘lulverhalen, jankverhalen en zwendel’. Volgens hem lachten de Amsterdammers schamper toen hij het woord vluchteling gebruikte. De Amsterdammers vertelden hem dat zij vermoedden dat een reisbureau de reizen van de Ethiopiërs naar Nederland regelde. Het viel deze politiemedewerker verder op dat de Ethiopiërs zich zelden vergisten. Volgens hem maakten zij gebruik van ‘memotechniek’. In het geval dat hij dat doorzag, ging het om het getal zeven. Dit getal telde men op bij de maand. In het rapport stonden de data: 17/10, 18/11 en 19/12. Hij wist dat het consistent noemen van dezelfde data, asielzoekers geloofwaardig maakten. Deze politiemann zag hierin bewijs dat Ethiopiërs instructies kregen van een goed geoliede organisatie.

Een contactambtenaar merkte op dat de Ethiopiër W. op een aantal vragen geen antwoord wist. De namen en data die hij noemde, schreef hij op een papiertje zodat hij de antwoorden later kon teruglezen.³⁸⁴ Zijn raadsman vond zijn cliënt juist een serieuze politicus die vanwege zijn politieke verleden jarenlang opgesloten had gezeten zonder enig proces. Over de Ethiopiër G. merkte de contactambtenaar op dat hij kwam met een ‘lang en goed ingestudeerd verhaal’.³⁸⁵ Waarmee G. volgens hem geen rekening hield, was dat er een kopie van zijn visumaanvraag in zijn dossier zat. Toen hij daarmee werd geconfronteerd, gutste het zweet hem van het voorhoofd, aldus de ambtenaar. De commissieleden van de acv en later de Raad van State bevestigden de afwijzing van Justitie wegens G.’s onbetrouwbare verklaringen. Justitie verleende de Ethiopiërs W. en G. uiteindelijk wel de B-status. Repatriëring of uitzetting naar een ander land van ongelooftwaardige Ethiopiërs was niet mogelijk.

De Ethiopische zeeman Q. ontweek tijdens het eerste gesprek met de politie de vragen en hij kon geen data en tijdstippen noemen.³⁸⁶ Toen Q. later terugkwam met een advocaat, vertelde hij dat zijn naam in Ethiopië voorkwam op een lijst van gezochte personen. Deze omslag duidde er volgens Justitie op dat hij zijn verhaal had verzonnen, waardoor zijn verzoek werd afgewezen. Ook de acv en de Raad van State concludeerden niet tot vluchtelingenschap door ‘het geheel van twijfelachtige verklaringen van betrokkene’. Om uitzetting te voorkomen, stuurde Q. brieven naar Justitie en de Tweede Kamer waarin hij uitlegde dat hij gezocht werd en behoorde tot een sociale

klasse die werd vervolgd. Hij weet de tegenstrijdigheden aan verkeerde interpretatie van zijn antwoorden en slechte tolken. Hij overlegde drie verklaringen van ex-medewerkers van de Ethiopische veiligheidsdienst, die in Nederland asiel hadden gekregen, waarin stond dat zij hem moesten opsporen en naar Ethiopië terugbrengen. Volgens Amnesty was Q. in het begin van de procedure nerveus, was er gebruikgemaakt van een ongeschikte tolk en zette zijn advocaat zich onvoldoende voor hem in. Deze actiegroep presenteerde verder twee getuigenissen: een vrouw vertelde dat ze toen ze onlangs Ethiopië bezocht, aan de grens vragen kreeg over Q., en een ex-medewerker van de veiligheidsdienst verklaarde dat er een foto van Q. hing in zijn kantoor met zijn naam erbij. Justitie besloot de man opnieuw te horen. Een medewerker van Justitie concludeerde dat het mogelijk leek dat Q.'s naam bij de Ethiopische autoriteiten bekend was. Nog altijd was hij niet erg geloofwaardig, maar uitzetten van Q. was, gezien 'zijn populariteit', niet gewenst: hij kreeg de B-status.

Voorpleiters – zoals Amnesty – voerden aan dat Ethiopische asielzoekers wel geloofwaardig waren. Het Comité van Eritrese Vluchtelingen erkende dat alle asielrelazen op elkaar leken, maar dit was niet verwonderlijk aangezien alle mensen uit hetzelfde land dezelfde problemen hadden.³⁸⁷ Dat Eritreërs werden afgeschilderd als economische vluchtelingen, was volgens het comité onbegrijpelijk, want zij waren met politiek in hun hoofd geboren.

Medewerkers van Justitie, BuZa, de politie, ambassadeurs, actiegroepen, de UNHCR, vrijwilligers en asielzoekers waren het met elkaar eens dat enkele asielzoekers onjuiste verklaringen aflegden over hun asielmotieven. Niet alle asielzoekers waren oprecht en daarom hadden zij niet allemaal recht op bescherming. Er zat kaf onder het koren. Het probleem was dat te scheiden. Een gebrek aan *geloofwaardigheid* was een belangrijke overweging voor afwijzing van vluchtelingenschap, maar het was zelden een beslissend argument voor afwijzing van het verzoek om toelating.

Aantallen

Bij Justitie was de vrees voor veel asielzoekers de reden voor restrictief beleid, aldus een advocaat.³⁸⁸ Opmerkingen in nota's bevestigden dit. Een medewerker van Justitie stelde dat de 'stroom [Turkse Christenen] moest worden ingedamd'.³⁸⁹ Beslissers en tegenpleiters rechtvaardigden het afwijzen van asielverzoeken van Turkse Christenen door te verwijzen naar de *komst van andere vreemdelingen*. Een Haarlemmer vond het een misdaad 'tegen ons volk om nog meer mensen toe te laten', want Nederland had al tienduizenden vreemdelingen uit Nederlands-Indië, gastarbeiders en Surinamers binnengehaald. Dat tastte de 'leefbaarheid' aan.³⁹⁰ Een anonieme briefschrijver vreesde dat Hengelo over tien jaar voor eenderde uit Hollandse mensen zou bestaan en voor tweederde uit Turken en Vietnamezen.³⁹¹ 'Een blanke Nederlandse vrouw' vermoedde dat over zeventig á tachtig jaar de Nederlanders waren uitgestorven en er alleen nog 'zwarten en vreemdelingen' in Nederland woonden.³⁹²

Justitie verdedigde het restrictieve asielbeleid door te wijzen op *overbevolking*. Volgens Justitie vond driekwart van de Nederlanders hun land overbevolkt.³⁹³ De staatssecretaris legde een negenjarig Turks Christelijk jongetje uit dat niet iedereen die dat

wilde, kon blijven, omdat er maar weinig mensen bijpasten in Nederland.³⁹⁴ Tegenpleiters schreven dat Nederland vroeger liefdevol mensen opnam, maar dat Nederland nu vol was³⁹⁵, en dat hele wijken werden ‘overspoeld’ met ‘kleurlingen’³⁹⁶. Tegenpleiters gebruikten maar liefst 29 keer het woord ‘vol’ (Nederland had bijvoorbeeld een maximum absorptiecapaciteit van negen miljoen mensen en was dus vol, aldus een Amsterdammer³⁹⁷). Volgens 24 brievenrichters dreigde ‘het echte Nederland verloren te gaan.’

Voorpleiters vonden de komst van andere vreemdelingen minder gewenst dan de toelating van Ethiopiërs of Turkse Christenen. Zo was de situatie in Eritrea erger dan in Zuid-Oost Azië. Het was daarom onterecht dat Eritreërs minder welkom waren dan Vietnamezen.³⁹⁸ In een petitie van een Groningse kweekschool stond dat Turkse Christenen meer rechten hadden om te blijven dan Marokkanen, Turken of Surinamers, want deze christenen werden in hun land met de dood bedreigd.³⁹⁹ Een kerk vroeg zich af waarom Justitie de kerkmarokkanen⁴⁰⁰ – die na bezetting van een kerk in 1978 een verblijfsvergunning hadden gekregen – wel toeliet en de Turkse Christenen niet.⁴⁰¹ Een Utrechter voegde hieraan toe dat deze Marokkanen niet eens tot ‘onze geloofsgemeenschap’ behoorden.⁴⁰² K. uit Bloemendaal vond het onbegrijpelijk dat zo veel moslims verblijf kregen, terwijl hun cultuur strijdig was met de ‘onze’.⁴⁰³ VVN Vlaardingingen refereerde in 1982 inzake Ethiopiërs aan het uitnodigen van Polen uit Poolse vluchtelingenkampen.⁴⁰⁶ Het leven in de kampen in Oostenrijk viel volgens de VVN niet mee, maar zij wist dat de situatie in de Soedanese kampen voor de Ethiopiërs vele malen erger was.

Voorpleiters bagatelliseerden ook de aantallen Turkse Christenen en Ethiopiërs in vergelijking met de aantallen andere vreemdelingen. Dit kleine groepje echte vluchtelingen kon er volgens een vrouw uit Enschede ‘ook nog wel bij’.⁴⁰⁴ Toen in 1983 de toelating van ‘de restgroep’ werd besproken, werd benadrukt dat het ging om een gering aantal personen. Voorpleiters vonden het onbegrijpelijk dat Justitie zo moeilijk deed over die paar honderd Turkse Christenen.⁴⁰⁵ Door te wijzen op de kleine aantallen probeerden de voorpleiter speelruimte te creëren voor toelating van een individu of kleine groep, niet alleen voor Turkse Christenen, maar ook voor Ethiopische asielzoekers. Voorpleiters wezen op het anders zijn van deze groep asielzoekers of op het specifieke van één bepaalde asielzoeker. Daarnaast waren zij, volgens voorpleiters, maar met weinig en kregen andere vreemdelingen toelating – moslims, Vietnamezen, Turken, Marokkanen, gastarbeiders en Polen – terwijl zij er minder recht op hadden.

Net zoals in vorige periodes, vreesde Justitie dat ruimhartig beleid asielzoekers aantrok. *Precedentwerking* was nog altijd het uitgangspunt van het asielbeleid.⁴⁰⁷ Voorpleiters waren zich hiervan bewust. De patriarch van de Syrisch-orthodoxe kerk zei in 1979 dat als Justitie de kleine groep Turkse Christenen die in Nederland woonde toeliet, hij de komst van nog meer Turkse Christenen zou ontmoedigen.⁴⁰⁸ Justitie achtte de angst voor *precedentwerking* reëel, omdat in Turkije en Soedan grote groepen potentiële asielzoekers op een teken wachtten om naar Nederland te reizen. Overigens verschilden beslissers en pleitbezorgers van mening over de aantallen. Volgens Justitie stonden 30.000 christenen klaar voor vertrek uit Turkije.⁴⁰⁹ In een antwoord aan een kerkenraad stond dat enkele verzoeken van Turkse Christenen waren afgewezen, want anders zouden ‘binnen de kortste tijd 5 á 10 duizend mensen op onze

deur' kloppen.⁴¹⁰ Ook de cda-fractie wees erop dat niet alle Turkse Christenen werden toegelaten. Anders werd namelijk de deur opengezet voor de circa 100.000 christenen die nog in Turkije woonden.⁴¹¹ De Nederlandse ambassadeur in Turkije was tegen lankmoedig beleid, want wanneer Nederland alle Turkse Christenen opnam, vreesde hij voor de komst van andere godsdienstige of etnische minderheden uit Turkije.⁴¹² Hij voorzag dat zij het dan, net als de Turkse Christenen, over de 'asielboeg' gingen gooien. Het gerucht dat Nederland in dit verhaal trapte, zou zich snel in Turkije verspreiden, aldus de ambassadeur.

Justitie wilde in 1978 het Turks Christelijke gezin S. de B-status onthouden, want anders zouden actievoerders hun zaak gebruiken als precedent.⁴¹³ Uit dit voorbeeld blijkt dat ook bij verlening van de B-status vrees bestond voor *precedentwerking*. Individualisering van deze zaak was lastig omdat honderden christenen zich in dezelfde situatie bevonden. Overigens kreeg deze familie tijdens het proces van heroverweging ruim een jaar later alsnog de B-status. Asielzoekers en advocaten maakten gebruik van het precedent. Zij wezen op vergelijkbare gevallen die wel mochten blijven. Een Turks Christelijk gezin merkte op dat geloofsgenoten met dezelfde motieven wel een verblijfsvergunning hadden gekregen. Daarom hadden zij ook recht op toelating.⁴¹⁴ In de zaak van de Ethiopiër Y. somde de advocaat namen op van andere Ethiopische studenten die een vluchtelingenstatus hadden gekregen. Volgens een medewerker van Justitie vormden deze zaken een precedent in Y.'s zaak, waardoor hij ook een A-status moest krijgen.⁴¹⁵

Ook tegenpleiters maakten zich in brieven zorgen over het precedent. Een Leidse vrouw legde uit dat niet aan de eisen van de kerkbezitters moest worden toegegeven, want anders zou het verhaal snel rondgaan in het Middellandse Zeegebied dat je verblijf kreeg door 'wat gruweldaden te verzinnen en een kerk te bezetten'.⁴¹⁶ Een 85-jarige vrouw uit Den Haag drong aan op volharding, want anders zouden steeds nieuwe kerken bezet worden.⁴¹⁷ Een vrouw uit Amstelveen voorzag de komst van 'duizenden en nog eens duizenden' Turkse Christenen als Justitie door de knieën ging.⁴¹⁸

Bij de toelating van Ethiopische asielzoekers vreesde Justitie voor het scheppen van een precedent, omdat honderdduizenden Eritreërs in Soedanese vluchtelingenkampen woonden. *Aanzuigende werking* zou ontstaan wanneer Eritreërs die in Soedan hadden verbleven, de B-status zouden krijgen.⁴¹⁹ De Ethiopiër K. was volgens Justitie geen vluchteling omdat hij in zijn land niet was vervolgd. Hij kreeg geen B-status, omdat hij ruim één maand in Soedan had gewoond.⁴²⁰ De acv adviseerde echter K. alsnog een vluchtelingstatus te verlenen. Een telefoonnotitie maakt duidelijk dat K. toelating kreeg op grond van het advies van de acv, zijn relatief korte verblijf in Soedan en zijn verbondenheid met een lokale kerkgemeenschap. Het was niet één element dat zorgde voor de ommekeer, maar een combinatie van factoren, zo schreef het hoofd Vreemdelingenzaken. Hij liet weten dat de beschikking zodanig was geformuleerd dat K.'s zaak uitzonderlijk leek. Daarmee werd *precedentwerking* voorkomen.

Kosten en baten

Argumenten die gegroepeerd kunnen worden in het *kosten-en-batenframe* werden vooral door tegenpleiters gebruikt. Zij wezen op de werkloosheid, woningnood en de

hoge kosten die moesten worden opgebracht door Nederlanders. Dit was niet verrassend in een tijd waarin het economisch minder ging, hoewel dezelfde argumenten ook waren gebruikt in tijden van voorspoed. Het was duidelijk dat de tegenpleiters een wij-zijgevoel creëerden en dat de invloed van de arbeidscapaciteiten van asielzoekers als argument afnam.

Turkse Christenen waren over het algemeen laagopgeleid en getrouwd. Door hun opleidingsniveau kwamen zij alleen voor ongeschoold werk in aanmerking. Onderzoek van Justitie wees uit dat van de 84 mannen er 65 boer waren, 6 herders, 5 wevers, 4 smeden en 4 hadden een ander beroep.⁴²¹ Voor de deze laagopgeleide asielzoekers bood de *situatie op de arbeidsmarkt* in deze periode nauwelijks kans op werk. In de asioldossiers zitten, in tegenstelling tot in die van eerdere periodes, zelden brieven van werkgevers. Ambtenaren van SoZa en CRM maakten in 1976 kenbaar dat zij problemen hadden met toelating van Turkse 'ongeletterde landbouwers', omdat zij zich moeilijk konden aanpassen en moeilijk een baan konden vinden.⁴²² SoZa pleitte in 1977 tegen collectieve toelating van de Turkse Christenen, gezien de slappe arbeidsmarkt.⁴²³ Volgens tegenpleiters weigerden Turkse Christenen te werken; zij gingen direct na aankomst de WAO in⁴²⁴ of vroegen om Bijstand⁴²⁵. Zij benadrukten de tegenstelling tussen hardwerkende Nederlanders en vreemdelingen die hun hand ophielden. Voorpleiters, zoals de voorzitter van de NFV, vonden Turkse Christenen ijverige mensen, die 'verschrikkelijk graag werkten' en ondanks de grote werkloosheid werk vonden.⁴²⁶

Woningnood bleef een geliefd argument van de tegenpleiters. Een vrouw uit Bussum vroeg zich af waar jonge Nederlandse gezinnen moesten wonen als Turkse Christenen mochten blijven.⁴²⁷ Een bejaard Amsterdams echtpaar schreef dat zij na een leven van hard werken al lang wachten op een woning, terwijl 'die vluchtelingen gelijk hele woonruimtes' kregen.⁴²⁸ Juist in plaatsen waar veel Turkse Christenen woonden, werd geklaagd. Een Twentenaar wees op de troep in zijn stad en schreef dat huisjes door 28 á 30 mensen werden bewoond.⁴²⁹ Twentse gemeentes legden uit dat de steun voor Turkse Christenen afnam, doordat zij bij elkaar woonden in volle pensions en overlast voor de buurt veroorzaakten.⁴³⁰

89 tegenpleiters benadrukten dat de opname van asielzoekers *kosten* met zich meebracht voor 'de gewone bevolking'.⁴³¹ Turkse Christenen kregen het verwijt dat zij Nederland beschouwden als het Luilekkerland waar het eenvoudig was te profiteren van een uitkering.⁴³² Een Leidse sprak over de grote gezinnen van de Turkse Christenen en dat zij maar 'doorfokten' om via hun omvangrijke kinderschare te profiteren van de kinderbijslag.⁴³³ Nadat 828 Groningers in de pers lieten weten dat Turkse Christenen moesten blijven, schreef een Groninger dat deze 828 hen dan ook maar moesten onderhouden want dat 'zijn welvaart' daar niet onder moest lijden.⁴³⁴

Slechts een enkele keer verwezen in de periode 1977-1984 voorpleiters naar de (vermeende) invloed van *diplomatieke belangen*. Een man uit Hijum wist dat BuZa ontkennde dat Turkije haar onderdanen vervolgde, want Turkije was een bondgenoot en een bevriend land.⁴³⁵ Een kerk verklaarde dat Nederland de Turkse Christenen niet wilde opnemen, omdat het de Turkse NAVO-bondgenoot niet op de vingers wilde tikken.⁴³⁶ Turkije bleek echter, gezien het geringe gebruik van dit argument, een minder duidelijke bondgenoot dan de vs of Portugal.

5.6 CONCLUSIE

Vanaf eind jaren zeventig nam het aantal asielzoekers toe, veranderde de samenstelling van de groep asielzoekers en ontvluchtten zij andere landen. Niet langer vroegen alleen jonge mannen om asiel, maar ook vrouwen, kinderen en ouderen. In dit hoofdstuk is uitgelegd dat Justitie voor de twee grootste groepen asielzoekers uit deze periode, Turkse Christenen en Eritreërs, specifiek asielbeleid introduceerde. Voor de Turkse Christenen ondernam Justitie diverse pogingen het asielbeleid aan te scherpen. Dit moest een afschrikwekkende werking hebben. Via twee collectieve toelatingen werd getracht schoon schip te maken om met een schone lei opnieuw te kunnen beginnen. In de praktijk bleek het mogelijk om de mensen die na een nieuwe einddatum binnenkwamen, snel af te wijzen. Het was echter niet haalbaar hen uit te zetten. Justitie introduceerde ook een nieuw criterium om hun komst af te remmen. Alleen zij die *persoonlijk schrijnend leed* ondervonden, werden toegelaten. Nadat de Turkse Christenen ondanks herhaalde afwijzingen niet naar hun land van herkomst vertrokken of vertrokken met onbekende bestemming, drong Justitie aan op emigratie. Publieke druk, vooral afkomstig van de Raad van Kerken, actiegroepen en van particulieren, zorgde ervoor dat Justitie het beleid gericht op emigratie, staakte. Uiteindelijk werden vrijwel alle Turkse Christenen toegelaten, echter niet als vluchteling, maar met een B-status op humanitaire gronden.

De asielzoekers uit Ethiopië ontvluchtten het geweld in Eritrea en politieke onderdrukking in de rest van Ethiopië. De Raad van State erkende dat alleen al het behoren tot de Eritrese bevolkingsgroep kon leiden tot vluchtelingenschap. Justitie ging niet mee met deze overweging van groepsvervolging, bevreesd als zij was voor de komst van grote groepen Eritreërs. Er verbleven immers nog honderdduizenden Ethiopiërs in Soedanese vluchtelingenkampen. De Ethiopische asielzoekers kregen wel de B-status als Justitie niet kon bewijzen dat zij eerder verbleven in een veilig land. Dat was vrijwel altijd het geval. Justitie wierp het land-van-ontvangstprincipe voor Ethiopische asielzoekers wel tegen, maar paste dit niet toe. Het lijkt erop – maar hiervoor bestaat geen hard bewijs – dat Justitie uiteindelijk uit humanitaire overwegingen besloot Ethiopiërs niet naar Soedan te repatriëren.

Beslissers voerden het asielbeleid niet uit. Turkse Christenen werden niet uitgezet naar Istanboel en Ethiopiërs niet naar Soedan. Hun toelating werd gerechtvaardigd door argumenten die werden gevonden in het *medemenselijkheidframe*. Asielzoekers werden meer als slachtoffers beschouwd dan als helden, zoals dat gold in de vorige periode. De zwaarwegende argumenten werden vooral gevonden in wat Schrover de zieligheidretoriek noemde.⁴³⁷ Beslissers vonden Ethiopiërs en Turkse Christenen geen vluchtelingen, omdat zij niet waren vervolgd, niet geloofwaardig waren (er zou 'veel kaf onder het koren' zitten) en met velen dreigden te komen. Opvallend was dat bij mannen vaker aan hun motieven werd getwijfeld en eerder werd verwezen naar economische motieven en lust naar avontuur, dan bij vrouwen, kinderen of ouderen.⁴³⁸ Asielzoekers uitzetten was echter moeilijk. Dit hoofdstuk bevestigt de conclusie uit de vorige drie hoofdstukken dat er verschil bestond tussen asielbeleid en -praktijk. Het beleid was streng, maar in de praktijk was er ook nu speelruimte om asielzoekers op andere gronden toe te laten.

De beslissers (ambtenaren van BuZa en Justitie) sloten, meer dan voorheen, de gelederen. Wel stemde BuZa nog altijd niet in met uitzettingen van Oost-Europese asielzoekers, gezien de vrees voor bestraffing vanwege Republiekvlucht, terwijl Justitie daar wel voor was. In de periode 1977-1984 verschenen meer tegenpleiters op het toneel. Zij gebruikten naast argumenten uit het *kosten-en-batenframe* (oplopende werkloosheid, woningnood en de toename van kosten) argumenten die zich richtten op het aantal asielzoekers dat naar Nederland kwam.

Bij hun streven om in Nederland te blijven, kregen de Turkse Christenen steun van nieuwe voorpleiters, die nieuwe argumenten gebruikten. Nieuwe voorpleiters – kerken, scholen, vrijwilligers, actiegroepen en medechristenen – bouwden tijdens de lange asielprocedures contacten op met asielzoekers. Er kwamen nieuwe manieren van actievoeren: voorpleiters organiseerden campagnes zoals brieven- en kaartenacties. De voorpleiters organiseerden zich beter dan voorheen en waren ook beter geïnformeerd.

Succes van de voorpleiters was gedeeltelijk afhankelijk van de mate waarin zij in staat waren een zaak in de publiciteit te brengen. Slaagden ze hierin dan werd toelating makkelijker verleend. Dit leidde echter tot een zekere willekeur wat dan weer als argument werd gebruikt door de voorpleiters om het beleid te bekritisieren. Voorpleiters verlengden de procedures door hun interventies. Vervolgens werden de lengte van de procedure en de gevolgen ervan, zoals integratie en medische klachten vanwege langdurige onzekerheid, weer gebruikt als argument voor kritiek op het beleid en als argument om asielzoekers te laten blijven. Voorpleiters gebruikten als vanouds de Holocaust- en de traditieretoriek. Ook gebruikten ze veel citaten uit de Bijbel (wat niet verwonderlijk is bij de groep christelijke asielzoekers).

Niet langer speelden bij het dichten van het gat tussen beleid en praktijk argumenten die gegroepeerd kunnen worden binnen het *kosten-en-batenframe*, een grote rol. Het argument van *mogelijkheden op de arbeidsmarkt* verloor aan kracht en raakte vervolgens in onbruik. Argumenten uit het *medemenselijkheidframe* wonnen aan sterkte. De speelruimte die het asielbeleid bood, werd anders ingevuld en begrensd, maar met hetzelfde resultaat. Asielzoekers waren geen helden meer of harde werkers, maar hulpbehoevendenden die daarom de humanitaire B-status kregen. Net als in de eerste drie periodes bepaalde niet het Verdrag of asielzoekers mochten blijven. Immers, ook asielzoekers van wie het asielverzoek was afgewezen, omdat zij geen vrees voor vervolging hadden mochten blijven, zij het op andere gronden. Argumenten uit het *medemenselijkheidframe* waren zowel nuttig bij het mobiliseren van voorpleiters, als nuttig voor het bereiken van hun doel.

Dit hoofdstuk laat zien dat de groep vreemdelingen die om asiel vroeg in Nederland anders was samengesteld. Het gevolg was dat het beeld van een vluchteling eind jaren zeventig drastisch veranderde. Niet langer waren vluchtelingen mannelijke dissidenten, echte vluchtelingen waren kwetsbare, getraumatiseerde en goed geïntegreerde families. Binnen één decennium verschoof het beeld van een politieke activist, naar dat van een onschuldig passief slachtoffer dat al eeuwenlang door zijn (moslim)buren werd vervolgd en Nederlandse steun en sympathie verdiende. Juist humanitaire (vaak medische) argumenten sorteerden effect. Kwetsbare asielzoekers, en het idee dat asielzoekers zielig waren en daarom moesten worden geholpen, verschenen eind jaren zeventig op het toneel, om niet meer te verdwijnen.

6 1984-1994: 'Overall vandaan'

6.1 INLEIDING

De Tamil C. kwam eind 1984 in Nederland aan. Hij verzweeg aanvankelijk dat hij in 1981 in Duitsland asiel had aangevraagd. Toen dit aan het licht kwam, wees Justitie zijn asielverzoek af op grond van het land-van-ontvangstprincipe.¹ De commissieleden van de ACV en de vertegenwoordiger van de UNHCR wantrouwden C. Ze wezen zijn verzoek om herziening ook af. Bij de Raad van State wees C.'s advocaat op de onmogelijkheid van terugkeer naar Sri Lanka, terwijl Justitie C.'s ongelooftwaardigheid en 'kleurrijke fantasie' benadrukte. De rechter oordeelde dat C. zich zonder problemen kon vestigen in een ander deel van Sri Lanka. Hij vond het zuiden van Sri Lanka een binnenlands vestigingsalternatief voor C. In 1988 kwam zijn nieuwe advocaat in 1988 met een nieuw argument. Hij vond dat de 'uitermate lange procedure' van zijn cliënt hem recht gaf op een verblijfsvergunning.² Daarnaast had C. zich inmiddels verloofd met een Tamilvrouw die nog in de procedure zat en hij bleek een gewaardeerd lid van de Wageningse cricketclub. Volgens een bevriende Wageninger duurde zijn procedure zo lang dat uitzetten 'een onverkwikkelijke zaak' werd. Hij wees erop dat het stel behoorlijk Nederlands sprak en een kind verwachtte. Uitzetten van een jong gezin naar een land in oorlog was volgens hem onverantwoord. In mei 1990 kreeg het gezin na een interne evaluatie een verblijfsvergunning op humanitaire gronden. De doorslag gaf dat de situatie in Sri Lanka was verslechterd en er een einde moest komen aan hun slopende onzekerheid.

De zaak van de Tamil C. is kenmerkend voor de periode 1984-1994. Asielzoekers moesten een eindeloos lang juridisch traject afleggen, waardoor ze jarenlang in onzekerheid verkeerden. Asielverzoeken werden vaak meerdere keren afgewezen. C.'s zaak en die van zijn verloofde toonden tegelijkertijd dat geduld werd beloofd. Meerdere onderzoekers noemen het midden van de jaren tachtig het breekpunt in het asielbeleid van Westerse landen.⁴ Nederlandse onderzoekers beschouwen tot de komst van meer dan drieduizend Tamils Nederland liberaal en gastvrij, na 1984 zou het asielbeleid zijn verhard. Volgens de socioloog Jan Erik Dubbelman werd de berichtgeving midden jaren tachtig over asielzoekers steeds negatiever.⁵ De toename van het aantal asielzoekers zou hebben geleid tot een 'asielcrisis'.⁶ Die mening werd door tijdgenoten gedeeld. Tijdens een bijeenkomst onder auspiciën van de UNHCR liet de Nederlandse vertegenwoordiger weten dat grote aantallen asielzoekers Nederland 'binnendrongen'.⁷ Volgens hem waren slechts enkele asielzoekers 'echte vluchtelingen'; meestal ging het om economische migranten. Hij liet weten dat de klassieke

vluchteling die verblijf zocht in een buurland, niet meer bestond en dat zijn plaats was ingenomen door rondtrekkende asielzoekers, die vluchtten naar alle delen van de wereld op zoek naar een beter leven. Een Deense non-gouvernementele organisatie (NGO) vond het schandelijk dat de Nederlandse vertegenwoordiger asielzoekers en economische migranten gelijk stelde. Het strengste Europese land wat betreft asielbeleid was Engeland, op de voet gevolgd door Nederland, aldus deze NGO.⁸

De trend die in de vorige periode was ingezet, werd versterkt: er kwamen nog meer asielzoekers dan voorheen, zij kwamen uit nog weer andere landen en zij hadden ook weer andere asielmotieven die nog minder goed begrepen werden door het grote publiek. Het aantal asielzoekers in Nederland vertienvoudigde in vijf jaar: van 1.214 in 1982, naar 5.644 in 1985 en 13.460 in 1987.⁹ Zij kwamen onder meer uit Sri Lanka, Iran, Zaïre, Turkije, India en Bangladesh. Gezien deze cijfers is het begrijpelijk dat beslissers vreesden dat de toename nooit zou stoppen. De groei van het aantal asielzoekers werd gedeeltelijk verklaard door het strengere asielbeleid in Duitsland, Frankrijk en Denemarken.¹⁰ De beslissers vonden dan ook dat 'de aanzuigende werking' van het Nederlands beleid moest worden verminderd.¹¹ Een verklaring voor de toename van het aantal asielzoekers was dat het vragen van asiel een van de weinige opties was voor niet-westerse migranten om toegang tot Europa te krijgen.¹²

Als verklaring werd ook gegeven dat het makkelijker was geworden om vanuit Azië en Afrika naar Europa te reizen. Daarom sprak de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen, Hartling, over 'jet-age refugees'.¹³ Hij erkende dat het Europese publiek de indruk had dat Europa werd overspoeld door asielzoekers en dat de problemen in de Europese asielprocedures werden veroorzaakt door asielzoekers die geen vluchtelingen waren.¹⁴ Steeds vaker maakten voor- en tegenpleiters (net als Hartling) onderscheid tussen asielzoekers die wel en die geen recht hadden op bescherming. Beslissers hadden de taak echte van niet-echte vluchtelingen te onderscheiden.¹⁵ Typerend was de opmerking van de onderzoeker Pieter Lakeman, die stelde dat van de duizenden asielzoekers, er maar enkele honderden vluchtelingen waren.¹⁶

Niet alleen vroegen in de periode 1984-1994 meer personen dan ooit tevoren om asiel, maar ook hun asielmotieven waren meer divers en ze kwamen uit landen, die nog verder van Nederland waren verwijderd.¹⁷ Asielzoekers vertelden dat zij voor burgeroorlogen en linkse en rechtse dictaturen vluchtten.¹⁸ Een verschil met asielzoekers uit de vorige periode was ook dat de asielzoekers minder raakvlakken hadden met de samenlevingen van de landen waarin ze asiel zochten.¹⁹ Er waren minder voorpleiters, omdat asielzoekers minder vaak christelijk waren of linkse intellectuelen. Belangrijk was verder dat asielverlening na afloop van de Koude Oorlog diplomatiek minder gevoelig lag.²⁰ Slechts weinig auteurs wijzen erop dat de verschillen tussen de asielzoekers van voor en na midden jaren tachtig minder groot waren dan dat ze op het eerste gezicht leken.²¹ De achtergrond van asielzoekers mocht dan wel anders zijn, maar de argumenten die werden gebruikt in de asielprocedure, waren veelal dezelfde: asielzoekers waren, in de optiek van de beslissers, niet vervolgd en ongeloofwaardig en ze kwamen met te veel, maar net als voorheen was het moeilijk om ze naar hun herkomstlanden terug te sturen.

Uit onderzoek blijkt dat Europese autoriteiten het asielbeleid aanscherpten in de hoop het aantal asielzoekers te beperken.²² Zij troffen bestuurlijke, administratieve

en juridische maatregelen om zo het aantal asielzoekers terug te dringen, de procedure te versnellen en die het moeilijker moesten maken om een asielverzoek in te dienen.²³ Een politicoloog viel op dat Westerse overheden vooral harde woorden gebruikten, maar dat de realiteit anders was.²⁴ Een advocaat schreef in zijn beroepschrift dat zijn cliënt toelating verdiende, omdat de Nederlandse overheid alleen dreigde, maar uitzettingen niet effectueerde.²⁵ Het dreigen had volgens hem tot doel de komst van meer Tamils te ontmoedigen, terwijl repatriëring niet werkelijk werd beoogd. Voorpleiters spraken over verharding en over ontoepasbaar asielbeleid. Dit ongestaafde beleid, door voorpleiters ontmoedigingsbeleid genoemd, riep weerstand op.

Daarnaast valt op dat het verlenen van asiel steeds meer aandacht kreeg van politici, media en publiek. Volgens een gemeenschappelijke verklaring van de twaalf leden van de Europese Unie uit 1987 waren asielzoekers, naast hiv/aids, terrorisme en de verkoop van drugs, het grootste gevaar voor een vrij en open Europa.²⁶ In de periodes 1968-1977 en 1977-1984 waren vluchtelingen helden of oprechte christenen. Het beeld van de vluchteling in de periode 1984-1994 was minder eenduidig. In ieder geval bestond er onderscheid tussen enerzijds economische vluchtelingen, profiteurs en gelukszoeker en anderzijds echte vluchtelingen.²⁷ Duidelijk is ook dat de komst van asielzoekers weerstand oproep, bijvoorbeeld wanneer een asielzoekerscentrum werd geopend.²⁸ Toch bleven asielzoekers ook medelijden oproepen. Er waren in geen enkel maatschappelijk theater zoveel vrijwilligers actief als bij het helpen van asielzoekers.²⁹

In dit hoofdstuk staan twee groepen asielzoekers centraal: de Tamils uit Sri Lanka en Iraanse asielzoekers. Hun komst leidde tot debatten, wat te zien is aan de vele brieven van voor- en tegenpleiters in beleidsdossiers en persoonsdossiers. Nederlanders hadden een tegenstrijdig beeld van Sri Lanka: aan de ene kant was het een land dat verweekeld was in burgeroorlog en aan de andere kant was Sri Lanka een vakantiebestemming met wuivende palmbomen en mooie stranden. De Tamils waren hindoes, die het geweld van boeddhisten ontvluchtten. In het Westen werden hindoeïsme en boeddhisme niet met geweld geassocieerd. De asielmotive van Tamils werden dan ook niet goed begrepen. Van Iran was het beeld eenduidiger. Het land werd eerst geregeerd door de repressieve Sjah en vervolgens door een regime van moslimfanatici. De vervolging van Iraniërs werd daarom eerder geloofd. De ontvangst die de Tamils uit Sri Lanka en de Iraniërs in het Westen kregen, was ook verschillend. Bij de Tamils was duidelijk sprake van een schokeffect. Ze kregen veel aandacht in de pers. Journalisten spraken bijvoorbeeld over een invasie.³⁰ Iraanse asielzoekers kregen alleen aandacht van de pers wanneer zij dreigden te worden uitgezet.

6.2 KARAKTERISERING VAN HET TIJDVAK

De grote veranderingen op het wereldtoneel in de periode 1984-1994, zoals de val van de Muur in 1989, de perestrojka en glasnost van Gorbatsjov, het verdwijnen van het IJzeren Gordijn, waardoor Europa niet langer was verdeeld in twee stukken, de Golfoorlog en het uiteenvallen van Joegoslavië, hadden gevolgen voor migratie binnen en naar Europa. Na de ineenstorting van het communisme nam de vrees voor de komst

van grote aantallen vluchtelingen en andere migranten toe. Oost-West-migratie was niet langer uitzonderlijk of moeilijk.³¹ In eerdere periodes was geprobeerd de 'echte' vluchteling te definiëren door Oude tegen Nieuwe vluchtelingen af te zetten. In de periode 1984-1994 kwamen er uit de 'oude' streken – het Oostblok – nieuwe vluchtelingen, waaronder duizenden Bosniërs uit voormalig Joegoslavië.

Voorafgaand aan de val van de Muur was eind 1989 de grote migratie vanuit Oost-Duitsland via Hongarije en Oostenrijk naar West-Duitsland begonnen.³² Dagelijks staken duizenden mensen de Duitse grens over. Oost-Duitsers zochten in grote aantallen hun toevlucht tot West-Duitse ambassades in Praag en Warschau. In de ambassade in Praag zaten in oktober 1989 al 5.000 mensen opeengepakt. Toen Tsjecho-Slowakije begin november 1989 de grens openzette, staken er 500 vluchtelingen per uur de Duitse grens over.³³ Begin 1991 schreven Nederlandse kranten over de vier miljoen Russen en een onbekend maar groot aantal Roemenen en Bulgaren, die van plan waren op korte termijn naar het Westen te reizen.³⁴ Er werd gevreesd voor een burgeroorlog in de su, met een groot aantal nieuwe vluchtelingen als gevolg. Toen die oorlog niet kwam, verdween die angst al spoedig, maar wel was hierdoor de positie van de mensen die pleitten voor streng asielbeleid versterkt.

In andere delen van de wereld ontvluchtten honderdduizenden mensen honger en geweld. Begin 1985 ontvluchtten 250.000 mensen de honger en oorlog in Ethiopië, merendeels naar buurland Soedan. In Soedan laaide in 1983 de burgeroorlog op, die in een kwart eeuw 2,5 miljoen slachtoffers zou eisen. Ook in het Midden-Oosten rommelde het. De vvn sprak bijvoorbeeld in 1986 de verwachting uit dat honderdduizenden Palestijnen als vluchtelingen naar Europa zouden komen.³⁵ Hulporganisaties voorspelden begin 1991 één miljoen vluchtelingen als gevolg van de Golfoorlog (1990-1991 tussen Irak en Koeweit).³⁶ Tabel 14 toont de omvang van enkele groepen asielzoekers uit de belangrijkste herkomstlanden.

TABEL 14 Belangrijkste herkomstlanden en aantal asielzoekers in de periode 1984-1994 (afgerond op hele tientallen)

Herkomst land/Jaar	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Totaal voormalig Joegoslavië	20	10	20	70	120	500	580	2.730	5.620	10.190	13.440
Afghanistan	30	140	450	70	50	260	570	300	350	1.500	2.530
Irak	20	20	20	50	170	360	440	680	770	3.230	2.860
Iran	340	510	550	550	640	720	1.720	1.730	1.300	2.610	6.080
Somalië	20	20	80	210	400	2.380	1.690	1.710	4.250	4.330	5.390
Sri Lanka	550	2.090	130	390	400	880	3.010	1.820	1.030	1.900	1.810
Totaal van alle asielzoekers in deze periode	2.600	5.640	5.870	13.460	7.490	13.900	21.210	21.620	20.350	35.400	52.580

Bron: Statline.nl (aangemaakt 27 mei 2011)

Tot 1989 kwamen er asielzoekers uit Afghanistan, die werden vervolgd door het communistische door de su gesteunde regime. Nadat de Sovjets in 1989 zich hadden teruggetrokken, werden de bordjes verhangen en ontvluchtten Afghanen het nieuwe islamitische regime. Voor de toeschouwers op afstand, waaronder de Nederlandse vrijwilligers, werd het onderscheid tussen goed en fout, dus tussen welkom of niet welkom, minder duidelijk. Ditzelfde gold voor de vluchtelingen uit Somalië die na 1990 ieder jaar met meer mensen naar Nederland kwamen. Zij ontvluchtten een land dat door een burgeroorlog uiteen viel. Burgers werden het slachtoffer van de strijd tussen krijgsheren van verschillende clans. De Somaliërs ontvluchtten groepsvervolging, maar dit argument was niet voldoende om de status van vluchteling te krijgen. Bovendien begrepen veel Nederlanders niet waarom zij hun heil zochten in West-Europa en niet in een van hun buurlanden. Het beeld van de Irakese asielzoekers is meer diffuus: Koerden, christenen, sjiïeten, politieke opposanten van de soennitische Ba'ath-partij, dienstweigeraars en deserteurs uit de Iran-Irak oorlog vroegen in Nederland om asiel.

Bij de vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië was het duidelijker wie de slachtoffers waren. De Nederlandse overheid was ook meer bereid om hulp te geven vanwege schuldgevoelens over de gefaalde poging om te helpen. In totaal ving Nederland in de periode 1991-1999 70.000 oorlogsvluchtelingen uit voormalig Joegoslavië op.³⁷ De meeste Joegoslavische asielzoekers uit Bosnië kregen de A-status of een voorwaardelijke vergunning tot verblijf. Asielverzoeken van mensen afkomstig uit andere delen van Joegoslavië werden vaker afgewezen. Nadat na het akkoord van Dayton (van 1995) de rust in Bosnië was teruggekeerd, kregen nieuw aangekomen Bosniërs geen status meer. Het asielbeleid voor Joegoslaven richtte zich hierna steeds meer op terugkeer. In de praktijk bleek dat alleen Kosovo-Albanezen massaal terugkeerden nadat de oorlog in hun land voorbij was.

De houding tegenover asielzoekers werd in deze periode, net als in de vorige periodes, ook bepaald door discussies over andere migranten. Het beleid werd voor alle migranten restrictiever. Er ontstond een discussie over migranten die buiten de werking van arbeidskrachten om naar Nederland waren gekomen, die geen werk hadden kunnen vinden en derhalve geen verblijfsstatus hadden, de zogenaamde 'illegalen'. Er waren voor hen enkele regularisatieregelingen (vergelijkbaar met de collectieve toelating van Turkse Christenen), met als voornaamste doel schoon schip te maken. Vervolgens waren er weer mensen die buiten deze zogenaamde pardonregelingen vielen en waarvoor Nederlanders in actie kwamen om voortzetting van verblijf te bepleiten. Beleid en acties voor de zogenaamde 'illegalen' hadden veel gemeen met het beleid en acties voor asielzoekers. 'Illegale' arbeidsmigrant en 'illegale' asielzoekers werden veelal in een adem genoemd, zonder acht te slaan op de redenen van hun komst naar Nederland.

Expliciete sentimenten, gericht tegen migranten, werden verwoord door de Centrumpartij van Janmaat. Janmaat, die zijn Kamerzetel in 1986 had verloren, kwam in 1989 weer terug. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 haalde de Centrumpartij een aanzienlijk aantal stemmen. Betty Mahmoody's boek *Not without my daughter* en een groot aantal soortgelijke 'ontsnappingsverhalen' zetten verder een beeld neer van een wrede islamitische wereld waarin vrouwen systematisch onder-

drukt werden.³⁸ Naar aanleiding van de Rushdie-affaire in 1989, waarbij een fatwa (vonnis) werd uitgesproken over de schrijver Salman Rushdie, en een artikel van Frits Bolkestein uit 1991 kwam er meer kritiek op het Nederlandse integratiebeleid. Het leidde tot sympathie voor mensen die ervoor kozen islamitische landen te ontvluchten.

6.3 ASIELWETGEVING EN ASIELBELEID

De beslissers waren nog altijd de ambtenaren van Justitie en BuZa. De afdeling Asielzaken, die viel onder de directie Vreemdelingenzaken van Justitie, bleef verantwoordelijk voor de evaluatie van de verzoeken om toelating als vluchteling en toelating op andere gronden.³⁹ Informatie over de herkomstlanden van asielzoekers won in de periode 1984-1994 in de asielprocedure verder aan belang. Diplomaten vergaarden informatie over de herkomstlanden van asielzoekers en schreven individuele ambtsberichten die betrekking hadden op één asielzoeker.⁴⁰ Bij BuZa coördineerde de directie DAZ het proces rondom toelating. Deze directie moest tot 1991 instemmen met het verlenen van vluchtelingenstatussen aan asielzoekers. De invloed van andere ambtenaren op de toelating van asielzoekers nam in de periode 1984-1994 af. Het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (wvc) kreeg wel een belangrijke taak, omdat het vanaf 1985 verantwoordelijk was voor de centrale opvang van de Tamils en vanaf 1987 voor de opvang van alle asielzoekers.

Inhoudelijk veranderde de asielprocedure nauwelijks. Nadat asielzoekers zich hadden aangemeld, werden tijdens het eerste gehoor (meestal bij vreemdelingendiensten) hun personalia genoteerd en tijdens het nader gehoor konden zij vertellen waarom zij hun land hadden verlaten. Hierna volgde een beschikking in eerste aanleg. Omdat het aantal Tamils dat om asiel verzocht eind 1984 snel toenam, kwamen de vreemdelingendiensten in Amsterdam en Den Haag in de problemen door een tekort aan capaciteit.⁴¹ Het gevolg was dat het eerste gehoor niet tijdig kon worden afgenomen. Als oplossing werd bij de vreemdelingendienst een formulier gebruikt waarop Tamils hun personalia moesten invullen, en gegevens over hun reisroute, familieleden, en eventuele arrestaties. Verder moesten zij op dit formulier beschrijven waarom zij Sri Lanka verlieten en vermelden waarom zij voor Nederland hadden gekozen.⁴²

Wanneer het asielverzoek in eerste aanleg werd afgewezen en het herzieningsverzoek geen schorsende werking kreeg, volgde een kort geding, en eventueel een hoger beroep, over de vraag of uitzetting was gerechtvaardigd.⁴³ Kreeg het herzieningsverzoek wel schorsende werking dan bogen de commissieleden van de ACV zich over de zaak, en als er nog altijd geen status was verleend, volgde een bezoek aan de Raad van State. Op ieder moment in deze procedure kon Justitie besluiten een status te verlenen. De ACV en de Raad van State moesten in de periode 1984-1994 veel meer asielverzoeken dan in de vorige periodes verwerken. In deze periode was vooral bij zaken van Tamils de mening van de UNHCR belangrijk. De meerderheid van de Tamils was jong en man. De UNHCR vond het onverantwoord jongemannen naar Sri Lanka terug te sturen, omdat juist deze groep risico liep bij terugkeer.⁴⁴ Daarom stemde de UNHCR vrijwel nooit in met repatriëring van een Tamil. Opvallend in de periode 1984-1994 zijn de uitgebreide herzieningsverzoeken en beroepschriften die advocaten indien-

den. De advocaten waren uiterst kritisch over het handelen van Justitie. Ze verzamelden informatie over de specifieke situatie van hun cliënten en over hun herkomstlanden.

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk is opgemerkt, introduceerden vanaf midden jaren tachtig West-Europese landen maatregelen die het aantal asielzoekers moest terugdringen. Het ging om vier typen maatregelen.⁴⁵ Een eerste type maatregel was de effectivering van uitzettingsbeslissingen van uitgeprocedeerde asielzoekers. Dit ging in de praktijk nogal moeizaam. Asielzoekers van wie het verzoek was afgewezen, werden veelal gedoogd (zoals bij de Turkse Christenen), ook al bezaten zij geen documenten waaraan zij rechtmatig verblijf konden ontlenen.⁴⁶ Het terugsturen van uitgeprocedeerde Tamils en Iraanse asielzoekers bleek moeilijk. Repatriëring van asielzoekers die geen vluchtelingen waren, was de bottleneck. Persoonsdossiers tonen dat uitgeprocedeerde asielzoekers in de illegaliteit verdwenen om hier later weer uit te komen en een nieuwe aanvraag in te dienen.

Een tweede type maatregel was detentie van asielzoekers die de gehele procedure hadden doorlopen, uit vrees dat zij anders in de illegaliteit zouden verdwijnen. Als derde maatregel werden in Nederland, net als elders in Europa, asielzoekers voortaan gehuisvest in pensions. Justitie hoopte zo te voorkomen dat zij zich wortelden in ontvangende samenlevingen. Als vierde type maatregel wierpen Europese overheden een aantal hobbels op die de asielzoekers moesten nemen voordat ze Europa binnen konden reizen zoals strengere grensbewaking, de verplichting voor luchtvaartmaatschappijen vreemdelingen terug te brengen en een introductie van het visumvereiste voor bepaalde landen, net zoals bij de Turkse Christenen. Een manier om te voorkomen dat Tamils in Nederland asiel vroegen, was ervoor te zorgen dat zij Nederland niet binnenkwamen. Justitie verscherpte de grenscontroles en drong er bij de West-Duitse autoriteiten op aan Tamils terug te nemen. Alle grensposten moesten Tamils die 'illegaal' binnen probeerden te komen, direct naar Duitsland terugsturen.⁴⁷ Nota's in het beleidsarchief laten zien dat de grenspolitie daadwerkelijk Tamils bij de grens stopte en ze direct terugbracht naar Duitsland.⁴⁸ Tamils die langer dan veertien dagen in West-Duitsland hadden verbleven, kon Justitie binnen zes maanden uitzetten naar dat land. In het geval van een korter verblijf moest Nederland binnen een maand bij Duitsland een verzoek indienen om de asielzoeker te mogen terugsturen.

In het begin van de periode 1984-1994 waren er drie verblijfstatussen die asielzoekers konden krijgen: de A-status (vluchtelingenstatus), de B-status en de vrv-status. Personen met de A-status konden vragen om gezinshereniging, hadden recht op arbeidsbemiddeling, een vluchtelingenpaspoort en andere sociale voorzieningen. Daarom procedeerden mensen met een mindere status door tot ze de A-status kregen. De rechten die behoorden bij de B-status, lagen tussen de A-status en een verblijfsvergunning op andere gronden in (bijvoorbeeld arbeid).⁴⁹ Personen met een B-status, ook wel de asielgerechtigde status genoemd, kregen verblijf omdat zij gelet op de politieke situatie in hun land niet konden terugkeren. Het was voor deze status niet noodzakelijk dat een asielzoeker 'singled-out' was (een eis die voortkwam uit jurisprudentie van de Raad van State).

Nadat de Raad van State had geoordeeld dat het verschil tussen de A- en B-status juridisch niet was te maken, werd de B-status in 1988 afgeschaft. Justitie erkende dat

er geen sprake was van een duidelijke en consistente afbakening tussen de A- en de B-status. Vrijwel alle personen die een B-status hadden, kregen in 1988 de A-status. Justitie vond het wel noodzakelijk dat er een andere status naast de A-status bleef bestaan.⁵⁰ In 1987 was de C-status gecreëerd, die de vrv-status verving. Dit was een verblijfsvergunning, verleend op basis van klemmende redenen van humanitaire aard. C-statushouders hadden geen recht op gezinshereniging of een studiebeurs. De C-status werd verleend indien de asielzoekers geen individuele *vrees voor vervolging* had, maar terugsturen vanwege de algemene omstandigheden in het land van herkomst niet mogelijk was, zoals een burgeroorlog. Daarnaast liet Justitie asielzoekers toe op grond van wezenlijk Nederlands belang, zoals verblijf bij partner, werk of studie. Hier zien we argumenten uit het *persoongebondenframe*. Personen die Justitie niet wilde erkennen als vluchteling en bij wie er geen sprake was van klemmende redenen van humanitaire aard of van wezenlijk Nederlands belang, maar die om beleidsmatige redenen, vooral vanwege de politieke situatie in de landen van herkomst, niet waren uit te zetten, vielen vanaf eind 1991 onder de gedoogdenregeling. Zij kregen de voorwaardelijke en tijdelijke gedoogdenstatus.

Justitie werkte met werkinstructies (procedurele instructies voor de uitvoeringspraktijk) voor de verschillende herkomstlanden van asielzoekers. De werkinstructies voor Iraanse asielzoekers laten zien dat voor Justitie de *geloofwaardigheid* van asielzoekers de doorslag gaf bij het bepalen van hun status. Daarnaast was belangrijk of een asielzoeker documenten kon overleggen.⁵¹ Ook moest er een verband zijn tussen het moment van vertrek van de asielzoeker en de gebeurtenissen die tot het vertrek leidden. Justitie vond dat intellectuelen, christenen, bahai's, politieke activisten en homoseksuelen een vluchtelingenstatus konden krijgen, mits hun relaas geloofwaardig was.

Actiegroepen en particulieren hadden kritiek op de asielprocedure. Ze droegen om hun kritiek te onderbouwen, informatie aan over asielzoekers. De vvn was de belangrijkste vluchtelingenwerkgroep. In een beleidsonderzoek stelde een ambtenaar dat de vvn op de gemeentelijke en landelijke politiek veel invloed had.⁵² Medewerkers van de vvn hadden contact met parlementariërs, waardoor hun stem doorklonk in de Tweede Kamer. In de persoonsdossiers zitten veel landenrapporten van vvn, Amnesty en Human Rights Watch en van organisaties die zich op één land richtten, zoals de Sri Lanka Werkgroep. De meeste van deze rapporten richtten zich op wat zij de onjuiste en misleidende ambtsberichten van BuZa noemden. De Tamils Dutch Solidarity Association wees erop dat er veel mis ging tijdens de nader gehoren.⁵³ Advocaten hadden volgens deze organisatie weinig kennis over Sri Lanka, Justitie huurde slechte tolken in en er was te weinig tijd voor een interview. Een Iraanse zelforganisatie vond dat Iraanse asielzoekers onfatsoenlijk werden behandeld.⁵⁴ De politie zou in samenspraak met de sociale dienst vier Iraanse hongerstakers hebben gekort op hun uitkering, omdat ze toch geen eten hoefden te kopen. Een vrijwilliger merkte op dat misverstanden, veroorzaakt door verschillen in taal en cultuur, leidden tot onzorgvuldige en onjuiste beoordelingen van asielverzoeken.⁵⁵ De leraar Nederlands van een Iraanse familie schreef dat de dingen die zij hem in vertrouwen hadden verteld, erop duiden dat zij waren vervolgd in Iran.⁵⁶ Hij vond dat Justitie moedwillig verbanden uiteen rukte, feiten bagatelliseerde, en naliet geloofwaardige verklaringen te gebrui-

ken. Het was voor hem duidelijk dat Justitie hun verzoeken wilde afwijzen, ongeacht hun verklaringen.

Een mooi voorbeeld van actievoeren is de briefkaartenactie van Amnesty. Eind 1986 vroeg Amnesty haar leden brieven te sturen naar Justitie, waarin zij hun bezorgdheid en afschuw uitten over het restrictieve Nederlandse asielbeleid en de uiterst onzekere rechtspositie waarin asielzoekers verkeerden.⁵⁷ In de voorbeeldbrief die Amnesty haar leden aanreikte, stond dat Nederland de asielmotieven van de Tamils geen recht deed.⁵⁸ In totaal heb ik in het archief van Justitie 210 brieven van particulieren aangetroffen, die de actie van Amnesty ondersteunden. Brieven waren soms woordelijk identiek, bijvoorbeeld omdat tijdens een schrijfavond vrijwilligsters dezelfde brief overschreven.⁵⁹ Meerdere briefschrijvers stelden dat zij normaal gesproken regeringen in verre landen aanschreven, maar dat zij zich nu gedwongen voelden hun eigen regering te bestoken met brieven.⁶⁰ Dezelfde retoriek gebruikten leden van Amnesty om ervoor te zorgen dat Iraanse asielzoekers niet naar Iran werden uitgezet.⁶¹ Drie vrouwen schreven, onafhankelijk van elkaar, dat zij tientallen brieven aan dictators hadden verstuurd, maar dat zij nu omdat de rechten van de Iraniërs werden geschoffeerd, hun pijlen richtten op de Nederlandse regering.

Tamils en Iraniërs verenigden zich in landengroepen. Zij werden mondiger. Zij zochten de publiciteit door allerlei acties, zoals honger- en zitstakingen, demonstraties en het schrijven van artikelen in kranten en tijdschriften. Een landengroep was de Solidariteitsgroep Tamils Lochem (zie illustratie op de volgende bladzijde). Lochem (in Gelderland) was een van de plaatsen waar een pension was waarin asielzoekers werden gehuisvest. De inwoners van Lochem en de bewoners van dit pension hadden goede contacten met elkaar. Samen met de Tamils werd in september 1985 een manifestatie georganiseerd, waarbij Nederlanders en Tamils betoogden dat de houding van de Nederlandse regering onaanvaardbaar was. Ter voorbereiding op deze manifestatie stelde deze actiegroep een persmap samen.⁶² De pers werd gevraagd om de Tamils niet langer als terroristen of als gewelddadig af te schilderen. De problemen van de Tamils in Sri Lanka moesten centraal staan.

In de persmap legden de Tamils uit Lochem uit wie zij waren en dat zij een volkerenmoord waren ontvlucht. Zij vroegen begrip voor hun andere gewoontes, want zij vonden het moeilijk zich aan te passen aan Nederland. Om contacten te krijgen met de inwoners van Lochem organiseerden zij informatieavonden. Uit de petitie genaamd 'help de Tamils', die in de persmap zat, blijkt duidelijk dat de Tamils constant vreesden te worden uitgezet. Zij beschreven zichzelf als echte vluchtelingen en wezen erop dat zij geen illegale immigranten of gelukszoekers waren. De Tamils zochten, naar eigen zeggen, schoorvoetend aandacht om het onjuiste beeld dat de media van hen gaven, bij te stellen. Deze solidariteitsgroep volhardde in het voeren van acties. In 1988 vroeg zij tijdens een actiedag de onverantwoorde uitzettingen van Tamils naar Sri Lanka te staken.⁶³ Bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap beschuldigde zij de Nederlandse overheid ervan dat ze Tamils ten onrechte niet hun gehele procedure in Nederland liet afwachten, zo blijkt uit een brief in hun dossier.

In deze periode nam ook de betrokkenheid toe van vrijwilligers, advocaten, taaldocenten en landgenoten in de asielprocedure. Dit waren de Nederlanders met wie asielzoekers na aankomst in Nederland in contact kwamen. Tegenpleiters ontmoet-

Poster van het Solidariteitscomité Tamils Lochem. De tekst op de poster verwijst naar het harde en onvriendelijke beleid van Nederland. Bron: Collectie IISG Amsterdam, BG D49/682 (27/9/1985).

ten zelden een Tamil; ze gingen af op berichten in de media. Kamerleden kaarten het asielbeleid steeds vaker aan via Kamervragen. Opvallend is dat de oppositie het asielbeleid altijd te streng of te zwak vond. Asielzoekers werden gepersonifieerd in de media, wat leidde tot debat. In dit hoofdstuk beschrijf ik een aantal zaken van Tamils die met foto en naam in kranten verschenen, zoals die van een Tamil die in een kerk in Lochem verbleef en van een familie die onderdook in een Groningse kerk.

In veel persoonsdossiers zitten brieven, inclusief de envelop met postzegel en poststempel (zodat Justitie wist wanneer en waar vandaan de brief was verstuurd) van achterblijvers die bevestigden dat hun verwanten nog altijd werden gezocht. Moeders, echtgenotes, vaders en zussen schreven dat militairen of leden van de veiligheidsdienst naar hun zoon, man of broer zochten. De ouders van de Tamil M. bijvoorbeeld, schreven dat het leger bij hen was gekomen en alles over M. wilde weten.⁶⁴ De moeder van de Tamil T. liet weten dat een van zijn vrienden was opgepakt en dat deze vriend T. had verraden.⁶⁵ Bij hun brieven voegden verwanten bewijzen toe, bijvoorbeeld een brief van een plaatselijke kerk, van een lokale politieke partij of een districtshoofd. Daarnaast zit in de persoonsdossiers materiaal dat bewees dat een asiel-

zoeker hoorde bij een bepaalde politieke partij. In het persoonsdossier van de Tamil R. zit bijvoorbeeld een brief van de Tamilpartij Tamil United Liberation Front (TULF) waarin stond dat hij en zijn vrouw al sinds hun jeugd actief waren voor deze partij.⁶⁶ Acht dossiers van Iraanse asielzoekers bevatten foto's die lieten zien dat zij waren gemarteld.⁶⁷ Ook in de persoonsdossiers van Iraanse asielzoekers zitten getuigschriften. Zo legde een Iraanse student een document over van de universiteit waarop stond dat hij moest melden met wie hij omging.⁶⁸ In een ander dossier bevestigt een politiek vluchteling dat hij en zijn vriend – de betrokken asielzoeker – samen politiek zeer actief waren in Iran.⁶⁹

Beslissers vertrouwden de inhoud van de overgelegde documenten niet. De lidmaatschapskaart van een politieke partij van een Iraniër was volgens Justitie vals, omdat de datum waarop deze kaart was afgegeven, na zijn vertrek uit Iran lag.⁷⁰ In de beschikking die werd uitgereikt na bezoek bij de acv stond dat de verklaringen over zijn lidmaatschapskaart 'vaag' waren. In het dossier van de Tamil A. zat een '*to whom it may concern*' document, afkomstig van een bisschop die verklaarde dat A. werd gezocht.⁷¹ Een individueel ambtsbericht laat zien dat dit document van beperkte waarde was, omdat het niet moeilijk was om in Sri Lanka aan een dergelijk document te komen.

Dat de toelating van asielzoekers publiekelijk werd bediscussieerd, blijkt ook uit het grote aantal brieven dat Justitie ontving. Zowel voor- als tegenpleiters zonden brieven naar Justitie, al werd de meerderheid gestuurd door voorpleiters. Voorpleiters, vaak vrijwilligers, verwezen naar hun ontmoetingen en omgang met asielzoekers. Een vrijwilligster uit Heiloo schreef dat er tussen de asielzoekers klaplopers zaten die alleen economische motieven hadden voor hun komst.⁷² Zij was voorstander van een streng beleid, maar – en dit is een cruciaal element in veel betogen – dat het voor de Iraanse hongerstaker N. en zijn dochters anders lag. Zij verdienden wel toelating omdat zij oprechte mensen waren die al lang op een beslissing wachten. Een vrijwilligster pleitte in een lange en emotionele brief voor toelating van 'haar vijf jonge mannen uit Sri Lanka'.⁷³ Zij zag met eigen ogen hoe zij kapotgingen aan het wachten en de knagende onzekerheid. Volgens haar leidde het onmenselijke ontmoedigingsbeleid van Justitie tot het vertrek van veel Tamils uit Nederland, waaronder dat van één van 'haar' jongens. Een vrijwilligster uit Apeldoorn schreef dat zij twee Tamils geregeld een warme maaltijd en wat warmte en gezelligheid gaf.⁷⁴ Dit soort brieven duidde op warme vriendschappen tussen voorpleiters en asielzoekers. Nederlanders putten, net zoals bij de Turkse Christenen, uit eigen ervaringen. Twee Nederlandse vrijwilligsters die stage hadden gelopen in Sri Lanka, legden uit dat iedere jonge Tamil moest vrezen voor vervolging.⁷⁵ Zij hadden Sri Lanka twee keer bezocht (in 1981 en 1984) en hadden de situatie voor de Tamils zien verslechteren.

Van de 130 brieven (zie tabel 15) die de komst van Tamils bespraken, waren er 38 geschreven door tegenpleiters. Zij combineerden in hun pleidooien meerdere argumenten. In een gedicht, genaamd 'Nederland de zoete inval', ging het om Nederland Luilekkerland, om de hoge kosten, het bomvolle Nederland en het ondankbare en criminele gedrag van Tamils.⁷⁶ De dichter uit Ittervoorde rijmde: 'Oh was ik maar een politiek vluchteling, dan kreeg ik ook altijd mijn zin.' Tegenpleiters hadden het over de hoge kosten, het onfatsoenlijke gedrag van Tamils, die de asielpensions 'kort en klein sloegen' (13 keer werd deze zin gebruikt) en stelden dat Tamils naar Nederland

TABEL 15 ARGUMENTEN, GEBRUIKT IN DE 130 BRIEVEN INZAKE TAMILS

Frames	Problemdiagnose	Morele evaluatie	Aantal
1. Vervolging	Was er sprake van vervolging in het herkomstland?	Wel vervolgd	66
		Niet vervolgd	5
2. Geloofwaardigheid	De geloofwaardigheid van de asielzoeker	Wel geloofwaardig	4
		Niet geloofwaardig	26
3. Aantallen	Omvang Nederlandse bevolking	Wel vol	13
		Niet vol	11
	Komst andere, asielzoekers, vreemdelingen of vluchtelingen	11	
	Het gevaar van het precedent		7
4. Kritiek op de Nederlandse asielprocedure	Willekeur en gelijkheidsbeginsel		9
	Binnenlands vestigingsalternatief	Wel aanwezig	2
		Niet aanwezig	2
	Reisroute en het land-van-ontvangst-principe	Wel van toepassing	3
		Niet van toepassing	9
	Kritiek op het Nederlandse asielbeleid en op functioneren van ambtenaren, politici of een politieke partij	Te streng/vol fouten	75
Te slap		23	
Vergelijking met asielbeleid andere landen	Strenger	8	
	Slapper	3	
5. Medemenselijkheid	Duur verblijf, mate van integratie en aanpassing	Goed geïntegreerd	1
		Geen aanpassing	4
	Traumatische ervaringen in land van oorsprong, in Nederland en medische situatie	Medische situatie verzet zich tegen uitzetten	5
		Medische situatie verzet zich niet tegen uitzetten	Niet gebruikt
	Solidariteit met hen die het minder hebben		13
	Verwijzing naar eerdere ervaringen na komst van asielzoekers	Ervaringen tijdens Holocaust	2
Slechte ervaringen bij het opnemen van asielzoekers		8	
Christelijke normen en waarden en de traditie van gastvrijheid		4	
6. De persoon	Sekse, leeftijd, klasse, burgerlijke staat		3
	Nationaliteit	Slechte mensenrechtensituatie	23
		Goed land	3
	Familie in Nederland		Niet gebruikt
	Karakter en gedrag	Aardig, intelligent, kwetsbaarheid	6
		Lui, crimineel	25
Culturele, etnische, religieuze achtergrond	Verrijking	4	
	Ze zijn anders	9	
7. Kosten en baten	Angst voor publieke onrust	Vrees voor acties	15
	De situatie op de arbeidsmarkt	Wel ruimte	0
		Geen ruimte, krapte	4
	Woningnood		5
	Kosten		29
Diplomatieke belangen		5	

Tegenpleiters zoeken ook de aandacht van het publiek. Niet langer zijn asielzoekers welkom. Tegenpleiters noemen vaak aantallen. Hier een foto van een demonstratie tegen de komst van 325 in een asielzoekerscentrum in Slagharen. Bron: Collectie IISG Amsterdam, *Vrije Volk*, BG B29/907 (1987).

kwamen om te profiteren van de uitkeringen. Opvallend was dat briefschrijvers de ongeloofwaardigheid van Tamils benadrukten. Zij ondersteunden het asielbeleid van Justitie. Een man uit Zaandam prees de staatssecretaris van Justitie voor haar standvastigheid bij de behandeling van zaken van Tamils.⁷⁷ Zij moest zich volgens hem troosten met de gedachte dat actiegroepen en media altijd om onduidelijke en duistere redenen streden voor niet-autochtone groepen. Sommige tegenpleiters, zoals een man uit Hoogvliet, vonden het asielbeleid te slap.⁷⁸ 12 tegenpleiters schreven dat zij steeds beter begrepen waarom veel Nederlanders op de Centrum Democraten van Janmaat stemden.⁷⁹ Van de 38 tegenpleiters woonden er 15 in een grote stad, 18 in een kleine plaats en 5 personen noemden hun woonplaats niet. Relatief veel tegenpleiters woonden dus in de grote steden, terwijl voorpleiters minder vaak in grote steden woonden (slechts 14 van de 92).

In de brieven van de 92 voorpleiters merkten maar liefst 38 van hen op dat de ambtsberichten van BuZa onjuiste informatie bevatten. Omdat Justitie zich dus op onjuiste informatie baseerde en niet op de landeninformatie van bijvoorbeeld Amnesty, werden de asielverzoeken van Tamils volgens hen onterecht afgewezen. In hun brieven verwezen zij naar het te strenge asielbeleid dat was gericht op het ontmoedigen van asielzoekers. Voorpleiters hadden in hun brieven minder kritiek dan in de

TABEL 16 ARGUMENTEN GEBRUIKT IN DE 198 BRIEVEN INZAKE IRAANSE ASIELZOEKERS

Frames	Probleemdiagnose	Morele evaluatie	Aantal
1. Vervolging	Was er sprake van vervolging in het herkomstland?	Wel vervolgd	139
		Niet vervolgd	8
2. Geloofwaardigheid	De geloofwaardigheid van de asielzoeker	Wel geloofwaardig	35
		Niet geloofwaardig	7
3. Aantallen	Omvang Nederlandse bevolking	Wel vol	5
		Niet vol	5
	Komst andere, asielzoekers, vreemdelingen of vluchtelingen		8
	Het gevaar van het precedent		4
4. Kritiek op de Nederlandse asielprocedure	Willekeur en gelijkheidsbeginsel		13
	Binnenlands vestigingsalternatief	Wel aanwezig	Niet gebruikt
		Niet aanwezig	Niet gebruikt
	Reisroute en het land-van-ontvangstprincipe	Iraniërs konden blijven in een veilig ander land	3
		Niet van toepassing	Niet gebruikt
	Kritiek op het Nederlandse asielbeleid en op functioneren van ambtenaren, politici of een politieke partij	Kritiek	162
		Te slap beleid	11
Vergelijking met asielbeleid andere landen	Strenger	5	
	Slapper	2	
5. Medemenselijkheid	Duur verblijf, mate van integratie en aanpassing	Goed geïntegreerd	11
		Geen aanpassing	2
	Traumatische ervaringen in land van oorsprong, in Nederland en medische situatie	Medische situatie verzet zich tegen uitzetten	56
		Medische situatie verzet zich niet tegen uitzetten	Niet gebruikt
	Solidariteit met hen die het minder hebben		21
	Verwijzing naar eerdere ervaringen na komst van asielzoekers	Ervaringen tijdens Holocaust	14
		Slechte ervaringen bij het opnemen van asielzoekers	5
Christelijke normen en waarden en de traditie van gastvrijheid		34	
6. De persoon	Sekse, leeftijd, klasse, burgerlijke staat		22
	Nationaliteit	Slechte mensenrechtensituatie	54
		Goed land	2
	Familie in Nederland		Niet gebruikt
	Karakter en gedrag	Aardig, intelligent, kwetsbaarheid	14
		Lui, crimineel	9
	Culturele, etnische, religieuze achtergrond	Verrijking	1
		Ze zijn anders	5
7. Kosten en baten	Angst voor publieke onrust	Vrees voor acties	53
	De situatie op de arbeidsmarkt	Wel ruimte	4
		Geen ruimte, krapte	9
	Woningnood		Niet gebruikt
	Kosten		10
Diplomatieke belangen		15	

voorgaande periode op het functioneren van de staatssecretaris. Een vrouw schreef dat zij het onbegrijpelijk vond dat wanneer eindelijk eens een vrouw aan de macht kwam, zij een nog harder beleid voerde dan haar mannelijke voorgangers.⁸⁰

Opvallend is dat van de 198 brieven die pleitbezorgers stuurden over Iraanse asielzoekers – een deel van deze brieven bereikte Justitie overigens pas na 1994 en valt dus buiten de periode van dit onderzoek – er slechts 21 waren geschreven door tegenpleiters (zie tabel 16). Dit bevestigt, zoals eerder gesteld, dat de komst van Iraniërs minder heftig werd bekritiseerd. Bij Iraanse asielzoekers trof ik opvallend veel brieven aan van andere Iraniërs (19). Zij stelden dat alle Iraniërs die tot de oppositie behoorden in Iran problemen hadden. Net zoals bij de Tamils waren de meest gebruikte argumenten dat de Iraniërs wel werden vervolgd in Iran, dat het asielbeleid te streng was en dat Justitie vertrouwde op onnauwkeurige ambtsberichten. Daarnaast valt op dat er brieven kwamen uit Australië, de vs en Canada.⁸¹ Verder maakten 63 briefschrijvers melding van een ontmoeting met een Iraniër of een Iraanse familie. Dat waren onder meer vrijwilligers die na lange gesprekken belangwekkende informatie hadden gekregen over de achtergrond van één asielzoeker. 13 keer werd door voorpleiters het gelijkheidsbeginsel als argument gebruikt. Een Iraanse zelforganisatie bijvoorbeeld vond het vreemd dat enkele Iraanse asielzoekers Nederland moesten verlaten, terwijl alle Iraniërs dezelfde problemen hadden.⁸²

Asielbeleid voor Tamils

De invloed van het publieke en wetenschappelijke debat op het beleid

Trouw schreef in 1993, dus enige jaren na de komst van de eerste Tamils, dat de Tamils controversieel waren omdat het ‘bijna zonder uitzondering om jongemannen’ ging. De krant beschreef hen als gelukszoekers, die de proefkonijnen van het nieuwe asielbeleid waren. Zij kregen niet direct toelating tot het paradijselijke Nederland, maar zij werden eerst geplaatst in asielpensions, aldus *Trouw*.⁸³ Duidelijk is dat de Tamils in relatief grote aantallen kwamen op een moment dat het aantal asielzoekers gering was. Aanvankelijk hadden zij, net als alle asielzoekers, recht op een uitkering en moesten zij, eventueel met hulp van de vvn, zelf voor hun huisvesting zorgen. Het gevolg was dat zij bij hun landgenoten introkken in pensions in Amsterdam en Den Haag. De lokale hulpverlening en de vreemdelingendiensten in deze twee steden klaagden bij de rijksoverheid dat zij de toeloop van Tamils niet aankonden. De wachttijden tot aan de intake liepen al snel op tot vier maanden.⁸⁴ Nadat bleek dat veel Tamils schorsende werking op hun afwijzende beschikking in eerste aanleg kregen (en dus de uitslag van hun herzieningsverzoek in Nederland mochten afwachten), werd duidelijk dat hun asielprocedures nog veel langer gingen duren.

Voorpleiters vermoedden dat Nederland de verzoeken van Tamils zonder uitzondering afwees.⁸⁵ Inderdaad kregen vrijwel alle Tamils in eerste instantie een afwijzende beschikking, zodat de Nederlandse autoriteiten het gewenste strenge imago kregen. Vooral door het lange wachten verlieten veel Tamils Nederland vrijwillig. Ze gingen naar Frankrijk of Canada.⁸⁶ Het aantal Tamils in Nederland liep terug van 3.400 begin 1985 tot 1.400 medio 1986. Ook in 1989 verlieten nog veel Tamils Nederland vrijwil-

lig. In februari en april van dat jaar arriveerden, volgens de Koninklijke Marechaussee, negen Tamils in de haven van Terneuzen.⁸⁷ Nadat zij om asiel hadden gevraagd, vertrokken zij allen met onbekende bestemming. De Tamils die bleven, kregen na de eerste afwijzende beschikking(en) op hun asielverzoek soms later toelating als vluchteling, maar meestal kregen ze een andere status of een verblijfsvergunning op andere gronden. De aanhouder won, zij het na jarenlange en slepende procedures en meestal zonder een vluchtelingenstatus te krijgen.

In het wetenschappelijk debat kregen de Tamils vooral aandacht omdat door hun komst het asielbeleid veranderde. Volgens cultureel antropologe Karin Geuijen zorgde de komst van de Tamils ervoor dat Nederland vanaf midden jaren tachtig anders omging met vreemdelingen.⁸⁸ Volgens haar luidde een nota over asielzoekers (vooral Tamils) het begin in van Nederlands asielbeleid.⁸⁹ Alink noemt de komst van de Tamils in maatschappelijk en politiek opzicht een breekpunt.⁹⁰ Problemen ontstonden volgens haar omdat het ging om een grote groep mannen met onbekende achtergrond, die in korte tijd om asiel vroeg. Rechtswetenschapper Carolus Grütters legde ook de nadruk op de aantallen, die de Nederlandse autoriteiten ertoe dwongen aparte regels in te voeren voor de Tamils.⁹¹ In 1984 en 1985 kwamen er 3.400 Tamils binnen. Dit cijfer is echter in vergelijking met de 3.100 Turkse Christenen uit de vorige periode niet opvallend hoog.

Volgens een vrijwilligster sloeg na de komst van de Tamils de publieke opinie om. Zij illustreerde dit door te stellen dat Nederlanders het woord 'Tamil' als scheldwoord gebruikten.⁹² Een andere vrijwilligster legde uit dat de komst van Tamils ervoor zorgde dat Nederland asielzoekers minder gastvrij ging behandelen.⁹³ De Tamils zouden de eerste asielzoekers zijn die het predicaat 'economische vluchtelingen' kregen.⁹⁴ Dubbelmans onderzoek naar ingezonden brieven in kranten bevestigt dit beeld.⁹⁵ Vooral tegenpleiters kwamen in zijn onderzoek aan het woord. Hij constateert dat het traditionele beeld van een politieke vluchteling niet met dat van de Tamils strookte en dat zij daarom economische vluchtelingen werden genoemd. Het begrip *economische vluchteling* had nog een connotatie; hun lage sociale positie in het land van herkomst werd erdoor benadrukt. Zij ontvluchtten hun land om te ontsnappen aan armoede en kwamen naar Nederland om te profiteren van een uitkering, bleek uit de ingezonden brieven. De tegenpleiters uit het onderzoek van Dubbelmans richtten zich in hun brieven niet op de situatie in Sri Lanka maar stelde dat de Nederlandse verlokkingen voor de Tamils het belangrijkste waren. Een briefschrijver beschreef Nederland als 'luilekkerland' waar 'het bedje gespreid was' en waar 'men asielzoekers in de watten legde'. Dit 'land van melk en honing' was 'meer goedgeefs dan veel andere landen'.

Vergelijkend taalwetenschapper Teun van Dijk sprak over 'paniek in de pers'. Geen groep was volgens hem sinds de Tweede Wereldoorlog zo negatief in het nieuws gekomen als de Tamils.⁹⁶ De pers schilderde, volgens hem, de Tamils niet af als helden of als slachtoffers, maar als terroristen, gelukszoekers, saboteurs en profiteurs waarmee het Westen zat opgescheept. De kranten schreven over terroristische Tamils, de illegale vlucht via Oost-Berlijn met hulp van reisagenten, hun verzoeken om uitkeringen en hun illegale binnenkomst.⁹⁷ Van Dijk concludeerde dat weliswaar de Tamils in de kranten het meest aan het woord kwamen, gevolgd door de landelijke en stedelijke autoriteiten, migrantenorganisaties, politie en rechtbanken, maar dat ambtenaren de

meeste ruimte in de krant kregen om het overheidsbeleid te verdedigen.

De negatieve berichtgeving in de pers zorgde ervoor dat het Nederlandse publiek de indruk kreeg dat de Tamils kwamen om te profiteren van Westerse welvaart.⁹⁸ Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze argumenten opdoken in brieven van tegenpleiters. Toen in 1987 een krant kopte dat Amsterdam in trek was bij asielzoekers gingen de haren van een man recht overeind staan.⁹⁹ Als de wethouder, 'een bijgoochem', begaan was met het lot van de Tamils moest hij er maar een paar in zijn huis opnemen, meende de briefschrijver. Het was toch ongelooflijk dat zij een huis en een uitkering kregen, terwijl veel Nederlanders amper konden rondkomen. Uit een enquête in *Elzevier*, gehouden onder 774 personen, blijkt dat 36 procent van de ondervraagden de Tamils niet wilde toelaten en 37 procent hun komst wilde ontmoedigen.¹⁰⁰ Slechts 19 procent vond hen 'echte vluchtelingen' en maar liefst 42 procent drong aan op hun repatriëring, omdat Nederland vol was en kampte met economische problemen. Uit de enquête kwam verder naar voren dat Tamils, Palestijnen, Cubanen, Chinezen en Iraniërs niet welkom waren, maar vluchtelingen uit Vietnam en Oost-Europa wel. Geïnterviewden waren bang dat de Nederlandse identiteit verloren ging. Zij vonden dat Nederlanders in moeilijkheden op de eerste plaats moesten komen en dat andere Europese landen aan de beurt waren om asielzoekers toe te laten.

De resultaten van asielaanvragen van Tamils in andere Europese landen waren overigens erg verschillend. In Frankrijk bijvoorbeeld kreeg 42 procent van de Tamils de vluchtelingenstatus.¹⁰¹ Omdat in Nederland Tamils in plaats van de A-status een B-status of C-status kregen en in Frankrijk niet, zijn de percentages niet vergelijkbaar. In Zwitserland kregen van de 44.000 Tamils slechts 863 de vluchtelingenstatus, maar ook hier werden Tamils toegelaten op humanitaire gronden.¹⁰² In Noorwegen steeg het aantal afwijzingen van Tamils van 1,7 procent in 1988 naar bijna 60 procent in 1993.¹⁰³ Uit dit Noorse onderzoek bleek dat Westerse overheden de Tamils als 'een testcase' gebruikten voor de introductie van restrictiever beleid.

Al in juli 1984 merkte een hoge ambtenaar van Justitie op dat hem zeer verontrustende berichten bereikten over de 'massale toestroom' van Tamils uit Sri Lanka en dat de Nederlandse vreemdelingendiensten 'met de handen in het haar zaten'.¹⁰⁴ Hij wilde hun zaken versneld afhandelen, de Tamils met de zwakste zaken terugsturen naar Sri Lanka en zij die eerder in Duitsland verbleven, daarheen uitzetten. In een latere nota kwamen andere maatregelen aan bod: verscherpte grenscontroles, introductie van transitvisa voor Sri Lankanen, aandringen bij Oost- en West-Duitsland op betere bewaking van hun grenzen en via ontwikkelingshulp opvang van Tamils in de regio stimuleren.¹⁰⁵ De Ministerraad concludeerde in februari 1985 dat bij ongewijzigd beleid 'de toestroom' van Tamils zou aanhouden.¹⁰⁶ Een interdepartementale commissie stelde dat de 'ongekend grote stroom van Tamils' de overheid voor nieuwe problemen plaatste en er specifiek beleid voor de Tamils nodig was.¹⁰⁷ Het was duidelijk dat het ambtenarenapparaat door de komst van de Tamils in paniek was.

Justitie stond niet afwijzend tegenover het uitzetten van Tamils naar Sri Lanka. De UNHCR was echter tegenstander van onvrijwillige repatriëring.¹⁰⁸ Ze stelde dat weliswaar niet alle Tamils vrees voor vervolging hadden, maar wel dat alle jongemannen die Tamils waren, zich in een 'refugee like situation' bevonden, gezien de burgeroorlog

in Sri Lanka.¹⁰⁹ In 1988 liet de UNHCR weten dat de situatie in Sri Lanka verbeterde, maar dat zij nog altijd alleen instemde met vrijwillige terugkeer en niet met gedwongen repatriëring.¹¹⁰ De indruk bestond bij Justitie dat de UNHCR alles aangreep om terugzending van jonge Tamils te voorkomen.¹¹¹ Wederom is hier het knelpunt te zien van het asielbeleid: het afwijzen van asielverzoeken was mogelijk, maar het terugsturen van asielzoekers die de gehele procedure hadden doorlopen, was veel moeilijker.

Begin 1985, dus niet lang nadat de Tamils in Nederland aankwamen, werd voorgesteld de opvang voor Tamils te versoberen.¹¹² Dit resulteerde in april 1985 in de Regeling Verzorg Verblijf Tamils (rvvt), ook wel Bed, Bad, Brood-regeling genoemd. Niet langer mochten Tamils kiezen waar zij verbleven; de overheid zorgde voor huisvesting. Het gevolg was een actief spreidingsbeleid, waarbij de Tamils werden geplaatst in pensions door heel Nederland (opvallend vaak gelegen in grensregio's). Verder verloren de Tamils het recht op een uitkering. Voortaan kregen zij twintig gulden zakgeld per week.¹¹³ Invoering van strengere regels alleen voor Tamils werd gerechtvaardigd door te verwijzen naar artikel 18 van de Vreemdelingenwet 'verstoring openbare orde en rust'.

Het doel van de Bed, Bad, Brood-regeling was tweeledig: de komst van meer Tamils ontmoedigen en de gemeentes ontlasten waar veel Tamils woonden. De minister van wvc liet publiekelijk weten dat de rvvt bedoeld was om de Tamils uit Nederland te weren.¹¹⁴ Het ontmoedigingsbeleid was (uit oogpunt van Justitie) succesvol, want nadat de nieuwe regeling in werking trad, meldden zich nog nauwelijks Tamils aan.¹¹⁵ In veel asielpensions ontstonden problemen, want de Tamils verveelden zich, waren depressief, gebruikten drank en drugs en hadden suïcidale neigingen.¹¹⁶ Justitie betwijfelde echter of hun (medische) problemen waren te wijten aan een verblijf in asielpensions. Alle asielzoekers, zoals ook de Turkse Christenen die tien jaar eerder kwamen, kampten immers met klachten 'door het gedwongen nietsdoen, de onzekerheid over de toekomst en onzekerheid over familie', aldus een justitiële ambtenaar.

Toen de rvvt inging, was er veel achterdocht onder de Tamils. Zij wilden, volgens Justitie, niet wonen in de centra, omdat zij daar in geval van een afwijzing waren te traceren. De Tamils waren boos dat Justitie hen anders behandelde dan andere asielzoekers en eisten gelijke behandeling.¹¹⁷ Een vrijwilliger uitte haar ongenoegen over de ongelijkwaardige behandeling van 'onze Tamils', die werden weggestopt in pensions, terwijl andere asielzoekers mochten kiezen waar zij wilden wonen.¹¹⁸ Het was volgens een man uit Heiningen onbegrijpelijk dat Justitie asielzoekers van verschillende nationaliteiten anders behandelde.¹¹⁹ Een vrouw uit Lochem wilde niet dat de Tamils een uitzonderingspositie innamen.¹²⁰ Onvrede over het langdurig verblijf in de asielpensions leidde in april 1986 tot brandstichting en vernielingen in enkele pensions. De Nederlandse gemeentes weten de problemen aan de lange procedures, het gebrek aan privacy en slechte hygiëne, het ontbreken van activiteiten en het niet doorstromen naar een woning van Tamils die een status hadden gekregen.¹²¹ Om enigszins tegemoet te komen aan hun eisen werden in de centra activiteiten georganiseerd voor de Tamils.¹²² Ook politici klaagden dat Tamils onterecht in een uitzonderingspositie werden geplaatst. Kamerlid Evenhuis-van Essen (CDA) drong erop aan dat alle asielzoekers op dezelfde manier werden opgevangen. Dit resulteerde in november 1987 in de Regeling Opvang Asielzoekers (ROA): alle asielzoekers werden centraal opgevangen en verloren het recht op een uitkering.¹²³

Bij de eerste 109 asielaanvragen van Tamils waarover Justitie besliste was het afwijzende beleid zichtbaar.¹²⁴ Slechts 9 Tamils kregen een status, vooral de C-status, omdat terugkeer naar Sri Lanka inhumain was, gelet op persoonlijke traumatische ervaringen. 100 Tamils kregen een afwijzende beschikking: 55 omdat zij volgens Justitie geen *vrees voor vervolging* hadden, 15 omdat ze zich alleen beriepen op de algemene situatie in Sri Lanka en ze geen persoonlijk verhaal hadden, 15 omdat ze misbruik van de asielprocedure hadden gemaakt (zij verbleven eerder in West-Duitsland) en 15 omdat ze Nederland hadden verlaten. Een nota uit 1987 laat zien dat er tot dan toe was beslist over 1.340 verzoeken in eerste aanleg.¹²⁵ Van hen kreeg 1 Tamil de A-status, 60 Tamils kregen de B-status, 113 de C-status en de rest van de verzoeken wees Justitie af. Justitie ontving al 1.085 herzieningsverzoeken, waarvan er 825 schorsende werking kregen. De enige herzieningsverzoeken van Tamils die geen schorsende werking kregen, waren die van Tamils die konden worden uitgezet naar West-Duitsland.¹²⁶ In 45 zaken kwam de acv al met een advies: 3 Tamils kregen de B-status, 3 Tamils de C-status en 39 Tamils ontvingen een nieuwe afwijzende beschikking. In de eerste twee fases van de asielprocedure bestond er dus geen verschil tussen beleid en uitvoering.

Beschikkingen van Tamils laten zien welke argumenten ambtenaren gebruikten om de afwijzende beschikkingen te motiveren. De beschikkingen van de Tamils leken sterk op elkaar. De persoonsdossiers laten zien dat ambtenaren argumenten eerst aanstreepten op standaardformulieren. De beschikkingen werden later uitgetypt. De beschikking van de Tamil M. laat de meest gebruikte argumenten zien.¹²⁷ M. was geen vluchteling, aldus Justitie, omdat hij niet hoefde te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag. Hiervoor gebruikte Justitie de volgende vijf afwijzingsgronden. Allereerst was er geen sprake van groepsvervolging: niet alle Tamils werden door de Sri Lankaanse overheid vervolgd. Ten tweede waren M.'s politieke activiteiten niet van dien aard dat hij werd gezocht. Ten derde waren zijn problemen niet te herleiden tot een conflict tussen M. en zijn overheid. Een indicatie daarvoor was dat hij zonder problemen en met zijn eigen paspoort zijn land had verlaten. Ten vierde normaliseerde de situatie in het zuiden van Sri Lanka en vond er migratie van Tamils plaats vanuit het noorden en oosten naar het zuiden van het eiland. Ten vijfde vond Justitie dat M. om asiel had kunnen vragen in één van de landen die hij onderweg passeerde. Aan het einde van de beschikking merkte Justitie nog op dat er geen wezenlijk Nederland belang of klemmende redenen van humanitaire aard waren die zijn toelating rechtvaardigden.

De vvn ontcrachtte publiekelijk deze vijf afwijzingsgronden.¹²⁸ Justitie zou er ten onrechte van uitgaan dat niet alle Tamils in Sri Lanka werden vervolgd. Vooral mannen tussen de 17 en 30 jaar oud hadden volgens de vvn *vrees voor vervolging* in Sri Lanka. Het binnenlands vestigingsalternatief in het zuiden van Sri Lanka bestond volgens de vvn niet. Dat Tamils geen documenten overlegden – zij vernietigden hun reispapieren of gaven die terug aan hun reisagenten – en geen asiel vroegen in landen die zij passeerden, was hen niet aan te rekenen, omdat zij deden wat hun reisagenten hen opdroegen.

Belangrijk is de derde afwijzingsgrond van Justitie: het binnenlandse vestigingsalternatief. Deze grond was te herleiden tot een rapport van de commissie-Wijnaendts (ingesteld door BuZa en vernoemd naar de voorzitter, de diplomaat Henry Wijnaendts). De leden van deze commissie, die met meerdere personen in Sri Lanka

Demonstratie van Tamils op het Plein in Den Haag. De Tamils protesteren tegen de opvang in pensions, omdat dat voelt als opsluiting. Daarnaast is te zien dat veel borden melding maken van depressie onder de Tamils. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (11/3/1986) (Bogaerts).

hadden gesproken, concludeerden dat Tamils zich in het noorden en oosten van Sri Lanka bedreigd konden voelen, maar dat de situatie in het zuiden van het eiland was genormaliseerd. Daarom was repatriëring van uitgeprocedeerde asielzoekers naar Zuid Sri Lanka mogelijk.¹²⁹ De commissie-Wijnaendts wees in haar rapport op de aanwezigheid van 500.000 á 1.000.000 Tamils in het zuiden van Sri Lanka en 200.000 Tamils in de hoofdstad Colombo. De 'meest uiteenlopende gesprekspartners' noemden geen incidenten die duiden op vervolging van Tamils in Colombo, aldus de commissie. De commissieleden vonden dat het vertrek van Tamils naar Europa veelal was terug te voeren op economische motieven. Advocaten, hulpverleners en anderen vielen de stelling aan dat er sprake zou zijn van 'vestigingsalternatief Colombo', want er was volgens hen wel degelijk sprake van structureel geweld tegen Tamils op geheel Sri Lanka.¹³⁰

Nadat de Raad van State zich in 1988 over de eerste negentig zaken van Tamils had gebogen, vroeg Justitie zich af door welke overwegingen de gerechtelijke macht zich liet leiden.¹³¹ Het vermoeden van de Sri Lankaanse overheid dat een Tamil behoorde tot het verzet, bleek voor rechters genoeg om tot vluchtelingenschap te concluderen. Zij hoefden dus niet daadwerkelijk politiek actief te zijn geweest. Verzetsdaden en arrestaties van familieleden verhoogden bij rechters de kansen op een B-status. Voor de Raad van State was het geen harde eis dat de problemen direct voor vertrek hadden plaatsgevonden. Cruciaal was dat bij 'tegenstrijdigheden, onwaarschijnlijkheden en vaagheden' de Raad van State het beroep afwees. De samensteller van dit rapport merkte op dat de samenstelling van de Raad van State invloed had op de uitspraak.

Hij stelde dat welke staatsraad zich over een zaak boog, invloed had op de uitkomst. In de nota werd geconcludeerd dat de Raad van State vaker vluchtelingenschap aanraadde dan was verwacht: 'dus meer Tamils waren toegelaten dan de bedoeling was'.

TABEL 17 UITKOMSTEN VAN DE ASIELPROCEDURE VAN 82 TAMILS

Resultaat van de asielprocedure	Aantal verwijzingen
A-status	2
B-status	13
C-status	20
Gedoogdenstatus	4
MOB	39
VTV Huwelijk	1
Uitgezet	3
Totaal	82

Van de 82 persoonsdossiers van Tamils die ik bekeek in het kader van dit onderzoek, ging het om 68 alleenstaande mannen, 8 echtparen, 4 alleenstaande vrouwen en 2 mannen die kwamen met een ander familielid. Tabel 17 laat zien dat ruim de helft van de Tamils uit deze dossiers Nederland verliet (42 van de 82). Vrijwel alle Tamils die uit Nederland vertrokken deden dat vrijwillig, zij gingen MOB (met onbekende bestemming). Wanneer een Tamil werd uitgezet dan was dat naar West-Duitsland.

Het beleid voor Iraanse asielzoekers

Iraanse asielzoekers maakten in eerste aanleg meer kans op een status dan Tamils omdat Justitie tot 1995 niet bereid was Iraniërs te repatriëren. Pas in 1995 bevestigde de hoogste gerechtelijke macht dat het uitzetten van uitgeprocedeerde Iraniërs mogelijk was. Het ambtsbericht van mei 1996 bevestigde dat de mensenrechtensituatie sinds de beginjaren van de Revolutie was verbeterd. Iraanse zelforganisaties, Amnesty en de VVN verzetten zich tegen de conclusies van dit ambtsbericht. Ook na 1995 bleef repatriëring van Iraanse asielzoekers moeilijk.

Dat repatriëring vrijwel onmogelijk was, vormde voor de beslissers geen reden alle Iraniërs een vluchtelingenstatus of toe te laten op andere gronden. Tussen 1982 en 1986 vroegen 1.526 Iraniërs asiel. Slechts 37 procent van de verzoeken werd in eerste aanleg ingewilligd.³² Dit percentage is misleidend. Het laat slechts zien dat Justitie veel asielverzoeken van Iraniërs afwees, maar het betekent niet dat veel Iraniërs Nederland verlieten. Veel Iraniërs kregen, wanneer zij doorprocedeerden, alsnog een vluchtelingenstatus of de B-status. De dreigementen van Justitie aan het adres van de Iraanse asielzoekers leidden er niet toe dat zij vertrokken (zoals veel Tamils wel deden). Omdat het asielbeleid een beleid was van dreigen, gebeurde er in veel asielprocedures lange tijd niets. Justitie en BuZa zetten in 1987 het Iraniër Project op, omdat procedures van Iraniërs lang duurden, vooral vanwege de lange wachttijden bij de ACV en Raad van State, en er geen zicht was op repatriëring van Iraniërs. Tijdens dit project werden alle zaken van Iraniërs, die nog in de procedure zaten, heroverwogen door medewerkers van Justitie en van BuZa.

Bij de komst van de Iraanse asielzoekers was er minder debat dan bij de Tamils. Uitzetten naar Iran lag gevoelig, omdat het Iraanse regime afschuw opriep. Toch werden niet alle Iraniërs toegelaten, zoals de zaak van de Iraniër T. laat zien. T. legde tijdens het nader gehoor uit dat hij, omdat hij een linkse, marxistische politieke partij in Iran steunde, was opgepakt. Daarnaast weigerde hij zijn militaire dienst te vervullen uit weerszin tegen de oorlog met Irak.¹³³ Justitie vond dat T. niet aannemelijk maakte dat hij was vervolgd door zijn overheid of daarvoor had te vrezen. Daarnaast verkeerde T. in Iran niet in een acute vluchtsituatie omdat hij niet door de Iraanse autoriteiten werd gezocht. Ook was Pakistan een land van ontvangst. Niet veel later verdween T. uit de opvang met onbekende bestemming.

TABEL 18 UITKOMSTEN VAN DE ASIELPROCEDURE VAN 81 IRANIËRS

Status in eerste aanleg	
A-status	5
B-status	37
Afwijzende beschikking	39
Totaal	81
Status na herziening	
A-status	7
B-status	40
Afwijzende beschikking	25
MOB of uitgezet	9
Totaal	81
Status na bezoek ACV	
A-status	11
B-status	45
Afwijzende beschikking	14
MOB of uitgezet	11
Totaal	81
Status van de 81 Iraanse asielzoekers na Iraniër project	
A-status	37
B-status	31
Afwijzende beschikking	1
MOB of uitgezet	12
Totaal	81

In tabel 18 staan de uitkomsten van de asielprocedures van de 81 Iraanse asielzoekers van wie ik de persoonsdossiers voor de periode 1984-1994 heb geanalyseerd. De meeste Iraniërs waren alleenstaande mannen (44) en mannen van wie het gezin later volgde (7). Bij Iraniërs waren er echter ook opvallend veel gezinnen (21) en alleenstaande vrouwen (9) die om asiel in Nederland vroegen. Tabel 18 laat zien dat in de eerste aanleg meer dan de helft van de Iraniërs een status kreeg. De beoordeling van de herzieningsverzoeken door de commissieleden van de ACV leidde niet vaak tot een andere uitkomst van het verzoek. In het bijzonder tijdens het Iraniër Project kregen

veel Iraniërs een vluchtelingenstatus. Juist tijdens deze interne evaluatie was het mogelijk voor de ambtenaren van Justitie de speelruimte die zij hadden, te gebruiken om Iraniërs alsnog toe te laten. Tijdens deze interne evaluatie werden tegenargumenten terzijde geschoven.

6.4 WIE VROEGEN OM ASIEL EN WAAROM?

De komst van uitgenodigde vluchtelingen

Nederland kende ook in de periode 1984-1994 een quotum voor uitgenodigde vluchtelingen. Tot 1987 ging het om 250 vluchtelingen per jaar. Per 1 januari 1987 werd dit verhoogd naar 500.¹³⁴ De belangrijkste groepen uitgenodigde vluchtelingen waren in de jaren tachtig Cambodjanen, Vietnamezen en Iraniërs en begin jaren negentig drieduizend Joegoslaven (zij vielen echter niet onder het quotum). Uitgenodigde vluchtelingen vormden nog maar een klein deel van het aantal asielgerelateerde migranten. Voorpleiters zetten in hun brieven het beeld van de zielige vluchtelingen die in kampen eindeloos moesten wachten, tegenover dat van asielzoekers die veel geld uitgaven om naar Nederland te komen.

BuZa liet de UNHCR weten welke categorieën uitgenodigde vluchtelingen Nederland wilde opnemen. De voorgedragen personen moesten verdragsvluchtelingen zijn en geen gevaar opleveren voor de openbare orde.¹³⁵ Daarnaast had Nederland een voorkeur voor gezinnen en voor groepen met dezelfde achtergrond. Nederland had, zoals eerder beschreven, in eerdere periodes een voorkeur voor alleenstaande mannen en vrouwen, die goed pasten bij de behoeftes op de arbeidsmarkt. In de periode 1984-1994 kwamen echter humanitaire beginselen en inpasbaarheid centraal te staan in het uitnodigingsbeleid.

In het persoonsarchief van Justitie trof ik zaken aan van Iraniërs die waren gevestigd in Nederland. In deze dossiers zitten formulieren, opgesteld door de UNHCR, waarop werd uitgelegd waarom de betrokkene vluchteling was en dat hervestiging de beste oplossing was. Een voorbeeld is het dossier van een Iraanse familie die in Griekenland had gewoond, waar de gezinsleden niet mochten werken en geen toekomst hadden.¹³⁶ Een arts van een psychiatrisch ziekenhuis legde uit dat hervestiging en medische zorg noodzakelijk waren. De selectiecommissie keurde hun voordracht goed. Toch werden zij niet in Nederland toegelaten, omdat het quotum voor zieke of gehandicapte vluchtelingen (20) al was bereikt. Een Iraniër die lange tijd in Pakistan verbleef, kreeg wel toelating als uitgenodigde vluchteling.¹³⁷ Er bestonden twijfels over zijn nationaliteit, en hij zou een zwak vluchtverhaal hebben, maar dat vluchtelingenschap was 'te construeren'. Het bleek te gaan om een 'aanpakker', die er het beste van wilde maken. Daarom keurde de medewerker de voordracht goed.

De komst van asielzoekers

Het thema asiel stond in de periode 1984-1994 hoog op de politieke agenda en voor tegenpleiters debatteerden in de publieke arena over toelating.¹³⁸ De komst van

asielzoekers bleek steeds vaker een probleem te zijn en een 'vluchtelingen crisis'¹³⁹ of een asielcrisis¹⁴⁰ was te verwachten. Asielzoekers kregen namen als economische vluchtelingen, gelukszoekers en 'jet-age vluchtelingen'. Kenmerkend voor de laatste periode was een polarisatie in de reactie op de komst van asielzoekers en een toegenomen zichtbaarheid van asielzoekers in het publieke debat.

Tabellen 14 en 19 en grafiek 1 (in het inleidende hoofdstuk) laten zien dat het aantal asielzoekers tussen 1984 en 1994 sterk toenam (behalve in 1988). Van minder dan drieduizend asielzoekers in 1984 groeide het aantal aanvragen naar meer dan vijftigduizend in 1994. 1994 was, voornamelijk door de komst van grote aantallen asielzoekers uit voormalig Joegoslavië, een piekjaar. Vanaf 1984 tot 1994 nam het aantal asielzoekers vrijwel lineair toe. Tabel 14 toont dat de aantallen Tamils uit Sri Lanka vooral hoog waren in 1985 en 1990. Opvallend is dat de komst van Tamils na 1990 nauwelijks aandacht kreeg, terwijl hun aantallen niet onder deden voor die van 1985.

TABEL 19 ASIELVERZOEKEN, INGEDIEND TUSSEN 1984-1994 EN KANSEN OP SUCCES IN EERSTE AANLEG

Jaar	Totaal aantal ingediende verzoeken	Ingewilligde verzoeken (absoluut)	Ingewilligde verzoeken (procentueel)
1984	2.600	onbekend	onbekend
1985	5.640	750	13
1986	5.870	1.070	18
1987	13.460	1.130	8
1988	7.490	1.500	20
1989	13.900	2.110	15
1990	21.210	1.540	7
1991	21.615	2.700	12
1992	20.350	11.810	58
1993	35.400	15.010	42
1994	52.580	19.340	37

Bron: op basis van Statline.nl (aangemaakt 27 mei 2011)

De kansen op een status voor asielzoekers uit uiteenlopende landen waren erg verschillend. Volgens Bronkhorst was in de periode 1983-1989 de kans op inwilliging van een verzoek om toelating als vluchteling voor alle asielzoekers samen 12 procent.¹⁴¹ Voor Iraniërs was de slagingskans echter 45 procent, terwijl die voor Tamils minder dan 2 procent was. Onduidelijk was of deze percentages alleen waren gebaseerd op beschikkingen in eerste aanleg. Uit een andere tabel bleek dat de kans op schorsende werking nadat een herzieningsverzoek was ingediend in de periode 1984-1994 afnam. Deze daalde van 60 procent in 1985 naar 24 procent in 1989.¹⁴²

De vluchtmotieven en reisroute van de Tamils

De Tamils vluchtten niet voor een linkse of rechtse dictatuur, maar vanwege etnisch geweld. Het beleid van de Sri Lankaanse autoriteiten in Colombo was gericht op het

FIGUUR 3 SRI LANKA, HET GEARCEERDE GEBIED WERD DOOR DE TAMILS BESCHOUWD ALS GRONDGEBIED DAT AAN HEN TOEBEHOORDE.

uitsluiten van niet-Singalese groepen. In het kort kwam het erop neer dat een deel van de hindoeïstische Tamils uit het noorden en oosten van het eiland in opstand kwam tegen de boeddhistische regering, die zetelde in het zuiden. Er waren politieke partijen van Tamils het TULF (Tamil United Liberation Front) en de TELO (Tamil Eelam Liberation Organization), maar er waren ook gewelddadige bewegingen, zoals de LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam), beter bekend als de Tamil Tjegers. Al sinds de onafhankelijkheid van Groot Brittannië in 1948 bestonden er grote spanningen tussen hindoes (minderheid) en boeddhisten (meerderheid). De boeddhisten eisten genoegdoening voor de achterstelling tijdens het koloniale regime. Het gevolg was dat de boeddhistische regering de Singalese meerderheid bevoordeelde en bijvoorbeeld het Singalees tot nationale taal maakte, het boeddhisme de nationale religie en ze geen Tamilpartij toeliet in de regering. De problemen verergerden doordat minder Tamils een beurs kregen voor de universiteit dan andere studenten. Een nieuwe fase in het conflict begon in juli 1983 toen bij een aanslag door de Tjegers enkele militairen omkwamen. Hierop volgden hevige onlusten, onder meer in de hoofdstad Colombo, waarbij veel Tamils omkwamen. Dit leidde tot een escalatie van het geweld en de introductie van de *Prevention of Terrorism Act*, die willekeurige en langdurige detentie van Tamils mogelijk maakte.

Een contactambtenaar inventariseerde begin 1985 141 zaken van Tamils.¹⁴³ Uit de interviews kwam volgens hem naar voren kwam dat het voornamelijk ging om een groep ongehuwde mannen tussen de 17 en 27 jaar, veelal boeren. Onder de 141 Tamils waren slechts vier vrouwen en één kind. De ambtenaar constateerde dat zij meestal in een klein gezelschap per vliegtuig en met hulp van een reisagent probleemloos Colombo hadden verlaten. De reisagent regelde de hele reis en voorzag hen van valse reispapieren. Volgens de contactambtenaar was de eindbestemming van het vliegtuig doorgaans Oost-Berlijn. Van daaruit vertrok men naar West-Berlijn en vervolgens naar Nederland. De Nederlandse grens passeerden ze te voet, per trein of auto, waar-

na de reisagent hen achterliet. Volgens de contactambtenaar vertelden de Tamils hem dat zij in West-Duitsland geen asiel vroegen, omdat de reisagent hen naar Nederland bracht. Dat deed hij omdat Tamils in Nederland wel asiel kregen, en naar zijn zeggen in Duitsland niet, en omdat Sri Lanka in de zestiende eeuw de Nederlandse kolonie Ceylon was geweest. Uit de reisroutes bleek, volgens deze ambtenaar, dat er sprake was van een zekere organisatie en dat reisagenten wisten dat de poort tot Europa in Oost-Berlijn lag. De reisroute via Oost-Berlijn – het 'Berliner Loch' (het gat van Berlijn) – zorgde ervoor dat Tamils niet waren uit te zetten. De Koninklijke Marechaussee legde uit dat de Tamils vanuit Colombo naar Oost-Berlijn vlogen met Aeroflot.¹⁴⁴ In Oost-Berlijn kregen ze van de Oost-Duitse autoriteiten een eenmalig bezoekersvisum voor West-Berlijn. Via West-Duitsland reisden de Tamils naar onder meer Nederland. Onderweg verloren ze hun papieren. Deze reisroute zorgde ervoor dat de Tamils niet konden worden uitgezet. Uitzetten naar Oost-Berlijn was onmogelijk, en zij hadden maar kort in West-Duitsland verbleven. West-Europese overheden drongen er bij Oost-Duitsland op aan het Berliner Loch te dichten.¹⁴⁵ Een advocaat vergoelijkte het gebruik van dit gat: het Westen metselde zich dicht, zodat asielzoekers wel moesten zoeken naar de mazen van de wet.¹⁴⁶

Dezelfde contactambtenaar hoorde van de Tamils dat zij zelden zelf politiek actief waren geweest. Hij weet hun vertrek aan de algemene situatie. Zij onderbouwden hun relazen door te stellen dat zij één, twee of drie keer in een legerkamp waren vastgezet omdat zij ten onrechte verdacht werden van betrokkenheid bij activiteiten van de Tijgers. Soms kwamen, volgens hem, tijdens de gesprekken 'ongerijmdheden' naar voren. Slechts twee mannen gaven toe dat zij 'jokten' en weten dit aan de instructies van de reisagent. Mede aan de hand van dit rapport informeerde de minister van Justitie de Kamer.¹⁴⁷ De minister liet weten dat de Tamils niet politiek actief waren, dat ze wel problemen hadden met medeburgers en militairen, maar niet waren vervolgd door hun overheid. Een hoge ambtenaar schreef in 1986 dat vrijwel alle Tamils beweerden dat ze problemen hadden gehad met zowel de Sri Lankaanse overheid, als met de Tijgers of een andere rebellengroep.¹⁴⁸ De Tamils hadden de contactambtenaren verteld dat zij sympathie voelden voor de Tamil Tijgers, maar dat zij zelf alleen meer gematigde groepen steunden. Het viel hem op dat zij tijdens de interviews vertelden dat familieleden – vaders, neven, ooms en broers – militair actief voor de Tijgers, maar zichzelf niet.

In mei 1989 arriveerde een groep van 46 Tamils op Schiphol. Dertig van hen vroegen in Nederland asiel aan. De rest vertrok naar West-Duitsland in bezit van een geldig paspoort.¹⁴⁹ Hun asielrelazen waren volgens een contactambtenaar nagenoeg identiek. Zij legden uit dat zij, omdat zij de Tamil Tijgers voedsel en geld gaven, werden gezocht door Indiase soldaten, die als vredesmacht in Sri Lanka waren gelegerd. Vrijwel allemaal verklaarden zij, aldus de rapporteur, dat zij enige tijd op een legerbasis waren vastgehouden. De 16-jarige M. was één van hen. Hij vertelde tijdens het nader gehoor dat hij en zijn familieleden door militante Tamils, het Indiase leger en de Sri Lankaanse autoriteiten waren lastiggevallen. Het verzoek van M. werd afgewezen, omdat hij niet bekend stond als tegenstander van de Sri Lankaanse overheid. Hij vertrok, evenals de meeste van zijn reisgenoten, niet veel later uit Nederland.

Het relaas van de Tamil W. laat zien op welke gronden Tamils asiel vroegen. W.'s

boot, die was gestolen, werd gebruikt bij een bankoverval door Tijgers.¹⁵⁰ Een jaar na de overval pakten Sri Lankaanse militairen een bankovervaller op, die W. aanwees als medeplichtige. Na zijn arrestatie werd hij gemarteld. Hij onthulde toen de namen van twee Tamils van wie hij wist dat ze ook bij deze overval waren betrokken. Nu was hij niet alleen medeplichtig aan een overval, maar ook een verrader. Zijn advocaat merkte tijdens de zitting van de acv op dat zijn cliënt in de mangel zat tussen Sri Lankaanse militairen en militante Tamils. De commissieleden adviseerden tot verlening van de B-status. Een ander voorbeeld is het relaas van een echtpaar dat een garage in Jaffna bezat.¹⁵¹ De man legde uit dat hij in zijn garage zowel de rebellen als de Sri Lankaanse soldaten had geholpen. Het gevolg was dat hij door iedereen werd verdacht. Om gevrijwaard te blijven van represailles droeg hij geld af aan de rebellen. Nadat de militairen dit hadden ontdekt, staken zij zijn garage in brand. Dit echtpaar verliet Nederland al snel met onbekende bestemming.

De vluchtmotieven van Iraniërs

Nadat in 1979 de Sjah uit Iran was verdreven, werd een fundamentalistisch islamitisch regime geïnstalleerd onder leiding van de geestelijke Khomeini. Het nieuwe regime introduceerde tal van hervormingen op het gebied van scholing, omgangsvormen en in de politiek. Vooral westers georiënteerde, goed opgeleide Iraniërs verlieten hun land.¹⁵² Vrouwen uit Iran wezen er in hun asielerzoekten op dat zij zich niet konden aanpassen aan de regels van het nieuwe regime. Na de machtswisseling verlieten niet alleen politici en intellectuele mannen Iran, maar ook (religieuze) minderheden, zoals de Bahai, Koerden en Armeniërs.¹⁵³ De oorlog tussen Iran en Irak, die in 1980 begon, was een andere reden dat veel Iraanse jonge mannen uit hun land vertrokken. Onderzoek toonde dat de Iraanse asielzoekers behoorden tot het moderne deel van de Iraanse samenleving. Daarom hadden zij weinig moeite om in Nederland te integreren.¹⁵⁴ Voor veel Nederlanders waren de Iraniërs vluchtelingen, omdat zij een verwerpelijk regime ontvluchtten. Bij Iraniërs was het duidelijker dan bij Tamils, dat zij 'goed' waren – en dus vluchtelingen – en hun regime fout.

Vrijwel alle Iraanse asielzoekers vertelden dat zij behoorden tot een verboden islamitische, marxistische of monarchistische partij. Zij legden uit dat zij in Iran demonstraties hadden georganiseerd, pamfletten uitgedeeld en slagzinnen op muren geschilderd. Vrijwel alle Iraanse asielzoekers vertelden dat zij vanwege hun politieke overtuigingen waren gearresteerd en veroordeeld. Na hun vrijlating waren de Iraanse autoriteiten opnieuw naar hen op zoek. Een vast element in de asielrelazen was dat zij hoorden dat een politieke vriend die was opgepakt hun naam had doorgegeven aan de gevreesde Iraanse veiligheidsdienst, de *pasdaran*.

In het dossier van de Iraniër I. zit een brief die hij van een Iraanse vriend had ontvangen toen hij nog in Pakistan woonde.¹⁵⁵ Deze vriend vertelde hem waar hij in Pakistan een reisagent kon vinden en vertelde hem hoe hij zich moest voorbereiden op de Nederlandse asielerprocedure. Dit was nodig want in Nederland moest hij wel drie á vier keer hetzelfde verhaal overtuigend vertellen. Volgens deze vriend moest I. allereerst kunnen aantonen dat de Iraanse autoriteiten hem persoonlijk zochten en wilden executeren. Hij moest benadrukken dat hij was opgegroeid in een politieke familie. Ten tweede moest hij een inval in een huis van de oppositie, waarover in de media

was gepubliceerd, in verband brengen met zijn eigen politieke activiteiten. Dit soort zaken controleerde de Nederlandse Justitie namelijk. Ten derde moest hij namen en data noemen tijdens het gehoor en meldden dat enkele vrienden en familieleden in de gevangenis zaten. Volgens deze vriend moest I. 'een verhaal' verzinnen, doorspekt met politieke elementen; dat was meer dan alleen zeggen dat hij dienst weigerde of aanhanger was een verboden politieke partij. Daarnaast was het cruciaal dat I. vertelde dat hij één of twee jaar buiten Teheran ondergedoken had gezeten. Zo toonde I. dat hij had geprobeerd in Iran te blijven, maar dat dit onmogelijk was. Na aankomst in Nederland, aldus de vriend, moest I. eerst drie á vier uur wachten totdat hij wist dat zijn vliegtuig was vertrokken en hij niet terug aan boord gezet kon worden. Tot slot moest I. zijn hoofd koel houden, serieus zijn en niet achter de Nederlandse meisjes aangaan. Deze brief laat zien van welke elementen Iraanse asielzoekers dachten dat de Nederlandse Justitie ze belangrijk vond: een consistent relaas over politieke activiteiten, ondersteund door data. De vondst van een dergelijke brief zorgde ervoor dat beslissers Iraanse asielzoekers argwanend bekeken.

6.5 ARGUMENTEN VAN BESLISSERS, VOORPLEITERS EN TEGENPLEITERS

Zwaarwegende argumenten deze periode waren argumenten uit het frame waarin kritiek werd geleverd op de Nederlandse asielprocedure. Voorpleiters wierpen effectief tegen dat het zuiden van Sri Lanka niet veilig was en dat Iraniërs niet eerder verbleven in een veilig land van ontvangst. Een ander zwaarwegend argument kwam uit het *medemenselijkheidframe*. Door de lange procedure was het inhumaan dat een (uitgeprocedeerde) asielzoeker alsnog Nederland moest verlaten. Argumenten uit andere frames werden wel veelvuldig aangedragen, maar bleken zelden zwaarwegend.

Zwaarwegende argumenten

Kritiek op de Nederlandse asielprocedure

Binnenlands vestigingalternatief

Tamils hadden een binnenlands vestigingalternatief, omdat vestiging elders in Sri Lanka mogelijk was en de autoriteiten daar bescherming wilden bieden. Dat dit eventueel leidde tot een verslechtering van de maatschappelijke of economische positie deed daar volgens Justitie niets aan af. De minister-president vond dat Sri Lanka niet 'in zijn geheel als gevaarlijk gezien kon worden'.¹⁵⁶ Slechts een enkeling buiten de overheid meende dat vestiging in het zuiden van Sri Lanka voor Tamils mogelijk was. Een vrouw uit Ede schreef bijvoorbeeld dat zij op een congres enkele Sri Lankaanse Evangelisten had ontmoet, die haar vertelden dat Tamils zonder problemen konden terugkeren naar Sri Lanka.¹⁵⁷

Een beleidsdossier uit 1986 laat zien dat de UNHCR aanvankelijk instemde met de repatriëring van twee Tamils. Nadat echter enkele bommen in Colombo waren ontploft en de veiligheid in die stad niet langer was gewaarborgd, veranderde de UNHCR van mening.¹⁵⁸ Het hoofd Asielzaken besloot alsnog tot hun verwijdering, maar dan

Karikatuur over het uitzettingsbeleid van Nederland. De rol van het ministerie van BuZa die Sri Lanka veilig verklaarde, is zichtbaar. Bron: Collectie Persmuseum Amsterdam, *de Volkskrant*, BC C18/710 (31/5/1985) (Opland/ICN).

via India, zodat zij onderweg konden uitstappen. De UNHCR kreeg van Justitie te horen dat andere landen, zoals Australië, Frankrijk en de vs, ook erkenden dat de Tamils in het zuiden voldoende werden beschermd.

Net zoals bij de Turkse Christenen, ontspon zich een discussie tussen beslissers en voorpleiters over de mogelijkheid van repatriëring van Tamils en Iraanse asielzoekers. Actiegroepen, zoals Amnesty, en advocaten vonden de nationaliteit van asielzoekers bepalend (alle Tamils uit Sri Lanka konden niet naar hun land terugkeren), terwijl de Nederlandse overheid benadrukte dat repatriëring van niet-vervolgde Tamils mogelijk was.¹⁵⁹ Voorpleiters stelden dat de vervolging van de Tamils uitging van de Sri Lankaanse overheid of van aan de overheid gelieerde groepen. Daarom was er geen binnenlands vestigingsalternatief.¹⁶⁰ Amnesty schreef in 1986 dat in het zuiden in twee maanden tijd meer dan honderd Tamils waren gearresteerd wegens vermeende banden met Tamil extremisten.¹⁶¹ Volgens een Groninger toonden onafhankelijke rapporten aan dat geheel Sri Lanka onveilig was voor Tamils. De waarnemingen van de 'speurneuzen' van de commissie-Wijnaendts moesten volgens hem worden betwijfeld.¹⁶² In het persoonsdossier van een Tamil echtpaar betoogden de advocaat, de Sri Lanka Werkgroep en de actiegroep *Movement for Interracial Justice and Equality* dat hetzuiden van Sri Lanka niet veilig was voor Tamils.¹⁶³ De Sri Lanka Werkgroep

schreef dat het erop leek dat Wijnaendts alleen naar bewijs zocht dat er met de Tamils niets aan de hand was, terwijl juist veel Tamils het zogenaamd veilige zuiden ontvluchtten. De actiegroep sprak met personen die eerder waren geïnterviewd door Wijnaendts, maar die nu ontkenden dat terugkeer van Tamils naar Sri Lanka mogelijk was. In een ander herzieningsverzoek stond dat het rapport van de commissie-Wijnaendts zo algemeen was en door zoveel personen en instanties werd bekritiseerd, dat het niet nageleefd kon worden.¹⁶⁴

In veel herzieningsverzoeken zit een rapport van een vrijwilliger van de vvn die Sri Lanka had bezocht en met dezelfde personen sprak als de commissie Wijnaendts.¹⁶⁵ Deze informant was, volgens deze vrijwilliger, beloofd dat zij voor publicatie de inhoud van het rapport mochten controleren, maar dit was niet gebeurd. Volgens de vrijwilliger wezen zijn informanten de conclusies van dit rapport unaniem af. Zij vertelden hem dat zij het gevoel hadden dat de conclusies van de commissie Wijnaendts al bij voorbaat vaststonden. Een informant wees erop dat juist Tamils die terugkeerden uit het buitenland, bij een plotselinge toename van geweld problemen kregen, omdat niemand hen kon beschermen. Deze vrijwilliger ontkende dat Tamils migreerden van het noorden en oosten van het eiland naar het zuiden.

Reisroute en het land-van-ontvangstprincipe

Tamils

Beslissers en tegenpleiters verweten de Tamils dat zij zich niet vestigden in buurland India, waar ook veel Tamils woonden. Justitie was, net als bij Ethiopische asielzoekers, voorstander van opvang in de regio. Een justitiële ambtenaar merkte op dat als de Tamils 'echte politieke vluchtelingen' waren, zij vanuit India hun vrijheidsstrijd zouden voortzetten.¹⁶⁶ De politicus Bolkestein (vvd) vond het onaanvaardbaar dat Tamils hun toevlucht zochten tot West-Europa, terwijl er vijftig miljoen personen Tamil spraken in de Indiase deelstaat Tamil Nadu.¹⁶⁷ Een man wilde dat een deel van de Nederlandse ontwikkelingshulp naar Tamil Nadu werd gestuurd, zodat de Tamils daar konden worden opgevangen.¹⁶⁸ Volgens hem konden vluchtelingen in buurlanden beter integreren. In een herzieningsverzoek stond echter dat vestiging in India onmogelijk was, omdat daar 100.000 Tamils in mensonterende omstandigheden leefden.¹⁶⁹

Daarnaast ging het om de manier waarop de Tamils hun land hadden verlaten. Veel Tamils verlieten hun land via de internationale luchthaven te Colombo met een paspoort. Dit bewees volgens Justitie dat zij niet werden gezocht door hun autoriteiten. Daartegenover legde een advocaat uit dat de Sri Lankaanse overheid 'niet ongelukkig' was met het vertrek van de Tamils, zeker met dat van de jongemannen, omdat zij werden beschouwd als potentiële tegenstanders.¹⁷⁰ Dit was de reden, aldus deze advocaat, dat Tamils zonder problemen een paspoort kregen en zelfs in enkele gevallen een gratis ticket.

Een andere afwijzingsgrond was het land-van-ontvangstprincipe. Dit was belangrijk, omdat uitzetten naar West-Duitsland mogelijk was (en repatriëring naar Sri Lanka niet). In de nader gehoren legden de Tamils uit dat niet zij, maar hun reisagenten voor Nederland kozen.¹⁷¹ Een ambtenaar van wvc merkte op dat 99 van de 100 Tamils via West-Duitsland reisden en daar asiel konden aanvragen.¹⁷² Uit onderzoek van BuZa blijkt dat in 1984 slechts 20 Tamils rechte reeks uit Sri Lanka naar Nederland

reisden, terwijl er 529 via Duitsland reisden.¹⁷³ De politie van Roermond ving het bericht op dat in Duitse opvanghuizen Nederland werd afgeschilderd als een land waar Tamils asiel kregen en een uitkering.¹⁷⁴ In de persoonsdossiers is zichtbaar dat veel nadruk in de asielpcedure lag op de manier waarop Tamils vanuit Sri Lanka naar Nederland reisden.

De Tamil M. verzweeg tijdens het nader gehoor dat hij asiel had gevraagd in West-Duitsland.¹⁷⁵ In het herzieningsverzoek legde hij uit dat de Duitse overheid hem wilde uitzetten naar Sri Lanka. De commissieleden van de acv handhaafden de afwijzende beschikking vanwege het land-van-ontvangstprincipe. Niet veel later vertrok M. met onbekende bestemming. Ook het asielverzoek van het echtpaar R. werd afgewezen, omdat zij in Duitsland asiel hadden gevraagd.¹⁷⁶ Nadat zij het kort geding verloren, bood de Groningse Raad van Kerken hen kerkasiel aan.¹⁷⁷ De pastoor vond het verontwaardigend dat Justitie de uitzetting wilde doorzetten, ondanks de onrust, de angst en het leed dat hiermee gepaard ging. Het was inhumain dit echtpaar, dat al anderhalf jaar in Nederland verbleef, uit te zetten naar West-Duitsland.¹⁷⁸ Volgens de kerk waren bij dit gezin verwachtingen gewekt door het talmen van de Nederlandse overheid. Een vrouw uit Winsum schreef dat ze wist dat West-Duitsland Tamils repatrieerde. Dit stel ging als de uitzetting doorging een wisse dood tegemoet.¹⁷⁹ Het echtpaar vertrok uiteindelijk zelf naar Duitsland, nadat zij de beloften hadden gekregen dat Nederland hen terugnam, indien West-Duitsland zou besluiten hen uit te zetten.

Het derde geval, dat van de Tamil S., komt hier uitgebreid aan bod. Zijn zaak is belangrijk vanwege de grote commotie die ontstond in Lochem, toen uitzetting naar Duitsland dreigde. S. had voor zijn komst naar Nederland een aantal dagen (het exacte aantal was onduidelijk) in West-Duitsland verbleven. Duitsland ging akkoord met terugname, ook toen hij later toegaf dat hij slechts vijf dagen in dat land had verbleven.¹⁸⁰ Na aankomst in Nederland belandde S. in het asielpension in Lochem. Nadat Justitie hem naar Duitsland wilde uitzetten, werd het comité 'Vrienden van S.' opgericht, dat Justitie, de media en lokale autoriteiten met brieven bestookte. De 'Vrienden' legden uit dat S. niet in Duitsland om asiel had gevraagd, omdat hij wist dat dit land Tamils uitzette naar Sri Lanka. Zij wezen er ook op dat S. al anderhalf jaar in Nederland woonde. Bij uitzetting zou hij dus anderhalf jaar van zijn leven hebben verspeeld. De andere Tamils die in Lochem woonden, vonden het onbegrijpelijk dat een van hen werd uitgezet naar Duitsland. Dit duidde op willekeur, temeer daar de reisgenoot van S. wel een status had gekregen.

De advocaat van S. legde uit dat S. in West-Duitsland geen asiel had gevraagd, omdat hij vertrouwde op de keuzes van zijn reisagent, die Nederland voor hem uitkoos.¹⁸¹ In het herzieningsverzoek stond dat S. was opgenomen in de hechte groep Tamils in Lochem. Volgens zijn advocaat riep de verwijdering van S. niet alleen bij hen veel emoties op, maar ook bij de lokale bevolking. Tijdens het kort geding oordeelde de rechter dat aan het herzieningsverzoek van S. terecht schorsende werking was onthouden, gezien het land-van-ontvangstprincipe. Nadat S. het kort geding had verloren, boden de Raad van Kerken Lochem en de Stichting Solidariteit Lochem hem in oktober 1986 kerkasiel aan. Twee vrijwilligers legden uit dat zodra de politie kwam, zij een kerkdienst begonnen (het idee hierachter was dat een kerkdienst niet onderbroken mocht worden), zodat S. niet kon worden gearresteerd. Een volgend kort geding behandelde

in december 1986 de vraag of S. mocht worden uitgezet naar West-Duitsland. Nadat de rechter de afwijzing had geaccordeerd, besloot Justitie, om andere gevallen van kerkasiel te voorkomen, de uitzetting door te zetten.

21 Nederlanders, vooral afkomstig uit de omgeving van Lochem, schreven dat het onbegrijpelijk was dat S. moest onderduiken in een Nederlandse kerk.¹⁸² Een vrouw uit Lochem wist dat S. zijn 'paradijselijk eiland' niet voor niets inruilde voor dit 'koude kikkerlandje'. In vier brieven stond dat Justitie een ontmoedigingsbeleid voerde door S. uit te zetten naar Duitsland. Zijn reisroute was identiek aan de reisroute van andere Tamils. Dat juist S. moest vertrekken, was voor hen onbegrijpelijk. De bewoners uit Lochem hadden het over 'onze vluchteling' die een volwaardig lid was van de Lochemse gemeenschap. De staatssecretaris werd gevoelloos en harteloos genoemd. Tijdens deze Kerst kon zij 'een gebaar maken' en 'zich bezinnen' en eindelijk het gesol met S. staken. In zijn persoonsdossier zitten veertig kaarten met daarop de tekst 'S. moet blijven'.¹⁸³ Een enkeling voegde hier een persoonlijke boodschap aan toe. Het ging vooral om de verbondenheid van S. met Lochem en de onmenselijkheid van de staatssecretaris. 'Laat S. bij zijn vrienden blijven', 'Willekeur is schrijnend, dit is geen prestige zaak', 'Ik hou van S.' en 'Vindt u het rechtvaardig iemand die al twee jaar in Nederland woont nog uit te zetten?', stond er op de kaarten. Slechts één persoon was tegen de toelating van S.¹⁸⁴ Deze vrouw hoorde van een vriendin uit Lochem dat zij zich groen een geel ergerde aan de bezetting van haar kerk. Zij vroeg de staatssecretaris voet bij stuk te houden.

De burgemeester liet weten dat hij alleen opdracht verleende tot arrestatie van S., als ook de rechter in hoger beroep oordeelde dat uitzetting naar Duitsland mogelijk was.¹⁸⁵ Hij gaf als argument dat hij vreesde voor verstoring van de openbare orde in zijn gemeente. Deze rechter oordeelde dat Justitie S. naar Duitsland mocht verwijderen. Niet veel later, in juli 1987, vertrok S. inderdaad naar Duitsland. Een paar maanden later ontving Justitie een verzoek van S. om te mogen samenwonen met zijn Nederlandse verloofde, die hij had leren kennen toen hij ondergedoken zat in een kerk in Lochem. De politie liet weten dat aan de ware aard van deze relatie getwijfeld moest worden, want het ging mogelijk om een schijnhuwelijk. Volgens de politie was in de kleine kring van vrijwilligers gezocht naar een geschikte partner en diende zich slechts één kandidaat aan. Niet veel later ontving Justitie tien brieven die de echtheid van deze relatie bevestigden. Uiteindelijk verkreeg S. toestemming om zich bij zijn verloofde te voegen. Na aankomst in Nederland wenste S. nog altijd een zelfstandige status. Zijn nieuwe advocaat betoogde dat al zijn lotgenoten uit het pension te Lochem minimaal een C-status hadden. In 1991 kreeg S. dezelfde status omdat hij inmiddels zes jaar in Nederland verbleef. Het land-van-ontvangstprincipe was weliswaar nog altijd de succesvolste manier om asielzoekers uit Nederland te verwijderen, maar ook zij die verwijderd werden, keerden soms terug en kregen alsnog een status.

Iraniërs

Ook voor de Iraanse asielzoekers gebruikten de beslissers het land-van-ontvangstprincipe, omdat zij volgens hen asiel hadden kunnen aanvragen in Pakistan of Turkije, via welke landen zij naar Nederland reisden. Uitzetting naar deze twee landen

Protest tegen het terugsturen van 37 asielzoekers van Schiphol naar Turkije. De maskers worden gedragen om herkenning te voorkomen. De tekst op de maskers benadrukt dat het zowel in Turkije als in Iran niet veilig is voor Iraniërs. Bron: Fotocollectie Nationaal Archief, ANEFO (23/4/1985) (Vollebregt).

bleek echter moeilijk. Het voornaamste punt van discussie was of Turkije en Pakistan Iraniërs niet tegen hun wil repatrieerden. BuZa stelde in 1983 vast dat de Turkse overheid geen Iraniërs uitzette naar Iran. De UNHCR bevestigde dat Turkije het non-refoulement respecteerde (hoewel dit land het Protocol bij het Verdrag niet heeft ondertekend), maar dat het geen asiel verleende aan Iraniërs.¹⁸⁶ Niet veel later liet Amnesty weten dat Turkije zich niet hield aan het non-refoulementbeginsel: 53 Iraniërs waren recentelijk gerepatrieerd. De Nederlandse ambassadeur te Ankara bevestigde dat Turkije Iraniërs had uitgezet, maar dat waren geen vluchtelingen. Zij zouden in Iran geen vrees voor vervolging hebben gehad. Toen Justitie begin 1984 enkele Iraniërs naar Turkije wilde uitzetten, stak er 'een storm aan protest' op, aldus *Trouw*.¹⁸⁷ Na Kamervragen van Lankhorst (PFR) ging Justitie overstag en besloot tijdelijk geen Iraniërs naar Turkije uit te zetten.¹⁸⁸

Veel protest ontstond ook toen Justitie in 1985 37 Iraniërs terugstuurde naar Turkije kort na hun landing op Schiphol (zie de illustratie op de volgende bladzijde).¹⁸⁹ Volgens Justitie hadden de 37 op Schiphol geen asiel aangevraagd. Daarbij kwam dat Turkije zich volgens Justitie hield aan het non-refoulementbeginsel. De vvn diende een klacht in bij de Ombudsman, omdat de 37 niet de kans hadden gekregen asiel te vragen. De protesten namen toe nadat drie leden uit deze groep terugkeerden naar Nederland. Zij verklaarden dat zij wel degelijk om asiel hadden willen vragen en tegen hun zin in aan boord van het vliegtuig waren gezet. Er volgde een onderzoek naar

de gebeurtenissen op Schiphol. De Koninklijke Marechaussee verklaarde dat geen van de 37 Iraniërs de wens had uitgesproken asiel te vragen. Tijdens de terugvlucht naar Istanboel hadden zij niet over de gevaren in Turkije gerept.¹⁹⁰ Na terugkeer in Turkije hield de Turkse overheid hen een halve dag vast. Daarna werden zij vrijgelaten, aldus de politie.

Voorpleiters vonden dat Nederland door deze 37 Iraniërs niet tot de asielprocedure toe te laten, internationale verdragen schond.¹⁹¹ Vanuit Amsterdam bereikte Justitie het bericht dat 35 Iraniërs in hongerstaking gingen tegen het niet toelaten van de 37 Iraniërs tot de asielprocedure. Justitie ontving 30 postkaarten met de tekst 'stop killing in Iran'. Briefschrijfster Lies vroeg zich af of dit een nieuwe tactiek was van Justitie: 'mensen op Schiphol opwachten en direct terugsturen'. Inmiddels vroeg de advocaat voor 23 van de 37 Iraniërs een laissez-passer aan, gezien hun precaire situatie in Turkije.¹⁹² De Raad van State besliste, tegen de wens van BuZa en Justitie in, dat de 23 Iraniërs de gelegenheid moesten krijgen een asielaanvraag in te dienen. Niet veel later keerden zij terug in Nederland en dienden zij een asielverzoek in. Dezelfde problematiek speelde bij Iraniërs die voor hun komst niet in Turkije maar in Pakistan verbleven. In de zomer van 1985 zette Justitie enkele van hen uit naar Pakistan, omdat een ambtsbericht bevestigde dat Pakistan Iraniërs niet repatrieerde. Nadat in landelijke kranten foto's van deze Iraniërs in erbarmelijke omstandigheden waren verschenen, werd om toestemming voor hun terugkeer gevraagd.¹⁹³

Het was moeilijk om het land-van-ontvangstprincipe effectief als argument te gebruiken voor uitzetting naar niet-West-Europese landen. De Iraniër K., die sinds 1979 in India had gestudeerd, was daar betrokken geraakt bij de politiek.¹⁹⁴ Hij had India verlaten, omdat hij werd bedreigd door medewerkers van de Iraanse veiligheidsdienst. Tweede Kamerlid Van den Bergh (PvdA) hoorde van een Indiase parlementariër dat door K.'s uitzetting naar Iran of naar India Justitie zijn leven in de waagschaal legde. Justitie informeerde dit Kamerlid dat in India veel Iraniërs studeerden en dat er geen kans bestond dat K. werd teruggestuurd naar Iran. India weigerde echter K. terug te nemen. Gezien het feit dat India afviel als veilig land van ontvangst en gelet op zijn politieke verleden, kreeg K. de B-status.

Bij een andere Iraniër ging het om de duur van zijn verblijf in Turkije.¹⁹⁵ Justitie wees zijn verzoek af omdat hij naar eigen zeggen anderhalve maand verbleef in Turkije. In het herzieningsverzoek stond dat hij slechts een halve maand in Turkije verbleef. Het misverstand was ontstaan door een vertaalfout van de tolk. De rechter oordeelde dat Justitie gelijk had: het ging niet om de intentie of om de verblijfsduur in dit derde land, maar of er voldoende bescherming aanwezig was. Nadat deze Iraniër ook zijn hoger beroep had verloren, ging zijn advocaat in cassatie bij de Hoge Raad (de hoogste rechter), omdat in zijn ogen de wet onjuist was toegepast. De hoogste rechter oordeelde dat aan het beroep van deze Iraniër onterecht schorsende werking was onthouden, omdat intenties en duur van het verblijf in Turkije wel degelijk meespeelden bij het land-van-ontvangstprincipe. Niet veel later kreeg deze Iraniër bij een tussentijdse evaluatie de B-status.

De Iraanse student B. reisde via Pakistan en Zweden, waar hij asiel had aangevraagd, naar Nederland.¹⁹⁶ B. legde uit dat de Zweedse autoriteiten nadat ze zijn asielverzoek hadden afgewezen, hem op het vliegtuig richting Karachi zette. Bij de over-

stap op Schiphol besloot hij asiel te vragen in Nederland. Hij legde uit dat terugkeer in Pakistan gelijk stond aan de dood, omdat Iraniërs zonder pardon naar Iran werden uitgezet. Voor de ambtenaren van Justitie was het duidelijk: B. moest terugkeren naar Zweden of Pakistan. In de pleitnotities van de landsadvocaat stond dat Pakistan zich niet schuldig maakte aan refolement van Iraniërs.¹⁹⁷ Daarnaast was Zweden, volgens de landsadvocaat, een land van eerste ontvangst dat alle verplichtingen uit het Verdrag nakwam. De landsadvocaat wees erop dat de Raad van State het land-van-ontvangst-principe strikt hanteerde. Zo erkende de Raad van State bijvoorbeeld destijds dat de Ethiopische stedelingen het weliswaar moeilijk hadden op het Soedanese platteland, maar dat Soedan een veilig land van ontvangst was voor alle Ethiopiërs. Tijdens het kort geding werd gesteld dat Zweden en Pakistan veilige landen van ontvangst waren en dat niets erop wees dat B. in Iran *vrees voor vervolging* had.

In het pleitschrift voor het hoger beroep ging de advocaat in op wat er misging tijdens het nader gehoor.¹⁹⁸ Hij vond het rapport van nader gehoor van B. van slechte kwaliteit, onder meer omdat er geen advocaat bij het gehoor aanwezig was, het rapport pas na afloop van het gesprek werd opgemaakt en de tolk onjuist vertaalde. Volgens de landsadvocaat bestreed de advocaat het land-van-ontvangstprincipe niet en ook niet dat het asielverzoek van zijn cliënt ongegrond was, maar had hij slechts kritiek op de kwaliteit van het nader gehoor. Het nader gehoor was de basis voor de beoordeling van asielverzoeken, volgens de landsadvocaat. Het was, zo zei hij, niet moeilijk voor vreemdelingen die een dictatoriaal regime ontvluchtten, een verhaal te verzinnen dat, mits het geloofwaardig werd geacht, leidde tot een status. Hun uitlatingen waren immers niet te verifiëren. Verder besprak de landsadvocaat de rol van reisagenten. Hij vernam van een contactambtenaar dat twee Pakistani hadden toegegeven dat zij verhalen van handelaren hadden gekocht. Deze verhalen hadden ze vervolgens uit het hoofd geleerd. Een dergelijk pleidooi, niet van toepassing op deze Iraniër, leek bedoeld om het wantrouwen aan te wakkeren.

Tijdens het hoger beroep beoordeelde het Hof van de rechtbank in Amsterdam de klachten over het nader gehoor.¹⁹⁹ De rechter oordeelde dat de kwaliteit van het nader gehoor was gewaarborgd doordat een ervaren politieagent het gehoor afnam, een hulpverlener bij het gesprek aanwezig mocht zijn en er een tolkenklachtencommissie bestond. Het Hof bevestigde dat Zweden en Pakistan landen van ontvangst waren. De kans op toelating in Zweden was volgens de rechter reëel. De uitspraak van het hof was het laatste document in het dossier. Er zat alleen nog een kladje in waarop stond dat verwijdering naar Stockholm mogelijk was, maar toelating kansloos leek. Het lijkt erop dat B. uit de opvang verdween.

Vergelijking met asielbeleid andere landen

Het asielbeleid van andere landen was volgens de pleitbezorgers gastvrijer of strenger dan dat van Nederland. Dit was weliswaar geen zwaarwegend argument, maar is een argument dat valt binnen het frame waarbinnen kritiek op de Nederlandse asielprocedure wordt gegeven. De beperkte Nederlandse gastvrijheid werd afgezet tegen het beleid van andere landen. Volgens een herzieningsverzoek ontkende de West-Duitse overheid dat het Zuiden van Sri Lanka veilig was.²⁰⁰ Een advocaat voegde hieraan toe dat, omdat Tamils al begin jaren tachtig in West-Duitsland asielverzoeken indienden,

daar meer kennis aanwezig was.²⁰¹ Tot slot vond hij het ongewenst dat twee buurlanden *vrees voor vervolging* van een bepaalde groep asielzoekers verschillend beoordeelden. Een man uit Berkhout begreep niet dat Nederland asielzoekers uitzette naar West-Duitsland, terwijl dat land meer Tamils opving.²⁰² Een vrouw uit Oosterhout vond het onbegrijpelijk dat het Nederlandse vluchtelingenbeleid zo schril afstak bij dat van buurlanden, terwijl Nederland sinds mensenheugenis openstond voor asielzoekers.²⁰³

Beslissers en tegenpleiters vonden het belangrijk dat Nederland niet ruimhartiger was dan andere West-Europese landen, want asielzoekers reisden naar de landen waar de condities het gunstigst waren.²⁰⁴ Alleen Tamils die rechtstreeks naar Nederland reisden, kwamen voor toelating in aanmerking. Dit was volgens een ambtenaar 'gelukkig een niet zo'n bekend verschijnsel'.²⁰⁵ Justitie hield in de gaten of andere Europese landen Tamils naar Sri Lanka uitzetten. In 1985 was Denemarken, volgens Justitie, het enige land met een ander beleid. Daar kregen Tamils wel een B-status, terwijl landen als West-Duitsland en Zwitserland, net als Nederland niet erkenden dat de Tamils waren vervolgd, maar hen ook niet terugstuurden.²⁰⁶ Tegenpleiters waren boos dat Nederland het enige Europese land was dat Tamils niet terugstuurde, maar hen liet blijven op grond van valse verklaringen.²⁰⁷ Een vrouw wist dat de Tamils naar Nederland kwamen, omdat het beleid in andere Europese landen strenger was.²⁰⁸ Het asielbeleid van andere landen werd dus zowel door beslissers als door voor- en tegenpleiters ingezet

Beslissers wezen veel asiolverzoeken af, omdat een deel van het herkomstland van de asielzoekers veilig was (Tamils) of vanwege het land-van-ontvangstprincipe (Tamils en Iraniërs). De voorpleiters gebruikten landenrapporten van onafhankelijke NGO's om het land-van-ontvangstprincipe te ontkrachten. Hun kritiek was succesvol. Uitzettingen naar niet-Europese landen waren moeilijk te effectueren. Alleen uitzetting naar West-Duitsland bleek mogelijk.

Medemenselijkheid

Duur verblijf, mate van integratie en aanpassing

Procedures duurden vaak nog langer dan in de vorige periode. Het is dan ook niet verwonderlijk dat argumenten als 'integratie' en de 'duur verblijf' werden ingezet door voorpleiters. Asielzoekers wezen erop dat zij zich wilden aanpassen aan Nederland. Een groep Tamils in Nederland legde uit dat zij aansluiting zocht bij de lokale bevolking door het organiseren van informatieavonden en door deelname aan sportwedstrijden.²⁰⁹ Enkele Tamils schreven dat zij na een verblijf van twee jaar in Nederland weigerden te vertrekken.²¹⁰ Zij hadden Nederlands geleerd, Nederlandse vrienden gemaakt en waren gewend aan de Nederlandse levensstijl. Een Groningse schreef dat haar Iraanse huisgenote het recht had om te mogen blijven, omdat zij een bestaan in Nederland had opgebouwd, de taal had geleerd en een opleiding volgde.²¹¹ Beslissers wisten dat het moeilijk was asielzoekers te verwijderen die zich goed hadden aangepast aan Nederland. Nadat duidelijk werd dat de Tamils lang in de asielpensions moesten wachten, werden er wel activiteiten in de asielpensions georganiseerd, maar deze mochten niet op integratie zijn gericht.²¹²

Volgens voorpleiters – actiegroepen, advocaten en particulieren – ontmoedigde Justitie asielzoekers in Nederland te blijven door te talmen met het nemen van beslissingen. Een advocaat concludeerde dat Nederland de Tamils de meest minimale voorzieningen gaf, anders werd Nederland te aantrekkelijk.²¹³ Maar liefst 21 personen gebruikten de term *ontmoedigingsbeleid* in hun brieven. Een vertegenwoordiger van een actiegroep vertelde in *Trouw* dat het Nederlandse asielbeleid gericht was op ontmoedigen.²¹⁴ De Solidariteitsgroep Tamils protesteerde tegen de verwijdering van vijf Tamils, omdat Justitie de problemen van de asielzoekers ontkende en de Tamils zo wilde weggagen.²¹⁵ Beslissers meenden dat geen enkele Tamil een status moest krijgen, want de ‘stroom’ moest eerst stoppen. Dit kon alleen door niets te doen of enkele van hen terug sturen.²¹⁶ In een nota uit 1985 staat dat de enige maatregel die voorkwam dat *aanzuigende werking* ontstond, was om ‘voorlopig’ geen enkele positieve beslissing te nemen.²¹⁷ De literatuur bevestigt dat Tamils alleen tijdelijke bescherming kregen in de hoop dat zij vertrokken.²¹⁸ De vertragingstechniek leidde er inderdaad toe dat de instroom afnam en dat veel Tamils vrijwillig vertrokken.²¹⁹ Zo kondigde bijvoorbeeld de Tamil K. aan dat hij na drie jaar wachten er genoeg van had en zijn asielverzoek vrijwillig introk.²²⁰ Een Iraniër keerde na anderhalf jaar terug naar Iran omdat een vluchtelingenstatus uitbleef en hij zijn gezin niet mocht laten overkomen.²²¹ In brieven en herzieningsverzoeken had hij aangedrongen op een snelle beslissing, omdat zijn vrouw en kind in gevaar waren en omdat de Iraanse autoriteiten naar hem op zoek waren. Zijn advocaat schreef dat zijn cliënt een brief ontving waarin stond dat zijn vrouw een hartaanval had gekregen en was opgenomen in een Iraans ziekenhuis. Zijn advocaat legde uit dat de ouders van zijn cliënt mensen kenden in Iran die hem konden beschermen na terugkeer in Iran.

Het lange wachten rechtvaardigde voor voorpleiters verder verblijf. Een Leids echtpaar vond het onbegrijpelijk dat een Iraans koppel, met wie hechte vriendschap was gesloten, na 25 maanden nog geen uitspraak had ontvangen.²²² Alle asielzoekers die zo lang in de procedure zaten, moest Nederland collectief toelaten, volgens dit echtpaar. Een man uit Landgraaf vond het onrechtvaardig dat Justitie Tamils drie jaar liet wachten, terwijl het bekend was dat terugkeer onmogelijk was.²²³ In een petitie, gestuurd door een kerkbestuur, stond dat de gemeenschap al drie jaar ‘wel en wee’ met een kleine groep Tamils deelde en dat zij om humanitaire redenen recht hadden op een status.²²⁴ De advocaat van een Tamil wees er bij de acv op dat het tijd werd knopen door te hakken, want Justitie kon de beslissing in de zaak van zijn cliënt niet eeuwig voor zich uitschuiven.²²⁵ In zijn beroepschrift schreef hij dat de duur van deze zaak volstrekt onaanvaardbaar was en tot grote onrust en psychische problemen bij zijn cliënt leidde. De staatssecretaris erkende dat de procedures te lang duurden, maar hij weet deze aan de sterke toename van het aantal asielzoekers waardoor procedures verstopt raakten.²²⁶

De lange behandelingsduur van een asielverzoek kon resulteren in een status. Dit werd ook beleid. Begin jaren negentig werd vreemdelingen die minimaal vijf jaar in Nederland woonden, waren uitgeprocedeerd, en niet waren uit te zetten, verblijf toegestaan op grond van een gedoogdenregeling. Justitie sprak enigszins ironisch ook wel over een ‘*lustrum vrv*’.²²⁷ De lange duur van de procedure was soms ook te wijten aan fouten van ambtenaren. Een Iraans echtpaar bijvoorbeeld kreeg in december

1984 in eerste aanleg de B-status, maar Justitie verzuimde hen hiervan op de hoogte te stellen.²²⁸ In januari 1986 vroegen ze waarom zij jaren moesten wachten op de uitslag. Uiteindelijk kreeg deze familie pas in juni 1986 de beschikking uitgereikt.

In meerdere zaken bleek de duur van de procedure beslissend. Een zaak waarbij het element tijd een rol speelde, is de zaak van de in de inleiding van dit hoofdstuk genoemde Tamil C. De zaak van de Tamil U. is een ander voorbeeld. Hij arriveerde in Nederland in januari 1985.²²⁹ Nadat de acv de afwijzende beschikking tweeënhalf jaar later bevestigde, werd hem schorsende werking onthouden om zijn beroep in Nederland af te wachten. Zijn advocaat richtte zijn pijlen in een nieuwe brief op rechtsongelijkheid. Zijn advocaat bekritiseerde het 'dreiggedrag' van vreemdelingendiensten die Tamils vertelden dat zij werden uitgezet, maar deze dreigementen niet omzetten in daden. De onmacht van Justitie om Tamils te kunnen uitzetten, duidde er volgens hem op dat het zuiden van Sri Lanka niet veilig was. Dat aan het beroepschrift schorsende werking werd onthouden, was een beroep op een vertrouwd (en loos) recept: 'hoe onzekerder de vreemdeling is ten aanzien van zijn positie in Nederland des te eerder hij dit land verlaat.' De rechter oordeelde dat er geen reden was U. beroep op de Raad van State toe te staan.²³⁰ Een half jaar later diende U. een nieuw asielverzoek in. Een novum was dat zijn moeder liet weten dat U. door Sri Lankaanse militairen werd gezocht. Niet veel later boog de Raad van State zich alsnog over deze zaak en verwierp zowel het beroep op vluchtelingenschap als de verlening van een vtv. Er volgde een last tot uitzetting, maar toen de vreemdelingendienst Zwijndrecht belde in januari 1991, zei Justitie dat U. niet was uit te zetten, omdat het een oude zaak was. Na ruim vijf jaar wachten, kreeg U. een verblijfsvergunning, omdat 'bijzonder gewicht was toegekend aan humanitaire omstandigheden'.

Ook bij de zaak van de Iraniër T. speelde de duur van de procedure mee. Nadat T. zich begin 1985 had aangemeld en zijn verzoek eind 1986 was afgewezen, gebeurde er ruim twee jaar lang niets.²³¹ Inmiddels rondde T. het vwo af en kreeg hij een beurs om Informatica te gaan studeren. In het herzieningsverzoek stond dat T. goed Nederlands sprak en Nederlandse vrienden had gemaakt. De commissieleden van de acv bevestigden unaniem de afwijzende beschikking van Justitie. De zaak T. bereikte de Raad van State niet. In het kader van het Iraniër Project besliste een medewerker van Justitie dat T. het voordeel van de twijfel verdiende. Afgifte van de B-status was te billijken, gezien zijn succesvolle integratie in Nederland. Bovendien was terugkeer naar dit streng islamitische land na een jarenlang verblijf in Nederland moeilijk omdat hij, net als de Turkse Christenen uit de vorige periode, was verwesterd.²³²

Ook asielzoekers uit andere landen moesten lang wachten. Na twee jaar had een Syrische familie nog altijd niets vernomen van Justitie.²³³ Per brief lieten zij weten dat zij niet naar Nederland waren gekomen 'om hun buik te vullen met eten en te wachten op iets waar geen einde aan leek te komen'. De spanningen, veroorzaakt door het eindelijk niets doen, waren funest voor alle gezinsleden, zo bleek uit de brief. Weer twee jaar later voegde hun huisarts hieraan toe dat hij de ellende zag waaraan deze familie blootstond, omdat zij al zolang aan het wachten waren. Uiteindelijk kregen zij na viereneënhalf jaar wachten de C-status. Ook in de zaak van de Irakees B. gaf de lange procedure de doorslag. Hij was in april 1987 aangekomen in Nederland en in 1990 schreef hij dat het lange wachten een grote aanslag betekende op zijn lichamelijke en

geestelijke gesteldheid.²³⁴ Een arts stelde dat de medische klachten van B. verergerden en voortkwamen uit de weigering van Nederland hem te accepteren. Zijn advocaat merkte op dat B. zich na al die jaren volledig had aangepast en hij zicht had op een betaalde betrekking. In november 1990 dreigde de advocaat een klacht in te dienen bij de Ombudsman. Niet veel later ontving B. een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner, omdat B. inmiddels was getrouwd met een Nederlandse. Later kreeg hij de B-status, wat intern was gemotiveerd met de woorden dat 'het toch allemaal wel heel lang had geduurd'.

Traumatische ervaringen in land van oorsprong en medische situatie

Het lange wachten veroorzaakte leed, zoals zichtbaar was in de zaken van de Syriërs en de Irakees. Emotionele problemen kwamen ook voort uit de manier waarop Nederland asielzoekers opving. Het Diaconaal Bureau van de Gereformeerde Kerken maakte zich zorgen om Tamils, die geïsoleerd in pensions leefden en die door de uitzichtloosheid emotioneel en fysiek in de problemen kwamen.²³⁵ Een vrijwilligster, die veel Tamils kende, wist dat velen van hen door verveling en gebrek aan privacy geestelijk niet in orde waren.²³⁶

Tamils vertelden in de procedure dat enkele familieleden van hen door willekeurig geweld in Sri Lanka waren omgekomen. Het was onmenselijk hen terug te sturen naar een land waar familieleden waren vermoord. De Raad van State ging hier in mee. Weliswaar was er naar het oordeel van de Raad van State in dit soort zaken geen sprake van vluchtelingenschap, maar omdat directe verwanten slachtoffers waren van willekeurig geweld, was gedwongen terugkeer inhumain.²³⁷ Dit beleid drong door in de persoonsdossiers van Tamils. De vader en twee broers van de Tamil S. kwamen om het leven tijdens rellen in Colombo. S. kreeg op grond van de gewelddadige dood van zijn familieleden de C-status op humanitaire gronden.²³⁸ Ook een andere, niet-politiek actieve Tamil, kreeg op advies van de acv de C-status, omdat zijn vader was doodgeschoten door militairen. Terugkeer naar Sri Lanka kon daarom niet van hem worden verlangd.²³⁹

Nederlanders beschouwden de Tamils en de Iraniërs zelden als kwetsbaar. Bij de Iraanse asielzoekers ging het vanaf midden jaren negentig, dus toen repatriëring voor enkele Iraniërs reëel werd, geregeld over de grote aantallen zelfmoorden (of pogingen daartoe) onder uitgeprocedeerde Iraniërs.²⁴⁰ In een petitie lieten Iraanse asielzoekers weten dat veel van hen bij het RIAGG liepen en dat ongeveer honderd Iraniërs een zelfmoordpoging hadden ondernomen. Zij weten dit aan de onmenselijke, onprofessionele en onverantwoorde manier waarop Iraniërs werden behandeld. Een Haarlems kerkelijk gezelschap schreef dat vrijwel alle Iraniërs medicijnen gebruikten, omdat Justitie hen wilde uitzetten.²⁴¹

Het lange wachten zorgde voor medische klachten en het gevolg was dat in persoonsdossiers medische rapportages opdoken die, net zoals bij de 'restgroep' van de Turkse Christenen, beslissend waren in asielverzoeken, zoals de volgende voorbeelden laten zien. Volgens een arts maakte het authentieke verhaal van de Iraniër J. en zijn angst voor terugkeer naar Iran diepe indruk. Het was een gezonde en intelligente jongen, volgens de arts, en zijn littekens pasten bij de door hem genoemde mishandelingen.²⁴² Tijdens de evaluatie in het kader van het Iraniër Project kreeg hij op grond

van onder meer de medische rapportage de A-status. De Tamil X. was volgens zijn advocaat een 'geestelijk en lichamelijk wrak'.²⁴³ De geneeskundig inspecteur raadde aan zijn asielverzoek in te willigen, omdat X. verlamd raakte na een zelfmoordpoging en hij aan reuma leed. Niet veel later ontving hij de C-status op grond van medische indicaties. De Tamil Q. ontmoette in Nederland een pastoor, die Q. beschreef als edel en gezegend met een sterke religieuze overtuiging.²⁴⁴ De pastoor zag dat Q. leed onder depressies, psychische spanningen, schrikreacties, huilbuien, achtervolgingswaan en slapeloosheid, allemaal omdat de Nederlandse procedure zo lang duurde. De geneeskundig inspecteur bevestigde dat Q. een getraumatiseerde indruk maakte en dat zijn littekens en lichamelijke problemen afkomstig konden zijn van martelingen. De inspecteur had het over 'subjectieve en niet duidelijk objectiveerbare depressieve verschijnselen'. Justitie vond Q.'s medische situatie zorgelijk en stond verblijftoe.

In veel brieven over Iraanse asielzoekers ging het om hun kinderen, net zoals bij de Turkse Christenen. Een lerares Nederlands had het over de bleke gezichten van doodsbange Iraanse kinderen, die desondanks nooit een les misten.²⁴⁵ Iraanse kinderen, in een asielzoekerscentrum in Groesbeek, waren bang dat hun ouders in Iran werden gearresteerd en dat zij verder zonder hun ouders moesten leven.²⁴⁶ Een man uit Veere was boos dat Justitie de Iraanse kinderen eerst van het ene asielzoekerscentrum naar het andere liet verhuizen en daarna naar Iran wilde uitzetten.²⁴⁷ Vanwege de ervaringen van de kinderen had het gehele gezin recht op toelating.

Voorpleiters maakten ook gebruik van andere argumenten uit het *medemenselijkheid-frame*, zoals solidariteit met hen die het minder hebben, traditie- en Holocaustretoriek, christelijke normen en waarden. Deze waren minder zwaarwegend, maar zijn voor de overzichtelijkheid hier weergegeven. Door *solidair* te zijn met de Tamils kon Nederland, aldus de Sri Lanka Werkgroep, eindelijk iets terugdoen voor de armoede die mede op haar conto stond.²⁴⁸ Een briefschrijver uit Maarssen vroeg zich af waarom vluchtelingen in een rijk land als Nederland geen solidariteit ontmoetten.²⁴⁹ Volgens een vrouw uit Haren moest bij vaststelling van het asielbeleid 'barmhartigheid, medemenselijkheid, edelmoedigheid, begrip en ruimhartigheid' prevaleren boven economische en politieke belangen.²⁵⁰ Vanwege de onevenredige welvaartsverdeling moest volgens deze voorpleiters Nederland dus asielzoekers toelaten.

Enkele voorpleiters, maar minder dan in de vorige periode, maakten gebruik van de traditieretoriek. Zo schreef een man uit Maarssen dat de beroemde eeuwenoude Nederlandse traditie van gastvrijheid verloren ging.²⁵¹ Ook buitenlandse voorpleiters wezen op de Nederlandse gastvrijheid. Een Australiër kende Nederland als een gastvrij land, maar gezien de uitzetting van duizenden Iraniërs, herzag hij zijn mening.²⁵² Voorpleiters grepen ook in de periode 1984-1994 terug op de Holocaustretoriek.²⁵³ De Sri Lanka Werkgroep was woedend dat één van de leden van de commissie-Wijnaendts stelde dat de Tamils niet werden vervolgd zoals de joden.²⁵⁴ Toen enkele Iraniërs midden jaren negentig dreigden te worden teruggestuurd, ging het weer veelvuldig over de manier waarop Nederland de joden in de jaren dertig ontving.²⁵⁵ In een petitie is te lezen dat Nederland, na wat de joden was aangedaan, opnieuw een beschamend hoofdstuk toevoegde aan de geschiedenis.²⁵⁶ Een man uit Veere refereerde aan zijn jeugd toen hij in het illegale krantje *Trouw* las hoe joden van hun bed waren ge-

licht en gedeporteerd.²⁵⁷ Volgens hem leek dit sterk op wat er met de Iraanse asielzoekers gebeurde. Een anonieme brievenaar wierp tegen dat geen Nederlander tijdens de Tweede Wereldoorlog was gevlucht en dat alles was gedaan om de Duitsers schade te berokkenen. Direct nadat de ‘moffen’ vertrokken, begonnen de Nederlanders, volgens deze man, met hun ‘zieke lichamen’ aan de wederopbouw.²⁵⁸

Voorpleiters hadden het in de periode 1984-1994 beduidend minder vaak over *christelijke normen en waarden* of over de christelijke achtergrond van bewindsvoeders dan in de periode hiervoor. De niet-christelijke achtergrond van de asielzoekers leek hier een rol in te spelen. Een man uit Hoorn citeerde Jesajah (21: 14): ‘treedt de vluchteling met brood tegemoet, want zij zijn op de vlucht voor het zwaard’.²⁵⁹ Volgens een vrouw uit Dieren moest Nederland vanuit het christelijk geloof en de christelijke en humanitaire traditie die het CDA voorstond, mensen die het minder hadden toelaten.²⁶⁰ Het van oorsprong christelijke Nederland was toch niet zo harteloos geworden dat Iraniërs werden uitgezet, aldus een andere brievenaar.²⁶¹ Voor bekeerde Iraniërs of Tamils was terugkeer onmogelijk, aldus voorpleiters. Twee evangelisch gemeentes voegden hieraan toe dat Iraniërs die zich bekeerden tot het christendom in Iran zwaar werden bestraft door moslimfundamentalisten.²⁶² Een man en een vrouw schreven dat de staatssecretaris door God zou worden bestraft, als zij bekeerde Iraniërs uitzette naar Iran.²⁶³ Het was voor christenen onbegrijpelijk dat het van oudsher tolerante Nederland bekeerde Iraanse christenen wilde uitzetten naar een land waar hen vervolging door moslims wachtte.²⁶⁴

Een zaak waarbij bekering speelde, was die van de Tamil Y. Na aankomst in Nederland, begin 1985, bekeerde hij zich tot het christendom. Een ambtenaar liet weten dat hij ‘geen kans zag deze uitzonderlijk zwakke zaak’ in te willigen.²⁶⁵ De geloofsgenoten van Y. lieten weten dat hij na vier jaar onzekerheid een verblijfsvergunning verdiende. Daarnaast was hij een trouw kerkbezoeker en bevriend met zijn geloofsgenoten. De predikant wees erop dat terugkeer naar Sri Lanka funest was, want dan verloor hij alle steun van de kerk. Nadat Y. in 1989 zijn kort geding had verloren, dook hij onder.²⁶⁶ Dezelfde predikant liet Kamerlid Van der Vlies (SGP) weten dat deze jongen via ‘de wonderse weg der christelijke voorzienigheid’ in aanraking met het christendom was gekomen. Volgens de predikant brak hij met andere Tamils en met ‘wereldse vermakken’ en hoopte hij snel de doop te mogen ontvangen. Dit Kamerlid vroeg de staatssecretaris of het mogelijk was een hand over het hart te strijken. Justitie oordeelde dat Y. zich goed gedroeg, zijn ‘draai vond in de Edese geloofsgemeenschap’ en dat hij al jaren onder zware psychische druk stond. Zijn zaak was echter niet klemmender of anders dan die van andere Tamils, zodat de ‘hand over het hart strijken’ gevolgen zou hebben voor het uitzettingsbeleid. In een uiterste poging liet de predikant de koningin weten dat Y. een oprechte christen was die als hij terugkeerde naar Sri Lanka, werd afgesneden van geestelijke bijstand. Zijn advocaat blies Y.’s asielverzoek nieuw leven in door erop te wijzen dat Y. in Sri Lanka vijf keer was gearresteerd. Een brief van zijn neef bevestigde dit, aldus de advocaat. Justitie informeerde de Raad van State dat het onaanvaardbaar was dat Y. na een procedure van jaren opeens beweerde dat hij vijf keer was gearresteerd wegens betrokkenheid bij Tamil opstandelingen. Niet veel later, nog voordat zijn zaak in 1989 bij de Raad van State zou worden besproken, verliet Y. Nederland. In 1991 dook hij weer op en diende een nieuwe asielaanvraag in.

Zijn advocaat vond dat Y. dermate was ontworteld dat terugkeer naar zijn land onmogelijk was. Een memo van Justitie leerde dat Y. vanwege het tijdsverloop een humanitaire status kreeg.

Duidelijk is dat argumenten die gegroepeerd kunnen worden binnen het *medemenselijkheidframe* de doorslag gaven in zaken waarin beslissers, en voor- en tegenpleiters er niet uit kwamen. Argumenten uit dit frame creëerden dus speelruimte voor ambtenaren. Vooral de duur van de procedure en de duur van het verblijf in Nederland waren argumenten die het voor Justitie mogelijk maakten om asielzoekers toe te laten, meestal niet als vluchtelingen, maar door ze een B- of C-status te verlenen. Met tegenzin, werden vooral de Tamils na jarenlang verblijf toegelaten, omdat repatriëring niet mogelijk was en ook in de toekomst niet mogelijk leek.

Minder zwaarwegende argumenten

Vervolging

Tamils

Beslissers lieten ook in de periode 1984-1994 keer op keer weten dat asielzoekers niet waren vervolgd en dat hun verzoeken daarom werden afgewezen. Bij de Tamils speelde, net zoals bij de Ethiopische asielzoekers uit het vorige hoofdstuk, de vraag of zij die aan een burgeroorlog ontsnapten ook als vervolgd konden worden gezien. Justitie meende van niet, omdat tijdens een burgeroorlog er geen sprake was van individuele *vrees voor vervolging*. In februari 1985 verwachtte een ambtenaar dat 80 procent van de asielverzoeken van Tamils zouden worden afgewezen, omdat er geen sprake was van *vrees voor vervolging*.²⁶⁷ De UNHCR stemde, zoals gezegd, niet in met repatriëring omdat de Tamils zich in een *refugee like situation* vonden.²⁶⁸ Dat de UNHCR geen Tamils wilde uitzetten, zorgde er volgens Justitie voor dat de definitie van een vluchteling vaagde.²⁶⁹ Al vielen de Tamils niet onder de werking van het Verdrag, zij werden niet uitgezet, aldus een ambtenaar.

Uit een onderzoek blijkt dat Noorse ambtenaren eveneens worstelden met de vraag wat te doen met Tamils, die niet waren vervolgd in de zin van het Verdrag.²⁷⁰ Het ontsnappen aan een burgeroorlog was voor de Noren onvoldoende. Anderen, bijvoorbeeld familieleden van de asielzoekers, bleven immers achter in Sri Lanka. De vraag moest centraal staan of er sprake was van individuele *vrees voor vervolging*. Dit zou anders zijn dan bij de Oostblokvluchtelingen die toelating kregen alleen al omdat zij het IJzeren Gordijn waren gepasseerd.²⁷¹ 'Knarsetandend', omdat uitzetten niet mogelijk was, willigden de Noorse ambtenaren de verzoeken van niet-vervolgde Tamils in. De komst van de Tamils leidde ook in Nederland tot verhitte debatten en afwijzende beschikkingen, maar niet tot uitzettingen. Ook voor de Nederlandse Justitie was het 'Tamil-zijn' alleen onvoldoende voor een vluchtelingenstatus, omdat zij slechts slachtoffers waren van willekeurig geweld. Justitie benadrukte het 'singled-out' principe: het ging erom dat de Sri Lankaanse overheid speciale interesse had voor de asielzoekers. In veel beschikkingen in eerste aanleg stond de enigszins schimmige standaardoverweging dat er geen sprake was van 'persoonlijke op hem gerichte bovenmatige nega-

tieve of discriminatoire bejegening op in het Verdrag genoemde gronden'. De Raad van State²⁷² en de Hoge Raad²⁷³ bevestigden dat niet alle Tamils in Sri Lanka moesten vreesen voor vervolging.

Veel herzieningsverzoeken waren standaard. Dit was niet onverwacht, aangezien advocaten groepen cliënten hadden met dezelfde nationaliteit. In twee persoonsdossiers zaten herzieningsverzoeken die waren opgesteld voor vijf respectievelijk zeven Tamils.²⁷⁴ De advocaat legde uit dat, gezien de eensluidende bezwaren van zijn cliënten, hij een gezamenlijk herzieningsverzoek had opgesteld.²⁷⁵ Hij legde uit dat al zijn cliënten vreesden voor vervolging van de zijde van het Sri Lankaanse leger en de Tamil Tijgers. Daarnaast hadden alle Tamils gegronde vrees voor vervolging door de Sri Lankaanse autoriteiten vanwege hun politieke daden.

Alle Tamils die in Nederland asiel vroegen, koesterden individuele vrees voor vervolging, aldus de voorpleiters en de Tamils zelf. Alle jonge Tamilmannen behoorden immers tot de sociale groep die op grond van hun etniciteit en politieke overtuiging de kans liep op vervolging in Sri Lanka. In het rapport *Sri Lanka: disappearances* (1988) schreef Amnesty dat alle jonge Tamilmannen op geheel Sri Lanka risico's liepen.²⁷⁶ Volgens een advocaat behoorde zijn cliënt tot een sociale groep op grond van zijn leeftijd, sekse en afkomst, die willekeurig door de Sri Lankaanse overheid werd vervolgd.²⁷⁷ In het dossier van een jonge vrouw uit Sri Lanka zit een brief van de districtssecretaris, waarin hij verklaarde dat zij Sri Lanka had verlaten nadat in een busje nabij haar huis negen personen waren vermoord.²⁷⁸ Dit was de reden dat alle jeugdige Tamils uit die streek verdacht waren. Een advocaat merkte tijdens een zitting op dat de Sri Lankaanse autoriteiten alle mannelijke Tamils die hun land verlieten, beschouwden als terroristen en heroïnesmokkelaars. Dit maakte terugkeer onmogelijk.²⁷⁹ In het herzieningsverzoek van een andere Tamil staat dat alle jonge Tamilmannen overal in Sri Lanka werden vervolgd.²⁸⁰ Volgens de advocaat schrijft het Handboek van de UNHCR voor dat in een dergelijke situatie het niet aan een Tamil is om te bewijzen dat hij vrees voor vervolging had, maar dat de Nederlandse overheid moest bewijzen dat een Tamil geen vrees voor vervolging had. Advocaten wezen dus op de combinatie van religie, etniciteit, gender, leeftijd en burgerlijke staat en definieerden zo een sociale groep in overeenstemming met één van de Verdragsgronden.

Indien de acv Justitie adviseerde herzieningsverzoeken te handhaven, gebruikte Justitie in de nieuwe afwijzende beschikkingen de afwijzingsgrond dat niet alle Tamils in Sri Lanka werden vervolgd.²⁸¹ In deze beschikkingen stond dat de Sri Lankaanse regering geen maatregelen nam, gericht tegen alle jonge Tamilmannen. Weliswaar werden Tamils willekeurig opgepakt, aldus Justitie, maar hun detentie was vaak van korte duur. Uit vrees een precedent te scheppen, wilde Justitie niet erkennen dat alle jonge Tamilmannen voor vervolging hadden te vreesen.

Tijdens een zitting van de acv bleek dat de commissieleden het relaas van de Tamil A. niet overtuigend vonden.²⁸² Dat A. verklaarde dat hij zich in Nederland had aangesloten bij een Tamilgroep en daarom vreesde voor vervolging in Sri Lanka, was voor de commissieleden geen reden zijn verzoek in te willigen. Drieënhalve jaar na aankomst in Nederland boog de Raad van State zich over zijn zaak. In (wederom) een standaardbetoog²⁸³ liet Justitie weten dat niet alle Tamils gegronde vrees voor vervolging door de Sri Lankaanse overheid hadden, omdat 11,6 procent van de overheids-

functies door Tamils werden vervuld en ook twee Tamils ministersposten bezetten. Daarnaast was de Sri Lankaanse overheid bereid de Tamils te beschermen, wat werd bevestigd door de aanwezigheid van duizenden Tamils in het zuiden. De tegenstellingen tussen de Singalezen en Tamils werden niet door de overheid aangewakkerd, maar juist getemperd, aldus Justitie. In het beroepschrift van A. staat dat de Sri Lankaanse overheid niet alle Tamils bescherming kon en wilde bieden. Bovendien – en dit was een novum – vertelde A. zijn advocaat dat hij lid was van de Tamil Tijgers in Sri Lanka. Nog voor de rechter uitspraak deed, kreeg hij de C-status omdat zijn vrouw, die hem was nagereisd, een humanitaire status kreeg en hij recht had op een daarvan afgeleide status. De Raad van State behandelde later zijn verzoek om een A-status. De staatsraad erkende dat A. was gearresteerd, maar dat niets erop wees dat de arrestatie voortkwam uit zijn politieke activiteiten. Dat hij zijn lidmaatschap van de Tijgers zo laat naar voren bracht, deed ernstig afbreuk aan zijn betrouwbaarheid, aldus de Raad van State. De rechter oordeelde dat het 'onaanvaardbaar' was dat A. via politieke activiteiten in Nederland verblijf probeerde af te dwingen. De Raad van State wrong zich, zo blijkt, in allerlei bochten om A. geen vluchtelingenstatus te verlenen. Aangezien een afwijzing geen gevolgen gehad – A. had al de C-status – bleef het onthouden van een vluchtelingenstatus zonder gevolgen. De afwijzende beschikking van de Raad van State leidde dan ook niet tot protest.

Justitie kreeg het verwijt dat zij om haar afwijzende beschikkingen te rechtvaardigen, zich baseerde op onjuiste landeninformatie. Actiegroepen droegen rapporten van Amnesty en de VN aan om te laten zien hoe Sri Lanka omgingen met mensenrechten. Brievenschrijvers vonden dat de zorgvuldige en nauwkeurige landenrapportages van Amnesty onomstotelijk vaststelden dat in Sri Lanka alle Tamils in levensgevaar verkeerden.²⁸⁴ Volgens een advocaat waren 'alle ambtsberichten' gekleurd.²⁸⁵ Alleen wanneer Amnesty of de UNHCR bevestigde dat Sri Lanka veilig was voor Tamils, overwoog zijn cliënt terug te keren. Een Tamil liet weten dat andere rapporten unaniem concludeerden dat het niet veilig was voor Tamils in Sri Lanka.²⁸⁶

Iraniërs

Vrijwel alle Iraniërs beriepen zich op *vrees voor vervolging* op grond van hun politieke overtuiging. Een Iraans echtpaar verklaarde dat zij aanhangers waren van de Mujaheddin (een beweging waarvan de ideologie is gebaseerd op nationalisme, marxisme en de islam). Zij legden diverse documenten over, onder meer een getuigschrift van deze partij en een verklaring dat de man vier maanden gevangen had gezeten.²⁸⁷ Justitie ontkende vluchtelingenschap op grond van slechts een overweging: zij maakten niet aannemelijk dat zij in Iran moesten *vrezen voor vervolging* in de zin van het Verdrag. In het herzieningsverzoek bleek dat de man vier maanden in Iran had vastgezeten, wat volgens de advocaat duidde op politieke vervolging. De medewerker van Justitie meende in het kader van het Iraniër Project dat zij waren vervolgd op grond van hun politieke ideeën. De medewerker van BuZa liet weten dat, wanneer hij 'keek door een roze bril', hij akkoord ging met een A-status. Ook de Iraniër T. hoefde volgens Justitie niet te vrezen voor vervolging, omdat het niet aannemelijk was dat zijn politieke daden bij de Iraanse overheid bekend waren.²⁸⁸ Zijn advocaat ontkrachtte dit, want T.'s ouderlijk huis was overhoop gehaald in een zoektocht naar bewijzen tegen

hem. In het kader van het Iraniër Project kreeg T. alsnog de A-status, omdat zijn verklaringen over zijn politieke daden consistent waren en enkele familieleden om het leven waren gekomen door toedoen van de Iraanse overheid. Deze twee voorbeelden tonen dat beslissers *vrees voor vervolging* op verschillende momenten op andere manieren duiden. Bij de evaluatie van hun zaken speelde mee dat repatriëring onwaarschijnlijk was en dat het niet uitgesloten kon worden dat de Iraanse overheid haar onderdanen vervolgde.

Enkele Iraanse asielzoekers voerden aan dat zij werden vervolgd op grond van hun etniciteit. De Iraniër M., een Koerd, was zijn land ontvlucht omdat hij weigerde te vechten tegen Koerdische opstandelingen.²⁸⁹ Volgens zijn advocaat schonden de Iraanse autoriteiten de mensenrechten van de Koerden. Hij begreep volledig dat zijn cliënt niet tegen zijn eigen mensen wilde vechten. In het kader van het Iraniër Project kreeg hij het voordeel van de twijfel, omdat terugkeer van 'deze Koerd met politieke ideeën' niet was te verwezenlijken.

Ook in zaken van Iraniërs kreeg Justitie het verwijt dat de ambtberichten van BuZa onjuiste informatie bevatte. De Raad van Iraanse Vluchtelingen wist dat Justitie 'valse informatie' over de Iraniërs gebruikte om hun asielverzoeken af te wijzen.²⁹⁰ Een groep Iraniërs citeerde een Iraanse krant waarin stond dat vijf aanhangers van de Sjah waren opgehangen, en dat teruggekeerde asielzoekers straffen kregen tussen de twee en acht jaar.²⁹¹ Een Iraanse actiegroep vroeg zich af waarop BuZa zich baseerde, omdat intellectuelen, actiegroepen en mensenrechtenorganisaties allen concludeerden dat Iran onveilig was.²⁹²

De argumenten die kunnen worden gegroepeerd binnen het *vervolgingsframe*, laten zien dat voorpleiters stelden dat alle jonge Tamilmannen voor vervolging hadden te vrezen in Sri Lanka. Voorpleiters gebruikten de specifieke kenmerken van deze groep asielzoekers om uit te leggen dat het ging om vluchtelingen. Via landenrapporten, getuigschriften van politieke partijen en brieven van verwanten bewezen zij dat hun vrees gegrond was. Justitie ontkende dat alle Tamils gegronde vrees hadden voor vervolging. Wat ook opvalt is dat veel in de asielprocedure standaard was: Justitie en advocaten gebruikten in hun beschikkingen en herzieningsverzoeken standaardoverwegingen. Bij Iraanse asielzoekers was de discussie minder heftig. Vrijwel alle Iraanse asielzoekers voerden aan dat zij waren vervolgd op grond van hun politieke overtuiging. Justitie ging hier zelden in eerste instantie mee akkoord, maar ook bij Iraniërs bleek dat de aanhouder won. In het kader van het Iraniër Project kregen veel Iraanse asielzoekers het voordeel van de twijfel. Juist dit project gaf Justitie de kans zaken tussentijds geruisloos in te willigen. Dat Iraniërs waren vervolgd lag ook meer in de rede. Zij ontvluchtten een land dat werd geregeerd door fanatieke moslims. Bij Tamils was het verschil tussen goed en slecht minder duidelijk. Ontsnappen zij aan onderdrukking door wrede boeddhisten of waren zij juist de agressors?

De gedachtenwolk van minister-president Lubbers refereert aan zijn eerdere opmerkingen op televisie over palmbomen en het binnenlandse vestigingsalternatief voor Tamils. Bron: Collectie IISG Amsterdam, *De Waarheid*, BG H7/35 (21/5/1985) (Kafak).

Geloofwaardigheid

Tamils

Tegenpleiters betwijfelden de vluchtmotieven van Tamils. Een hoge ambtenaar stelde dat een deel van de Tamils zich om economische redenen in het Westen wilde vestigen. Hun zielige verhalen en leugens waren volgens hem bekend.²⁹³ Een andere topambtenaar meldde dat hij wist dat bij enkele tientallen procenten van de Tamils sprake was van bedrog.²⁹⁴ In het antwoord van Justitie aan een briefschrijver werd erkend dat zich tussen de asielzoekers 'pseudo-asielzoekers' bevonden die vanwege economische motieven naar Nederland kwamen. Zij werden 'vanzelfsprekend geweigerd'.²⁹⁵ De Tamils werden door tegenpleiters en in de media gelukszoekers, goudzoekers en economische vluchtelingen genoemd. Hieruit blijkt dat hun vluchtmotieven werden betwijfeld. Een briefschrijfster liet weten dat zij hoorde dat 80 á 90 procent van de Tamils naar Nederland kwam om hun levensstandaard te verhogen.²⁹⁶ Voor tegenpleiters was het duidelijk dat niet Sri Lanka afschuwelijk was, maar dat Europa vanwege de sociale voorzieningen aantrekkelijk was. Een Dordtse schreef dat de Tamils naar Nederland kwamen 'voor de heb'.²⁹⁷ Volgens haar gingen mensen die echt moesten vluchten naar buurlanden; zij vlogen niet de hele wereld over. Een man uit Terneuzen schreef dat het achterlaten van vrouwen en kinderen afbreuk deed aan hun *geloofwaardigheid*.²⁹⁸

De ongeloofwaardigheid van asielzoekers werd versterkt doordat zij zelden identiteit- en reisdocumenten overlegden. Daarnaast maakte het gebruik van reisagenten asielzoekers verdacht. Reisagenten zouden asielzoekers hebben ingefluisterd wat zij Justitie moesten vertellen. Hierdoor vertelden zij niet de echte redenen van hun vertrek. Soms kwam dit aan het licht. Een Tamil legde na jarenlang procederen uit dat hij eerder valse verklaringen op aandringen van zijn reisagent had afgelegd.²⁹⁹ Een poli-

ticus meende dat het ging om mensen die veel geld betaalden voor hun reis naar Nederland.³⁰⁰ Het ging volgens hem niet om arme mensen die berooid alles achterlieten, maar om personen die hun vlucht goed hadden voorbereiden. Een bekende uitspraak van minister-president Lubbers was veelzeggend. Voor hem was het onduidelijk 'wat deze mensen doen in een land dat ingericht is voor het houden van Elfstedentochten en niet het klimaat heeft om onder palmbomen te vertoeven'.³⁰¹ Niet alleen twijfelde hij aan hun vluchtmotieven, hij ging ook uit van culturele verschillen.

De politie van Roermond deed onderzoek naar de komst van Tamils. In het rapport stond dat smokkelaars of reisagenten langs de huizen trokken van welgestelde Tamils in Sri Lanka en aanboden de zonen naar Europa te brengen in ruil voor een huis of grond.³⁰² Volgens de politie gingen veel Tamils op dit aanbod in, gezien de economische problemen en de onveiligheid in het noorden van Sri Lanka. De politie concludeerde dat goed georganiseerde reisbureaus de Tamils naar Nederland brachten. *De Volkskrant* kopte in januari 1985 veelzeggend: 'Asielzoekende Tamils niet gevlucht. Lucratieve handel vermoed in mensen uit Sri Lanka.'³⁰³ De Nederlandse overheid vermoedde dat een grote criminele organisatie de reis van de Tamils regelde, volgens het krantenartikel.

Ook de dure reis vanuit Sri Lanka naar Nederland maakte de asielzoekers verdacht. Een Rotterdammer wist dat Tamils 20.000 gulden neertelden voor de reis, wat er, in zijn optiek, op wees dat het niet ging om arme, hulpbehoevende Sri Lankanen.³⁰⁴ De foto's in de krant bevestigden dit volgens hem: zij toonden goed doorvoede en goed geklede mannen met grote koffers en tassen. Een Leidenaar merkte op dat het voor de Tamils een grote en dure stap was hun land, familie, klimaat en cultuur achter te laten.³⁰⁵ In zijn optiek toonde dit dat het voor Tamils in Sri Lanka ondraaglijk was.

Ambtenaren in andere landen twijfelden ook aan de asielmotieven van Tamils. De Noren stuurden een medewerker naar Colombo om adressen, politieke activiteiten en verblijf in gevangenissen te controleren. Hij concludeerde dat in 70 procent van de zaken die hij onderzocht, sprake was van onjuiste informatie.³⁰⁶ Volgens hem waren de Tamils geen echte vluchtelingen, maar verlieten zij hun land in de hoop te profiteren van de Westerse welvaart. Een Nederlandse diplomaat in Colombo onderzocht ook de achtergronden van asielzoekers.³⁰⁷ De ambassadeur ging na of familieleden van asielzoekers waren overleden en of een asielzoeker ooit was opgenomen in een ziekenhuis nadat hij was gemarteld, zoals hij beweerde.

Justitie ontving geregeld informatie van tipgevers over de reisroute van Tamils. Een Tamil klikte dat twee Tamils in zijn asielpension reisagenten waren die de reizen van Tamils naar Nederland regelde.³⁰⁸ Een andere Tamil bekende dat de paspoorten waarop de Tamils reisden, na aankomst in Duitsland werden teruggestuurd. Daar werden ze gebruikt voor een volgende reis van Tamils. Een derde Tamil vertelde dat hij wist dat Tamils in meerdere steden asiel vroegen onder verschillende namen, waardoor ze meerdere uitkeringen ontvingen. Nog weer een andere Tamil schreef dat een man adverteerde in kranten op Jaffna dat hij een reis kon regelen naar Nederland. Een laatste Tamil schreef dat hij wist dat veel Tamils die in Nederland asiel vroegen al eerder in West-Duitsland en Frankrijk een asielverzoek hadden ingediend. Volgens hem kwamen ze naar Nederland nadat hun asielaanvraag was afgewezen of nadat hun uitkering was stopgezet. Hij legde uit dat zij terugkeerden naar West-Duitsland

nadat zij hun Nederlandse uitkering hadden geïnd. Dit soort tips versterkte de achterdocht bij Justitie.

Onderzoeken tonen aan dat Tamils soms inderdaad met onjuiste informatie kwamen. Een contactambtenaar sprak met vier Tamils die verklaarden dat zij samen in maart 1985 vanuit Sri Lanka vertrokken.³⁰⁹ De eerste Tamil gaf na lang aandringen toe dat hij al sinds september 1984 in Duitsland verbleef, maar naar Nederland was gekomen omdat hij hoorde dat daar de uitkeringen hoger waren. Deze Tamil vroeg de contactambtenaar: 'waarom kunnen wij niet in Nederland blijven, terwijl honderden Tamils eerst in West-Duitsland verbleven en daarna illegaal naar Nederland gingen?' Volgens deze ambtenaar was het mogelijk echt iets te weten te komen over de Tamils en 'soms ook wel de waarheid', maar dat kostte tijd. Het viel hem op dat voornamelijk de oudste zonen van boeren en middenstanders asiel vroegen. Zijn tolk legde uit dat de oudste zonen als pioniers naar Europa werden gezonden, zodat zij geld konden verdienen voor de achterblijvers.

Uit vrijwel alle persoonsdossiers blijkt dat de *geloofwaardigheid* van asielzoekers werd bediscussieerd. Een voorbeeld komt uit het persoonsdossier van de Tamil V. Justitie vond V. zeer ongeloofwaardig. Aanvankelijk verklaarde V. dat hij vanwege de algemene onlusten Sri Lanka was ontvlucht.³¹⁰ Uit het herzieningsverzoek bleek V. plots politiek zeer actief. De acv adviseerde Justitie vast te houden aan de afwijzing, omdat V. 'wazig' was in zijn verklaringen en de chronologie erin niet kon vasthouden. Ook de Raad van State vond in 1990 de verklaringen van V. weinig aannemelijk: bij de contactambtenaar vertelde hij dat hij niet politiek actief was, in het herzieningsverzoek stond dat hij veel propaganda maakte en tijdens de zitting van de acv vertelde hij dat hij alleen in zijn vrije tijd politiek actief was. Overigens was V. op dat moment spoorloos. In 1992 dook hij weer op. Justitie vond dat V. viel onder de gedoogdenregeling. Zijn verzoek om vluchtelingenschap was afgewezen, maar hij was niet te verwijderen naar Sri Lanka. Als Tamils niet vrijwillig vertrokken, kon Justitie niet veel anders dan hen uiteindelijk toelaten.

In het dossier van de Tamil R. en zijn vrouw trof ik een klikbrief aan.³¹¹ De klikker schreef dat dit echtpaar in Duitsland asiel had aangevraagd en dat de man jarenlang in Saoedi-Arabië had gewerkt. Volgens de klikker had het echtpaar interesse voor een lux leventje in Nederland. Tijdens het nader gehoor werd het duidelijk dat de ambtenaar R. niet vertrouwde. De ambtenaar citeerde R.'s tekst letterlijk om zijn twijfel te onderbouwen: 'ik ben vijf keer gearresteerd, oh nee het was vier keer.' Het gehoor van de vrouw besloeg minder dan een A4-tje. ook hier was duidelijk dat hij haar niet geloofde. Zo zei zij: 'ik kan niet zeggen of de politie bijvoorbeeld twee, vijf of tien of twintig keer naar mijn man vroeg.' Dit stel kreeg een visum voor de Bahamas en vertrok niet veel later uit Nederland.

De inhoud van de portemonnees van asielzoekers werd gecontroleerd. Het asielverzoek van de Tamil K. was afgewezen, omdat hij tegenstrijdige verklaringen had afgelegd en de politie Saoedi-Arabisch en Duits geld in zijn portemonnee had gevonden.³¹² K. verliet Nederland voordat zijn kort geding diende. De Tamil A. had ook vreemde valuta (Belgische franken) op zak, terwijl hij verklaarde rechtstreeks uit zijn land naar Nederland te zijn gereisd. A. legde uit dat hij vreemde munten verzamelde en deze franken onderweg van een medereiziger had gekregen.³¹³ Daarnaast had hij op het

aanmeldformulier genoteerd dat hij behoorde tot de ТЕЛО, terwijl hij later verklaarde de TULF te steunen. De contactambtenaar liet weten dat hij twijfels had over A.'s verhaal. Nadat A. een afwijzende beschikking had ontvangen, verliet hij de opvang.

Tamils voegden later in de asielprocedure nieuwe elementen aan hun asielrelaas toe. Dat zij later met nieuwe gegevens kwamen, deed afbreuk aan hun *geloofwaardigheid*. Uit het beroepschrift bleek dat de Tamil T. zijn advocate had verteld dat hij belangrijke activiteiten voor de oppositie in Sri Lanka had vervuld.³¹⁴ Zijn advocate legde uit dat T. slechte ervaringen had met de Nederlandse politie, die aanvankelijk weigerde zijn asielverzoek te accepteren en hem drie dagen opsloot. Daarnaast, zo legde de raadvrouw uit, kwam T. uit een cultuur waarin men niet openlijk sprak over politiek en problemen. De docente Nederlands van T. wist uit ervaring dat de Tamils nauwelijks durfden te spreken over wat zij meemaakten in Sri Lanka. Pas na lange tijd, nadat zij T.'s vertrouwen won, vertelde hij haar waarom hij was gevlucht. Niet veel later bleek T. de opvang te hebben verlaten.

Soms erkenden asielzoekers dat zij logen. De contactambtenaar stelde R. talloze vragen over Sri Lanka.³¹⁵ Hij moest de vlag tekenen en enkele cijfers in het Tamil opschrijven. Nadat de contactambtenaar R. vroeg de waarheid te spreken, verklaarde hij dat hij geen Tamil was en geen Sri Lankaan, maar een moslim uit India. Hij vertelde de contactambtenaar dat hij al geruime tijd door Europa zwierf. Hij had gehoord dat hij asiel kon vragen in Nederland, maar dan moest hij beweren dat hij Tamil was. R. keerde vrijwillig terug naar India.

Iraniërs

In opvallend veel zaken van Iraniërs ontstond twijfel doordat er grote verschillen zaten tussen de verklaringen, afgelegd tijdens het eerste gehoor, het nader gehoor en de verklaringen in het herzieningsverzoek. Beslissers twijfelden aan de *geloofwaardigheid* wanneer op essentiële punten het vluchtrelaas was veranderd. In maar liefst 43 van de 81 dossiers is te zien dat Iraanse asielzoekers hun politieke voorkeur of de politieke partij die ze ondersteunden, hadden gewijzigd. Dat zij pas later durfden te vertellen over hun politieke verleden kon een goede reden hebben. De volgende voorbeelden illustreren dit. Een Iraniër vertelde de contactambtenaar dat hij negatief in de belangstelling stond van de Iraanse autoriteiten, omdat hij zich in een rij voor de voedseldistributie laatdunkend had uitgelaten over de Revolutie.³¹⁶ In het herzieningsverzoek stond dat hij jarenlang een zeer actieve sympathisant was van een zwaar vervolgd marxistische beweging. Eerder verschaftte hij Justitie hierover geen informatie, omdat zijn geestverwanten hem hadden geadviseerd hierover zijn mond te houden. De Iraniër T. maakte het bonter. Tijdens het nader gehoor op Schiphol verklaarde hij dat hij vreesde voor vervolging, omdat hij een aanhanger was van de Sjah.³¹⁷ Volgens hem hadden mensensmokkelaars hem ingefluisterd dat dit verhaal het kansrijkst was in het koninkrijk Nederland. Volgens zijn advocaat en de vvn was hij echter een marxist. T. kreeg in eerste aanleg de B-status, dankzij een rapport van de geneeskundig inspecteur. Justitie onthield hem de vluchtelingenstatus, omdat zijn politieke activiteiten, van welke aard dan ook, niet waren te kwalificeren als gewichtig, nog afgezien van de vraag of zij bekend waren bij de Iraanse overheid.

Het relaas van de Iraanse politieagent N. veranderde eveneens drastisch tijdens de

procedure.³¹⁸ Tijdens het nader gehoor vertelde hij dat hij nooit politiek actief was geweest, maar dat hij was vertrokken omdat hij was gepakt tijdens het drinken van alcohol. In eerste aanleg werd het asielverzoek van deze 'alcoholgebruiker' afgewezen. Een maand later liet N. Justitie weten dat hij wel jarenlang politiek zeer actief was geweest in Iran, maar bang was om dit soort zaken aan ambtenaren te vertellen. Een nota van Justitie verraadde het dilemma: als zijn nieuwe versie kon worden geloofd, had hij recht op een vluchtelingenstatus, maar als de nieuwe feiten werden genegeerd, was N. af te wijzen als ongeloofwaardig. Er gebeurde echter niets. Drie jaar later bogen Justitie en BuZa zich weer over N.'s zaak en concludeerden dat de B-status het maximaal haalbare was.

Ook in het geval G. was er twijfel over de *geloofwaardigheid*. Volgens de vvn was de Iraniër G. tijdens het nader gehoor gespannen en verward, waardoor zijn verklaringen onjuist waren.³¹⁹ G. durfde volgens de vvn niet de waarheid over zijn politieke verleden te vertellen, omdat in Iran zoiets onmogelijk was. Een getuigschrift van zijn politieke partij bevestigde dat G. een actief lid was en actief oppositie had gevoerd tegen Khomeini. Een ambtenaar schreef dat hij G. niet geloofde. Zijn verklaringen liepen uiteen van deelname aan een demonstratie in 1979 tot 'zéér actief lid!' Niet veel later ontving G. een afwijzende beschikking. Twee anonieme en door Nederland erkende Iraanse vluchtelingen verklaarden dat G. 'een echte politieke vluchteling' was. Volgens hen wantrouwde hij aanvankelijk de Nederlandse autoriteiten, omdat hij jarenlang was vervolgd door de Iraanse overheid. Een universitair docent getuigde dat in de twee keer dat hij met G. gesproken had, hij geloofwaardig overkwam. Zijn advocaat voegde hieraan toe dat opposanten van het Iraanse regime altijd op hun hoede waren en daarom nooit gelijk open kaart speelden, maar eerst 'de kat uit de boom keken'. In het kader van het Iraniër Project vond Justitie de B-status toch gewenst, mede gezien het aantal mensen dat voor hem opkwam. BuZa vond dat G. recht had op een A-status, gezien de pleidooien van de docent, de vvn en Amnesty, of een afwijzing wegens ongeloofwaardigheid. Met het 'nodige voordeel van de twijfel' kreeg G. uiteindelijk de A-status.

Ook andere zaken werden door beslissers aangedragen die afbreuk deden aan de *geloofwaardigheid* van Iraniërs. De Iraniër M. vertrok onder zijn eigen naam per vliegtuig uit Iran. Hij kon dus geen vluchteling zijn, volgens Justitie.³²⁰ Het verweer luidde dat een invloedrijke kennis zijn paspoort had geregeld en dat deze kennis ook connecties had op het vliegveld. Telkens merkten beslissers op dat asielzoekers zich opzettelijk van hun paspoorten ontdeden en zo het onderzoek naar hun ware identiteit onmogelijk maakten.³²¹ Een Iraniër bijvoorbeeld, die via Pakistan en Thailand naar Nederland reisde, verscheurde vlak voor de landing zijn documenten. Deze handelswijze, die volgens Justitie door vele landgenoten werd toegepast, plaatste de Nederlandse overheid voor problemen, omdat het zo onmogelijk was om hun reisroute en identiteit vast te stellen en om na te gaan of zij in een ander land asiel hadden aangevraagd.³²²

Soms gaven Iraniërs toe dat zij logen. Tijdens het nader gehoor van een Iraans echtpaar verklaarden de echtelieden aanvankelijk dat zij politieke problemen hadden in Iran. Na lang aandringen, erkende de vrouw dat zij en haar man nooit problemen ondervonden.³²³ Het echtpaar legde uit dat zij op Schiphol spraken met Iraniërs en Afghanen, die hen vertelden dat als ze een gewoon verhaal vertelden, ze werden terug-

gestuurd en daarom bedachten zij een politiek verhaal. Haar man gaf toe dat zij naar Nederland kwamen omdat het niet uit was te houden was in Iran. Niet veel later verrok het stel met onbekende bestemming.

Tegenpleiters vonden de Iraanse asielzoekers niet geloofwaardig. Een vrouw uit Amersfoort schreef dat 'deze Iraanse mensen geen echte vluchtelingen' waren, omdat reisagenten duur waren en er reisdocumenten nodig waren; die kreeg je alleen maar wanneer je op goede voet stond met de overheid.³²⁴ Een briefschrijver uit Nieuwegein informeerde Justitie dat hij wist dat Iraanse vluchtelingen op vakantie gingen naar Iran.³²⁵ Hieruit bleek dat zij om andere redenen naar Nederland kwamen. Een anonieme briefschrijver uit Schiedam schreef (in het Arabisch) dat hij wist dat Iraniërs zonder dat zij problemen hadden in Iran alles verkochten en asiel vroegen in Nederland.³²⁶ Hun littekens waren niet het gevolg van martelingen, maar van een ongeluk of een operatie. Hij kende een Iraanse vrouw die beweerde dat haar man, dochter en kleinzoon waren vermoord, maar nadat ze haar status kreeg, bleek dat haar familie in Zweden woonde. Voorpleiters gebruikten overigens hetzelfde type argument. Indien Iraniërs geld hadden en een goed inkomen in Iran was hun *vrees voor vervolging* oprecht, want anders waren zij niet uit Iran gevlucht.³²⁷

Discussies over de *geloofwaardigheid* van asielzoekers namen in de periode 1984-1994 duidelijk toe. Beslissers en tegenpleiters twijfelden aan de reisroute en asielmotieven van de Tamils en de Iraniërs. Het vermoeden dat zij wilden profiteren van de Nederlandse welvaartstaat was overduidelijk aanwezig. Hun vermoedens werden bevestigd door tips van verklikkers over de achtergronden en reisroute van de asielzoekers. Bij Iraanse asielzoekers viel op dat zij vaak later in de procedure hun asielrelazen aanpassen of soms geheel wijzigden. Toch gaf gebrek aan *geloofwaardigheid* zelden de doorslag. Het bleek een rekbaar en glibberig begrip. Voorpleiters konden ongeloofwaardige asielzoekers omvormen tot geloofwaardige asielzoekers. Zij (vooral advocaten) slaagden erin het gebrek aan *geloofwaardigheid* niet beslissend te laten zijn.

Aantallen

De argumenten die vallen binnen het *aantallenframe* werden vrijwel alleen gebruikt door beslissers en tegenpleiters. Zij wezen op de komst van veel asielzoekers in korte tijd, die niet meer pasten in het overvolle Nederland. Justitie vond, evenals in vorige periodes, restrictief en streng beleid nodig, gezien de toename van het aantal asielzoekers, de kans op *precedentwerking* en de beperkte omvang van Nederland. Tegenpleiters gaven te kennen dat zij zich door de komst van die duizenden Tamils als een minderheid in eigen land gingen beschouwen.³²⁸ Nederland was een 'bomvol landje'³²⁹ en 'het volste land ter wereld'³³⁰. Opvallend was dat het bij Iraanse asielzoekers zelden ging over aantallen, terwijl tabel 14 laat zien dat zij zelfs met iets meer kwamen. Een man uit Terneuzen uitte zijn zorgen nadat hij vernam dat er op Schiphol iedere dag een Tamil asiel vroeg.³³¹ In kranten vormden de aantallen een belangrijk thema. Het *NRC Handelsblad* kopte: 'Tamils in taxiladingen naar Nederlands asieloord.'³³²

Volgens Justitie was restrictief beleid nodig, gezien de *omvang van de Nederlandse bevolking* en de daarmee samenhangende problemen op het gebied van werkgele-

genheid, huisvesting, gezondheidszorg en onderwijs.³³³ Dit zijn argumenten die ook in eerdere periodes veelvuldig werden gebruikt. Beslissers hadden het, wanneer het ging om de Tamils, over 'geheel uit de hand lopen' en een 'groeïende stroom binnengebracht door malafide reisorganisaties'.³³⁴ In juli 1984 had een medewerker van Justitie het over een 'enorme toestroom van illegale Tamils'. Het ging naar zijn zeggen om 150 Tamils.³³⁵ Begin 1985 was de staatssecretaris bezorgd over de komst van 60 á 80 Tamils wekelijks.³³⁶ Hij vertelde de Tweede Kamer dat alle middelen werden aangewend om het aantal te verminderen.³³⁷ Eind 1985 merkte een ambtenaar op dat het asielbeleid werd gekenmerkt door introductie van maatregelen die de komst van meer asielzoekers moest afremmen.³³⁸ Een methode die volgens hem werd gebruikt, was het toelaten van minder asielzoekers.

Voorpleiters bagatelliseerden de toename van het aantal asielzoekers in Nederland. Een man uit Heiningen was verbaasd dat de aantallen Tamils niet zo heel hoog waren, omdat hij door de media het idee kreeg dat Nederland 'overspoeld' werd met Tamils.³³⁹ Een 9-jarig meisje vond dat Nederland niet vol was en dat er veel flats in de Bijlmer leeg stonden waarin de Iraniërs konden gaan wonen.³⁴⁰ In het antwoord van de staatssecretaris aan dit meisje stond dat er best nog wel ruimte was voor mensen uit andere landen, maar dat Nederland niet genoeg ruimte had voor heel veel mensen uit andere landen en daarom mochten alleen zij blijven die hele goede redenen hadden. Voorpleiters erkenden dat Nederland vol was, maar voor hen was het toelaten van één specifieke asielzoeker geen probleem. Zo vond een Amsterdamse vrouw Nederland benauwend, maar er was voor deze ene hongerstaker met zijn twee prachtige dochters nog wel plaats.³⁴¹ Volgens de vvn hanteerde Justitie een ontmoedigingsbeleid, gekenmerkt door het zo veel mogelijk afwijzen van asielverzoeken met als doel te voorkomen dat meer asielzoekers naar Nederland kwamen.³⁴² Volgens een advocaat wilde Justitie het aantal Tamils, binnen de mogelijkheden van de Nederlandse democratie, reduceren.³⁴³

Beslissers vergeleken de komst van de Tamils met die van de Turkse Christenen in 1979 en 1980.³⁴⁴ Eerdere ervaringen, zo vertelde de minister van Justitie in de Ministerraad, leerden dat hoe langer asielzoekers werden gedoogd, hoe moeilijker het was hen terug te sturen. Hoewel hij dus ervaringen uit het verleden meenam, veranderde er niet veel: de asielverzoeken van asielzoekers werden afgewezen, maar ze bleven (als zij niet vrijwillig vertrokken) in Nederland.

Zoals in de gehele naoorlogse Nederlandse asielprocedure, ging het Justitie bij de toelating van asielzoekers ook nu om het voorkomen van *precedentwerking*.³⁴⁵ Justitie vond het problematisch dat niet was te voorzien hoeveel Tamils nog naar Nederland zouden komen.³⁴⁶ Een restrictief beleid was nodig, omdat Nederland anders aantrekkelijk werd voor nog meer Tamils. Dit was, zoals eerder vermeld, de reden dat speciaal asielbeleid voor Tamils werd ingevoerd. Vanuit Colombo rapporteerde de ambassadeur dat de Sri Lankaanse pers schreef dat al 3.000 Tamils asiel in Nederland hadden gekregen en dat voor hen speciale opvang was geregeld.³⁴⁷ Dit soort berichten fungeerde volgens hem als een uitnodiging voor duizenden Tamils om ook af te reizen naar Nederland. 'Asielronselars' gebruikten in hun campagnes dergelijke berichten om Tamils ervan te overtuigen dat Nederland de juiste bestemming was, aldus de ambassadeur. Voorpleiters bagatelliseerden de risico's van het scheppen van een pre-

cedent bij toelating van asielzoekers. Een briefschrijfster uit Zwolle snapte dat de regering bang was dat als haar protegé mocht blijven tientallen anderen zijn voorbeeld zouden volgen, maar deze man was echt in gevaar, benadrukte ze.³⁴⁸

De persoon

Sekse, huwelijkse staat en leeftijd

De Tamils waren ook verdacht, omdat vrijwel alleen maar mannelijke Tamils om asiel vroegen. In een ingezonden brief stond dat echte mannen streden voor de vrijheid en niet mopperden in een vreemd land.³⁴⁹ Een briefschrijver vroeg zich af waar de vervolgde kinderen, vrouwen en bejaarden bleven.³⁵⁰ Een man wilde weten of kinderen en vrouwen in Sri Lanka minder gevaar liepen, omdat alleen mannen om asiel vroegen.³⁵¹ Volgens hem zou je verwachten dat – net zoals bij een zinkend schip – vrouwen en kinderen eerst in veiligheid werden gebracht. Een vrouw legde uit dat juist mannen naar Nederland kwamen. Zij moesten geld voor de achterblijvers verdienen.³⁵² Later zouden hun vrouwen, kinderen, ouders en schoonouders volgen om te komen profiteren van Nederland Luilekkerland. Deze kritiek is opvallend want ook eerdere asielzoekers, de Turkse Christenen en Vietnamezen uitgezonderd, waren overwegend mannen. De Tamils beseften dat het bevreemding wakte dat amper Tamilvrouwen naar Nederland kwamen. In een folder legden zij uit dat het juist de mannen waren die gevaar liepen wegens hun vermeende betrokkenheid bij de Tamil Tijgers.³⁵³

Ook zouden Tamils niet kwetsbaar en zielig genoeg zijn. Een pastoor liet weten dat Nederlanders het niet op Tamils hadden, omdat ze niet zielig waren.³⁵⁴ Vietnamezen dobberden wekenlang rond in gammele bootjes, maar Tamils kwamen per vliegtuig. In zijn gemeente was de relatie tussen dorpelingen en Tamils afstandelijk. Dat kwam ook doordat de Vietnamezen met hun gezin kwamen en de Tamilmannen alleen.³⁵⁵ Een briefschrijver concludeerde dat iedereen die niet in lompen gehuld was en in een bootje rondreef niet deugde als vluchteling.³⁵⁶ Volgens een column in *De Volkskrant* hoefden de Tamils niet te rekenen op sympathie, omdat zij kwamen zonder jengelden, kinderen en omaatjes.³⁵⁷

Vrouwen en mannen werden door ambtenaren van Justitie als asielzoekers anders benaderd. Vrouwen kregen veel minder tijd om hun verhaal te vertellen. Het nader gehoor van de vrouw van een Tamil echtpaar was zeer kort, minder dan één A4-tje, terwijl dat van haar man bijna tien pagina's besloeg. De contactambtenaar merkte op dat hij de antwoorden van de vrouw achterwege liet als zij hetzelfde waren als die van haar man.³⁵⁸ De advocaat liet in het herzieningsverzoek weten dat in de Sri Lankaanse cultuur de vrouw een ondergeschikte rol innam, waardoor ze weinig wist over het politieke verleden van haar man. Of, en welke problemen zij had in Sri Lanka, liet ook hij onbesproken. Dit was natuurlijk wel belangrijk, want vrouwen die vluchtten konden andere asielmotieven hebben dan mannen. Twee jaar na aankomst legde een Tamilvrouw aan de acv uit dat zij eerder wilde vluchten, maar dat meisjes in haar cultuur niet alleen mogen reizen.³⁵⁹ Pas toen bleek dat een broer in Nederland woonde, kreeg zij van haar ouders toestemming te vertrekken. Aanvankelijk vertelde zij dat zij ernstige problemen in Sri Lanka had gehad, maar dat zij daar niet over wenste te spreken. Na enig aandringen, verklaarde zij dat zij twee weken in een legerkamp had ge-

zeten, waar zij samen met andere Tamilmisjes seksueel was misbruikt. Zij legde uit dat zij door schaamte, die voortkwam uit haar achtergrond, dit niet eerder had verteld. Op grond van haar verklaringen bij de acv kreeg zij de C-status. Zij was weliswaar geen vluchteling, maar het beleid bood de ruimte haar op andere gronden toe te laten.

In deze periode kwam er meer aandacht voor individuele vervolging van vrouwen in hun herkomstlanden. In de literatuur is vrij veel aandacht voor problemen die vrouwen in Iran ondervonden.³⁶⁰ Iraanse vrouwen, vooral als ze alleenstaand waren, maakten meer kans op een humanitaire status omdat het inhumain werd geacht alleenstaande, kwetsbare vrouwen uit te zetten. Een actiegroep besteedde in haar rapport specifiek aandacht aan de *vrees voor vervolging* van vrouwen in Iran.³⁶¹ De contactambtenaren moesten zich realiseren, aldus het rapport, dat in Iran vrouwen zich niet mochten verdedigen, waardoor ze mogelijk moeite hadden om zich te uiten. Iraanse vrouwen werden zwaar bestraft wanneer zij kledingcodes overtraden of betrokken raakten in een buitenechtelijke relatie. Een vrouwenzelforganisatie wees erop dat alle vrouwen in Iran werden gediscrimineerd.³⁶² Een Delftse begreep niet dat Nederland Iraanse vrouwen terugstuurde naar een land waar zij werden gestenigd of uitgehuwelijkt.³⁶³ Een voorbeeld, waarbij het specifiek om de *vrees voor vervolging* van vrouwen ging, was de zaak van een Iraanse die verklaarde dat zij in 1985 in Teheran op straat werd gearresteerd, omdat haar hoofddoek te ver naar achter zat en zij nagellak op had.³⁶⁴ Zij kreeg binnen een jaar de B-status.

Een zaak van een Iraanse van Armeense afkomst laat zien hoe het onderscheid tussen mannen en vrouwen doorwerkte in de asielprocedure.³⁶⁵ Volgens de vrouw kon zij in Iran niet studeren of werken gezien haar sekse en etniciteit. Justitie wees haar verzoek af, omdat het niet aannemelijk was dat zij problemen had met de Iraanse autoriteiten. Haar leraar Nederlands protesteerde, omdat zij ijverig was en door haar christelijke afkomst de Nederlandse cultuur goed aanvoelde en zich snel aanpaste. In het herzieningsverzoek stond dat zij niet alleen Armeense was, maar ook vrouw. Gezien haar christelijke achtergrond was zij gewend aan een gelijkwaardige omgang tussen mannen en vrouwen, dit in tegenstelling tot wat gebruikelijk was in de islamitische cultuur, aldus haar advocaat. Zij werd gediscrimineerd op grond van haar etniciteit en sekse, wat ervoor zorgde dat zij feitelijk vervolgd werd, betoogde hij. In het kader van het Iraniër Project kreeg zij de B-status. Justitie erkende uiteindelijk dat zij werd gediscrimineerd op school en op de arbeidsmarkt vanwege haar afkomst. BuZa stemde in met de B-status omdat het ging om 'een Armeense, westers georiënteerde vrouw'.

Pas eind 1992 werd het specifieke beleid voor alleenstaande minderjarige asielzoekers ingevoerd.³⁶⁶ Toch speelde eerder de *leeftijd* van asielzoekers ook wel mee. Een Iraniër kreeg in eerste aanleg een afwijzende beschikking omdat de activiteiten waaraan hij deelgenomen had, gezien zijn 15-jarige leeftijd, wel erg veelomvattend waren en dus ongeloofwaardig.³⁶⁷ Zijn advocaat stelde dat zijn cliënt op jonge leeftijd al politiek actief was en dat met hem vele scholieren tegen de Sjah hadden geprotesteerd. Bij de evaluatie, bleek het begrip *geloofwaardigheid* wederom rekkelijk: hij kreeg de B-status, omdat hij politiek actief was en Justitie en BuZa ervan overtuigd waren dat de Iraanse overheid hem zocht.

Karakter en gedrag

De beeldvorming over het gedrag van de Tamils was niet positief. Een man uit Zaandam wist dat de vreemdelingenhaat toenam, omdat er zoveel criminaliteit voorkwam onder asielzoekers.³⁶⁸ Nederlanders lieten in brieven weten dat asielzoekers waren betrokken bij heroïnesmokkel.³⁶⁹ Ook in hulpverleningskringen bestond het vermoeden dat Tamils hun reis betaalden door als heroïnekoerier dienst te doen.³⁷⁰ Het beeld van criminele asielzoekers strookte niet met de werkelijkheid. Slechts enkele Tamils werden veroordeeld wegens een zwaar delict, zo liet onderzoek van Justitie zien.³⁷¹

In 1986 richtten Tamils vernielingen aan in de asielpensions. Dit gedrag zorgde er volgens pastoor Gortworst voor dat Nederlanders Tamils beschouwden als ondankebaar.³⁷² Maar liefst 25 tegenpleiters wezen op het slechte gedrag van de Tamils. Dat het niet ging om koorknaapjes, bewees hun gedrag in Nederland, aldus een Rotterdammer.³⁷³ Een man uit Apeldoorn stelde dat de Tamils niets dan problemen meebrachten en geen enkele dankbaarheid toonden.³⁷⁴ Niet alleen waren zij ondankebaar, ze klaagden bovendien. De president van de Haagse rechtbank stelde dat Tamils 'klagerig' deden, omdat zij meenden dat Nederland een Luilekkerland was.³⁷⁵ De politie noemde in een rapport de Tamils terroristen, die verantwoordelijk waren voor het geweld in Sri Lanka.³⁷⁶ Ook de pers gebruikte deze term.³⁷⁷ De Tamilmannen kregen het verwijt dat zij een actieve rol speelden bij het conflict in Sri Lanka. Tamils waren geen willoze slachtoffers in de beeldvorming.

Voorpleiters onderkenden dat Tamils moesten opboksen tegen het beeld van profiteur, crimineel en gemaksvluchteling.³⁷⁸ Volgens een man uit Heiningen gebruikten niet de Tamils geweld, maar zochten zij tevergeefs met hun 'Singalese landgenoten' de dialoog.³⁷⁹ Volgens een pastoor waren de Tamils absoluut geen terroristen, maar omdat zij als gewelddadig werden afgebeeld, gaf dat problemen in de asielprocedure.³⁸⁰ Hij legde uit dat het ging om jonge en laagopgeleide mensen die opeens uit hun vertrouwde omgeving van familie en dorpen waren gehaald en in Nederland waren beland. Dit was volgens hem de reden dat zij wel eens iets oneerbaars deden.

In de zaak van de Tamil V. speelde gedrag ook een rol. V. werd niet lang na aankomst in Nederland opgepakt en veroordeeld wegens het bezit van heroïne. In zijn afwijzende beschikking stond onder meer dat hij een gevaar vormde voor de openbare orde.³⁸¹ Zijn advocaat liet weten dat V. niet zelf drugs gebruikte, maar dat hij in het bezit kwam van een geringe hoeveelheid heroïne door zuiver toevallige omstandigheden en daarom was vrees voor herhaling ongegrond. In het kort geding oordeelde de rechter dat het bezit van 3,72 gram heroïne de openbare orde niet in gevaar bracht. In het hoger beroep wees Justitie erop dat de geringe hoeveelheid heroïne aantoonde dat V. in contact stond met personen die gebruikten of verhandelden. Daarnaast was V. volgens Justitie gearresteerd, omdat hij verdacht werd van samenwerking met de 'terroristische LTTE, een organisatie waartegen een overheid mag optreden, zonder dat men zich schuldig maakt aan vervolging'. Tijdens het kort geding oordeelde de rechter dat V.'s verzoek om herziening niet kansloos was en hij raadde aan om aan V.'s asielverzoek alsnog schorsende werking toe te kennen. De acv adviseerde V. de B-status te verlenen, omdat repatriëring onmogelijk leek. Ondanks V.'s beroerde start in Nederland, zijn criminele verleden en zijn associatie met een terroristische organisatie, kreeg hij de B-status. Ook de Iraniër M. was op grond van de Opiumwet veroor-

deeld.³⁸² BuZa vernam van de Nederlandse ambassadeur te Teheran dat als M. naar Iran werd uitgezet en de autoriteiten van zijn veroordeling vernamen, hij terechtgesteld werd. Ruim een jaar later meende Justitie dat verblijfsbeëindiging onredelijk was, gezien het lange verblijf in Nederland en de reële kans op de doodstraf in Iran.

Iraanse asielzoekers hadden wat betreft karakter en gedrag wel een betere naam dan de Tamils. Een vrijwilligster pleitte voor toelating van twee Iraniërs aan wie zij les gaf. Zij noemde hen hulpvaardig, vriendelijk en beschaafd.³⁸³ Een andere vrijwilligster beschreef Iraanse asielzoekers als keurige, nette en beleefde mensen die naar hun land verlangden, maar die niet konden terugkeren.³⁸⁴

Bij Iraanse asielzoekers speelde mee dat zij werden bestraft in Iran vanwege hun asielverzoek in Nederland.³⁸⁵ Het vragen van asiel betekende verraad, aldus een actiegroep, waardoor terugkeer onmogelijk was.³⁸⁶ Hierbij kwam dat Tamils en Iraniërs waren betrokken bij politieke activiteiten in Nederland, waardoor, naar eigen zeggen, repatriëring onmogelijk was. Zo vertelde de Tamil F. dat hem na terugkeer in Sri Lanka vervolging wachtte, omdat hij in Nederland een functie bekleedde in een partij die streed voor de rechten van Tamils.³⁸⁷ De acv oordeelde twee jaar later dat F. geen vluchteling was, onder meer omdat het niet waarschijnlijk was dat de Sri Lankaanse autoriteiten op de hoogte waren van zijn politieke activiteiten in Nederland. Hij kreeg wel de B-status, omdat gezien zijn politieke profiel er humanitaire redenen bestonden die zich tegen zijn terugkeer verzetten.

Een Iraanse actiegroep schreef dat politiek bedrijven de Iraniërs in het bloed zat en dat zij daarom in Nederland doorgingen met het voeren van oppositie.³⁸⁸ Een Iraans echtpaar liet weten dat er bij de demonstraties van de oppositie, waaraan zij deelnamen in Nederland, 'Iraanse veiligheidsagenten' aanwezig waren die foto's namen van de demonstranten.³⁸⁹ Hierdoor konden zij onmogelijk terugkeren. De Iraanse S. verklaarde dat tijdens een demonstratie tegen mensenrechtenschendingen in Iran, zij werd geïnterviewd en dit op de Irakese televisie was uitgezonden.³⁹⁰ Gezien haar profiel kreeg zij de B-status op basis van 'opportunistische redenen'. Het was onduidelijk wat de ambtenaar hiermee bedoelde, maar hij leek te verwijzen naar de onmogelijkheid haar te kunnen verwijderen. Zijn overwegingen kunnen ook duiden op *réfugié-sur-place*: haar activiteiten in Nederland leidde tot vluchtelingenschap, omdat zij bij uitzetting naar Iran door deze activiteiten gegronde redenen zou hebben te vrezen voor haar leven.

Culturele achtergrond

Beslissers en tegenpleiters vonden het problematisch dat de Tamils uit een vreemde cultuur kwamen. Het anders zijn werd de Tamils nagedragen. Een ambtenaar van Justitie vond dat de Tamils in Nederland niet op hun plaats waren, omdat dit hun cultuur niet was.³⁹¹ Een Amsterdammer vond de Tamils 'anders' en volgens hem brachten zij ook vreemde ziektes mee.³⁹² Een pastoor legde uit dat de Tamils moeite hadden om zich aan te passen in Nederland omdat zij waren opgegroeid in een andere cultuur.³⁹³ Hun onbekende achtergrond, maakte hen onbemind. Nederlanders bezaten weinig kennis over het conflict in Sri Lanka, wat er toe bijdroeg dat zij minder steun van Nederlanders kregen, volgens de onderzoeker Geuijen.³⁹⁴ Op dit punt was er een verschil met eerdere asielzoekers, waarbij de kennis van Nederlanders over het land

van herkomst groter leek te zijn. Tegenpleiters wezen erop dat zij mensen kenden die op vakantie gingen naar het tropische eiland dat de Tamils ontvluchtten.³⁹⁵ Een man uit Almelo schreef dat er daar niets aan de hand was, omdat 14.000 Nederlanders jaarlijks met een touroperator op vakantie gingen naar Sri Lanka.³⁹⁶

Opvallend is dat er werd verwezen naar de historische banden tussen Nederland en Sri Lanka. Een Tamils echtpaar legde uit dat hun pastoor hen adviseerde naar Nederland te gaan omdat Sri Lanka vroeger een kolonie was van Nederland.³⁹⁷ Een andere Tamil hoorde op school dat de Nederlanders veel om Sri Lanka gaven toen het nog een Nederlandse kolonie was.³⁹⁸ Een Tamil wees erop dat de Nederlanders, omdat ze ooit Sri Lanka hadden bestuurd, de problemen van de Tamils begrepen.³⁹⁹ Een Tamil liet weten dat hij aannam dat hij in Nederland gastvrij zou worden ontvangen, omdat Sri Lanka door Nederlandse zendelingen was gekerstend.⁴⁰⁰ Door de aanwezigheid van Nederlanders in het zeventiende-eeuwse Ceylon te benadrukken, hoopten de Tamils op sympathie. Een pastoor beschreef uitgebreid in zijn boek de gebouwen en tradities in Sri Lanka die herinnerden aan de Nederlanders.⁴⁰¹ De hoofdpersoon in zijn boek hoopte op gastvrijheid in Nederland, maar 'de meeste Nederlanders wisten niet eens dat hun voorouders in Sri Lanka waren geweest. [...] Ik dacht dat ik gek werd, hoe kun je zoiets vergeten?'

Een voorbeeld van hoe de achtergrond van een asielzoeker positief kon uitwerken, was het relaas van een Iraanse filmregisseur. Hij verklaarde dat hij in Iran films maakte die het 'terroristische regime van de mullahs' aan de kaak stelde.⁴⁰² In zijn dossier zaten filmposters waarop zijn naam voorkwam en krantenartikelen waarin stond dat drie van zijn films waren verboden. Zijn advocaat schreef dat deze filmmaker leed onder de toegenomen censuur en voorstander was van vrije meningsuiting. Hij en zijn gezin kregen geen beschikking in eerste aanleg, maar ze kregen in het kader van het Iraniër Project 'zonder meer' de A-status.

Tamils kampten dus in tegenstelling tot Iraniërs met een negatief imago, als gevolg van hun cultuur en gedrag. Dat werd hen als groep nagedragen, maar in individuele zaken was dit negatieve imago niet beslissend. Dit is een belangrijke constatering: het imago van (bepaalde groepen) asielzoekers verslechterde, maar dit had nauwelijks gevolgen voor hun kansen op toelating.

Kosten en baten

Het enige argument, dat valt binnen het *kosten-en-batenframe*, en dat voor voorpleiters belangrijk was, was dreigen met of voeren van publieke acties ofwel inspelen op de *angst voor publieke onrust*. Amnesty wist dat de Nederlandse overheid gevoelig was voor de publieke opinie en daarom werd, evenals in de voorgaande periode, door kerken aangedrongen op het schrijven van brieven.⁴⁰³ Een vrouw uit Hengelo en een man uit Tinte hoopten op een niet te stelpen stroom van brieven, waardoor Justitie inzag dat het te strenge asielbeleid voor Tamils moest worden bijgesteld.⁴⁰⁴ Asielzoekers gebruikten de media om steun van het publiek te krijgen. Dit was goed zichtbaar in de acties van Iraanse asielzoekers. Via zit- en hongerstakingen verschenen vanaf midden jaren negentig hun acties en verhalen in de media.⁴⁰⁵ Zij hoopten dat het pu-

blik inzag dat uitzettingen onverantwoord waren en het de overheid op haar asielbeleid zou aanspreken.

Vanuit de gehele wereld kwam steun voor de acties van de Iraniërs. Zo eisten honderden Canadezen in een petitie dat aan de eisen van zitstakers werd voldaan.⁴⁰⁶ Een Amerikaanse mensenrechtengroep waarschuwde dat als de uitzetting van Iraniërs werd doorgezet er bloed kleefde aan de handen van de Nederlanders.⁴⁰⁷ De hongerstaking van de Iraanse familie N., een man en zijn twee dochters, maakte indruk op het publiek. Hun voorpleiters wezen erop dat dit gebroken gezin – hun moeder was omgekomen – toch niet voor niets weigerde te eten.⁴⁰⁸ Een brief uit Harderwijk benadrukte dat de hongerstaking bewees dat hun angst voor vervolging in Iran reëel was.⁴⁰⁹ Dit was geen chantage, maar pure wanhoop, aldus een docente.⁴¹⁰ In veel brieven ging het om aantallen zelfdodingen. Er werden aantallen van 20, 25 en 30 genoemd en er was sprake van 'vele', 'ontelbare' en 'een veelvoud' aan mislukte zelfmoordpogingen.⁴¹¹ Op een voorgedrukte ansichtkaart stond dat Iraanse asielzoekers wanhopig waren, wat bleek uit het grote aantal zelfmoorden.⁴¹²

Tegenpleiters vonden de Nederlandse regering zwak, omdat zij telkens toegaf aan de eisen van asielzoekers en actievoerders. Een vrouw schreef dat als 'je als asielzoeker lang en hard genoeg gilt, je alles gedaan kreeg'.⁴¹³ Als gevolg van dit geschreeuw nam volgens een Almelose vrouw het draagvlak voor asielzoekers bij haar en bij haar vrienden af.⁴¹⁴ Een vrouw uit Bennekom vond het zwichten voor chantage onacceptabel, omdat je dan alles kon afdwingen via hongerstakingen.⁴¹⁵ Een bejaarde Rotterdamse schreef dat zij de honger van de jaren twintig, de oorlog en de wederopbouw mee had gemaakt. Zij vond het onterecht dat Iraniërs toelating door zitstakingen wilden afdwingen. Nederlanders verlieten in 1940 toch ook het land niet.⁴¹⁶

Andere argumenten uit het *kosten-en-batenframe*, zoals de *situatie op de arbeidsmarkt*, *kosten van opvang en woningnood*, werden vrijwel alleen aangedragen door tegenpleiters. In 1985 merkte een vrouw op dat er in Haarlem 6.000 á 7.000 werkzoekenden waren. Opname van leugenachtige Tamils was volgens haar alleen al die om die reden onmogelijk.⁴¹⁷ De problemen op de huizenmarkt kwamen in opvallend veel brieven aan bod. Zo merkte de Haarlemse vrouw ook op dat de Tamils woningen van de Amsterdamse gemeente kregen, terwijl 'echte Amsterdammers' jarenlang wachtten op een woning.⁴¹⁸ Ook de kosten van opname van asielzoekers waren de tegenpleiters in de periode 1984-1994 een doorn in het oog. Zonder de asielzoekers waren er minder bezuinigingen nodig en dit was aldus een briefschrijver discriminatie van de 'gewone Nederlander' of de 'oude Nederlander'.⁴¹⁹ Nederlandse burgers werkten hard en betaalden veel belasting en dat ging allemaal op aan die gelukszoekers, die naar Nederland kwamen vanwege de goede sociale voorzieningen.⁴²⁰ Een vrouw uit Dordrecht vond het belachelijk dat de Tamils woningen en zaggeld kregen zonder dat zij daarvoor iets moesten doen.⁴²¹ Nederlanders moesten jaren werken om een wasmachine te kunnen kopen, terwijl de Tamils er een kregen en dat terwijl ze niets te doen hadden en hun 'wasje dus best met de hand konden doen'. Een anonieme bejaarde man noemde 'namens alle 60 plussers' het onbegrijpelijk dat in tijden van zware bezuinigingen miljoenen werd uitgegeven aan de Tamils. Dit ging ten koste van de bejaarden, die dit land hielpen opbouwen.⁴²² Het idee dat leefde bij een deel van het publiek was duidelijk. Tegenpleiters waren boos dat Tamils niets anders te doen hadden dan

de hele dag met hun handen in hun zakken te zitten op kosten van de Nederlandse belastingbetaler.

Ook *diplomatieke belangen* speelden nauwelijks meer een rol. Voorpleiters van Tamils en Iraanse asielzoekers vermoedden dat BuZa zich bij het opstellen van ambtsberichten liet leiden door economische belangen. Een Tamil liet weten dat het bij het Nederlandse asielbeleid niet ging om de situatie in Sri Lanka, maar om handelsbelangen en wapenverkoop aan Sri Lanka.⁴²³ Een Utrechenaar schreef dat de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven, die van Shell voorop, de inhoud van ambtsberichten beïnvloedden.⁴²⁴ Een Iraniër schreef met zijn eigen bloed een brief aan Justitie. Hij wilde hiermee laten zien dat Justitie het bloed van Iraanse asielzoekers vergoot en de oliebelangen liet prevaleren.⁴²⁵ Voorpleiters vonden het ongekend dat de oliedollars en de orders voor het Nederlandse bedrijfsleven belangrijker waren dan de levens van Iraanse asielzoekers.⁴²⁶ Justitie schreef als standaardantwoord dat economische relaties met de landen van herkomst geen rol speelden bij de behandeling van asielverzoeken.⁴²⁷

6.6 CONCLUSIE

In de periode 1984-1994 nam het aantal asielzoekers toe en het einde van de groei leek niet in zicht. Beslissers trachtten het aantal asielzoekers te verminderen door versoering van de opvangregeling, door asielverzoeken in eerste aanleg massaal af te wijzen en door het bewaken van de Nederlandse grens. Een gevolg was dat asielprocedures eindeloos lang duurden. Beslissers motiveerden de afwijzingen door te stellen dat Tamils en Iraniërs niet waren vervolgd, ongeloofwaardig waren of zich elders hadden kunnen vestigen. In de periode 1984-1994 bleef gedwongen repatriëring echter net als voorheen moeilijk. Er was duidelijk verschil tussen het beeld van een strenge overheid met een streng beleid, dat Justitie naar buiten bracht, en de mildere praktijk. Het asielbeleid bestond uit dreigen. Asielzoekers die ondanks meerdere afwijzende beschikkingen volhardden in een verblijf in Nederland, mochten blijven, zij het lang niet altijd als vluchtelingen. Dit asielbeleid, door voorpleiters ontmoedigingsbeleid genoemd, leidde tot een storm van protest. Bij de Tamils was het ontmoedigingsbeleid behoorlijk succesvol (in de ogen van beslissers), want meer dan de helft van de Tamils verliet Nederland vrijwillig. Bij Iraanse asielzoekers had het ontmoedigingsbeleid minder effect. Een reden zou kunnen zijn dat meer Iraniërs in eerste aanleg verblijf kregen. Personen van wie de verzoeken waren afgewezen, zagen dat veel landgenoten wel een status kregen.

Het was duidelijk dat de overheid, de media, de Nederlandse bevolking (voor zover in publicaties en brieven vertegenwoordigd) en politici geen positieve kijk hadden op de Tamils. De weerzin tegen toelating van asielzoekers werd in de periode 1984-1994 massaler dan ooit tevoren. Hierbij speelden de culturele achtergrond en het gedrag van vooral Tamils in Nederland een rol. Beslissers en tegenpleiters vermoedden dat zij Sri Lanka om economische redenen verlieten. Voorpleiters – dit waren opvallend vaak vrijwilligers – wezen erop dat alle jonge Tamilmannen op heel Sri Lanka werden vervolgd. De vluchtmotieven van Iraniërs waren eenvoudiger te duiden: zij ontsnap-

ten aan het geweld van islamitische fanatici. Bij Iraanse asielzoekers was het van meet af aan duidelijk dat terugkeer naar Iran niet was te verwachten. Toch wees Justitie in eerste aanleg meer dan de helft van hun verzoeken af. Voorpleiters lieten weten dat de Iraniërs uit een gegoede klasse kwamen en een mooie toekomst in Iran opgaven. Dit bewees dat de redenen voor hun vertrek serieus waren. Tamils moesten echter opboksen tegen het imago van profiteur en terrorist, dat werd versterkt nadat zij uit protest tegen de lange asielprocedure enkele asielpensions in brand hadden gestoken. De Tamils werden niet geportretteerd als slachtoffers of als helden, maar als ondankbare gelukszoekers en profiteurs.

Het uitgangspunt van de Tamils was beroerd: hun vluchtmotieven werden niet begrepen (en dus ongeloofwaardig gevonden) en meer beslissers en tegenpleiters dan ooit waren pertinent tegen toelating. Dit negatieve imago bleek niet onoverkomelijk. Na lange procedures werden de Tamils die het konden opbrengen om lang te wachten toch toegelaten. Doorprocederen had zin, omdat er een oplossing moest komen. Argumenten uit het *medemenselijkheidframe* boden een uitweg in zaken die waren vastgelopen. Dit waren zaken waarin Justitie niet erkende dat de asielzoeker was vervolgd en niet geloofwaardig was, maar de voorpleiters de mogelijkheid tot repatriëring afwezen. De persoonsdossiers laten zien dat het loonde om geduldig te zijn, zich te bekeren tot het christendom, vrienden te maken bij een cricketclub, en werk te vinden. Kortom, het devies was wachten en in contact zien te komen met Nederlanders. De toelating van de Tamils werd in het bijzonder gerechtvaardigd via verwijzing naar hun lange asielprocedures. Dit was het enige argument dat beslissers tot hun beschikking hadden om de Tamils toe te laten, die na vijf jaar wachten nog altijd niet konden worden gerepatriëerd. In vergelijking met de vorige periode was de speelruimte voor beslissers ingeperkt: alleen het argument van een *lange verblijfsduur*, in combinatie met het niet kunnen terugkeren, rechtvaardigde toelating.

De bewering van veel auteurs, dat in deze jaren slechts een enkele asielzoeker mocht blijven, is dus in tegenspraak met de uitkomsten van mijn onderzoek. Bronkhorst stelt dat in de periode 1983-1989 minder dan 2 procent van de Tamils een status kreeg.⁴²⁸ Dit percentage, dat berust op officiële cijfers van Justitie, geeft de uitslagen weer van de eerste beschikking. Het beeld van een strenge overheid was iets dat Justitie het publiek wilde laten geloven. Dit hoofdstuk laat zien dat wanneer een asielzoeker veel geduld had, dit geduld werd beloond met toelating. Justitie wilde, uit vrees voor een precedent en *aanzuigende werking*, niet dat dit bekend werd, want dit zou meer asielzoekers naar Nederland kunnen lokken. Zo kregen Tamils na vele jaren wachten geruisloos toelating, omdat verwijdering in de praktijk niet was te effectueren. Van de asielzoekers in de 82 persoonsdossiers, die ik bekeek in het kader van dit onderzoek, werden slechts drie Tamils tegen hun zin in uit Nederland (naar West-Duitsland) verwijderd.

Besslissers en tegenpleiters stelden dat zowel Iraanse asielzoekers als Tamils niet waren vervolgd in hun herkomstlanden. Voorpleiters maakten gebruik van landenrapporten van NGO's om aan te tonen dat alle Tamils in Sri Lanka en alle Iraanse politici moesten vrezen voor vervolging. Zij zetten zich zo af tegen de 'leugenachtige' ambtsberichten van BuZa. De discussies over vervolging kenden zelden een winnaar. Wel werden veel Iraniërs in het kader van het Iraniër Project 'met voordeel van de

twijfel' alsnog toegelaten. De individuele toetsing van oude zaken bood ambtenaren de speelruimte asielzoekers toe te laten. Argumenten die kunnen worden gegroepeerd in het *geloofwaardigheidframe* gaven hetzelfde beeld: tegenpleiters en beslissers vonden asielzoekers niet geloofwaardig en voorpleiters, niet geheel verbazend, wel. Dat veel Iraniërs hun verhaal wijzigden, maakten hen minder geloofwaardig. Het zorgde voor veel afwijzingen in eerste aanleg, maar de asielzoekers vertrokken niet. *Geloofwaardigheid* bleek een rekkelijk begrip. Het was alleen beslissend wanneer een asielzoeker toegaf dat hij loog, bijvoorbeeld de Indiër die deed alsof hij Tamil was, en het Iraanse stel dat toegaf niet politiek actief te zijn geweest. Andere argumenten, die beslissers gebruikten om asielverzoeken af te wijzen, vallen binnen het frame *kritiek op de procedure*: zij reisden niet rechtstreeks naar Nederland, en hadden dus elders asiel kunnen vragen (het land-van-ontvangstprincipe), of ze hadden elders in hun eigen land een verblijfplaats kunnen zoeken (binnenlands vestigingsalternatief).

Feitelijk veranderde er dus niet veel vergeleken met de vorige periode. Beslissers wezen op een afwezigheid van *vrees voor vervolging* en *geloofwaardigheid* en ze vonden dat asielzoekers elders hadden kunnen blijven. Deze combinatie van argumenten leidde, net als bij de Ethiopische asielzoekers uit de vorige periode die zich in het veilige Soedan konden vestigen, zelden tot het vertrek van de asielzoeker.

Beslissers en tegenpleiters gebruikten daarnaast argumenten uit het *aantallenframe* en *kosten-en-batenframe*. Het continue benadrukken van toegenomen of toenemende aantallen rechtvaardigde de introductie van strenger beleid, in hun visie. Voorpleiters bagatelliseerden de grote aantallen of erkenden dat veel vreemdelingen naar Nederland kwamen, maar vonden toelating van deze ene extra persoon mogelijk en gerechtvaardigd. De vrees voor een precedent speelde mee, maar nog belangrijker was de angst voor een *aanzuigende werking* waardoor er een 'vloedstroom' aan asielzoekers, die op een teken wachtten om naar Nederland te gaan, zou ontstaan.

Analyse van de persoonsdossiers laat zien dat er, net als in eerdere periodes, een gat was tussen het asielbeleid op papier en de praktijk. Het implementeren van beleid en van beleidswijzigingen was in de praktijk moeilijk. Het restrictieve beleid bleek in de praktijk papieren machtsvertoon. Justitie hoopte dat de strenge regelgeving potentiële asielzoekers zou afschrikken om naar Nederland te komen of dat het zij die al in Nederland waren ertoe zou aanzetten alsnog vrijwillig te vertrekken. Op grond van de asielwetgeving was het mogelijk om onderscheid te maken tussen asielzoekers die wel en die geen recht hadden op toelating, maar de wetgeving bood geen handvat voor wat er in de praktijk moest gebeuren met asielzoekers van wie het asielverzoek was afgewezen. Zij die het konden opbrengen om te wachten en niet uitzetbaar waren, werden toegelaten vanwege de lange verblijfsduur.

7 Conclusie: geruisloos inwilligen

7.1 BIJDRAGE VAN DEZE DISSERTATIE AAN HET DEBAT

In theorie reikt het Geneefse Vluchtelingenverdrag van 1951 (het Verdrag) al zestig jaar instrumenten aan om asielverzoeken te beoordelen. Na toetsing of een asielzoeker voldoet aan de definitie van een vluchteling uit dit Verdrag zou het mogelijk moeten zijn om de hoogopgeleide Oost-Europese dissident uit de jaren 1950 en de Tamil uit 1985 een vluchtelingenstatus te verlenen of niet. Kernelementen uit het Verdrag, vooral de definitie van een vluchteling en het non-refoulementbeginsel, zijn sinds de introductie van het Vluchtelingenbesluit in 1957, waarin het Verdrag werd geïncorporeerd, essentiële onderdelen van het Nederlandse asielbeleid. De inhoud van het Verdrag wordt nog steeds breed onderschreven, zoals blijkt uit de expliciete opname van het Verdrag in het regeer- en gedoogakkoord van het als restrictief bekend staande Kabinet-Rutte.¹ Asielwetgeving gaat ervan uit dat het mogelijk is asielzoekers te verdelen in twee groepen: zij die voldoen aan de criteria van het Verdrag (en dus toelating verdienen) en zij die dat niet doen (en dus geen recht op verblijf hebben).

Uit de analyse van bijna 500 persoonsdossiers van asielzoekers, die de basis vormden voor deze dissertatie, blijkt dat het Verdrag vooral werd gebruikt om asielzoekers af te wijzen, maar zelden om hen toe te laten. Pogingen tot toetsing leidden tot eindeloze discussies, waarbij asielzoekers en hun voorpleiters beweerden dat aan de voorwaarden van het Verdrag was voldaan, terwijl beslissers (ambtenaren van Justitie en BuZa) dit weerspraken. Verzoeken om toelating als vluchteling konden tot vier uitkomsten leiden: asielzoekers kregen een vluchtelingenstatus, ze kregen toelating op andere gronden, hun verzoeken werden afgewezen (en dan werden ze in principe uitgezet, maar lang niet altijd) of ze vertrokken vrijwillig uit Nederland (of er werd aangenomen dat ze waren vertrokken). Van de asielzoekers van wie de dossiers zijn bekeken, mocht ruim 70 procent uiteindelijk blijven (als vluchteling of op een andere grond). Dit percentage ligt aanzienlijk hoger dan schattingen van andere auteurs. Statisticus Han Nicolaas liet zien dat van alle asielzoekers in de periode 1991-2005, 42 procent asiel kreeg.² Cijfers over cohorten asielzoekers van voor 1991 bestaan niet. Nicolaas toonde ook aan dat hoe langer asielprocedures duurden – sommige duurden bijna tien jaar – hoe groter de kans was dat een verzoek werd ingewilligd. Dit na-ijl-effect komt slechts met een vertraging (of niet) in de cijfers tot uitdrukking. Dit verklaart waarom dat de slagingskans van de asielzoekers in mijn onderzoek hoger lag. Een andere verklaring is dat mijn selectie van bronnen het percentage heeft vertekend. Zij die doorprocedeerden geneerden aandacht en daarom werden hun dossiers eerder bewaard. Zoals hiervoor al opgemerkt maakten juist zij meer kans op verblijf.

De centrale vraag van deze dissertatie was door wie, hoe en waarom in de periode

1945-1994 de kansen op asiel op het discursieve niveau werden beïnvloed. Daarvan afgeleid waren drie deelvragen: wie had er of wilde invloed hebben op de uitkomst van de asielverzoeken, welke argumenten werden gebruikt en welke argumenten waren op welk moment succesvol, en wat is het verschil tussen het asielbeleid en de asielpraktijk? Het verschil tussen beleid en praktijk werd bepaald door de speelruimte of discretionaire ruimte, de ruimte die ambtenaren hadden om af te wijken van het beleid. Het ging dus om de vraag wie invloed had in de asielprocedure en hoe onderscheid werd gemaakt tussen echte vluchtelingen en onechte vluchtelingen, en om wat er gebeurde met de asielzoekers die niet werden toegelaten als vluchtelingen. Het asielbeleid was deze gehele periode streng, vooral op papier. Beslissers hadden de gehele periode 1945-1994 enige speelruimte bij het nemen van beslissingen waardoor ze van het strenge beleid (het niet toekennen van vluchtelingenstatussen aan alle asielzoekers die niet voldeden aan het verdrag) konden afwijken. De speelruimte die de beslissers hadden en hoe ze er gebruik van maakten, veranderde zoals deze dissertatie laat zien per periode.

Wat bepaalde de slagingskansen van asielzoekers? Slagen is – vanuit de optiek van asielzoekers en hun pleitbezorgers – toestemming verkrijgen om in Nederland te mogen blijven. Dat kan zijn met een vluchtelingenstatus, maar ook op andere gronden, zoals een humanitaire status of toelating voor arbeid. In het politieke debat wordt ervan uitgegaan dat er een verschil bestaat tussen vluchtelingen en niet-vluchtelingen. Het CDA geeft in zijn partijprogramma van 2010 aan dat de partij aan de ene kant een strengere selectie voorstaat, maar aan de andere kant dat Nederland moet blijven openstaan voor schrijnende gevallen.³ Dit is geen nieuw beleid: dit is wat er steeds is gebeurd in de periode 1945-1994. In het publieke debat wordt door politici de noodzaak voor streng en rechtvaardig beleid benadrukt ('streng doch rechtvaardig' is ook het motto van de IND). Deze dissertatie laat zien dat restrictief beleid niet was te handhaven. Het uitzetten van uitgeprocedeerde (zielige) asielzoekers stuitte op protest. Toch werd niet iedereen als vluchteling toegelaten. Veel asielzoekers, die beweerden dat zij waren vervolgd, moesten genoegen nemen met een andere status.

In de literatuur wordt 'slagen' veelal als synoniem gebruikt voor het krijgen van een vluchtelingenstatus. In het wetenschappelijke debat gaat het om de vraag waarom sommige asielzoekers wel en anderen geen vluchtelingenstatus kregen. In de verklaringen van wetenschappers staan drie factoren centraal die de kans op een vluchtelingenstatus bepalen: gegronde *vrees voor vervolging* (te herleiden tot de bepalingen uit het Verdrag), *geloofwaardigheid* en de komst van of vrees voor de komst van *grote aantallen* asielzoekers. Zij zochten de antwoorden vooral in meetbare factoren: nationaliteit, sekse, strengheid van asielbeleid en de economische omstandigheden (in herkomstlanden en in de landen waar asiel werd gevraagd). Zo werd berekend dat asielzoekers in kleine, dichtbevolkte landen minder kans maakten op asiel. Alle argumenten die werden aangedragen in de literatuur en in de persoonsdossiers heb ik gegroepeerd in zeven clusters van argumenten (frames) die werden gebruikt bij de beoordeling van asielverzoeken: vervolging, geloofwaardigheid, aantallen, kritiek op de asielprocedure, medemenselijkheid, de persoon van de asielzoeker en kosten en baten voor de Nederlandse samenleving. De relatieve invloed van ieder frame – dus hoe zwaarwegend dit type argument was – heb ik voor vijf periodes geanalyseerd: 1945-1956,

1956-1968, 1968-1977, 1977-1984 en 1984-1994. De periodes overlappen steeds met een jaar omdat er geen sprake was van harde breuken.

De eerste bijdrage van deze dissertatie aan het wetenschappelijk debat is dat, in tegenstelling tot wat algemeen wordt aangenomen, de kans op blijven lang niet altijd werd bepaald door argumenten die vallen binnen het *vervolgingsframe*, het *geloofwaardigheidframe* en het *aantallenframe*. De vijf hoofdstukken, die ieder een tijdvak omvatten, laten zien dat argumenten uit deze drie frames veelvuldig werden aangedragen, maar dat de invulling van de begrippen rekkelijk was en dat per periode het gewicht van dezelfde argumenten verschilde. Asielzoekers beweerden dat zij waren vervolgd in hun herkomstlanden, maar beslissers ontkenden dat meestal. Ditzelfde is te zien bij argumenten die vallen binnen het *geloofwaardigheidframe*. Beslissers en tegenpleiters vonden asielzoekers ongeloofwaardig, terwijl asielzoekers en hun voorpleiters beweerden dat ze de waarheid spraken. Deze argumenten gaven in veel van de persoonsdossiers die ik heb bestudeerd niet de doorslag. Het onthouden van een vluchtelingenstatus aan asielzoekers was mogelijk, maar het verwijderen van een asielzoeker was lastig. Om te ontsnappen aan deze patstelling mocht een groot deel van de asielzoekers op andere gronden blijven.

Ten tweede levert deze studie een bijdrage aan het wetenschappelijke debat rondom de 'gap-theorie'. Volgens de literatuur is er een verschil tussen het beleid en de uitvoering van het beleid. Dit verschil wordt verklaard vanuit conflicterende belangen van verschillende ministeries, voortslepende juridische procedures en de invloed van rechtspraak, de invloed van Europa en door te wijzen op de invloed van internationale verdragen waaraan beslissers waren gebonden. In deze dissertatie wordt een verklaring toegevoegd: het gat kan worden verklaard vanuit de onuitvoerbaarheid van het (asiel)beleid. De persoonsdossiers laten zien dat beslissers strikt waren en asielverzoeken afwezen, omdat zij meenden dat asielzoekers niet vervolgd waren en ongeloofwaardig, maar de praktijk bleek weerbarstig. Het probleem was dat uitgeprocedeerde asielzoekers niet altijd vertrokken en niet altijd werden uitgezet, zoals het beleid voorschreef. Analyse van de persoonsdossiers laat zien dat veel zaken van asielzoekers eindigden in een impasse. Het uitvoeren van streng beleid bleek een illusie. De enige aanvaardbare optie voor alle partijen was het alsnog (geruisloos) inwilligen van een verzoek, maar dan niet op basis van het Verdrag. Hier is de paradox zichtbaar van het Nederlandse asielbeleid. Feitelijk was de Nederlandse asielpraktijk betrekkelijk ruimhartig, maar het asielbeleid werd gepresenteerd als restrictief. Om toch aan de wens van (een deel van) het publiek te voldoen, werden asielverzoeken op andere gronden ingewilligd. De beslissers verdedigden dit besluit door erop te wijzen dat de humanitaire gronden in dit verzoek uitzonderlijk waren, zodat er geen sprake was van *precedentwerking* en *aanzuigende werking* werd voorkomen. Voorpleiters kregen het verzoek geen ruchtbaarheid aan de inwilliging van een zaak te geven. Om toelating toch acceptabel te maken, waren sterke argumenten nodig. Deze dissertatie laat zien dat argumenten uit de vier andere frames werden gebruikt om toelating alsnog mogelijk te maken.

Belangrijk was dat zij die mochten blijven als uitzonderlijk werden gepresenteerd. *Uitzonderlijkheid* was belangrijk maar tegelijkertijd lastig te gebruiken als argument. Deze ene Portugees kon gaan werken als schoonmaker, deze ene Turkse Christelijke

vrouw was getraumatiseerd en gebruikte medicijnen en deze Tamil wachtte al vijf jaar in Nederland op een besluit. De voorpleiters benadrukten dat het toch geen probleem moest zijn om één asielzoeker toe te laten. Het ging in dit soort betogen om één specifieke persoon: het ging bijvoorbeeld om Waver of om de Tamil X.⁴ Door erop te wijzen dat het slechts om één persoon ging, probeerden de voorpleiters de dreiging van het moeten toelaten van een grote groep (de *aanziugende werking*) weg te nemen. Uit de persoonsdossiers blijkt dat deze personificatiestrategie succes had. Het probleem met het argument *uitzonderlijk* was dat op het moment dat het succesvol werd toegepast – in de zin van dat een aanvrager mocht blijven – er meteen een volgend geval werd gepresenteerd, waarbij werd beweerd dat het vergelijkbaar was.

Onderscheid maken tussen individu en groep was belangrijk voor het winnen van een pleit. Ambtenaren van Justitie en BuZa waren gericht op de groep potentiële asielzoekers als geheel. Zolang het aantal niet te groot werd of zou kunnen worden – en zoals talloze voorbeelden in deze dissertatie laten zien, was groot een rekbaar begrip – waren er geen problemen. Beslissers en tegenpleiters gebruikten argumenten die vallen binnen het *aantallenframe*, wanneer de aantallen asielzoekers toenamen. In de gehele naoorlogse periode spraken beslissers over *precedentwerking* en *aanziugende werking*. Zij hadden het over ‘een vloed’, ‘een invasie’, ‘een sneeuwbal’ of over ‘duizenden anderen’ die op een teken wachtten om naar Nederland te komen. Zij noemden zelden namen van asielzoekers, maar ze hadden het over ‘die Turken’ of ‘die asielzoekers’, terwijl voorpleiters wel namen gebruikten. Zij gaven asielzoekers een gezicht door gedetailleerde beschrijvingen van wat hen overkwam in hun herkomstlanden en in Nederland.

Analyse van de persoonsdossiers laat verder zien dat eenzelfde soort argument op een andere manier door beslissers, voorpleiters en tegenpleiters werd ingezet in de asielprocedure. De werkloosheid onder Nederlanders nam toe, en dus moesten asielzoekers worden geweerd, volgens de tegenpleiters en beslissers, of er was veel werk en dus konden asielzoekers worden toegelaten, volgens de voorpleiters. Voor- en tegenpleiters vonden Nederland vol, maar de voorpleiters vonden dat een enkeling er nog wel bijpaste. Asielzoekers waren wel of niet geloofwaardig en wel of niet vervolgd. Juist dit soort argumenten bleken rekkelijk. Asielzoekers konden naarmate hun procedures verder doormodderden, veranderen in geloofwaardige en echte vluchtelingen.

Een derde en laatste bijdrage aan het debat heeft betrekking op (vermeende) crises en breuken, die in de literatuur over asiel een belangrijke plaats innemen.⁵ Politici en beleidsbepalers spreken herhaaldelijk over crises en nieuwe problemen wat ook door wetenschappers is overgenomen en onderschreven of onderbouwd. Dit had en heeft een functie. Door te wijzen op de komst van veel nieuwe asielzoekers werd de introductie van nieuw asielbeleid gelegitimeerd. Bovendien konden door introductie van nieuw beleid politici en anderen zich afzetten tegen ‘slap beleid’ van voorgangers. In tegenstelling tot hun voorgangers paktten zij de problemen wel aan. Deze dissertatie laat zien dat er veel veranderde in de asielmigratie. Er kwamen meer asielzoekers en asielzoekers waren niet langer vooral alleenstaande mannen, zoals dat gold aan het begin van de hier onderzochte periode, maar gezinnen. Ondanks deze veranderingen vallen vooral de overeenkomsten op in de manier waarop asielverzoeken in de naoor-

CONVENTIE VAN GENÈVE VLUCHTELINGEN VERDRAG 1951 EN UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS ARTIKEL 14

نظارات : چهارشنبه ۱۲ فوریه
محل حرکت : ایستگاه سنترال دن هاگ
زمان : ساعت ۱۲ بعد از ظهر

ENKELE IRAANSE SLACHTOFFERS VAN HET NEDERLANDSE REGERINGS-
EN JUSTITIEBELEID ZITTEN IN DE CENTRALE GEVANGENIS VAN KARACHI.
ZE ZIJN IN AUGUSTUS 1985, NA EEN MAAND VASTGEZETEN TE HEBBEN
OP SCHIPHOL, NAAR PAKISTAN TERUGGESTUURD.
OP DONDERDAG 13 FEBRUARI DIJNT HUN RECHTZAAK IN HOGER BEROEP.
DE STAATSSEKRETARIS VAN JUSTITIE HEEFT ECHTER IN DE TWEDE KAMER
VERKLAARD DAT ZE NIET TERUG MOGEN KOMEN.

WIJ EISEN DAT DEZE 5 IRAANSE VLUCHTELINGEN NAAR NEDERLAND
TERUG KOMEN EN HIER ASIEL KRIJGEN.

DEMONSTRATIE: WOENSDAG 12 FEBRUARI 1986

CENTRAAL STATION DEN HAAG OM 12.00 UUR
NAAR DE IRAANSE AMBASSADE & HET VREDESPALEIS

VOOR EEN RECHTVAARDIGE BEHANDELING VAN VLUCHTELINGEN!!

DE ORGANISATIE VAN IRAANSE POLITIEKE VLUCHTELINGEN.

چندی پیش ۵ تن از ایرانیان که از پاکستان به مقصد
هلند حرکت کرده و درخواست پناهندگی نموده بودند
در اگوست ۸۵ بعد از یک ماه بازداشت در فرودگاه به پاکستان
باز فرستاده شدند که تا کنون در زندان آن کشور بسر می برند .
در ۱۳ فوریه دادگاهی برای تصمیم گیری در این مورد در شهر لاهه
تشکیل می گردد .
ما خواستار برکت دادن این افراد و رعایت حقوق پناهندگی از طرف
دولت هلند می باشیم .
به همین جهت از شما می خواهیم که با شرکت فعال خود در نظارات
روز چهارشنبه ۱۲ فوریه ما را یاری رسانید .

کمیته دفاع از حقوق پناهندگان سیاسی ایرانی

De Actie Iran zet een kruis door het Vluchtelingenverdrag en de universele verklaring van de mens artikel 14. Met deze actie werd het failliet van het Nederlandse asielbeleid en asielwetgeving benadrukt. Bron: Collectie IISC Amsterdam, BC C21/148 (1986).

logse periode werden behandeld. Steeds opnieuw stelden voorpleiters dat Nederland van oudsher een gastvrij land was voor vervolgd, iets wat begon in de zeventiende eeuw toen de Hugenoten een gastvrij welkom kregen en werd voortgezet tijdens de hartelijke ontvangst van Hongaren, Chilenen en Vietnamezen. Geschiedenis was nog op een andere manier invloedrijk. Als Justitie dit asielverzoek niet inwilligde, zou deze ene asielzoeker overkomen wat de joden was overkomen, die tevergeefs in Nederland hun toevlucht zochten eind jaren dertig.

Asielbeleid werd vooral geschreven om asielzoekers af te wijzen en potentiële asielzoekers af te schrikken. Het gevolg was dat asielzoekers zelden een vluchtelingenstatus kregen, hoewel zij daarop recht meenden te hebben. Asielzoekers kregen gedurende de gehele periode 1945-1994 het verwijt dat zij in hun land geen *vrees voor vervolging* hadden, maar dat zij naar Nederland kwamen op grond van economische motieven. Om afwijzingen te rechtvaardigen, introduceerden politici en beleidsbepalers steeds nieuw asielbeleid, dat uiteindelijk niet zo nieuw bleek te zijn. Toen de vluchtelingen die het communisme ontvluchtten, de Portugezen, de Turkse Christenen en de Tamils in Nederland kwamen, presenteerde Justitie beleid dat erop gericht was hun aanvragen af te wijzen. Belangrijk was dat de nieuwe asielzoekers, in de ogen van de beslissers, niet in levensgevaar verkeerden en geen gegronde *vrees voor vervolging* hadden. Beslissers vreesden voor een toename van het aantal asielzoekers die op dezelfde gronden asiel vroegen. Dit was zichtbaar bij de beoordeling van asielverzoeken van uiteenlopende groepen zoals de Poolse asielzoekers (zeelieden die eind jaren veertig deserteerden in Nederland en asiel vroegen), Portugese dienstweigeraars, Turkse Christenen en Tamils. Iedere keer opnieuw wezen voorpleiters erop dat hun verzoeken ten onrechte werden afgewezen, omdat zij niet voldeden aan het op dat moment gangbare beeld van een vluchteling. Het waren geen anticommunistische helden, geen mannen of geen Oost-Europeanen. Dit anders zijn maakten hen verdacht.

7.2 VERANDERINGEN IN DE TIJD

De Nederlandse overheid vond Nederland in de gehele periode 1945-1994, met uitzondering van de tijd waarin gastarbeiders werden geworven, geen immigratieland. De gastarbeidermigratie werd nadrukkelijk gepresenteerd als uitzonderlijk en tijdelijk. Nederland was klein, overbevolkt, kende woningnood en regelmatig werkloosheid. Toelating van immigranten vond plaats omdat het niet anders kon. De Nederlandse overheid liet repatrianten uit Nederlands-Indië toe omdat ze de Nederlandse nationaliteit hadden, de werving van gastarbeiders was noodzaak voor de economie en asielzoekers kregen toelating als zij echte vluchtelingen waren.

De tijdgeest had nadrukkelijk invloed op de asielprocedure en op de manier waarop speelruimte kon worden ingezet. In tijden van economische bloei was de toelating van asielzoekers geen groot probleem. In tijden van economische neergang werd ervoor gepleit de toelating te beperken, maar dat bleek een weinig effectief argument. Prachtig zichtbaar was dat in de naoorlogse periode het beeld van de vluchteling die recht had op toelating veranderde, terwijl de wetgeving niet veranderde. In de eer-

ste decennia na de oorlog waren vluchtelingen mannen die eigenhandig oppositie voerden tegen communistische regimes. Langzaam veranderde de vluchteling in een slachtoffer en werden vluchtelingen steeds vaker vrouw of kind.

In de periode 1945-1956 werden de woningnood, de wederopbouw en de komst van honderdduizenden repatrianten uit (voormalig) Nederlands-Indië gebruikt als argumenten om asielzoekers te weren. Kort na de oorlog waren argumenten uit het *kosten-en-batenframe* en de nationaliteit van asielzoekers zwaarwegende argumenten. Voorpleiters stelden dat enkele asielzoekers een bijdrage konden leveren aan de economie via participatie op de arbeidsmarkt. Bij asielzoekers die Oost-Europa ontvluchtten, was repatriëring vrijwel onmogelijk. Toch concludeerden de beslissers lang niet altijd dat de Oost-Europese asielzoekers in levensgevaar hadden verkeerd in hun herkomstlanden. Argumenten uit de frames *vervolging* en *geloofwaardigheid* werden gebruikt om het verzoek om een vluchtelingenstatus af te wijzen.

In de periode 1956-1968 nam het belang van de toenemende werkgelegenheid toe. Nederlandse economische belangen waren, getuige het gebruik van argumenten uit het *kosten-en-batenframe*, in deze periode zwaarwegend. Tot en met de behandeling van de verzoeken van Portugese dienstweigeraars speelde de arbeidsmarkt voor de speelruimte een dominante rol. De asielzoekers die kwamen, waren door hun kenmerken (jong, alleenstaand, man, werkwilleg) gemakkelijk op te nemen in de arbeidsmarkt. Al concludeerde Justitie dat een asielzoeker om economische redenen om asiel had gevraagd, en niet was vervolgd, dan nog mocht hij blijven – zij niet als vluchteling – zolang hij maar niet bejaard, spion of crimineel was. Daarbij kwam dat de nationaliteit van asielzoekers in deze periode repatriëring nog altijd vrijwel onmogelijk maakte. Veel asielzoekers beriepen zich op vrees voor vervolging in hun Oost-Europese land vanwege Republiekvlucht. Zij vreesden voor bestraffing na terugkeer in hun land, omdat zij zonder toestemming te laat terugkeerden.

Dit veranderde in de periode 1968-1977. Toen de werkgelegenheid voor ongeschoolde arbeiders afnam, werd deze speelruimte ingeperkt. De arbeidsmarkt kon niet langer makkelijk asielzoekers opnemen die in de ogen van beslissers geen vluchtelingen waren. Economische neergang bemoeilijkte de zoektocht naar het vinden van een oplossing voor uitgeprocedeerde asielzoekers die niet konden worden gerepatriëerd. Daarbij kwam dat de herkomstlanden van asielzoekers veranderden. Zij ontvluchtten landen met rechtse Europese regimes, waarmee Nederland diplomatieke relaties onderhield. Het hoofdstuk over de Nieuwe Vluchtelingen zien dat eind jaren zestig toelating van asielzoekers opeens een belangrijk onderwerp werd in het publieke debat. Protest en gekrakeel waren nodig en nuttig. De gezamenlijke tocht van een Portugese asielzoeker, een lid het Angola Comité, een Kamerlid en een journalist naar de vreemdelingendienst illustreert het ontstaan van nieuwe en invloedrijke coalities. Kamerleden werden ingeschakeld door hun achterban en zij stelden vragen over het lot van individuele asielzoekers. De Portugese asielzoekers werden afgeschilderd als helden, omdat zij zich tegen de koloniale oorlog keerden. Hun heldhaftige imago bemoeilijkte hun uitzetting. De asielzoekers uit deze periode mochten vrijwel allemaal blijven. Zwaarwegend bleek opnieuw de situatie op de arbeidsmarkt, maar beslissend waren ook *persoonsgebonden argumenten*, zoals leeftijd en huwelijks staat.

In de periode 1977-1984 vormden Turkse Christenen en Ethiopiërs de grootste

groepen asielzoekers. Beslissers meenden dat zij geen *vrees voor vervolging* hadden of konden terugkeren naar een eerder land van ontvangst. In dit tijdvak werden argumenten uit een geheel nieuw frame belangrijk: het *medemenselijkheidframe*. Na zeer lange procedures, waarin het duidelijk werd dat uitgeprocedeerde asielzoekers Nederland niet vrijwillig verlieten, werd vaak alsnog toelating verleend omdat asielzoekers vernederlandsten, christenen waren of getraumatiseerd. In de periode 1984-1994 werd de speelruimte van ambtenaren beperkter. Opnieuw werden de verzoeken van asielzoekers afgewezen, en opnieuw bleek dat zij die het konden opbrengen om te wachten, veel kans maakten op succes. Zwaarwegend was dat asielzoekers van wie het asielverzoek was afgewezen, niet uitgezet konden worden. Het belangrijkste argument in deze periode bleek de *duur van de procedure* te zijn. Na een jarenlang verblijf in Nederland werd repatriëring niet langer wenselijk of billijk geacht.

De ambtenaren van Justitie en BuZa opereerden niet in een vacuüm. Journalisten, politici, actiegroepen en wetenschappers lieten weten wat er in hun optiek met een asielzoeker moest gebeuren. Voorpleiters gaven ruchtbaarheid aan zaken van asielzoekers van wie het verzoek was afgewezen. De persoonsdossiers uit de periode 1945-1994 laten op microniveau zien hoe de beslissers omgingen met de druk van voorpleiters. De druk blijkt uit het grote aantal brieven dat Justitie uit alle hoeken en gaten van Nederland ontving, vooral wanneer uitzetting een asielzoeker of een groep asielzoekers bedreigde. In de periode 1945-1994 veranderde wie er voor asielzoekers in de bres sprong, maar vrijwel alle asielzoekers bleken steun te krijgen en hun pleitbezorgers hadden invloed. Wanneer een nieuwe groep asielzoekers arriveerde, verschenen er nieuwe voorpleiters, met andere argumenten op het toneel. De specifieke kenmerken van asielzoekers bepaalden hoeveel steun de groep kreeg waartoe zij behoorden. De anticommunisten van achter het IJzeren Gordijn ontvingen hulp omdat er een gemeenschappelijke vijand werd gevonden in het communisme, de Portugezen werden geholpen omdat zij net als hun voorpleiters, streefden naar een einde van de koloniale oorlog in Afrika, en in het verlengde daarvan in Vietnam, en de Turkse Christenen ontvingen hulp uit kerkelijke hoek. Groepen asielzoekers die midden jaren tachtig Nederland binnenkwamen, hadden geen logische voorpleiters. De Tamils zochten naar een connectie. Zij rekenden, tevergeefs, op toelating, gezien de koloniale banden tussen Sri Lanka en Nederland. Na de jaren tachtig daalde het aantal voorpleiters. Het waren nu vrijwel alleen vrijwilligers, advocaten en andere asielzoekers, die brieven schreven. Een verklaring lijkt dat asielzoekers werden gehuisvest in asielzoekerscentra, waardoor ze minder vaak met Nederlanders in contact kwamen.

In de periode 1945-1994 werden geleidelijk steeds meer taken vervuld door de ambtenaren van Justitie. Lokale vreemdelingendiensten verloren hun bevoegdheden. De ambtenaren van Justitie kregen meer verantwoordelijkheden en uiteindelijk controleerden zij het gehele proces. Pas na 1994 (dus na de periode die hier is onderzocht) waren ambtenaren van Justitie verantwoordelijk voor de gehele procedure: het eerste gehoor, het nader gehoor en de beschikking. De ambtenaren van BuZa hadden tot 1991 op meerdere manieren invloed op de asielprocedure. De verklaring was dat zij toezicht moesten houden op de werking van het Verdrag. Verder had BuZa invloed op de invulling van het asielbeleid omdat BuZa belang had bij goede diplomatieke betrekkingen met de herkomstlanden van asielzoekers⁶ en ambtsberichten schreef over

de herkomstlanden van asielzoekers. De ambtenaren van BuZa bleken ook een stem te hebben in de uitkomsten van individuele asielverzoeken. Zij maakten tijdens de zittingen van de acv het standpunt van BuZa kenbaar, bij interne evaluatie van asielverzoeken (zoals tijdens het Iraniër Project) hadden zij een stem bij de verlening van een vluchtelingenstatus, en tot 1991 moesten zij instemmen met de verlening van een vluchtelingenstatus.

De invloed van ambtenaren van andere ministeries nam in de loop van deze periode af. De politie (vooral de medewerkers van de vreemdelingendiensten) en de Koninklijke Marechaussee vormden het eerste contact van een asielzoeker met de Nederlandse autoriteiten. In een eerste gesprek met de politie moesten asielzoekers vertellen wie zij waren en hoe zij naar Nederland reisden. Op het functioneren van de medewerkers van de vreemdelingendiensten hadden voorpleiters veel kritiek. Tot 1975 was SoZa invloedrijk als voorpleiter, omdat asielzoekers een arbeidsvergunning nodig hadden om te mogen blijven en er veel vraag was naar werknemers. Na 1975 zijn de ambtenaren van dit ministerie niet meer zichtbaar in de persoonsdossiers. Asielzoekers die de B-status kregen, die werd ingevoerd in 1975, hadden geen arbeidsvergunning meer nodig als zij wilden werken. De minister van SoZa bleef nog wel zoeken naar invloed, maar vooral als tegenpleiter. De komst van vreemdelingen moest volgens hem worden afgeremd vanwege een toename van de werkloosheid. De vvd was tot ver in de jaren zestig betrokken bij de asielprocedure. De dienst observeerde asielzoekers en liet weten of er bezwaar bestond tegen toelating.

Analyse van de persoonsdossiers laat zien dat asielzoekers steeds meer rechten en beroepsmogelijkheden kregen en gebruikten. Asielzoeker vroegen om herziening bij de acv en gingen in beroep bij de Raad van State. Tamils spanden kort gedingen en hoger beroepen aan en gingen in cassatie. De beslissers kregen vanaf midden jaren zeventig te maken met toegenomen deskundigheid bij advocaten en actiegroepen.⁷ Goed zichtbaar in de persoonsdossiers is dat de advocatuur aan invloed won. De toegenomen invloed van 'het Recht' is al in eerdere studies aan bod gekomen.⁸ Afwijzende adviezen van de acv of van de Raad van State bleken jaren later niet altijd houdbaar. Zo kreeg menig Iraanse asielzoeker in het kader van het Iraniër Project, ondanks een afwijzend advies van de acv, alsnog een vluchtelingenstatus.

Binnen de hulpverleningsorganisaties en actiegroepen zijn er opvallende verschuivingen te zien. Aanvankelijk was de hulpverlening verzuild langs religieuze en nationale lijnen (landen van herkomst). Langzaam vond er een centralisatie van de hulpverlening plaats, die uitmondde in de vorming van de nfv in 1954. In de jaren zeventig kwam er van linkse actiegroepen kritiek op de traditionele hulpverlening, omdat deze zich te veel richtte op de vluchtelingen uit de Koude Oorlog en de Nieuwe Vluchtelingen negeerde. Hun druk resulteerde erin dat de traditionele hulpverlening zich ook ging bekommeren om de Nieuwe Vluchtelingen. Opvallend is dat na eind jaren zeventig de hulpverlening aan asielzoekers vrijwel volledig in handen kwam van de vvn. Actiegroepen intervenieerden in individuele zaken. Ze droegen landeninformatie aan of zochten naar informatie over de achtergrond van een asielzoeker. Deze steungroepen zijn te vergelijken met Tilly's *social movements*, die in hun poging het publiek te mobiliseren, gebruikmaakten van repertoires, demonstraties, petitieën en pamfletten.⁹ Tijdens campagnes benadrukten de actievoerders, bijvoorbeeld die van

het Angola Comité en de Solidariteitsgroep Tamils Lochem, de rechtvaardigheid van hun eis. Verder voerden zij aan gesteund te worden door een grote en eensgezinde massa. Steungroepen konden asielzaken ‘adopter’ in het verlengde van een breder doel. De homobeweging in de vs steunde (en steunt) homoseksuele asielzoekers niet alleen in het belang van de asielzoekers, maar ook als onderdeel van de bredere homomancipatiebeweging. Iets vergelijkbaars gold voor de linkse en antikoloniale actiegroepen actief in de jaren zeventig.¹⁰

Particulieren en personen, die uit professioneel oogpunt betrokken waren bij de asielprocedure, waren lange tijd vrijwel volledig afwezig in de persoonsdossiers. In de dossiers van kort na de oorlog bevinden zich alleen brieven van werkgevers en verwanten. Toen de asielprocedure veranderde, en langer ging duren, verschenen er brieven van andere voorpleiters in de persoonsdossiers. Steeds meer individuen en deskundigen, juristen, medici, en antropologen hadden een mening over wat er moest gebeuren met een asielzoeker. Gewone Nederlanders bleken asielzoekers te hebben ontmoet in de kerk, op een bankje of op school. Deze ontmoetingen mondten uit in vriendschap. Hulp geven aan asielzoekers deed je omdat je een asielzoeker persoonlijk kende en niet omdat je solidair was met asielzoekers in het algemeen. In deze dissertatie bleek dat het argument van *solidariteit* met personen die het minder hadden, en daarom recht hadden op toelating, nooit erg belangrijk was.

7.3 WELKE ARGUMENTEN WAREN ZWAARWEGEND EN WELKE ARGUMENTEN WAREN MINDER ZWAARWEGEND IN DE ASIELPROCEDURE?

Een van de meest opvallende uitkomsten uit de microanalyse van de persoonsdossiers is dat argumenten die vallen binnen het *vervolgingsframe*, zelden zwaarwegend of doorslaggevend waren. Op basis van de literatuur zou te verwachten zijn geweest dat het antwoord op de vraag ‘wel of niet’ vervolgd beslissend was. De hoofdstukken laten zien dat argumenten uit het *vervolgingsframe* inderdaad een prominente plaats in de pleidooien innamen (zie de tabellen 7, 13, 15 en 16 over de argumenten, genoemd in brieven over Waver, de Turkse Christenen, de Tamils en de Iraniërs). De asielmotieven van asielzoekers veranderden, maar het was duidelijk dat zij en hun voorpleiters allemaal beweerden dat zij ontsnapten aan vervolging in hun herkomstland, meestal vanwege hun politieke overtuiging. De Nederlandse overheid ontkende vrijwel altijd, in ieder geval in eerste instantie, dat asielzoekers waren vervolgd. Vluchtelingenschap was niet vanzelfsprekend. Zelfs tijdens de Koude Oorlog, toen de vervolger van de asielzoekers alom werd verafschuwde, was er geen sprake van simpele erkenning van asielzoekers als vluchteling.¹¹ De vlucht uit een communistisch land was niet genoeg om te voldoen aan de eis van *vrees voor vervolging*. Oude Vluchtelingen kregen wel toelating, maar veelal niet omdat zij gegronde vrees hadden voor vervolging, maar op andere gronden. Het was dus niet zo dat asielzoekers om toegelaten te worden tot Nederland eerst de hobbel *vrees voor vervolging* moesten nemen, zoals tot nu toe werd verondersteld.¹² Voor- en tegenpleiters werden het zelden eens over de vraag of een asielzoeker ook werkelijk *vrees voor vervolging* had. In de beschikkingen liet Justitie vaak zonder veel nadere onderbouwingen weten dat asielzoekers geen vrees hadden

voor vervolging, terwijl voorpleiters uitlegden dat deze vrees bij deze persoon wel was gegrond. Een verklaring is dat er net zoals ten aanzien van het begrip *vrees voor levensgevaar* (het belangrijkste criterium kort na de oorlog), er geen harde criteria bestonden om te toetsen wanneer sprake was van *vrees voor vervolging*. Toch volgde wanneer er geen sprake was van *vrees voor vervolging* niet altijd vertrek. De reden was dat de bewijslast veeleer werd omgedraaid. Ambtenaren moesten bewijzen dat een asielzoeker niet behoefde te vrezen voor vervolging in zijn land. Dit was vrijwel onmogelijk. Via landenrapporten was het voor voorpleiters mogelijk Justitie te overtuigen dat een asielzoeker vervolgd kon worden bij terugkeer in zijn herkomstland.

Beslissers, voorpleiters en tegenpleiters debatteerden in de gehele periode, maar vooral na de komst van de Tamils midden jaren tachtig, over het waarheidsgehalte van de verklaringen van asielzoekers. In het eerste decennia na de oorlog bestond echter ook reeds het vermoeden dat asielzoekers naar Nederland kwamen vanwege het hoge levenspeil. De afwijzingsgrond *gebrek aan geloofwaardigheid* was voor voorpleiters niet onoverkomelijk. Voorpleiters slaagden erin de beslissers te overtuigen dat deze ene asielzoeker de waarheid sprak, al leek dat niet zo, omdat hij uit een andere cultuur kwam, hij niet gewend was te spreken met overheidsfunctionarissen (of hen niet vertrouwde), en dat de misverstanden voortkwamen uit miscommunicatie en slechte tolken. Dus net als *vrees voor vervolging*, bleek *geloofwaardigheid* (of het gebrek daaraan) moeilijk te bewijzen. Deze beide begrippen bleken rekkelijk. Voorpleiters konden ongeloofwaardige verklaringen niet beslissend laten zijn. De persoonsdossiers laten zien dat asielzoekers die aanvankelijk werden neergezet als ongeloofwaardig en als personen die geen *vrees voor vervolging* hadden, werden toegelaten op andere gronden.

Het derde type argument dat de beslissers en tegenpleiters gebruikten om afwijzingen te rechtvaardigen, waren de grote aantallen asielzoekers die op dat moment Nederland bereikten of nog zouden bereiken. In de argumenten die gegroepeerd kunnen worden binnen het *aantallenframe*, werd erop gewezen dat de aantallen groot waren of dreigden op te lopen wanneer Justitie geen restrictief beleid voerde. Juist bij argumenten uit het *aantallenframe* was de tegenstelling zichtbaar tussen groep en individu. De Nederlandse overheid liet weten dat Nederland een klein, bomvol land was en geen immigratieland. Daarom kon ze niet alle asielverzoeken inwilligen. Hierbij werd nadrukkelijk verwezen naar de komst van andere migranten, zoals de repatrianten uit Nederlands-Indië. Nederland zou maar een maximum aantal immigranten kunnen opnemen. Daarnaast vreesde Justitie in de gehele periode 1945-1994 voor *precedentwerking*. Voorpleiters stelden echter dat deze ene asielzoeker uniek was en daarom zouden andere asielzoekers niet om dezelfde reden toegelaten hoeven te worden. In de praktijk zorgde dit ervoor dat asielzoekers vanwege de vrees voor het precedent en de komst van grote aantallen asielzoekers, een vluchtelingenstatus werd onthouden. Zo voorkwam Justitie een mogelijk precedent, zoals zichtbaar was in de zaak Waver. Toelating op andere gronden bood in dergelijke zaken een uitweg. Naar buiten toe werd het Nederlandse asielbeleid in de periode 1945-1994 gekenmerkt door harde woorden. De persoonsdossiers laten zien dat de praktijk minder streng was.

Argumenten uit de eerste drie frames (*vrees voor vervolging*, *geloofwaardigheid* en *aantallen*) werden genoemd in vrijwel alle zaken van asielzoekers, maar ze gaven zelden de doorslag. Zwaarwegend was wel gedurende de hele periode 1945-1994 het

land-van-ontvangstprincipe. Persoonsdossiers laten zien dat Justitie wel degelijk asielzoekers uitzette naar veilige landen van ontvangst. Het protest tegen deze afwijzingsgrond was minder effectief, omdat in dit veilige land van ontvangst de asielzoeker geen vervolging wachtte. Soedan bleek overigens niet veilig voor Ethiopiërs: alleen West-Europese landen werden veilig geacht en dan vooral West-Duitsland. Voorpleiters gebruikten nog andere argumenten uit het frame *kritiek op de procedure*. Voorpleiters vonden het asielbeleid te streng en de resultaten waren onnauwkeurig of willekeurig. Zij gebruikten ook het gelijkheidsbeginsel en wezen op foutief handelen van beslissers. Door te wijzen op wat er fout ging, slaagden zij erin beslissingen om te buigen. Het wijzen op willekeur en het gelijkheidsbeginsel, zo laat analyse van de persoonsdossiers zien, bleek een effectief argument tegen de gevreesde *precedentwerking*.

Argumenten uit de laatste drie frames (*medemenselijkheid*, *persoonsgebonden* en *kosten-en-baten*) werden gebruikt om een uitweg te vinden uit de patstelling. Na heftige debatten tussen beslissers en voor- en tegenpleiters werd geconcludeerd dat asielzoekers geen vluchtelingen waren, maar omdat ze nuttig of zielig waren, of familie hadden in Nederland of omdat ze waren getraumatiseerd, mochten ze blijven. Asielzoekers kregen geen toelating als vluchteling op grond van het Verdrag, maar zij werden toegelaten als arbeiders (we zagen hiervoor al het belang van het *kosten-en-batenframe*), omdat zij christen waren, omdat zij schrijnende gevallen waren of omdat ze al lang wachtten. Het hoofdstuk over Tamils toonde aan dat in hun zaken het zwaarwegende argument *de duur van de procedure* was. Tijdsverloop bracht redding voor deze groep asielzoekers.

Tijdens de gehele naoorlogse periode stelden voorpleiters dat het asielbeleid nog nooit zo restrictief was en dat de traditionele gastvrijheid, die kenmerkend was voor Nederland, verloren dreigde te gaan. Door het beleid als hard en inhumain te karakteriseren, hoopten voorpleiters op toelating van één asielzoeker, terwijl tegenpleiters streng beleid nodig vonden om de komst van meer asielzoekers af te remmen. Type-rend waren de verwijzingen naar het verleden, de traditieretoriek en de Holocaustretoriek. De traditieretoriek ging ervan uit dat Nederland altijd gastvrij was, maar dat deze mooie traditie verloren dreigde te gaan. De Holocaustretoriek verwees naar wat er gebeurde met asielzoekers, wanneer zij niet werden toegelaten. Tot slot ging het ook om christelijke normen en waarden, die voorschreven dat Nederland vreemdelingen in nood in de herberg moest verwelkomen.

Niet alleen voorpleiters maakten van deze drie laatste frames gebruik. Tegenpleiters wezen op de krapte op de woningmarkt eind jaren veertig en midden jaren tachtig, toen de Tamils kwamen. Asielzoekers kwamen om te profiteren van de naïeve Nederlanders, meenden sommigen. Het kostenaspect en vooral het onterecht komen profiteren van de Westerse gastvrijheid, domineerden in dit type betogen. Tegenpleiters gebruikten in hun betogen *diplomatieke belangen* en de *nationaliteit* van een asielzoeker. De diplomatieke band met of de goede mensenrechtensituatie in het herkomstland maakten volgens tegenpleiters erkenning als vluchteling onmogelijk. Voorpleiters probeerden deze argumenten te ontkrachten. Ze hadden daarbij meestal succes.

Argumenten die vallen binnen het *persoongebondenframe* en het *kosten-en-batenframe*, laten zien dat de sekse van een asielzoeker een rol speelde in de asielprocedure. Persoonsdossiers tonen dat vrouwen, volgens beslissers, vrijwel nooit voldeden

aan de criteria die werden gesteld aan vluchtelingenschap. Het was niet geloofwaardig dat een asielzoekster een heldin was. Ook geloofden ambtenaren niet dat asielzoeksters een politieke overtuiging konden hebben, maar ook vrouwen werden voor 1975 zelden uitgezet. Zij waren nuttig, en konden deelnemen aan het productieproces in Nederland. Na 1975 verviel de positieve invloed van de arbeidsmarkt. Nog altijd kregen asielzoekers zelden een vluchtelingenstatus (net zo min als hun mannelijke tegenhangers), maar ook nu werden zij niet uitgezet. Juist hun (vermeende) kwetsbaarheid bleek een voordeel in de asielprocedure. Het uitzetten van alleenstaande vrouwen werd inhumain gevonden en stuitte op onbegrip. Het leverde de voorpleiters een sterk argument op. Na terugkeer in hun land zouden zij slachtoffer kunnen worden van een wrede mannencultuur.

7.4 HOE WERD BINNEN DE SPEELRUIMTE DOOR BESLISSERS GEOPEREERD?

De Nederlandse gastvrijheid voor asielzoekers in de periode 1945-1994 is geen mythe: Nederland liet veel asielzoekers toe, zij het niet van harte. De intenties van de autoriteiten, zichtbaar in het asielbeleid, waren anders. In het asielbeleid werd geprobeerd een onderscheid te maken tussen zij die wel en zij die niet vluchteling waren. ‘Onechte vluchtelingen’, ‘malafide vluchtelingen’, ‘economische vluchtelingen’ en ‘gelukzoekers’ moesten Nederland direct verlaten. Analyse van de persoonsdossiers laat echter zien dat dit verschil wel werd gemaakt, maar dat niet alle afvallers werden uitgezet of vrijwillig vertrokken. Door het voeren van propaganda, het schrijven van brieven en kaarten, hongerstakingen, bezettingen en het organiseren van demonstraties, veranderden de, door de autoriteiten, als onecht gekwalificeerde vluchtelingen, economische vluchtelingen, malafide vluchtelingen en gelukzoekers in echte vluchtelingen of in personen die om economische redenen of op humanitaire gronden recht hadden op toelating. Hoe zij erin slaagden van rol te veranderen, werd bepaald door de wisselwerking tussen enerzijds de omstandigheden in het land van herkomst en bestemming, de kenmerken van de vluchteling (zoals sekse, geloof, nationaliteit, arbeidskwaliteit, leeftijd) en door hun netwerken, en anderzijds door de speelruimte tussen beleid en praktijk, waarbij economische, morele en electorale aspecten een rol speelden. Hoe groot de speelruimte was en wat de succesvolle argumenten waren, veranderde gedurende deze periode. Tot 1975 was toelating mogelijk op grond van de arbeidsmarkt, maar nadat deze ruimte was ingeperkt, moest nieuwe speelruimte worden gezocht voor personen die geen vluchtelingen waren volgens de beslissers, maar die ook niet uitgezet konden worden. Deze nieuwe speelruimte werd gevonden in argumenten uit het *medemenselijkheidframe*. Asielzoekers kregen een vtv, een B-status, een C-status, een gedoogdenstatus of een gewone verblijfsvergunning. Dit was weinig problematisch wanneer de aantallen asielzoekers niet groot waren of in ieder geval niet groot dreigden te worden.

De legitimatie van speelruimte werd gevonden in verschillende argumenten: de nationaliteit (die repatriëring onmogelijk maakte), de situatie op de arbeidsmarkt, kwetsbaarheid (traumatische ervaringen in land van oorsprong *en* in Nederland), medische gesteldheid en familie in Nederland. Deze dissertatie laat zien dat de overheid zich er-

van bewust was dat als asielzoekers lang in Nederland verbleven, zij onuitzetbaar werden. Zij wist dat asielzoekers en hun voorpleiters na lang verblijf in Nederland niet instemden met vertrek.¹³ Ambtenaren merkten in nota's op dat wanneer een asielzoeker nauwe contacten opbouwde met Nederlanders, verwijdering moeilijk was. Nadat de Tamils werden gehuisvest in asielzoekerscentra, werden zij minder zichtbaar en was integratie moeilijker.¹⁴ Het opbouwen van contacten met Nederlanders werd moeilijker en het uitzetten van asielzoekers mogelijk makkelijker.

Het resultaat van de meeste asielverzoeken was voor geen van de betrokkenen de ideale uitkomst. Asielzoekers zagen zichzelf als vluchtelingen, maar hun vluchtelingenschap werd niet erkend. De overheid voerde een restrictief beleid en hoopte dat asielzoekers vertrokken, maar dit gebeurde niet. Hierdoor ontstond een patstelling, waarna er, na veel aandringen door de ambtenaren van Justitie, meestal werd besloten toe te geven en de zaak geruisloos in te willigen. Streng asielbeleid kreeg dus geen navolging in een strenge uitvoeringspraktijk. Belangrijk was dat dit niet publiekelijk bekend werd, vandaar de nadruk op het *geruisloos inwilligen*.

De groepen die in deze dissertatie zijn besproken, verschillen op tal van punten: samenstelling van de groep naar geslacht, leeftijd en geloof, aantallen, asielmotieven, hun pleitbezorgers, de duur van hun procedure en de diplomatieke verhouding tussen Nederland en hun herkomstland. Juist door deze verschillen vallen de overeenkomsten op in de manier waarop Justitie hen tegemoet trad. Asielzoekers werden altijd met wantrouwen bekeken door de beoordelende ambtenaren. Het verschil tussen groepen leek mogelijkheden te bieden voor meer restricties. De nieuwe groep was aanleiding of reden voor nieuw beleid, of beter gezegd: voor beleid dat nieuw werd genoemd. Dat leidde vervolgens tot discussies en de vorming van actiegroepen. Uiteindelijk liet Justitie echter telkens opnieuw veel asielzoekers toe.

In het officiële beleid wordt tot op de dag van vandaag vastgehouden aan het idee dat echte vluchtelingen toelating verdienen en dat verzoeken van onechte vluchtelingen moeten worden afgewezen en dat zij moeten worden uitgewezen. Op deze manier kan een streng, maar rechtvaardig beleid worden gevoerd, zo is het idee.¹⁵ Door invoering van een scheidslijn zouden twee groepen asielzoekers ontstaan en slechts een deel van hen kon blijven. Analyse van de persoonsdossiers laat zien dat in de praktijk werd geprobeerd zo veel mogelijk deze scheiding aan te brengen. Uitgeprocedeerde asielzoekers werden echter niet teruggestuurd, maar ze mochten blijven, zij het niet altijd als vluchteling (onder meer uit vrees voor het *precedent* en *aanzuigende werking*). Feitelijk diende het Verdrag dus alleen maar ter legitimatie van afwijzingen van verzoeken om toelating als vluchteling. Het probleem was dat beslissers moeilijk konden bewijzen dat uitgeprocedeerde asielzoekers niet hoefden te vrezten voor vervolging in hun herkomstlanden. Inwillingen werden meestal op een andere manier gemotiveerd. Politici en beleidsmakers gebruikten een verdrag dat de illusie bood dat harde grenzen zijn te trekken, maar dat tegelijkertijd ruimte liet voor verschuivende interpretaties, onder meer door de 'zachte' definitie van gegronde *vrees voor vervolging*. Op deze manier was het mogelijk restrictief beleid te combineren met het (electorale) profijt van een humanitaire praktijk.

Bij de *gap*-theorie wordt ervan uitgegaan dat het verschil tussen beleid en praktijk een onbedoeld effect is en dus een probleem. Uit deze dissertatie blijkt dat het gat

een functie had. Via die speelruimte, die de beslissers wisten te vinden, konden zaken worden opgelost. Geruisloos konden zaken worden ingewilligd, zelfs als asielzoekers volgens beslissers geen vluchtelingen waren en zij daarom geen recht hadden op toelating. De persoonsdossiers maken duidelijk dat beslissers zich bewust waren van deze ontsnappingsroute, zij het zonder er overigens erg gelukkig mee te zijn. Het voortbestaan van de speelruimte tussen beleid en praktijk is in die optiek niet (alleen) het gevolg van Europese regelgeving, verschillende beleidsframes binnen de ministeries of interventie door de rechterlijke macht, zoals de literatuur suggereert, maar de speelruimte had juist een specifieke functie: het mogelijk maken van een streng beleid en een humanitaire praktijk. Het is geen kenmerk van falend beleid en geen probleem, ofschoon de problematisering ervan wel dient voor de legitimatie van de introductie van hernieuwd streng beleid en daarmee voor het voortbestaan van de constructie streng beleid versus humane praktijk.

Summary: Silently giving-in

Margins in the Dutch asylum procedure, 1945-1994

For sixty years already, the 1951 Geneva Refugee Convention offers tools to assess cases of asylum seekers. Using this Convention it is believed to be possible to distinguish asylum seekers, who deserved a refugee status, from those who did not. Key elements of the Refugee Convention are 'well-founded fear of persecution' and the *non-refoulement* principle, which forbade extraditing asylum seekers to a country where they could be exposed to persecution. This thesis shows that the tools the Geneva Convention offered were in fact not very helpful and led to endless debates. Those who pleaded in favour of asylum seekers argued that the applicants were credible and met the criteria of the Convention, while those who opposed admission argued that they were unreliable and did not fear persecution.

The leading question of this thesis is how and why, in the post-war period, genuine refugees were distinguished from non-genuine ones, and who played a role in doing so. To answer this question, I analyzed 497 individual case files of asylum seekers compiled by the Ministry of Justice. These case files showed who interfered in the asylum procedure of individual asylum seekers, and why. The case files contain letters, assessments and memos of civil servants, and letters of individuals and groups in which was explained why one asylum seeker deserved admission. The files that date from the late 1940s to the 1960s contain letters of action groups, employers and relatives. In the 1970s the asylum procedure changed, and became much longer (and sometimes lasted for years). Asylum seekers met Dutch people in church, on a bench in a public park or in school. Such encounters resulted in friendships and these are visible in the files. The files showed that asylum seekers were helped not because lobbyists felt that all asylum seekers should stay, but rather because a specific person, who they knew personally, deserved a residence permit. All the letters contained arguments actors believed would be influential. The letters also proved that over time lines of argumentation changed.

Table 20 lists the six types of actors, which were involved in the asylum procedure. The first group consisted of the people who took decisions: the civil servants of the Ministry of Justice and Foreign Affairs. Employees of the Ministry of Justice argued that the Netherlands had to pursue restrictive immigration policies because of its small size, housing shortage, (potential) unemployment and population density. The influence of civil servants belonging to the Ministry of Foreign Affairs is remarkable. They had to check if the Netherlands fulfilled the obligations that resulted from signing the Convention. Until 1991, the civil servants of this Ministry had to endorse each decision to grant an asylum seeker a refugee status. Furthermore, this Ministry was responsible for obtaining information about the countries of origin of asylum seekers. The case files showed the influence of diplomatic relations with the countries of ori-

gins of asylum seekers. The Minister of Foreign Affairs worried that relations with countries of origin of asylum seekers were harmed if an asylum seeker was admitted. This became apparent when a few hundred Portuguese men and a single American draft resister applied for asylum. It was the Minister of Foreign Affairs who argued that they should not get a refugee status, because that would mean Portugal and the U.S. – NATO allies – persecuted their citizens.

TABLE 20 ACTORS IN THE DUTCH ASYLUM PROCEDURE

1. Decision takers	Civil servants at the Ministries of Justice and Foreign affairs
2. Other civil servants	Civil servants belonging to Ministries of Social Affairs, Finance, Interior Affairs, the police and attorney-general
3. The judicial system	Lawyers, members of Advice Committee of Aliens Cases, Judge, UNHCR
4. Pressure groups	Legal Aid, Amnesty International (and others)
5. Individuals who interfered due to their professional background	Scientists, doctors, clerics (and others)
6. Private persons	Asylum seekers, relatives, friends, neighbours, employers, classmates (and others)

Secondly, there were actors who belonged to other ministries. Employees of local aliens' services (part of the Ministry of Interior) were the first Dutch officials to speak with asylum seekers and conducted the first interview (the intake). The Ministry of Social Affairs looked after the interests of the labour market. Until the early 1970s it was possible to issue work permits to asylum seekers who, according to the decision makers, did not qualify as refugees. After 1975 the labour market could no longer function as an escape route. The mid 1970s was a turning point. From then on Dutch authorities had to find alternative solutions for those who in their eyes did not meet the conditions of the Convention, but who could not be deported.

Judges and other legal advisors of the Ministry of Justice formed the third group of actors. As time went by asylum seekers got more legal possibilities to challenge rejections. In the late 1940s, and the 1950s, asylum seekers did not have the right to lodge an appeal. From the 1980s onwards asylum procedures dragged on, with several appeals, new applications and summary proceedings. Lawyers and employees of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) supported asylum seekers during the asylum procedure. Since the late 1970s the case files from refugee support groups and courts were confronted with more and more expertise from refugee support groups, lawyers and other professionals. Support groups started to use alternative country of origin information in their pleas. With the passing of time, they challenged negative outcomes of asylum applications in several ways. They organized demonstrations, sit-ins, hunger strikes, postcard actions and occupied churches. Protests or threats to protest were needed to generate public attention, which was needed to secure a residence permit. In the archives of the Ministry of Justice letters were traced of people who opposed admission of asylum seekers. Since the 1950s, the action groups combined their efforts and started to work together. This resulted in one organiza-

tion: the Dutch Council for Refugees. The volunteers of this organization were highly visible in the case files. They sent letters after they befriended asylum seekers. Letters were also sent by those who worked with asylum seekers – doctors, scientists, clerics – and also private persons. Especially from the late 1970s onwards friends, classmates of the children, neighbours and relatives pleaded in favour of asylum seekers.

This thesis showed that throughout the period 1945-1994 actors succeeded in altering the outcomes of asylum requests. New groups of asylum seekers were defined as refugees by (often) new groups of actors with new arguments. This thesis showed which arguments led to success, meaning that the asylum seeker could stay. The characteristics of the group the asylum seeker belonged to influenced if he or she received help: Christians from Turkey were helped, because they were Christians. The anticommunists from behind the Iron Curtain were helped because there was a common enemy. The Portuguese draft resisters were helped by left-wing action groups, because they and their supporters opposed the colonial war in Africa (mainly in Angola and Mozambique). This thesis highlighted what determined the recognition rate of asylum seekers. Success was in the eyes of asylum seekers and their actors the issuance of a refugee status, but also a residence permit (on humanitarian grounds or in combination with a work permit). Scholars who have studied the success rate of asylum seekers focussed on the chances of getting a refugee status and not on the chances of getting a residence permit. They argued that a lack of fear of persecution or a lack of credibility were the most common reasons why asylum seekers did not get a refugee status. They concentrated on the influence of gender, restrictiveness of asylum policies, nationality, age, economic conditions in country of origin and destination.

The first contribution of this thesis to the scholarly debate is showing continuity: frequently Dutch authorities argued that an asylum seeker did not have a well-founded fear for persecution, was not credible and that the Netherlands was ‘flooded’ with asylum seekers, but these arguments were seldom decisive. In the period 1945-1994, there was a *gap* between asylum policies and refugee law, which aimed to reject and repatriate asylum seekers, and a reality in which many asylum seekers were admitted on other grounds. Those who pleaded in favour of asylum seekers convinced the Dutch officials that repatriation of one particular asylum seeker was life threatening and inhuman. This thesis showed that Dutch civil servants had margins within which they could assess cases of asylum seekers. The *gap* was filled with arguments that were acceptable to all of those who were involved in the asylum procedure.

Rejection and a subsequent departure was not a hard and fast rule in case officials decided that an asylum seeker would not fear persecution in his country of origin. Over 70 percent of the cases files that were studied resulted ultimately in a residence permit for the applicant. Most of those who left, did so voluntary. An explanation is that no univocal definition of fear of persecution exists. Lack of fear of persecution was used to reject applicants, but it was almost impossible to prove that an asylum seeker would not face persecution in his or her country of origin. Lobbyist stressed that rejected asylum seekers did not flee to improve their economic conditions, but escaped because they had to. They used country reports to prove that per-

secution threatened this particular asylum seeker. The burden of proof lied with the civil servants. They had to prove that an asylum seeker would not face persecution and this was almost impossible. That a lack of fear of persecution seldom decided asylum cases is surprising, because the existing literature stressed the importance of the arguments persecution. Civil servants and others involved in asylum cases doubted the credibility of asylum seekers, and this often resulted in a stalemate. Asylum seekers argued that they were telling the truth and were persecuted and the authorities denied both. Even those who escaped communism in the 1950s were not automatically granted a refugee status. It was easy to reject asylum seekers, but it was difficult to deport a rejected asylum seeker.

Dutch officials used the 'number-argument' to legitimize restrictive asylum policies. Civil servants worried about the number of asylum seekers who would arrive and stressed that the Netherlands was a small and densely populated country. Large numbers of potential asylum seekers were waiting for a sign to move to the Netherlands, several people feared. The fear of a precedent was visible in all pleas. The authorities feared that in case one particular asylum seeker was admitted, thousands of others would follow. Those who pleaded in favour of asylum seekers focussed on one asylum seeker only, not on the group as a whole. As long as numbers were low – or at least did not increase much – admission of one asylum seeker was not an issue. Personification was a favoured and frequently successful strategy: detailed stories described individual asylum seekers and the fate that awaited them when they returned. Individuals were singled out, while those who opposed admission spoke about the whole group of asylum seekers.

Throughout the period 1945-1994, Dutch authorities deported asylum seekers to 'safe countries of reception'. If Dutch officials could prove that an asylum seeker passed through a European country before he or she arrived in the Netherlands – and stayed there for a while – it was possible to deport the applicant to that country. This proved to be the only possibility for the Dutch authorities to deport asylum seekers. Asylum seekers who travelled directly to the Netherlands or when no proof existed that they had stayed in a safe country, were also rejected, but it was difficult to deport them.

To escape the deadlock, asylum seekers were admitted (often after lengthy procedures), but often not as refugees. Different kinds of arguments, during different periods were used to find a solution. I distinguish three types of arguments that offered a way out. It was possible to give asylum seekers a humanitarian status. Asylum seekers were vulnerable, sympathetic, traumatized, and sick, or waited for many years in the Netherlands, as a result of which they were integrated and westernized. The second solution was stressing certain (personal) characteristics of an asylum seeker: a single woman, a Christian or a homosexual for whom it was unsafe to return to the country of origin. Such pleas were larded with references to the past, when the Dutch 'still warmly welcomed refugees', and to the Bible, which instructed people to offer a safe place to strangers in need. Frequent reference was made to the late 1930s, when Dutch authorities stopped German Jews at the border and sent them back to Nazi Germany. The Minister of Justice had to be aware that the same would happen to asylum seekers, who were returned against their will to their country of origin, support

groups argued. The third argument resulted from a cost-benefit analysis: an asylum seeker was useful, because there was work in industry. When such arguments resulted in success the asylum seeker did not get a refugee status, but an ordinary residence permit or another status. We see a role reversal: asylum seekers claimed to fear persecution in their countries of origin, but were admitted because they were vulnerable or were beneficial to the Dutch society.

The second contribution of this research was that it showed that those who pleaded in favour of admission used the same lines of argumentation as those who were against admission. The arguments *persecution* and *credibility* were used to justify issuances of statuses and absence of both was used to justify rejections. Civil servants argued in first instance that this asylum seeker lied, never had problems with his or her authorities and that at that time the Netherlands was 'flooded' with immigrants and suffered economic problems. When the procedure dragged on, these arguments proved to be flexible. Unreliable asylum seekers became more reliable and officials agreed that asylum seekers were persecuted in their countries after they lodged an appeal. The same shift was visible when the arguments *labour market* and the *numbers* were used. The country could not use more labourers, some argued, while employers expressed their wish to employ a specific asylum seeker. Some actors stated that the Netherlands was overcrowded, others stressed that there was still place for this one person extra.

The third contribution to the debate relates to discontinuity. In the public and scholarly debate it is stressed that asylum policies and asylum law is best described by focussing on changes. Subsequently, scholars focus on watersheds. Politicians and policy makers warned about a forthcoming crisis and introduced restrictive measures in response to these forecasts. Time and again new policies were introduced, which were in reality not that new. However by claiming that stricter measures were introduced, politicians criticized the work of predecessors whose earlier response to the arrival of asylum seekers had been inadequate, in their view.

The spirit of time was influential when cases of asylum seekers were assessed. When Dutch economy boomed, admission of rejected asylum seekers, on other grounds, was not a problem. In the 1940s and 1950s housing shortage, food shortage and the arrival of 400,000 repatriates from the Dutch East Indies were used to justify rejections. From the early 1950s onwards the shortages on the labour market enlarged the margins the civil servants had: rejected asylum seekers were issued work permits. In the mid 1970s unemployment was on the rise. Economic problems went hand in hand with an increase in the number of asylum seekers. Between 1982 and 1987 the number of applicants became thirteen times as high and their nationalities became more divers. We also see that after the mid 1970s no longer mainly single men applied for asylum, but also single women and families. The Dutch labour market did no longer offer an escape route. The Dutch authorities used (albeit with some regrets) humanitarian arguments to admit rejected asylum seekers after frequently lengthy asylum procedures.

Although economic conditions in the Netherlands changed, the way the Dutch authorities dealt with asylum seekers showed continuities. In the period 1945-1994, few

asylum seekers got a refugee status and few asylum seekers were repatriated. New groups of asylum seekers were rejected, because their image did not match the prevailing image of a refugee. Newcomers were not male, did not originate from Europe, were not Christians, or not anticommunists. Their background made the civil servants suspicious. The asylum seekers who arrived during the Cold War, the Portuguese war resisters, the Christians from Turkey and the Tamils that arrived in the mid 1980s were often rejected at first instance. Their arrival was followed by the introduction of restrictive policies that aimed at deterring the arrival of more asylum seekers or if they were in the Netherlands the asylum seekers would get discouraged and leave voluntary.

Finally, thesis showed that the *gap* between Dutch asylum law and practice can be best explained by the impossibility to implement the Convention and strict (Dutch) asylum policies. In 1994, the *gap* hypothesis was introduced to explain the difference between (immigration) policies and their intended outcome. Conflicting interests between different ministries, the influence of regulations within Europe and the impact of international treaties were used to explain the *gap*. This thesis proved the *gap* existed because asylum policies were not feasible. The Dutch authorities continuously stressed the need to be strict: only credible and persecuted asylum seekers deserved admission. Not surprisingly, this resulted in many rejections, but, more surprisingly, not in many departures. Analysis of individual case files showed this stalemate. The only acceptable solution to all parties was allowing asylum seekers to stay, but not as refugees. Civil servants silently gave in, but stressed that this asylum seeker was unique, useful or vulnerable and no precedent was created, because the asylum seeker got an economic or humanitarian status and not a refugee status. Not the fact that they claimed to be persecuted in their countries of origins was decisive, but how they behaved in the Netherlands.

The Netherlands proved to be a hospitable country, albeit not voluntary. The authorities tried to pursue strict policies and distinguish genuine refugees from bogus refugees. A solution had to be found for asylum seekers who had exhausted all legal procedures, but could not be deported and who were unwilling to leave the Netherlands voluntary. Analysis of individual case files showed that civil servants believed many asylum seekers were 'economic refugees' and 'fortune hunters' and therefore had to leave. Implementing rejections was difficult. Public actions forced authorities to reconsider the rejections. Asylum seekers who were first depicted as economic refugees and fortune hunters were later admitted because they were useful to the Dutch economy or had waited for many years. How this space to manoeuvre was interpreted over time changed: asylum seekers could work and therefore got a work permit or they were fellow-Christians, were traumatized or had waited endlessly and therefore deserved a humanitarian status. Strict policies were combined with a more liberal practice. The backgrounds of those who sought asylum varied. Their sex, numbers, support groups, professions, religions, nationalities, ages, family composition, length of their procedures, marital status and the diplomatic relations with their countries of origins differed. Because of these differences it was remarkable how similar civil servants dealt with asylum seekers. In the period 1945-1994 most asylum seekers

met with suspicion after their arrival, especially groups from countries where no asylum seekers had come from before. This resulted in the introduction of new policies, which had to deter newcomers. In case they decided to stay, officials found the solution in silently giving in. The margins of asylum policies offered a way out. The *gap* between strict policies and liberal outcomes was not a problem. It offered a way out in cases, where no alternative escape path existed.

Bijlage I

Overzicht van kabinetten en bewindslieden van Justitie en BuZa, 1945 en 1994

Kabinet (periode)	Minister van Justitie	Staatssecretaris van Justitie	Minister van BuZa	Staatssecretaris van BuZa
Kabinet Gerbrandy III (1945)	Pieter Gerbrandy (ARP)	–	Eelco van Kleffens (partijloos)	–
Kabinet Schermerhorn-Drees (1945-1946) (KVP, SDAP, ARP, VDB)	Henri Kolfschoten (KVP)	–	Eelco van Kleffens (partijloos) en Jan van Roijen (partijloos)	–
Kabinet Beel 1 (1946-1948) (KVP, PVDA)	Johannes van Maarseveen (KVP)	–	Pim van Boetzelaer van Oosterhout (partijloos)	–
Kabinet Drees- van Schaik (1948-1951) (KVP, PVDA, CHU, VVD)	Johannes van Maarseveen (KVP) (tot 6-1949) en Antoon Struycken (KVP)	–	Dirk Stikker (VVD)	Nico Blom (PVDA)
Kabinet Drees 1 (1951-1952) (PVDA, KVP, CHU, VVD)	Hendrik Mulderij (CHU)	–	Dirk Stikker (VVD)	Nico Blom (PVDA)
Kabinet Drees 2 (1952- 1956) (PVDA, KVP, ARP, CHU)	Leendert Donker (PVDA), Louis Beel (KVP) en Julius van Oven (PVDA)	–	Johan Beyen (partijloos)	–
Kabinet Drees 3 (1956-1958) (PVDA, KVP, ARP, CHU)	Ivo Samkalden (PVDA)	–	Joseph Luns (KVP)	Ernst van der Beugel (PVDA)
Kabinet Beel 2 (1958-1959) (KVP, ARP, CHU)	Antoon Struycken (KVP)	–	Joseph Luns (KVP)	–
Kabinet de Quay (1959-1963) (KVP, VVD, ARP, CHU)	Albert Beerman (CHU)	–	Joseph Luns (KVP)	Hans van Houten (VVD)
Kabinet Marijnen (1963-1965) (KVP, VVD, ARP, CHU)	Ynso Scholten (CHU)	–	Joseph Luns (KVP)	Leo de Block (KVP) en Isaïc Diepenhorst (CHU)

Kabinet Cals (1965-1966) (KVP, PVDA, ARP)	Ivo Samkalden (PVDA)	Leo de Block (KVP)	Joseph Luns (KVP)	Leo de Block (KVP) en M. van der Stel (PVDA)
Kabinet Zijlstra (1966-1967) (KVP, ARP)	Antoon Struycken (KVP)	–	Joseph Luns (KVP)	Leo de Block (KVP)
Kabinet de Jong (1967-1971) (KVP, VVD, ARP, CHU)	Carel Polak (VVD)	Klaas Wiersma (VVD)	Joseph Luns (KVP)	Hans de Koster (VVD)
Kabinet Biesheuvel 1 (1971-1972) (KVP, VVD, ARP, CHU, DS'70)	Dries van Agt (KVP)	Hans Grosheide (ARP)	Norbert Schmelzer (KVP)	Tjerk Westerterp (KVP)
Kabinet Biesheuvel 2 (1972-1973) (KVP, VVD, ARP, CHU)	Dries van Agt (KVP)	Hans Grosheide (ARP)	Norbert Schmelzer (KVP)	Tjerk Westerterp (KVP)
Kabinet Den Uyl PVDA(1973-1977) (PVDA, KVP, ARP, PPR, D66)	Dries van Agt (KVP) (tot 9-1977) en Wilhelm de Gaay Fortman (ARP)	Jan Glastra van Loon (D66) (tot 5-1975) en Henk Zeevalking (D66)	Max van der Stoel (PVDA)	Laurens Jan Brink- horst (D66) en Peter Kooijmans (arp)
Kabinet van Agt 1 (1977-1981) (CDA, VVD)	Job de Ruiter (CDA)	Bert Haars (CDA)	Chris van der Klauw (VVD)	Durk van der Mei (CHU/CDA)
Kabinet van Agt 2 (1981-1982) (CDA, PVDA, D66)	Job de Ruiter (CDA)	Michiel Schel- tema (D66)	Max van der Stoel (PVDA)	Hans van den Broek (CDA)
Kabinet van Agt 3 (1982) (CDA, D66)	Job de Ruiter (CDA)	Michiel Schel- tema (D66)	Dries van Agt (CDA)	Hans van den Broek (CDA)
Kabinet Lubbers 1 (1982-1986) (CDA, VVD)	Frits Kortés Altes (VVD)	Virginie Korte- van Hemel (CDA)	Hans van den Broek (CDA)	Wim van Eekelen (VVD)
Kabinet Lubbers 2 (1986-1989) (CDA, VVD)	Frits Kortés Altes (VVD)	Virginie Korte- van Hemel (CDA)	Hans van den Broek (CDA)	Rene van der Linden (CDA) en Berend- Jan van Voorts tot Voorts (CDA)
Kabinet Lubbers 3 (1989-1994) (CDA, PVDA)	Ernst Hirsch Ballin (CDA) (tot 5-1994) en Aad Kosto (PVDA)	Aad Kosto (PVDA)	Hans van den Broek (CDA) en Pieter Kooijmans (CDA)	Piet Dankert (PVDA)
Kabinet Kok 1 (1994- 1998) (PVDA, VVD, D66)	Winnie Sorgdrager (D66)	Elizabeth Schmitz (PVDA)	Hans van Mierlo (D66)	Michiel Patijn (VVD)

Bijlage 2

Aantallen asielzoekers in Nederland na 1950

Jaar	Aantallen asielzoekers	Jaar	Aantallen asielzoekers	Jaar	Aantallen asielzoekers
1950	10	1969	628	1988	7486
1951	13	1970	464	1989	13.898
1952	26	1971	408	1990	21.208
1953	49	1972	271	1991	21.615
1954	38	1973	280	1992	20.350
1955	60	1974	350	1993	35.400
1956	87	1975	390	1994	52.580
1957	91	1976	470	1995	29.260
1958	175	1977	575	1996	22.860
1959	74	1978	775	1997	34.440
1960	68	1979	993	1998	45.220
1961	60	1980	1.330	1999	39.300
1962	71	1981	754	2000	43.560
1963	26	1982	1.214	2001	32.580
1964	7	1983	2.015	2002	18.670
1965	36	1984	2.603	2003	13.400
1966	25	1985	5.644	2004	9.780
1967	10	1986	5.865	2005	12.350
1968*	628	1987	13.460	2006	14.470

* 1968-1970=1256

Bronnen: Berghuis, *Onbaatzuchtigheid*, 172 en 181 (voor de periode 1945-1956); Swart, *De toelating en uitzetting*, 502 (voor de periode 1957-1968); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 207 (vanaf 1968); Statline.nl (vanaf 1975).

Noten

Noten hoofdstuk 1: Inleiding

- 1 *Met het oog op morgen* (2/11/2010) (fragment radio-uitzending).
- 2 J.A. Hoeksma, *Tussen vrees en vervolging. Een inleiding in het vluchtelingenrecht* (Assen 1982); J.W. ten Doeschate, *Asielbeleid en belangen. Het Nederlandse asielbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* (Hilversum 1993); K. Bem, *Defining the refugee. American and Dutch case-law 1975-2005* (Amsterdam 2007).
- 3 A. Böcker en L. Clermonts, *Poortwachter van de Nederlandse arbeidsmarkt. Recht en Samenleving* 12 (Nijmegen 1995) 144.
- 4 E.F. Kunz, 'The analytical framework. Exile and resettlement. Refugee theory', *IMR* 15: 1/2 (1981) 42-51, 48.
- 5 C. Tilly, 'Mechanisms in political processes', *Annual Review of Political Science* 4 (2001) 21-41.
- 6 A.E. Shacknove, 'American duties towards refugees. Their scope and limits', In: M. Gibney (red.), *Open borders? Closed societies? The ethical and political issues* (New York 1988) 131-150.
- 7 R. van de Griend, 'Kunt u uitleggen waarom? Getraumatiseerde asielzoekers', *Vrij Nederland* (25/6/2011).
- 8 S.A.M. Oostvogels, 'Foreign deserters and asylum in the Netherlands. The case of Ralph J. Waver', *Netherlands Yearbook of International Law* 4 (1973) 143-192, 147.
- 9 D. Ghidei Biidu, *Door het oog van de naald. Een commentaar op de praktijk van de asielprocedure* (Utrecht 1995).
- 10 M. Schrover, *Om de meisjes, voor de meisjes. Een historisch perspectief op problematisering en bagatellisering van onderwerpen die te maken hebben met migratie en integratie*. Oratie 2011 Universiteit Leiden (23/5/2011) 3.
- 11 *Hart van Nederland* (6/3/2011) (fragment televisie-uitzending).
- 12 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 13-14.
- 13 Nationaal Archief, Archief van de Nederlandse Immigratie Dienst en voorgangers Toelating van vreemdelingen (1906-) 1945-1985 (1999), (verder NA), 5.023.5027, inv. nr. 1329, Nota loco SGvJ Fonteijn aan MvJ, kenmerk: 59/328314/5 (14/4/1969).
- 14 N. Doornbos en L.E. de Groot-van Leeuwen, *Beslissen over kansloos geachte Asielzaken. Verslag van een panelonderzoek* (Nijmegen 1998); T. Holzer, G. Schneider en T. Widmer, 'Discriminating decentralization. Federalism and the handling of asylum applications in Switzerland, 1988-1996', *The Journal of Conflict Resolution* 44: 2 (2000) 250-276; P. Mascini, 'Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid', *Sociologische Gids* 49: 3 (2002) 292-312.
- 15 S. Schmeidl, 'Exploring the causes of forced migration. A pooled time series analysis', *Social Science Quarterly* 78: 2 (1997) 284-308; E. Neumayer, 'Bogus refugees? The determinants of asylum migration to Western Europe', *International Studies Quarterly* 49: 4 (2005) 389-409.
- 16 M. Heintze, W. Kiestra, M. Kool, G. Lam en C. Termeer, *Tamils in Nederland? Doctoraalscriptie Antropologie*. Universiteit Utrecht (niet gepubliceerd) (Utrecht 1985) 57-75; L.H. Malkki, 'Speechless emissaries. Refugees, humanitarianism and dehistoricization', *Cultural Anthropology* 11: 3 (1996) 377-404; K. Geuijen, *De asielcontroversie. Argumenten over mensenrechten en nationale belangen* (Amsterdam 2004); B. van Gorp, *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven 2006); B. van Gorp, 'The constructionist approach to framing. Bringing culture back in', *Journal of Communication* 5: 17 (2007) 60-78; H.C. Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxemburg', *JRS* 20: 1 (2007) 37-59; H. van den Berg, 'Frameanalyse van open interviews over asielzoekers', In: T. Decorte en D. Zaitch (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (Leuven 2009) 326-327.
- 17 IOM, *World migration 2003. Managing migration – challenges and responses for people on the move* (Genève 2003).
- 18 M. Mattson, 'Refugees in Germany. Invasion or invention?', *New German critique. Germany: East, West, and Other* 64 (Winter 1995) 61-85; J. Sztucki, 'Who is a refugee? The Convention definition. Universal or obsolete?', In: F. Nicholson en P. Twomey (red.), *Refugee rights and realities. Evolving international concepts and regimes* (Cambridge 1999) 55-80, 70.
- 19 Term genoemd door woordvoerder NfV. NA: 5.09.42, inv. nr. 368, Verslag onderhoud tussen MvMW en MvJ en NfV (12/11/1957).
- 20 R. Zetter, 'Labelling refugees. Forming and transforming a bureaucratic identity', *JRS* 4: 1 (1991) 39-62, 40;

- A. Grahl-Madsen, 'The European tradition of asylum and the development of refugee law', *Journal of Peace Research* 3: 3 (1966) 278-289.
- 21 A. Roberts, 'More refugees, less asylum. A regime in transformation', *JRS* 11: 4 (1998) 375-395, 391; E. Haddad, *Who is (not) a refugee?*, European University Institute Working Paper 6 (2004) 1-27, 1-2.
- 22 G. Goodwin-Gill, *The refugee in international law* (Oxford 1996, tweede editie) 2.
- 23 M. Leenders, *Ongenode gasten. Van traditioneel asielrecht naar immigratiebeleid* (Hilversum 1993); C. van Eijl, *Al te goed is buurmans gek. Het Nederlandse vreemdelingenbeleid 1840-1940* (Amsterdam 2005).
- 24 S. Debaeke, *Vluchten voor de Groot Oorlog. 1,5 miljoen Belgen op de vlucht, 1914-1918* (Brugge 2004).
- 25 D. Ghidai Biidu, *Door het oog van de naald. Een commentaar op de praktijk van de asielprocedure* (Utrecht 1995) 18.
- 26 Voor meer informatie hierover: G. Jaeger, 'On the history of the international protection of refugees', *International Review of the Red Cross*, 83: 843 (2001) 727-737; G. Loescher, *Beyond charity. International cooperation and the global refugee crisis* (Oxford 1996) 38.
- 27 A. Helton, 'Forced displacement, humanitarian intervention, and sovereignty', *SAIS Review* 20: 1 (2000) 61-86, 63.
- 28 Helton, 'Forced displacement', 63.
- 29 Leenders, *Ongenode gasten*, 238.
- 30 Leenders, *Ongenode gasten*, 245.
- 31 Van Eijl, *Al te goed is buurmans gek*.
- 32 H. Obdeijn en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008).
- 33 J.C. Hathaway, 'The evolution of refugee status in international law: 1920-1950', *The International and Comparative Law Quarterly* 33: 2 (1984) 348-380; H.E. Bouscher, *In het belang van de politiek. Humanitaire motieven bij het tot stand komen van het Verdrag Betreffende de Status der Vluchtelingen van 1951?* Doctoraalscriptie Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2006).
- 34 C.K. Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en Displaced Persons van 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999); J. Compaijen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake Oosteuropese vluchtelingen, 1955-1983. Het bouwproject van 1955, de Hongaren van 1956, de Tsjecho-Slowaken van 1968, en de Polen van 1981*, Doctoraalscriptie Nieuwste Geschiedenis. Universiteit van Groningen (niet gepubliceerd) (Groningen 1985).
- 35 F. Alink, A. Boin en P. 't Hart, 'Institutional crisis and reforms in policy sectors. The case of asylum policy in Europe', *Journal of European Policy* 8: 2 (2001) 286-306, 288; Geuijen, *De asielpolitiek, 55*.
- 36 J. Jansen, *Bepaalde huisvesting. Een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (Leiden 2006) 116; M. Hollands, *Leren uit de ontmoeting. Nederlanders in contact met asielzoekers en vluchtelingen* (Amsterdam 2006) 144-145 en 147-148; F. B. Alink, *Crisis als Kans? Over de relatie tussen crisis en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland* (Amsterdam 2006) 80.
- 37 M. Fillet, *Nederland kent zijn grenzen. Over vluchtelingen en asielzoekers* (Den Bosch 1989) 6.
- 38 S. van der Werf, *Allochtonen in de multiculturele samenleving* (Bussum 2002) 208.
- 39 L. Barnett, *New issues in refugee research. Global governance and the evolution of the international refugee regime*. Working Paper 54 (Genève 2002) 1-23, 2, 6 en 9.
- 40 S.R. Chowdhury, 'A response to the refugee problems in the post Cold War era. Some existing and emerging norms of International Law', *IJRL* 7: 1 (1995) 100-118, 102-103.
- 41 C.B. Keely, 'The international refugee regime(s). The end of the Cold War matters', *IMR* 35: 1 (Special Issue. UNHCR at 50. Past, present and future of refugee assistance) (2001) 303-315, 306-307.
- 42 E. Stewart, 'Deficiencies in United Kingdom asylum data. Practical and theoretical challenges', *JRS* 17: 1 (2004) 29-49, 29.
- 43 K. Koser, 'Het toelatingsbeleid. Ervaringen van Iraanse asielzoekers in Nederland', *Migrantenstudies* 13: 1 (1997) 42-55, 42-43.
- 44 D. Joly, 'A new asylum regime in Europe', In: F. Nicholson en P. Twomey (red.), *Refugee rights and realities* (Cambridge 1999) 336-356, 355; Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 119.
- 45 J. Sztucki, 'The conclusions on the international protection of refugees adopted by the executive committee of the UNHCR programme', *IJRL* 1: 3 (1989) 285-318, 286; J. Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime, New models, new questions', *IJRL* 10: 3 (1998) 321-348, 328.
- 46 Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime', 337.
- 47 A. R. Zolberg, A. Suhrke en S. Aguayo, *Escape from violence. Conflict and the refugee crisis in the developing world* (Oxford 1989); D. Joly, 'Odyssean and Rubicon refugees. Toward a typology of refugees in the land of exile', *IM* 40: 6 (2002) 3-23, 7.
- 48 C. Skran en C.N. Daughtry, 'The study of refugees before "refugee studies"', *RSQ* 26: 3 (2007) 15-35.
- 49 Zie bijvoorbeeld: E. van der Hoeven en H. de Kort, *Over Vietnamezen in Nederland. Een beschrijving van 720 Vietnamese vluchtelingen* (Den Haag 1983); N.V. Dao, *De eenzaamheid van Vietnamezen in Nederland* (Utrecht 1987); J. Kleinen, *Vietnamezen in Nederland* (Den Haag 1988).

- 50 U. Björklund, *North to another country. The formation of a Suryoyo community in Sweden* (Stockholm 1981); J. Schukking, *De Suryoye. Een verborgen gemeenschap. Een historisch-antropologische studie van een Enschedese vluchtelingengemeenschap afkomstig uit het Midden-Oosten* (Amsterdam 2003).
- 51 Zie bijvoorbeeld: J. Gortworst, *Tamils op je stop. Noodsprong der geliefden* (Amstelveen 1986); J.-E. Dubbelman, "De filosofie is indammen". De eerste reacties op de komst van de Tamils', In: J.-E. Dubbelman en J. Tanja (red.) *Vreemd gespuis* (Amsterdam 1987) 176-187; T.A. van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', *European Journal of Communication* 3: 2 (1988) 167-187; O. Fluglerud, 'Ambivalent incorporation. Norwegian policy towards Tamil asylum-seekers from Sri Lanka', *JRS* 10: 4 (1997) 443-461.
- 52 E. F. Kunz, 'The refugee in flight. Kinetic models and forms of displacement', *IMR* 7: 2 (1973) 125-146, 130; Zolberg, Suhrke en Aguayo, *Escape from violence*, 30.
- 53 J. Hein, 'Refugees, immigrants, and the state', *Annual Review of Sociology* 19: 1 (1993) 43-59, 44; B. Hayden, 'What's in a name? The nature of the individual in refugee studies', *JRS* 19: 4 (2006) 471-487, 472.
- 54 A. Dowty, *Closed borders. The contemporary assault on freedom of movement* (New Haven 1987); A. H. Richmond, 'Reactive migration. Sociological perspectives on refugee movement', *JRS* 6: 1 (1993) 7-24, 17; J. Lucassen en L. Lucassen, 'Migration, migration history, history. Old paradigms and new perspectives', In: J. Lucassen en L. Lucassen (red.), *Migration, migration history, history. Old paradigms and new perspectives* (Bern 2005, derde druk 2005) 16-17.
- 55 UNHCR, *The State of the world's refugees 2000. Fifty years of humanitarian action* (Genève 2001) 155-156; D. Bertrand, 'Refugees and migrants, migrants and refugees. An ethnological approach', *IM* 36: 1 (1998) 107-113, III.
- 56 Zolberg, *Escape from violence*, 149.
- 57 Bijvoorbeeld: S.K. Olfers, *Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980*. Centrum voor de Geschiedenis van Migranten. Working Paper 5 (Amsterdam 2004); Jansen, *Bepaalde huisvesting*, 119.
- 58 Kunz, 'The analytical framework', 42-51; Richmond, 'Reactive migration', 7-24; Joly, 'Odyssee and Rubicon refugees', 3-23.
- 59 A. H. Richmond, 'Sociological theories of international migration. The case of refugees', *Current Sociology* 36: 2 (1988) 7-25, 10 en 19-20.
- 60 Kunz, 'The refugee in flight', 131-135.
- 61 Richmond, 'Reactive migration', 10 en 17.
- 62 Neumayer, 'Bogus refugees?', 389-409; A.J. Rottman, C.J. Fariss en S.C. Poe, 'The path to asylum in the US and the determinants for who gets in and why?', *IMR* 43: 1 (2009) 3-34; C. Grütters, 'De hoogste tijd. Over de aantallen asielzoekers en niet bestaande fenomenen als aanzuigende werking', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 263-286.
- 63 A. Escalona en R. Black, 'Refugees in Western Europe. Bibliographic review and state of the art', *JRS* 8: 4 (1995) 364-389, 367-368.
- 64 M. Kromhout, V. Wijkhuis en H. Wubs, 'Omvang en achtergronden van de asielinstream. Inzichten vanuit de Migratiekaart', *Journal Vreemdelingenrecht* 3 (2009) 153-160, 155 en 158-160.
- 65 E. Odhiambo Abuaya, 'Past reflections, future insights. African asylum law and policy in historical perspective', *IJRL* 19: 1 (2007) 51-95, 2.
- 66 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*.
- 67 T. Basok, 'Welcome some and reject others. Constraints and interests influencing Costa Rican policies on refugees', *IMR* 24: 4 (1990) 722-747, 726.
- 68 C. van Esterik, *Het zout der aarde. UAF 1948-1998. Vijftig jaar hulp aan vluchteling-studenten* (Amsterdam 1998).
- 69 Berghuis, *Geheel ontgaan van onbaatzuchtigheid*.
- 70 D. Bronkhorst, *Een tijd van komen. De geschiedenis van vluchtelingen in Nederland* (Amsterdam 1990).
- 71 Voor een uitzondering zie: R. Black, 'Fifty Years of refugee studies. From theory to policy', *IMR* 35: 1 (2001) 57-78; Loescher en J. Scanlan, *Calculated kindness*.
- 72 Kampmark liet overeenkomsten zien tussen de xenofobische tendensen in Australië in de jaren dertig en de bejegening van islamitische vluchtelingen in de jaren negentig. B. Kampmark, "Spying for Hitler" and 'Working for Bin Laden'. Comparative Australian discourses on refugees', *JRS* 19: 1 (2006) 1-21.
- 73 Kunz, 'The refugee in flight', 129; B.N. Stein, 'The refugee experience. Defining the parameters of a field study', *IMR* 15: 53/54 (1981) 320-330, 320.
- 74 C. Boswell, 'European values and the asylum crisis', *International Affairs* 76: 3 (2000) 537-557, 550.
- 75 Autonoom centrum, *Over de grens. Verwijdering van vluchtelingen en migranten uit Nederland* (maart 2004). Gezien op (26/9/2010)Vindplaats: <http://www.xs4all.nl/~ac/overdegrens/2/index.html>.
- 76 Geuijen, *De asielfcontroversie; Hollands, Leren uit de ontmoeting; Alink, Crisis als Kans?; I. van Liempt, Navigating borders. Inside perspectives on the smuggling of human beings into the Netherlands* (Amsterdam 2007).
- 77 B.S. Chimni, 'The geopolitics of refugee studies. A view from the South', *JRS* 11: 4 (1998) 349-374, 357 en 369.

- 78 M. Leenders, "Gesol met de rechten van vervolgte mensen". Emoties in het asieldebat 1938-1999', *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis* 2003 (Den Haag 2003) 57-68, 66.
- 79 G. P. Freeman, 'Migration policy and politics in the receiving states', *IMR* 26: 4 (1992) 1144-1167, 1162; Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*; Alink, *Crisis als kans?*.
- 80 Boswell, 'European values and the asylum crisis', 559.
- 81 R. Cohen en D. Joly, 'Introduction. The 'New Refugees' of Europe', In: D. Joly en R. Cohen, *Reluctant hosts. Europe and its refugees* (Aldershot 1989) 5-18, 6-8; Freeman, 'Migration policy and politics in the receiving states', 1155; Boswell, 'European values and the asylum crisis', 559; Alink, Boin en 't Hart, 'Institutional crises and reforms in policy sectors', 291.
- 82 Alink, *Crisis als kans?*, 86-114.
- 83 Black, 'Fifty Years of refugee studies. From theory to policy', 69.
- 84 Hoeksma, *Tussen vrees en vervolging*; Bem, *Defining the refugee*.
- 85 J. Widgren, 'International migration and regional stability', *International Affairs* 66: 4 (1990) 749-766, 762; Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime', 343.
- 86 R. Rogers, 'The future of refugee flows and policies', *IMR* 26: 4 (1992) 1112-1143, 1122.
- 87 Haddad, 'Who is (not) a refugee?', 10.
- 88 Haddad, 'Who is (not) a refugee?', 17.
- 89 D. Gallagher, 'The evolution of the international refugee system', *IMR* 23: 3 (1989) 579-598, 593; M. Gibney, V. Dalton en M. Vockell, 'USA refugee policy. A human rights analysis update', *JRS* 5: 1 (1992) 33-46, 33; Chimni, 'The geopolitics of refugee studies', 356; A. E. Shacknove, 'Who is a refugee?', *Ethics* 95: 2 (1985) 274-284, 275 en 277.
- 90 D. Wilsher, 'Non-state actors and the definition of a refugee in the UK. Protection, accountability or culpability?', *IJRL* 15: 1 (2003) 68-112.
- 91 C. Brun, 'Local citizens or internally displaced persons? Dilemmas of long term displacement in Sri Lanka', *JRS* 16: 4 (2003) 376-397.
- 92 UNHCR Handboek, *Guidelines, Procedures for the Determination of Refugee Status*. Part II (Genève 2005), 205. Vindplaats: <http://www.unhcr.org/4317223c9.pdf>
- 93 E. Neumayer, 'Asylum recognition rates in Western Europe. Their determinants, variation and lack of convergence', *Journal of Conflict Resolution* 49: 1 (2005) 43-66, 64.
- 94 Freeman, 'Migration policy and politics in the receiving states', 1144.
- 95 P. Scheepers, 'Botsende culturen in Nederland. Longitudinale trends in etnocentrische reacties onder kerkelijke mensen', In: J. van der Ven (red.), *Botsende culturen. Een morele en religieuze uitdaging* (Nijmegen 1996) 16-43, 21; Boswell, 'European values and the asylum crisis', 541-542.
- 96 C. Rousseau, F. Crépeau, P. Foxen en F. Houle, 'The complexity of determining refugeehood. A multidisciplinary analysis of the decision-making process of the Canadian Immigration and refugee Board', *JRS* 15: 1 (2002) 43-70, 43.
- 97 Neumayer, 'Asylum Recognition rates in Western Europe', 64-65.
- 98 Bem, *Defining the refugee*, 175.
- 99 Rousseau, Crépeau, Foxen en Houle, 'The complexity of determining refugeehood', 44.
- 100 M.E. Price, 'Persecution complex. Justifying asylum law's preference for persecuted people', *Harvard International Law Journal* 47: 2 (2006) 413-466, 415.
- 101 Achtereenvolgens: Duitsland, UK, België en Frankrijk, zie: S. Weidlich, 'First instance asylum proceedings in Europe. Do bona fide refugees find protection?', *Georgetown Immigration Law Journal* 14: 3 (2000) 643-672, 647 en noot 22 tot 26.
- 102 Holzer, Schneider en Widmer, 'Discriminating decentralization', 270.
- 103 Tulsy aangehaald in: B.J. Fischer, B.J., 'Albanian refugees seeking political asylum in the United States. Process and problems', *JEMS* 31: 1 (2005) 193-208, 202.
- 104 J. Preston, 'Wide disparities found in judging of asylum cases. Asylum seekers face uneven outcomes in U.S. immigration courts, study reports', *The New York Times* (31/5/2007).
- 105 J. Ramji-Nogales, A.I. Schoenholtz en P. Schrag, *Refugee roulette. Disparities in asylum adjudication*. Paper SSRN (2007) 47-51 (gezien op 8 juni 2010): http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=983946
- 106 Mascini, 'Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid', 292-312; Doornbos en de Groot-van Leeuwen, *Beslissen over kansloos geachte Asielzaken*; Holzer, Schneider en Widmer, 'Discriminating decentralization'; Rottman, Fariss en Poe, 'The path to asylum in the US'.
- 107 Doornbos en de Groot-van Leeuwen, *Beslissen over kansloos geachte Asielzaken*.
- 108 A. Ramdas, 'Over de rationaliteit van de adviescommissie voor vreemdelingenzaken', In: Amnesty International, (red.) *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 141-158, 144 (noot 8).
- 109 A.R. Zolberg, A. Suhrke en S. Aguayo, 'International factors in the formation of refugee movements', *IMR* 20: 2 (1986) 151-169, 154-155.
- 110 Neumayer, 'Asylum recognition rates in Western Europe', 48-49.

- 111 N. Vink en F. Meijerink, 'Asylum applications and recognition rates in EU Member States 1982-2001. A quantitative analysis', *JRS* 16: 3 (2003) 297-315, 312-313; R. Zetter, D. Griffiths, S. Ferretti en M. Pearl, 'An assessment of the impact of asylum policies in Europe, 1990-2000', *Home Office Research Study* 259 (Londen 2003) 118-119; E. Thielemann, 'The effectiveness of governments' attempts to control unwanted migration', In: C.A. Parsons en T.M. Smeeding (red.), *Immigration and the transformation of Europe* (Cambridge 2006) 444-474, 458-459.
- 112 V. Robinson en J. Segrott, 'Understanding the decision-making of asylum seekers', *Home Office Research Studies. Findings* 172 (Londen 2002) 1-4, 1.
- 113 E.R. Thielemann, *Does policy matter? On governments' attempts to control unwanted migration*, The Centre for Comparative Immigration Studies. University of California, San Diego Working Paper 112 (2004) 2-4, 25-28.
- 114 Neumayer, 'Bogus refugees?', 395-396.
- 115 A. Böcker en T. Havinga, 'Asylum applications in the European Union. Patterns and trends and the effects of policy measures', *JRS* 11: 3 (1998) 245-266; Robinson en Segrott, 'Understanding the decision-making of asylum seekers', 1; T. Hatton, 'The rise and fall of asylum. What happened and why?', *The Economic Journal* 119: 535 (2009) 183-213, 205.
- 116 K. Koser, 'Social networks and the asylum cycle. The case of the Iranians in the Netherlands', *IMR* 31: 3 (1997) 591-611, 600.
- 117 Hayden, 'What's in a name?', 476-477.
- 118 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 148-149 (zie tabel 5 en 6).
- 119 P.N. Lymann, 'Refugees in the world. Today and tomorrow', *SAIS Review* 11: 2 (1991) 165-177, 170.
- 120 P.I. Rose, 'Tempest-tost. Exile, ethnicity, and the politics of rescue', *Sociological Forum* 8: 1 (1993) 5-24, 16.
- 121 G.S. Goodwin-Gill, 'International law and human rights. Trends concerning international migrants and refugees', *IMR* 23: 3 (1989) 526-546, 545.
- 122 W.H. Moore en S. M. Shellman, 'Fear of persecution. Forced migration, 1952-1999', *Journal of Conflict Resolution* 40: 5 (2004) 723-745, 724-725.
- 123 Moore en Shellman, 'Fear of persecution', 723-745.
- 124 Neumayer, 'Asylum recognition rates in Western Europe', 64.
- 125 Schmeidl, 'Exploring the causes of forced migration', 284-308; C. Apodaca, 'Human rights abuses. Precursor to refugee flight?', *JRS* 11: 1 (1998) 80-93, 88; Neumayer, 'Asylum recognition rates in Western Europe', 64.
- 126 C.A. Davenport, W.H. Moore en S.C. Poe, 'Sometimes you just have to leave. Domestic threats and forced migration, 1964-1989', *International Interactions* 29: 1 (2003) 27-55.
- 127 W.H. Moore en S. M. Shellman, 'Whither they will go? A global study of refugees' destinations, 1965-1995', *International Studies Quarterly* 51: 4 (2007) 811-834, 828.
- 128 Hatton, 'The rise and fall of asylum.', 190-191.
- 129 Kunz, 'The analytical framework', 48.
- 130 Loescher en Scanlan, *Calculated kindness*, 217-218, Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 166-174; Lucassen en Lucassen, 'Migration, migration history, history', 16.
- 131 Lucassen en Lucassen, 'Migration, migration history, history', 17.
- 132 Irena Omelaniuk geciteerd in: Barnett, 'New issues. Global governance', 255.
- 133 Kunz, 'The refugee in flight. Kinetic models and forms of displacement', 137-139.
- 134 S. Pedraza, 'Cuba's refugees. Manifold migrations', In: ASCE (red.), *Cuba in transition* (1995) 311-329.
- 135 Rose, 'Tempest-tost', 14 en 20-21.
- 136 A. Shuman en C. Bohrer, 'Representing trauma. Political asylum narrative', *Journal of American Folklore* 117: 466 (2004) 394-414.
- 137 B.M. Yarnold, 'Federal court outcomes in asylum-related appeals 1980-1987. A highly 'politicized' process', *Policy Sciences* 23: 4 (1990) 291-306, 302-303.
- 138 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 205.
- 139 V. Pupavac, 'Refugee advocacy. Traumatic representations and political disenchantment', *Government and Opposition* 43: 2 (2008) 270-292, 285.
- 140 B. Harrell-Bond, 'Humanitarianism in a straitjacket', *African Affairs* 343 (1985) 3-13; Hollands, *Leren uit de ontmoeting*, 151-175.
- 141 Leenders, 'Gesol met de rechten van vervolgte mensen', 65-66.
- 142 Zetter, 'Labelling refugees', 39-62; R. Zetter, 'More labels, fewer refugees. Remaking the refugee label in an era of globalization', *JRS* 20: 2 (2007) 172-192.
- 143 E. Lammers, *Refugees, gender and human security. A theoretical introduction and annotated bibliography* (Utrecht 1999) 33.
- 144 UNFPA, *State of world population 2006. A passage to hope. Women and international migration*.
- 145 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/start.asp?lp=Search/Search>; M. Hulshof, L. de Ridder en P. Krooneman, *Asielzoekers in Nederland*. Amsterdam Sociaal-Geografische Studies 39 (Amsterdam 1993) 14.

- 146 Haddad, 'Who is (not) a refugee?', 2.
- 147 I. Gedalof, 'Unhomely homes. Women, family and belonging in UK Discourses of migration and asylum', *JEMS* 33: 1 (2007) 77-, 88-92.
- 148 Gedalof, 'Unhomely homes', 82-83 en 88-92.
- 149 Van Baalen, 'Asiel in wonderland', 419.
- 150 T. Spijkerboer, 'Sheherazade en haar zusters', *Nemesis* 14 (1994) 95-106; T. Spijkerboer, *Women and refugee Status. Beyond the public/private distinction* (Den Haag 1994); T. Spijkerboer, *Gender and asiel* (Nijmegen 1999).
- 151 E. Montgomery en A. Foldspang, 'Predictors of the authorities' decision to grant asylum in Denmark', *JRS* 18: 4 (2005) 454-467, 461 en 465.
- 152 A. Leiss en R. Boesjes, *Female asylum seekers. A Comparative study concerning policy and jurisprudence in the Netherlands, Germany, France, the United Kingdom. Also dealing summarily with Belgium and Canada* (Amsterdam 1994) 5.
- 153 H. Crawley, 'Gender, persecution and the concept of politics in the asylum determination process', *Forced Migration Review* 9 (Gender and Displacement) (2000) 17-20.
- 154 J. Greatbatch, 'The gender difference. Feminist critiques of refugee discourse', *IJRL* 1: 4 (1989) 518-527, 518; N. Kelly, 'Gender-related persecution. Assessing the asylum claims of women', *Cornell International Law Journal* 26 (1993) 625-674; W. Evenhuis, *De Zij-kant van het asielbeleid* (Utrecht 1996); A. van Baalen, 'Asiel in Wonderland. De patriarchalisering van vluchtelingen', *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* 18: 4 (1997) 418-432, 419; A. Macklin, 'Comparative approaches to gender-based persecution in Canada, Australia and the United States', In: D. Indra (red.), *Engendering forced migration. Theory and practice* (New York 1999) 272-307; Spijkerboer, *Gender and asylum*; A. Bloch, T. Galvin en B. Harrell-Bond, 'Refugee women in Europe. Some aspects of the legal and policy dimensions', *IM* 38: 2 (2000) 169-188; E. Clarence, 'Ignored and isolated. Women and asylum policy in the United Kingdom', In: J. Freedman, *Gender and insecurity. Migrant women in Europe* (Cornwall 2003) 19-34; N. Valji, L.-A. de la Hunt en H. Moffett, 'Where are the women? Gender discrimination in refugee policies and practises', *Agenda* 55 (2003) 61-72; J. Bhabha, 'Demography and rights. Women, children and access to asylum', *IJRL* 16: 2 (2004) 227-243, 237; S. Kneebone, 'Women within the refugee construct. 'Exclusionary inclusion' in Policy and practice – the Australian experience', *IJRL* 17: 1 (2005) 7-42; C.G. Oxford, 'Protectors and victims in the gender regime of asylum', *NWSA Journal* 17: 3 (2005) 18-38; K. Calavita, 'Gender, migration, and law. Crossing borders and bridging disciplines', *IMR* 40: 1 (2006) 104-132.
- 155 Voor een beschrijving van verschillende soorten geweld gericht tegen vrouwen zie: A. Macklin, 'Refugee women and the imperative of categories', *Human Rights Quarterly* 17: 2 (1995) 213-277.
- 156 J. van Wetten, C.J.H. Bijleveld. F. Heide en N. Dijkhoff, 'Female asylum-Seekers in the Netherlands. An empirical study', *IM* 39: 3 (2001) 85-98; Mascini, 'Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid', 303; Bhabha, 'Demography and rights', 236.
- 157 Van Wetten, 'Female asylum seekers in the Netherlands', 92-93.
- 158 Van Eijl, *Al te goed is buurmans gek*; C. van Eijl, 'Tracing back 'illegal aliens' in the Netherlands, 1850-1940', in: M. Schrover, J. van der Leun, L. Lucassen en C. Quispel (red.), *Illegal migration and gender in a global and historical perspective* (Amsterdam 2008) 39-56.
- 159 Bhabha, 'Demography and rights', 237.
- 160 Spijkerboer, *Gender and refugee status*, 194.
- 161 Van Wetten (en anderen), 'Female asylum seekers in the Netherlands', 93.
- 162 P. Mascini en M. van Bochove, 'Gender en asiel. "Zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', *Sociologie* 3: 1 (2007) 111-130, 122-123; Zie ook: Hulshof, de Ridder en Krooneman, *Asielzoekers in Nederland*, 23.
- 163 Zie ook: Bhabha, 'Demography and rights', 237.
- 164 Van den Bedem geciteerd in Spijkerboer, *Gender and refugee status*, 26; Mascini en van Bochove, 'Gender en asiel', 125; Spijkerboer, *Gender and refugee status*, 195.
- 165 M. Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder? Objective credibility assessment in refugee status determination', *Georgetown Immigration Law Journal* 17: 3 (2003) 367-415, 367-369.
- 166 P.A. Granharg, L.A. Strömwall en M. Hartwig, 'Granting asylum or not? Migration board personnel's beliefs about deception', *JEMS* 31: 1 (2005) 29-50, 41-42.
- 167 Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 368-369.
- 168 Granharg, Strömwall en Hartwig, 'Granting asylum or not?', 30.
- 169 A. Vrij, *Detecting lies and deceit. The psychology of lying and its implications for professional practice* (Chichester 2000) 179.
- 170 Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 414.
- 171 Hayden, 'What's in a name?', 475-476.
- 172 J. Herlihy, P. Scragg en S. Turner, 'Discrepancies in autobiographical memories-implications for the assessment of asylum seekers. Repeated interviews study', *British Medical Journal* 324 (2002) 324-327, 325-326.
- 173 R. Cohen, 'Questions of credibility. Omissions, discrepancies and errors of recall in the testimony of asy-

- lum seekers', *IJRL* 13: 3 (2002) 293-309, 310.
- 174 J. Herlihy en S. Turner, 'Asylum claims and memory of trauma. Sharing our knowledge', *British Journal of Psychiatry* 191 (2007) 3-4, 3.
- 175 W. Cornelius, P. Martin en J. Hollifield, 'Introduction. The ambivalent quest for immigration control', In: W. Cornelius, P. Martin en J. Hollifield (red.), *Controlling immigration. A global perspective* (Stanford 1994) 3-41, 9-11.
- 176 Cornelius, Martin en Hollifield, 'Introduction. The ambivalent quest for immigration control', 3.
- 177 C. Joppke, 'Commentary', In: W.A. Cornelius (red.), *Controlling immigration. A global perspective* (Stanford 2004; tweede druk) 381-385, 385.
- 178 W.A. Cornelius en T. Tsuda, 'Controlling immigration. The limits of government intervention', In: W.A. Cornelius (red.), *Controlling immigration. A global perspective* (Stanford 2004; tweede druk) 3-48, 29.
- 179 A. Böcker en L. Clermonts, *Poortwachters van de Nederlandse arbeidsmarkt*. Recht en Samenleving 12 (Nijmegen 1995) 144.
- 180 D.A. Martin, 'Effects of international law on migration policy and practice: The Uses of Hypocrisy', *IMR* 23: 3 (Special silver anniversary issue. International migration an assessment for the 90's) (1989) 547-578, 559; W. Willems en L. Lucassen. *Ongewenste vreemdelingen. Buitenlandse zigeuners en de Nederlandse overheid* (Den Haag 1990) 158; S. Teles en M. Kaliner, 'The public policy of skepticism', *Perspectives on Politics* 2: 1 (2004) 39-53, 43; D. Broeders en G. Engbersen, 'The fight against illegal migration. Identification policies and immigrants' counterstrategies', *American Behavioral Scientist* 50 (2007) 1592-1609; M. Schrover, 'Why make a difference? Migration policy and making differences between migrant men and women (The Netherlands 1945-2005)', in: Marlou Schrover en Eileen Janes Yeo (red.), *Gender, migration and the public sphere 1850-2005* (New York 2010) 76-96.
- 181 A. Ringeling, *Beleidsvrijheid van ambtenaren. Het spijtoptantenprobleem als illustratie van de activiteiten van ambtenaren bij de uitvoering van beleid* (Alphen aan den Rijn 1978).
- 182 Cornelius en Tsuda, 'Controlling immigration. The limits of government intervention', 4 en 11-14.
- 183 Cornelius en Tsuda, 'Controlling immigration. The limits of government intervention', 4-5.
- 184 S. Bonjour, *Grens en gezin. Beleidsvorming inzake gezinsmigratie in Nederland 1955-2005* (Maastricht 2009) 31-34 en 312; Zie ook: T. de Lange, *Staat, markt en migrant. De regulering van arbeidsmigratie naar Nederland 1945-2006* (Nijmegen 2007) 399-404.
- 185 Cornelius, *Controlling immigration* (2004), 7-15; J. van der Leun, 'Excluding illegal migrants in the Netherlands. Between national policies and local implementation', *West European Politics* 29: 2 (2006) 304-320; Bonjour, *Grens en gezin*, 313-319.
- 186 A. Betts, *Conceptualising interconnections in global governance. The case of refugee protection*. Refugee Studies Centre Working Paper 38 (Oxford 2006); A. Betts, *International cooperation in the global refugee regime*. GEG Working Paper 44 (Oxford 2008).
- 187 M. Schrover, 'Family in Dutch migration policy 1945-2005', *The History of the Family* 14: 2 (2009) 191-202; Schrover, 'Why make a difference?', 76-96.
- 188 Andere auteurs kozen voor soortgelijke indeling. Bronkhorst verdeelde de periode van 1945 tot 1990 in vier stukken. Zijn eerste periode duurde tot 1968, daarna had hij het over een groei aan verscheidenheid in de jaren zeventig, een grote groei in de jaren tachtig en de komst van Europa eind jaren tachtig (Bronkhorst, *Een tijd van komen*, VIII-IX); In een studie over België was gekozen voor een indeling, waarin de periode 1952-1980 als één geheel werd bekeken. In 1980 lag de breuk, gelet op de asielcrisis in Europa. F. Caestecker en D. Vanheule, 'Een geïnstitutionaliseerd vluchtelingenbeleid in volle beweging', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 60: 3 (2010) 449-488.
- 189 H. Boogaart, *Ontwikkelingen in het asielrecht*. Gezien op (29/6/2011); Zie <http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FI-LES/root/Tijdschriften/Ontmoetingen/Nr03/Boogaart/Boogaart.pdf>.
- 190 Barnett, 'New issues. Global governance', 245.
- 191 Leenders, 'Gesol met de rechten van vervolgte mensen', 62-63; Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 88-89.
- 192 A. H. J. Swart, *De toelating en uitzetting van vreemdelingen* (Deventer 1978) 139 en 502.
- 193 Compaijen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake Oost-Europese vluchtelingen, 1955-1983*, 51.
- 194 Compaijen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake bijzondere Oosteuropese vluchtelingen*, 68-69; Ten Doesschate, *Asielbeleid en Belangen*, 49.
- 195 Barnett, 'New issues. Global governance', 250.
- 196 Voor meer informatie hierover zie: K. Franssen, *Tijdelijke bescherming van asielzoekers in de EU. Recht en praktijk in Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk en richtlijn 2001/55/EG* (Nijmegen 2011).
- 197 A. McKeown, *Melancholy order. Asian migration and the globalization of borders* (New York 2008) 356.
- 198 L. Barnett, 'Global governance and the evolution of the international refugee regime', *IJRL* 14: 2/3 (2002) 238-262, 245.
- 199 N. Doornbos, 'On being heard in asylum cases. Evidentiary assessment through asylum interviews', In: G. Noll (red.), *Proof, evidentiary assessment and credibility in asylum procedures* (Leiden en Boston 2005) 103-122, 103.

- 200 Shuman en Bohmer, 'Representing trauma. Political asylum narrative', 408.
- 201 J. Blommaert, 'Investigating narrative inequality. African asylum seekers' stories in Belgium', *Discourse and Society* 12: 3 (2001) 413-449, 436.
- 202 W. Kälin, 'Troubled communication. Cross-cultural misunderstandings in the asylum-hearing', *IMR* 20: 2 (1989) 230-241; E. Twint, *Cultuurverschillen in de asielprocedure. Spraakverwarring tussen asielpzoekers en asielverleners*. Doctoraalscriptie Culturele Antropologie en niet-westerse Sociologie. Universiteit van Amsterdam (niet gepubliceerd) (Amsterdam 1990); M. van der Haspel, *Het recht te worden gehoord. Over het belang van de door een asielzoeker afgelegde verklaringen in de Nederlandse asielprocedure* (Tilburg 1994). Doctoraalscriptie Sociologie. Universiteit van Tilburg (niet gepubliceerd) (Tilburg 1999); Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 384-386; N. Doornbos, *Op verhaal komen. Institutionele communicatie in de asielprocedure* (Nijmegen 2006).
- 203 Doornbos, 'On being heard in asylum cases', 119.
- 204 Een mooi voorbeeld van een Somalische man: Doornbos, 'On being heard in asylum cases', 117; Zie ook: Amnesty International, 'Inleiding. Het nadeel van de twijfel', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel* (Amsterdam 1990) 10-14, 12; Twint, *Cultuurverschillen in de asielprocedure*.
- 205 NA, 5.023.5027. inv.nr. 309, Nota hoofd RVD aan MvBuZa, onderwerp: positie vluchtelingen, kenmerk: 232/2 (19/2/1953).
- 206 Sztucki, 'The conclusions on the international protection of refugees', 287; A. Grahl-Madsen, 'Identifying the world's refugees', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 467 (The global refugee problem. US and the world response) (1983) 11-23, 12-13 en 15; R. Hansen en D. King, 'Illiberalism and the new policies of asylum. Liberalism's dark side', *Political Quarterly* 71: 4 (2000) 396-403, 403.
- 207 E. Winkler, 'Voluntary agencies and government policy', *IMR* 15: 1 (1981) 95-98, 95.
- 208 R. Rogers, 'The future of refugee flows and policies', *IMR* 26: 4 (1992) 1112-1143, 1116.
- 209 Alink, Boin en 't Hart, 'Institutional crises', 289.
- 210 R. Zetter en M. Pearl, 'The minority within the minority. Refugee community-based organisations in the UK and the impact of restrictionism on asylum seekers', *JEMS* 26: 4 (2000) 675-697, 690.
- 211 M. Asmellah, 'Verslagen van werkgroepen. Nederlands vluchtelingen- en asielsebeleid', In: Vluchtelingen Organisaties Nederland (red.), *Verslag van het seminar. De positie van de vluchtelingen in Nederland* (Utrecht 1987) 43-47, 44-45.
- 212 Leenders, 'Gesol met de rechten van vervolgdde mensen', 66; Geuijen, *De asielsecontroverse*, 123.
- 213 'Farida vond geen bescherming in Nederland', *De Volkskrant* (6/8/2011).
- 214 Fischer, 'Albanian refugees seeking political asylum in the United States', 197 en 201.
- 215 E. Acer, 'Making a difference. A legacy of pro bono representation', *JRS* 17: 3 (2004) 347-366, 347; Hollands, *Leren uit de ontmoeting*, 69-138.
- 216 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief mevr. C. (Hoogerheide) aan SvJ (10/12/1979); Brief mevr. H. (Rotterdam) aan SvJ (21/4/1981); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. H. (Huizen) aan SvJ (3/9/1979).
- 217 Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling*, 140.
- 218 Th. Holterman, *Vreemdelingenrecht. Toelating en verblijf van vreemdelingen in Nederland* (zesde druk Dordrecht 2002) 179.
- 219 A. Böcker, 'Gedogen als instrument van het vreemdelingenbeleid', *Migrantenstudies* 14: 1 (1998) 248-261.
- 220 Vergelijk: Fischer, 'Albanian refugees seeking political asylum in the United States', 200.
- 221 Ramdas, 'Over de rationaliteit van de adviescommissie voor vreemdelingenzaken', 141 (noot 3) en 156
- 222 Zie over de rol van de Canadese Board: Rousseau, Crépeau, Foxen en Houle, 'The complexity of determining refugeehood', 65; over de ACV, zie: Ramdas, 'Over de rationaliteit van de ACV'.
- 223 T.A. van Dijk, 'The Tamil panic in the press', In: Erlbaum (red.), *New analysis. Case studies of international and national news in the media* (Londen 1988) 215-254.
- 224 Vergelijk: Hayden, 'What's in a name?', 475.
- 225 Malkki, 'Speechless emissaries', 385-390.
- 226 Zoals bij de actie '26.000 gezichten' (<http://www.26000gezichten.nl>)
- 227 Willems en Lucassen onderscheiden bij het debat over toelating van Buitenlandse zigeuners: Justitie, WVC, Binnenlandse Zaken, (opvang)-gemeentes, Tweede Kamer, belangengroepen, rechtspraak en de media. Willems en Lucassen, *Ongevenste vreemdelingen*, 157-169.
- 228 C. Berghuis en M. Schrover, 'Persoonsdossiers in het archief van de Immigratie- en Naturalisatiedienst en haar Rechtsvoorgangers', In: M. Schrover (red.), *Broncommentaren 5. Bronnen betreffende de registratie van vreemdelingen in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw, (1906-1945-1985 (-1999))* 5 (Den Haag 2002) 135-156, 150.
- 229 L. Lucassen, "'Vreemdelingendossiers" en de mogelijkheden tot reductie (1975-1995)', in: P.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van historisch belang* (Den Haag 1997) 129-139.
- 230 Belangrijk is dat er in de loop der jaren steeds meer landen tot de EEG gingen behoren. In 1957 bestond de EEG uit België, Frankrijk, West-Duitsland, Nederland, Luxemburg en Italië. In 1973 kwamen daar Denemarken (inclusief Groenland tot 1985) Ierland en het Verenigd Koninkrijk bij, in 1981 Griekenland, en in

- 1986 Portugal en Spanje. In 1990 vond de hereniging van Oost en West Duitsland plaats, en in 1995 traden Finland, Oostenrijk en Zweden toe, gevolgd door Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechoë in 2004 en Bulgarije en Roemenië in 2007. Japanners, Amerikanen, Surinamers, Chinezen blijven wel steeds in de dossiers aanwezig.
- 231 NIDI, *Asylum seekers and Refugees. A Statistical Report 1: EC Member States* (Brussel 1994) 148.
- 232 C.K. Berghuis, W. Hoffstädt en W.D. Müller, *De toelating van vreemdelingen. Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein toelating van vreemdelingen, 1945-1993*, PIVOT-rapport nr. 23 (Den Haag 1993).
- 233 Lucassen, "Vreemdelingendossiers" en de mogelijkheden tot reductie'.
- 234 *Het Parool* (19/21999); *Historisch Nieuwsblad* (10/5/1999), *NRC* (2/21999) en *Trouw* (6/3/1999).
- 235 M. Hulshof, L. de Ridder en P. Krooneman, *Asielzoekers in Nederland* (Amsterdam 1992); Spijkerboer, *Gender and asylum*; L. Doornhein en N. Dijkhoff, *Toevlucht zoeken in Nederland 148* (1996); J. van Wijk, 'Luanda – Holanda. Irregular migration from Angola to the Netherlands', *IM* 48: 2 (2008) 1-30.
- 236 Spijkerboer, *Gender and refugee status*.
- 237 Van Wetten (en anderen), 'Female asylum seekers in the Netherlands', 85-98.
- 238 Mascini en van Bochove, 'Gender en asiel: "zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', 111-130.
- 239 K. Koser, 'Asylum Policies, Trafficking and Vulnerability', *IM* (2000) 91-109.
- 240 T. de Lange, *Staat, markt en migrant. De regulering van arbeidsmigratie naar Nederland 1945-2006* (Nijmegen 2007).
- 241 Vergelijk: A. White, 'Geographies of asylum, legal knowledge and legal practises', *Political Geography* 21: 8 (2002) 1055-1073, 1059.
- 242 Zie ook: Leenders, 'Gesol met de rechten van vervolgte mensen', 66.
- 243 Leiss en Boesjes, *Female asylum seekers*, 21.
- 244 Ten Doesschate, *Asielbeleid en Belangen*.
- 245 L. Doornhein en N. Dijkhoff, *Toevlucht zoeken in Nederland*. WODC rapport 148 (Gouda 1995).
- 246 B. de Hart, 'Maria Toet en andere verhalen. De nationaliteit van de gehuwde vrouw en de constructie van de natiestaat', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* (1999) 183-206.
- 247 C.K. Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en Displaced Persons van 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999) 139-143.
- 248 Bonjour, *Gezin en grens*.
- 249 T. Gitlin, *The whole world is watching. Mass media in the making and unmaking of the New Left* (Los Angeles en Londen 1980) 6.
- 250 H.A. Semetko en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics. A content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50 (2000) 93-109; L. d'Haenens en M. de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', *Media, Culture & Society* 23: 6 (2001) 847-60; N. Lynn en S. Lea, 'A phantom menace and the new apartheid'. The social construction of asylum seekers in the United Kingdom', *Discourse and Society* 14 (2003) 425-52; H. C. Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxemburg', *JRS* 20: 1 (2007) 37-59; W. G. J. Duyvendak en P. W. A. Scholten, 'Beyond national models of integration. The coproduction of integration policy frames in the Netherlands', *Journal of International Migration and Integration* 12: 3 (2011) 331-348.
- 251 Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxemburg', 49-57.
- 252 d'Haenens en de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', 850.
- 253 B. van Gorp, *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven 2006) 124-129.
- 254 Schrover, *Om de meisjes. Voor de meisjes*.
- 255 S. Baglay, 'International refugee law and socio-economic rights. Refuge from deprivation', *International Migration & Integration* 10: 3 (2008) 341-343, 341.
- 256 D. Martin, 'Reforming asylum adjudication. On navigating the coast of Bohemia', *University of Pennsylvania Law Review* 138: 5 (1990) 1247-1381, 1287.
- 257 Rousseau, Crépeau, Foxen en Houle, 'The complexity of determining refugeehood', 64; R. Cohen, 'Questions of credibility. Omissions, discrepancies and errors of recall in the testimony of asylum seekers', *IJRL* 13: 3 (2002) 293-309; Doornbos, 'On being heard in asylum cases', 103.
- 258 Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxemburg', 42.
- 259 Shuman en Bohmer, 'Representing trauma. Political asylum narrative', 394-414.
- 260 J.-Y. Carlier, 'General report', in: J.-Y. Carlier, D. Vanheule, K. Hullman en C. Galiano (red.), *Who is a refugee? A comparative case law study* 697 (Den Haag 1997) 708; Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 381.
- 261 D. Anker, 'Determining asylum claims in the United States', *Review of law and social change* 19 (1992) 433-528; Rousseau, Crépeau, Foxen en Houle, 'The complexity of determining refugeehood', 44.
- 262 Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 384.
- 263 Cohen, 'Questions of credibility', 293-309.
- 264 Kagan, 'Is truth is the eye of the beholder?', 386.
- 265 D. Anker, *Law of asylum in the United States* (Harvard, derde druk 1999) 153.
- 266 Price, 'Persecution complex', 413 en 416.

- 267 Vink en Meijerink, 'Asylum applications and recognition rates', 312; Roberts, 'More refugees, less asylum', 375 en 391.
- 268 Freeman, 'Migration Policy and Politics in the Receiving States', 1155.
- 269 Schrover, *Om de meisjes, voor de meisjes*, 4.
- 270 Van Dijk, 'Semantics of a press panic', 182; 'Minder asielzoekers, geen nieuws? De mediahypes over de asielzoekers keren telkens weer terug. Maar hoe reageert de pers wanneer de cijfers over de alsmaar groeiende instroom niet blijken te kloppen?' *HP/De Tijd* (13/5/1994).
- 271 Vergelijk: Willems en Lucassen, *Ongewenste vreemdelingen*, 157.
- 272 Melander, 'Responsibility for examining an asylum request', 220.
- 273 Gallagher, 'The evolution of the international refugee system', 593.
- 274 Shuman en Bohmer, 'Representing trauma. Political asylum narrative', 394-414.
- 275 C.J. Laban (en anderen), 'Invloed van de duur van de asielprocedure op de prevalentie van psychiatrische stoornissen bij Irakese asielzoekers in Nederland.', *Tijdschrift voor Psychiatrie* 47: 11 (2005) 743-752, 748.
- 276 T. Gerritsen, 'The tradition of human rights and humanitarian action in the Netherlands', *RSQ* 26: 4 (2007) 214-219, 214.
- 277 Hulshof, de Ridder en Krooneman, *Asielzoekers in Nederland*, 3.
- 278 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 2-19 en 138.
- 279 J.-E. Dubbelman, 'Inleiding', In: J.-E. Dubbelman en J. Tanja (red.), *Vreemd gespuis* (Amsterdam 1987) 1-13.
- 280 Onderzoek naar recente Europese cijfers liet zijn dat het inwilligingspercentage niet naar beneden ging, wanneer rechtse partijen verkiezingen wonnen: Neumayer, 'Asylum recognition rates in Western Europe', 64; W.R. Louis (en anderen), 'Why do citizens want to keep refugees out? Threats, fairness and hostile norms in the treatment of asylum seekers', *European Journal of Social Psychology* 37 (2007) 53-73, 66.
- 281 Ghidei Biidu, *Door het oog van de naald*, 67.
- 282 Mascini en van Bochove, 'Gender en asiel'.
- 283 B. Harrell-Bond, 'Refugees' experiences as aid recipients', In: A. Ager (red.), *Refugees perspectives on the experiences of forced migration* (Londen 1999) 136-139.
- 284 Lammers, *Refugees, gender and human security*, 36 en 388.
- 285 H. Ghorashi, 'Agents of change or passive victims. The impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees', *JRS* 18: 2 (2005) 181-198.
- 286 Fillet, *Nederland kent zijn grenzen*, 15.
- 287 A.G. Kloppers, 'Zonder de actiegroep is de vluchteling nergens', *NRC Handelsblad* (6/11/1972).
- 288 NA, 5.023.5026, inv. nr. 143, Brief voorzitter Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen aan hoofdcommissaris van politie te Amsterdam (23/4/1949).
- 289 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. S. (Schijndel) aan SvJ (30/1/1983).
- 290 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2165, Brief anonieme man (Den Dolder) aan SvJ (15/9/1986).

Noten hoofdstuk 2: 1945-1956: Asielzoekers als 'het paard van Troye'

- 1 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2421, Nota SGvJ aan PG Den Haag een hoofd RVD (19/2/1953).
- 2 *Gdansk* (22-23/10/1954); Vindplaats: NA, 5.023.5028, inv. nr. 862.
- 3 *Zierikzeesche Nieuwsbode* (12/11/1949) 2.
- 4 *Leeuwarder Courant* (20/7/1949).
- 5 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Nota hoofd RVD aan MvJ (25/9/1945).
- 6 NA 5.023.5026.3, Nota hoofdcommissaris van politie aan PG Amsterdam, kenmerk: 3170/1950 (18/3/1950).
- 7 P. M. Malin, 'The refugee. A problem for international protection', *International Organization* 1: 3 (1947) 443-459, 443-444.
- 8 Deze leidde in 1997 uiteindelijk tot een publicatie: H. Verwey-Jonker en P.O.M. Brackel, *The assimilation and integration of pre- and post-war refugees in the Netherlands* (Den Haag 1957).
- 9 Zolberg, Suhrke en Aguayo, *Escape from violence*, 30.
- 10 S.L. Carruthers, 'Between camps. Eastern Bloc 'Escapées' and Cold War borderlands', *American Quarterly* 23: 3 (*Special issue: Legal borderlands law and the construction of American borders*) (2005) 911-942.
- 11 Carruthers, 'Between camps. Eastern Bloc 'escapées' and Cold War borderlands', 917-920.
- 12 Gallagher, 'The evolution of the international refugee system', 581-582.
- 13 Polen: 11, Tsjecho-Slowakije: 8, SU: 6, Joegoslavië: 5, Hongarije: 4, Bulgarije: 2, Roemenië: 2, Oost-Duitsland: 1, Oekraïne: 1, China: 1 en Griekenland: 1.
- 14 NA, 5.023.5026, inv. nr. 401, Brief Stichting Herstel Zeeland aan MvSoZa (16/9/1946); Brief MvJ aan MP (7/10/1946).
- 15 Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 196.
- 16 K. Schuyt en E. Taverne, 1950: *Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2000) 224.
- 17 Schuyt en Taverne, 1950: *Welvaart in zwart-wit*, 226.

- 18 Schrover en van Faassen, 'Invisibility and selectivity', 3-31.
- 19 Schuyt en Taverne, 1950: *Welvaart in zwart-wit*, 44.
- 20 M. Chotkowski, "Baby's kunnen we niet huisvesten, moeder en kind willen we niet scheiden". De rekrutering door Nederland van vrouwelijke arbeidskrachten uit Joegoslavië, 1966-1979', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 26: 1 (2000) 76-100.
- 21 J.P. Chamberlain, 'The fate of refugees and Displaced Persons', *Proceedings of the Academy of Political Science* 22: 2 (1947) 84-94, 84-85; Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 24; K. Salomon, *Refugees in the Cold War. Toward a new international refugee regime in the early Post-war Era* (Lund 1991) 175-176.
- 22 Archief BuZa 1945-1954 (Hierna alleen BuZa), 19278, Brief Nederlandse Ambassadeur te Canada over werwing van DP's en de reactie van de Sovjet autoriteiten (29/10/1947).
- 23 Malin, 'The refugee. A problem for international protection', 453; R. Stadulis, 'The resettlement of DP's in the United Kingdom', *Population Studies* 5: 3 (1952) 207-237, 208-209.
- 24 Stadulis, 'The resettlement of Displaced Persons in the United Kingdom', 209.
- 25 Swart, *De toelating en uitzetting van vreemdelingen*.
- 26 A. Grahl-Madsen, 'The European tradition of asylum and the development of refugee law', *Journal of Peace Research* 3: 3 (1966) 278-289, 283.
- 27 Voor de tot standkoming van het Verdrag zie: P. Weiss, 'The international protection of refugees', *The American Journal of International Law* 48: 2 (1954) 193-221.
- 28 G. Mak, 'Vluchtelingenbeleid in Overijssel tijdens het Interbellum', *Overijsselse Historische Bijdragen* 115 (2000) 7-32, 23.
- 29 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2521, VC 4A betreffende het verblijf hier te lande van Poolse onderdanen en onderdanen van enige andere Oost-Europese en Zuidoost Europese staten (5/11/1945).
- 30 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Wijzigingen VC 4A, betreffende het verblijf hier van Poolse onderdanen en onderdanen van enige andere Oost-Europese en Zuidoost Europese staten (9/4/1946).
- 31 De vluchtelingen die voor, tijdens of kort na de Tweede Wereldoorlog in Nederland aankwamen, ontvingen volgens deze VC een verblijfsvergunning van drie maanden. De gewijzigde VC 4A uit 1948 schreef voor dat een vergunning voor één jaar kregen.
- 32 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 126-127.
- 33 NA, 5.023.5026, inv. nr. 438, Wijzigingen VC 4A, kenmerk: 66/8, Nota met instructies RVD (namens MvJ) aan politie, onderwerp: verblijf in Nederland van vluchtelingen en verplaatste personen (31/3/1948).
- 34 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief medewerker RVD aan SGvJ, onderwerp: komst van Poolse zeelieden, kenmerk: RVD 379/8 (14/12/1951).
- 35 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief medewerker RVD Meijer aan hoofd van RVD, onderwerp: aankomst van een groep Poolse zeelieden en de mogelijke reacties van de Nederlandse autoriteiten (14/12/1951).
- 36 NA, 5.023.5026, inv. nr. 306, Nota MvJ Donker aan PGs, in aanvulling op Grensbewakingcirculaire 6 (8/9/1953).
- 37 Pas in 1958 was de VC 4A van 1948 officieel vervangen. Zie: S. van der Meij, *Een dozijn Polen. Interneringskamp De Rozenhof, 1953-1956. Een tehuis voor vluchtelingen*. Doctoraalscriptie Sociale Geschiedenis. Universiteit van Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2003) 41; Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 176.
- 38 NA, 5.023.5026, inv. nr. 436, Ontwerp VC 4A, bijlage 3 verlening van asyl aan vluchtelingen (66/8a) (versie 27/3/1953).
- 39 Dit was in Bijlage 6 van Uitleidingcirculaire 14, Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 179.
- 40 MvJ aan PG, onderwerp: 'bijzondere verhoren van te verwijderen vreemdelingen', behorende bij VC nr. 14/1955, kenmerk: 386/B-1(6/12/1954).
- 41 Informatie gevonden in digitale versie van de Nederlandse Grondwet (gezien 30/8/2011): Vindplaats: <http://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvhlfz99qosr/vgo9llzvednp>
- 42 NA, 5.023.5027, inv. nr. 309, Nota hoofd RVD aan MvBuZa, onderwerp: positie van vluchtelingen, kenmerk: 232/2 (19/2/1953).
- 43 NA, 5.023.5026, inv. nr. 3, Rapport PG Amsterdam aan RVD, kenmerk: 1045/1951 (19/10/1951).
- 44 Bron: NA, 5.023.5026, inv. nr. 2426, Lijst van bestaande verenigingen en stichtingen die zich bezighouden met de behartiging van de belangen van vreemdelingen c.q. vluchtelingen (1954): Het Comité ter Behartiging van de Belangen van de Joodse Vluchtelingen, Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen, Stichting Admiraal de Ruyterfonds, Katholieke Stichting voor Vluchtelingen en Ontheemden, het Nederlands Rooms Katholieke Huisvesting Comité, Centraal Bureau der Diaconieën van de Gereformeerde Kerken, Nederlandse Stichting tot Bevordering van Ambacht, Industrie en Landbouw onder de Joden, The American Joint Distribution Committee, UAF, Commissie Internationaal Hulpwerk (PVDA); Nederlands Hulpcomité voor Tsjecho-Slowaakse vluchtelingen en het Nederland Vakverbond en Nederlandse Federatie van Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening.
- 45 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan SGvJ, zonder kenmerk (13/11/1952).
- 46 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ Mulderije, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).
- 47 Archief IISG (Hierna alleen IISG), Stichting Vluchteling, doos 63, Jaarverslag Mensen in Nood 1953.

- 48 IISG, Stichting Vluchteling, doos 63, Jaarverslag Mensen in Nood 1955.
- 49 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ (6/10/1952).
- 50 Deelnemers waren ambtenaren van BuZa, RVD en Justitie, NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan SGvJ, zonder kenmerk (2/1/1952).
- 51 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).
- 52 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota medewerker RVD aan SGvJ, kenmerk: geheime nota 84 (16/2/1953).
- 53 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).
- 54 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan SGvJ, zonder kenmerk (2/1/1952).
- 55 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan SGvJ, zonder kenmerk (13/11/1952).
- 56 NA 5.023.5026.1968, Nota raadsadviseur in Algemene Dienst aan SGvJ, zonder kenmerk (21/11/1952).
- 57 Van der Meij, *Een dozijn Polen*, 60.
- 58 De lijst van bewoners was behoorlijk compleet. Van de 20 personen die in vreemdelingenbewaring zaten, stuurden Justitie er in het jaar 1955 acht naar De Rozenhof. Hun namen trof ik aan op de lijst van bewoners, welke zich bevindt in het Gelders Archief. Vergelijk: NA, 5.023.5026, inv. nr. 1975; Nota hoofd RVD Grevelink aan SGvJ Tenkink (24/4/1956); Lijst van bewoners van De Rozenhof, Gelders Archief, 0166/01 and 0166/2, Tehuis voor Vreemdelingen De Rozenhof te Almen.
- 59 NA, 5.023.5027, inv. nr. 207, Een beleidsdossier over hun komst bevindt zich in het Nationaal Archief. Dit waren voormalig officieren uit het Venezolaanse leger. Zie ook hoofdstuk 2.
- 60 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Jaarverslag De Rozenhof 1953. Geschreven door het hoofd van De Rozenhof aan PG (20/3/1954).
- 61 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Rapport hoofd van De Rozenhof aan PG (20/3/1954).
- 62 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ Donker, onderwerp: veranderingen van VC 4A, bijlage 3 (versie 7 april 1953).
- 63 Van der Meij, *Een dozijn Polen*, 34.
- 64 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd algemene dienst van politie te Rotterdam aan PG Den Haag, kenmerk: 222/3044c (9/11/1953).
- 65 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota RVD aan MvBuZa via MvJ, kenmerk: 34139B (17/1/1955).
- 66 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 96.
- 67 NA, 5.023.5026, inv. nr. 191, Verslag Commissie inzake de Toelating van Verplaatste Personen (15/11/1948).
- 68 BuZa 1945-1954, inv. nr. 7356, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ (25/1/1953).
- 69 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Nota hoofd RVD aan MvJ Donker, kenmerk: 175/4A (19/3/1953).
- 70 'Het vraagstuk der DP's', *Nieuwe Leidsche Courant* (16/7/1947); 'Eerste groep displaced persons in Venlo aangekomen. Zij willen weer gewonen mensen worden', *Het Parool* (18/8/1947); 'Ontheemden in nieuw vaderland', *De Gelderlander* (18/9/1947); 'Een trein vol nationaliteiten arriveerde te Venlo', *Limburgsch Dagblad* (20/9/1947); 'Ontheemden in nieuw vaderland', *De Gelderlander* (18/9/1947); 'Buitenlandse arbeiders in textiel-industrie', *Provinciale Zeeuwse Courant* (11/8/1947).
- 71 Compajnen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake Oost-Europese vluchtelingen, 1955-1983*, 1.
- 72 'Om 9000 vreemde werkkrachten. Deputatie van 'Displaced Persons' bezoekt ons land', *Leeuwarder Courant* (3/7/1947).
- 73 *Limburgsch Dagblad* (28/6/1947).
- 74 Zie bijvoorbeeld: NA, 5.023.5026, inv. nr. 180, Werving Sloveense DP's, Nota hoofd RVD aan MvJ (17/1/1947).
- 75 NA, 5.023.5026, inv. nr. 177, Verslag Commissie inzake de Toelating van Verplaatste Personen (13/7/1947).
- 76 NA, 5.023.5026, inv. nr. 173, Folder voor werving voor DP's verspreid in de kampen.
- 77 NA, 5.023.5026, inv. nr. 191, Verslag Commissie inzake de Toelating van Verplaatste Personen (23/11/1948).
- 78 *Limburgsch Dagblad* (7/6/1951).
- 79 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Nota hoofd RVD en hoofdamtenaar ter beschikking van SGvJ aan SGvJ, kenmerk: 175/4 (9/3/1953).
- 80 BuZa 1955-1964, inv. nr. 24359, Nota hoofd DAZ/VZ en DIO aan MvJ, MvSoZa en MvMW, Interdepartementale commissie voor vluchtelingen zaken, kenmerk: 45453 (13/4/1955).
- 81 BuZa 1955-1964, inv. nr. 24359, Verslag hoofd DAZ/VZ en DIO over Interdepartementale Commissie voor Vluchtelingenzaken, bijeenkomst drie, kenmerk: 131703 (28/12/1955).
- 82 NA, 5.023.5026, inv. nr. 188, Brief directeur Rijksarbeidsbureau Twente (geen datum: 1948); NA, 5.023.5026, inv. nr. 180, Brief directeur van de Staatsmijnen (4/12/1947); NA, 5.023.5026, inv. nr. 259, Brief Jüdische Gemeinde aan koningin Wilhelmina (5/3/1946); NA, 5.023.5026, inv. nr. 195, Verzoekschrift Letvian Central Committee voor toelating van een groep intellectuele technische DP's (09/02/1950), NA, 5.023.5026, inv. nr. 2353, Uitnodiging Christelijke Jongemannen Verbond (12/3/1954); NA, 5.023.5026, inv. nr. 189, Verzoek IRO om Toelating van 25 invalide DP's (23/11/1949).
- 83 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2294, Nota hoofd RVD aan Rijksarbeidsbureau, kenmerk: 26703 (6/11/1947); Rapport Korpshoofd Culemborg na aankomst van de vluchtelingen te Culemborg, kenmerk: 95/1948 (29/4/1948).

- 84 Aantallen waren eerst hoger, namelijk 100. 'Nederland zal 100 Tsjechische studenten toelaten', *De Tijd* (5/4/1948). Voor een beschrijving van het ontstaan en de eerste jaren van het UAF zie: van Esterik, *Het zout der aarde. UAF 1948-1998*, 15-27.
- 85 BuZa 1945-1954, inv. nr. 12781, Brief koningin Juliana aan President Eisenhower (27/3/1953).
- 86 *Het Parool* (30/4/1953).
- 87 NA, 5.023.5026, inv. nr. 120, Nota hoofd RVD aan SGvJ Tenkink, kenmerk: 2557 (29/11/1951).
- 88 J. Lucassen en R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen en Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994) 45.
- 89 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 170.
- 90 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2521, VC 4A betreffende het verblijf hier te lande van Poolse onderdanen en onderdanen van enige andere Oost-Europese en Zuidoost Europese staten (5/11/1945).
- 91 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2521, VC 4A Poolse militairen (6/8/1946).
- 92 F. Postma, *De repatriëring van Sovjetonderdanen uit Nederland 1944-1956. Mythe en waarheid* (Amsterdam 2003); M. Vencken, *Straddling the Iron Curtain? Migrants' war memories* (Leuven 2008).
- 93 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 39.
- 94 NA, 5.0235026.2522, Brief hoofd RVD aan MvBuZa (15/1/1951).
- 95 BuZa 1965-1974, inv. nr. 24402, Verslag vluchtelingendag Amsterdam met een voorwoord van SvCRM (11/9/1965) 17.
- 96 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1173, Diverse nota's van verschillende data. Benoemingen bij UNHCR, Taken vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen (1958-1981) in Nederland (kenmerk: onderwerp: AJZ 990/E-429).
- 97 IISG, Stichting Vluchteling, doos 2, Assilimiatierapport vertegenwoordiger UNHCR Brouwer over vluchtelingen in Nederland (1/12/1952), 30.
- 98 Van der Meij, *Een Dozijn Polen*, 60; Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 172 en 181; Lijst van Bewoners van De Rozenhof, Gelders Archief, 116/01 en 166/2, Tehuis voor Vreemdelingen De Rozenhof te Almen.
- 99 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota RVD, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk: 270 (zonder datum 1949).
- 100 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 101 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1975, Dit blijkt uit een opmerking in de statistiek gemaakt over het aantal vluchtelingen in Nederland gemaakt door het Ministerie van Justitie in de periode 1950-1955.
- 102 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1975, Nota hoofd RVD aan SGvJ Tenkink, notitie A1 379B (18/1/1956).
- 103 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota hoofdcmissaris Stoett aan PG, kenmerk: 12151/2/3/4 (15/11/1951).
- 104 NA, 5.023.5026, inv. nr. 129, Nota minister voor Algemene Oorlogvoering voor het Koninkrijk aan hoofd RVD (1/7/1946); Rapport politie aan RVD (2/10/1946).
- 105 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862 Nota ambassadeur Warschau aan MvBuZa, kenmerk: 3134/509 (30/10/1954).
- 106 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Informatie over L. verkregen uit twee krantenartikelen die verschenen in Poolse dagbladen: 'Return', *Trybuna Ludu* (24/10/1954) en *Gdansk* (22-23/10/1954).
- 107 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd RVD aan MvBuZa via MvJ, kenmerk: 34139B (17/1/1955).
- 108 'Het roerend verhaal van een arme Poolse zeeman', *Trouw* (26/10/1954).
- 109 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd RVD aan MvJ, kenmerk: 258089 (6/12/1954).
- 110 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd RVD aan MvBuZa via MvJ, kenmerk: 34139B (17/1/1955).
- 111 'Na de oorlog 12.000 vluchtelingen', *Leeuwarder Courant* (20/4/1955).
- 112 BuZa 1945-1954, inv. nr. 7357, Nota MvBuZa aan ambassades in Oostblok, onderwerp: asielerlening aan onderdanen van achter het IJzeren Gordijn, kenmerk: nummer 13231 (2/3/1953).
- 113 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 156-157.
- 114 'Om de hoogste goederen der beschaving. PVDA waarschuwt tegen de communistische terreur', *Leeuwarder Courant* (2/3/1948).
- 115 NA, 5.023.5026, inv. nr. 148, NA, 5.023.5026, inv. nr. 265, NA, 5.023.5026, inv. nr. 268 en NA, 5.023.5026, inv. nr. 3.
- 116 NA, 5.023.5026, inv. nr. 268, Nota MvBuZa aan MvJ (24/6/1952); Nota hoofd RVD aan MvBuZa (4/7/1952).
- 117 BuZa 1945-1954, inv. nr. 21028, 'Zij verkozen de vrijheid. Twee Poolse verstekelingen per kustvaarder naar Zaandam', *Zaandamse Courant* (11/4/1949); Nota RVD aan BuZa (29/11/1949).
- 118 'Vrees voor Deportatie naar Rusland. 14 Poolse vissers in Nederland gedeserteerd', *Algemeen Dagblad* (21/11/1952).
- 119 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk: Nota 270 (zonder datum 1949).
- 120 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk: 1311/53 (15/1/1953).

- 121 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1972, Verslag bespreking op het Ministerie van Justitie tussen MvJ, SGvJ, vertegenwoordiger UNHCR, hoofd RVD en referendaris (12/11/1953).
- 122 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief plaatsvervangend hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: komst van Poolse zeelieden, kenmerk: 379/8 (14/12/1951).
- 123 BuZa 1945-1954, inv. nr. 7356, Interne memo, zonder opsteller, zonder kenmerk (26/1/1953).
- 124 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota MvJ aan PG, onderwerp: betreffende zes Polen die hier gedrost zijn, kenmerk: 3464 – B (10/11/1950).
- 125 *Algemeen Handelsblad* (21/10/1954).
- 126 'Strikt geheim', *Elsevier* (1/4/1950).
- 127 'Redactioneel, vluchtelingen', *Katholiek Dagblad* (2/3/1953).
- 128 'Wantrouwen in Stockholm', *Het Parool* (11/10/1951).
- 129 BuZa 1945-1954, inv. nr. 21284, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ (23/1/1950); Rapport BVD over J. (3/2/1950); Nota ambassadeur Polen aan MvBuZa (24/7/1950).
- 130 BuZa 1945-1954, inv. nr. 9035, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: toelating Poolse vluchtelingen (12/11/1946).
- 131 BuZa 1945-1954, inv. nr. 21030, Brief SGvJ aan MvJ aan MvBuZa (12/4/1950); plus opmerking van de medewerker in de kantlijn van deze brief. De heer Louwers was vrijgelaten in 1951. Zie: 'De Nederlander Louwers nu ook vrijgelaten in Praag. Op Bevrijdingsdag in Tsjecho-Slowakije', *Leeuwarder Courant* (10/5/1951).
- 132 *Nieuwe Leidsche Courant* (10/5/1951).
- 133 'Louwers werd in Praag veroordeeld tot vijftien jaar dwangarbeid', *Limburgsch Dagblad* (6/3/1950).
- 134 BuZa 1955-1964, inv. nr. 28693, Nota ambassadeur Hongarije, onderwerp: repatriëring vluchtelingen, kenmerk: 2441 – 156 GS/671 (25/10/1955).
- 135 BuZa 1955-1964, inv. nr. 18883, Nota gezantschap der Nederlanden in Tsjecho-Slowakije aan MvBuZa, onderwerp: 'vluchtelingenkamp in Nederland', kenmerk: 1418/337 (17/6/1955).
- 136 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd RVD aan SGvJ Tenkink, notitie At 379B (23/8/1955).
- 137 B. de Hart, 'The morality of Maria Toet. Gender, citizenship and the construction of the nation-state', *JEMS* 32: 1 (2006) 49-68, 49-50; T. Spijkerboer, 'Freedom and constraint in adjudication. Dutch courts on aliens law 1945, in: A. Böcker (en anderen) (red.), *Migration law and sociology of law* (Nijmegen 2008) 345-354.
- 138 'Met Pool getrouwde vrouw vroeg in ons land asyl. De "politieke motieven" werden rijklijk aangevoerd', *Leeuwarder Courant* (14/7/1955).
- 139 'Ons land geen vluchtland. Ervaring maant tot nauwlettendheid', *Gooische Courant* (13/11/1948).
- 140 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5026, inv. nr. 5050, Rapport politie Amsterdam aan PG, kenmerk: 12200/1949 (8/9/49) en opmerking van PG; Nota SGvJ aan MvJ (29/10/49); Bezwaarschrift advocaat B. aan MvJ, kenmerk: 1129 (13/12/49); Nota hoofdcommissaris Stoett aan PG, kenmerk: 12200 (6/3/1950); Nota SGvJ aan PG, kenmerk: 729 – B (6/4/1950); Brief aalmoezenier M. aan MvJ (27/8/1949); Brief Katholieke Commissie voor Vluchtelingen aan MvJ (20/8/1949); en brief Poolse Katholiek Missie in Nederland aan MvJ (3/9/1949).
- 141 NA, 5.023.5026, inv. nr. 145, Rapport politie aan PG (8/5/1948); Brief advocaat aan PG (7/4/1949).
- 142 NA, 5.023.5026, inv. nr. 145, Rapport politie aan PG (3/9/1949); Nota hoofd RVD aan Loco SGvJ (20/10/1949); opmerking op kaft dossier.
- 143 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4267, Aanbeveling PG Den Haag aan MvJ, kenmerk: 207/448 (21/12/1949); Gehoor politie Wassenaar aan PG Den Haag (21/12/1949); Brief K. aan MvJ (15/3/1950).
- 144 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2521, VC 4A.
- 145 NA, 5.023.5026, inv. nr. 125, Rapport van gehoor politie Almelo (19/10/1945).
- 146 NA, 5.023.5026, inv. nr. 199, Rapport van gehoor politie Amsterdam (7 mei 1950); Proces-verbaal (7/5/1950); Rapport hoofdcommissaris van politie (1/7/1950); Advies PG aan MvJ (14/7/1950).
- 147 NA, 5.023.5026, inv. nr. 261, Nota hoofd RVD aan SGvJ (10/12/1951).
- 148 BuZa 1945-1954, inv. nr. 21273, Verslag hoofd BVD over werknemers van Hongaarse legatie (1949).
- 149 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: toelating vier Tsjechen (1949).
- 150 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 151 NA, 5.023.5026, inv. nr. 148, Brief vader van de verloofde professor L. (3/6/1948); Antwoord hoofd RVD aan professor L. (9/6/1948).
- 152 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Nota hoofd RVD Grevelink aan MvJ Kolfschoten (25/9/1945).
- 153 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief plaatsvervangend hoofd RVD aan hoofd RVD, onderwerp: komst van Poolse zeelieden en mogelijke reacties van de Nederlandse autoriteiten, kenmerk: 279/8 (14/12/1951).
- 154 'Arbeiders ontwaakt! Sluit uw ogen niet voor de gevaren die er dreigen!', *Limburgs Dagblad* (5/4/1947).
- 155 NA, 5.023.5025, inv. nr. 402, Rapport Hoofd Centrale Veiligheidsdienst geheim, kenmerk: 15250, onderwerp: tewerkstelling Polen in de Staatsmijnen (23/5/1947).

- 156 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Opmerking Kamerlid Scheps (PVDA) tijdens behandeling motie Scheps door MvJ, Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden en leden PVAC, kenmerk: AL/310 (22/2/1952).
- 157 BuZa 1945-1954, inv. nr. 19340, Nota vertegenwoordiger van de UNHCR over de positie van de vluchtelingen in Nederland (1953).
- 158 BuZa 1945-1954, inv. nr. 7597, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ (7/2/1950).
- 159 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: toelating van vier Tsjechen (1950).
- 160 NA, 5.023.5026, inv. nr. 143, Brief import en exportonderneming de Vreeze & Zonen aan hoofd RVD (20/4/1949); Brief voorzitter Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen (23/4/1949).
- 161 NA, 5.023.5026, inv. nr. 143, Rapport van gehoor politie Amsterdam (11/6/1949), Rapport van gehoor BVD (20/8/1949) en evaluatie door SGvJ voor MvJ (15/10/1949).
- 162 NA, 5.023.5026, inv. nr. 3, Brief vertegenwoordiger Tsjecho-Slowaakse Hulpcomité aan Politieke Vluchtelingen Valk aan RVD (15/3/1950).
- 163 NA, 5.023.5026, inv. nr. 3, Rapport interview BVD met een aantal Tsjechen naar aanleiding van illegale grensoverschrijding, kenmerk: 755a – 50 (17/3/1950).
- 164 NA, 5.023.5026, inv. nr. 3, Nota hoofdcommissaris van politie Amsterdam aan PG Amsterdam, kenmerk: 3170/1950 (18/3/1950).
- 165 NA, 5.023.5026, inv. nr. 174, Nota selectiemissie vanuit Stuttgart aan hoofd RVD, onderwerp: Toelating van DP's uit de Britse zone in Nederland, zonder kenmerk (28/10/1947).
- 166 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief plaatsvervangend hoofd RVD aan hoofd RVD, onderwerp: komst van Poolse zeelieden en de mogelijke reacties van de Nederlandse autoriteiten (14/12/1951).
- 167 NA, 5.023.5027, inv. nr. 105, Brief voorzitter World Student Relief aan MvJ (29/8/1949); Brief professor B. aan MvJ, onderwerp: betreffende toelating van de Bulgaarse student L (3/9/1949).
- 168 NA, 5.023.5027, inv. nr. 105, Nota medewerker RVD aan hoofd RVD (5/9/1949); Nota medewerker RVD aan SGvJ, kenmerk: nota 42496 (7/9/1949); Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: drie vragen over komst van de Bulgaarse student L., kenmerk: 42496 (8/9/1949).
- 169 NA, 5.023.5027, inv. nr. 105, Notulen Ministerraad van (5/9/1949); Nota MvJ aan SGvJ, kenmerk: W/vr/1167 (13/9/1949); plus opmerkingen MvJ aan SGvJ; Rapport van gehoor rijksrecherche aan PG, kenmerk: 469 (10/10/1949).
- 170 NA, 5.023.5026, inv. nr. 439, VC 4A, Betreffende: verblijf h.t.l. van Poolsche onderdanen en van onderdanen van enige na andere Oost en zuid oost Europese staten.
- 171 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 270 (geheim) (23/9/1949).
- 172 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 2557 (6/12/1950).
- 173 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1969, Nota hoofd RVD aan SGvJ (4/11/1953).
- 174 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Behandeling motie Scheps door MvJ, Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden en leden PVAC, kenmerk: AL/310 (22/2/1952).
- 175 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: nota betreffende vier Tsjechen (1950).
- 176 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk: 270 (zonder datum 1949).
- 177 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Behandeling motie Scheps door MvJ, PVAC en Scheps (22/2/1952).
- 178 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief medewerker RVD aan SGvJ, onderwerp: komst van Poolse zeelieden, kenmerk: RVD 379/8 (14/12/1951).
- 179 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota referendaris via hoofd RVD aan SGvJ (2/3/1949).
- 180 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).
- 181 NA, 5.023.5026, inv. nr. 129, Rapport van interview van politie aan hoofd RVD (2/10/1946).
- 182 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota SGvJ aan PG Amsterdam, kenmerk: 8650-B (6/11/1951); Rapport politie Amsterdam (16/10/1951).
- 183 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota hoofdcommissaris van politie Amsterdam Stoett aan PG, kenmerk: 12151/2/3/4 (12/10/1951); BuZa 1945-1954, inv. nr. 7356 Gedeserteerde Poolse vissers, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ (25/1/1953).
- 184 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk: 270 (zonder datum 1949); NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Geheime brief van hoofd BVD Felderhof aan SGvJ Tenkink (30/10/1953).
- 185 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Politieke vluchtelingen, Nota MvJ aan Rekenkamer (1955).
- 186 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Behandeling motie Scheps door MvJ, Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden en leden PVAC, kenmerk: AL/310 (22/2/1952).
- 187 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Nota MvJ aan MP Schermerhorn, kenmerk: AL/66 (27/9/1945).
- 188 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Behandeling motie Scheps door MvJ, Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden en leden PVAC, kenmerk: AL/310 (22/2/1952).
- 189 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd BVD Felderhof aan SGvJ, kenmerk: 201996 (30/10/1953).
- 190 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd BVD aan SGvJ, kenmerk: 201996 (30/10/1953).
- 191 NA, 5.023.5026, inv. nr. 3, Brief vertegenwoordiger Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité aan Politieke Vluchtelingen

- gen aan RVD (15/3/1950).
- 192 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Nota hoofd RVD aan MvJ (10/3/1946).
- 193 NA, 5.023.5026, inv. nr. 807, Verlag gesprek tussen mevr. H. Verwey-Jonker en hoofd RVD aangaande het vluchtelingenprobleem (juni 1946).
- 194 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 195 BuZa 1945-1954, inv. nr. 9035, Krabbel op memo van medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: toelating van Polen (geen datum 1953).
- 196 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 197 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ (23/11/1949).
- 198 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota MvJ Struycken aan PG, onderwerp: betreffende zes Polen die hier gedrost zijn, kenmerk: 3464 – B (10 november 1950).
- 199 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: DVZ 2557 (6/11/1952).
- 200 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Kladversie nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 270 (geen datum, mogelijk 1949).
- 201 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Nota raadsadviseur aan SGvJ (9/3/1953).
- 202 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan SGvJ, onderwerp: nota betreffende vier Tsjechen (1950).
- 203 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Opmerking SGvJ op nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 2557 (6/12/1950).
- 204 NA, 5.023.5026, inv. nr. 427, Nota MvJ aan voorzitter MP Schermerhorn (27/9/1945).
- 205 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers uit Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 206 'Ons land geen vluchtland. Ervaring maant tot nauwlettendheid', *Gooische Courant* (13/11/1948).
- 207 'Interneringskamp De Rozenhof', *Haagsch Dagblad* (28/3/1953).
- 208 BuZa 1945-1954, inv. nr. 21327, Nota MvJ aan KM, onderwerp: wat te doen met 'illegale grensoverschrijders' (25/3/1948).
- 209 NA, 5.023.5027, inv. nr. 301, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 88 III (17/10/1951).
- 210 NA, 5.023.5026, inv. nr. 312, Nota referendaris aan SGvJ (9/3/1953).
- 211 NA, 5.023.5027, inv. nr. 712, Bijdrage vertegenwoordiger UNHCR Nederland voor Jaarboek UNHCR 1953, kenmerk: 86698 (8/7/1953).
- 212 NA, 5.023.5026, inv. nr. 258, Behandeling motie Scheps door MvJ, Eerste Kamerleden en Tweede Kamerleden en leden PVAC, kenmerk: AL/310 (22/2/1952).
- 213 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers uit Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 214 'Ook Nederland kent vluchtelingen nood. Asielrecht voor velen niet van toepassing', *Maasbode* (25/9/1954).
- 215 'Interneringskamp De Rozenhof', *Haagsch Dagblad* (28/3/1953).
- 216 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4256, Proces-verbaal politie Abcoude aan PG Utrecht, kenmerk: 2407 (9/12/1949); Beslissing KM Bellingwolde, kenmerk: 2/1950 (3/1/1950).
- 217 BuZa 1955-1964, inv. nr. 8455, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, zonder kenmerk en zonder datum.
- 218 NA, 5.023.5027, inv. nr. 498, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: 33167 – A (16/11/1954).
- 219 NA, 5.023.5026, inv. nr. 274, Nota hoofd RVD aan MvJ (onbekende datum 1947).
- 220 Verwey-Jonker en Brackel, *The assimilation and integration of pre- and postwar refugees*, 13 en 14.
- 221 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Verslag interdepartementale vergadering, aanwezig zijn Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van Heuven Goedhart, MvJ, vertegenwoordigers uit Eerste en Tweede Kamer en hoofd RVD (10/3/1953).
- 222 NA, 5.023.5026, inv. nr. 260, Nota hoofd RVD aan MvJ, kenmerk: 175/4A (19/3/1953).
- 223 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan MvJ, zonder kenmerk (3/11/1952).
- 224 'Ook Nederland kent vluchtelingen nood. Asielrecht voor velen niet van toepassing', *Maasbode* (25/9/1954).
- 225 BuZa 1955-1964, inv. nr. 24356, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, memorandum laatste ontwikkelingen op het gebied der vluchtelingen, zonder kenmerk (9/10/1952).
- 226 NA, 5.023.5026, inv. nr. 2421, Nota SGvJ aan PG Den Haag (19/2/1953).
- 227 BuZa 1945-1954, inv. nr. 19340, Nota vertegenwoordiger UNHCR aan MvBuZa, onderwerp: Overzicht van de positie van vluchtelingen in Nederland (1953).
- 228 BuZa 1945-1954, inv. nr. 19340, Nota vertegenwoordiger UNHCR aan MvBuZa, onderwerp: Overzicht van de positie van vluchtelingen in Nederland (1953).
- 229 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 218.

- 230 BuZa 1945-1954, inv. nr. 12762, Nota hoofd DAZ/VZ, onderwerp: notulen commissie tot bestudering van het Europese vluchtelingenprobleem, geen kenmerk: (11/1/1954).
- 231 NA, 5.023.5026, inv. nr. 197, Nota hoofd DAZ/VZ aan MvJ (14/7/1955).
- 232 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Geheime brief hoofd BVD aan SGvJ (30/10/1953).
- 233 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Brief plaatsvervangend hoofd RVD aan hoofd RVD, onderwerp: komst van Poolse zeelieden en de mogelijke reacties van de Nederlandse autoriteiten (14/12/1951).
- 234 NA, 5.023.5026, inv. nr. 16, Nota SGvJ aan PG Amsterdam, kenmerk: 8650 – B (6/11/1951).
- 235 'Interneringskamp De Rozenhof', *Haagsch Dagblad* (28/3/1953).
- 236 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1968, Nota referendaris aan SGvJ, zonder kenmerk (2/1/1952).
- 237 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5026, inv. nr. 99, Nota MvJ aan RVD (17/8/1954), Nota RVD aan PG (8/11/1954); Nota BVD aan MvJ (4/1/1955); Nota MvJ aan PG (21/1/1955).
- 238 IISG, Stichting Vluchteling, doos 11, Nota vertegenwoordiger UNHCR aan NFV, onderwerp: actie van Philips (7/9/1954).
- 239 *Nijmeegs Dagblad* (12/10/1952).
- 240 *Christelijke Historische Nederlander* (22/10/1954).
- 241 Weis, 'The international protection of refugees', 196; Grahl-Madsen, 'The European tradition of asylum and the development of refugee law', 283.
- 242 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 125-128.
- 243 F. Caestecker, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode* (Busset 1992) 63-84.
- 244 NA, 5.023.5026, inv. nr. 1785, Nota hoofd RVD aan MvJ, onderwerp: vreemdelingen uit Oost-Europa, kenmerk Nota 270 (Zonder datum 1949).
- 245 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2413, Nota medewerker RVD aan hoofd Bureau A, kenmerk: 956/612 A (30/10/56); opmerking van SGvJ.

Noten hoofdstuk 3: 1956-1968: Asielzoekers als 'vervelende speldenprikken'

- 'Het ijzingswekkende verhaal van de jonge Kroaat I Grec', *De Telegraaf* (21/5/1960); Zie persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4825, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/22822 (24/2/1960) plus opmerking SGvJ; Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/22822 (19/2/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/22822 (16/3/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/22822 (31/3/1960).
- NA, 5.023.5028, inv. nr. 4825, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/22822 (28/4/1961) plus opmerkingen SGvJ en MvJ; Opmerkingen SGvJ en MvJ op Nota DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/22822 (31/3/1960); Nota medewerker OSV aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/22822 (22/6/1960).
- De Telegraaf* (18/4/1961).
- BuZa, 1955-1964, inv. nr. 8363, Nota hoofd DVZ en G aan MvBuZa, kenmerk: 3868 A (24/9/1958).
- H. Fassmann en R. Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', *IMR* 28: 3 (1994) 520-538, 527; Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 20 en 22; Boswell, 'European values and the asylum crisis', 550; M. Mattheijer, *De toelating van vluchtelingen in Nederland en hun integratie op de arbeidsmarkt* (Amsterdam 2000) 9; D. van Dijk, *Het asielbeleid van de Europese Unie. Een veiligheidskwestie? Een discoursanalytische studie naar de constructie van een gemeenschappelijke asielprocedure in Europa* (Antwerpen 2005) 5.
- Zolberg, Suhrke en Aguayo, *Escape from violence*, 30; Pupavac, 'Refugee advocacy, traumatic representations and political disenchantment', 273; Hollands, *Leren uit de ontmoeting*, 147.
- Keely, 'The international Cold War regime(s)', 307-8.
- Geuijen, *De asielcontroverse*, 37.
- Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling*, 3; M.J. Gibney, *The ethics and politics of asylum. Liberal democracy and the response to refugees* (Cambridge 2004) 3.
- Fassmann en Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', 527.
- Rose, 'Tempest-Tost', 16.
- C. Wilton de Wenden, 'The French response to the asylum seeker influx, 1980-93', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 534 (1994) 81-90, 84.
- J.M. Hanhimäki, 'Introduction. The UNHCR and the global Cold War', *RSQ* 27: 1 (2008) 3-7, 4.
- Compaijen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake Oosteuropese vluchtelingen*; J.W. ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen* (1956-1957), Doctoraalscriptie Nieuwe Geschiedenis. Universiteit Nijmegen (niet gepubliceerd) (Nijmegen 1985) 38-47; A. Kövi, 'Hongaarse immigratie na 1956', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100: 3 (1987) 446-459; T. van Druten, *De opvang van Hongaarse vluchtelingen in 1956. Een onderzoek naar de betrokken actoren bij de opvang van vluchtelingen*, Doctoraalscriptie Sociale Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2009) 73.
- D. Hellema, 'The relevance and irrelevance of Dutch anti-Communism. The Netherlands and the Hunga-

- rian Revolution, 1956-1957', *Journal of Contemporary History* 30: 1 (1995) 169-186, 168-170.
- 16 Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 125-128.
 - 17 Loescher en Scanlan, *Calculated kindness*.
 - 18 W. Willems, *De uittocht uit Indië. 1945-1995* (Amsterdam 2001); G. Jones, *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders* (Amsterdam 2007) 86.
 - 19 H. Meijer, "Daar heb je ze weer". De overkomst van overzeese rijksgenoten uit Nieuw-Guinea bezien in het licht van de algemene repatriëring uit de Oost', *Transparant* 18: 2 (2007) 18-25, 20; Schrover, 'Family in Dutch migration policy 1945-2005', 191-202; Schrover, 'Why make a difference?' 76-96.
 - 20 Jones, *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders*, 157.
 - 21 Voor cijfers zie: Schrover en van Faassen, 'Invisibility and selectivity', 19.
 - 22 B. Cornelis, 'Migratie naar Nederland', In: H. Entzinger en P. Stijnen, *Etnische minderheden in Nederland* (Meppel en Amsterdam 1990) 13-30, 23.
 - 23 Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 269; Zie hoofdstuk 5: J. van Beek, *Kennis, Macht en Moraal. De productie van wetenschappelijke kennis over de economische effecten van migratie naar Nederland, 1960-2005* (Amsterdam 2010).
 - 24 'Rechtspositie van vreemdelingen is onvoldoende', *De Linie* (4/1/1958).
 - 25 NA, Archief van de Algemene en Juridische zaken van de hoofdafdeling Vreemdelingenzaken (verder NA, archief AJZ) 5.09.42, inv. nr. 355, Vluchtelingenbesluit 1957.
 - 26 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2305, Nota medewerker DVZ en G, onderwerp: Vluchtelingenbesluit en Verdrag, kenmerk: AJZ 3934/E-2522 (19/4/1963).
 - 27 Voor een weergave van het Vluchtelingenbesluit, zie: NA, 5.023.5026, inv. nr.197.
 - 28 NA, 5.023.5027, inv. nr. 197, Zie artikel 3 van het Vluchtelingenbesluit. Zie ook: Swart, *De toelating en uitzetting van vreemdelingen*, 148.
 - 29 NA, 5.023.5027, inv. nr. 312, Opmerkingen Freule van Wittwaal van Stoetwegen gemaakt tijdens vergadering over Vluchtelingenbesluit (18/6/1956).
 - 30 NA, 5.023.5026, inv. nr.197, Nota MvBuZa aan MvJ, Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer van Mv-BuZa (19/10/1955).
 - 31 BuZa 1965-1974, inv. nr. 2215I, Nota Baron van Boetzelaer aan hoofd DIO, onderwerp: aspecten van het vluchtelingen vraagstuk, kenmerk: 68 (5/11/1965).
 - 32 NA, 5.023.5027, inv. nr. 723, Nota DAZ/VZ aan MvJ, onderwerp: verzoek tot toelating van Egyptische joden, kenmerk: 166846 (29/11/1956).
 - 33 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12773, Brief vertegenwoordiger UNHCR aan MvBuZa, zonder onderwerp, kenmerk: HO/3641 (8/3/1957).
 - 34 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12773, Nota hoofd DAZ/BA en DIO/JV aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: Toepasselijkheid Verdrag op Egyptische Joden, kenmerk: 39743 (16/3/1957)
 - 35 NA, 5.023.5027, inv. nr. 15, Verslag ICV gehouden op het Ministerie voor BuZa, kenmerk: 131703 A (13/3/1957).
 - 36 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12773, Nota hoofd DAZ/VZ aan medewerker DVZ en G, kenmerk: 1666846 (26/11/1956).
 - 37 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12773, Nota hoofd DAZ/VZ aan hoofd DIO, onderwerp: toepasselijkheid Verdrag op Egyptische Joden, zonder kenmerk (24/7/1957).
 - 38 NA, 5.023.5027, inv. nr. 723, Nota MvJ aan MvBuZa, kenmerk: AJZ 381/E -151 (4/1/1957).
 - 39 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1285, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: behandeling van verzoeken om asiel. Nota naar aanleiding van vraag Luxemburgse MvJ, kenmerk: AJZ 2966/C-653 (11/1/1961).
 - 40 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1285, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: behandeling van verzoeken om asiel. Nota naar aanleiding van vraag Luxemburgse MvJ, kenmerk: AJZ 2966/C-653 (11/1/1961).
 - 41 NA, 5.023.5027, inv. 1291, Nota hoofd OSV aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Vluchtelingen en Interpol, zonder kenmerk (16/10/1964).
 - 42 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: lijst met bewoners van De Rozenhof tot oktober 1957, kenmerk: 518/E-211 (8/1/1958).
 - 43 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: lijst met bewoners van De Rozenhof tot oktober 1957, kenmerk: 518/E-211 (8/1/1958).
 - 44 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: lijst met bewoners van De Rozenhof tot oktober 1957, kenmerk: 518/E-211 (8/1/1958).
 - 45 NA, 5.023.5027, inv. nr. 959, Verslag Justitie, onderwerp: Verslag onderhoud tussen SGvJ, voorzitter NFV, PG Arnhem, hoofd DVZ en G, rijksrechercheur Arnhem en commissaris van Rijkspolitie (18/7/1956).
 - 46 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 518/E-211 (10/10/1957); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: Nota 473 (14/10/1957); Huishoudelijk reglement voor het Tehuis 'Het Werkse veld'; Nota MvJ aan Directie Gevangeniswezen en Stafbureau Algemene Vraagstukken, zonder kenmerk (onbekende datum in 1961); Nota PG Arnhem aan hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 518/E-211 (19/5/1960); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 394/361 (15/8/1961).

- 47 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd DVZ en G aan SG van Justitie, kenmerk: AJZ 518/E-211 (10/8/1964).
- 48 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Officiële mededeling van Justitie, kenmerk: 125/365 (8/4/1965); Interne memo van medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: opvang vluchtelingen, kenmerk: AJZ 518/E211 (27/12/1965); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 518/E211 (4/1/1966); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 518/E211 (22/2/1968).
- 49 *Haagsche Courant* (15/2/1968).
- 50 *Nieuwe Verten. Orgaan voor Ontheemden en Nederlanders* 3: 1 (september 1959).
- 51 H. Verwey-Jonker, 'De andere wereld', In: G. Beijer (red.) *De vluchtende mens. Symbool van de samenleving* (Wageningen 1960) 14-16.
- 52 NA, 5.023.5027, inv. nr. 959, Verslag onderhoud tussen SGvJ, NFV, PG Arnhem, hoofd DVZ en G, rijksrechercheur Arnhem en commissaris van Rijkspolitie (18/7/1956).
- 53 NA, Archief AJZ, 5.09.42, inv. nr. 368, Nota hoofd DVZ en G Fontejin aan SGvJ, kenmerk: AJZ 70/E-40 (30/6/1956).
- 54 NA, Archief AJZ, 5.09.42, inv. nr. 368, Verslag onderhoud MvJ en MvMW, voorzitter NFV en vertegenwoordiger UNHCR, kenmerk: nota 298 (12/11/1957); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 689/185 (15/11/1957); Brief MvJ aan NFV, kenmerk: AJZ 689/C 185 (27/11/1957).
- 55 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3373, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: reactie van DVZ en G op verzoek van UAF om zes Hongaarse studenten vanuit Oostenrijk in Nederland een studie te laten beginnen, zonder kenmerk (10/9/1958).
- 56 'Het zijzwekkende verhaal van de jonge Kroaat Igréc', *De Telegraaf* (21/5/1960).
- 57 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota vertegenwoordiger UNHCR aan DAZ/VZ, kenmerk: HO/67/3642/net/02 (5/7/1967).
- 58 BuZa 1955-1964, inv. nr. 24371, Brief DAZ/DIO/ACO aan UNHCR, onderwerp: Kosten i.v.m. uitvoering vluchtelingen verdrag, kenmerk: 73925 (31/5/1956); Nota hoofd UNHCR aan hoofd DIO Patijn (BuZa), onderwerp: kosten eligibility, kenmerk: HO/2947 (20/4/1956); Nota hoofd DAZ/VZ aan hoofd ACO (BuZa), kosten in verband met Verdrag, kenmerk: 395 (9/5/1956).
- 59 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2305, Nota MvJ aan MvBuZa, kenmerk: AJZ 3934/E-2522, (19/10/1955); Nota MvJ aan MvBuZa, kenmerk: AJZ 3934/E-2522, (31/11/1965).
- 60 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Kort verslag bespreking op Ministerie van Justitie betreffende afgifte van mandaatverklaringen; aanwezig hoofd DVZ en G, medewerker UNHCR, voorzitter NFV, hoofd DAZ/VZ en medewerker DVZ en G (12/8/1970).
- 61 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1130, Uittreksel uit het verslag van de zevende vergadering van de bijzondere commissie voor het personenverkeer gehouden te Den Haag, kenmerk: AJZ 1700/E-851 (7/4/1961).
- 62 IISG, Stichting Vluchteling, Logboek NFV, doos 25 (7/1/1965).
- 63 IISG, Stichting Vluchteling, Logboek NFV, doos 25 (11/1/1965).
- 64 Kövi, 'Hongaarse immigratie na 1956', 446-459.
- 65 Ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen*, 38-47.
- 66 L. Congdon, B. Kiraly en K. Nagy, 1956: *The Hungarian Revolution and war for independence* (New York 2006) 684.
- 67 *De Waarheid* (14/12/1957).
- 68 H. Olink, *In strijd met de waarheid. De Koude Burgeroorlog in Amsterdam -1956-* (Amsterdam 2002) 22.
- 69 R. Dorsman, *Kranten over Hongaren in Nederland in 1956*. Eindopdracht Research Seminar: What's the problem? Old and new debates on Migration. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2010) 24.
- 70 Van Druten, *De opvang van Hongaarse vluchtelingen in 1956*, 73.
- 71 *De Telegraaf* (5/11/1956).
- 72 *Trouw* (5/11/1956).
- 73 D. Hellema, 1956. *De Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis*, (Amsterdam 1990) 178-181
- 74 Ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid*, 57.
- 75 Ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid*, 67-68.
- 76 Kövi, 'Hongaarse immigratie na 1956', 448; Compajien, *Het Nederlandse asielbeleid inzake bijzondere Oosteuropese vluchtelingen*, 42; Ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid*, 74.
- 77 HTK, 1956-1957, (27/11/1956), 3236; HEK, 1956-1957, (8/1/1957) 82.
- 78 HTK, 1956-1957 (28/11/1956) 3275.
- 79 HEK, 1956-1957 (9/1/1957) 107.
- 80 HEK 1956-1957, (9/1/1957) 107.
- 81 Van Esterik, *Het zout der aarde*, 61-62.
- 82 Archief Beeld en Geluid, 'Nederland ontvangt Hongaarse vluchtelingen' (14/11/1956): http://www.beeldengeluid.nl/template_subnav.jsp?navname=polygoon_themas&category=collectie_informatie&artid=7308
- 83 Van Druten, *De opvang van Hongaarse vluchtelingen in 1956*, 47-48.

- 84 Advertentie voor de Hongaarse vluchtelingen, *Nieuwe Leidsche Courant* (25/1/1957).
- 85 'Hongaarse vluchtelingen', *Leeuwarder Courant* (12/11/1956).
- 86 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12786, Nota hoofd DAZ/VZ aan MvBuZa via SGvBuZa, kenmerk: 623 (oktober 1957).
- 87 NA, 5.023.5027, inv. nr. 210, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: selectie zestig kinderen, kenmerk: AJZ 802/E-345 (18/10/1957).
- 88 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12786, Nota MvBuZa aan SGvBuZa, onderwerp: uittreksel Ministerraad, kenmerk: 141239 (22/10/1957).
- 89 NA, 5.023.5027, inv. nr. 210, Nota medewerker RVD aan MvJ, onderwerp: selectie 60 kinderen uit kamp Bela Crvka, kenmerk: AJZ 802/E-345 (20/9/1957).
- 90 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4546, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/116 – A (12/3/1959); Brief hoofd DVZ en G aan MvMW, kenmerk: 59/1116 – A (19/2/1959); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/116 – A (9/3/1959); plus opmerkingen SGvJ aan MvJ op nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/116 – A (12/3/1959).
- 91 NA, 5.023.5027, inv. nr. 629, Brief burgemeester Roermond aan MvJ, onderwerp: Vluchtelingendorp Eurodorp (24/2/1959).
- 92 NA, 5.023.5027, inv. nr. 629, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Vluchtelingendorp Eurodorp, kenmerk: AJZ 1244/E-473 (7/3/1959); idem (9/3/1959).
- 93 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12810, Verzoek vertegenwoordiger UNHCR aan MvSoZa, kenmerk: HO/8728 (3/11/1961); Nota DIO/SC/DAZ/VZ aan UNHCR, kenmerk: 180012, onderwerp: Tijdelijke toelating van Zuid-Slavische vluchtelingen (20/12/1961).
- 94 NA, 5.023.5027, inv. nr. 666, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: verzoeken UNHCR, kenmerk: AJZ 1764/E – 901 (16/1/1962); Verslag Interdepartementaal Overleg Commissie voor Vluchtelingenzaken. Verslag geschreven door hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 1764/E-901 (9/2/1962).
- 95 NA, Archief AJZ, 5.09.42, inv. nr. 357, Lijsten met namen van vreemdelingen die verzochten om toelating als vluchteling in de periode 1956-1960.
- 96 BuZa 1955-1964, inv. nr. 8363, Nota hoofd DVZ en G aan MvBuZa, kenmerk: AJZ/E-316 (5/12/1958). Nota was ondertekend door MvJ Samkalden.
- 97 NA, 5.023.5027, inv. nr. 13, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: tijdelijk verblijf Hongaren in Nederland, kenmerk: AJZ 636/E – 269 (14/6/1957).
- 98 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4409, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13754 – A (28/11/1958).
- 99 NA, 5.023.5027, inv. nr. 121, Brief medewerker DAZ/VZ aan MvJ, kenmerk: DAZ/VZ 92153 (11/8/1956).
- 100 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 121, Nota hoofd RVD aan SGvJ, kenmerk: AL 879/8 (27/4/1956); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: Nota 206 (11/5/1956); Nota hoofd DAZ/VZ aan MvJ, kenmerk: DAZ/VZ 92153 (11/8/1956).
- 101 NA, 5.023.5027, inv. nr. 832, Nota MvJ aan loco SGvJ en hoofd DVZ en G, onderwerp: bezoekersvisa van Oost Europeanen, kenmerk: 2540 (27/6/1962).
- 102 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4560, Rapport van gehoor politie Weert aan PG Den Bosch, onderwerp: interview met referent, kenmerk: 13839 – 5 (25/7/1958); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/11875-A (14/8/1958); Nota SGvJ aan PG Den Bosch, kenmerk: 58/11875-A (23/8/1958). Rapport van gehoor politie Weert aan hoofd Visadienst, kenmerk: 13839 – 5 (27/8/1958).
- 103 NA, 5.023.5027, inv. nr. 13, Nota hoofd Visadienst aan ambassadeur te Hongarije, zonder onderwerp, kenmerk: AJZ 636/E – 269 (januari 1958).
- 104 'Drie man 30 uur onder D-trein', *De Telegraaf* (27/7/1959).
- 105 Informatie afkomstig uit persoonsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 129, Rapport van gehoor politie Den Haag, onderwerp: Drie Joegoslavische verstekelingen (27/7/1959); Nota PG Den Haag aan MvJ (28/7/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: drie Joegoslavische verstekelingen, kenmerk: AJZ 1341/C 640 (28/7/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: drie Joegoslavische verstekelingen, kenmerk: AJZ 1341/C 640 (28/7/1960).
- 106 'Drie Joegoslaven uitgezet', *De Telegraaf* (8/8/1959).
- 107 Alles uit beleidsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3370, Rapport van gehoor gemeentepolitie Heerlen aan PG, onderwerp: verslag interview met drie Polen, zonder kenmerk (14/10/1958); Nota PG Arnhem aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 14694-5 (16/10/1958); Nota hoofd speciale verblijfsvergunning aan PG Arnhem (17/10/1958); Nota PG Arnhem aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/20123 (19/1/1958).
- 108 *De Telegraaf* (31/3/1961) en *Trouw* (01/10/1961).
- 109 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4943, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/51445 – A (5/4/1961).
- 110 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4943, Opmerking hoofd DVZ en G op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/51445 – A (5/4/1961); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 91 (8/4/1961) plus opmerking MvJ; Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/51445 – A (3/5/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/51445 – A (8/5/1961); Nota SGvJ aan MvJ, ken-

- merk: Nota 130 (13/5/1961) plus opmerking MvJ.
- 111 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2413, Rapport van gehoor politie de Bilt (14/9/1956), Nota BVD (14/9/1956); Gemeentepolitie De Bilt aan Justitie (14/9/56); Gemeentepolitie De Bilt aan DVZ en G onderwerp: geen, kenmerk: geen (3/10/1956); Rapport inlichtingsdienst De Bilt aan MvJ (9/10/156); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd Bureau A, kenmerk: 59/6612 A (30/10/56) plus opmerking van SGvJ en MvJ.
 - 112 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 8358, Koninginnebrief S. (zonder datum); Rapport van gehoor gemeentepolitie Den Haag aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 53935 F (10/6/1964); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/154141 – A (11/6/1964) plus opmerkingen SGvJ; Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/154141 – A (29/6/1964).
 - 113 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 8358, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 154141 – A (29/6/1964); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 226 (30/6/1964) plus opmerking MvJ; Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (18/1/1965); Opmerking van MvJ op Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 226 (30/6/1964).
 - 114 NA, 5.023.5027, inv. nr. 280, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: aangaande een bericht van PG van Den Bosch over Polen die na afloop van hun visum niet terugkeren (1957).
 - 115 *Trouw* (17/3/1961); *Algemeen Dagblad* (18/3/1961), Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4931, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ (22/3/1961); Rapport van gehoor politie Vlissingen aan PG Vlissingen (17/3/1961); Nota MvJ aan PG Arnhem (21/3/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ (4/7/1961); idem (18/7/1961); Opmerking MvJ op kافت van dossier (24/6/1961).
 - 116 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 8358, Rapport van gehoor gemeentepolitie Den Haag aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 53935 F (10/6/1964) plus Opmerking MvJ op nota medewerker DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/154141 – A (12/6/1964); Nota medewerker BVD aan MvJ, kenmerk: 747337 (23/6/1964); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/154141 (3/7/1964); Opmerkingen hoofd DVZ en G op nota medewerker DVZ en G, kenmerk: 59/154141 – A (14/7/1964).
 - 117 Keely, 'The international Cold War regime(s)', 308.
 - 118 Zijn zaak stond centraal in een radio-uitzending van de VPRO. VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb. Een reconstructie van een klein incident met grote politieke gevolgen ten tijde van de Koude Oorlog' (14/10/2001) (gezien op 22/2/2011). Zie: *geschiedenis.vpro.nl/attachment.db/4152354/verhaal.doc*; Ook in wetenschappelijk onderzoek kwam deze zaak naar voren, bijvoorbeeld in het onderzoek van Engelen naar de BVD, welke een rol speelde in deze zaak. D. Engelen, *Geschiedenis van de Binnenlandse veiligheidsdienst* (Den Haag 1995).
 - 119 *Algemeen Handelsblad* (9/10/1961).
 - 120 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7582, Telegram aan Nederlandse ambassade in SU (9/10/1961); VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb'.
 - 121 Interview with Mrs. G, *Novosti Press* (28/10/1961).
 - 122 VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb'.
 - 123 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7582, Nota hoofd DAZ/VZ aan SGvBZ, onderwerp: G., kenmerk: 160/61 (10/10/1961).
 - 124 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7583, Concept antwoord medewerker Algemene Zaken aan MP, MvBuZa en SGv-BuZa, onderwerp: Kamervragen Bakker, kenmerk: 2642 (13/10/1961).
 - 125 Gedurende 1½ jaar was er geen Nederlandse ambassadeur in de SU en andersom; BuZa, 7582, Aide Memoire van DEU (BuZa) (12/10/1964).
 - 126 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7584, Er zijn tientallen krantenknipsels. Bijvoorbeeld: 'Outrageous behavior of Dutch authorities towards Soviet Envoy and diplomats. Soviet protest note to the Netherlands', *Soviet News. Information Bulletin, Press information Department Embassy of the Union of Soviet Socialist Republic in Pakistan* (18/11/1961) 11: 76, 'Grave incident in Amsterdam. Dix Soviétique attaquent un commissariat Hollandais en enlèvent d'épouse d'un ingénieur Russ que a choisi liberté', *Midi Libre Montpellier* (10/10/1961); 'Violento incidente con los Rusos Tuvieron Autoridades Holandesas', *La Esfera* (13/10/1961) (Krant uit Venezuela); 'Brave Hollanders', *Detroit News* (17/10/1961), 'Russians in airport clash over woman. Dutch may ask envoy to leave', *Sydney Morning Herald* (11/11/1961); 'Russian in airport fist-fight', *Tanganyika Standard* (12/10/1961); *Trubynia Lydina* (11/10/1961).
 - 127 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7584, Brief mevr. R. aan Nederlandse ambassade in New York (11/10/1961).
 - 128 'Editorial', *Detroit News* (17/10/1961).
 - 129 VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb'.
 - 130 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7582, Interview persagentschap Visnews met G., kenmerk: 7386/61 (11/10/1961); Nota medewerker DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: G., kenmerk: 88/61 (13/10/1961).
 - 131 VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb', 10.
 - 132 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7583, Brief mevrouw G. aan MvBuZa; Antwoord van SvBuZa aan mevrouw G., kenmerk: DAZ/VZ 148134/499 (19/10/1961).
 - 133 BuZa 1955-1964, inv. nr. 27183, Nota medewerker van kabinet van MP aan hoofd bureau DVZ van MvBuZa, onderwerp: terugkeer G., kenmerk: kenmerk: U/3957/62/CA/TW1/TWS2 (9/4/1962).
 - 134 BuZa 1955-1964, inv. nr. 27183, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: terugkeer G.,

- kenmerk: 35/62 (10/5/1962); Nota medewerker DEU/OE aan hoofd DEU, kenmerk: 74/62 (16/5/1962); *VPRO, OVT, 'De kwestie Goloeb'*; Nota ambassade Moskou aan MvBuZa, kenmerk: 27 GS/853 (14/9/1964).
- 135 NA, 5.023.5026, inv. nr. 121, Nota hoofd BVD aan hoofd RVD (onbekende datum in 1956).
- 136 Alles uit persoonsdossier: BuZa 1965-1974, inv. nr. 25152, Nota hoofd DVZ en G aan MvBuZa, onderwerp: verzoek om toelating als vluchteling V., kenmerk: 59/167555 – A (16/6/1967); Rapport van gehoor politie Den Haag aan PG Den Haag, kenmerk: 222/26658 (28/4/1967); Nota hoofd DAZ/VZ aan SGv-BuZa, kenmerk: DAZ/VZ 110780 – 4993 GS (22/6/1967); Nota hoofd DAZ/VZ aan MvJ, onderwerp: toelating als vluchteling V., kenmerk: DAZ/VZ 125251 – 5667 GS (20/7/1967); Beschikking in eerste aanleg (11/8/1967).
- 137 BuZa 22149, 1965-1974, Verslag van het besprokene op de vluchtelingendag te Amsterdam, met voorwoord van SvCRM Egas (11/9/1965) 3.
- 138 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4663, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/43680 – A (10/4/1961); plus opmerking hoofd DVZ en G aan SGvJ in marge.
- 139 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3372, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Twee vrouwelijke vluchtelingen, kenmerk: AJZ 58/13612 (31/7/1958); plus opmerkingen SGvJ.
- 140 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4813, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G en SGvJ, kenmerk: 59/15997 (10/4/1961) plus opmerkingen hoofd DVZ en G en SGvJ aan MvJ
- 141 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4475, Verzoekschrift NFV aan MvJ, kenmerk: Fk/Er/6561 (25/1/1959); Rapport van gehoor gemeentepolitie Amsterdam aan PG, kenmerk: 873/1959 (9/2/59); Brief prins Bernhard aan MvJ (31/1/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/18977 (14/2/1959).
- 142 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4475, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/18977 (14/2/1959) plus opmerkingen van SGvJ en MvJ; Brief Impresario aan NFV, zonder kenmerk (26/3/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/18977 – A (3/7/1959).
- 143 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4959, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/53500 A (30/1/1963) plus opmerking hoofd DVZ en G.
- 144 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4323, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: asielverzoek Polen, kenmerk: 158/1341 – A (6/2/1958).
- 145 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4583, Rapport van gehoor politie Amsterdam aan PG, kenmerk: 3505 (26/5/1959); Rapport van gehoor rijksrecherche Amsterdam aan PG, zonder kenmerk (14/07/1959); Nota aan SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 149 (4/6/1959) plus opmerkingen van hoofd DVZ en G en SGvJ op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/6942 (12/8/1959); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 284 (25/8/1959).
- 146 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4583, Opmerking MvJ op nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: nota 284 (25/8/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/6942 – A (22/9/1959) plus opmerking MvJ; Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/6942 – A (13/10/1959) plus opmerking MvJ.
- 147 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4953, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/52548 – A (24/8/1962).
- 148 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4953, Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: Nota 311 (31/8/1962); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: 59/52548 – A (3/10/1962).
- 149 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4461, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/17654 – A (5/2/1959) plus opmerkingen SGvJ, MvJ en hoofd DVZ en G.
- 150 NA, 5.023.5027, inv. nr. 528, Verslag bespreking tussen hoofd DVZ en G en voorzitter UAF inzake toelating van vluchtelingenstudenten gehouden (17/4/1957).
- 151 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Uitspraak RvS in de zaak D., kenmerk: nummer 5 (20/5/1964).
- 152 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4957, Rapport van gehoor politie Katwijk aan hoofd Visa-dienst, kenmerk: 709 (15/5/1961); Rapport van gehoor politie Katwijk aan PG Den Haag (25/7/1961); Rapport van gehoor rijksrechercheur en BVD aan PG Den Haag, kenmerk: 1513/61 (25/7/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/53430 – A (28/7/1961).
- 153 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4957, Opmerkingen in marge SGvJ aan MvJ op nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/53430 – A (28/7/1961); Telefoonnotitie medewerker DVZ en G met politie Katwijk (28/7/1961); Nota MvJ aan PG Den Haag, kenmerk: 59/53430 – A (8/8/1961); Brief dhr. S. aan koningin Juliana (8/8/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: overleg met UNHCR over de Hongaarse G., kenmerk: 59/53430 – A (17/8/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 59/53430 – A (18/8/1961) plus opmerkingen SGvJ.
- 154 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4402, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13109 – A (18/9/1959); Opmerkingen in marge SGvJ aan MvJ op nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13109 – A (18/9/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 58/13109 – A (2/10/1959).
- 155 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4752, Rapport van gehoor inlichtingendienst Utrecht, betreft veiligheidsverhoor Z. i.v.m. haar verzoek om politiek asiel, kenmerk: E/4 – 87359 (16/12/1959); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/14263 (24/12/1959) plus opmerkingen MvJ.
- 156 *Leeuwarder Courant* (10/6/1961).

- 157 Alle informatie afkomstig uit beleidsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 207, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1715/C530 (27/6/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1715/C530 (28/6/1961); Brief van zeven Venezolaanse militairen aan MvJ (5/7/1961); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1715/C530 (1/7/1961).
- 158 'Asielaanvraag van Venezolanen in Behandeling', *Algemeen Dagblad* (3/7/1961); 'Venezolaanse rebellen in Nederland', *Algemeen Dagblad* (4/7/1961); NA, 5.023.5027, inv. nr. 207, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1715/C530 (17/8/1961).
- 159 BuZa 1955-1964, inv. nr. 7581, Brief advocaat Connelly aan de Nederlandse ambassade te Ierland (19/3/1959); Nota hoofd DVZ en G, namens MvJ, aan MvBuZa, onderwerp: antwoord op vraag van Connelly, kenmerk: AJZ 198/E-609 (16/9/1959).
- 160 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1285, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: nota naar aanleiding van vraag van Luxemburgse MvJ, kenmerk: AJZ 2966/C-653 (11/1/1961).
- 161 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4406. Nota hoofd OSV aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/13306 - A (2/4/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13306 - A (7/10/1958); Nota hoofd OSV aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/13306 - A (2/4/1959); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13306 - A (7/10/1958).
- 162 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4478, Rapport van gehoor gemeentepolitie Rotterdam aan PG Den Haag, kenmerk: 222/8680/Bw/U (23/1/1958); Rapport van gehoor inlichtingendienst Rotterdam aan BVD en PG Den Haag, kenmerk: NO 147 (29/1/1958); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 158/1997 A (9/4/1958).
- 163 Alle informatie in de zaak van J. en C. uit persoonsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 117, Rapport van gehoor politie Amsterdam aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 7884-7885/60 (9/11/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: geen (10/11/1960); Rapport veiligheidsgehoor van politie Amsterdam aan PG Amsterdam, kenmerk: 128 G 1960 (11/11/1960); Nota hoofdcommissaris politie Amsterdam aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 7884/60 (15/11/1960).
- 164 NA, 5.023.5027, inv. nr. 117, Rapport hoofdcommissaris politie Amsterdam aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 1511/1960 (15/11/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1613/C 509 (16/11/1960); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1613/C 509 (21/11/1960).
- 165 NA, 5.023.5027, inv. nr. 117, Nota SGvJ aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 411 (22/11/1960); Nota SGvJ aan MvJ, kenmerk: 417 (26/11/1960) plus opmerkingen MvJ; Telefoonnotitie medewerker DVZ en G met politie Amsterdam (30/11/1960).
- 166 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4409, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: 58/13754 - A (28/11/1958).
- 167 IISG, Stichting Vluchteling, doos 64, Jaarverslag Mensen in Nood 1963.
- 168 BuZa 1955-1964, inv. nr. 12809, Nota hoofd DAZ/VZ aan DIO/SC via plv. hoofd DIO onderwerp: In 1958 en 1959 in Nederland toegelaten vluchtelingen, kenmerk: 965 (28/12/1959).
- 169 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5014, Nota MvJ aan MvBuZa, onderwerp: de Vreemdelingenwet, kenmerk: F/12399/65 (onbekende datum 1965).
- 170 BuZa 1965-1974, inv. nr. 24402, Nota medewerker DIO/SC aan hoofd DIO, onderwerp: bespreking wereld Vluchtelingenjaar en postzegelplan, zonder kenmerk (13/2/1959).
- 171 BuZa 1965-1974, inv. nr. 24402, Rede MvBuZa uitgesproken tijdens second plenary session of the Internationale Comité voor Wereldvluchtelingenjaar (30/6/1959).
- 172 BuZa 1955-1964, inv. nr. 8363, Nota hoofd DVZ en G aan MvBuZa, onderwerp: M., kenmerk: 3868 A (24/9/1958); Nota hoofd DAZ/VZ aan ambassade Belgrado, kenmerk: DAZ/VZ - 1359579/516 (28/10/1958); Nota hoofd DVZ en G aan MvBuZa, onderwerp: asielaanvragen uit Zuid-Slavië, kenmerk: AJZ/E-316 (5/12/1958).
- 173 Ik vond de persoonsdossiers van vier van hun in het Nationaal Archief.
- 174 NA, 5.023.5027, inv. nr. 117, Opmerkingen SGvJ gericht aan MvJ op nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 1613/C 509 (16/11/1960).
- 175 NA, Archief AJZ, 5.09.42, inv. nr. 368, Nota SGvJ aan MvJ, onderwerp: nota hoofd RVD met kenmerk: 49985 (15/3/1956), kenmerk: T/ 108 (15/3/1956).
- 176 NA, Archief Justitie, A-dossiers en voorlopers (1923) 1949-1987 (2005), inventaris nummer (Verder NA, A-dossiers): 3100, Nota onbekende medewerker Justitie, zonder onderwerp en kenmerk: (1964).
- 177 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4454, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/16981 - A (1/9/1958); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 58/16981 - A (31/12/1958).
- 178 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4677, Verzoekschrift voorzitter Comité F. aan VD Hilversum (2/9/1960).
- 179 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4677, Nota PG Amsterdam aan MvJ, kenmerk: 1690/60 (13/9/1969); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/37525 - (17/10/1960) plus opmerkingen hoofd DVZ en G, SGvJ en MvJ.
- 180 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4677, Opmerkingen MvJ op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/37525 (3/11/1960); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/37525

- (10/11/1960) plus opmerkingen hoofd DVZ en G, SGVj en MvJ.
- 181 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 4963, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/65764 – A (26/4/1962) plus opmerking van loco SGVj aan SGVj; Rapport van gehoor politie Haarlem aan PG Amsterdam, onderwerp: Veiligheidsverhoor naar aanleiding van asielerzoek, kenmerk: 15089 (23/2/1962); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/65764 – A (17/4/1962); idem (12/6/1962) plus opmerkingen SGVj aan MvJ.
- 182 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4963, Opmerking hoofd DVZ en G op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 59/65764 – A (19/10/1962); Nota hoofd DVZ en G aan MvJ (15/6/1964); Nota hoofd DVZ en G aan SGVj (30/6/1964); 'Wachten op uitzetting', *Vrij Nederland* (1/8/1964); Rapport psycholoog van de gevangenis Haarlem aan MvJ, zonder kenmerk (21/8/1964); Brief S. aan MvJ (3/12/1963); Opmerking hoofd DVZ en G op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (11/9/1964); Brief Angola Comité aan MvJ (19/12/1964).
- 183 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4963, Brief Angola Comité aan Commissie voor de Rechten van de Mens te Straatsburg (22/2/1965); Brief Comité Actie Angola aan MvJ (19/3/1965); *Algemeen Dagblad* (23/2/1965); Telegram PSP aan MvJ (19/3/1965); Telegram dhr. J. aan MvJ (28/3/1965); Telegram 500 Amsterdamse studenten (30/3/1965).
- 184 'Mensenrechten en lessen uit het verleden', *De Groene* (27/2/1965).
- 185 'Een zending voor de Portugese Gestapo', *Vrij Nederland* 93/4/1965).
- 186 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4963, Nota medewerker DVZ en G aan SGVj (25/9/1964); Nota hoofd DVZ en G aan SGVj, kenmerk: 59/65764 – A (15/12/1964); 'Comité pleit voor jonge Portugees', *De Volkskrant* (23/12/1964), 'Portugees zit half jaar na eind straf nog in de gevangenis', *Het Vrije Volk* (15/2/1965); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: brief Angola Comité, kenmerk: 59/65764 – A (23/12/1964); Nota hoofd DVZ en G aan SGVj, kenmerk: 59/65764 – A (16/2/1965); idem (19/2/1965); Nota loco SGVj aan SGVj (19/2/1965); Nota hoofd DVZ en G aan SGVj (27/3/1965).
- 187 NA, 5.023.5028, inv. nr. 4963, Getypte weergave VARA Radiorubriek: 'Dingen van de dag', onderwerp: gesprek tussen MvJ Scholten en dhr. Buurman (29/3/1965); Nota hoofd DVZ en G, onderwerp: aangaande interview van S. op de VARA televisie te Frankrijk, kenmerk: 59/65764 – A (2/5/1966).
- 188 Fassmann en Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', 527.

Noten hoofdstuk 4: 1968-1977: Nieuwe vluchtelingen, nieuwe helden

- Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 214, Telefoonnotitie medewerker Justitie en medewerker VD Amsterdam (9/10/1969); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (12/3/1970); Nota hoofd DVZ en G aan SGVj (23/3/1970); Verslag telefoongesprek met mevr. D. (16/4/1970).
- NA, 5.023.5028, inv. nr. 214, Brief advocaat aan MvJ (6/11/1970); 'Portugees hoopt op intrekken van uitwijzing', *De Volkskrant* (21/11/1970); Brief dhr. D. aan politie Amsterdam (30/11/1970); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G en aan SGVj (8/12/1970); Nota medewerker DVZ en G aan SGVj (15/4/1971).
- NA, 5.023.5028, inv. nr. 214, Nota SGVj aan MvJ, kenmerk: F/W 1287 (19/4/1971); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (2/8/1973).
- Cohen en Joly, 'Introduction. The 'New Refugees' of Europe', 6.
- A. Paludan, 'Refugees in Europe', *IMR* 15: 1 (1981) 69-73, 69; Gallagher, 'The evolution of the international-refugee system', 579-598; Hoeksma, 'Vluchtelingen in het Europa van de burger, 98; Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 44.
- G. Loescher, *The UNHCR and world politics. A perilous path* (Oxford 2001) 179.
- NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Loco SGVj aan SGVj, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 1490 (24/8/1972).
- NA, 5.023.5027, inv. nr. 1456, Nota Nederlandse delegatie (Benelux) inzake rechtspositie van asielzoekers, kenmerk: P/DIV (72) 95 (30/10/1972).
- Van Esterik, *Het zout der aarde*, 120; Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 140.
- NA, 5.023.5028, inv. nr. 9533, Nota hoofd DVZ en G aan SGVj, onderwerp: B, kenmerk: 59.4233346 – A (23/12/1971).
- NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Getuigenverklaring vertegenwoordiger UNHCR Brouwer bij RvS inzake de Portugees L. (22/5/1973); NA, 5.023.5028, inv. nr. 16, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1972/6A (21/8/1972).
- J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam, Meppel 1995); H. Righart, *De eindeloze jaren zestig. De geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam, Antwerpen 1995); K. Schuyt en E. Taveerne, 1950 – *Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2003); G. Tillekens, 'Plezier en protest. Popmuziek, maatschappijkritiek en de vrolijke jaren zestig', *Soundscapes – Journal on Media Culture* 11 (mei 2008). Vindplaats: http://www.icce.rug.nl/~soundscapes/VOLUME11/Plezier_en_protest.shtml
- H. Jansse de Jonge, T. Prakken en T. De Roos, 'Action and law in the Netherlands', *Contemporary Crises* 7 (1983) 113-133.

- 14 F. Lindo, *Zuideuropeanen in Nederland (Portugezen, Spanjaarden, Italianen, Grieken en Joegoslaven)* (Rijswijk 1988) 20.
- 15 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Verslag bijeenkomst, kenmerk: AJZ/3104/E-1971-I (28/5/1970).
- 16 Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 302.
- 17 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1412, Nota medewerker DVZ en G hoofd DVZ en G, onderwerp: vaststellen of iemand verdragsvluchteling is?, kenmerk: AJZ 3104/E-1971-I (1/6/1970).
- 18 Voor digitale weergave van besluit tot wijziging van het Vreemdelingenbesluit (27/11/1972) <http://jurrit.jurkun.nl/cmnr/vc/vc66/deelG/deelG1/9.Bijlage%20G1-c.pdf>
- 19 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/VZ aan SGvJ, onderwerp: asielaanvragen (5/10/1967).
- 20 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Portugezen, zonder kenmerk (20/10/1970).
- 21 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Toelatingsbeleid asielvragende vreemdelingen (Portugezen en anderen), zonder kenmerk (17/4/1970).
- 22 NA, 5.023.5027, inv. nr. 0645, Codebericht Ambassadeur Lissabon aan MvBuZa, onderwerp: Portugese dienstweigerars, kenmerk: 11969 (13/7/1973).
- 23 NA, 5.023.5027, inv. nr. 862, Nota hoofd Directie Gevangeniswezen aan DG Directie Politie, kenmerk: 1267/74 (11/10/1974).
- 24 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2295, Brief NFV aan SvJ (23/8/1974).
- 25 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2295, Nota plaatsvervangend hoofd OSV aan hoofd DVZ en G, onderwerp: duur van verblijf asielzoekers in Huis ter Schie (1/10/1974).
- 26 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1442, Nota SGvJ aan MvJ, onderwerp: richtlijnen m.b.t. Portugezen, kenmerk: 1132 (19/5/1970).
- 27 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1453, Brief dhr. M. aan MvBinnZa doorgespeeld aan MvJ (4/4/1971) en MvJ aan dhr. M. (8/4/1971).
- 28 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bespreking over het vraagstuk der Portugese asielvragers tussen medewerkers Justitie, SoZa en BuZa (14/2/1973).
- 29 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Nota hoofd DVZ en G Rodrigo aan SvJ, kenmerk: AJZ 3104 /E-1971 (13/2/1973).
- 30 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/VZ aan MvJ, onderwerp: Portugese asielzoekers, kenmerk: 202324 (6/9/1974).
- 31 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Kladd van wnd. Hoofd DEU aan SGvBuZa, (5/8/1974); Nota medewerker DEU aan hoofd DEU, onderwerp: Portugese asielzoekers (3/9/1974) plus opmerkingen hoofd DEU.
- 32 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Fax ambassadeur Lissabon aan MvBuZa, onderwerp: Portugese AS, kenmerk: 2410/422 (21/8/1974).
- 33 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: status des asilès, kenmerk: AJZ 3104/E 1971 (17/1/1973); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1456, Nota SvJ aan Vaste Commissie voor Justitie van de Tweede Kamer (30/11/1973).
- 34 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota medewerker DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: toelating als vluchtelingen, kenmerk: 310 (21/12/1970).
- 35 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1434, Programma Portugezen Week door actiegroep Verzet en Werk (maart 1972).
- 36 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Brief UAF aan MvJ, onderwerp: voorstel agenda gesprek UAF met leden van Tweede Kamer over toelating Portugezen (8/1/1973).
- 37 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Opmerking Wierenga (PVDA). Uitgeschreven tekst van NOS-radiouitzending over Portugese dienstweigerars (2/6/1973).
- 38 'Situatie van Portugese vluchtelingen in Nederland', *Angola Bulletin* 11: 1 (december 1972/januari 1973) 5-8; 'Studiedag lost weinig vragen op. Vluchtelingenrecht is nog erg onduidelijk', *Trouw* (12/6/1972).
- 39 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan MvJ, onderwerp: Portugezen, kenmerk: HO/73/10 (13/2/1973); NA, 5.023.5027, inv. nr. 429, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: verslag na afloop van bezoek vertegenwoordiger UNHCR Brouwer (17/4/1969).
- 40 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota wnd. Hoofd DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: aanvragen vluchtelingenstatus Portugezen, kenmerk: 26/73 (26/3/1973).
- 41 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota UNHCR aan MvJ, onderwerp: Portugezen, kenmerk: HO/73/10 (13/2/1973).
- 42 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Negende wijziging VC inzake dienstweigerars, i.v.m. opmerkingen uit de Tweede Kamer (1973).
- 43 NA, 5.023.5027, inv. nr. 453, Plan in VC 276, namelijk AJZ 3934/E 2522 (21/2/1974); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Verslag bijeenkomst met vertegenwoordiger UNHCR Brouwer en voorzitter NFV naar aanleiding van nieuwe procedure, zonder kenmerk (22/3/1973).
- 44 HTK, zitting 1973-1974, Rijksbegroting voor het dienstjaar 1974. hoofdstuk VI – Justitie. Verslag mondeling overleg met bijlagen. Nr. 13. Reactie SvJ Justitie Glastra van Loon op de brief van SvJ Grosheide van 3 mei 1973, 12.600.

- 45 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1455, Brief UAF aan MvJ, onderwerp: Brief SvJ Grosheide, kenmerk: 347/hjk/vluchtelingen (22/5/1973).
- 46 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Opmerking Kamerlid Wiebenga (PVDA). Getypte weergave NOS radio-uitzending over Portugese dienstweigerders (2/6/1973).
- 47 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Opmerking medewerker JAC. Getypte weergave NOS radio-uitzending over Portugese dienstweigerders (2/6/1973).
- 48 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1455, Brief Amnesty International aan SvJ Glastra van Loon (12/6/1973); Reactie SvJ aan Amnesty International (23/6/1973).
- 49 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2307, Verslag bijeenkomst van de overleggroep asielzoekers op het Ministerie van Justitie, aanwezig waren vertegenwoordigers van Justitie, SoZa en CRM (20/10/1975).
- 50 HTK, Zitting 1969-1970, Aanhangsel, vraag 183 (7/10/1969).
- 51 BuZa 1965-1974, inv. nr. 25327, Geheime nota, onderwerp: te verwachten actie tegen prof. Dr. C.L. Patijn (30/12/1969).
- 52 'Nederland niet schrielt met asiel. Gedeserteerde hospitaal soldaat mag in ons land blijven', *Algemeen Dagblad* (24/8/1970).
- 53 Jansse de Jonge, Prakken en de Roos, 'Action and law in the Netherlands', 113.
- 54 T. Sellström, *Sweden and national liberation movement II. Solidarity and assistance 1970-1994* (Stockholm 2002) 84.
- 55 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1453, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: betreft Portugese asyvlragers, zonder kenmerk (1971).
- 56 'Bureau bijstand aan Portugezen geopend', *Nieuwe Rotterdamse Courant* (2/5/1970); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: toelatingsbeleid asielvragende vreemdelingen (Portugezen en anderen), zonder kenmerk (17/4/1970).
- 57 Nederland tegen apartheid – jaren '70, Koffie voor Nederland: bloed voor Angola. Zie: <http://www.iisg.nl/collections/anti-apartheid/history/jaren70-1-nl.php>
- 58 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (11/2/1971).
- 59 'Voor Angola Comité nog genoeg te doen', *NRC Handelsblad* (22/3/1972).
- 60 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1434, Programma Portugezen Week door actiegroep Verzet en Werk (maart 1972).
- 61 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Petitie Portugezen van Rode Hoed aan MvJ (8/12/1971).
- 62 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker Boeke afdeling OSV, kenmerk: AJZ 3104/W-1971-VI (23/12/1970).
- 63 J.W. Opzeeland, 'Nederland discrimineert Portugese vluchtelingen. Asielrecht alleen voor Oostblok – vluchtelingen', *De Tijd* (28/3/1972).
- 64 Kuitenbrouwer, 'Vluchtelingenrecht: smeltend ijs is nog geen water', *NRC Handelsblad* (28/4/1973).
- 65 HTK, zitting 1969-1970, Tweede Vaste Kamercommissie voor Justitie (23/4/1969) D22-D28.
- 66 HTK, zitting 1968-1969, Antwoorden van MvJ Polak (22/4/1969) 2666-2668.
- 67 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2307, Verslag bijeenkomst overleggroep asielzoekers op het Ministerie van Justitie, aanwezig waren vertegenwoordigers van Justitie, SoZa, CRM en NFV (15/3/1976), (8/6/1977) en (8/9/1977)
- 68 HTK, zitting 1969-1970, Tweede Vaste Kamercommissie voor Justitie, vragen Jonkvrouw Wttewaall van Stoetwegen (CHU) (23/4/1970) D21-D22.
- 69 HTK, zitting 1969-1970, Tweede Vaste Kamercommissie voor Justitie (23/4/1969) D22-D28.
- 70 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DIO/SC aan SGvBuZa, onderwerp: verlening van de status van vluchtelingen, kenmerk: 44/70 (16/6/1970).
- 71 'Is Nederland werkelijk zo gastvrij in het opnemen van vluchtelingen?' *NRC Handelsblad* (9/6/1972).
- 72 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota hoofd DVZ en G aan MvJ, onderwerp: beschikkingen inzake 'de toelating als vluchtelingen' in het systeem van de nieuwe Vreemdelingenwet, kenmerk: F/61612 (31/5/1967).
- 73 HTK, zitting 1973-1974 – 12.600, Rijksbegroting voor het dienstjaar 1974, hoofdstuk VI – Justitie. Verslag mondeling overleg met bijlagen. Nr. 13 Reactie van SvJ Glastra van Loon op de Brief SvJ Grosheide van 3 mei 1973 ten aanzien van enkele beleidsvoornemens ten aanzien van de asielprocedure, 3.
- 74 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DIO aan SGvBuZa via DGPZ, onderwerp: uitvoering Verdrag, kenmerk: 91/70 (3/7/1970); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: vluchtelingenschap, kenmerk: AJZ 86/E-50 (11/6/1970).
- 75 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Opmerking SGvJ in de kantlijn aan MvJ op nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 3104/W-1971-VI (26/10/1970).
- 76 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota MvBuZa van MvJ, onderwerp: betreft verzoek om toelating van C. als vluchteling, kenmerk: 742.05.0027 (15/3/1974); Nota MvJ van DAZ/BA, onderwerp: verzoek toelating als vluchteling van C., kenmerk: DAZ/BA 69566 (3/4/1974); klad, zonder opsteller (zonder datum 1974).
- 77 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota MvJ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: inzake vluchtelingenstatus, kenmerk: 742.05.0027 (18/4/1974).

- 78 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/BA aan hoofd DVZ en onderwerp: verzoek om toelating als vluchteling C., kenmerk: DAZ/BA 94858 (mei 1974).
- 79 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan DAZ/BuZa, kenmerk: HO/67/3642/net/02 (5/7/1967).
- 80 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: mandaatverklaringen aan Tsjecho-Slowaken, kenmerk: 59/311059 – A (11/6/1970).
- 81 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: enkele losse overpeinzingen bij de afgifte van mandaatverklaringen (15/1/1970).
- 82 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Kort verslag bespreking op Ministerie van Justitie betreffende afgifte van mandaatverklaringen; aanwezig hoofd DVZ en G, medewerker UNHCR, voorzitter NFV, hoofd DAZ, medewerker DVZ en G (12/8/1970).
- 83 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1456, Nota Nederlandse delegatie (Benelux) inzake rechtspositie van asielzoekers (vluchtelingen die namelijk geen vluchtelingen zijn volgens verdrag van Genève), kenmerk: P/DIV (72) 95 (30/10/1972).
- 84 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5003, Rapport van gehoor gemeentepolitie Hilversum aan hoofd DVZ en G onderwerp: de heer F., kenmerk: P 4/741 (9/9/1971).
- 85 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Verslag bezoek vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan loco SGvJ, geen kenmerk: (26/6/1970).
- 86 BuZa 1965-1974, inv. nr. 22178, BuZa Jaarboek 1966-1967.
- 87 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 57.
- 88 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Verslag bespreking tussen hoofd DVZ en G, vertegenwoordiger UNHCR Brouwer en medewerker DVZ en G (18/6/1970).
- 89 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1421, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: bespreking inzake Portugese Asielklanten, kenmerk: AJZ 3104/E-1971-III (20/5/1970).
- 90 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota hoofd DVZ en G aan vertegenwoordiger UNHCR Brouwer, onderwerp: vluchtelingenschap, kenmerk: 59/311059 (15/6/1970).
- 91 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 3104 E 1971 (20/1/1972).
- 92 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016; Brief vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan hoofd DAZ/VZ, zonder onderwerp, kenmerk: HO/73/19 (16/3/1973); Antwoord MvBuZa aan UNHCR, onderwerp: mandaatverklaringen, kenmerk: 68694 (maart 1973).
- 93 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1453, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugese asylvragers, zonder kenmerk (1971).
- 94 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Getuigenverklaring van vertegenwoordiger UNHCR Brouwer bij RvS inzake de Portugees L. (22/5/1973); NA, 5.023.5028, inv. nr. 16, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1972/6A (21/8/1972).
- 95 NA, 5.023.5027, inv. nr. 429, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (1/6/1970); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Brief vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan MvBuZa, onderwerp: geen, zonder kenmerk (11/6/1970).
- 96 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DIO aan SGvBuZa via DGPZ, onderwerp: uitvoering Verdrag, kenmerk: 91/70 (3/7/1970).
- 97 BuZa 1965-1974, inv. nr. 22155, Brief vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan MvBuZa, kenmerk: HO/72/27 (19/4/1972).
- 98 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: brief vertegenwoordiger UNHCR Brouwer (17/10/1972), kenmerk: 139/72 (23/11/1972).
- 99 NA, 5.023.5027, inv. nr. 429, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: beëindiging taak vertegenwoordiger UNHCR Brouwer bij de vaststelling van de status van vluchtelingen, kenmerk: AJZ 1112/E – 483 (19/7/1975).
- 100 NA, 5.023.5027, inv. nr. 460, Memorie van instructie SvJ aan hoofd plaatselijke politie, kenmerk: AJZ 3934/E/2522-A-284 (15/10/1974).
- 101 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Brief voorzitter Nederlands Centrum voor Buitenlanders, onderwerp: hoofdpunten van het vluchtelingen beleid van de laatste tien jaar (25/6/1977).
- 102 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Opmerking in marge hoofd DAZ/VZ in brief vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan MvBuZa (11/6/1970).
- 103 BuZa 1965-1974, 5016, Nota medewerker DIO aan hoofd DIO, intern, zonder onderwerp (18/3/1971).
- 104 Voor meer informatie over aantallen: Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 65-87.
- 105 Paludan, 'Refugees in Europe', 70.
- 106 'Eerste Oegandese gezin in Nederland. "We zitten maar een beetje gelukkig te zijn"', *Leeuwarder Courant* (23/11/1972) 9.
- 107 Ten Doesschate, *Asielbeleid en Belangen*, 180.
- 108 K. Gelder en H. De Graaf, *Opvangen en loslaten. Verslag van een onderzoek naar de opvang van het eerste kon-*

- tingent vluchtelingen uit Chili (tot januari 1975)* (Den Haag 1977); idem, *Kontingent II* (Den Haag 1978).
- 109 Nederlandse ambassades in Spanje en China zouden diplomatiek asiel verleend hebben: Ten Doesschate, *Asielbeleid*, 74; M. De Block, 'Asielverlening door Nederland', *Internationale Spectator* 26: 3 (1972) 234-248, 238.
- 110 Informatie afkomstig uit beleidsdossier: BuZa 1965-1974, inv. nr. 4255, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ, onderwerp: asyl, zonder kenmerk (9/5/1966); Fax ambassadeur Lagos aan MvBuZa, onderwerp: asylrecht, kenmerk: 975/179 (12/2/1966); Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: diplomatiek asiel, kenmerk: 12/66 (27/5/1966).
- 111 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Nota hoofd DWH aan DGPZ, onderwerp: Chili, kenmerk: 83/73 (17/9/1973).
- 112 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Nota medewerker ambassade aan MvBuZa, onderwerp: gastvrijheid vluchtelingen (17/10/1973); Nota ambassadeur aan MvBuZa, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 17226 (24/10/1973); Nota ambassadeur aan MvBuZa, onderwerp: kritiek van journaliste de Jong, kenmerk: 17383 (26/10/1973); idem, kenmerk: 19704 (9/11/1973).
- 113 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Fax MvBuZa aan ambassadeur (15/9/1973); Fax ambassadeur aan MvBuZa, (15/9/1973); Nota medewerker DWH aan hoofd DWH (21/9/1973).
- 114 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Fax ambassadeur aan MvBuZa, nummer 183, onderwerp: mevrouw de Jong, kenmerk: 19704 (9/11/1973); Fax ambassadeur aan MvBuZa, nummer 194, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 19949 (27/11/1973); Nota ambassadeur aan MvBuZa, onderwerp: bemiddeling, kenmerk: 17383 (25/10/1973).
- 115 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014 Fax ambassadeur Santiago aan MvBuZa, onderwerp: vluchtelingen, fax nummer 141, kenmerk: 17615 (29/10/1973); idem, fax nummer 168, kenmerk: 18715 (9/11/1973); Fax MvBuZa aan ambassadeur Santiago, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 15135 (29/10/1973).
- 116 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Fax ambassadeur Santiago aan MvBuZa, nummer 172, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 18820 (15/11/1973); idem, kenmerk: 19949 (27/11/1973); Reactie MvBuZa aan SGvBuZa, kenmerk: 164/73 (30/10/1973).
- 117 BuZa 1965-1974, inv. nr. 20014, Fax ambassadeur Santiago aan MvBuZa, nummer 1, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 1211 (4/1/1974).
- 118 M. Maan, *Het bekeren van de bekeerden? De landencomités en de Nederlandse politiek 1961-1993*. Doctoraalscriptie Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2003) 41-52.
- 119 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Verslag bijeenkomst over de nieuwe regeling m.b.t. De behandeling van asielaanvragen, aanwezig waren SvJ, NFV, medewerkers Justitie en BuZa (8/1/1974).
- 120 A. Grahl-Madsen, 'Identifying the world's refugees', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 467 (The global refugee problem: US and world response (1983) 11-23, 18-19; H. Lambert, *Seeking asylum. Comparative law and practise in selected European Countries* (Dordrecht 1995) 126-140.
- 121 Paludan, *Refugees in Europe*, 69-73.
- 122 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1771, Rapport Raad van Europa, onderwerp: 'report on the situation of de-facto refugees' kenmerk: document 3642 (1974); Nota SvJ aan MvBuZa, kenmerk: AJZ 4164 E - 3079 (26/2/1976), NA, 5.023.5027, inv. nr. 1640, Nota hoofd DVZ en G aan Minister van O & W (3/9/1974).
- 123 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Getuigenverklaring vertegenwoordiger UNHCR Brouwer bij RvS inzake de Portugees L. (22/5/1973).
- 124 BuZa 1965-1974, inv. nr. 22149, Interdepartementaal overleg ter voorbereiding van eventuele hulpverlening aan vluchtelingen uit Tsjecho-Slowakije gehouden op het Ministerie van BuZa. Aanwezig waren medewerkers van Justitie, CRM, BuZa, Algemene Zaken en Financiën en UNHCR, kenmerk: F/9394/68 (22/8/1968).
- 125 Compaijen, *het Nederlandse asielbeleid inzake bijzondere Oosteuropese vluchtelingen*, 64.
- 126 HTK, Zitting 1968-1969 (27/8/1968) 4501.
- 127 De aantallen bij elkaar opgeteld kloppen niet, omdat een aantal vreemdelingen vertrokken, verder migreerden of waren verwijderd.
- 128 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan heer hoofd DVZ en G, onderwerp: Toelatingsbeleid asieltvragende vreemdelingen (Portugezen en anderen), zonder kenmerk (17/4/1970).
- 129 P.J. van Krieken, *Deserteurs, dienstweigeraars en asielrecht* (Assen 1976) 265.
- 130 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 3104/W-1971-VI (26/10/1970).
- 131 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1412, Verslag van het op het Ministerie van CRM gehouden gesprek tussen ambtenaren van CRM en Justitie (6/4/1973).
- 132 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota Adviesburo voor Portugezen, Amnesty International en UAF aan MvJ, zonder kenmerk (2/11/1972); Stuk van Adviesburo voor Portugezen, Amnesty International en UAF, *Angola Bulletin* 11: 1 (december 1972/januari 1973) 5-8.
- 133 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 3934/E-2522 (onbekende datum 1975).
- 134 In 2007 had de VPRO twee uitzendingen over deze zaak, waarin onder meer Waver en zijn advocaat van

- Bennekom aan het woord kwamen. 'De zaak Waver', deel I en II, *Onvoltooid Verleden Tijd*, VPRO (uitzendingen: 4/2/2007 en 11/2/2007) (32 en 36 min).
- 135 P. van Eekert, D. Hellema en A. van Heteren, *Johnson Moordenaar! De kwestie Vietnam in de Nederlandse politiek 1965-1975* (Amsterdam 1986); R. van der Maar, *Welterusten mijnheer de president. Nederland en de Vietnam-oorlog 1965-1973* (Utrecht 2007); P. J. van Krieken, *Deserteurs, dienstweigeraars en asielerrecht* (Assen 1976).
- 136 H.Th.J.F. van Maarseveen, 'Ralph Waver. Vreemdeling of Vluchteling?', *Nederlands Juristenblad* 33 (30/9/1972) 929-934, 930.
- 137 Voor meer informatie hierover zie: van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 144-145.
- 138 Van Eekert, Hellema en van Heteren, *Johnson Moordenaar!*, 99-100 en 180.
- 139 Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 146.
- 140 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3085, Nota medewerker Strafrecht aan SGvJ, onderwerp: hulp aan VS militairen, kenmerk: 69 (5/6/1967).
- 141 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3085, Kamervraag Wiebenga (9/9/1969), onderwerp: twee Amerikanen aangeroffen te Vlaardingen; NA, 5.023.5027, inv. nr. 683, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Kamervraag desertie twee Amerikanen te Vlaardingen (16/9/1969).
- 142 'De zaak Waver', deel I, *OVT, VPRO* (4/2/2007), Opmerkingen Waver.
- 143 Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 151.
- 144 I. Cornelissen, 'Ralph Waver wil in Nederland blijven. Amerikaanse deserteur loopt stuk', *Vrij Nederland* (27/3/1971).
- 145 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota voor RvS, onderwerp: pleitnota landsadvocaat Mr. E. Drooglever Fortuyn inzake SvJ tegen Ralph J. Waver, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 146 'Jonge Amerikaan dreigt te worden uitgewezen. Deserteur Waver weer in moeilijkheden na "ommezwaai" van Den Haag', *Trouw* (24/3/1971).
- 147 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota voor RvS, onderwerp: pleitnota landsadvocaat Mr. E. Drooglever Fortuyn inzake SvJ tegen Ralph J. Waver, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 148 Vanwege de latere commotie rondom de toezeggingen gedaan tijdens dit gesprek, typte loco SGvJ Fonteyjn in april 1971 zijn (onleesbare) aantekeningen uit. Zie: NA, 5.023.5027, inv. nr. 643 voor getypte versie van gesprek (14/4/1971).
- 149 'De zaak Waver', deel II, *OVT, VPRO* (11/2/2007).
- 150 'Jonge Amerikaan dreigt te worden uitgewezen. Deserteur Waver weer in moeilijkheden na "ommezwaai" van Den Haag', *Trouw* (24/3/1971).
- 151 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Petitie uit Soest aan SvJ (10/6/1971).
- 152 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3088, Nota MvJ aan loco SGvJ, onderwerp: Waver, kenmerk: 292/271 (25/5/1971); HTK, Zitting 1971, Verslag van mondeling verleg bij vaste commissie voor Justitie van Tweede Kamer, Amerikaans verzoek tot overlevering van Waver (28/6/1971) 11370 (1-3).
- 153 Redactioneel, 'Waver', *NRC Handelsblad* (2/9/1971).
- 154 M. van Dullemen, 'Amerikaanse deserteur wil in Nederland blijven', *De Groene Amsterdammer* (10/4/1971).
- 155 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Anonieme brief (Bloemendaal) aan SvJ (13/6/1971).
- 156 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief dhr. W. aan SvJ (10/6/1971).
- 157 Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 158-159.
- 158 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, Uitgeschreven krantenartikel van de jurist van Kalshoven (juli 1971) ['Moet het NAVO status verdrag worden herzien?'].
- 159 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Advies PG Amsterdam aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Waver, kenmerk: P 956/70 (7/12/1970).
- 160 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: de Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 59/415593 - A (10/12/1970); plus opmerkingen hoofd DVZ en G, SGvJ en medewerker DVZ en G aan MvJ
- 161 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota SGvJ aan MvJ, onderwerp: geen, kenmerk: nummer 1242 (18/1/1971): plus opmerking van MvJ.
- 162 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota MvJ aan SGvJ, zonder onderwerp, kenmerk: 4345 P/W (20/1/1970).
- 163 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G onderwerp: de Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 59/415593 - A (20/1/1971).
- 164 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota hoofd DVZ en G aan hoofdcommissaris van politie te Haarlem onderwerp: de Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 59/415593 - A (4/3/1971).
- 165 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Nota DAZ/VZ aan SGvBuZa via DGvPZ, onderwerp: Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 64/71 (12/8/1971).
- 166 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3088, HV (8/4/1971).
- 167 'De zaak Waver', deel II, *OVT, VPRO* (11/2/2007).
- 168 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief G. aan MvJ (12/6/1972).
- 169 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief oud-Kamerlid K. aan Tweede Kamer aan MvJ (12/6/1972).

- 170 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3098, Brief dhr. V. aan MvJ Polak en SvJ Wiersma (15/6/1971).
- 171 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief namens PSP, Amnesty International, Sjaloom Haarlem en Release (9/6/1971).
- 172 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Petitie Vereniging Vrijzinnig Hervormde Gemeente (Haarlem) aan SvJ (13/6/1971).
- 173 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3093, Petitie Regionale Raad van Kerken te Haarlem (e.o.) aan MvJ (25/11/1971).
- 174 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brieven Jongerenraad Humanistisch Jongeren centrum Amsterdam (12/6/1971); Unie van Studenten Nijmegen (12/6/1971); Telegram Werkgroep Alternatieve Dienst (november 1971); Telegram Gewetensbezwaarders Eindhoven (12/6/1971).
- 175 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Standaardantwoord van SvJ Wiersma (11/6/1971).
- 176 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Nota DAZ/VZ aan SGvBuZa via DGPZ, onderwerp: Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 64/71 (12/8/1971).
- 177 Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 157.
- 178 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, Advies van rechter-commissaris Haarlem aan MvJ, (3/6/1971).
- 179 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota SvJ aan MvJ, onderwerp: behandeling HV tegen uitlevering aan VS, kenmerk: 325/271 (10/6/1971).
- 180 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, Nota landsadvocaat aan SvJ, onderwerp: ontwerp adviesvraag Lazareff (1/7/1971).
- 181 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: betreft brief aan Lazareff (9/7/1971).
- 182 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Nota DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 64/71 (12/8/1971).
- 183 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota landsadvocaat voor RvS, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 184 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Verslag KG van Waver tegen de staat, kenmerk: 71/212 (14/6/1971).
- 185 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Nota medewerker DVZ en G aan loco SGvJ Fontein, onderwerp: Waver, kenmerk: geen (17/6/1971); Justitie 3088, Verslag bijeenkomst ambtenaren van Justitie en BuZa (15/6/1971).
- 186 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15014, Verzoek om overlevering van ambassade van de VS aan MvBuZa, kenmerk: 35 (confidentieel) (18/6/1971).
- 187 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Waver, kenmerk: 59/415593 – A (17/6/1971).
- 188 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15014, Nota medewerker DAZ/VZ aan wnd. Hoofd DAZ/VZ, onderwerp: verzoek om overlevering Waver, kenmerk: 29/71 (24/6/1971).
- 189 NA, 5.033.5027, inv. nr. 643, Nota stafbureau voorlichting aan SvJ en loco SGvJ Fontein, onderwerp: kort verslag van het gesprek tussen SvJ met Waver en van Bennekom, kenmerk: 93/1071 (25/8/1971).
- 190 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Beschikking in eerste aanleg, kenmerk: 59/415593 – A (30/8/1971).
- 191 Redactioneel, 'Het lot van Waver', *De Groene Amsterdammer* (13/11/1971).
- 192 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota voor RvS, onderwerp: pleitnota landsadvocaat mr. Drooglever Fortuyn inzake SvJ tegen Ralph J. Waver, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 193 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Uitspraak RvS, onderwerp: Waver, nummer 7015 (30/11/1971).
- 194 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: verzoek tot overlevering van Waver, kenmerk: 71/71 (2/12/1971); idem, Codebericht van MvBuZa Schmelzer aan Washington, nummer 361, onderwerp: verzoek tot overlevering Waver, kenmerk: 13970 (6/12/1971); Bem, *Defining the refugee*, 159-160.
- 195 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Nota SGvJ aan MvJ, onderwerp: Waver, kenmerk: nummer 1308 (14/7/1971).
- 196 BuZa 1965-1974, inv. nr. Codebericht van MvBuZa Schmelzer aan Washington, nummer 354, onderwerp: verzoek tot overlevering Waver, kenmerk: 13846 (2/12/1971).
- 197 BuZa 1965-1974, inv. nr. Bericht Amerikaanse ambassade te Den Haag aan MvBuZa, kenmerk: 58 (27/12/1971).
- 198 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, ANP bericht, binn. 64 (14/12/1971).
- 199 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Nota RvS aan MvJ, onderwerp: reactie op Nota van Bedenkingen, kenmerk: 7017 (1971)/206 (5/6/1972).
- 200 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Opmerking van SGvBuZa op nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: Waver, kenmerk: 48/72 (15/6/1972).
- 201 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Nota SvJ aan RvS, onderwerp: verzoek om nadere voorziening op grond van Vreemdelingenwet, zonder kenmerk (juli 1972).
- 202 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Nota SvJ aan MP, onderwerp: Waver, kenmerk: AJZ 3687/c 741 (23/6/1972).
- 203 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Nota MP aan SvJ, onderwerp: Waver, kenmerk: 205049 (16/7/1972).
- 204 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Bijlage bij nota hoofd DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: Waver, kenmerk: 90/72 (22/8/1972).
- 205 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1453, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugese deserteurs, zonder kenmerk (11/2/1971).

- 206 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E – 1971 (4/12/1969).
- 207 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Nota ambassadeur te Parijs aan MvBuZa, onderwerp: Portugese vluchtelingen te Frankrijk (20/3/1974).
- 208 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 9621, Rapport van gehoor VD, onderwerp: V. (5/5/1971); Idem (19/10/1971); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd OSV, onderwerp: Portugezen, kenmerk: 59/438141 (7/7/1971) plus opmerkingen medewerker DVZ en G en hoofd DVZ en G.
- 209 NA, 5.023.5028, inv. nr. 9621, Opmerking hoofd DVZ en G op nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: terugzending van Portugezen naar Frankrijk, kenmerk: 59/438141 – A (31/8/1971); Nota Loco SGvJ aan SvJ, onderwerp: Portugees kenmerk: 1371 (12/10/1971) plus opmerkingen SvJ en hoofd DVZ en G; Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: A., kenmerk: 59/438141 – A (25/11/1971) plus opmerking SvJ.
- 210 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1425, Petitie PVDA Amsterdam aan MvJ (8/5/1972); Antwoord SvJ aan PVDA Amsterdam, kenmerk: AJZ 3104/E-1971-XIII (7/6/1972).
- 211 J.W. Opzeeland, 'Nederland discrimineert Portugese vluchtelingen. Asielrecht alleen voor Oostblok – vluchtelingen', *De Tijd* (28/3/1972).
- 212 Zonder auteur, 'Deserteur mag blijven', *Deventer Dagblad* (26/3/1972).
- 213 HTK, Zitting 1969-1970, Tweede Vaste Kamercommissie voor Justitie, vraag van Wiebenga (PSP) aan MvJ Polak (23/4/1969) D20-D28 en reactie MvJ Polak.
- 214 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Verslag bespreking betreffende afgifte van mandaatverklaringen; aanwezig loco SGvJ, medewerker UNHCR, voorzitter NFV, medewerker DAZ/VZ en medewerker DVZ en G (12/8/1970).
- 215 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Verslag bespreking betreffende afgifte van mandaatverklaringen; aanwezig loco SGvJ, medewerker UNHCR, voorzitter NFV, medewerker DAZ/VZ en medewerker DVZ en G (12/8/1970).
- 216 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota landsadvocaat voor RvS, kenmerk: nummer 7015 (11/11/1971).
- 217 Zonder auteur, 'Deserteur mag blijven', *Deventer Dagblad* (26/3/1972).
- 218 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief familie H. aan MvJ (9/6/1971).
- 219 'Asielrecht' (redactioneel), *Winschoter Courant* (5/6/1971).
- 220 M. van Dullemen, Amerikaanse deserteur wil in Nederland blijven', *De Groene Amsterdammer* (10/4/1971).
- 221 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Fax ambassadeur Boekarest aan MvBuZa, kenmerk: 8542 (7/5/1974); Fax ambassadeur Praag aan MvBuZa, kenmerk: 808812 (11/5/1974); Fax ambassadeur Boedapest aan MvBuZa, kenmerk: 11213 (21/6/1974); Fax ambassadeur Warschau aan MvBuZa, kenmerk: 10655 (12/6/1974).
- 222 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Nota hoofd DVZ en G aan SvJ, kenmerk: 742.12.0065 A (4/6/1974).
- 223 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Nota hoofd OSV aan hoofd DVZ en G en aan SGvJ, onderwerp: A., kenmerk: 749.0013 A (26/9/1974) plus opmerkingen hoofd DVZ en G en SvJ.
- 224 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Nota medewerker DAZ/VZ aan SvJ, kenmerk: 22637 (11/5/1976).
- 225 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 3027, Beschikking in eerste aanleg, kenmerk: AJZ 4468/C – 875 (3/7/1977); HV (27/4/1977); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (7/9/1976); 'M. gevangen in spionageweb', *Accent* (11/9/1976); 'Ex-kapitein M. van de KGB: BVD grondig gefiltreerd door de KGB', *Elzeviers Magazine* (15/1/1977); Nota hoofd DVZ en G aan SvJ (28/1/1977); Nota politie Ede aan MvJ, kenmerk: 1989 (5/4/1977); Brief SvJ aan Tweede Kamerlid van Wezel (21/2/1979).
- 226 Alles uit persoonsdossier NA, 5.023.5027, inv. nr. 3034, 'Verdwenen in Nederland. Rus zei al eerder niet terug te gaan', *De Gooi en Eemlander* (31/12/1975); Rapport van gehoor politie Den Haag, kenmerk: 19/724 (27/1/1976); Nota hoofd DVZ en G aan hoofd OSV, kenmerk: 7510.09.0007 (23/1/1976); idem (9/2/1976) plus opmerking SvJ; Advies PG Den Haag aan SvJ (23/2/1976); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (26/2/1976).
- 227 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3034, Fax Amnesty International Nederland en België aan SvJ (7/4/1976); idem (10/4/1976); 'Twijfels over vrije wil. Vluchtelingen uit SU in handen van ambassade', *De Volkskrant* (18/4/1976).
- 228 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3034, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DAZ, kenmerk: 40/76 (9/4/1976); 'Over R. en wat wij niet deden', *Het Vrije Volk* (20/4/1976); ANP-bericht (1/9/1976) (vertaald uit het dagblad Literatournaya).
- 229 'Angola Comité vindt Kabinet tweeslachtig', *Nederlands Dagblad* (5/7/1973).
- 230 'Portugese vluchtelingen willen asiel', *Eindhovens Dagblad* (2/2/1972).
- 231 J.W. Opzeeland, 'Nederland discrimineert Portugese vluchtelingen. Asielrecht alleen voor Oostblok – vluchtelingen', *De Tijd* (28/3/1972).
- 232 'Ze wilden niet doden in Afrika', *Rotterdams Nieuwsblad* (21/7/1973).
- 233 HTK, Zitting 1968-1969, Kamervragen Kamerlid Daams aan MvJ Polak (22/4/1969) 2638-2640.
- 234 Er was al eerder aandacht voor het nadeel dat mannelijke asielzoekers van hun geslacht ontvingen in de asielpprocedure. Spijkerboer, *Gender and Asylum*; Mascini en van Bochove van, 'Gender en asiel'.
- 235 E. Unterhalter, 'The work of the nation. Heroic masculinity in South African autobiographical writing of

- the anti-apartheid struggle', *The European Journal of Development Research* 12: 2 (2000) 157-178.
- 236 R.W. Connell, 'The big picture. Masculinities in recent world history', *Theory and Society* 22: 5 (Special issue. Masculinities) (oktober 1993) 597-623, 601.
- 237 Angola Bulletin, 'Situatie van Portugese vluchtelingen in Nederland', *Angola Bulletin* 11: 1 (1972/1973) 8.
- 238 Vergelijk: D.S. Churchill, 'An ambiguous welcome. Vietnam draft resistance, the Canadian state, and Cold War containment', *Histoire Sociale / Social History* 37: 73 (2004) 1-26.
- 239 Redactioneel commentaar, 'Commentaar: overlevering Waver', *Het Vaderland* (11/6/1971).
- 240 B. Bruins, 'Ralph Waver is maar één van de tienduizenden Amerikaanse deserteurs', *De Nieuwe Linie* (9/9/71).
- 241 F. Kuitenbrouwer, 'Waver in de greep van NAVO-statusverdrag. Is Nederland bereid om deserteurs uit Amerikaans leger op te nemen?', *NRC Handelsblad* (4/6/1971).
- 242 'Ons land niet zo gastvrij. Deserteur. Waver moet het land uit', *Haagsche Courant* (26/3/1971).
- 243 I. Cornelissen, 'Ralph Waver wil in Nederland blijven. Amerikaanse deserteur loopt stuk', *Vrij Nederland* (27/3/1971).
- 244 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief Amnesty International aan MvJ (14/6/1971).
- 245 Van Maarseveen, 'Ralph Waver. Vreemdeling of Vluchteling?', 933.
- 246 HTK, Zitting 1969-1970, Tweede Vaste Kamercommissie voor Justitie, vragen Jonkvrouw Wttewaall van Stoetwegen (CHU) (23/4/1970) D21-D22.
- 247 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Getypte weergave van NOS radio-uitzending over Portugese dienstweigeraars (2/6/1973).
- 248 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Brief UAF aan MvJ, onderwerp: agenda voor gesprek tussen UAF en leden van Tweede Kamer over toelating Portugezen, zonder kenmerk (8/1/1973).
- 249 'Sociale en juridische status moet verbeterd. Portugese vluchtelingen verkeren in noodsituatie', *De Tijd* (27/4/1973).
- 250 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen onderzoek (25/6/1972).
- 251 K. Schaepman, 'Portugese deserteurs verkommeren in Nederland', *NRC Handelsblad* (18/3/1972).
- 252 'Portugese deserteur Rui M: Als je ons binnenlaat, moet je ons een status geven', *NRC Handelsblad* (28/4/1973).
- 253 'Ze wilden niet doden in Afrika', *Rotterdams Nieuwsblad* (21/71/973).
- 254 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota PG Amsterdam aan SvJ, onderwerp: asielaanvragen van Portugezen, kenmerk: 7022 (1/2/1973).
- 255 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Verslag bespreking over Portugese asylvragers, aanwezig waren hoofd DAZ/VZ, loco SGvJ, hoofd DVZ en G en DG SoZa arbeidsvoorziening (14/2/1973); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, G1.
- 256 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 3016, Verzoek van MvBuZa aan ambassade te Moskou, kenmerk: 12109 (18/9/1975); Levensverhaal van A. opgesteld door zichzelf (1/8/1976); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (9/8/1976) plus opmerking hoofd DVZ en G.
- 257 'Dissident Russische schrijver komt direct naar Nederland. Amalriks zege op de KGB', *Het Parool* (30/6/1976); 'Amalrik hoopt op nederlaag Sovjet-Unie', *De Volkskrant* (30/6/1976).
- 258 'We hopen naar Rusland te kunnen terugkeren. Amalrik in Nederland aangekomen', *Het Parool* (15/7/1976); 'Amalriks eerste dag in Nederland', *Het Parool* (16/7/1976); 'Amalrik is nog net als in 1968', *Het Parool* (16/7/1976).
- 259 M. Blekendaal, 'De strijd voor de vrijlating van Michail Stern', *Historisch Nieuwsblad* 3 (april 2006) 48-54.
- 260 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1405, Rapport van gehoor vreemdelingspolitie Den Haag, kenmerk: 9519 (6/5/1977); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: 775.09.0003 (25/10/1977).
- 261 Er was geen antwoord van Justitie op het verzoek om vestiging van zijn schoonzus naar Nederland. NA, 5.023.5027, inv. nr. 1405, Brief S. aan MvJ (21/8/1978).
- 262 *Het Parool* (18/10/2005).
- 263 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1398, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (2/2/1978).
- 264 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 186, Rapport van gehoor politie Arnhem, nummer 49369; Nader gehoor, kenmerk: 758.23.0052 (30/12/1975); Beschikking in eerste aanleg (5/12/1975); HV (29/6/1976); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1976 / 18A (7/10/1976).
- 265 NA, 5.023.5028, inv. nr. 186, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1976 / 18A (7/10/1976); Beschikking na advies ACV, kenmerk: 758.23.0052 (3/3/1977).
- 266 'Ze wilden niet doden in Afrika', *Het Rotterdams Dagblad* (21/7/1973).
- 267 'Vreemdelingenbeleid ten koste van mensen', *Bijeen* (februari 1973).
- 268 'Overal waar Portugezen werken zijn verklidders', *Nieuwsblad van het Noorden* (28/10/1972).
- 269 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota MvJ aan MvBuZa, onderwerp: paragraaf inzake asielaanvragen in de begroting van Justitie, kenmerk: AJZ 2699/E-1627 (10/4/1968).
- 270 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: asielaanvragen, ken-

- merk: 699 (2/10/1967).
- 271 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: rijksstudiebeurzen voor vluchtelingen, kenmerk: 933 (16/6/1969).
- 272 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, ANP nieuws bulletin (20/9/1967).
- 273 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DGPZ aan SGvBuZa, zonder kenmerk (2/10/1967).
- 274 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/VZ aan SGv, onderwerp: asielaanvragen (5/10/1967).
- 275 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Zonder opsteller, onderwerp: aantekening t.b.v. gesprek met loco SGvJ Fonteijn (zonder datum begin 1972).
- 276 Opmerking Kamerlid Dankert (PVDA): M. van Dullemen, 'Amerikaanse deserteur wil in Nederland blijven', *Groene Amsterdammer* (10/4/1971).
- 277 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Petitie PSP Den Haag (15/6/1971); Telegram Unie van Studenten Nijmegen (12/6/1971).
- 278 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief dhr. D. aan SvJ (12/6/1971).
- 279 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Pleitnotities advocaat tijdens de ACV (15/6/1971).
- 280 NA, 5.023.5027, inv. nr. 463, Petitie 168 studenten en personeelsleden (TU Delft) aan MvJ van Agt, (28/10/1971).
- 281 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief anoniem persoon aan SvJ (15/6/1971).
- 282 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief dhr. D. aan SvJ (14/6/1971).
- 283 I. Cornelissen, 'Ralph Waver wil in Nederland blijven. Amerikaanse deserteur loopt stuk', *Vrij Nederland* (27/3/1971).
- 284 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief mevr. J. aan voorzitter Tweede Kamer (12/6/1971).
- 285 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief Medisch Comité Nederland-Vietnam aan MvJ (11/6/1971).
- 286 Beide Amerikaanse ministers kenden de zaak Waver niet. BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, nota hoofd DNW aan DGPZ, onderwerp: verzoek tot overlevering Waver, kenmerk: 122 (6/12/1971); BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Codebericht Brussel (NAVO) aan Washington, nummer 2129, onderwerp: verzoek tot overlevering Waver, kenmerk: 16560 (10/12/1971).
- 287 Redactioneel, 'De zaak Waver', *NRC Handelsblad* (12/1/1972).
- 288 'Nog geen vluchtelingenstatus voor Waver', *De Groene Amsterdammer* (22/1/1972).
- 289 'Is Nederland werkelijk zo gastvrij in het opnemen van vluchtelingen?', *NRC Handelsblad* (9/6/1972).
- 290 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1408, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G (31/3/1970).
- 291 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E - 1971 (4/12/1969).
- 292 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (11/2/1971).
- 293 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Toelatingsbeleid asielvragende vreemdelingen (Portugezen en anderen), zonder kenmerk (17/4/1970).
- 294 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: statut des asilés kenmerk: AJZ 3104 / E 1971 (17/1/1973).
- 295 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: concept Portugezen, zonder kenmerk (6/10/1969). Zie ook: Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 202.
- 296 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1412, Opmerking loco SGvJ Fonteijn op antwoord brief MvJ Polak aan voorzitter NFV Patijn, kenmerk: AJZ 3104/E-1971- I (19/2/1970).
- 297 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan MvBuZa via SGvBuZa, onderwerp: Angola Comité en Portugese deserteurs, kenmerk: 1002 (16/12/1969).
- 298 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: AC en Portugese deserteurs, kenmerk: 136/69 (24/12/1969). Ook Ten Doesschate merkte op dat Justitie altijd positief besloot wanneer het Angola Comité intervenieerde. Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 202, zie noot 199.
- 299 'Angola Comité speelt met mensen zegt Fonteijn. Gesprek met hoge ambtenaar over toelatingsbeleid Portugese deserteurs. Angola Comité: net zo lang doorgaan tot het discrimineren ophoud', *Trouw* (6/12/1969).
- 300 'Vreemdelingenbeleid ten koste van mensen', *Bijeen* (februari 1973).
- 301 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: betreft Portugees F. (17/11/1969).
- 302 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 9076, Rapport van gehoor gemeentepolitie Den Haag aan hoofd DVZ en G, onderwerp: R. kenmerk: 45581 H (18/7/1968); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: R. kenmerk: 59/294417 (5/8/1968); idem (6/8/1968); Nota loco SGvJ Fonteijn aan MvJ, onderwerp: R., kenmerk: 1059 (12/8/1968); Nota MvJ Polak aan voorzitter Tweede Kamer van Thiel (26/9/1968).
- 303 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1329, Nota loco SGvJ Fonteijn aan MvJ, onderwerp: komst Portugezen, kenmerk: 59/328314/5 (14/4/1969).
- 304 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1329, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: samenvatting bespreking tussen loco SGvJ Fonteijn en medewerkers Amnesty International en het Angola Comité (21/4/1969).

- 305 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1329, Nota loco SGvJ Fonteijn aan SGvJ, onderwerp: toelating twee Portugezen, zonder kenmerk (24/4/1969).
- 306 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1412, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugese deserteurs, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 V (21/5/1970) plus opmerking hoofd DVZ en G.
- 307 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1429, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: vraag PVDA Kamerlid Wierenga (11/2/1971).
- 308 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1429, Nota SGvJ aan MvJ, onderwerp: Portugese dienstweigeraars, kenmerk: nummer 1256 (15/2/1971).
- 309 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1429, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: aanmelding T., kenmerk: 59/427010-A (25/4/1971); idem (8/7/1971).
- 310 BuZa 1965-1974, inv. nr. 151015, 'Verblijfsvergunning voor Waver', ANP-nieuwsbericht (25/6/1971).
- 311 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Twee ANP berichten: 'Demonstratie tijdens Verslag KG Waver te Haarlem' kenmerk: binn. 80 en binn. 60 (11/6/1971).
- 312 Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 160.
- 313 Redactioneel, 'Ik kan VS niet meer aanvaarden. Politieke, economische en sociale systeem boezemt Waver angst in', *Het Parool* (12/1/1972).
- 314 'Jonge Amerikaan dreigt te worden uitgewezen. Deserteur Waver weer in moeilijkheden na 'ommezwaai' van Den Haag', *Trouw* (24/3/1971).
- 315 M. van Dullemen, 'Amerikaanse deserteur wil in Nederland blijven', *De Groene Amsterdammer* (10/4/1971).
- 316 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 228, Beschikking in eerste aanleg (21/2/1977), Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugees kenmerk: 763.24.0171 AV-1 (1/2/1977); Telefoonnotitie Tweede Kamerlid Voogd (28/2/1977); Petities Hogeschool Tilburg en Universiteit Nijmegen van maart en april 1977; 'Uitwijzing Chileen opgeschort. Zaak opnieuw in behandeling', *Nieuwsblad van het Zuiden* (4/3/1977).
- 317 NA, 5.023.5028, inv. nr. 228, Nota SvJ aan studenten Nijmegen (7/4/1977); Post-it (zonder datum en opsteller); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: 763.24.0171 C (27/7/1977).
- 318 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: twee Zuid-Afrikanen S. en L., kenmerk: 59/407621 - A (6/1/1971).
- 319 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota MvJ aan SGvJ na zitting bij ACV van twee Zuid-Afrikanen (12/1971).
- 320 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: twee Zuid-Afrikaanse vluchtelingen, kenmerk: AJZ 3505/E-2299 (18/1/1971).
- 321 BuZa 1975-1974, inv. nr. 5016, Handgeschreven toevoeging op bijlage bij Brief DIO/PZ aan DIO, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 141.351 (zonder datum).
- 322 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: nota Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (11/2/1971).
- 323 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota PG Amsterdam aan SvJ, onderwerp: asielaanvragen Portugezen, kenmerk: 7022 (1/2/1973).
- 324 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Opmerking SvJ. Getypte weergave NOS radio-uitzending over Portugese dienstweigeraars (2/6/1973).
- 325 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota loco SGvJ aan SGvJ, onderwerp: vluchtelingen kenmerk: 1490 (24/8/1972).
- 326 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Nota SGvJ Fonteijn aan SvJ, kenmerk: 1457 (23/5/1972).
- 327 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, nota Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (11/2/1971).
- 328 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bespreking over een aantal personen die meenden in aanmerking te komen voor de status van verdragsvluchteling. Aanwezig vertegenwoordiger UNHCR Brouwer, hoofd DAZ/VZ, medewerker DAZ/VZ, hoofd DVZ en G en medewerker DVZ en G (21/4/1971).
- 329 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Actie Raad van Kerken en de vakbeweging voor Portugezen in nood (7/6/1973).
- 330 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bijeenkomst NFV, onderwerp: de rechtspositie van buitenlandse dienstweigeraars in Nederland (11/4/1972).
- 331 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Brief UAF aan MvJ, onderwerp: voorstel agenda gesprek UAF met Kamerleden over toelating Portugezen, zonder kenmerk (8/1/1973).
- 332 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Kort verslag betreffende afgifte van mandaatverklaringen; aanwezig hoofd DVZ en G, medewerker UNHCR, voorzitter NFV, hoofd DAZ/VZ en medewerker DVZ en G (12/8/1970); BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: toekenning van de status van vluchteling, kenmerk: 60/70 (12/8/1970).
- 333 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Verslag bijeenkomst tussen loco SGvJ, hoofd DVZ en G en hoofd DAZ/VZ (1/9/1970).
- 334 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: toekenning van de status van vluchteling, kenmerk: 60/70 (12/8/1970).

- 335 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota loco SGvJ aan hoofd DVZ en G, kenmerk: F/W 1223, onderwerp: mandaatverklaring Portugezen (14/12/1970).
- 336 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bespreking over het vraagstuk der asielvragers. Aanwezig waren: SvJ, DG Arbeidsvoorziening, hoofd DVZ en G, loco SGvJ, SvSoZa en Fraay (14/2/1973).
- 337 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 9533. Rapport van gehoor politie Amsterdam aan MvJ, onderwerp: verstrekking arbeidsvergunning aan B. kenmerk: 141/71 (10/2/1971); Nota SvJ aan hoofdcommissaris Amsterdam, onderwerp: B. kenmerk: 59/423346 – B (3/9/1971); Telefoonnotitie (15/7/71); Rapport van gehoor politie Amsterdam, kenmerk: 141/71 (13/8/71); Nota hoofdcommissaris aan MvJ, onderwerp: B., kenmerk: 141/71 (31/8/71); Nota medewerker DVZ en G aan hoofd OSV, onderwerp: B. kenmerk: 49/423345 – A (25/10/1971); Nota loco SGvJ aan SvJ, onderwerp: dossier B. kenmerk: 1407 (17/12/1971); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: B, kenmerk: 59.423346 – A (23/12/1971); Plv. hoofd OSV aan de heer hoofd DVZ en G, onderwerp: B. kenmerk: 59/423346 – A (1/2/1972); plus opmerking van MvJ in marge.
- 338 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/BA (BuZa), onderwerp: toekenning van de status van vluchteling, kenmerk: 38/70 (17/6/1970).
- 339 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DAZ/BA aan MvJ, onderwerp: toekenning van status van vluchtelingen, kenmerk: 130032 (9/7/1970).
- 340 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Opmerkingen hoofd DEU en hoofd DGPZ op nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ, onderwerp: toekenning van de status van vluchteling, kenmerk: 38/70 (17/6/1970).
- 341 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 16, Rapport van gehoor politie Egmond aan Zee aan MvJ, kenmerk: 19/1971 (28/2/1971); Nota hoofd DVZ en G aan burgemeester Egmond, kenmerk: 7311.12.0044, (23/3/1971); Brief NFV aan hoofd DVZ en G (20/4/1971); UNHCR aan L., kenmerk: LP/71/403 (9/7/1971); HV (26/11/1971); Ansichtkaart van moeder van L. via Adviesburo voor Portugezen en advocaat aan MvJ (3/7/1972).
- 342 NA, 5.023.5028, inv. nr. 16, Nota vertegenwoordiger UNHCR Brouwer aan ACV, kenmerk: HO/72/47 (23/8/1972); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1972/6A (21/8/1972); Beschikking in bezwaar (10/6/1972); Beroepschrift advocaat van B. aan RvS (29/11/1972); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ en later SvJ, onderwerp: L. kenmerk: 59/429879 A (16/10/1972) plus opmerkingen SGvJ en SvJ.
- 343 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Getuigenverklaring vertegenwoordiger UNHCR Brouwer bij RvS inzake de Portugees L. (22/5/1973); NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Pleitnota advocaat in zaak L. contra SvJ (22/5/1973).
- 344 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Pleitnota landsadvocaat in zaak L. (22/5/1973), NA, 5.023.5028, inv. nr. 16, Uitspraak RvS, kenmerk: 70888 (1972) (30/10/1972).
- 345 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3088, Opmerkingen hoofd Staats- en Strafrecht op nota medewerker DVZ en G aan hoofd Staats- en Strafrecht, zonder kenmerk (10/6/1971).
- 346 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Brief hoofd DVZ en G aan RvS, onderwerp: Waver en vreemdelingenwet, kenmerk: 59/415593 – A (3/12/1971).
- 347 'De zaak Waver', deel II, OVT, VPRO (11/2/2007), opmerking advocaat van Bennekom.
- 348 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: stuk SC. -1971/1 (28/6/1971).
- 349 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota landsadvocaat voor RvS, kenmerk: nummer 7015 (11/11/1971).
- 350 Van der Meulen, 'De Martelgang van Waver. Het Nederlandse vreemdelingenbeleid', *De Nieuwe Linie* (11/11/1971).
- 351 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Pleitnotities advocaat tijdens ACV; BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: stuk SC. -1971/1 (28/6/1971); Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 155.
- 352 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Petitie landelijke ledenvergadering van PVDA aan MvJ (11/6/1971).
- 353 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Telegram medewerkers jongerencentrum Sjaloom aan SvJ (12/6/1971).
- 354 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Advies dhr. A. Grahl-Madsen aan MvJ, onderwerp: the question of refugee Status for Waver (27/10/1971).
- 355 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3100, Uitspraak RvS, onderwerp: Waver, kenmerk: 7015 (1971) (30/11/1971).
- 356 'Wie wil trouwen met mooie Baba?', *Panorama* (13/3/1971); 'Poolse vluchtelingen zoekt werk en man in Zuid Limburg', *De Nieuwe Limburger* (12/2/71); 'Poolse Baba kan met 100 mannen trouwen', *De Nieuwe Limburger* (24/2/1971); 'Mag Baba Blijven?', *De Nieuwe Limburger* (25/2/1971).
- 357 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 9574, Rapport van gehoor politie Vaals aan MvJ (5/3/1971); idem (17/3/1971); Telefoonnotitie medewerker Justitie met politie Vaals (8/3/1971).
- 358 NA, 5.023.5028, inv. nr. 9574, 'Moderne Wooldse kluizenaar en jonge Poolse schone', *Nieuwe Winterswijkse Courant* (2/4/1971); Brief dhr. T. aan medewerker DVZ en G (11/3/1971); idem (17/3/1971); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: B. kenmerk: 59/429407 (9/3/1971); Rapport medewerker DVZ en G aan hoofd OSV, onderwerp: B., kenmerk: 59/429407 – A (19/3/1971).
- 359 NA, 5.023.5028, inv. nr. 9574, Nota SGvJ aan burgemeester Vaals, onderwerp: B, kenmerk: 59/429407 – A (5/4/1971); Beschikking in eerste aanleg (26/3/1971); HV (6/5/1971).
- 360 NA, 5.023.5028, inv. nr. 9574, Verslag zitting ACV en beraadslagingen (20/12/1971).

- 361 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1452, Nota hoofd DVZ en G aan SvJ, kenmerk: AJZ 3104 / E - 1971 (13/2/1973).
- 362 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: notitie inzake de behandeling van de verzoeken om asiel in 1974 (12/11/1974).
- 363 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Portugese asielvragers, kenmerk: 3104/E 1971 (13/4/1973); M. Aalbers, 'Hoe gastvrij is Nederland?', *Haagse Post* (20/1/1968).
- 364 'Portugees anderhalf jaar ondergedoken. Deserteur illegaal in Groningen', *De Volkskrant* (13/2/1972).
- 365 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DIO aan SGvBuZa via DGPZ, onderwerp: uitvoering Verdrag, kenmerk: 91/70 (3/7/1970).
- 366 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Nota hoofd DIO aan SGvBuZa, onderwerp: Verlening van de status van vluchtelingen, kenmerk: 44/70 (16/6/1970).
- 367 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Opmerking Kamerlid Geurtsen (VVD). Uitgeschreven tekst NOS-radiouitzending over Portugese dienstweigeraars (2/6/1973).
- 368 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (11/2/1971).
- 3769 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1116, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: betreffende Egyptische dienstweigeraar, kenmerk: AJZ 2240/E1236 (2/12/1969).
- 370 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1436, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, kenmerk: AJZ 3104/W-1971-VI (31/10/1969).
- 371 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1412, Brief MvJ aan NFV, kenmerk: AJZ 3104/E-1971- I (19/2/1970).
- 372 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6433, Rapport hoofdcommissaris Haarlem aan PG Amsterdam, onderwerp: Waver, kenmerk: 9935 (3/12/1970).
- 373 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Codebericht medewerker ambassade Washington aan MvBuZa, nummer 886, onderwerp: verzoek tot overlevering Waver, kenmerk: 16520 (9/12/1971).
- 374 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief mevr. G. aan koningin (26/10/1971); Brief Amnesty International aan MvJ (14/6/1971).
- 375 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Waver, zonder kenmerk (onbekend december 1970).
- 376 BuZa 1965-1974, 15016, Pleitnota landsadvocaat, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 377 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief Amnesty International aan MvJ (14/6/1971).
- 378 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, Nota medewerker DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: brief aan dhr. Lazareff (9/7/1971).
- 379 NA, 5.023.5027, inv. nr. 644, Verklaringen Luitenant Perry (26/9/1971).
- 380 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Verslag bespreking tussen hoofd DVZ en G, medewerker DVZ en G en vertegenwoordiger UNHCR Brouwer (18/6/1970).
- 381 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ en SvJ, kenmerk: AJZ 4096 / E -304, onderwerp: asielverzoeken van vreemdelingen van landen van achter het IJzeren Gordijn (10/4/1974); Nota SvJ aan SvBuZa, kenmerk: AJZ 4096 / E 3034 (19/4/1974).
- 382 HTK, Zitting 1968-1969, Antwoorden van MvJ Polak (22/4/1969) 2666-2668.
- 383 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Toelatingsbeleid asielvragende vreemdelingen (Portugezen en anderen), zonder kenmerk (17/4/1970).
- 384 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: concept Portugezen, zonder kenmerk (6/10/1969); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 202.
- 385 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Uitgeschreven tekst van NOS-radiouitzending over Portugese dienstweigeraars (2/6/1973); 'Stichting zit zonder geld. Portugese vluchtelingen kunnen niet verder studeren', *De Tijd* (22/1/1972).
- 386 'Redactioneel commentaar', *De Volkskrant* (21/12/1972); 'Deserteurs', *De Volkskrant* (26/4/1973).
- 387 'Politie struikelt over vluchtelingenstroom. Eerzame illegalen soms wekenlang in cel', *De Tijd* (15/9/1972).
- 388 'Portugees vluchtelingen en de professionele gastvrijheid', *Vrij Nederland* (1/4/1972).
- 389 K. Schaepman (Angola Comité) in: 'Vreemdelingenbeleid ten koste van mensen', *Bijeen* (februari 1973).
- 390 HTK, Zitting 1973-1974, Rijksbegroting voor het dienstjaar 1974, hoofdstuk VI - Justitie. Reactie SvJ Glasstra van Loon op de brief SvJ Grosheide ten aanzien van enkele beleidsvoornemens ten aanzien van de asielprocedure (3/5/1973) 12.600; NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota loco SGvJ aan SGvJ, onderwerp: vluchtelingen, kenmerk: 1490 (24/8/1972).
- 391 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1455, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Portugese vluchtelingen reactie op plan Grosheide, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (17/9/1973).
- 392 M. Aalders, 'Hoe gastvrij is Nederland?', *Haagse Post* (20/1/1968).
- 393 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Opmerking op een kladje (zonder opsteller en datum).
- 394 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bespreking over asielvragers tussen SvJ, DG arbeidsvoorziening, loco SGvJ, hoofd DVZ en G, SvSoZa en medewerker DVZ en G (14/2/1973).
- 395 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1408, Verslag bespreking over personen die menen in aanmerking te komen voor de status van vluchteling. Aanwezig waren: vertegenwoordiger UNHCR Brouwer, hoofd DAZ/VZ, mede-

- werker DAZ/VZ, hoofd DVZ en G en medewerker DVZ en G (21/4/1971).
- 396 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1116, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Egyptische dienstweigeraar, kenmerk: AJZ 2240/E1236 (2/12/1969).
- 397 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Portugezen, kenmerk: 3104/E - 1971 (4/12/1969).
- 398 NA, 5.023.5028, inv. nr. 9703, Pleitnota Advocaat, onderwerp: B. zonder kenmerk (30/7/1971); Nota medewerker DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: deserteurs, kenmerk: 59/452423 - A (20/9/1971); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, (28/3/1972) plus opmerkingen SGvJ en SvJ.
- 399 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Brief hoofd DVZ en G aan Quakers, onderwerp: Waver, kenmerk: 59/415593 - A (30/11/1971).
- 400 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15016, Pleitnota voor RvS van State, onderwerp: pleitnota landsadvocaat mr. Drooglever Fortuyn inzake SvJ tegen Ralph J. Waver, kenmerk: nummer 7015 (1971) (1/11/1971).
- 401 'Ons land niet zo gastvrij. Deserteur Waver moet het land uit', *Haagsche Courant* (26/3/1971).
- 402 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15014, Nota hoofd DAZ/VZ aan SGvBuZa, onderwerp: zaak Waver, kenmerk: 78/71 (7/6/1971).
- 403 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: Waver, kenmerk: 59/415593 - A (10/2/1971).
- 404 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3091, 'PVDA ontfermt zich over Amerikaanse deserteur', *ANP*, Kenmerk: binn. 103 (23/3/1971); Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, 'Deserteur wordt overgeleverd aan VS', *ANP*, kenmerk: binn. 26 (1/6/1971).
- 405 B. Bruins, 'Ralph Waver is maar één van de tienduizenden Amerikaanse deserteurs', *De Nieuwe Linie* (9/9/71).
- 406 'Deserteur mag blijven', *Deventer Dagblad* (26/3/1972).
- 407 M. van Dulleman, 'Amerikaanse deserteur wil in Nederland blijven', *De Groene Amsterdammer* (10/4/1971).
- 408 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Verslag zitting ACV, kenmerk: stuk SC. -1971/1 28/6/1971).
- 409 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, 'Bezwaarschrift voor de ACV' (geschreven door Waver zelf).
- 410 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1415, Nota medewerker DVZ en G aan hoofd DVZ en G, onderwerp: Hongaren M. en M., kenmerk: 59/272489-A en 59/289991-A (27/10/1969).
- 411 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Brief UAF aan MvJ, onderwerp: voorstel agenda gesprek UAF met leden van Tweede Kamer over toelating Portugezen (8/1/1973).
- 412 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2307, Verslag bijeenkomst overleggroep asielzoekers op Justitie, aanwezig waren vertegenwoordigers van Justitie, SoZa, CRM en NFV (15/3/1976).
- 413 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, onderwerp: vragen UAF, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (15/2/1973).
- 414 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1443, Nota UNHCR aan MvJ, onderwerp: Portugezen, kenmerk: HO/73/10 (13/2/1973).
- 415 Redactioneel, 'Waver', *De Groene Amsterdammer* (16/10/1971).
- 416 BuZa 1965-1974, inv. nr. 15015, Brief wnd. JURA aan SGvBuZa, onderwerp: zaak Waver - eventueel overleg met Amerika, kenmerk: 47/71 (17/8/1971). Dit was een reactie op nota hoofd DAZ/VZ aan SGvBuZa via DGPZ, onderwerp: Amerikaanse deserteur Waver, kenmerk: 64/71 (12/8/1971).
- 417 Redactioneel, 'De zaak Waver', *NRC Handelsblad* (12/1/1972).
- 418 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1456, Nota SvJ aan de Vaste Commissie voor Justitie van de Tweede Kamer (30/11/1973).
- 419 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2386, Telegram dhr. J. aan MvJ (16/3/1971); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 3434 / E - 2240 (17/3/1971); Nota SGvJ Fonteijn aan MvJ, kenmerk: F/W 1273 (19/3/1971); Brief NFV met lijst van namen van Armenen aan MvJ Polak (5/4/1971); Fax Ambassadeur Ankara aan MvBuZa (10/4/1971); Brief SvJ aan NFV (19/5/1971).
- 420 BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Brief voorzitter NFV aan MvJ, zonder onderwerp, zonder kenmerk (1/4/1971); Codebericht Ambassadeur Ankara aan MvBuZa, onderwerp: positie Armeniërs in Turkije, kenmerk: 5360 (10/4/1971).
- 421 Een onbekende ambtenaar van BuZa merkte in de kantlijn op dat dit bepaald niet waar was. BuZa 1965-1974, inv. nr. 5016, Brief vertegenwoordiger UNHCR Nederland aan hoofd DAZ/VZ Simons, onderwerp: geen, kenmerk: HO/71/15 (15/4/1971).
- 422 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2386, Nota medewerker DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 3434 / E - 2240 (27/8/1971); Nota hoofd DVZ en G aan SGvJ, kenmerk: AJZ 3434 / E - 2240 (31/8/1971) plus opmerking SvJ.
- 423 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2386, Nota loco SGvJ Fonteijn aan SvJ, kenmerk: 1351 (8/9/1971); Brief SvJ aan dhr. J., kenmerk: AJZ 3434 / E - 2240 (4/2/1972).
- 424 M. Aalbers, 'Hoe gastvrij is Nederland?', *Haagse Post* (20/1/1968).
- 425 'Ze wilden niet doden in Afrika', *Rotterdams Dagblad* (21/7/1973).
- 426 M. Aalbers, 'Hoe gastvrij is Nederland?', *Haagse Post* (20/1/1968).

- 427 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief dhr. M. aan MvJ (25/6/1970).
 428 NA, 5.023.5027, inv. nr. 463, Petite 40 personen (Epe) aan MvJ (oktober 1971).
 429 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Petite genootschap der Vrienden (Quakers) aan MvJ (27/10/1971); Brief hoofd DVZ en G aan Quakers, onderwerp: Waver, kenmerk: 59/415593 – A (30/11/1971).
 430 NA, 5.023.5027, inv. nr. 643, Brief dhr. R. aan SvJ Grosheide (21/10/1971).
 431 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief mevr. G. aan de koningin (26/10/1971).
 432 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief mevr. Z. aan SvJ (11/6/1971).
 433 Justitie, A-dossiers, inv. nr. 3086, Brief Vereniging Vrijzinnig Hervormde Gemeente (Haarlem) aan SvJ (13/6/1971).
 434 Churchill, 'An ambiguous welcome', 1-26.
 435 Jansse de Jonge, Prakken en de Roos, 'Action and law in the Netherlands', 113.

Noten hoofdstuk 5: 1977-1984: Medechristenen en onveilig Soedan

- 1 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 814. Beschikking in eerste aanleg, kenmerk: 791.10.00022 (20/2/1979); Verslag en beraadslagingen zitting van de ACV (16/1/1979); Brief Gereformeerde Kerk Vaassen aan SvJ (19/3/1979); Brief kerkbestuur parochie Vaassen aan SvJ (21/3/1979); Brief Bijbelstudie groep Apeldoorn aan SvJ (8/3/1979); Brief Christelijk Lyceum aan SvJ (14/3/1979); Brief Hervormde Gemeente Vaassen aan SvJ (12/3/1979); Brief huisarts W. aan SvJ (16/3/1979); Evaluatieformulier heroverweging (24/8/1979).
- 2 K. Calavita, 'US Immigration policymaking. Contradictions, myths and backlash', in: A. Böcker, K. Groenendijk, T. Havinga en P. Minderhoud (red.), *Regulation of migration. International experiences* (Amsterdam 1998) 139-158, 149-151.
- 3 Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling in Nederland*, 3.
- 4 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2554, Nota hoofd DVZ en G via SGvJ Fonteijn aan nieuwe SvJ (6/6/1977).
- 5 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1709, Bulletin voor de VU medewerkers genaamd Kerkzaak, nummer 4.
- 6 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 48-49; Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 98-112.
- 7 Schukink, *Een verborgen gemeenschap*; D. Megelink en L. Willemsen, *Een onderzoek naar de integratie van de Suryoye gemeenschap in Enschede-Zuid*. Doctoraalscriptie Integrale Veiligheidskunde, Academie Bestuur en Recht Hogeschool Enschede (niet gepubliceerd) (Enschede 2008); N. Atto, *Hostages in the homeland, orphans in the diaspora. Identity discourses among the Assyrian/Syriac elites in the European diaspora* (Leiden 2011).
- 8 Bem, *Defining the refugee*, 164-166.
- 9 Bjorklund, *North to another country*, 18; O. Madha, 'Where the Assyrians really persecuted? A critical appraisal of a study on the Assyrian migration from Turkey to Sweden', *The Turkish Yearbook* 19 (1981) 165-173; U.B. Engelbrektsson, *Tales of identity. Turkish youth in Gothenburg* (Stockholm 1995); C. Westin, 'Young people of migrant origin in Sweden', *IMR* 37: 4 (The future of the second generation. The integration of migrant youth in six European countries) (2003) 987-1010.
- 10 Een voorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. O. (Groningen) aan SvJ (11/9/1979).
- 11 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 78-82; Ghidei Biidu, *Door het oog van de naald*, 49-52; Bem, *Defining the refugee*, 123-128.
- 12 I. Glynn, *Internal trends and national difference in asylum policymaking. Australia, Italy and Ireland compared, 1989-2008* (Florence 2009) 10.
- 13 Compaijen, *Het Nederlandse asielbeleid inzake bijzondere Oosteuropese vluchtelingen*, 70-81; Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 128-129.
- 14 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2907, Nota hoofd DVZ Nawijn aan SvJ, kenmerk: AJZ 5472 / E – 4028 (27/4/1982); Fax MvBuZa aan ambassade Wenen, kenmerk: 3686 (3/3/1982); Fax ambassade Wenen aan MvBuZa, kenmerk: 6981 (12/3/1982).
- 15 C.A. Groenendijk, 'Minderhedenbeleid in een onwillig immigratieland', *Ars Aequi* 30: 10 (1981) 531-547. 534.
- 16 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Nota over het Vluchtelingenbeleid van MvJ uit 1977.
- 17 Opmerking asieladvocaat van Bennekom in: *Alibi* 8: 3 (1978); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Nota hoofd DVZ aan loco SGvJ (8/2/1978); antwoord loco SGvJ aan hoofd DVZ en G (10/2/1978).
- 18 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Brief voorzitter SKV aan SvJ, onderwerp: behandeling vluchtelingen zaken (2/11/1976); Brief hoofd DVZ (namens SvJ) aan SKV, kenmerk: 3934/E – 2522 (15/2/1977); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Nota NCB aan SvJ, onderwerp: hoofdpunten van het vluchtelingenbeleid van de laatste tien jaar (25/6/1977).
- 19 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1048, Nota medewerker DVZ aan SvJ, onderwerp: uitwerking project Twente (11/01/1980).
- 20 R. Loeb, *Inleiding vreemdelingenrecht* (Nijmegen 1983) 204-208.
- 21 Fernhout, *Erkenning en toelating van vluchteling*, 8-9.

- 22 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Feitenvel 'vluchtelingen' van CRM (18/1/1978).
- 23 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Getypte weergave van uitzending Humanistisch Verbond (7/12/1982).
- 24 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Nota hoofd OSV aan SvJ, onderwerp: reactie van Justitie op stuk van de Oecumenische Kerk (4/11/1980).
- 25 Voor digitale versie van VC 1982, Centrum voor Migratierecht van Radboud Universiteit Nijmegen (gezien 1/9/2011). Zie: <http://cmr.jur.ru.nl/CMR/Vc/Vc82/DeelB/deelb/7>
- 26 Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling*, 45-46.
- 27 Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling*, 193-194.
- 28 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3275, Vraag dhr. van der B. aan SvJ, kenmerk: AJZ 4450 / C - 870 (16/3/1979); plus antwoord.
- 29 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2331, Nota hoofd bureau Overijssel en oostelijk en zuidelijk Flevoland, onderwerp: uitvoering motie Evenhuis, kenmerk: 810226 (24/2/1981); Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415 / C 870 (18/5/1982); Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415 / C 870 (6/3/1981).
- 30 NA 5.023.5027.2296, Feitenvel vluchtelingen van CRM (18/1/1978).
- 31 Voor een overzicht wie aan de leiding stond van welke afdeling stond, zie: <http://cmr.jur.ru.nl/cmrv/vc/vc66/deela/9.pdf> (gezien op 4/10/2011).
- 32 HTK, 1980-1981, Rijksbegroting voor het jaar 1980-1981, lijst van antwoorden 1980, nummer 160 (4/11/1980) inv. nr. 16.400, nr. 18; Zie ook: 'Aparte afdeling Asielzaken op Justitie', *NRC Handelsblad* (29/8/1980).
- 33 J.W. ten Doesschate, 'De rol van het ministerie van Buitenlandse Zaken bij het Nederlandse toelatingsbeleid inzake de Turkse Christenen', in: Amnesty International, *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 122-129, 126-128.
- 34 Voor een overzicht van de fusies zie: Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 198.
- 35 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 99.
- 36 Persoonsdossiers: NA, 5.023.5028, inv. nr. 465, NA, 5.023.5028, inv. nr. 463 en NA, 5.023.5028, inv. nr. 470.
- 37 NA, 5.023.5028, inv. nr. 478, Beschikking in eerste aanleg, (27/8/1976), Nota SvJ aan politie Hengelo (27/8/1876); Nota politie Hengelo aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 1095/76 (12/4/1976) plus opmerking in marge (onbekende opsteller, augustus 1977).
- 38 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, kenmerk: AJZ 4415 C 970 (9/8/1976); Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415 / C 817 (24/9/1976).
- 39 'De Gaay Fortman steunt uitzetting van jonge Turk', *Haagsche Courant* (23/7/1976).
- 40 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota hoofd Asielzaken aan hoofd DVZ en SvJ, kenmerk: AJZ 4415/ C 870 (5/11/1976).
- 41 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 100.
- 42 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1369, Nota hoofd DVZ aan SvJ voor de Ministerraad (25/2/1977) en bijgesloten nota betreffende Syrisch-orthodoxe Christenen.
- 43 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1369, Commentaar MvCRM op notulen voor Ministerraad (23/2/1977) en kritiek van DG Arbeidsvoorziening (namens SoZa), kenmerk: nummer 18811 (22/2/1977).
- 44 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1369, Verslag Ministerraad, zeer geheim (25/2/1977).
- 45 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota hoofd DVZ aan SvJ kenmerk: AJZ 4415/ C 870 (8/5/1978).
- 46 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1369, Nota voor Ministerraad, onderwerp: toelating Turkse Christenen, (6/6/1978).
- 47 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1369, Overleg tijdens Ministerraad, zeer geheim (16/6/1978); nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415 / 8 - 870 (29/1/1979).
- 48 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Nota hoofd Verblijfsregelingen (DVZ) (mevr. Flint-van Noort) en hoofd DVZ (dhr. Rietveld) aan SvJ, kenmerk: 4450/C - 870 (8/12/1978) plus opmerking SvJ.
- 49 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief bezetters St. Jan aan de politieke partijen (april 1979).
- 50 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota MvJ aan leden van de Tweede Kamer, onderwerp: over de stand van zaken m.b.t. Turkse christenen in Nederland in 1979 (7/11/1979).
- 51 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Bisschop Bluysen namens Rooms Katholieke Kerk Den Bosch (mei 1979).
- 52 HTK, Zitting 1978-1979, Motie Haas-Berger (12/9/1979) inv. nr. 15.642, 6.
- 53 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3275, Nota hoofd DVZ aan vaste Kamercommissie voor Justitie, kenmerk: AJZ 4415 / C - 870 (9/8/1979).
- 54 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1111, Dossier met evaluatie formulieren Turkse Christenen uit juli en augustus 1979.
- 55 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3275, Nota hoofd DVZ aan vaste Kamercommissie voor Justitie, kenmerk: AJZ 4415 / C - 870 (8/11/1979).
- 56 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3275, Nota hoofd DVZ aan vaste Kamercommissie voor Justitie, kenmerk: AJZ 4415 / C - 870 (8/11/1979).
- 57 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 112.
- 58 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3268, Standaardbrief SvJ aan dhr. A. (27/12/1981).

- 59 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1108, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: verslag van gesprek met RvK (16/8/1982).
- 60 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1108, Verslag gesprek SvJ en Adviescommissie voor Vluchtelingenproblematiek (RvK) op 19/1/1983.
- 61 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1108, Hoogleraren Romme en Trimbos van de Erasmus Universiteit aan Adviescommissie voor Vluchtelingen van de RvK (17/3/1983).
- 62 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1108, Brief RvK aan SvJ (23/3/83); Verslag gesprek tussen SvJ en RvK (30/3/1983); Brief RvK en advocaten van Christen Turken die nog in de asielpcedure zaten (21/5/1983); Brief RvK aan SvJ (23/9/83).
- 63 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota medewerker DVZ en hoofd DVZ aan SGvJ en SvJ, onderwerp: epistel van de actie 41+, kenmerk: AJZ 4415/ C 870 (5/11/1979).
- 64 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. V. (Gereformeerde Kerk Brielle) aan SvJ (maart 1981).
- 65 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1709, Brief LSK/Actie 41 plus aan SvJ (12/10/1983).
- 66 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1709, Uitgeschreven versie van het cabaret door actievoerder M. van L. gestuurd aan medewerker DVZ (Rietveld) (13/10/1983).
- 67 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2331, Brief vrijwilligers Hengelo aan Kamerleden (27/11/1980).
- 68 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. B. (Den Bosch) aan SvJ (11/8/1979).
- 69 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief mevr. S. (Enschede) (21/5/1981).
- 70 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief zuster B. (Maastricht) aan Majesteit (12/6/1981).
- 71 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. N. (Amsterdam) aan SvJ (18/1/1983).
- 72 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 218.
- 73 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 204.
- 74 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2664, Brief arts H. (namens Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen) aan MvJ, kenmerk: AH/hd/1040 (21/5/1982).
- 75 NA, 5.023.5027, inv. nr. 596, Nota hoofd DVZ aan hoofd Asielzaken, kenmerk: interne instructie 82 (17/10/1983); Nota hoofd Asielzaken aan hoofd DVZ (7/9/1983).
- 76 Briefschrijfcampagnes zijn een geïkt actiemiddel en werden in het verleden onder meer door Amnesty gebruikt om vanuit Nederland de Turkse regering onderdruk te zetten. Zie archief Amnesty International Nederland 1968-1996, IISG, Amsterdam.
- 77 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2554, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, onderwerp: problemen over vluchtelingen (7/3/1977).
- 78 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme briefschrijver (zonder plaats) aan SvJ (zonder datum 1979).
- 79 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. D. (Rotterdam) aan SvJ (20/12/1978).
- 80 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. ter B. (Bussum) aan SvJ (21/9/1979).
- 81 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. M. (Capelle) aan SvJ (zonder datum 1979).
- 82 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Athoniusstraat Comité (Hengelo) aan MvJ (18/5/1979).
- 83 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief O. (namens 21 bewoners van een straat te Hengelo) aan de koningin (9/2/1983).
- 84 Scriptie dhr. Caron over het Nederlandse vluchtelingenbeleid. hoofdstuk 2, paragraaf 5 Publiciteit en problematiek (niet gepubliceerd). Kopie scriptie aanwezig in NA, 5.023.5027, inv. nr. 1121.
- 85 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Syrisch-orthodoxe kerk aan de gemeentes van Christus (mei 1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Brief Syrisch-orthodoxe Kerk aan SvJ (april 1981).
- 86 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271 en 3269, Brieven Hervormde Gemeentes Blokzijl, Goes, Hattem, Nijmegen, Haarlem 's-Graveland en Leusden aan SvJ (diverse data augustus en september 1979) naar aanleiding van twee brieven van Syrisch-orthodoxe christenen te Hengelo: één was uitgereikt na afloop van diensten door geheel Nederland (augustus 1979); de andere na de bezetting van St. Jan in april 1979.
- 87 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2306, Fax ambassade Addis Abeba aan MvBuZa (6/3/1981).
- 88 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2306, Brief SvJ aan MvBuZa, asielvragers van Ethiopische nationaliteit die verbleven in Soedan, kenmerk: AJZ 3834 / E -2522 (6/5/1981).
- 89 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota hoofd DVZ aan leden van de Tweede kamer, onderwerp: criteria voor de behandeling van asielaanvragen van vreemdelingen van Ethiopische nationaliteit, kenmerk: AJZ 5115 / E - 3775 (april 1981).
- 90 NA, 5.023.5028, inv. nr. 653, Nota SvJ aan vaste commissie voor Justitie, kenmerk: AJZ 5225 / E - 3775 (18/9/1981).
- 91 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, onderwerp: zestien dossiers van Ethiopiërs (3/10/1977).
- 92 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Brief Union of Oromo Students in the Netherlands aan SvJ (20/12/1984).
- 93 E. van der Hoeven en H. de Kort, *Over Vietnamezen in Nederland. Een beschrijving van 720 Vietnamese vluchtelingen* (Den Haag 1983); J. Kleinen, *Vietnamezen in Nederland* (Den Haag 1988); H. van de Tillaart (e.a.), *Nieuwe etnische groepen in Nederland. Een onderzoek onder vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Ethiopië en Eritrea, Iran Somalië en Vietnam* (Nijmegen 2000).

- 94 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 121 en 125.
- 95 Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 325-326.
- 96 VPRO radio 'Andere Tijden', (25/5/2004).
- 97 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2554, Nota hoofd DVZ via SGvJ Fonteijn aan nieuwe SvJ (6/6/1977). Voor meer informatie over het uitnodigingsbeleid zie: M. Guiaux, A.H. Uiters, H. Wubs en E. M. Th. Beenackers, *Uitgenodigde Vluchtelingen. Beleid en de maatschappelijke positie in nationaal en internationaal perspectief*. Uitgave van WODC 266 (Den Haag 2008) 30-32; J. Cvetanovic-Wortel, *Een goede start, een goede heenkoms in Holland. Het uitgenodigde vluchtelingenbeleid van de Nederlandse overheid 1945 tot 1993*. Doctoraalscriptie Erasmus Universiteit (niet gepubliceerd) (Rotterdam 1993).
- 98 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6554, Interdepartementale Coördinatiecommissie Minderhedenbeleid, nota inzake het quotumbeleid en de financiering daarvan (Den Haag juli 1983).
- 99 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 113.
- 100 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota hoofd DVZ aan leden van de Tweede Kamer, onderwerp: behandeling asielaanvragen van vreemdelingen van Ethiopische nationaliteit, kenmerk: AJZ 5115 / E - 3775 (april 1981); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (augustus 1984).
- 101 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2907, Nota hoofd Asielzaken aan DG van politie Rotterdam, kenmerk: AJZ 5472 / E - 4028 (17/2/1982); ANP (22/3/1982); Brief B. (Rotterdam) aan fractievoorzitter Tweede Kamer van de SGP, onderwerp: betreft asiel Poolse vluchtelingen en hun gezinnen (30/3/1982); Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: 5472 / E - 4028 (6/5/1982).
- 102 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2907, Nota MvBuZa aan MvJ, onderwerp: behandeling asielverzoeken van Polen, kenmerk: DAZ/VZ 107761 (20/4/1982); Nota hoofd DVZ Nawijn, kenmerk: AJZ 5472 / E - 4028 (24/5/1982); Verslag Interdepartementale Commissie voor Vluchtelingenzaken (april 1982).
- 103 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2907, Nota hoofd DVZ aan SvJ (22/12/1982).
- 104 H. van Mierlo, 'Massale uitmoording en deportatie tekent geschiedenis van Turkse Christenen', *Trouw* (19/6/1979).
- 105 J. Dirsey, 'Turkse Christenen verdienen hulp in eigen land', *Trouw* (4/9/1979).
- 106 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3274, Nota vertegenwoordiger SVN (Dhr. Glimmerveen), onderwerp: Syrisch-orthodoxe Vluchtelingen uit Zuidoost Turkije (voorjaar 1976).
- 107 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1121, Dhr. Caron, *Het Nederlandse vluchtelingenbeleid (1979-1983)*, Hoofdstuk 2, paragraaf 5, Publiciteit en problematiek, Doctoraalscriptie Rechten. Vrije Universiteit (niet gepubliceerd) (Amsterdam 1985).
- 108 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Brief MvBuZa aan MvJ, onderwerp: Turkse Christenen, kenmerk: DAZ/VZ 315849 (9/11/1979).
- 109 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Brief MvBuZa aan SvJ, onderwerp: ambtsbericht Ethiopië, kenmerk: DAZ/VZ 153558 (26/6/1981).
- 110 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: Ethiopische studenten in de USSR, (8/8/1978).
- 111 Ghidei Biidu, *Door het oog van de naald*, 51-52; Bem, *Defining the refugee*, 123.
- 112 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Brief MvBuZa aan SvJ, onderwerp: ambtsbericht Ethiopië, kenmerk: DAZ/VZ 153558 (26/6/1981).
- 113 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1254, Beschikking in eerste aanleg (28/3/1984) en in bezwaar (7/1/1985); Verklaring van Central Leadership of ELF (onbekende datum 1984); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1984/61 (29/11/1984).
- 114 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. K. (Hengelo) aan SvJ (17/9/1979).
- 115 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief mevr. P. (Enschede) aan SvJ (16/01/1983) plus 150 handtekeningen.
- 116 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3266, Brief Spiegelschool (Amsterdam) aan SvJ (31/1/1983).
- 117 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief basisschool St. Franciscus (Nunspeet) aan SvJ (onbekende datum 1981).
- 118 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief Vereniging voor Protestants Christelijk Onderwijs (Hengelo) aan SvJ (april 1981).
- 119 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief Scholengemeenschap de Marke (Enschede) aan SvJ (31/3/1981).
- 120 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2365, Brief St. Jacobus school (Enschede) aan SvJ (Kerst 1980).
- 121 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3272, Brief pastoor B. (Schijndel) aan SvJ (onbekende datum februari 1981).
- 122 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Brief Gereformeerde Kerk (Nunspeet) aan SvJ (21/5/1981).
- 123 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Brief LSK/Aktie 41+ aan voorzitter ACV (10/12/1981).
- 124 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2307, Verslag bijeenkomst overleggroep asielzoekers op het Ministerie van Justitie. Aanwezig waren vertegenwoordigers van DVZ, SoZa, CRM en NFV (2/2/1978).
- 125 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief mevr. T. (Enschede) aan SvJ (14/1/1983).
- 126 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 561, Brief mevr. S. (Enschede) aan SvJ (3/2/1983); Brief dhr. B. van Twents Katholiek Bureau voor School- en beroepskeuze aan SvJ (5/2/1983); Brief Gemeentelijke Scholengemeenschap de Marke Enschede aan SvJ (31/1/1983); Rapport GI aan SvJ (17/9/1982).
- 127 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 788, Beschikking in eerste aanleg (23/5/1979); Verslag

- KG Almelo (18/4/1979); Evaluatie formulier Turkse Christenen (3/7/1979); Petitie april 1981; *Brabants Dagblad* (24/4/1981); Brief mevr. L. (gastvrouw uit Boxtel) aan MvJ (februari 1982); Brief Oerle Alberton BV aan MvJ (8/2/1982); Kamervraag Frits Castricum (PVDA) aan SvJ (21/9/1982).
- 128 NA, 5.023.5028, inv. nr. 788, Uitspraak RvS, kenmerk: A 2 0708 A (19/4/1982); Rapport GI (5/6/1982).
- 129 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 786, Beschikking in eerste aanleg (3/2/1979); Nader gehoor (14/11/1978); Evaluatie formulier Turkse Christenen (18/4/1979).
- 130 NA, 5.023.5028, inv. nr. 786, Brief Z. (Zwolle) aan MvJ (29/1/1982); Brief gastgezin (Zwolle) aan MvJ (19/3/1982); Brief huisarts D. (Zwolle) aan MvJ (24/3/1982); Brief Goud en Zilvermederij de Rubein aan MvJ (1/2/1982); Brief dhr. R. (arts Zwolle) aan MvJ (25/3/1982).
- 131 NA, 5.023.5028, inv. nr. 786, Brief burgemeester Zwolle aan MvJ (20/4/1982); Nota plaatsvervangend hoofd DVZ aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 788.25.0009 I AV - I (3/5/1982); Antwoord SvJ aan burgemeester (5/5/1982).
- 132 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Brief Amnesty International aan MvJ (7/1/1977); Brief Amnesty International, onderwerp: betreft de twee broers T. aan medewerker DVZ Rietveld (29/7/1976).
- 133 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, kenmerk: AJZ 5115/E - 3775 (18/1/1977) plus opmerkingen hoofd DVZ.
- 134 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Verzoek Kamerlid van Weezel (CDA) aan SvJ Scheltema (27/5/1982).
- 135 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2738, Brieven VVN Vlaardingen aan SvJ (29/11/1981), (14/7/1982) en (30/10/1983).
- 136 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2738, Brief VVN Vlaardingen aan SvJ (21/4/1982).
- 137 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Brief Gereformeerde Kerk Vlaardingen aan SvJ (27/4/1982).
- 138 NA, 5.023.5028, inv. nr. 585, Brief K. aan MvJ (onbekende datum in februari 1984); Brief advocaat aan SvJ (22/6/1984); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 801.03.0049 (9/3/1984).
- 139 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5027, inv. nr. 1185, Beschikking in eerste aanleg (22/10/1984); Brief advocaat B. (8/7/1985); Beschikking in bezwaar (8/5/1987); Beroepschrift van Bureau voor Rechtshulp aan SvJ (24/5/1989); Brief Bisschop Rotterdam aan SvJ (9/6/1989); Brief Emmaus College (Rotterdam) aan SvJ (1/6/1989); Petitie Emmaüsgangers (5/6/1989); Brief corrector derde klassen aan alle fractievoorzitters van de Tweede Kamer (6/6/1989); Brief oudvereniging aan de ouders van verzorgers van de leerlingen van het Emmaus College (31/5/1989); Brief medewerker Emmaus College aan Ria (20/6/1989); Verzoek om nader overleg MP aan SvJ (28/6/1989).
- 140 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1185, Brief Poolse Katholieke Missie aan MvJ (10/6/1989); Brief Voorzitter Vereniging van Poolse oud-strijders in Nederland (Venlo) aan SvJ (18/6/1989); Brief Stichting Werkzeil aan SvJ (1/6/1989); idem (6/6/1989); Brief Stichting Junksail Foundation aan SvJ (15/6/1989).
- 141 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1185, Nota hoofd DVZ aan SvJ (11/7/1989) plus opmerking SvJ in marge.
- 142 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1709, Brief LSK/Actie 41+ aan SvJ Korte van Hemel (12/4/1983).
- 143 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. P. (Hendrik-Ido-Ambacht) aan SvJ (6/2/1983).
- 144 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Brieven Huisartsen Smulders en Strik aan SvJ over de families H. en A.
- 145 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3257, Beantwoording Kamervraag Beckers - de Bruin (PPR) (27/4/1981).
- 146 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2664, Brief H. (arts Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen) aan MvJ, kenmerk: AH/hd/1040 (21/5/1982); Brief Staatssecretaris van WVC aan SvJ, kenmerk: 13155 (29/3/1983); Rapport Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen, onderwerp: psychische en psychosomatische problemen van asielzoekende Turkse Christenen (1960-1975), kenmerk: 9182, geschreven door arts H. (3/8/1982).
- 147 NA, 5.023.5028, inv. nr. 586, Brief arts H. (namens Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen) aan hoofd (30/9/1982).
- 148 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1702, Brief van der W. (medewerker Medisch Bureau Vluchtelingen), kenmerk: 2691/HC/EB (16/9/1982).
- 149 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief mevr. S. (Amsterdam) aan SvJ (13/3/1983).
- 150 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. A. (Enschede) aan hoofd DVZ Nawijn (11/01/1983).
- 151 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1048, Brief van de V. (secretaris college van diakenen Hervormde Gemeente te Groningen) aan Nawijn (5/7/1982).
- 152 Rondstuurbrief, geplaatst onder meer in het blad *De Opbouw* (1982), 'Nog steeds geen oplossing voor Turkse Christenen', De Stichting Opbouw namens Akte 41+ (1982).
- 153 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 568, Uitspraak RvS (31/8/1981); Brief SvJ aan G. (25/5/1982); Brief RvK aan SvJ (18/6/1982); Brief SvJ aan G. (27/12/1982); Brief Centraal Medisch Team voor Vluchtelingen aan SvJ (14/7/1983); Brief SvJ aan advocaat (8/9/1983).
- 154 Bijvoorbeeld, NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Kerkenraad Hervormde Gemeente aan SvJ (15/5/1979).
- 155 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief dhr. A. (Zwaag) aan SvJ (onbekende datum 1981); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. Z. (Amsterdam) aan SvJ (18/3/1983); Brief mevr. D. (Hilversum) aan SvJ (19/9/1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Gereformeerde Kerk Woerden (10/9/1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Mill Hill college (Goirle) aan SvJ (21/12/1981).
- 156 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Petitie Gereformeerde Kerk Groningen (10/4/1981) plus honderden handtekeningen

- 157 NA, 5.023.5027.3276, Brief mevr. W. (Den Haag) aan SvJ (5/9/1979).
- 158 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. van der W. (ouderling Hervormde kerk Dordrecht) aan SvJ (7/3/1983).
- 159 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Hervormde Gemeente (Hattem) aan SvJ (1/10/1979).
- 160 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. D. (Utrecht) aan SvJ (13/6/1979).
- 161 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. R. (Den Haag) aan de koningin (4/9/1979).
- 162 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. V. (Nijverdal) aan SvJ (onbekende datum in 1981).
- 163 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. de B (Rotterdam) aan SvJ (13/4/1979).
- 164 dhr. Capelle, 'Turkse Christenen willen maar een ding: weg', *Centraal Weekblad* (Kerst 1976).
- 165 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief uit het Armeense dorp Dibek aan MvJ tegen uitwijzing van dorpsbewoners uit het dorp Dibek (12/4/1979).
- 166 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Twee brieven mevr. C. (Hoogerheide) aan SvJ (10/12/1979) en (24/7/1979).
- 167 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. H. (Huizen) aan SvJ (3/9/1979).
- 168 Atto, *Hostages in the homeland, orphans in the diaspora*.
- 169 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Syrisch-orthodoxe kerk aan de gemeentes van Christus (mei 1979).
- 170 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. S. (Zaandam) aan SvJ (zonder datum voorjaar 1979).
- 171 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief familie S. (Haren) aan SvJ (8/3/1981).
- 172 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3672, Brief dhr. C. (Rotterdam) aan SvJ (9/12/1980).
- 173 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. W. (Den Haag) aan SvJ (zonder datum 1979).
- 174 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. D. (Wormerveer) aan de MP (9/10/1979).
- 175 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. V. (Amsterdam) aan SvJ (onbekende datum mei 1979).
- 176 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. S. (Geldermalsen) aan SvJ (23/5/1979).
- 177 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. B. (Enschede) aan SvJ (onbekende datum april 1979).
- 178 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. B. (Arnhem) aan SvJ (3/5/1979).
- 179 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. Z. (Amsterdam) aan SvJ (18/3/1983).
- 180 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief familie D. (Eindhoven) aan SvJ (21/9/1979).
- 181 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. R. (Amsterdam) aan SvJ (6/6/1979).
- 182 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief zuster S. (Deventer) aan SvJ (23/9/1979).
- 183 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. V. (Rotterdam) aan SvJ (25/5/1979).
- 184 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. R. (Naarden) aan SvJ (24/4/1979).
- 185 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. A. (Enschede) aan MP van Agt (13/4/1981).
- 186 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief mevr. van der M. (Wormerveer) aan SvJ (24/4/1981).
- 187 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief mevr. de V. (Dieren) (5/3/1983).
- 188 Bijvoorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. S. (Arnhem) aan SvJ (18/4/1979).
- 189 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Brief dhr. Z. (Haarlem) aan SvJ (18/7/1977).
- 190 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Zienswijze Diocesane Pastoraal Centrum, RvK en VVN ten aanzien van Turkse Christenen aan MvJ (25/4/1979).
- 191 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief Stichting Centrum 45 (Oegstgeest) aan MvJ (17/10/1980).
- 192 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief RPF aan SvJ (27/4/1980).
- 193 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. V. (Amsterdam) aan SvJ (onbekende datum in 1979).
- 194 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. de L. (Den Bosch) aan de koningin (17/4/1979).
- 195 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief mevr. van der M. (Wormerveer) aan SvJ (24/4/1981).
- 196 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. B. (Groenekan) aan SvJ (30/4/1979).
- 197 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3272, Brief Nederlandse Missieraad (Den Bosch) aan MvJ (14/4/1981).
- 198 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Hervormde Gemeente ('s-Graveland) aan SvJ (23/5/1979).
- 199 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief dhr. U. (onbekende plaats) aan SvJ Zeevalking (22/7/1976).
- 200 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Bijvoorbeeld brief dhr. A. (Zwaag) aan SvJ (zonder datum 1981).
- 201 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. O. (Zoetermeer) aan SvJ (9/3/1983).
- 202 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Brieven Gereformeerde Kerken, Hardenberg, Nieuwveen, Bant, Arnhem en Wieringerwerf aan SvJ (diverse data april en mei 1981).
- 203 Een voorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Mill Hill College (Goirle) aan SvJ (20/12/1981).
- 204 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. M. (Hazerswoude) aan de koningin (30/4/1980).
- 205 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief zuster F. (Schijndel) aan SvJ (27/4/1981).
- 206 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Talloze exemplaren van deze folder in dossier aanwezig.
- 207 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brieven Gereformeerde Kerk Treebeek en Woerden aan SvJ (september 1979).
- 208 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. Z. (Hengelo) aan SvJ (28/4/1979).
- 209 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3274, ANP (27/9/1980).
- 210 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3045, Stageverslag bij MvJ over seksueel geweld bij vrouwelijke vluchtelingen door De Neef en De Ruijter (1984). Mondde uit in een publicatie: C. de Neef en S. de Ruiter de, *Seksueel geweld tegen vrouwelijke vluchtelingen. Rapport over de aard en gevolgen van seksueel dat deze vrouwen elders hebben on-*

- dergaan* (Den Haag 1984).
- 211 NA, 5.023.5028, inv. nr. 829, Rapport van gehoor gemeentepolitie Amsterdam, kenmerk: 781.19.0009 (23/2/1979).
- 212 NA, 5.023.5028, inv. nr. 702, Nader gehoor (2/2/1978); Evaluatie formulier Turkse Christenen (11/7/1979).
- 213 NA, 5.023.5028, inv. nr. 680, Beschikking in eerste aanleg (30/6/1981); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: ACV 1982/96 B (6/7/1982).
- 214 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief dhr. B. (Amsterdam) aan MvJ (22/1/1982).
- 215 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief mevr. B. (Bergen) aan SvJ (27/1/1982).
- 216 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. R. (Wassenaar) aan SvJ (september 1979).
- 217 NA, 5.023.5028, inv. nr. 671, Rapport van gehoor vreemdelingendienst, kenmerk: 801.03.0043 (27/11/1979).
- 218 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1125, Rapport BuZa aan vaste commissie voor Justitie van Tweede Kamer, onderwerp: Christenen in Turkije, kenmerk: DEU – 124570 (11/6/1979); NA, 5.023.5028, inv. nr. 1616, Nader gehoor (1/4/1981); NA, 5.023.5028, inv. nr. 531, Nader gehoor (12/2/1980).
- 219 NA, 5.023.5028, inv. nr. 796, HV (26/1/1980).
- 220 NA, 5.023.5028, inv. nr. 38, Opmerking Turkse Christen K. tijdens zitting ACV (28/4/1977).
- 221 NA, 5.023.5028, inv. nr. 796, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: SC. I – 1980/34 (26/1/1980).
- 222 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Domkerk gemeente (Utrecht) aan SvJ (5/10/1979).
- 223 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Evangelische Volkspartij aan SvJ (11/10/1979).
- 224 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. van der N. (Haren) aan SvJ (17/3/1981).
- 225 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief dhr. B. (Enschede) over gezin C. aan de koningin (11/1/1981).
- 226 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief mevr. K. (Wageningen) aan SvJ (18/2/1983).
- 227 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Brief RvK aan SvJ, kenmerk: Raad/F/229 (11/5/1978); Brief Armenian Patriarchaat Istanbul aan MvJ (27/2/1978).
- 228 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief wijkpredikant L. en diaken J. (Enschede) aan SvJ (1/2/1983).
- 229 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen aan SvJ (17/10/1980).
- 230 NA, 5.023.5028, inv. nr. 671, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1982/15b (9/2/1982); Rapport GI aan SvJ (16/7/1982); Beschikking in bezwaar (23/9/1982).
- 231 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, onderwerp: vluchtelingen uit Ethiopië, kenmerk: AJZ 5115 / E – 3775 (17/11/1980).
- 232 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Nota SvJ aan MvBuZa, onderwerp: opvang Ethiopische vrouwen in Soedan, kenmerk: AJZ 5115/E-3775 (26/5/1983); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 10826 (11/7/1983); Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 14988 (22/7/1983).
- 233 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax MvBuZa aan ambassadeur Khartoem, kenmerk: 17583 (12/7/1984); Fax ambassadeur Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 16283 (19/7/1984); Nota hoofd DAZ/VZ aan voorzitter Tweede Kamer, onderwerp: terugname Ethiopische vluchtelingen, kenmerk: DAZ/BA 239864 (31/8/1984).
- 234 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1291, Beschikking in eerste aanleg (18/5/1984); HV advocaat (19/7/1984); Beschikking in bezwaar (7/5/1985).
- 235 NA, 5.023.5.028.1102, HV. (31/1/1984), Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: Sc. I – 1984 / 68 A (19/12/1984); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 8308.08.0023 (14/11/1986).
- 236 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Nota hoofd DVZ aan UNHCR, kenmerk: 7712.19.0001 (12/5/1981).
- 237 BuZa, 1975-1984, 6551, Nota hoofd DVZ aan MvBuZa, kenmerk: 8012.08.0103 (7/9/1981).
- 238 BuZa, 1975-1984, 6551, Nota ambassade Warschau aan MvBuZa, kenmerk: 3701/965 (30/11/1981); Fax ambassade Boedapest aan MvBuZa (8/12/1981); Fax ambassade Praag aan MvBuZa, kenmerk: 3061/555 (10/12/1981); Fax ambassade Boekarest aan MvBuZa, kenmerk: 2443/03 (6/1/1982); Fax ambassade Sofia aan MvBuZa, kenmerk: 2534/53 (5/2/1982).
- 239 BuZa, 1975-1984, 6551, Nota hoofd DAZ/VZ aan SvJ, onderwerp: Bulgarije, kenmerk: DAZ/VZ 59351 (2/6/1982).
- 240 BuZa, 1975-1984, 6551, Nota hoofd DVZ (namens SvJ) aan MvBuZa, geen kenmerk: (15/9/1982); Fax ambassade Boekarest aan MvBuZa, kenmerk: 2291/523 (19/10/1982); Fax ambassade Praag aan MvBuZa, kenmerk: 2489/507 (8/11/1982); Fax ambassade Sofia aan MvBuZa, kenmerk: 011/06 (4/1/1983); Nota hoofd DAZ/VZ (namens MvBuZa) aan SvJ, kenmerk: DAZ/VZ 23595 (8/2/1983).
- 241 'Jong Pools Echtbaar wil hier eindelijk vrij zijn', *De Telegraaf* (1/3/1980); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2770, Antwoord van SvJ op Kamervraag (11/3/1980); Nota hoofd DVZ aan SvJ (20/3/1980).
- 242 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1229, HV (7/7/1981); Verslag KG rechtbank Den Haag (22/9/1981); Brief Roemeen R. aan MvJ (14/11/1982); Brief zwager B. aan de koningin (12/12/1981).
- 243 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415 / C 870 (26/4/1979).
- 244 Bem, *Defining the refugee*, 122 en 123.
- 245 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6556, Nota hoofd DAZ/VZ aan SvJ, kenmerk: DAZ/VZ – 3191 (23/3/1981); Nota hoofd DAZ/VZ aan SvJ, kenmerk: 2200 (GS) (17/7/1981).

- 246 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6556, Fax ambassade Ankara aan MvBuZa, onderwerp: rapport Carragher (6/2/1981).
- 247 NA, 5.023.5028, inv. nr. 531, Nota hoofd DAZ/VZ aan SvJ, kenmerk: 2200 (17/7/1981).
- 248 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief Kerkbestuur van de parochie van Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming (Vogelezang) aan SvJ (1/3/1982).
- 249 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Brief RvK aan SvJ, kenmerk: Raad/F/229 (11/5/1978).
- 250 NA, 5.023.5028, inv. nr. 848, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: stuk SC. I. – 1982/9B (27/1/1982).
- 251 NA, 5.023.5026, inv. nr. 389, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1977/5C (11/2/1977).
- 252 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1610, Rapport van gehoor vreemdelingendienst Enschede (13/8/1980); Beschikking in eerste aanleg (31/3/1981); HV voor Verslag KG (9/4/1981); Verslag KG rechtbank Den Haag (24/4/1981); Brief Bisschop C. aan SvJ, kenmerk: 65/81 (10/4/1981); Brief SvJ aan Bisschop C., kenmerk: 808.20.0023 (20/4/1981).
- 253 Zie: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1609.
- 254 BuZa, 1975-1984, 10.005, Concept passage over vluchtelingenbeleid in Memorie van Toelichting van MvBuZa (1984).
- 255 BuZa, 1975-1984, 6555, Nota hoofd DAZ/VZ aan voorzitter Tweede Kamer, onderwerp: terugname Ethiopische vluchtelingen, kenmerk: DAZ/BA 239864 (31/8/1984).
- 256 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 15546 (10/7/1984).
- 257 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2738, Nota hoofd afdeling DVZ aan SvJ, onderwerp: beantwoording motie van Es/Lankhorst (11/9/1984).
- 258 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 15546 (10/7/1984).
- 259 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 260.235 (3/4/1980).
- 260 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Brief Amnesty International aan SvJ (29/4/1982).
- 261 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Verslag hoofd afdeling Asielzaken aan SvJ, onderwerp: inzake gesprek met Association of Ethiopians in the Netherlands, kenmerk: AJZ 5115 / E – 3775, (2/11/1982).
- 262 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport Eritrean Refugee Committee in the Netherlands (23/4/1980).
- 263 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, kenmerk: AJZ 3934 / E – 2522 (1/11/1979).
- 264 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: Sc I. 1979 / 70 A (8/11/1979); plus klad met nadere overwegingen (7/7/1980).
- 265 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 1612/258 (17/4/1982).
- 266 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 23377 (15/11/1983).
- 267 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax hoofd DAZ/VZ aan ambassadeur Khartoem, kenmerk: DAZ/VZ 112680 (20/7/1960); Nota DAZ/VZ aan Hoofd DAZ, kenmerk: 154/82 (26/10/1982).
- 268 BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassadeur Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 1755 (23/24 – 1 /1984).
- 269 NA, 5.023.5027.2736, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 19269 (30/11/1983).
- 270 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 10484 (7/5/1984); Fax MvBuZa aan ambassade Khartoem, kenmerk: 8838 (17/5/1984); Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 11503 (17/5/1984); BuZa 1975-1984 6555 BuZa 1975-1984, inv. nr. BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Fax ambassade Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 11881 (22/5/1984).
- 271 'Uitzetting Eritreër kan boemerangeffect hebben', *Trouw* (19/5/1984), 'Autoriteiten van Soedan sturen vluchteling naar Schiphol terug', *De Volkskrant* (19/5/1984).
- 272 BuZa, 1975-1984, 6555, Fax van MvBuZa aan ambassade Khartoem, kenmerk: 9856 (1/6/1984).
- 273 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736 en BuZa 1975-1984, inv. nr. 6555, Brief hoofd Commissariaat voor de Vluchtelingen (onderdeel van Soedanees ministerie van Binnenlandse Zaken) aan Nederlandse ambassade (24/10/1984); Brief vertegenwoordiger UNHCR Soedan aan ambassade Khartoem (29/10/1984).
- 274 BuZa, 1975-1984, 1163, Fax MvBuZa aan Khartoem, kenmerk: 418019, onderwerp: terugname E. vluchtelingen door Soedan (18/10/1984).
- 275 HTK, Vergaderjaar 1983-1984, Gewijzigde motie van Es/Lankhorst (26/6/1984) inv. nr. 18389, nr. 3; BuZa, 1975-1984, 6555, Fax MvBuZa aan ambassadeur Khartoem, kenmerk: 7862 (4/5/1984); Fax ambassadeur Khartoem aan MvBuZa, kenmerk: 10484 (7/5/1984).
- 276 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota MvBuZa aan SvJ, kenmerk: DAZ/ BA 132163 (10/5/1984).
- 277 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota hoofd DAZ/VZ aan (namens MvBuZa) aan Tweede Kamer, onderwerp: terugname Ethiopische vluchtelingen door Soedan (31/8/1984).
- 278 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: Soedan als eerste opvangland, kenmerk: AJZ: 5115/E-3775 (6/11/1984).
- 279 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5.028.946, Levensloop opgesteld door VVN (20/1/1982); Nader gehoor (5/4/1982); Interne overwegingen voor beschikking in eerste aanleg, kenmerk: 8111.260.007 (8/4/1983); Correcties en aanvulling van VVN Utrecht (20/5/1982); HV (17/6/1983).
- 280 NA, 5.023.5.028.946, Fax ambassade Nairobi aan MvBuZa, kenmerk: 16695 (1/9/1983); Nota SvJ aan Mv-

- BuZa (10/6/1983); 'Three exhibitions for art lovers', *Sunday Nation* (april 1980); Verslag zitting ACV en beraadslagingen (14/12/1983); Brief S. aan MvJ (5/1/1984).
- 281 NA, 5.023.5.028.946, Brief (nieuwe) advocaat aan SvJ (20/1/1984); Nota MvBuZa aan UNHCR kenmerk: DAZ/VZ 92271 (28/3/1984), Brief UNHCR aan SvJ, kenmerk: LP/84/57 (22/2/1984); idem, kenmerk: LP/84/92 (2/5/1984); Rapport van gehoor politie Zeist, kenmerk: 2233 (19/4/1984); Brief VVN Hengelo aan CDA-kamerlid Buikema (27/8/1984); Brief H. aan SvJ (7/10/1984); Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, kenmerk: 8111.260.007 (23/9/1984); Brief UNHCR aan SvJ, kenmerk: LP 84/ 202 (7/11/1984); Brief SvJ aan advocaat H. (29/12/1984).
- 282 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief huisarts S. (Schijndel) aan SvJ (30/1/1983).
- 283 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief tien Groningse gastgezinnen aan SvJ (3/4/1982).
- 284 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief zuster L. (Den Bosch) aan MP (5/9/1979), idem aan de koningin (16/9/1976).
- 285 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Diaconie Hervormde Kerken (Groningen) aan SvJ (22/4/1981).
- 286 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 531. Nader gehoor, kenmerk: 7912.21.0044 (12/2/1980); Pleitnota gemachtigde G. (24/6/1983), Verslag uitspraak RvS (5/8/1983); Medisch rapport door arts GGD E. aan SvJ (Uden) (24/7/1983) plus opmerking in marge; Brief SvJ aan Burgemeester, kenmerk: 7912.21.0044 (11/8/1983).
- 287 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1507, Brief Werkgroep Syrisch-orthodoxe Vluchtelingen Twente aan SvJ (21/9/1976).
- 288 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Brief namens NCB, NSV, Stichting Voor Vluchtelingen aan MP, onderwerp: Turkse Christenen (18/1/1977) en antwoord van SvJ (3/2/1977).
- 289 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Kerkenraad van Hervormde Gemeente (Groningen) aan SvJ (30/3/1981).
- 290 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief RPF aan SvJ (1/12/1980).
- 291 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Commissie Hulp Buitenlanders (Nieuw Vennepe) aan SvJ (oktober 1979).
- 292 NA, 5.023.5028, inv. nr. 782, Verslag zitting ACV en beraadslagingen kenmerk: 1980/35 (26/3/1980); Nota medewerker DVZ aan hoofd Onderafdeling Herzieningen, kenmerk: 788.24.0014 (27/3/1980), plus opmerking hoofd DVZ in de marge aan SvJ.
- 293 NA, 5.023.5028, inv. nr. 383, Brief dhr. W. aan MvJ (12/12/1976) en antwoord van SvJ aan W. (21/12/1976); Brief Ministerie van Algemene Zaken aan NCB, kenmerk: 256972 (7/2/1977).
- 294 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Interkerkelijk Diaconaal Beraad Amsterdam aan SvJ Haars (25/4/1979).
- 295 NA, 5.023.5027, inv. nr. 596, Verslag algemene vergadering van de ACV, kenmerk: 1977/2 (14/2/1977).
- 296 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 635, HV (4/2/1979), Verslag zitting ACV en beraadslagingen kenmerk: 1979/22A (18/4/1979); Evaluatie formulier Turkse Christenen (2-6/7/1979); Brief schoonzus aan de koningin (16/1/1980); Uitspraak RvS, kenmerk: A - 2 0540 - A (1979).
- 297 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Nederlandse Missieraad (Den Bosch) aan SvJ (9/4/1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. M. (Rijsoord) aan SvJ (19/10/1979); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 107.
- 298 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief PVDA en PPR (Nijverdal) aan SvJ (motie najaar 1979).
- 299 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Brief Gereformeerde Kerk (Rijssen) aan Kerkenraden van Gereformeerde Gemeenten (april 1981); Brief Syrisch-orthodoxe Kerk Hengelo aan Kerkenraden (april 1981).
- 300 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Brieven Gereformeerde Kerken Klundert, Amersfoort, Zaltbommel, Zutphen, Wolphaartsdijk, Wilnis, Wieringerwerf, Wateringen (diverse data voorjaar 1981).
- 301 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3269, Brief Protestantse Gemeente (Amsterdam) aan SvJ (23/10/1979).
- 302 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag bijeenkomst tussen MvJ, advocatuur en medewerkers DVZ, SKV, RvK en UAF (30/6/1977).
- 303 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag overleg medewerkers VVN en SvJ (1/3/1978); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: 4450/C - 870 (8/12/1978) plus opmerking SvJ; Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 106-107.
- 304 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag bespreking hoofd DVZ en medewerkers DVZ en SVN inzake Turkse christenen (22/8/1978).
- 305 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag bijeenkomst tussen SvJ en medewerkers DVZ en SVN (27/2/1979).
- 306 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1780, Uitspraken Verslag KG van B. en K. (4/1/1984).
- 307 Een voorbeeld is: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. K. (Nijverdal) aan SvJ (25/3/1981).
- 308 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3271, Bijvoorbeeld brieven Gereformeerde Kerken te Mijdrecht, Nieuwveen en Nijmegen aan SvJ (diverse data april 1981).
- 309 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. I. aan SvJ (19/8/1979).
- 310 NA, 5.023.5027.3275, Brief VVN, RvK en Oikoumene aan Tweede Kamercommissie voor Justitie (6/6/1979).
- 311 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief studentenpastoor dhr. van Dijk (Enschede) aan SvJ (23/4/1981).
- 312 BuZa, 1975-1984, 6551, Nota hoofd DVZ aan hoofd DAZ/VZ, kenmerk: 8012.08.0103 (7/9/1981); HTK, Aanhangsel Tweede Kamer 1981-1982, (februari 1982) nummer 1084, 2155-2156.
- 313 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Fax ambassade Addis Abeba aan MvBuZa (6/8/1981).

- 314 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3264, Brief dhr. O. (Zoetermeer) aan SvJ (6/3/1983).
- 315 NA, 5.023.5028, inv. nr. 389, Brief SKV aan VD Amsterdam (16/9/1976).
- 316 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1709, Petitie 120 bezetters van de kerkezaal van de VU aan MvJ (2/7/1981).
- 317 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3267, Brief dhr. R. (Wassenaar) aan SvJ (1/9/1979).
- 318 NA, 5.023.5027, inv. nr. 0391, Nota MvJ aan leden van de Tweede Kamer, onderwerp: de stand van zaken m.b.t. Turkse christenen in Nederland van MvJ in 1979 (7/11/1979).
- 319 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Concept antwoord hoofd Asielzaken aan SvJ (21/4/1981).
- 320 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3267, Brief UNHCR aan SvJ, kenmerk: HO/77/27 (4/4/1977).
- 321 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota medewerker DVZ aan hoofd Asielzaken en hoofd DAZ/VZ, onderwerp Syrisch-orthodoxe Christenen in Hengelo (16/6/1976); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag informele bespreking tussen medewerkers van DVZ en SVN inzake toelating Turkse christenen (22/8/1978).
- 322 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3273, Lezing SvJ Haars bij CDA vrouwenraad Dordrecht (10/10/1979).
- 323 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3273, Getypte weergave van uitspraken SvJ tijdens NOS journaal (2/5/1979); Interview tussen Jaap van Meekren (AVRO) en SvJ Haars (3/5/1979).
- 324 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3266, Brief basisschool de Fontijn (Enschede) aan SvJ (22/1/1983).
- 325 NA, 5.023.5028, inv. nr. 383, Verslag pleidooi advocaat tijdens zitting van de ACV (28/1/1977).
- 326 NA, 5.023.5028, inv. nr. 35, Nader gehoor (20/10/1978).
- 327 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1612, Rapport gehoor door rijksrechercheur (13/2/1991); Evaluatie medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (6/6/1981).
- 328 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1014, Verslag SvJ en Turkse ambassadeur (20/4/1979).
- 329 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1874, Fax ambassade Ankara aan MvBuZa, kenmerk: 812079 (21/5/1979); idem, kenmerk: 10045 (20/4/1979).
- 330 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1780, Verslag bezoek aan Turkije ambtelijke delegatie, zonder kenmerk (14/1/1984).
- 331 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1780, Brief uit klooster Mor Gabriel (Tur Abdin) aan MvJ (1/10/1984).
- 332 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1117, Getypte weergave documentaire Ed van der Kan namens Tros Aktua (1979).
- 333 'Indirecte vervolging is misschien een beter woord', *Haagsche Courant* (19/6/1982).
- 334 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. D. (Rotterdam) aan SvJ (20/12/1978).
- 335 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. van der L. (Leiden) aan SvJ (5/4/1979).
- 336 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1702, Brief mevr. C. aan SvJ (onbekende datum 1979).
- 337 NA, 5.023.5028, inv. nr. 671, Rapport VVN over E. (1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Brief RvK aan SvJ, kenmerk: Raad/F/229 (11/5/1978); Brief Armenian Patriarchaat Istanbul aan MvJ (27/2/1978).
- 338 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief mevr. K. (Hengelo) aan SvJ (13/11/1979).
- 339 Advertentie van Comité 41+, *NRC Handelsblad* (augustus 1979).
- 340 Er zijn talloze voorbeelden, bijvoorbeeld: NA, 5.023.5027.3265, Brief Werkgroep Syrisch-orthodoxe Christenen (Rijssen) aan SvJ (19/4/1981); Brief Stichting School en Wereld (Schijndel) aan SvJ (zonder datum 1980), Brief RPF aan SvJ (1/12/1980); NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. K (prediker Hervormde Kerk Arnhem) aan SvJ (24/3/1980); Briefkaart van zuster K. (Heemstede) aan SvJ ((4/2/1980).
- 341 NA, 5.023.5028, inv. nr. 561, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1982/02A (6/1/1982); Brief broer van echtgenote (zonder datum); Brief broer echtgenoot (zonder datum).
- 342 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Comité voor hulp aan Eritrea aan voorzitter van de Tweede Kamer, inzake demonstratie Eritrese vluchtelingen (13/5/1980).
- 343 BuZa, 1975-1984, 10.005, Brief Radical Liberal European Youth aan PM (10/1/1984).
- 344 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1285, Beschikking in eerste aanleg (1/5/1984); NA, 5.023.5028, inv. nr. 1286, Beschikking in eerste aanleg, (26/4/1984).
- 345 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota hoofd JBV aan SvJ, kenmerk: AJZ 5115 / E - 2522 (25/10/1979).
- 346 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota hoofd DVZ aan SvJ, onderwerp: uitspraken RvS inzake kameroverleg op 28/8 over Ethiopiërs en Turkse Christenen (22/8/1980).
- 347 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota hoofd Onderafdeling Herzieningen aan hoofd DVZ, onderwerp: vluchtelingenschap Eritreërs, kenmerk: AJZ 5115 / E - 3775 (1/10/1979).
- 348 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Verslag overleg tussen SvJ, vaste Kamercommissies voor Justitie en BuZa over positie van Eritreërs (onbekende datum 1979).
- 349 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Nota hoofd Onderafdeling Herzieningen aan hoofd DVZ, onderwerp: vluchtelingenschap Eritreërs, kenmerk: AJZ 5115 / E - 3775 (1/10/1979).
- 350 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1979/35C (1979).
- 351 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028.532, HV (15/5/1980); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 981/61 B (9/7/1981); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd afdeling Asielzaken, kenmerk: 801.03.0047 (11/12/1981); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd DVZ, kenmerk: 801.03.0047 (2/3/1982).
- 352 'Groep voor moslims naar Hengelo gevluht', *De Volkskrant* (24/7/1976).
- 353 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3273, Samenvatting voor pers van CDA-bijeenkomst (Marienheim) (28/8/1980).
- 354 NA, 5.023.5028, inv. nr. 830, Opmerking op kaff van persoonsdossier.
- 355 NA, 5.023.5028, inv. nr. 796, Verslag zitting ACV en beraadslagingen (26/1/1980).

- 356 NA, 5.023.5028, inv. nr. 671, Verslag zitting ACV en beraadslagingen (9/2/1982).
- 357 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1014, Verslag gesprek met vertegenwoordiger UNHCR Brouwer n.a.v. bezetting St. Jan (20/4/1979).
- 358 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Nota hoofd DVZ aan loco SGvJ, onderwerp: ondervindingen n.a.v. gesprek met vertegenwoordiger UNHCR Brouwer, kenmerk: AJZ 4415 / C 870 (11/12/1979).
- 359 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Zienswijze vertegenwoordiger UNHCR Brouwer in zaak van de familie D. bij RvS (13/12/1979).
- 360 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota MvJ aan leden van de Tweede Kamer, onderwerp: stand van zaken m.b.t. Christen Turken in Nederland in 1979 (7/11/1979).
- 361 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag bespreking medewerkers DVZ en SVN inzake Turkse Christenen (22/8/1978).
- 362 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2316, Verslag bespreking tussen medewerker DVZ en SVN inzake Turkse Christenen (22/8/1978).
- 363 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen aan SvJ (17/10/1980); Nota hoofd Verbliffsregelingen Flint aan SvJ, onderwerp: reactie van Justitie op stuk van de Oecumenische Kerk (4/11/1980).
- 364 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2331, Overleg op MvJ tussen medewerkers Asielzaken en twee Twentse vrouwen (onbekende datum augustus 1980).
- 365 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3274, Brief mevr. S. (Hengelo) aan hoofd afdeling verblijfsvergunningen (Flint) (21/3/1979); idem (9/8/1979); idem (18/3/1980).
- 366 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3273, Getypte weergave EO radio programma Tijdsein (23/10/1979).
- 367 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3274, Brief mevr. A. aan SvJ (7/5/1980).
- 368 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. Y. (Rotterdam) aan SvJ (9/8/1979).
- 369 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. A. (Almelo) aan SvJ (11/12/1978).
- 370 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. E. (Amsterdam) aan SvJ (21/4/1979).
- 371 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. W. (Heiloo) MP van Agt (4/5/1979).
- 372 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Anonieme opsteller, brief gericht aan politie Hengelo (10/2/1981).
- 373 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Brief dhr. C. (zonder afzendadres) aan SvJ (9/5/1977).
- 374 Zie bijvoorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief mevr. L. (Boxtel) aan SvJ (1/7/1982).
- 375 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. K. (Nijverdal) aan SvJ (25/3/1981).
- 376 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1363, Brief dhr. P. (Amsterdam) aan SvJ (19/1/1981).
- 377 Zie inhoud van dossier NA, 5.023.5028, inv. nr. 827; Brief zoon E. aan MvJ (1/9/1980).
- 378 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Brief MvBuZa aan SvJ, onderwerp: ambtsbericht Ethiopië, kenmerk: DAZ/VZ 153558 (26/6/1981).
- 379 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2306, Fax ambassade Addis Abeba aan MvBuZa (6/3/1981); NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Fax ambassade Addis Abeba aan MvBuZa (6/8/1981).
- 380 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport van gehoor gemeentepolitie Rotterdam (14/8/1979).
- 381 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport van gehoor rijksrecherche aan PG Den Haag, vluchtelingen uit Ethiopië, vooral uit Eritrea, kenmerk: 27-1 / 1980 (29/2/1980).
- 382 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ, kenmerk: AJZ 3934 / E - 2522 (20/11/1979).
- 383 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport van gehoor gemeentepolitie Winterswijk aan SvJ (26/1/1981).
- 384 NA, 5.023.5028.1334, Nota voor dossier van contactambtenaar van W., kenmerk: 8404.16.0120 (16/8/1984); HV (3/10/1986).
- 385 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 866, Beschikking in eerste aanleg (12/11/1981), Nader gehoor (8/5/1981); Uitspraak Verslag KG rechtbank Den Haag (23/8/1982); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1982 / 176 A (15/12/1982); Uitspraak RvS, kenmerk: Ro2. 83.0925 - A en B (4/5/1987); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (juli 1987).
- 386 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 653, Rapport van gehoor politie Rotterdam (30/10/1979); HV (8/5/1980); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: ACV 1981/6 (22/1/1981); Beschikking in bezwaar, kenmerk: 7912.20.0044 (25/1/1981); Brief Amnesty International, Letter: to whom it may concern (20/8/1982); Brief Amnesty International (25/8/1982); (tweede) Nader gehoor (26/10/1982); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (28/12/1982).
- 387 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport Eritrean Refugee Committee in the Netherlands (23/4/1980).
- 388 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3273, Interview Rijksvoorlichtingsdienst met Haars, bisschop Bluysen, voorzitter van Nederlands Centrum Buitenlanders en advocaat van Bennekom (18/4/1979).
- 389 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Nota hoofd onderafdeling Verbliffsvergunningen aan SvJ, kenmerk: AJZ 3393 / 2525 (29/5/1978) plus in de marge opmerking SvJ.
- 390 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Brief dhr. Z. (Haarlem) aan SvJ (18/7/1977).
- 391 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme briefschrijver (Hengelo) aan SvJ (zonder datum 1979).
- 392 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme briefschrijver (zonder plaats) aan SvJ (zonder datum).

- 393 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. W. (Groningen) aan SvJ (17/6/1980) plus antwoord van SvJ.
- 394 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief negenjarige B. (Lossler) aan SvJ excellentie (27/4/1981).
- 395 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. S. (Geldermalsen) aan SvJ (23/5/1979).
- 396 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. R. (Santpoort) aan SvJ (15/12/1978).
- 397 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. E. (Amsterdam) aan SvJ (21/4/1979).
- 398 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Rapport Eritrean Refugee Committee in the Netherlands (23/4/1980).
- 399 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Petitei docenten en leerlingen van Protestants Christelijke Kweekschool voor Kleuterleidsters (Groningen) aan SvJ (maar 1981).
- 400 Meer over hen zie: I. van der Valk, *Van migratie naar burgerschap. Twintig jaar Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland* (Amsterdam 1996).
- 401 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3265, Brief Vereniging van Orthodoxe Christenen H. Nikolaas van Myra (Utrecht) aan SvJ (7/5/1981).
- 402 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. van W. (Utrecht) aan SvJ (11/11/1979).
- 403 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief dhr. K. (Bloemendaal) aan SvJ (21/9/1979).
- 404 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief mevr. S. (Enschede) aan SvJ (21/5/1981).
- 405 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3263, Brief dhr. K. (Almelo) aan SvJ (20/10/1979).
- 406 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2736, Brief VVN Vlaardingen aan SvJ (26/4/1982).
- 407 Kuitenbrouwer, 'Christenen uit Armenië, wachten op een status', *NRC Handelsblad* (29/1/1977).
- 408 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Brief Patriarch Syrisch-orthodoxe Kerk in Europa aan SvJ (27/3/1979).
- 409 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 100.
- 410 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2146, Antwoord van SvJ op brief Kerkenraad Hervormde Gemeente (18/5/1979).
- 411 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3275, Brief CDA-fractie inzake Turkse Christenen aan CDA-leden (1979).
- 412 BuZa 1975-1984, inv. nr. 1018 (nog niet omgenummerd) Alevieten, Fax ambassade Ankara aan MvBuZa, kenmerk: 817211 (13/8/1979).
- 413 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota hoofd DVZ aan SvJ, kenmerk: AJZ 4415/ C 870 (8/5/1978).
- 414 NA, 5.023.5028, inv. nr. 876, HV (1/9/1981).
- 415 NA, 5.023.5028, inv. nr. 681, Nota medewerker Rechtspraak aan hoofd Rechtspraak, kenmerk: 807.02.0037 (30/12/1982) plus opmerking hoofd Rechtspraak.
- 416 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3276, Brief mevr. de G. (Leiden) aan SvJ (7/5/1979).
- 417 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. G. (Den Haag) aan SvJ (16/5/1979).
- 418 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. M. (Amstelveen) aan SvJ (zonder datum mei 1979).
- 419 NA, 5.023.5027, inv. nr. 6, Nota medewerker DAZ/VZ aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: terugkeermogelijkheid van Eritrese asielzoekenden, kenmerk: 161/82 (1/11/1982).
- 420 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 898, Evaluatie formulier Ethiopiërs (18/3/1982); Beschikking in eerste aanleg (23/3/1982); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1982/135A (19/9/1982); Brief SvJ aan RvS (25/3/1983); Telefoonnotitie medewerker DVZ met UNHCR (25/4/1984); Brief SvJ aan advocaat B. (25/4/1984); Brief VVN Vlaardingen aan SvJ (30/10/1983); Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ (10/5/1984); Brief SvJ aan voorzitter van ACV (7/12/1982).
- 421 NA, 5.023.5027, inv. nr. 391, Nota hoofd onderafdeling verblijfsvergunningen aan SvJ, onderwerp: aantallen Syrisch-orthodoxe Turken sinds 1/3 AJZ 4415/ C 870 (12/6/1978).
- 422 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 99.
- 423 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Verslag Ministerraad (25/2/1977).
- 424 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. A. (Leiden) aan SvJ (29/4/1979).
- 425 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme CDA-er (zonder plaats) aan SvJ (zonder datum 1979).
- 426 'Christen Turken zoeken veilig heenkomen in Nederland', *Treffpunt van CRM* 1978/4 (augustus 1978).
- 427 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. de R (Bussum) aan SvJ (12/1/1979).
- 428 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief dhr. E. (Amsterdam) aan SvJ (21/4/1979).
- 429 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme briefschrijver (Hengelo) aan SvJ (20/7/1979).
- 430 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2661, Nota gemeente Hengelo aan SvJ Haars, onderwerp: opvang Christen Turken, kenmerk: nummer 15710 (19/6/1979); Brief VVN aan gemeente Hengelo (6/7/1979); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2335, Brief gemeenten Almelo en Hengelo aan SvJ (19/6/1980).
- 431 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2311, Brief dhr. Z. (Haarlem) aan SvJ (18/7/1977).
- 432 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Anonieme briefschrijver (Hengelo) aan SvJ (28/8/1979).
- 433 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3270, Brief mevr. A. (Leiden) aan SvJ (29/4/1979).
- 434 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief dhr. B. (Groningen) aan SvJ (8/4/1981).
- 435 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3262, Brief dhr. H. (Hijum) aan SvJ (april 1981).
- 436 NA, 5.023.5.027.3272, Brief Gereformeerde Raad Rijssen aan alle Kerkenraden (7/5/1981).
- 437 Schrover, 'Why make a difference?', 92.
- 438 Mascini en van Bochove, 'Gender en asiel', III-130.

Noten hoofdstuk 6: 1984-1994: 'Overall vandaan'

- 1 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1253, Beschikking in eerste aanleg (21/8/1984); Telefoonnotitie (28/11/1984); HV (14/4/1985); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1987/22 (2/2/1987); Beroepschrift (12/8/1987); Uitspraak RvS (24/2/1988).
- 2 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1253, Brief advocaat aan SvJ (18/4/1988); Brief Ir. B. aan SvJ 6/10/1988, Brief SvJ aan B. (17/11/1984); Tweede asielverzoek van S. ingediend door nieuwe advocaat (9/5/1990); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (6/8/1990).
- 3 P. Muus, 'Shifting borders. The inclusion and exclusion of refugees and asylum seekers in the Netherlands', in: P. Muus (red.), *Exclusion and inclusion of refugees in contemporary Europe* (Utrecht 1997) 78-95, 83; J. van Selm, 'Asylum in the Netherlands. A hazy shade of purple', *JRS* 13: 1 (2000) 74-90; Hollands, *Leren uit de ontmoeting*, 144; Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 326.
- 4 D. Martin, 'The new asylum seekers. Introduction', in: D. Martin (red.), *The new asylum seeker. Refugee law in the 1980s* (Dordrecht 1988) 1-22; Gallagher, 'The evolution of the international refugee system', 579-598; Caestecker, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*, 115; Boswell, 'European values and the asylum crisis', 538.
- 5 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 178.
- 6 Alink, *Crisis als kans?*
- 7 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2314, Toespraak woordvoerder Nederlandse delegatie tijdens bijeenkomst UNHCR (mei 1985).
- 8 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2314, *Information* (3/6/1985) (vertaling van stuk geschreven door Deense NGO).
- 9 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 148.
- 10 Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling in Nederland*, 7.
- 11 Chowdhury, 'A response to the refugee problems in the post Cold War era', 100.
- 12 M.J. Gibney, 'Between control and humanitarianism: temporary protection in contemporary Europe', *Georgetown Immigration Law Journal* 14: 3 (1999-2000) 689-707, 693.
- 13 Poul Hartling, de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen geciteerd in: M. den Hond, "'Jet-Age Refugees". In search of balance and cooperation', in: Martin, *The new asylum seekers*, 49-56, 49.
- 14 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1773, Verslag informele consultaties over asielzoekers en vluchtelingen in Europa (Stockholm 25-26 /11/1985).
- 15 Boswell, 'European values and the asylum crisis', 541-543.
- 16 P. Lakeman, *Binnen zonder kloppen. Nederlandse immigratiepolitiek en de economische gevolgen* (Amsterdam 1999) 137.
- 17 WODC, *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*, Uitgave WODC, Cahiers (Den Haag 2009) 98.
- 18 P.L. Martin, 'Epilogue. Reducing migration pressure. What role can foreign aid play?', in: W.R. Böhning en M.L. Schloeter-Parades (red.), *Aid in place of migration. Selected contributions to the UNHCR-ILO meeting* (Genève 1994) 241-254, 244.
- 19 Sztucki, 'The conclusions on the international protection of refugees adopted by the executive committee of the UNHCR programme', 286'; Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime', 328.
- 20 M. Gibney en R. Hansen, *Immigration and asylum. From 1900 to the present*, deel 1 (Santa Barbara 2005) 446.
- 21 Chimni, 'The geopolitics of refugee studies', 369.
- 22 J. Widgren, 'Asylum seekers in Europe in the context of South-North movements', *IMR* 23: 3 (1989) 599-605; D. Joly, *Haven or hell? Asylum policies and refugees in Europe* (Warwick 1996) 44; Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime', 321-348; M. Kjaerum, 'Refugee protection between state interests and human rights: Where is Europe heading?', *Human Rights Quarterly* 24: 2 (2002) 513-536, 513-514 en 524.
- 23 D. Thänhardt en R. Miles, 'Introduction. European integration, migration and processes of inclusion and exclusion', in: D. Thänhardt en R. Miles, *Migration and European integration* (Londen 1995) 1-12; D. Joly en R. Cohen (red.), 'Introduction. The 'new refugees' of Europe', in: D. Joly, R. Cohen en R. Aldershot, *Reluctant hosts. Europe and its refugees* (Avebury 1998) 5-18; Kjaerum, 'Refugee protection between state interests and human rights', 513-536.
- 24 Freeman, 'Migration policy and politics in the receiving states', 1161-1162.
- 25 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1256, Beroepschrift advocaat (30/3/1988).
- 26 Hoeksma, 'Vluchtelingen in het Europa van de burger', 115.
- 27 Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxembourg', 42.
- 28 Van Gorp, *Framing Asiel*, 121-144.
- 29 H. van Gelder, *De Opvang van Asielzoekers. Een onmogelijk vak in een onmogelijke omgeving* (Amsterdam 1993) 38.
- 30 Van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', 167-187.

- 31 Fassmann en Münz, 'European East-West migration', 1945-1992', 527 en 534.
- 32 Fassmann en Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', 535-536.
- 33 *Leeuwarder Courant* (7/11/1989).
- 34 *Nieuwsblad van het Noorden* (26/1/1991).
- 35 *Leeuwarder Courant* (21/8/1986).
- 36 *Leeuwarder Courant* (31/1/1991).
- 37 A. Böcker en T. Havinga, 'Een eeuw van opvang van Europese oorlogsvluchtelingen in Nederland', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiël. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 7-26, 15.
- 38 B. de Hart, 'Not without my daughter. On parental abduction, orientalism and maternal melodrama', *European Journal of Women's Studies* 8: 1 (2001) 51-65.
- 39 Ten Doesschate, *Asielbeleid en Belangen*, 33-34.
- 40 Ten Doesschate, 'De rol van het ministerie van Buitenlandse zaken', 122-129.
- 41 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan SvJ, onderwerp: toestroom Tamils kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (22/1/1985).
- 42 Doc-Direkt, inv. nr. 8502.06.0197 en Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0186, Vertaalde intake formulieren.
- 43 M. Fullerton, 'Restricting the flow of asylum-seekers in Belgium, Denmark, the Federal Republic of Germany, and the Netherlands. New challenges to the Geneva Convention relating to the status of refugees and the European convention on human rights', *Virginia Journal of International Law* 29: 33 (1988-1989) 33-114, 74.
- 44 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota medewerker DAZ/BA aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: vluchtelingen definitie, verantwoordelijkheden UNHCR, kenmerk: DAZ/BA 5888o (27/2/1985).
- 45 L. Schuster, *The exclusion of asylum seekers in Europe*. Centre on migration, policy and society. University of Oxford Working Paper 1 (2004) 1-27.
- 46 Böcker, 'Gedogen als instrument van het Nederlandse asielbeleid', 250.
- 47 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Verslag bijeenkomst WVC, gemeentes en vertegenwoordigers van Tamils, o.l.v. Gortworst (12/9/1986).
- 48 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Fax hoofd DVZ aan Directies Douane en Grens en KM en MvFinanciën (6/7/1984); ibidem (3/1/1985).
- 49 NA, 5.023.5027, inv. nr. 461, Brief SvJ aan voorzitter ACV, kenmerk: 282/1987 (13/7/1987).
- 50 NA, 5.023.5028, inv. nr. 866, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan MvBuZa, kenmerk: 90/171 (31/5/1990); zie ook: Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling in Nederland*, 142-145.
- 51 IOND, inv. nr. kenmerk: A99/3500/759037, onderwerp: Werkinstructie 194 en 194A. Afdoeining asielaanvragen van vreemdelingen uit Iran, zie inhoud werkinstructie 169.
- 52 Puts, *De gefragmenteerde overheid*, 62.
- 53 Amnesty International en Tamils Dutch Solidarity Association, *Tamils de dupe van fouten in asielprocedure* (Amsterdam 1986) 4.
- 54 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Verslag gesprek tussen Organisatie Iraanse Politieke Vluchtelingen en vreemdelingenpolitie (4/11/1985).
- 55 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 4, Brief dhr. E. (Burg Haamstede) aan SvJ (1997).
- 56 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief dhr. B. (Ledeacker) aan SvJ (1997).
- 57 Bijvoorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief Amnesty International (groep Eerbeek) aan SvJ (12/11/1986) en Brief mevr. P. (Maarsbergen) aan SvJ (26/11/1986).
- 58 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Petitie Hengelo aan SvJ (12/12/1986); Brief van der L. predikant (Veldhoven) aan SvJ (1986).
- 59 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Vier brieven van vrouwen uit Geleen (10/12/1986).
- 60 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. W. (Oosterbeek) aan SvJ (24/11/1986).
- 61 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel 5, Brief mevr. Z. (onbekende plaats) aan SvJ (1996); Brief mevr. D. (Zuid-Laren) aan SvJ (1996), Brief mevr. B. (Tilburg) aan SvJ (mei 1996).
- 62 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Brief Solidariteitsgroep Tamils Lochem aan SvJ (26/8/1985), Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: pro Tamils manifestatie te Lochem (3/9/1985); Persmap Solidariteitsgroep Tamils Lochem.
- 63 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615 Brief Solidariteitsgroep Tamils Lochem aan European Court of Justice (20/6/1988).
- 64 Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0186, Brief ouders (16/10/1985).
- 65 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.15.0027, Brief moeder (11/4/1986).
- 66 Doc-Direkt, inv. nr. 9503.18.0176, Verklaring van president TULF (21/1/1985).
- 67 Zie persoonsdossiers van de Iraniërs K. en D., NA, 5.023.5028, inv. nr. 1219 en NA, 5.023.5028, inv. nr. 1474
- 68 NA, 5.023.5028, inv. nr. 2018, HV (27/5/1986).
- 69 NA, 5.023.5028, inv. nr. 3757, Getuigenis van Iraanse politieke vluchteling N. (juni 1987).
- 70 Doc-Direkt, inv. nr. 8606.17.0070, Nota medewerker Asielzaken aan ACV (27/8/1990); Beschikking in bezwaar (30/5/1991).

- 71 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1844, Fax ambassade Colombo aan MvBuZa, kenmerk: 221 (17/1/1986); Individueel ambtsbericht BuZa, kenmerk: DAZ/BA 268354 (9/10/1986).
- 72 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel 2, Brief mevr. R. (Heiloo) aan SvJ (1997).
- 73 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. V. (Assen) aan SvJ (13/10/1986).
- 74 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. De H. (Apeldoorn) aan SvJ (november 1986).
- 75 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1259 en NA, 5.023.5028, inv. nr. 1256, Verslag van 11 kantjes in persoonsdossiers S. en K., situatie in Sri Lanka (9/2/1987).
- 76 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2168, Brief dhr. N. (Ittervoort) aan SvJ (9/7/1986).
- 77 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Brief dhr. B. (Zaandam) aan SvJ (1985).
- 78 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief anonieme man (Hoogvliet) aan SvJ (16/3/1997).
- 79 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. Z. (Apeldoorn) aan SvJ (1/5/1986).
- 80 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. van O. (Oosterbeek) aan SvJ (7/12/1986).
- 81 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Maritime Union of Australië aan Nederlandse ambassade (18/6/1996).
- 82 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief Platform Iraanse Vluchtelingen in Nederland aan SvJ (3/11/1996).
- 83 W. Kieskamp, 'De invasie die ook toen paniek veroorzaakte', *Trouw* (17/7/1993).
- 84 Alink, *Crisis als kans*, 88.
- 85 A.C.C. De Wildt, *Immigranten in Nederland 1550-1990. Bouwstenen voor intercultureel onderwijs* 40, niveau 2 (1990) 52.
- 86 Van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', 168.
- 87 Doc-Direkt, inv. nr. 9006.12.0005, Nota KM Terneuzen aan hoofd DVZ (4/9/1989).
- 88 Geuijen, *De asielcontroverse*, 68.
- 89 Geuijen, *De asielcontroverse*, 50.
- 90 Alink, *Crisis als kans*, 86.
- 91 Grütters, *Asieldynamiek*, 58.
- 92 Opmerking van vrijwilligster. Zie: M. Smolders. 'Tamils was een scheldwoord in die tijd' (gezien op 25/2/2010): http://www.mariskasmolders.nl/article/ms_tamils.pdf
- 93 'Justitie was 20 jaar geleden menselijker tegen asielzoekers', *Trouw* (12/12/1995).
- 94 Bijvoorbeeld op websites van Het Geheugen van Nederland en 20 eeuwen Nederland (gezien op 11/12/2009): http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/NIBG01:BG_13131 <http://www.20eeuwend Nederland.nl/themas/vreemdelingen/de%20eeuw%20van%20de%20immigratie/822.html>
- 95 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 178, 184 en 185.
- 96 Van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', 167-187.
- 97 Van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', 172 en 185.
- 98 Gortworst, *Tamils op je stoep* 7 en 15.
- 99 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. M. (Amsterdam) aan SvJ (7/1/1987).
- 100 'Grens dicht voor Tamils en buitenlandse werknemers', *Elsevier* (25/5/1985) Enquête, 13 en 14.
- 101 Joly, *Refugees. Asylum in Europe?*, 32.
- 102 D. Lüthi, 'Sri-Lanka Tamilen in West- und Mitteleuropa seit der 1980er Jahren (Beispiel Schweiz)', in: J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen en J. Oltmer (red.), *Enzyklopädie Migration in Europe. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (Paderborn 2007) 1011-1015, 1012.
- 103 Fuglerud, 'Ambivalent incorporation', 444 en 446.
- 104 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan hoofd DVZ, onderwerp: Tamils uit Sri Lanka (5/7/1984); Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: beleid t.a.v. Tamils uit Sri Lanka, kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (11/9/1984); Nota hoofd Toelating en Verblijf aan MvJ, onderwerp: Tamils uit Sri Lanka, kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (16/1/1985).
- 105 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota MvBiZa aan MP, kenmerk: ICM 85/N158 (26/2/1985).
- 106 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota voorzitter Interdepartementale ad hoc Werkgroep Tamils aan Ministeraad, onderwerp: opvangbeleid voor Tamils, kenmerk: ICM 85/U1091 (5/2/1985).
- 107 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Conceptadvies Interdepartementaal Coördinatiecommissie Minderhedenbeleid aan de Ministerraad, onderwerp: beleid ten aanzien van Tamil asielzoekers (26/4/1986).
- 108 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Brief vertegenwoordiger UNHCR aan hoofd DAZ/VZ, kenmerk: HO/84/81 - 40 (25/5/1985); Nota hoofd Toelating en Verblijf aan MvJ, onderwerp: Tamils uit Sri Lanka, kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (16/1/1985).
- 109 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Verslag Interdepartementale ad hoc Werkgroep Opvang Tamils, onderwerp: beleid ten aanzien van Tamils (mei 1986).
- 110 Doc-Direkt, inv. nr. 8701.16.0015, Brief vertegenwoordiger UNHCR aan SvJ, kenmerk: LP/88/119/18.360 (12/4/1988).
- 111 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: stand van zaken beslissingen asielverzoeken Tamils, kenmerk: AJZ 5864/C1124 (3/1/1986).
- 112 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota medewerker WVC aan MvWVC, onderwerp: Tamils (16/1/1985).

- 113 Muus, 'Shifting borders. The inclusion and exclusion of refugees and asylum seekers', 82.
- 114 Amnesty International en Tamils Dutch Solidarity Association, *Tamils de dupe*, 2.
- 115 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1773, Nota plaatsvervangend hoofd Asielzaken aan plaatsvervangend hoofd Toelating en Verblijf, onderwerp: registratie Tamils, kenmerk: AJZ 5864/C – 1124 (22/5/1985); Nota contactambtenaar aan hoofd DVZ (24/4/1985).
- 116 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Verslag Interdepartementale ad hoc Werkgroep Opvang Tamils. Beleid ten aanzien van Tamils (mei 1986).
- 117 Opmerking medewerker Sri Lanka Werkgroep in: Heintze (e.a.), *Tamils in Nederland?*, 48; M. Craenen, *Een Paradijs? Tamil asielzoekers en de Nederlandse overheid in de jaren tachtig van de twintigste eeuw*, Doctoraalscriptie Sociale en Economische Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2003) 42; NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Petitie Tamils die verbleven in twaalf asielpensions (12/3/1986).
- 118 'Blijf van onze Tamils af', *Trouw* (5/4/1985).
- 119 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. De V. (Heiningen) aan SvJ (9/11/1986).
- 120 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. H. (Lochem) aan SvJ (25/8/1986).
- 121 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2166, Nota bestuur VNG aan MvBiZa, onderwerp: opvang Tamil asielzoekers kenmerk; MAV/6377 (28/4/1986).
- 122 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Beslispunten notitie betreffende de Tamil problematiek t.b.v. het bestuurlijk overleg met de VNG en opvang gemeente (2/6/1986).
- 123 M. Arnoldus, T. Dukes en S. Musterd, 'Dispersion policies in the Netherlands', in: V. Robinson, R. Anderson en S. Musterd (red.), *Spreading the burden. A review of policies to disperse asylum seekers and refugees* (Bristol 2003) 25-64, 38
- 124 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: beslissingen op Tamils verzoeken, nummer: AJZ 5864 / C -1124 (9/7/1985).
- 125 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Nota hoofd Asielzaken aan hoofd Toelating en Verblijf, onderwerp: stand van zaken Tamil asielverzoeken, kenmerk: AJZ 5864/C – 1124, (27/1/1987)
- 126 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota medewerker Asielzaken voor SvJ, onderwerp: notitie Tamil problematiek t.b.v. het bestuurlijk overleg met de VNG en opvang gemeente (2/6/1986).
- 127 Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0186, Beschikking in eerste aanleg (29/4/1986).
- 128 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0073, Nota VVN Nederland, onderwerp: enkele opmerkingen n.a.v. steeds terugkerende overwegingen in beschikkingen van Tamils (augustus 1985).
- 129 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota hoofd DAZ/VZ aan Tweede Kamer, onderwerp: rapport oriëntatiemissie naar Sri Lanka, kenmerk: DAZ/BZ 137279 (15/5/1985).
- 130 Amnesty International en Tamils Dutch Solidarity Association, *Tamils de dupe*, 11-13.
- 131 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd DVZ aan DG Procesvertegenwoordiging, onderwerp: Tamil uitspraken van RvS, kenmerk: 88/218 (5/12/1988).
- 132 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 82 en 148.
- 133 Doc-Direkt, inv. nr. 8606.17.0070, Beschikking in eerste aanleg (16/2/1987); HV (14/12/1987); Nota SvJ aan advocaat (19/4/1988).
- 134 Guiaux, Uiters, Wubs en Beenackers, *Uitgenodigde Vluchtelingen*, 33.
- 135 Guiaux, Uiters, Wubs en Beenackers, *Uitgenodigde Vluchtelingen*, 34-35.
- 136 Doc-Direkt, inv. nr. 9101.16.0074, Brief psychiatrisch ziekenhuis Attica (10/9/1990); Refugee Registration Form (4/9/1990); Evaluatie selectiemissie (4/1/1991).
- 137 Doc-Direkt, inv. nr. 8701.12.0210, RRF (11/7/1987) plus opmerking in de marge van het lid van de selectiemissie.
- 138 Y. Vinckx, 'Asielzoekers. Een debat zonder grijsinten', *NRC Handelsblad* (18/6/1998).
- 139 Paludan, 'Refugees in Europe', 69; J. Hoeksma, 'Vluchtelingen in het Europa van de burger. Asiel zoeken in Europa', *Justitiële Verkenningen* 13: 8 (1987) 98,
- 140 Gallagher, 'The evolution of the international refugee system', 591.
- 141 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 149 (Tabel 6).
- 142 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 149 (Tabel 7).
- 143 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Rapport contactambtenaar aan hoofd DVZ, onderwerp: de komst van Tamils naar Nederland, kenmerk: geen (17/1/1985).
- 144 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd KM aan hoofd DVZ, kenmerk: 23 (8/1/1985).
- 145 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan SvJ, onderwerp: toestroom van Tamils kenmerk: AJZ 5864/C – 1124 (22/1/1985).
- 146 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0063, HV (6/12/1985).
- 147 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd DVZ aan Tweede Kamer, kenmerk: AJZ 5864/C – 1124 (6/2/1985).
- 148 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan SvJ, onderwerp: Tamils, kenmerk: AJZ 5864 C – 1124 (1/5/1986).
- 149 Doc-Direkt, inv. nr. 8905.10.0145, Rapport medewerker DVZ aan hoofd DVZ (10/5/1989); Nader gehoor (10/5/1989); Interne evaluatie over beschikking in eerste aanleg (22/5/1989); Beschikking in eerste aanleg

- (22/5/1989).
- 150 Alle informatie afkomstig uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1513, Beschikking in eerste aanleg (29/7/1985); HV (2/12/1987); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk 1987/346C (15/12/1987).
- 151 Doc-Direkt, inv. nr. 8601.29.0186, Nader gehoor (26/1/1986); Beschikking in eerste aanleg (26/5/1986); Rapport van gehoor rijkspolitie Nijmegen aan hoofd Asielzaken (20/5/1986).
- 152 T. Hessels, *Iraniers in Nederland*. Uitgave door Centraal Bureau voor de Statistiek (Den Haag 2004).
- 153 D. Madjlessi, *Over Iran en Iraanse vluchtelingen. Zes radiogesprekken van het VARA programma 'Tony van Vere ontmoet ...'* (Middelburg 1991) 3.
- 154 Hessels, *Iraniers in Nederland* (2004); Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 100.
- 155 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1568, Brief Iraanse vriend van I. in Nederland aan I. (zonder datum 1986).
- 156 'VN commissaris zwakte visie over status Tamils af. Waardering voor Nederlands rapport', *De Volkskrant* (1/6/1985).
- 157 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Brief mevr. S. (Ede) aan SvJ (5/11/1986).
- 158 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1773, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: opvattingen UNHCR over uitzettingen van Tamils, kenmerk: AJZ 5864/C – 1124 (10/6/1986); Nota hoofd Asielzaken aan MvJ: onderwerp: aantekeningen t.b.v. gesprek met UNHCR (3/6/1986).
- 159 IOND, inv. nr. A96/3534 deel 1, Brief Basisgroep Citykerk Maastricht (Hemelvaart 1997).
- 160 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0063, HV (6/12/1985).
- 161 Doc-Direkt, inv. nr. 8502.14.0072, Brief Amnesty International aan MvBuZa, onderwerp: recente info. over mensenrechtenschendingen in Sri Lanka, kenmerk: 337/nano/I (7/3/1986).
- 162 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. V. (Groningen) aan SvJ (20/11/1986).
- 163 Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0176, HV (20/10/1986); Nota Sri Lanka Werkgroep (30/5/1985).
- 164 Doc-Direkt, inv. nr. 8602.21.0060, HV (19/8/1986).
- 165 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0063, HV (6/12/1985).
- 166 Aldus een anonieme ambtenaar, *Het Vrije Volk* (11/1/1985).
- 167 Column F. Bolkestein, 'Asielzoekers Problematiek', *De Volkskrant* (31/8/1993).
- 168 R. D., 'De Tamils: een probleem', *De Volkskrant* (19/2/1985).
- 169 Doc-Direkt, inv. nr. 8612.15.1082, HV (20/5/1987).
- 170 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0063, HV (6/12/1985).
- 171 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, 'Brochure Tamils of Sri Lanka in Lochem' (onbekende datum 1986).
- 172 Opmerking medewerker WVC: Heintze (e.a.), *Tamils in Nederland?*, 35-36.
- 173 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2314, Nota medewerker Politieke Verdragen (BuZa) aan hoofd DAZ/VZ, onderwerp: UNHCR en vluchteling definitie (10/5/1985).
- 174 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota rijkspolitie Roermond aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 12/85 (4/2/1985); idem, kenmerk: 8/85 (21/1/1985); idem, kenmerk: 1/85 (3/1/1985).
- 175 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1402, Beschikking in eerste aanleg, (1/8/1985); HV (30/5/1986); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1986/56 (11/12/1986).
- 176 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1608, Brief moeder (18/1/1986); Beschikking in eerste aanleg (12/6/1986); Uitspraak Verslag KG (22/10/1986); Verzoek Oecumenisch Diaconaal Pastoraal Centrum aan SvJ (23/11/1986); Verslag overleg tussen ambtenaren MvJ en RvK, kenmerk: 8503.04.0154 (30/12/1986).
- 177 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief RvK aan SvJ, kenmerk: Raad/z/579 (3/11/1986).
- 178 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief Gereformeerde Kerk Arnhem aan SvJ (november 1986).
- 179 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. E. (Winsum) aan SvJ (oktober 1986).
- 180 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Telefoonnotitie met Duitse VD (18/11/1986), Brief vader S. (5/2/1986); Brief Kamerlid van der Camp (CDA) aan Virginie (SvJ Korte van Hemel) (23/3/1986); Brief 'Vrienden van S.' aan SvJ (9/2/1987); Brief Tamils Association aan de MvWVC (12/11/1986); Brief Vrienden van S. aan SvJ (21/11/1986).
- 181 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Beschikking in eerste aanleg (28/4/1986); HV (10/6/1986); Pleidooi advocaat S. tijdens Verslag KG Zutphen (10/9/1986); Verslag KG rechtbank Zutphen (29/9/1986); Verslag uitspraak rechtbank Den Haag, kenmerk: 237/86 (17/12/1986); Nota hoofd Asielzaken aan hoofd DVZ, schetsmatig overzicht S., kenmerk: 8503.18.0200 (3/12/1986); 'Lochemse kerkvluchteling. Zonder deze mensen had ik in het ziekenhuis gelegen', *De Stentor* (31/1/1987).
- 182 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Brief dhr. L. (Eibergen) (27/8/1986), Brief dhr. van der M. (Deventer) (27/8/1986), Brief dhr. van der M. (Deventer) (30/8/1986), Brief mevr. F. (Lochem) (2/9/1986), Brief dhr. van der M. (Lochem) (25/8/1986); Brief Ouderling J. aan de koningin (Lochem) (12/3/1987); Brief mevr. E. (Lochem) (4/11/1986); Brief dhr. van der M. (Deventer) (24/12/1986); Brief E. (Lochem) (24/12/1986); Brief van der M. uit Lochem (24/12/1986); Brief mevr. E. (Lochem) (27/12/1986); Brief dhr. de R. (onbekend) (21/12/1986). Nota burgemeester Willink van Lochem aan MvJ (5/9/1986); 'Uitwijzing Tamil leidt tot demonstratie in Lochem', *De Volkskrant* (26/8/1986).
- 183 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Diverse ansichtkaarten komen uit begin 1987.

- 184 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Anonieme brief aan SvJ (11/2/1987).
- 185 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, Telefoonnotitie met politie Lochem (25/9/1987); diverse getuigenissen over relatie tussen Marianne en S; Rapport politie Apeldoorn (14/8/1987); Verzoek om informatie advocaat (29/11/1990), Brief VVN aan SvJ (31/5/1991); Nota medewerker Asielzaken P. aan S. (19/6/1991).
- 186 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Nota vertegenwoordiger UNHCR aan hoofd DVZ, kenmerk: HO/83/125 (12/10/1983); 'Amnesty International: Turkije zette 65 Iraniërs over de grens', *Trouw* (9/12/1983); BuZa 1975-1984, inv. nr. 6558, Fax ambassade Ankara aan MvBuZa, kenmerk: 26360 (19/20-12/1983).
- 187 'Iraanse vluchtelingen mogen alsnog blijven', *Trouw* (10/1/1984).
- 188 HTK, zitting 1983-1984, Kamerstuknummer 18389, nr. 4 (1-4).
- 189 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Brief Amnesty International aan VVN (7/5/1985); Brief VVN aan SvJ naar aanleiding interview met de drie Iraniërs die weer terugkeerden naar Nederland (20/5/1985).
- 190 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Verslag KM naar de gebeurtenissen met de 37 Iraniërs op Schiphol, kenmerk: 2020 (24/7/1985); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2701, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: beantwoording Kamervraag van Es, kenmerk: AJZ 4081 / E - 3026 (10/5/1985).
- 191 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Brief Vereniging Iraanse vluchtelingen: geweld tegen Iraanse vluchtelingen op Schiphol op (24/4/1985) en Fax Stichting Turkije Informatie (21/4/1985); Fax VVN Leiden en Oegstgeest (22/4/1985); Fax VVN Breda (25/4/1985); Getypte weergave interview tussen hoofd DVZ en Iraanse man (25/4/1985); Brief Comité Waakzaamheid Oud-West aan SvJ (29/4/1985); Petitie SOS-winkel Nijmegen aan SvJ (28/4/1985); Brief mevr. G. (Amsterdam) aan SvJ (30/4/1985).
- 192 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Brief advocaat B. aan SvJ (15/5/1985), antwoord MvBuZa aan advocaat B. (24/5/1985); Uitspraak RvS, kenmerk: Ro2.85.0905/S8 (30/5/1985).
- 193 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Petitie Steuncomité Iraanse Vluchtelingen aan SvJ (7/2/1986); Nota Mv-BuZa aan MvJ, kenmerk: 270945 (19/12/1985); Petitie Organisatie van Iraanse Politieke vluchtelingen (15/3/1986); Open brief VVN aan SVJ namens 709 organisaties en individuen (13/2/1986).
- 194 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1219, Brief Tweede Kamerlid van den Bergh (PvDA) aan SvJ (4/4/1984); Brief SvJ aan Tweede Kamerlid van den Bergh (7/5/1984); Beschikking in bezwaar (6/11/1985).
- 195 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1935, Nader gehoor (20/8/1985); Nota contactambtenaar aan hoofd DVZ (26/8/1985); Beschikking in eerst aanleg (26/8/1985); HV (4/9/1985); Verslag KG rechtbank Haarlem, uitspraak nummer 296, kenmerk 366/1985 (18/9/1985); Hoger beroep rechtbank Amsterdam, kenmerk: 942/85 (24/4/1986); Middel van Cassatie rechtbank Den Haag (20/6/1986).
- 196 Alle informatie afkomstig uit persoonsdossier: Doc-Direkt, inv. nr. 8607.14.0126, Nader gehoor (7/7/1986); Beschikking in eerste aanleg (14/7/1986); HV (31/7/1986); Aanvullend HV (18/8/1986).
- 197 Doc-Direkt, inv. nr. 8607.14.0126, Pleitnotities landsadvocaat voor KG (11/9/1986); Verslag KG, kenmerk: 410/1986 (18/9/1986).
- 198 Doc-Direkt, inv. nr. 8607.14.0126, Memorie van Grieven (4/11/1986); Pleitnota landsadvocaat voor hoger beroep (19/12/1986).
- 199 Doc-Direkt, inv. nr. 8607.14.0126, Verslag hoger beroep rechtbank Amsterdam, kenmerk: 970/86 (12/2/1987); Nota (klad) medewerker Asielzaken voor hoofd Asielzaken (13/3/1987).
- 200 Doc-Direkt, inv. nr. 8602.21.0060, HV (19/8/1986).
- 201 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0063, HV (6/12/1985).
- 202 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. G. (Berkhout) aan SvJ (20/11/1986).
- 203 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. H. (Oosterbeek) aan SvJ (30/11/1986).
- 204 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: wijziging RVVT, kenmerk: AJZ 5864 C - 1124 (29/5/1986).
- 205 'Nederland stuurt Tamils zoveel mogelijk terug', *De Volkskrant*, (9/3/1985).
- 206 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota hoofd Toelating en Verblijf aan SvJ, onderwerp: toestroom van Tamils kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (22/1/1985).
- 207 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief mevr. van E. (Alkmaar) aan SvJ (april 1997); Brief mevr. R. (Al-melo) aan SvJ (februari 1997).
- 208 IOND, A96/3451, I/611016, Brief anonieme vrouw (Den Haag) aan SvJ (maart 1997).
- 209 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, 'Brochure Tamils of Sri Lanka in Lochem' (onbekende datum 1986).
- 210 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, 29. Brief Tamil Comité (Klimmen) aan MvJ (6/8/1986).
- 211 IOND, inv. nr. A96/3334 deel 3, Brief mevr. Z. (Groningen) aan SvJ Cohen (1999).
- 212 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Nota hoofd DAZ/VZ aan MvBuZa, onderwerp: Tamils, kenmerk: 83/85 (13/6/1985).
- 213 'Nederland stuurt Tamils zoveel mogelijk terug', *De Volkskrant* (9/3/1985).
- 214 Redactioneel Commentaar, *Trouw* (21/5/1985).
- 215 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Brief Solidariteitsgroep Tamils Lochem aan KM Schiphol (10/6/1988).
- 216 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota medewerker WVC aan MvWVC, onderwerp: Tamils (16/1/1985).
- 217 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota MvBiZa aan MP, kenmerk: ICM 85/N158 (26/2/1985).

- 218 Alink, *Crisis als kans*, 101-103.
- 219 R.D., 'De Tamils: een probleem', *De Volkskrant* (19/2/1985).
- 220 Doc-Direkt, inv. nr. 8502.06.0162, Intake formulier (16/2/1985); Rapport van gehoor politie Arnhem aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 01306 (19/2/1988).
- 221 Alles uit persoonsdossier: Doc-Direkt, inv. nr. 8704.27.0023, Intake VVN Purmerend (15/4/1987); HV (6/10/1987); Aanvullend HV (3/21/1988); Nader gehoor (22/3/1988); Telefoonnotitie VD Purmerend (1/9/1988); Brief advocaat aan SvJ (21/11/1988).
- 222 IOND, inv. nr. A96/3534 deel 2, Brief echtpaar P. (Leiden) aan SvJ (1996).
- 223 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. W. (Landgraaf) aan SvJ (7/9/1988).
- 224 IOND, inv. nr. A96/3451, 1/611016, Petitie namens St. Martinus kerkbestuur (Losser) aan SvJ (13/4/1997), bijgesloten enkele honderden handtekeningen.
- 225 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0073, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1988/27A (29/1/1988); Beroepschrift voor RvS (18/11/1988).
- 226 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief SvJ aan MvVROM, onderwerp: werken tijdens HV (20/2/1986).
- 227 Doc-Direkt, inv. nr. 8606.17.0070, Nota medewerker Asielzaken aan ACV (5/3/1991).
- 228 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1330, Beschikking in eerste aanleg (12/12/1984); Brief echtpaar aan UAF (16/1/1986); Brief UAF aan SvJ (3/2/1986).
- 229 Alle informatie afkomstig uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1669, Beschikking eerste aanleg (18/11/1985), Twee getuigschriften van TULF (27/12/1983), Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk 1987 / 112 (13/6/1987); Pleitnotities voor Verslag KG van advocaat (16/3/1989).
- 230 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1669, Verslag KG Den Haag, kenmerk: 89/561 (16/3/1989); brief moeder (15/4/1989), Brief S. aan SvJ (24/4/1989); Verslag uitspraak RvS (9/3/1990); telefoonnotitie VD Zwijndrecht, Brief nieuwe raadsman van U. (4/1/1991); Brief SvJ aan VD Zwijndrecht (7/2/1991).
- 231 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1561, Beschikking in eerste aanleg (25/8/1986); HV (13/10/1986); Bezwaarschrift voor ACV (28/11/1988); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1988/267A (28/11/1988); Beroepschrift voor RvS (4/12/1989); Evaluatie formulier Iraniër Project (16/1/1990).
- 232 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel I, Brief mevr. De S. (Eindhoven) aan MP (1997).
- 233 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1816, Beschikking in eerste aanleg (16/12/1987); Brief familie L (november 1987); Brief huisarts S. (Enschede) (2/9/1989); Brief SvJ aan advocaat (28/2/1990).
- 234 Alles uit persoonsdossier: Doc-Direkt, inv. nr. 8801.11.009, Nader gehoor (18/1/1988); Beschikking in eerste aanleg (25/1/1988); HV (11/2/1988); Brief Amnesty International aan advocaat (16/3/1988); Brief dhr. B. aan SvJ (2/4/1990); Brief arts K. aan SvJ (2/4/1990); Brief advocaat K. aan SvJ (20/4/1990); idem (2/11/1990); Nota hoofd DVZ aan politie Amsterdam (7/1/1991); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (2/9/1992).
- 235 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief Algemeen Diaconaal Bureau van de Gereformeerde Kerken in Nederland aan SvJ (5/2/1988).
- 236 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. H. (Oostrum) aan SvJ (24/11/1986).
- 237 Bem, *Defining the refugee*, 139.
- 238 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1177, Beschikking in eerste aanleg (2/3/1986).
- 239 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1869, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1986/94D (21/11/1986).
- 240 Zie notitie over kerkasiel voor Iraanse asielzoekers (gezien 17/6/2011): http://www.doorbraak.eu/geblader-te/ka_4.htm#anker1 IOND, A96/3534, deel 2, Brief L. aan MP (29/8/1997).
- 241 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief Oecumenisch Diaconaal Centrum (Haarlem) aan SvJ (1996).
- 242 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1447, Beschikking in eerste aanleg (15/2/1985); HV (1/7/1985); Medische rapportage van arts (Leiden) aan SvJ (1986); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (17/12/1986); Nota medewerker DAZ/BA aan hoofd DAZ/BA (3/2/1987); Evaluatie in het kader van Iraniër Project (november 1987).
- 243 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1808, Beschikking in eerste aanleg (24/1/1986); HV (15/8/1985); Brief GI aan hoofd Asielzaken (10/2/1987); Brief S. (geschreven door zijn verzorger/begeleider) aan SvJ (15/2/1987); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, onderwerp: interne overwegingen (25/11/1988).
- 244 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1783, Brief pastoor (10/12/1986); Rapport Geneeskundig Inspecteur aan hoofd Asielzaken, kenmerk: 520/FT/GK (19/2/1987); idem, kenmerk: 2381/FT/GK (28/7/1988); Brief advocaat aan ACV (20/7/1988); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk 1988/145b (8/9/1988); Inwilliging verzoek tot vluchtelingenschap aan advocaat (10/3/1989).
- 245 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief mevr. D. (Emmen) aan SvJ (1996).
- 246 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Iraanse kinderen uit AZC Groesbeek aan SvJ (1996).
- 247 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 3, Brief dhr. H. (Veere) aan MP (1997).
- 248 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Persmap Solidariteitsgroep Tamils Lochem; brochure.
- 249 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief dhr. W. (Maarsse) aan SvJ (1997).
- 250 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. van den H. (Haren) aan SvJ (2/12/1986).

- 251 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief dhr. W. (Maarssen) aan SvJ (1997).
- 252 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief dhr. Fowler van Construction, Forestry, Mining and Energy Union (Canberra) aan Nederlandse ambassade (1996).
- 253 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1663, 'Brochure Tamils of Sri Lanka in Lochem' (onbekende datum 1986).
- 254 Doc-Direkt, inv. nr. 9503.18.0176, HV (20/10/1986); Nota Sri Lanka Werkgroep (30/5/1985); Rapport Movement for Interracial Justice and Equality (24/5/1985); Rapport medewerker VVN (zonder datum 1985).
- 255 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief dhr. L (Amsterdam) aan SvJ (1997).
- 256 IOND, A96/3534, deel 2, Petitie participating refugees in multicultural Europe ('Waarom sluit Ned. De ogen voor de bittere situatie van Iraniërs?) aan SvJ (juli 1997).
- 257 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 4, Brief dhr. H. (Veere) aan SvJ (1996).
- 258 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief anonieme man, namens alle 60 plussers (20/1/1987).
- 259 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. A. (Hoorn) aan SvJ (23/11/1986).
- 260 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. M. (Dieren) aan SvJ (6/11/1986).
- 261 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief dhr. W. (zonder plaats) aan SvJ (1997).
- 262 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Evangelische Gemeente (Delft) aan SvJ (16/6/1996); IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief Evangelische Gemeente (Ermelo) aan SvJ (1997).
- 263 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief mevr. R. (Ijsselmuiden) en dhr. B (Haarlem) aan SvJ (1997).
- 264 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief 'christenvrouw' van den B. (Nieuwegein) aan SvJ (1997).
- 265 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1710, Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (26/6/1989); Brief namens Oude Gereformeerde Gemeente Kralingse Veer aan hoofd Asielzaken (12/1/1989); Brief gezin van L. aan hoofd Asielzaken (7/1/1989).
- 266 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1710, Verslag KG rechtbank Den Haag, kenmerk: 89/575 (3/4/1989); telefoonnotitie met VD Ede (19/4/1989); Brief predikant Pronk aan Kamerlid van der Vlies (13/4/1989); Brief SvJ aan Kamerlid van der Vlies (SGP) (1989); antwoord SvJ aan predikant Pronk (12/4/1989); Brief predikant Pronk aan de koningin (12/4/1989); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (21/4/1989); Brief advocaat nadere verklaringen (17/4/1989) plus reactie contactambtenaar (24/6/1989); Memorie van antwoord van SvJ aan RvS (19/10/1989).
- 267 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215 Nota voorzitter Interdepartementale ad hoc werkgroep Tamils aan Ministeraad, onderwerp: opvangbeleid voor Tamils, kenmerk: ICM 85/U 1091 (5/2/1985).
- 268 NA, 5.023.5027, inv. nr. 1773, Verslag van informele consultaties over asielzoekers en vluchtelingen in Europa (Stockholm 25-26 /11/1985).
- 269 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd DAZ/VZ, onderwerp: vluchtelingendefinitie, verantwoordelijkheden UNHCR, kenmerk: DAZ/BA 5888o (27/2/1985).
- 270 Fuglerud, 'Ambivalent incorporation', 444-445.
- 271 Fuglerud, 'Ambivalent incorporation', 449-450.
- 272 Zie persoonsdossiers van Tamils: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1266, NA, 5.023.5028, inv. nr. 1470, Doc-Direkt, inv. nr. 8411.15.0027; Bem, *Defining the refugee*, 132; 'Tamils terecht afgewezen', *Haagsche Courant* (2/3/1988).
- 273 Bem, *Defining the refugee*, 134.
- 274 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.15.0027 en Doc-Direkt, inv. nr. 8410.31.0117.
- 275 Doc-Direkt, inv. nr. 8410.31.0117, HV (21/11/1984).
- 276 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Fax Amnesty International aan SvJ (10/6/1986).
- 277 Doc-Direkt, inv. nr. 8502.06.0162, HV (19/12/1985).
- 278 Doc-Direkt, inv. nr. 8602.21.0060, Getuigschrift districtssecretaris (Grama Sevaka) (4/4/1986).
- 279 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1844, Opmerking advocaat tijdens zitting van ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1986/16B (2/4/1986).
- 280 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1470, HV (29/10/1985).
- 281 Doc-Direkt, inv. nr. 8410.31.0117, Beschikking in bezwaar (2/7/1986).
- 282 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1470, Verslag zitting ACV en beraadslagingen (9/10/1986); Brief UNHCR aan voorzitter ACV (25/2/1987); Advies van SvJ aan RvS (24/4/1988); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (6/4/1988); Uitspraak RvS vluchtelingenschap (8/4/1988).
- 283 Zie bijvoorbeeld ook: Doc-Direkt, inv. nr. 8411.08.0073, Pleitschrift van SvJ aan RvS, (23/2/1989).
- 284 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. B. (Hengelo) aan SvJ (6/11/1986); Brief mevr. G. (Ettenleur) aan SvJ (8/11/1986).
- 285 Doc-Direkt, inv. nr. 8708.17.0194, Aanvullende gronden advocaat op nader gehoor (18/7/1988).
- 286 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief dhr. K. (een Sri Lankaan) aan SvJ (1997).
- 287 Doc-Direkt, inv. nr. 8604.07.0221, Getuigschrift Mujaheddin Khalq; Interne overweging medewerker Justitie op Schiphol (9/4/1986); Beschikking in eerste aanleg (30/12/1986); HV (6/4/1987); Evaluatie formulier Iraniër Project (16/11/1987).
- 288 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1425, Beschikking in eerste aanleg (14/11/1984); HV (7/1/1985); Beschikking in be-

- zwaar (30/11/1987).
- 289 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1567, HV (12/1/1987); Evaluatie formulier Iraniër Project (november 1997).
- 290 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief Raad Iraanse Vluchtelingen aan MvJ Sorgdrager (1997).
- 291 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief dhr. F. (Rotterdam) aan SvJ (1997).
- 292 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief actiegroep Vluchtelingen in de Knel aan SvJ (mei 1997).
- 293 Opmerking hoofd Toelating en Verblijf in: *De Limburger* (15/11/1984).
- 294 Opmerking plaatsvervangend hoofd Asielzaken in: *NRC Handelsblad* (26/3/1985).
- 295 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief SvJ aan dhr. K (2/12/1987).
- 296 IOND, inv. nr. A/96/3451, I/611016, Brief mevr. de V. (onbekend) aan IOND (3/4/1997).
- 297 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. S. (Dordrecht) aan SvJ (7/12/1987).
- 298 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. P. (Terneuzen) aan de EO (9/9/1986).
- 299 Doc-Direkt, inv. nr. 8502.18.0166, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1987/347A (16/12/1987).
- 300 P. Scheepers, 'Botsende culturen in Nederland. Longitudinale trends in etnocentrische reacties onder kerkelijke mensen', in: J. van der ven (red.), *Botsende culturen. Een morele en religieuze uitdaging* (Nijmegen 1996) 16-43.
- 301 Citaat ontleend aan een televisiegesprek. Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 73.
- 302 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota Rijkspolitie Roermond aan hoofd DVZ, nummer: 1/85, onderwerp: Tamil vluchtelingen (3/1/1985).
- 303 'Asielzoekende Tamils niet gevlucht. Lucratieve handel vermoed in mensen uit Sri Lanka', *De Volkskrant* (17/1/1985).
- 304 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief dhr. W. (Rotterdam) aan SvJ (11/3/1997).
- 305 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. J. (Leiden) aan SvJ (9/11/1986).
- 306 Fuglerud, 'Ambivalent incorporation', 454-456.
- 307 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Fax MvBuZa aan ambassade Colombo, onderwerp: onderzoek i.v.m. beroepsprocedure asielzoekers, kenmerk: 6125 (14/3/1986).
- 308 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Rapport van gehoor VD Sittard aan hoofd DVZ, onderwerp: Tamils (16/4/1985); Rapport van gehoor politie Apeldoorn aan hoofd DVZ, onderwerp: fraude (11/6/1985); Nota politie Amsterdam aan hoofd DVZ, onderwerp: Tamils vluchtelingen (5/4/1985); Brief Tamil aan MP (3/9/1984); Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0180, Nota KM Amsterdam, onderwerp: rapport van bevindingen tijdens verhoor van een Tamil, kenmerk: R/1985 (21/2/1985).
- 309 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Rapport contactambtenaar aan hoofd DVZ, onderwerp: aantreffen 4 Tamils te Enschede (11/3/1985).
- 310 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1838, Beschikking in eerste aanleg (12/9/1985); HV (29/12/1985); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1987/16B (26/1/1987); Uitspraak RvS (10/5/1990); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (17/2/1992).
- 311 Alles uit persoonsdossier: Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.017, Rapport van gehoor politie Smallerland, kenmerk: 3503/VD/JSST (22/1/1985); Anonieme klikbrief aan politie Smallerland (10/9/1985); Nota politie Smallerland aan hoofd DVZ, kenmerk: 5043/VD/JSST (1/10/1985); Nader gehoor (15/8/1986); Rapport van gehoor politie Smallerland (24/3/1987).
- 312 Doc-Direkt, inv. nr. 8701.16.0015, Beschikking in eerste aanleg (8/5/1987); HV (10/6/1987); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, onderwerp: schorsende werking (zonder datum); Telefoonnotie ambtenaar van Justitie met politie Schiedam (19/7/1988).
- 313 Doc-Direkt, inv. nr. 8701.19.0007, Nader gehoor (29/10/1987); Nota contactambtenaar voor beslisser in eerste aanleg (18/12/1987); Nota hoofd DVZ aan advocaat (29/7/1988).
- 314 Doc-Direkt, inv. nr. 8411.15.0027, Beroepschrift (21/6/1988); Brief docente Nederlands aan SvJ (8/6/1988); Rapport van gehoor VD Assen, kenmerk: v-4/989 (5/1/1989).
- 315 Doc-Direkt, inv. nr. 8612.15.0186, Nader gehoor (23/12/1986).
- 316 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1153, Beschikking in eerste aanleg (14/10/1983); HV (8/11/1983).
- 317 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1277, Brief advocaat aan SvJ (25/5/1984) en antwoord SvJ (27/2/1985); Rapport GI aan plaatsvervangend hoofd Asielzaken, kenmerk: 704/FT/MZ (13/3/1984).
- 318 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1302, Nader gehoor (6/11/1984), Beschikking in eerste aanleg (6/11/1984); HV (29/1/1985); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken (31/1/1985); Evaluatie formulier Iraniër Project (november 1987).
- 319 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1874, Interne nota voor beschikking (4/9/1986); Brief VVN Utrecht aan SvJ (24/9/1985); Brief Organisation of Iranian People Fedayeen (12/8/1985); Brief voorzitter Independent Iranian Lawyers Association (30/7/1985); Brief twee Iraanse politieke vluchtelingen aan SvJ (1986), Brief hoofddocent Perzisch Rijksuniversiteit Utrecht aan SvJ (1986); HV (3/10/1986); Brief Amnesty International aan SvJ (15/7/1987); Evaluatie formulier Iraniër Project (7/12/1987).
- 320 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1903, Beschikking in eerste aanleg (21/1/1986); HV (25/2/1987).
- 321 Bijvoorbeeld: Doc-Direkt, inv. nr. 8502.18.0166, Beschikking in eerste aanleg (7/11/1986).

- 322 NA, 5.023.5028, inv. nr. 1938, Beschikking in eerste aanleg (6/9/1985).
- 323 Doc-Direkt, inv. nr. 8605.06.0002, Nader gehoor (3/5/1986); Beschikking in eerste aanleg (22/12/1986); HV (6/5/1987).
- 324 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief mevr. N. (Amersfoort) aan SvJ Schmitz (zonder datum 1997).
- 325 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief van A. (Nieuwegein) aan SvJ (17/2/1997).
- 326 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Anonieme briefschrijver (Schiedam) aan SvJ (zonder datum 1997?).
- 327 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief dhr. K. (Groningen) aan SvJ (30/1/1997).
- 328 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. S. (Dordrecht) aan SvJ (7/12/1987); IOND, inv. nr. A/96/3451, I/611016, Brief mevr. de V. (onbekend) aan IOND (maart 1997).
- 329 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Brief mevr. K. (Haarlem) aan SvJ Korte van Hemel (19/2/1985).
- 330 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief dhr. B. (Soest) aan SvJ (februari 1997).
- 331 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. P. (Terneuzen) aan SvJ (9/9/1986).
- 332 'Tamils in taxiladingen naar Nederlands asieloord', *NRC Handelsblad* (8/12/1984).
- 333 Doc-Direkt, inv. nr. 8709.07.0114, Brief hoofd Visadienst aan consulaat te Karachi (10/11/1987).
- 334 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, MvJ en SGvJ, kenmerk: AJZ 5864/C - 1124 (16/1/1985).
- 335 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota medewerker Asielzaken P. aan medewerker Asielzaken H. (10/7/1984).
- 336 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota SvJ aan MvBuZa, onderwerp: beantwoording Kamervraag Haas-Berger, van den Toorn en Wiebenga (15/1/1985).
- 337 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota SGvWVC aan MvWVC, onderwerp: Ministerraad van vrijdag, kenmerk: 3796 (16/1/1985).
- 338 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2305, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: asielcijfers 1985, kenmerk: AJZ 3924 / E 2522, (22/11/1985).
- 339 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. de V. (Heiningen) aan SvJ (9/11/1986).
- 340 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2679, Brief negenjarig meisje aan MvJ (29/9/1985); antwoord SvJ (30/6/1986).
- 341 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief mevr. IJ. (Amsterdam) aan SvJ (3/2/1997).
- 342 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2305, Nota hoofd Asielzaken aan SvJ, onderwerp: asielcijfers 1985, kenmerk: AJZ 3924 / E 2522 (22/11/1985).
- 343 Doc-Direkt, inv. nr. 8602.21.0060, HV (19/8/1986).
- 344 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Nota voorzitter Interdepartementale ad hoc werkgroep Tamils aan Minister-raad, onderwerp: opvangbeleid voor Tamils, kenmerk: ICM 85/U 1091 (5/2/1985).
- 345 Alink, *Crisis als kans*, 91.
- 346 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2215, Verslag Interdepartementale ad hoc Werkgroep Opvang Tamils. Beleid ten aanzien van Tamils (mei 1986).
- 347 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163 Fax Colombo aan MvBuZa, kenmerk: 809137, onderwerp: opvang Tamils in Nederland (2/4/1985).
- 348 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief mevr. R. (Zwolle) aan de koningin (1997).
- 349 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 176.
- 350 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 177.
- 351 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. P. (Terneuzen) aan SvJ (9/9/1986).
- 352 IOND, inv. nr. A/96/3451, I/611016, Brief mevr. De V. (onbekend) aan IOND (3/4/1997).
- 353 Zie bijvoorbeeld: NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. Q. (Amsterdam) aan SvJ (10/11/1986); NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief Amnesty International werkgroep Hardenberg aan SvJ (13/11/1986).
- 354 Opmerking pastoor in: Heintze (e.a.), *Tamils in Nederland?*, 41.
- 355 Opmerking medewerker Tamil Dutch Solidarity Association in: Heintze (e.a.), *Tamils in Nederland?*, 42.
- 356 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 176.
- 357 Column Stoker, *De Volkskrant* (9/4/1985).
- 358 Doc-Direkt, inv. nr. 8708.17.0194, Nader gehoor (27/10/1987); Aanvullende gronden nader gehoor vrouw (18/7/1988).
- 359 Doc-Direkt, inv. nr. 8602.21.0060, Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: ACV Sc. I-1988/161A (17/6/1988); Beschikking in bezwaar (17/6/1988).
- 360 T. Spijkerboer, 'Sheherazade en haar zusters', *Nemesis* 14 (1994) 95-106; H. Ghorashi, 'Agents of change or passive victims. The impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees', *JRS* 18: 2 (2005) 181-198.
- 361 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel 1, Rapport culturele associatie Nabard, onderwerp: verificatie van de situatie van vrouwen in Iran (3/3/1997).
- 362 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel 3, Rapport Iraanse Vrouwenzelforganisatie aan SvJ Cohen (1998).
- 363 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief mevr. ter V. (Delft) aan SvJ (9/9/1997).
- 364 Doc-Direkt, inv. nr. 8801.14.0021, Nader gehoor (22/12/1987).
- 365 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 3769, Intake advocaat S. (25/2/1960); Beschikking in eerste aanleg (7/10/1986); Brief Studiehuis Duindorp (Scheveningen) aan SvJ (3/11/1986); HV (11/11/1986).

- 366 M. Olde Monnikhof en H. van den Tillaart, Alleenstaande *minderjarige asielzoekers in Nederland. Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs* (Nijmegen 2003) 19.
- 367 NA, 5.023.5028, inv. nr. 3649, Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken voor beschikking in eerste aanleg (9/10/1986); HV (26/11/1986); Brief advocaat U. aan RvS (27/10/1987);
- 368 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Brief dhr. B (Zaandam) aan SvJ (1985).
- 369 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 183.
- 370 'Tamils in taxiladingen naar Nederlands asielloord', *NRC Handelsblad* (8/12/1984).
- 371 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielverzoeken, onderwerp: wangedrag Tamils (26/3/1987); idem (4/8/1987).
- 372 Gortworst, *Tamils op je stoep. Noodsprong der geliefden*, 37-39.
- 373 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief dhr. W. (Rotterdam) aan SvJ (maart 1997).
- 374 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2615, Brief dhr. Z. (Apeldoorn) aan SvJ (1/5/1986).
- 375 Opmerking president van de Haagse rechtbank Mr. Groot, *Trouw* (5/2/1986).
- 376 NA, 5.023.5027, inv. nr. 3137, Nota rijkspolitie Roermond aan hoofd DVZ, kenmerk: 12/85 (4/2/1985).
- 377 Van Dijk, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', 177.
- 378 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2163, Brief Solidariteitsgroep Tamils Lochem aan SvJ (26/8/1985).
- 379 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief dhr. de V. (Heiningen) aan SvJ (9/11/1986).
- 380 Gortworst, *Tamils op je stoep. Noodsprong der geliefden*, 35.
- 381 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1667, Beschikking in eerste aanleg (7/11/1985); HV (7/1/1986); Verslag KG Den Bosch (15/4/1986); Pleitnotitie Justitie voor beroep bij hof (10/6/1986); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1987/104A (23/4/1987); Nota medewerker Asielzaken aan hoofd Asielzaken, onderwerp: verlenen A-status (10/2/1989).
- 382 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1469, Beschikking in eerste aanleg (28/2/1985); Nota hoofd DAZ/BA aan SvJ (17/12/1986); Nota medewerker DVZ aan hoofd DVZ (3/2/1987); Telefoonnotitie medewerker DVZ met VD Amsterdam (april 1988); Nota VD Amsterdam (20/1/1989); Nota medewerker Asielzaken aan plaatsvervangend hoofd Asielzaken (29/8/1989).
- 383 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief mevr. V (Ermelo) aan de koningin (1997).
- 384 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief mevr. Z. (14/10/1996).
- 385 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Iraanse asielzoekers uit AZC Echt aan SvJ (geen datum 1996).
- 386 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Standaardbrief uit Delft (tientallen identieke brieven) aan SvJ (juni 1996).
- 387 Alles uit persoonsdossier: NA, 5.023.5028, inv. nr. 1310, Beschikking in eerste aanleg (13/11/1985), HV (24/12/1985); Verslag zitting ACV en beraadslagingen, kenmerk: 1988/32 A (27/1/1988).
- 388 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Democratische Comité van Iraanse Vluchtelingen (gevestigd in AZC Zaandam) aan voorzitter Tweede Kamer Deetman (1996).
- 389 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief familie P. (Stadskanaal) aan SvJ (1996).
- 390 Alles uit persoonsdossier: Doc-Direkt, inv. nr. 8709.07.0114, Formulieren A plus F (1/10/1986); Nader gehoor (21/10/1987); Brief mevr. van S. aan medewerker Asielzaken (3/3/1988); Concept voor beschikking in eerste aanleg (25/3/1988).
- 391 Opmerkingen anonieme ambtenaar Justitie: Heintze (e.a.), *Tamils in Nederland?*, 37.
- 392 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief anonieme man (Amsterdam) aan SvJ (maart 1997).
- 393 Gortworst, *Tamils op je stoep. Noodsprong der geliefden*, 7 en 15.
- 394 Geuijen, *De asielcontroversen*, 68.
- 395 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief mevr. de V. (onbekend) aan IOND (maart 1997).
- 396 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief mevr. R. (Almelo) aan SvJ (februari 1997).
- 397 NA; 5.023.5028.1662, Nader gehoor (24/12/1985).
- 398 Doc-Direkt, inv. nr. 8701.16.0017, Nader gehoor (9/2/1987).
- 399 Doc-Direkt, inv. nr. 8503.18.0186, Intake formulier Tamil M. (4/3/1985).
- 400 Fillet, *Nederland kent zijn grenzen*, 7 en 66.
- 401 Gortworst, *Tamils op je stoep*, 15-21.
- 402 Doc-Direkt, inv. nr. 8706.12.0059, Brief advocaat aan hoofd DVZ (1/11/1988); Nader gehoor (1/11/1988); Evaluatie formulier Iraniër Project (21/11/1988).
- 403 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Foldertje Amnesty International, landenactie Sri Lanka (1986).
- 404 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. B. (Hengelo) aan SvJ (6/11/1986); Brief dhr. S. (Tinte) aan SvJ (8/11/1986).
- 405 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief dhr. A. (Hengelo) aan SvJ (1996).
- 406 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Petitie vanuit Montreal (6/6/1996).
- 407 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief Iranian Human Rights Working Group Stanford (USA) aan SvJ en MP (1997).
- 408 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Bijvoorbeeld brief fam. H. (Texel) aan SvJ (1997); Brief mevr. K. (Arnhem) aan SvJ (1997); Brief dhr. L. (Groningen) aan SvJ (1997).

- 409 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 1, Brief uit Harderwijk (tien keer) namens Missionair Centrum aan SvJ (1997).
- 410 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief docente tweede taal S. (Rotterdam) aan SvJ (1997).
- 411 IOND, inv. nr. A96/3534 II deel 1, Brief Basisgroep Citykerk Maastricht (Hemelvaart 1997); Brief Werkgroep Ontwikkelingssamenwerking (Scheemda) aan SvJ (1997).
- 412 Zie: IOND, A96/3534, deel 1.
- 413 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. S. (Dordrecht) aan SvJ (9/12/1986).
- 414 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief mevr. R. (Almelo) aan SvJ (februari 1997).
- 415 IOND, inv. nr. A96/3534 II, deel 2, Brief mevr. T. (Bennekom) aan SvJ (1997).
- 416 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief anonieme bejaarde vrouw (Rotterdam) aan SvJ (1996).
- 417 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Brief mevr. K. (Haarlem) aan SvJ (19/2/1985).
- 418 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2296, Brief mevr. K. (Haarlem) aan SvJ (19/2/1985).
- 419 Dubbelman, 'De filosofie is indammen', 184.
- 420 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief mevr. T. (Alkmaar) aan SvJ (maart 1997).
- 421 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief mevr. S. (Dordrecht) aan SvJ (7/12/1987).
- 422 NA, 5.023.5027, inv. nr. 2175, Brief anonieme man namens alle 60 plussers aan SvJ (20/1/1987).
- 423 IOND, inv. nr. A96/3451, I/611016, Brief dhr. K. (een Tamil) aan SvJ (1997).
- 424 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 2, Brief dhr. L. (Utrecht) aan MP (29/8/1997).
- 425 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief dhr. R. (Wassenaar) aan SvJ (juni 1996).
- 426 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 3, Brief dhr. H. (Veere) aan SvJ (1997); IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Brief mevr. Z. (Onbekende plaats) aan SvJ (1996).
- 427 IOND, inv. nr. A96/3534, deel 5, Zie standaard antwoord van Justitie aan de brieven-schrijvers.
- 428 Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 148-149 (zie tabel 5 en 6).

Noten hoofdstuk 7: Conclusie

- 1 'Nederland zal vluchtelingen blijven beschermen en opvangen waar het, overeenkomstig het Vluchtelingenverdrag, gaat om slachtoffers van vervolging [...]': <http://www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/gedoogakkoord/immigratie#anker-asiel>.
- 2 H. Nicolaas, *Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over de asielmigratie*. Bevolkingstrends vierde kwartaal 2006, 81. Internetpublicatie (gezien 1/11/2011). <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/75B8E428-0518-4B53-B4102BF554D7896A/0/2006k4b15p78art.pdf>
- 3 Partijprogramma CDA, Recht uit het hart!, standpunt: Asielbeleid (2010). http://www.cda.nl/Waar_staan_we_voor/Standpunten/Asielbeleid.aspx
- 4 Schrover, *Om de meisjes, voor de meisjes*, 3.
- 5 Alink, *Crisis als kans?*; Geuijen, *De asielcontroverse*, 40.
- 6 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 152-154.
- 7 Mertus, 'The state and the post-Cold War refugee regime', 59-90.
- 8 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 180-193; Willems en Lucassen, *Ongewenste vreemdelingen*, 167, *Bonjour, Grens en gezin*, 113-116.
- 9 C. Tilly, *Social Movements, 1768-2004* (Boulder Colorado 2004) 53.
- 10 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 201-205; Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president*, 143-166.
- 11 Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 220; Keely, 'The international refugee regime(s)', 308; Fassmann en Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', 527.
- 12 Bem, *Defining the refugee*, 175.
- 13 T. Hammar, 'Comparing European and North American international migration', *IMR* 34: 3 (1989) 631-637, 634-635.
- 14 Chowdhury, 'A response to the refugee problems' 103.
- 15 Streng maar rechtvaardig noemt Leers zijn beleid bij herhaling. "'Probleem is, Sahar is niet uniek genoeg.'" Minister Leers gaat de rechter vragen of Afghaanse familie mag worden uitgezet', *NRC* (28/1/2011). Meer over de vrees voor aanzuigende werking zie: C. Grütters, 'De hoogste tijd. Over de aantallen asielzoekers en niet bestaande fenomenen als aanzuigende werking', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 263-286; H. Nicolaas, *Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over de asielmigratie*. Bevolkingstrends vierde kwartaal 2006, 81. Internetpublicatie (gezien 1/11/2011).

Gebruikte afkortingen in noten en in de literatuur

AJZ	Algemene Juridische Zaken
BiZA	Ministerie van Binnenlandse Zaken
BuZA	Ministerie van Buitenlandse Zaken
CRM	Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
DAM/MO	Bureau Midden-Oosten van de Directie Afrika en Midden-Oosten van ministerie van Buitenlandse Zaken
DAZ	Directie Algemene zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DAZ/BA	Directie Algemene Zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken Bureau Asielzaken (vanaf 1956 tot 1991)
DAZ/VZ	Bureau Vreemdelingenzaken van de Directie Algemene Zaken van het Ministerie van Buitenlandse Zaken
DEU	Directie Europa van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DG	Directeur-generaal
DIO/SC	Directie Internationale Organisaties/Bureau Sociale Zaken en Congressen van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DNW	Bureau Algemene navo- en West-Europese Unie van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DWH	Directie Westelijk Halfrond van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DVZ	Directie VZ van het ministerie van Justitie (vanaf 1977)
DVZ en G	Directie Vreemdelingenzaken en Grensbewaking van het ministerie van Justitie (vanaf 1956)
GI	Geneeskundig Inspecteur
HEK	Handelingen Eerste Kamer
HTK	Handelingen Tweede Kamer
HV	Herzieningsverzoek
IJRL	International Journal of Refugee Law
IM	International Migration
IMR	International Migration Review
JEMS	Journal of Ethnic and Migration Studies
JRS	Journal of Refugee Studies
KG	Kort geding
KM	Koninklijke Marechaussee
MP	Minister-president
RSQ	Refugee Survey Quarterly
MvBINNZA	Minister van Binnenlandse Zaken
MvBuZA	Minister van Buitenlandse Zaken
MvCRM	Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
MvJ	Minister van Justitie
NCB	Nederlands Centrum voor Buitenlanders

osv	Onderafdeling Speciale Verblijfsvergunningen van het ministerie van Justitie
pZ	Directe Politieke zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken
rVD	Rijksvreemdelingendienst (vanaf 1939)
RvK	Raad van Kerken
RvS	Raad van State
sg	Secretaris-generaal
SGvBuZA	Secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken
SGvJ	Secretaris-generaal van het ministerie van Justitie
SoZA	Ministerie van Sociale Zaken
SvBuZA	Staatssecretaris van het ministerie van Buitenlandse Zaken
SvJ	Staatssecretaris van Justitie
vD	Vreemdelingendienst
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeentes.

Lijst van geraadpleegde archieven

Buitenlandse Zaken (tot 1974 inmiddels overgebracht naar Nationaal Archief):

- Beleidsdossiers en persoonsdossiers: 1945-1954
- Beleidsdossiers en persoonsdossiers: 1955-1964
- Beleidsdossiers en persoonsdossiers: 1965-1974
- Beleidsdossiers: 1975-1984

Archiefbewerkingsorganisatie Doc-Direkt:

- Persoonsdossiers van Tamils en Iraanse asielzoekers

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam:

- Archief Angola Comité (1960-1997)
- Archief Stichting Vluchteling (1951-1982),
– doos 11 (Stukken betreffende de uurloonactie)
- doos 25 (Notulen van besprekingen met vluchtelingen en andere dagelijkse activiteiten van G.A. de Bosch Kemper, 1961-1966)
- dozen 60-67 (contacten met Stichting Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen, Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjecho-Slowaakse Vluchtelingen, Stichting Mensen in Nood, Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen)
- dozen 90-91 (Stukken betreffende samenwerking met het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties)

Ministerie van Justitie:

- Archief ministerie van Justitie, A-dossiers en voorlopers (1923) 1949 – 1987 (2005).

Nationaal Rijksarchief:

- Archief van de Nederlandse Immigratie Dienst en voorgangers. Toelating van vreemdelingen (1906-) 1945-1985 (1999)
- 5.023.5026 (1945-1954) (Beleidsdossiers en persoonsdossiers)
- 5.023.5027 (1955-1984) (Beleidsdossiers)
- 5.023.5028 (1955-1984) (Persoonsdossiers)

Algemeen Rijksarchief. Archief van de Algemene en Juridische Zaken van de hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking

Gelders Archief

- Lijst van Bewoners van De Rozenhof, inv. nr. 0166/01 and 0166/2 (Tehuis voor Vreemdelingen De Rozenhof te Almen)

Literatuur

- Abraresh, S., *Vluchtelingenvrouw zijn is een collectiefleven vol verdriet. Onderzoeksrapport naar de leefsituatie en maatschappelijke positie van vluchtelingenvrouwen in Nederland*. Uitgave Vluchtelingen Organisaties Nederland (Utrecht 1990).
- Acer, E., 'Making a difference. A legacy of pro-bono representation', *JRS* 17: 3 (2004) 347-366.
- Akcapar, S.K., 'Conversion as a migration strategy in a transit country. Iranian Shiites becoming Christians in Turkey', *IMR* 40: 4 (2006) 817-853.
- Alderkamp, H., *De tegenstrijdigheid binnen het Nederlandse immigratie en vluchtelingenbeleid. Een beleid van waardige deelname aan de samenleving en uitsluiting van immigranten en vluchtelingen*. Doctoraalscriptie Algemene Geschiedenis. Rijksuniversiteit Groningen (niet gepubliceerd) (Groningen 2007).
- Alink, F.B., *Crisis als kans? Over de relatie tussen crisis en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland* (Amsterdam 2006).
- Alink, F.B., A. Boin en P. t'Hart, 'Institutional crisis and reforms in policy sectors. The case of asylum policy in Europe', *Journal of European Policy* 8: 2 (2001) 286-306.
- Amnesty International, 'Inleiding. Het nadeel van de twijfel', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel* (Amsterdam 1990) 10-14.
- Amnesty International en Tamils Dutch Solidarity Association, *Tamils de dupe van fouten in asielprocedure* (Amsterdam 1986).
- Anker, D., 'Determining asylum claims in the United States', *Review of Law and Social Change* 19 (1992) 433-528.
- Anker, D., *Law of asylum in the United States* (Refugee Law Centre Harvard, derde druk 1999).
- Apodaca, V., 'Human rights abuses. Precursor to refugee flight?', *JRS* 11: 1 (1998) 80-93.
- Arnoldus, M., T. Dukes en S. Musterd, 'Dispersal policies in the Netherlands', In: V. Robinson, R. Anderson en S. Musterd (red.), *Spreading the burden. A review of policies to disperse asylum seekers and refugees* (Bristol 2003) 25-64.
- Asmellah, M., 'Verslagen van werkgroepen. Nederlands vluchtelingen- en asielbeleid', In: Vluchtelingen Organisaties Nederland (red.), *Verslag van het seminar. De positie van de vluchtelingen in Nederland* (Utrecht 1987) 43-47.
- Atto, N., *Hostages in the homeland, orphans in the diaspora. Identity discourses among the Assyrian/Syriac elites in the European diaspora* (Leiden 2011).
- Autonoom centrum, *Over de grens. Verwijdering van vluchtelingen en migranten uit Nederland* (maart 2004).
- Baalen, A. van, 'Asiel in Wonderland. De patriarchalisering van vluchtelingen', *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* 18: 4 (1997) 418-432.
- Baglay, S., 'International refugee law and socio-economic rights. Refuge from deprivation', *International Migration & Integration* 10: 3 (2008) 341-343.
- Barnett, L., 'Global governance and the evolution of the international refugee regime', *IJRL* 14: 2/3 (2002) 238-262.
- Barnett, L., *New issues in refugee research. Global governance and the evolution of the international refugee regime*. Working Paper No. 54 (Genève 2002) 1-23.

- Basok, T., 'Welcome some and reject others. Constraints and interests influencing Costa Rican policies on refugees', *IMR* 24: 4 (1990) 722-747.
- Beek, J. van, Kennis, *Macht en Moraal. De productie van wetenschappelijke kennis over de economische effecten van migratie naar Nederland, 1960-2005* (Amsterdam 2010).
- Bem, K., 'The coming of a "blank cheque". Europe, the 1951 Convention and the 1967 Protocol', *IJRL* 16: 4 (2004) 609-627.
- Bem, K., *Defining the refugee. American and Dutch case-law 1975-2005* (Amsterdam 2007).
- Berg, H. van den. 'Frameanalyse van open interviews over asielzoekers. In: T. Decorte en D. Zaitch (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (Leuven 2009) 326-327.
- Berghmans, E., 'Vrouwen komen er moeilijk in. De vrouw in de Belgische asielprocedure.' *Uitgelezen* 12: 1 (2006) 1-4.
- Berghuis, C.K., W. Hoffstädt en W.D. Müller, *De toelating van vreemdelingen. Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein toelating van vreemdelingen, 1945-1993*. PIVOT-rapport nr. 23 (Den Haag 1993).
- Berghuis, C.K., *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons van 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999).
- Berghuis, C.K. en M. Schrover, 'Persoonsdossiers in het archief van de Immigratie- en Naturalisatiedienst en haar rechtsvoorgangers', In: M. Schrover (red.), *Broncommentaren 5. Bronnen betreffende de registratie van vreemdelingen in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw, (1906-) 1945-1985 (-1999)* (Den Haag 2002) 135-156.
- Bertrand, D., 'Refugees and migrants, migrants and refugees. An ethnological approach', *IM* 36: 1 (1998) 107-113.
- Betts, A., *Conceptualising interconnections in global governance. The case of refugee protection*. Refugee Studies Centre Working Paper 38 (Oxford 2006).
- Betts, A., *International cooperation in the global refugee regime*. Global Economic Governance Program Working Paper 44 (Oxford 2008).
- Bhabha, J., 'Demography and rights. Women, children and access to asylum', *IJRL* 16: 2 (2004) 227-243.
- Björklund, U., *North to another country. The formation of a Suryoyo community in Sweden* (Stockholm 1981).
- Black, R., 'Fifty years of refugee studies. From theory to policy', *IMR* 35: 1 (2001) 57-78.
- Blekendaal, M., 'De strijd voor de vrijlating van Michail Stern', *Historisch Nieuwsblad* 3 (april 2006) 48-54.
- Bloch, A., T. Galvin en B. Harrell-Bond, 'Refugee women in Europe. Some aspects of the legal and policy dimensions', *IM* 38: 2 (2000) 169-188.
- Block, M. de, 'Asielverlening door Nederland', *Internationale Spectator* 26: 3 (1972) 234-248.
- Blommaert, J., 'Investigating narrative inequality. African asylum seekers' stories in Belgium', *Discourse and Society* 12: 3 (2001) 413-449.
- Bø, B.P., 'The use of visa requirements as a regulatory instrument for the restriction of migration', In: A. Böcker, K. Groenendijk, T. Havinga en P. Minderhoud (red.), *Regulation of migration. International experiences* (Amsterdam 1998) 191-204.
- Böcker, A., en L. Clermonts, *Poortwachters van de Nederlandse arbeidsmarkt*. Recht en Samenleving 12 (Nijmegen 1995) 144.
- Böcker, A., 'Gedogen als instrument van het Nederlandse asielbeleid', *Migrantenstudies* 14: 4 (1998) 248-261.
- Böcker, A. en T. Havinga, 'Asylum applications in the European Union: Patterns and trends and the effects of policy measures', *JRS* 11: 3 (1998) 245-266.
- Böcker, A. en T. Havinga, 'Een eeuw van opvang van Europese oorlogsvluchtelingen in Nederland', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 7-26.
- Bonjour, S., *Grens en gezin. Beleidsvorming inzake gezinsmigratie in Nederland 1955-2005* (Maastricht 2009).
- Boogaart, H. Ontwikkelingen in het asielrecht. Internetpublicatie: (Gezien op 15/12/2006) Vindplaats: (<http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/departments/Ontmoetingen/Nr03/Boogaart/Boogaart.pdf>)

- Boswell, C., 'European values and the asylum crisis', *International Affairs* 76: 3 (2000) 537-557.
- Bouscher, H.E., *In het belang van de politiek. Humanitaire motieven bij het tot stand komen van het Verdrag Betreffende de Status der Vluchtelingen van 1951?* Doctoraalscriptie Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2006).
- Broeders, D. en G. Engbersen, 'The fight against illegal migration. Identification policies and immigrants' counterstrategies', *American Behavioral Scientist* 50 (2007) 1592-1609.
- Bronkhorst, D., *Een tijd van komen. De geschiedenis van vluchtelingen in Nederland* (Amsterdam 1990).
- Bronkhorst, D., 'The 'realism' of a European asylum policy. A quantitative approach', *Netherlands Quarterly on Human Rights* 9: 2 (1991) 142-158.
- Brun, C., 'Local citizens or internally displaced persons? Dilemmas of long term displacement in Sri Lanka', *JRS* 16: 4 (2003) 376-397.
- Bulbring, M., 'Post-war refugees in Great Britain', *Population Studies* 8: 2 (1954) 99-112.
- Caestecker, F., *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode* (Brussel 1992).
- Caestecker, F. en D. Vanheule, 'Een geïnstitutionaliseerd vluchtelingenbeleid in volle beweging', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 60: 3 (2010) 449-488.
- Calavita, K., 'US Immigration policymaking. Contradictions, myths and backlash', In: A. Böcker, K. Groenendijk, T. Havinga en P. Minderhoud (red.), *Regulation of migration. International experiences* (Amsterdam 1998) 139-158.
- Calavita, K., 'Gender, migration, and law. Crossing borders and bridging disciplines', *IMR* 40: 1 (2006) 104-132.
- Carruthers, S.L., 'Between camps. Eastern Bloc 'escapees' and Cold War borderlands', *American Quarterly* 23: 3 (Special issue. Legal borderlands law and the construction of American borders) (2005) 911-942.
- Chamberlain, J.P., 'The fate of refugees and Displaced Persons', *Proceedings of the Academy of Political Science* 22: 2 (1947) 84-94.
- Chimni, B.S., 'The geopolitics of refugee studies. A view from the South', *JRS* 11: 4 (1998) 349-374.
- Chotkowski, M., "'Baby's kunnen we niet huisvesten, moeder en kind willen we niet scheiden". De rekruterij door Nederland van vrouwelijke arbeidskrachten uit Joegoslavië, 1966-1979', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 26: 1 (2000) 76-100.
- Chowdhury, S.R., 'A response to the refugee problems in the post Cold War era. Some existing and emerging norms of International Law', *IJRL* 7: 1 (1995) 100-118.
- Christiansen, D., 'Asylum, border, Christian perspectives', *IMR* 30: 1 (1996) 7-17.
- Churchill, D.S., 'An ambiguous welcome. Vietnam draft resistance, the Canadian state, and Cold War containment', *Histoire Sociale/Social History* 37: 73 (2004) 1-26.
- Clarence, E., 'Ignored and isolated. Women and asylum policy in the United Kingdom', In: J. Freedman (red.), *Gender and insecurity. Migrant women in Europe* (Cornwall 2003) 19-34.
- Cohen, R. en D. Joly, 'Introduction: the 'New Refugees' of Europe', In: D. Joly en R. Cohen, *Reluctant hosts. Europe and its refugees* (Aldershot 1989) 5-18.
- Cohen, R., 'Questions of credibility. Omissions, discrepancies and errors of recall in the testimony of asylum seekers', *IJRL* 13: 3 (2002) 293-309.
- Compaijen, J., *Het Nederlandse asielbeleid inzake Oosteuropese vluchtelingen, 1955-1983. Het bouwproject van 1955, de Hongaren van 1956, de Tsjecho-slowaken van 1968, en de Polen van 1981*. Doctoraalscriptie Nieuwste Geschiedenis. Rijksuniversiteit Groningen (niet gepubliceerd) (Groningen 1985).
- Congdon, L., B. Kiraly en K. Nagy, *1956: The Hungarian Revolution and war for independence* (New York 2006).
- Connell, R.W., 'The big picture. Masculinities in recent world history', *Theory and Society* 22: 5 (Special issue: Masculinities) (1993) 597-623, 601.
- Cornelis, B., 'Migratie naar Nederland', In: H. Entzinger en P. Stijnen, *Etnische minderheden in Nederland* (Meppel en Amsterdam 1990) 13-30.
- Cornelius, W., P. Martin en J. Hollifield, 'Introduction. The ambivalent quest for immigration control', In: W. Cornelius, P. Martin en J. Hollifield (red.) *Controlling immigration. A global perspective* (Stanford 1994) 3-41.

- Cornelius, W., T. Tsuda, P. Martin en J. Hollifield, *Controlling immigration. A global perspective* (Stanford 2004; tweede druk).
- Craenen, M., *Een Paradijs? Tamil asielzoekers en de Nederlandse overheid in de jaren tachtig van de twintigste eeuw*. Doctoraalscriptie Sociale en Economische Geschiedenis Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2003).
- Crawley, H., 'Gender, persecution and the concept of politics in the asylum determination process', *Forced Migration Review* 9 (Gender and Displacement) (2000) 17-20.
- Crenshaw, K., 'Mapping the margins. Intersectionality, identity politics, and violence against women of colour', *Stanford Law Review* 43: 6 (1991) 1241-1299.
- Cvetanovic-Wortel, J., *Een goede start, een goede heenkoms in Holland. Het uitgenodigde vluchtelingenbeleid van de Nederlandse overheid 1945 tot 1993*. Doctoraalscriptie Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen. Erasmus Universiteit (niet gepubliceerd) (Rotterdam 2003).
- Dao, N.V., *De eenzaamheid van Vietnamezen in Nederland* (Utrecht 1987).
- Davenport, C.A., W.H. Moore en S.C. Poe, 'Sometimes you just have to leave. Domestic threats and forced migration, 1964-1989', *International Interactions* 29: 1 (2003) 27-55.
- Deburgrave, S., *Het Sociaal Constructivisme als verklaring voor het asielbeleid van de EU. Een verhandeling* (Gent 2009-2010).
- Derkink, M. (en anderen), *Tijdverdrijf of middel tot zelfredzaamheid? Een onderzoek naar de activiteiten van vrouwelijke asielzoekers uit het AZC Utrecht* (Utrecht 1995).
- Dijk, T.A. van, *News analysis. Case studies of international and national news in the media* (Londen 1988).
- Dijk, T.A. van, 'Semantics of a press panic. The Tamil 'invasion'', *European Journal of Communication* 3: 2 (1988) 167-187.
- Dijk, T.A. van, 'The Tamil panic in the press', In: Erlbaum (red.), *New analysis. Case studies of international and national news in the media* (Londen 1988) 215-254.
- Dijk, D. van, *Het asielbeleid van de Europese Unie: een veiligheidskwestie? Een discoursanalytische studie naar de constructie van een gemeenschappelijke asielprocedure in Europa* (Antwerpen 2005).
- Doesschate, J.W. ten, *Het Nederlandse Toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen, 1956 - 1957* (Nijmegen 1985) 9-12. Doctoraalscriptie Nieuwste Geschiedenis. Universiteit van Nijmegen (niet gepubliceerd) (Nijmegen 1985).
- Doesschate, J.W. ten, 'De rol van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij het Nederlandse toelatingsbeleid inzake de Turkse Christenen', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 122-129.
- Doesschate, J.W. ten, *Asielbeleid en Belangen. Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in Nederland in de jaren 1968-1982* (Nijmegen 1993).
- Doornbos, N. en L.E. de Groot-van Leeuwen, *Beslissen over kansloos geachte asielzaken. Verslag van een panelonderzoek* (Nijmegen 1998).
- Doornbos, N., 'On being heard in asylum cases. Evidentiary assessment through asylum interviews', In: G. Noll (red.), *Proof, evidentiary assessment and credibility in asylum procedures* (Leiden en Boston 2005) 103-122.
- Doornbos, N., *Op verhaal komen. Institutionele communicatie in de asielprocedure* (Nijmegen 2006).
- Doornheim, L. en N. Dijkhoff, *Toevlucht zoeken in Nederland*. WODC rapport 148 (Gouda 1995).
- Dorsman, R., *Kranten over Hongaren in Nederland in 1956*. Eindopdracht Research Seminar 'What's the problem?' Old and New Debates on Migration (niet gepubliceerd) (Leiden 2010).
- Dougherty, F.J., en C.J. Nuesse, 'Differentials in Catholic opinion on the admission of Displaced persons', *The American Catholic Social Review* 12: 4 (1951) 202-216.
- Dowty, A., *Closed borders. The contemporary assault on freedom of movement* (New Haven 1987).
- Druuten, T. van, *De opvang van Hongaarse vluchtelingen in 1956. Een onderzoek naar de betrokken actoren bij de opvang van vluchtelingen*. Doctoraalscriptie Sociale Geschiedenis. Universiteit Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2009).
- Dubbelman, J.-E. "De filosofie is indammen'. De eerste reacties op de komst van de Tamils', in: J.-E. Dubbelman en J. Tanja (red.), *Vreemd gespuis* (Amsterdam 1987) 176-187.

- Dubbelman, J.-E., 'Inleiding', In: J.-E. Dubbelman en J. Tanja (red.), *Vreemd Gespuis* (Amsterdam 1987) 1-13.
- Duyvendak, G.J. en P.W.A. Scholten, 'Beyond national models of integration. The coproduction of integration policy frames in the Netherlands', *Journal of International Migration and Integration* 12: 3 (2011) 331-348.
- Eekert, P. van, D. Hellema en A. van Heteren, *Johnson Moordenaar! De kwestie Vietnam in de Nederlandse politiek 1965-1975* (Amsterdam 1986).
- Eijl, C. van, *Al te goed is buurmans gek. Het Nederlandse vreemdelingenbeleid 1840-1940* (Amsterdam 2005).
- Eijl, C. van, 'Tracing back 'illegal' immigration in the Netherlands, 1850-1940', C. van Eijl, in: M. Schrover, J. van der Leun, L. Lucassen en C. Quispel (red.), *Illegal migration and gender in a global and historical perspective* (Amsterdam 2008) 39-56.
- Engelbrektsson, U.B., *Tales of identity. Turkish youth in Gothenburg* (Stockholm 1995).
- Engelen, D., *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst* (Den Haag 1995).
- Entman, R.M., 'Framing. Toward clarification of a fractured paradigm', *Journal of Communication* 43: 4 (1993) 51-58.
- Escalona, A. en R. Black, 'Refugees in Western Europe. Bibliographic review and state of the art', *JRS* 8: 4 (1995) 364-389.
- Esterik, C. van, *Het zout der aarde. UAF 1948-1998. Vijftig jaar hulp aan vluchteling-studenten* (Amsterdam 1998).
- Evenhuis, W., *De ZIJ-kant van het asielbeleid* (Utrecht 1996).
- Facchini, G. en O. Lorz, 'Asylum seekers in Europe. The warm glow of a hot potato', *Journal of Population Economics* 19: 2 (2006) 411-430.
- Fassmann, H. en R. Münz, 'Patterns and trends of international migration in Western-Europe', *Population and Development Review* 18: 3 (1992) 457-480.
- Fassmann H. en R. Münz, 'European East-West migration, 1945-1992', *IMR* 28: 3 (1994) 520-538.
- Fassmann, H., J. Kohlbacher en U. Reeger, *International migration and its regulation. State of the art report cluster A1*. Uitgave van IMISCOE (Amsterdam 2005). Vindplaats: <http://library.imiscoe.org/en/record/208525>
- Fernhout, R., 'De asielprocedure: 'Al te goed is ...'', In: WODC en ministerie van Justitie (red.), *Asiel zoeken in Nederland*. Justitiële Verkenningen 13 (Den Haag 1987) 32-44.
- Fernhout, R., *Erkenning en toelating als vluchteling in Nederland* (Deventer 1990).
- Fillet, M., *Nederland kent zijn grenzen. Over vluchtelingen en asielzoekers*. BijEEN publikatie 67 (Den Bosch 1989).
- Fischer, B.J., 'Albanian refugees seeking political asylum in the United States. Process and problems', *JEMS* 31: 1 (2005) 193-208.
- Frank, M.P.A., 'Ambtsberichten in asielprocedures', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 79-85.
- Freeman, G.P., 'Migration policy and politics in the receiving states', *IMR* 26: 4 (1992) 1144-1167.
- Fuglerud, O., 'Ambivalent incorporation. Norwegian policy towards Tamil asylum-seekers from Sri Lanka', *JRS* 10: 4 (1997) 443-461.
- Fullerton, M., 'Restricting the flow of asylum-seekers in Belgium, Denmark, the Federal Republic of Germany, and the Netherlands. New challenges to the Geneva Convention relating to the status of refugees and the European convention on human rights', *Virginia Journal of International Law* 29: 33 (1988-1989) 33-114.
- Gallagher, D., 'The evolution of the international refugee system', *IMR* 23: 3 (1989) 579-598.
- Gedalof, I., 'Unhomely homes. Women, family and belonging in UK discourses of migration and asylum', *JEMS* 33: 1 (2007) 77-94.
- Gelder, H. van, *De opvang van asielzoekers. Een onmogelijk vak in een onmogelijke omgeving* (Amsterdam 1993).

- Gelder, K. en H. de Graaf, *Opvangen en loslaten. Verslag van een onderzoek naar de opvang van het eerste contingent vluchtelingen uit Chili (tot januari 1975)* (Den Haag 1977).
- Gelder, K. en H. de Graaf, *Kontingent II* (Den Haag 1978).
- Gerritsen, T., 'The tradition of human rights and humanitarian action in the Netherlands', *RSQ* 26: 4 (2007) 214-219.
- Geuijen, K., *De asielcontroverse. Argumenten over mensenrechten en nationale belangen* (Amsterdam 2004).
- Ghidei Biidu, D., *Door het oog van de naald. Een commentaar op de praktijk van de asielprocedure* (Utrecht 1995).
- Ghorashi, H., *Ways to survive. Battles to win. Iranian women exiles in the Netherlands and in the US* (Nijmegen 2001).
- Ghorashi, H., 'Agents of change or passive victims. The impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees', *JRS* 18: 2 (2005) 181-198.
- Gibney, M.J., V. Dalton en M. Vockell, 'USA refugee policy. A human rights analysis update', *JRS* 5: 1 (1992) 33-46.
- Gibney, M.J., 'Between control and humanitarianism: temporary protection in contemporary Europe', *Georgetown Immigration Law Journal* 14: 3 (1999-2000) 689-707.
- Gibney, M.J., *The ethics and politics of asylum. Liberal democracy and the response to refugees* (Cambridge 2004).
- Gibney, M.J. en R. Hansen, *Immigration and asylum. From 1900 to the present*, deel 1 (Santa Barbara 2005).
- Gitlin, T., *The whole world is watching. Mass media in the making and unmaking of the New Left* (Los Angeles en Londen 1980).
- Glynn, I., *Internal trends and national difference in asylum policymaking. Australia, Italy and Ireland compared, 1989-2008* (Florence 2009).
- Goldberg, P., *Asylum and gender – Matter of R-A – BIA decision practice pointers. National immigration project of the national lawyers guild and the American immigration law foundation* (1999) 1-12. Internetpublicatie: Vindplaats: <http://www.vkblaw.com/news/threehundred.htm>
- Goodwin-Gill, G.S., 'International law and human rights. Trends concerning international migrants and refugees', *IMR* 23: 3 (1989) 526-546.
- Goodwin-Gill, G.S., *The refugee in international law* (Oxford 1996, tweede druk).
- Gorp, B. van, *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven 2006).
- Gorp, B. van, 'The constructionist approach to framing. Bringing culture back in', *Journal of Communication* 57: 1 (2007) 60-78.
- Gortworst, J., *Tamils op je stop. Noodsprong der geliefden* (Amstelveen 1986).
- Grahl-Madsen, A., 'Identifying the world's refugees', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 467: 1 (The global refugee problem: US and the world response) (1983) 11-23.
- Grahl-Madsen, A., 'The European tradition of asylum and the development of refugee law', *Journal of Peace Research* 3:3 (1966) 278-289.
- Grahl-Madsen, A., *The status of refugees in international law*, deel 1 en 2 (Leiden 1966 en 1972).
- Granhag, P.A., L.A. Strömwall en M. Hartwig, 'Granting asylum or not? Migration Board personnel's beliefs about deception', *JEMS* 31: 1 (2005) 29-50.
- Greatbatch, J., 'The gender difference. Feminist critiques of refugee discourse', *IJRL* 1: 4 (1989) 518-527.
- Groenendaal, T. van, *Dilemma's van regelgeving. De regularisatie van illegale werknemers 1975-1985* (Alphen aan de Rijn 1986).
- Groenendijk, C.A., 'Minderhedenbeleid in een onwillig immigratieland', *Ars Aequi* 30: 10 (1981) 531-547.
- Gruijter, M. de en S. ter Woerds, *Kansen en belemmeringen bij maatschappelijke participatie van hoger opgeleide vrouwelijke vluchtelingen* (Utrecht 2005).
- Grütters, C.A.F.M., *Asieldynamiek. Een systeemdynamische analyse van de Nederlandse asielprocedure in de periode 1980-2000* (Nijmegen 2003).
- Grütters, C.A.F.M., 'De hoogste tijd. Over de aantallen asielzoekers en niet bestaande fenomenen als

- aanzuigende werking', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 263-286.
- Guiaux, M., A. Uiters, H. Wubs en E. Beenackers, *Uitgenodigde vluchtelingen. Beleid en de maatschappelijke positie in nationaal en internationaal perspectief*. Uitgave van WODC 266 (Den Haag 2008).
- Haddad, E., *Who is (not) a refugee?* European University Institute Working Paper. Nummer 4 (San Domenico 2004) 1-30.
- d'Haenens, L. en M. de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', *Media, Culture and Society* 23: 6 (2001) 847-860.
- Hammar, T., 'Comparing European and North American international migration', *IMR* 34: 3 (1989) 631-637.
- Hanhimäki, J.M., 'Introduction. UNHCR and the global Cold War', *RSQ* 27: 1 (2008) 3-7.
- Hansen, R. en D. King, 'Illiberalism and the new policies of asylum. Liberalism's dark side', *Political Quarterly* 71: 4 (2000) 396-403.
- Harrell-Bond, B., 'Humanitarianism in a straitjacket', *African Affairs* 84: 344 (1985) 3-13.
- Harell-Bond, B., 'Refugees' experiences as aid recipients', In: A. Ager (red.), *Refugees perspectives on the experiences of forced migration* (Londen 1999) 136-139.
- Harris, C.D. en G. Wülcer, 'The refugee problem of Germany', *Economic Geography* 29: 1 (1953) 10-25.
- Hart, B. de, 'Not without my daughter. On parental abduction, orientalism and maternal melodrama', *European Journal of Women's Studies* 8: 1 (2001) 51-65.
- Hart, B. de, 'The morality of Maria Toet. Gender, citizenship and the construction of the nation-state', *JEMS* 32: 1 (2006) 49-68.
- Hartog, J., en A. Zorlu, 'How important is homeland education for refugees' economic position in the Netherlands?', *Journal of Population Economics* 22: 1 (2009) 219-246.
- Haspel, M. van der, *Het recht te worden gehoord. Over het belang van de door een asielzoeker afgelegde verklaringen in de Nederlandse asielprocedure*. Doctoraalscriptie. Universiteit van Tilburg (niet gepubliceerd) (Tilburg 1994).
- Hathaway, J.C., 'The evolution of refugee status in international law: 1920-1950', *International and Comparative Law Quarterly* 33: 2 (1984) 370-379.
- Hathaway, J.C., *The law of refugee status* (Toronto 1991).
- Hatton, T., 'The rise and fall of asylum. What happened and why?', *The Economic Journal* 119: 535 (2009) 183-213.
- Hayden, B., 'What's in a name? The nature of the individual in refugee studies', *JRS* 19: 4 (2006) 471-487.
- Hein, J., 'Refugees, immigrants, and the state', *Annual Review of Sociology* 19: 1 (1993) 43-59.
- Heintze, M., W. Kiestra, M. Kool, G. Lam en C. Termeer, *Tamils in Nederland? Doctoraalscriptie Antropologie*. Universiteit Utrecht (niet gepubliceerd) (Utrecht 1985).
- Hellema, D., 1956. *De Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis* (Amsterdam 1990).
- Hellema, D., 'The relevance and irrelevance of Dutch anti-Communism. The Netherlands and the Hungarian Revolution, 1956-1957', *Journal of Contemporary History* 30: 1 (1995) 169-186.
- Hendriks, G., *De vluchtelingen en ontheemden in de Nederlandse samenleving* (Amsterdam 1965).
- Herlihy, J., P. Scragg en S. Turner, 'Discrepancies in autobiographical memories-implications for the assessment of asylum seekers. Repeated interviews study', *British Medical Journal* 324 (2002) 324-327.
- Herlihy, J. en S. Turner, 'Asylum claims and memory of trauma. Sharing our knowledge', *British Journal of Psychiatry* 191 (2007) 3-4.
- Hermus, J., *Hongaren en Tsjecho-slowaken in Nederland. Opvang en integratie van vluchtelingen*. Doctoraalscriptie Nieuwe Geschiedenis. Rijksuniversiteit Groningen (niet gepubliceerd) (Groningen 1985).
- Hessels, T., *Iraniërs in Nederland*. Uitgave door Centraal Bureau voor de Statistiek (Den Haag 2004).
- Helton, A., 'Forced displacement, humanitarian intervention, and sovereignty', *SAIS Review* 20: 1 (2000) 61-86.

- Heuven Goedhart, G.K. van, 'Refugee seamen', *International Labour Review* 138 (1955) 138-150.
- Hoeksma, J.A., *De menselijke maat. Zienswijze in asielzaken* (Nijmegen 1990).
- Hoeksma, J.A., *Tussen vrees en vervolging* (Assen 1982).
- Hoeksma, J.A., 'Vluchtelingen in het Europa van de burger. Asiel zoeken in Europa', *Justitiële Verkenningen* 13: 8 (1987) 98-121.
- Hoeven, E. van den en H. de Kort, *Over Vietnamezen in Nederland. Een beschrijving van 720 Vietnamese vluchtelingen* (Den Haag 1983).
- Hoeven, E. van der en A. Afkari, *Tamils in de krant*. Scriptie Tekstwetenschap. Universiteit van Amsterdam (niet gepubliceerd) (Amsterdam 1985).
- Hollands, M., *Leren uit de ontmoeting. Nederlanders in contact met asielzoekers en vluchtelingen* (Amsterdam 2006).
- Holterman, Th., *Vreemdelingenrecht. Toelating en verblijf van vreemdelingen in Nederland* (Dordrecht 2002; zesde druk).
- Holzer T., G. Schneider en T. Widmer, 'Discriminating decentralization. Federalism and the handling of asylum applications in Switzerland, 1988-1996', *The Journal of Conflict Resolution* 44: 2 (2000) 250-276.
- Hulshof, M., L. de Ridder en P. Krooneman, *Asielzoekers in Nederland*. Amsterdam sociaal-geografische studies 39 (Amsterdam 1992).
- Indra, D., 'Gender. A key dimension to the refugee experience', *Refuge* 6: 3 (1987) 3-4.
- IOM, *World migration 2003. Managing migration – challenges and responses for people on the move* (Genève 2003).
- Jaeger, G., 'On the history of the international protection of refugees', *International Review of the Red Cross* 83: 843 (2001) 727-737.
- Jansen, J., *Bepaalde huisvesting. Een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (Leiden 2006).
- Janssen de Jonge, H., T. Prakken en T. de Roos, 'Action and law in the Netherlands', *Contemporary Crises* 7: 2 (1983) 113-133.
- Jensen, F.A.S., 'Psychological aspects of the social isolation of refugees', *International Migration Digest* 3: 1 (1966) 40-60.
- Joppke, C., 'Commentary', In: W. A. Cornelius (red.), *Controlling immigration: A global perspective* (Stanford 2004; tweede druk) 381-385.
- Joly, D. en R. Cohen, 'Introduction: The 'new refugees' of Europe', In: D. Joly en R. Cohen, (red.), *Reluctant hosts. Europe and its refugees*. (Aldershot 1989) 5-18.
- Joly, D., *Haven or hell? Asylum policies and refugees in Europe* (Basingstoke and Londen 1996).
- Joly, D., 'A new asylum regime in Europe', In: F. Nicholson en P. Twomey (red.), *Refugee rights and realities* (Cambridge 1999) 336-356.
- Joly, D., 'Odyssean and Rubicon refugees. Toward a typology of refugees in the land of exile', *IM* 40: 6 (2002) 3-23.
- Jones, G., *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders* (Amsterdam 2007).
- Kagan, M., 'Is truth in the eye of the beholder? Objective credibility assessment in refugee status determination', *Georgetown Immigration Law Journal* 17: 3 (2003) 367-415.
- Kälin, W., 'Troubled communication. Cross-cultural misunderstandings in the asylum-hearing', *IMR* 20: 2 (1989) 230-241.
- Kampmark, B., 'Spying for Hitler' and 'Working for Bin Laden'. Comparative Australian discourses on refugees', *JRS* 19: 1 (2006) 1-21.
- Keely, C.B., 'How nation-states create and respond to refugee flows', *IMR* 30: 4 (1996) 1046-1066.
- Keely, C.B., 'The international refugee regime(s). The end of the Cold War matters', *IMR* 35: 1 (Special Issue. UNHCR at 50. Past, present and future of refugee assistance) (2001) 303-314.
- Kelly, N., 'Gender-related persecution. Assessing the asylum claims of women', *Cornell International Law Journal* 26 (1993) 625-674.

- Kennedy, J., *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam en Meppel 1995).
- Kijlstra, R.W., 'Hungarian refugees in Holland. Reception, care and integration', In: G. Beijer (red.), *De vluchtende mens. Symbool van de samenleving* (Wageningen 1962) 229-235.
- Kjaerum, M., 'Refugee protection between state interests and human rights. Where is Europe heading?', *Human Rights Quarterly* 24: 2 (2002) 513-536.
- Kleinen, J., *Vietnamezen in Nederland* (Den Haag 1988).
- Kneebone, S., 'Women within the refugee construct. 'Exclusionary inclusion' in policy and practice. The Australian experience', *IJRL* 17: 1 (2005) 7-42.
- Kohlmann, C., S. Kraus en I. Orobio de Castro, 'Leven in Niemandland. De positie van vrouwen en meiden in de asielopvang', In: *Vrouwen in het migratiebeleid* (E-Quality Den Haag 2003).
- Koser, K., 'Het toelatingsbeleid. Ervaringen van Iraanse asielzoekers in Nederland', *Migrantenstudies* 13: 1 (1997) 42-55.
- Koser, K., 'Social networks and the asylum cycle. The case of the Iranians in the Netherlands', *IMR* 31: 3 (1997) 591-611.
- Koser, K., 'Asylum Policies, trafficking and vulnerability', *IM* 38: 3 (2000) 91-111.
- Kövi, A., 'Hongaarse immigratie na 1956', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 100: 3 (1987) 446-459.
- Krieken, P.J. van, *Deserteurs, dienstweigeraars en asielrecht* (Assen 1976).
- Kromhout, M., V. Wijkhuis en H. Wubs, 'Omvang en achtergronden van de asielinstroom: inzichten vanuit de Migratiekaart', *Journal Vreemdelingenrecht* 8: 3 (2009) 153-160.
- Kunz, E.F., 'The refugee in flight. Kinetic models and forms of displacement', *IMR* 7: 2 (1973) 125-146.
- Kunz, E.F., 'The analytical framework. Exile and resettlement. Refugee theory', *IMR* 15: 1/2 (1981) 42-51.
- Kuyer, H.J., *Twee jaar na de vlucht. Een onderzoek naar aanpassing en persoonlijkheid van Hongaarse vluchtelingen* (Nijmegen 1963).
- Laban, C.J., (en anderen), 'Invloed van de duur van de asielpprocedure op de prevalentie van psychiatrische stoornissen bij Irakese asielzoekers in Nederland.', *Tijdschrift voor Psychiatrie* 47: 11 (2005) 743-752.
- Lakeman, P., *Binnen zonder kloppen. Nederlandse immigratiepolitiek en de gevolgen* (Amsterdam 1999).
- Lambert, H., *Seeking asylum. Comparative law and practise in selected European Countries* (Dordrecht 1995).
- Lammers, E., *Refugees, gender and human security. A theoretical introduction and annotated bibliography* (Utrecht 1999).
- Lange, T. de, *Staat, markt en migrant. De regulering van arbeidsmigratie naar Nederland 1945-2006* (Nijmegen 2007).
- Leenders, M., *Ongenode gasten. Van traditioneel asielrecht naar immigratiebeleid* (Hilversum 1993).
- Leenders, M., "'Gesol met de rechten van vervolgte mensen'. Emoties in het asieldebat 1938-1999', In: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2003* (Den Haag 2003) 57-68.
- Leiss, A. en R. Boesjes, *Female asylum seekers. A Comparative study concerning policy and jurisprudence in the Netherlands, Germany, France, the United Kingdom. Also dealing summarily with Belgium and Canada* (Amsterdam 1994).
- Leun, J. van der, 'Excluding illegal migrants in the Netherlands. Between national policies and local implementation', *West European Politics* 29: 2 (2006) 304-320.
- Liempt, I. van, *Navigating borders. Inside perspectives on the smuggling of human beings into the Netherlands* (Amsterdam 2007).
- Linden, E. van der, *Vreemdeling in Nederland ... en dan? Een inleiding in het Nederlands vreemdelingenrecht* (Den Haag 2002).
- Lindo, F., *Zuideuropeanen in Nederland (Portugezen, Spanjaarden, Italianen, Grieken en Joegoslaven)* (Rijswijk 1988).
- Loeb, R., *Inleiding vreemdelingenrecht* (Nijmegen 1983) 204-208.
- Loescher, G. en J.A. Scanlan, *Calculated kindness. Refugees and America's half-open door, 1945 to the present* (New York 1986).

- Loescher, G., 'Introduction. Refugees issues in international relations', In: G. Loescher en L. Monahan (red.), *Refugees in international relations* (Oxford 1989) 1-11.
- Loescher, G., *The UNHCR and world politics. A perilous path* (Oxford 2001).
- Louis, W. R. (en anderen), 'Why do citizens want to keep refugees out? Threats, fairness and hostile norms in the treatment of asylum seekers', *European Journal of Social Psychology* 37: 1 (2007) 53-73.
- Lucassen, J. en R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen en Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994).
- Lucassen, J. en L. Lucassen, *Migration, migration history, history. Old paradigms and new perspectives* (Frankfurt 1997).
- Lucassen, L., "'Vreemdelingendossiers" en de mogelijkheden tot reductie (1975-1995)', In: P.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van historisch belang* (Den Haag 1997) 129-139.
- Lüthi, D., 'Sri-Lanka Tamilen in West- und Mitteleuropa seit der 1980er Jahren (Beispiel Schweiz)', In: J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen en J. Oltmer (red.), *Enzyklopädie Migration in Europe. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (Paderborn 2007) 101-1015.
- Lyman, P.N., 'Refugees in the world. Today and tomorrow', *SAIS Review* 11: 2 (1991) 165-177.
- Lynn, N. en S. Lea, 'A phantom menace and the new apartheid. The social construction of asylum seekers in the United Kingdom', *Discourse and Society* 14: 4 (2003) 425-52.
- Maan, M., *Het bekeren van de bekeerden? De landencomités en de Nederlandse politiek 1961- 1993*. Doctoraalscriptie Geschiedenis (niet gepubliceerd) (Leiden 2003).
- Maar, R. van der, *Welterusten mijnheer de president. Nederland en de Vietnam-oorlog 1965-1973* (Utrecht 2007).
- Maarseveen, H.Th.J.F. van, 'Ralph Waver. Vreemdeling of vluchteling?', *Nederlands Juristenblad* 33 (30/9/1972) 929-934.
- Macklin, A., 'Refugee women and the imperative of categories', *Human Rights Quarterly* 17: 2 (1995) 213-277.
- Macklin, A., 'Comparative approaches to gender-based persecution in Canada, Australia and the United States', In: D. Indra (red.), *Engendering forced migration. Theory and practice* (New York 1999) 272-307.
- Madha, O., 'Where the Assyrians really persecuted? A critical appraisal of a study on the Assyrian migration from Turkey to Sweden', *The Turkish Yearbook* 19 (1981) 165-173.
- Madjessi, D., *Over Iran en Iraanse vluchtelingen. Zes radiogesprekken van het VARA programma 'Tony van Verre ontmoet ...'* (Middelburg 1991).
- Mahler, S.J. en P.R. Pessar, 'Gender matters. Ethnographers bring gender from the periphery toward the core of migration Studies', *IMR* 40: 153 (2006) 27-63.
- Mak, G., 'Vluchtelingenbeleid in Overijssel tijdens het Interbellum', *Overijsselse Historische Bijdragen* 115 (2000) 7-32.
- Malin, P.M., 'The refugee. A problem for international protection', *International Organization* 1: 3 (1947) 443-459.
- Malkki, L.H., 'Speechless emissaries. Refugees, humanitarianism and dehistoricization', *Cultural Anthropology* 11: 3 (1996) 377-404.
- Markowitz, A.A., 'Humanitarianism versus restrictionism. The United States and the Hungarian Refugees', *IMR* 7: 1 (1973) 46-59.
- Martin, D.A., 'The new asylum seekers. Introduction', In: D. Martin (red.), *The new asylum seekers. Refugee Law in the 1980s* (Dordrecht 1988) 1-22.
- Martin, D.A., 'Effects of international law on migration policy and practice. The uses of hypocrisy', *IMR* 23: 3 (Special silver anniversary issue. International migration an assessment for the 90's (1989) 547-578.
- Martin, D.A., 'Reforming asylum adjudication. On navigating the coast of Bohemia', *University of Pennsylvania Law Review* 138: 5 (1990) 1247-1381.
- Martin, P.L., 'Epilogue. Reducing migration pressure. What role can foreign aid play?', In: W.R. Böhring en M.L. Schloeter-Parades (red.), *Aid in place of migration. Selected contributions to an UNHCR-*

- ILO meeting* (Genève 1994) 241-254.
- Mascini, P., 'Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid', *Sociologische Gids* 49: 3 (2002) 292-312.
- Mascini, P., 'De wisselvalligheid van de twijfel. Ongelijkheid in de uitvoering van het asielbeleid verklaard', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 31: 1 (2004) 113-146.
- Mascini, P. en M. van Bochove, 'Gender en asiel. "Zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', *Sociologie* 3: 1 (2007) 111-130.
- Mattheijer, M., *De toelating van vluchtelingen in Nederland en hun integratie op de arbeidsmarkt* (Amsterdam 2000).
- Mattson, M., 'Refugees in Germany. Invasion or invention?', *New German critique. Germany: East, West, and other* 64 (Winter 1995) 61-85.
- Mazaherie, S., 'Geloof en vervolging. Religieuze vervolging en vluchtelingrechtelijke bescherming. Internationaal kader, Nederlands beleid en rechtspraak', *Nieuwsbrief Asiel- en Vreemdelingenrecht* 10 (2001) 692-702.
- McAdam, D., S. Tarrow, en C. Tilly, *Dynamics of contention* (New York 2001).
- McKeown, A., *Melancholy order. Asian migration and the globalization of borders* (New York 2008).
- Megelink, D. en L. Willemsen, *Een onderzoek naar de integratie van de Suryoye gemeenschap in Enschede-Zuid*. Afstudeerscriptie Integrale Veiligheidskunde. Academie Bestuur en Recht. Hogeschool Enschede (niet gepubliceerd) (Enschede 2008).
- Meij, S. van der, *Een dozijn Polen. Interneringskamp De Rozenhof, 1953-1956. Een tehuis voor vluchtelingen*. Doctoraalscriptie Sociale Geschiedenis. Universiteit van Leiden (niet gepubliceerd) (Leiden 2003).
- Meijer, H., "'Daar heb je ze weer". De overkomst van overzeese rijksgenoten uit Nieuw-Guinea bezien in het licht van de algemene repatriëring uit de Oost', *Transparant* 18: 2 (2007) 18-25.
- Melander, G., 'Responsibility for examining an asylum request', *IMR* 20: 2 (1986) 220-229.
- Mertus, J., 'The state and the post-Cold War refugee regime. New models, new questions', *IJRL* 10: 3 (1998) 321-348.
- Mierlo, H. van, *Kerk-Turken zijn geen Turken* (Den Haag 1979).
- Monsutti, A., 'Afghan migratory strategies and the three solutions to the refugee problem', *RSQ* 27: 1 (2008) 58-73.
- Montgomery, E. en A. Foldspang, "'Predictors of the authorities'. Decision to grant asylum in Denmark', *JRS* 18: 4 (2005) 454-467.
- Moore, W.H. en S.M. Shellman, 'Fear of persecution. Forced migration, 1952-1999', *Journal of Conflict Resolution* 40: 5 (2004) 723-745.
- Moore, W.H. en S.M. Shellman, 'Whither they will go? A global study of refugees' destinations, 1965-1995', *International Studies Quarterly* 51: 4 (2007) 811-834.
- Muus, P., 'Shifting borders. The inclusion and exclusion of refugees and asylum seekers in the Netherlands', In: P. Muus (red.), *Exclusion and inclusion of refugees in contemporary Europe* (Utrecht 1997) 78-95.
- Nagayam, S., *Tussen nachtmerrie en droom. Voorwoord en gedichten Cees Bartels* (Aalsmeer 1988).
- Neef, C.E.J. de en S.J. de Ruiter, *Seksueel geweld tegen vrouwelijke vluchtelingen. Rapport over de aard en gevolgen van seksueel dat deze vrouwen elders hebben ondergaan*. Uitgave Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Den Haag 1984).
- Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI), *Asylum-seekers and refugees. A statistical report*. Deel 1 en 2. De Europese lidstaten (Luxemburg 1994).
- Neumayer, E., 'Asylum recognition rates in Western Europe. Their determinants, variation and lack of convergence', *Journal of Conflict Resolution* 49: 1 (2005) 43-66.
- Neumayer, E., 'Bogus refugees? The determinants of asylum migration to Western Europe', *International Studies Quarterly* 49: 4 (2005) 389-409.
- Nickels, H.C., 'Framing asylum discourse in Luxembourg', *JRS* 20: 1 (2007) 37-59.
- Nicolaas, H., *Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over de asielmigratie. Bevolkingstrends vierde kwartaal 2006*. Internetpublicatie (gezien 1/11/2011). Vindplaats: <http://www.>

- cbs.nl/NR/rdonlyres/2E35AE53-4285-4104-968E-FBCFF33D745F/0/2007k1b15p65art.pdf
 Norman, S., 'Assessing the credibility of refugee applicants. A judicial perspective', *IJRL* 19: 2 (2007) 273-292.
- Obdeijn H. en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008).
- Odhiambo Abuya, E., 'Past reflections, future insights. African asylum law and policy in historical perspective', *IJRL* 19: 1 (2007) 51-94.
- Olde Monnikhof, M. en H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland. Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs* (Nijmegen 2003).
- Olfers, S.K., *Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980*. Centrum voor de Geschiedenis van Migranten. Working Paper 5 (Amsterdam 2004).
- Olink, H., *In strijd met de waarheid. De Koude Burgeroorlog in Amsterdam -1956-* (Amsterdam 2002).
- Oostvogels, S.A.M., 'Foreign deserters and asylum in the Netherlands. The case of Ralph J. Waver', *Netherlands Yearbook of International Law* 4 (1973) 143-192.
- Oxford, C.G., 'Protectors and victims in the gender regime of asylum', *National Studies Women's Association Journal* 17: 3 (2005) 18-38.
- Paludan, A., 'Refugees in Europe', *IMR* 15: 1 (1981) 69-73.
- Pedraza-Bailey, S., 'Cuba's exiles. Portrait of a refugee migration', *IMR* 19: 1 (1985) 4-34.
- Pedraza, S., 'Cuba's refugees. Manifold migrations', In: Association for the Study of Cuban Economy (red.), *Cuba in transition* (1995) 311-329.
- Postma, F., *De repatriëring van Sovjetonderdanen uit Nederland 1944-1956. Mythe en waarheid* (Amsterdam 2003).
- Praag, C.S. van, *Het overheidsbeleid inzake allochtonen* (Den Haag 1973).
- Price, M.E., 'Persecution complex. Justifying asylum law's preference for persecuted people', *Harvard International Law Journal* 47: 2 (2006) 413-466.
- Pupavac, V., 'Refugee advocacy. Traumatic representations and political disenchantment', *Governance and Opposition* 43: 2 (2008) 270-292.
- Puts, J., *De gefragmenteerde overheid. Interdepartementale conflicten bij de totstandkoming van de Regeling Opvang Asielzoekers* (Nijmegen 1991).
- Ramcharan, B.G., 'The fact-finding in refugee-determination proceedings. Criteria and capacities', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 70-78.
- Ramdas, A., 'Over de rationaliteit van de adviescommissie voor vreemdelingenzaken', In: Amnesty International (red.), *Het nadeel van de twijfel. De rol van informatie in de Nederlandse asielprocedure* (Amsterdam 1990) 141-158.
- Ramji-Nogales, J. en A. I. Schoenholtz, *Refugee roulette. Disparities in asylum adjudication* Vindplaats : (gezien op 8/6/2010) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=983946 47-51
- Richmond, A.H., 'Sociological theories of international migration. The case of refugees', *Current Sociology* 36: 2 (1988) 7-25.
- Richmond, A.H., 'Reactive migration. Sociological perspectives on refugee movement', *JRS* 6: 1 (1993) 7-24.
- Righart, H., *De eindeloze jaren zestig. De geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam en Antwerpen 1995).
- Ringeling, A., *Beleidsvrijheid van ambtenaren. Het spijtoptantenprobleem als illustratie van de activiteiten van ambtenaren bij de uitvoering van beleid* (Alphen aan den Rijn 1978).
- Roberts, A., 'More refugees, less asylum. A regime in transformation', *JRS* 11: 4 (1998) 375-395.
- Robinson, V., 'Cultures of ignorance, disbelief and denial. Refugees in Wales', *JRS* 12: 1 (1999) 78-87.
- Robinson, V. en J. Segrott, *Understanding the decision-making of asylum seekers*. Home Office Research Studies. Findings 172 (Londen 2002) 1-4.

- Rogers, R., 'The future of refugee flows and policies', *IMR* 26: 4 (1992) 1112-1143.
- Rose, P. I., 'Tempest-tost. Exile, ethnicity, and the politics of rescue', *Sociological Forum* 8: 1 (1993) 5-24.
- Rottman, A.J., C.J. Fariss en S.C. Poe, 'The path to asylum in the US and the determinants for who gets in and why?', *IMR* 43: 1 (2009) 3-34.
- Rousseau, C., F. Crépeau, P. Foxen en F. Houle, 'The complexity of determining refugeehood. A multidisciplinary analysis of the decision-making process of the Canadian immigration and refugee board', *JRS* 15: 1 (2002) 43-70.
- Salomon, K., *Refugees in the Cold War. Toward a new international refugee regime in the early post-war era* (Lund 1991).
- Sark, H.M.L.H., *Vijf jaren vluchtelingenwerk in Nederland* (Den Haag 1952).
- Scheepers, P., 'Botsende culturen in Nederland. Longitudinale trends in etnocentrische reacties onder kerkelijke mensen', In: J. van der Ven (red.), *Botsende culturen: een morele en religieuze uitdaging* (Nijmegen 1996) 16-43.
- Scheffer, P., *Het land van aankomst* (Amsterdam 2007).
- Schmeidl, S., 'Exploring the causes of forced migration. A pooled time series analysis', *Social Science Quarterly* 78: 2 (1997) 284-308.
- Schrijvers, J., 'Fighters, victims and survivors. Constructions of ethnicity, gender and refugeeeness among Tamils and Sri Lanka', *JRS* 12: 3 (1999) 307-333.
- Schrijvers, J., 'Internal refugees in Sri Lanka. The interplay of ethnicity and gender', *European Journal of Development Research* 9: 2 (1997) 62-82.
- Schrover, M., 'Family in Dutch migration policy, 1945-2005', *The History of the Family* 14: 2 (2009) 191-202.
- Schrover, M. en M. van Faassen, 'Invisibility and selectivity. Introduction to the special issue on Dutch overseas migration in the nineteenth and twentieth century', *TSEG* 7: 2 (2010) 3-31.
- Schrover, M., 'Why make a difference? Migration policy and making differences between migrant men and women (The Netherlands 1945-2005)', In: M. Schrover en E.J. Yeo (red.), *Gender, migration and the public sphere 1850-2005* (New York 2010) 76-96.
- Schrover, M., *Om de meisjes, voor de meisjes. Een historisch perspectief op problematisering en bagatellisering van onderwerpen die te maken hebben met migratie en integratie*. Oratie 2011 Universiteit Leiden (23/5/2011).
- Schrover, M. en T. Walaardt, 'Zestig jaar vluchtelingenverdrag: vrees voor vervolging, vrees voor deining', in: A. Terlouw en K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel. 60 jaar vluchtelingenverdrag* (Nijmegen 2011) 41-58.
- Schukkink, J., *De Suryoye. Een verborgen gemeenschap. Een historisch-antropologische studie van een Etschedese vluchtelingengemeenschap afkomstig uit het Midden-Oosten* (Amsterdam 2003).
- Schumacher, P., *De Minderheden. 600,000 vreemdelingen in Nederland* (Amsterdam 1980).
- Schuster, L., *The exclusion of asylum seekers in Europe*, Centre on migration, policy and society. University of Oxford Working Paper 1 (2004) 1-27.
- Schuyt, K. en E. Taveerne, *1950 - Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2003).
- Sellström, T., *Sweden and national liberation movement II. Solidarity and assistance 1970-1994* (Stockholm 2002).
- Selm, J. van, 'Asylum in the Netherlands. A hazy shade of purple', *JRS* 13: 1 (2000) 74-90. Semetko, H.A. en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics. A content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50: 2 (2000) 93-109.
- Shacknove, A.E., 'American duties towards refugees. Their scope and limits', In: M. Gibney (red.), *Open borders? Closed societies? The ethical and political issues* (New York 1988) 131-150.
- Shacknove, A.E., 'From asylum to containment', *IJRL* 5: 4 (1993) 516-533.
- Shuman, A. en C. Bohmer, 'Representing trauma. Political asylum narrative', *Journal of American Folklore* 117: 466 (2004) 394-414.
- Skran C. en C.N. Daughtry, 'The study of refugees before 'refugee studies'', *RSQ* 26: 3 (2007) 15-35.
- Spijkerboer, T., 'Sheherazade en haar zusters', *Nemesis* 10: 4 (1994) 95-106.

- Spijkerboer, T., *Women and refugee status. Beyond the public/private distinction* (Emancipation Council Den Haag 1994).
- Spijkerboer, T., *Gender and asylum* (Aldershot 2000).
- Spijkerboer, T., 'Freedom and constraint in adjudication. Dutch courts on aliens law 1945', In: A. Böcker (en anderen) (red.), *Migration law and sociology of law* (Nijmegen 2008) 345-354.
- Stadulis, R., 'The resettlement of Displaced Persons in the United Kingdom', *Population Studies* 5: 3 (1952) 207-237.
- Stein, B.N., 'The refugee experience. Defining the parameters of a field study', *IMR* 15: 53/54 (1981) 320-330.
- Steinbock, D.J., 'The refugee definition as law. Issues of interpretation', In: F. Nicholson en P. Twomey (red.), *Refugee rights and realities. Evolving international concepts and regimes* (Cambridge 1999) 13-36.
- Stewart, E., 'Deficiencies in United Kingdom asylum data. Practical and theoretical challenges', *JRS* 17: 1 (2004) 29-49.
- Stewart, E., 'Exploring the vulnerability of asylum seekers in the UK', *Population, Space and Place* 11: 6 (2005) 499-512.
- Stichting Ipso Facto, *De opvang van Poolse vluchtelingen in Nederland. Een evaluatie van het in-huis model* (Leiden 1983).
- Stichting Ipso Facto, *De opvang van Vietnamese vluchtelingen in Nederland. Een evaluatie van het in-huis model* (Leiden 1983).
- Swart, A.H.J., *De toelating en uitzetting van vreemdelingen* (Deventer 1978).
- Sztucki, J., 'The conclusions on the international protection of refugees adopted by the executive committee of the UNHCR programme', *IJRL* 1: 3 (1989) 285-318.
- Sztucki, J., 'Who is a refugee? The Convention definition. Universal or obsolete?', In: F. Nicholson en P. Twomey (red.), *Refugee rights and realities. Evolving international concepts and regimes* (Cambridge 1999) 55-80.
- Tan, L. en E. Andriess, 'De politieke vluchteling en het asielrecht', *Ars Aequi* 21 (1972) 31-32.
- Teitelbaum, M.S., 'Political asylum in theory and practise', *Public Interest* 76 (Summer) (1984) 74-86.
- Teles, S. en M. Kaliner, 'The public policy of scepticism', *Perspectives on Politics* 2: 1 (2004) 39-53.
- Thänhardt, D. en R. Miles, 'Introduction. European integration, migration and processes of inclusion and exclusion', In: D. Thänhardt en R. Miles (red.), *Migration and European integration* (Londen 1995) 1-12.
- Thielemann, E.R., 'Does policy matter? On governments' attempts to control unwanted migration', *The Centre for Comparative Immigration Studies*. University of California, San Diego. Working Paper 112 (2004).
- Thielemann, E.R., 'The effectiveness of governments' attempts to control unwanted migration', In: C.A. Parsons en T.M. Smeeding (red.), *Immigration and the transformation of Europe* (Cambridge 2006) 444-474.
- Tillaart, H. van den (en anderen), *Nieuwe etnische groepen in Nederland. Een onderzoek onder vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Ethiopië en Eritrea, Iran, Somalië en Vietnam* (Nijmegen 2000).
- Tillekens, G., 'Plezier en protest. Popmuziek, maatschappijkritiek en de vrolijke jaren zestig', *Soundscapes – Journal on Media Culture* 11 (mei 2008).
- Tilly, C., 'Mechanisms in political processes', *Annual Review of Political Science* 4 (2001) 21-41.
- Tilly, C., *Social Movements, 1768-2004* (Boulder Colorado 2004).
- Twint, E., *Cultuurverschillen in de asielprocedure. Spraakverwarring tussen asielzoekers en asielverleners*. MA These Culturele Antropologie/niet-westerse sociologie. Universiteit van Amsterdam (niet gepubliceerd) (Amsterdam 1990).
- Unterhalter, E., 'The work of the nation. Heroic masculinity in South African autobiographical writing of the anti-apartheid struggle', *The European Journal of Development Research* 12: 2 (2000) 157-178.

- Valji, N., L.A. de la Hunt en H. Moffett, 'Where are the women? Gender discrimination in refugee policies and practises', *Agenda* 55 (2003) 61-72.
- Valk, I. van der, *Van migratie naar burgerschap. Twintig jaar Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland* (Amsterdam 1996).
- Vanheule, D., 'Who is a refugee? Part II General Report', in J.-Y. Carlier, D. Vanheule en K. Hullman (red.), *Who is a refugee? A comparative case law study* (Den Haag 1997) 57-111.
- Veerman, G.J., 'Asiel – ter Inleiding', In: WODC en Ministerie van Justitie (red.), *Asielzoekers in Nederland. Justitiële Verkenningen* 13 (Den Haag 1987) 5-11.
- Vencken, M., *Straddling the Iron Curtain? Migrants' war memories* (Leuven 2008).
- Verwey-Jonker, H., *Het internationale vluchtelingenvraagstuk* (Leiden 1947).
- Verwey-Jonker, H. en P.O.M. Brackel, *The assimilation and integration of pre- and post-war refugees in the Netherlands* (Den Haag 1957).
- Verwey-Jonker, H. 'De andere wereld', In: G. Beijer (red.), *De vluchtende mens. Symbool van de samenleving. Een bundel beschouwingen over het vraagstuk der vluchtelingen* (Wageningen 1960) 14-16.
- Verwey-Jonker, H., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de gerepatrieerden, Ambonezen, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, Chinezen, vluchtelingen en buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1971).
- Vink, N. en F. Meijerink, 'Asylum applications and recognition rates in EU Member States 1982-2001. A quantitative analysis', *JRS* 16: 3 (2003) 297-315.
- Vries, B.M.A. de (en anderen), *Van agrarische samenleving tot verzorgingsstaat. Demografie, economie, maatschappij en cultuur in West-Europa, 1450-2000* (Groningen 2000; derde druk).
- Vrij, A., *Detecting lies and deceit. The psychology of lying and its implications for professional practice* (Chichester 2000).
- Walaardt, T., 'Het paard van Troje. Het verlenen van asiel door Nederland in de periode 1945-1955', *TSEG* 6: 2 (2009) 63-93.
- Walaardt, T., 'The good old days of the Cold War. Arguments used to admit or reject asylum seekers in the Netherlands, 1957-1967', *Continuity and Change* 26: 2 (2011) 1-29.
- Walaardt, T., 'Patience and perseverance. The asylum procedure of Tamils and Iranians in the Netherlands in the mid-1980s', *TSEG* 8: 3 (2011) 2-31.
- Walle-Bosch B.E.A.C. van der, 'Wat werd er in Nederland in het verleden voor de vluchtelingen gedaan?', In: G. Beijer (red.), *De Vluchtende Mens. Symbool van de samenleving: een bundel beschouwingen over het vraagstuk der vluchtelingen* (Wageningen 1960) 218-228.
- Weidlich, S., 'First instance asylum proceedings in Europe. Do bona fide refugees find protection?', *Georgetown Immigration Law Journal* 14: 3 (2000) 643-672.
- Weiss, P., 'The international protection of refugees', *The American Journal of International Law* 48: 2 (1954) 193-221.
- Westin, C., 'Young people of migrant origin in Sweden', *IMR* 37: 4 (The future of the second generation. The integration of migrant youth in six European countries) (2003) 987-1010.
- Wetten, J. van, C.J.H. Bijleveld. F. Heide en N. Dijkhoff, 'Female asylum-seekers in the Netherlands. An empirical study', *IM* 39: 3 (2001) 85-98.
- White, A., 'Geographies of asylum, legal knowledge and legal practises', *Political Geography* 21: 8 (2002) 1055-1073.
- Widgren, J., 'Asylum seekers in Europe in the context of South-North movements', *IMR* 23: 3 (1989) 599-605.
- Widgren, J., 'International migration and regional stability', *International Affairs* 66: 4 (1990) 749-766.
- Wihlto de Wenden, C., 'The French response to the asylum seeker influx, 1980-93', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 534 (1994) 81-90.
- Wijk, J. van, 'Luanda-Holanda. Irregular migration from Angola to the Netherlands', *IM* 48:2 (2008) 1-30.
- Wildt, A.C.C. de, *Immigranten in Nederland 1550-1990. Bouwstenen voor intercultureel onderwijs* 40 Niveau 2 (1990).

- Willems, W. en L. Lucassen. *Ongewenste vreemdelingen. Buitenlandse zigeuners en de Nederlandse overheid* (Den Haag 1990).
- Willems, W., *De uittocht uit Indië. 1945-1995* (Amsterdam 2001).
- Wilsher, D., 'Non-state actors and the definition of a refugee in the UK. Protection, accountability or culpability?', *IJRL* 15: 1 (2003) 68-112.
- Winkler, E., 'Voluntary agencies and government policy', *IMR* 15: 1 (1981) 95-98.
- wvc en Justitie, *Het nieuwe toelatings- en opvangmodel voor asielzoekers. De organisatie en de implementatie II* (Den Haag 1991).
- Yarnold, B.M., 'Federal court outcomes in asylum-related appeals 1980-1987. A highly 'politicized' process', *Policy Sciences* 23: 4 (1990) 291-306.
- Zetter, R., 'Labelling refugees. Forming and transforming a bureaucratic identity', *JRS* 4: 1 (1991) 39-62.
- Zetter, R. en M. Pearl, 'The minority within the minority. Refugee community-based organisations in the United Kingdom and the impact of restrictionism on asylum-seekers', *JEMS* 26: 4 (2000) 675-697.
- Zetter, R., D. Griffiths, S. Ferretti en M. Pearl, 'An assessment of the impact of asylum policies in Europe, 1990-2000', *Home Office Research Study* 259 (Londen 2003).
- Zetter, R., 'More labels, fewer refugees. Remaking the refugee label in an era of globalization', *JRS* 20: 2 (2007) 172-192.
- Zolberg, A.R., A. Suhrke en S. Aguayo, 'International factors in the formation of refugee movements', *IMR* 20: 2 (1986) 151-169.
- Zolberg, A.R., A. Suhrke en S. Aguayo, *Escape from violence. Conflict and the refugee crisis in the developing world* (Oxford 1989).
- Zolberg, A.R., 'The next waves of migration theory for a changing world', *IMR* 23: 3 (1989) 403-430.
- Zolberg, A.R., *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America* (New York 2006).
- Zwennes, N., *Op het eerst gezicht. Het asielbeleid in Nederland*. Doctoraalscriptie Wijsbegeerte. Universiteit Utrecht (niet gepubliceerd) (Utrecht 2003). Vindplaats: <http://www.phil.uu.nl/~nienke/scriptie.pdf>

Register van zaken en personen

- A-status Eerste keer: 16
Adviesburo voor Portugezen 140, 143, 171, 173, 175
Algerijn/Algerije 118, 119
Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers (AMA) 300
Almarik, A. 163, 164
Ambtsberichten 5, 34, 225, 252, 254, 259, 261, 290, 304, 306, 315
Amnesty International 34, 38, 139, 140, 160, 161, 163, 168, 179, 193, 214, 241, 254, 255, 259, 267, 274, 278, 289, 290, 296, 303
Angola Comité 43, 129, 134, 140, 141, 157, 165, 167-169, 175, 177, 314, 317
ARP 87, 88, 139, 151, 187
Asielcrisis 134, 182, 247, 270
B-status Eerste keer: 36
Bed, Bad, Brood-regeling 264
Bennekom, W.J. van 150, 172
België 17, 44, 56, 70, 87, 92, 101, 109, 124, 125, 127, 169, 213, 228
BVD
Brouwer, C. (Vertegenwoordiger van de UNHCR) 69, 79, 88, 103, 104, 113, 139, 143, 144, 164, 172, 173, 176, 179, 233, 238
C-status Eerste keer: 36
Centrum Democraten 188, 259
Chili/Chilenen 16, 145-147, 160, 169, 313
CDA 186, 187, 195, 197, 199, 214, 218, 228, 237, 243, 264, 286, 309
CHU 86, 141, 151, 152, 187, 195
Collectieve toelating 193-195, 204, 219, 229, 230, 233, 244, 245, 251
Comité 41+ 198, 21, 216, 220, 235, 239
CRM, ministerie van 118, 193, 194, 244
D66 194, 199, 218, 219
Dankert, P. 150
DAZ 99, 137, 191, 252
De Rode Hoed 141
DP's 16, 18, 19, 31, 55, 57, 60, 65-68, 79, 81, 84, 87, 105, 109
Egyptenaar/Egypte 99, 100, 177
Eritreërs/Eritrea 187, 187, 207-209, 214, 227, 235-237, 241, 242, 245
Ethiopië/Ethiopiërs 24, 32, 42, 185-246, 250, 276, 280, 288, 306, 314, 319
Fontein, A.J. 99, 137, 150-152, 167, 168, 170-172, 177, 178
Gastarbeiders 18, 20, 29, 31, 40, 97, 134-136, 138, 141, 162, 177, 179, 180, 191, 206, 214, 242, 313
Glimmerveen 136
Grevelink, J. 54, 61
Grieken/Griekenland 20, 31, 97, 136, 144, 148, 172, 269
Groot-Britannië 23, 24, 28, 56, 57, 106, 120, 125, 145, 232, 248
Grosheide, J. H. 139, 140, 178, 182, 189
Haars, E.A. 186, 19, 200, 217, 218, 219, 233, 237
Heuven Goedhart, van 57
Holocaustretoriek 49, 51, 180, 182, 210, 218, 246, 258, 260, 286, 319
Hongaarse Opstand 25, 96, 104, 105
Hongaren/Hongaar 5, 16, 17, 25, 58, 69, 854, 96, 102, 104-108, 110, 118, 121-123, 126, 148, 159, 219, 233, 250, 313
Huis ter Schie 137, 138
Huize Almar 102, 137
ICV 67
Irak/Irakees 13, 42, 202, 250, 251, 268, 273, 284, 302
Iran/Iraniër 32, 42, 43, 188, 247-307, 312, 316, 317
Italië 17, 18, 57, 97, 201, 223, 227, 240
Janmaat, H. 188, 252, 259
Joegoslavië/Joegoslaven 31, 32, 69, 94, 95, 108, 109, 111-114, 119, 121, 125-127, 148, 249-251
JAC 140
Kerkasiel en kerkbezettingen 195, 197, 198, 200, 201, 213, 218, 243, 276, 277
Kerkmarokkanen 188, 242
Korte-van Hemel, V.N.M. 197

- KVP 78, 88, 151, 187
 Lubbers, R.F. 215, 292
 Mensen in Nood 62, 126
 NAVO 129, 140, 150-152, 154, 156, 171, 184, 244
 Nawijn, H. 191
 NFV 34, 43, 62, 67, 69, 102, 104, 108, 120, 127, 140, 141, 171, 179, 212, 244
 Nederlandse Volksunie 136
 Nederlands-Indië 56, 57, 86, 89, 97, 165, 241, 313, 314
 Oeganda/Oegandezen 31, 135, 145
 Oost-Duitsland 54, 69, 128, 145, 148, 250, 271
 Oostenrijk 16-18, 57, 65, 81, 90, 96, 104-107, 113, 119, 188, 205, 242, 250
 PvdA 73, 79, 86, 105, 139, 141, 150, 151, 161-163, 168, 169, 173, 178, 195, 213, 280
 Polen/Pool 18, 32, 54-57, 60, 61, 63, 65-69, 71-77, 84-90, 104, 114, 115, 122, 123, 125-127, 148, 174, 175, 188, 202, 205, 214, 215, 219, 224, 242
 Portugal/Portugezen 17, 20, 31, 37, 42, 51, 96, 87, 128-130, 133-184, 187, 217-219, 244, 310, 313-315
 Praagse Lente 31, 96, 135, 148, 176
 (Non)-refoulementbeginsel Eerste keer : 34
 Réfugié-sur-place 126, 302
 Release 140, 150
 Republiekvlucht 84, 114, 115, 121, 122, 131, 134, 144, 159, 176, 183, 205, 223, 224, 237, 246, 314
 Rozenhof, de 62-64, 70-72, 74, 75, 88, 89, 91, 100-103, 111, 115, 122, 124, 137
 Roemenië/Roemeen 69, 102, 148, 159, 164, 224, 250
 Scheltema, M. 219
 SKV 189, 192, 233
 Smeets, J.H. 168
 SoZa, ministerie van (SoZa) 17, 29, 35, 38, 62, 65-67, 80, 91, 105, 139, 167, 177, 192-194, 244, 310
 Sovjet-Unie/Russen 24, 34, 68, 69, 75, 77, 79, 85, 102, 105, 108, 116-118, 120, 135, 148, 158, 160, 163, 164, 179, 207
 Spanjaarden/Spanje 17, 64, 97, 124, 130, 136, 160, 165
 Spijtoptanten 29, 40, 97, 108, 126
 Sri Lanka 5, 19, 21, 24, 32, 36, 42, 52, 54, 247-306, 315
 Stern, M. 163, 164
 SVN 43, 206, 232, 238
 Suriname 136, 188, 241, 242
 Suryoye, zie Turkse Christenen
 Syriërs/Syrië 42, 284
 Syrisch-Orthodoxe Christenen, zie Turkse Christenen
 Tamil Solidariteit Comité Lochem 255, 266
 Tsjecho-Slowakije/Tsjecho-Slowaken 31, 52, 55, 62, 64, 65, 68, 69, 73-75, 78-80, 83, 86, 87, 90, 82, 93, 137, 143, 147, 148, 158, 159, 176, 250
 Turkse Christenen 19, 20, 31-33, 42, 43, 49, 52, 179, 180, 185-246, 252, 253, 257, 262, 264, 274, 284, 285, 298, 310, 313-315, 317
 UAF 21, 68, 102, 107, 121, 139, 140, 162, 178, 193
 UNHCR 20, 37, 65, 69, 82, 88, 89, 91, 98, 103-105, 109, 114, 117, 118, 121, 123, 124, 130, 139-147, 149, 165, 171, 172, 179, 181, 202, 203, 214, 223, 226, 227, 229, 236, 252, 263, 264, 269, 188
 VON 35
 VVD 151, 163, 175, 276
 VVN 5, 26, 34, 192, 193, 196, 214, 222, 228, 235, 238, 240, 242, 250, 254, 261, 265, 267, 275, 278, 295, 296, 298, 316
 Verplaatste Personen, zie Displaced Persons
 Waver, R. 31, 43, 135, 149-156, 158-161, 164-169, 173-176, 178-182, 209, 311, 317, 318
 Werkse Veld 101
 (West)-Duitsland 17, 18, 27, 49, 56, 57, 67, 69, 70, 76, 81-83, 87, 88, 101, 102, 112-114, 119, 121, 125, 127, 128, 145, 156, 159, 160, 224, 232, 247, 248, 250, 253, 263, 265, 267, 271, 272, 276-278, 282, 282, 293, 294, 306, 319
 CRM, ministerie van (CRM) 252, 264, 276
 Wiersma, J.K. 151
 Zeevalking, H.J. 194, 218
 Zweden 26, 74, 89, 140, 150, 154, 169, 173, 178, 187, 227, 232, 280, 281, 296
 Zwitserland 23, 26, 232, 262, 281

Curriculum vitae

Tycho Walaardt werd op 3 september 1975 in Leiden geboren. Tussen 1994 en 2000 studeerde hij geschiedenis aan de Universiteit van Leiden. Nadat hij afstudeerde, vond hij een baan bij de IOND, waar hij zich vooral bezighield met het interviewen van asielzoekers. In november 2001 verhuisde hij naar Ghana en Eritrea, waar hij in dienst trad van de UNHCR. Zijn voornaamste taken waren het interviewen van asielzoekers en het beslissen op asielverzoeken, maar ook hielp hij bij de hervestiging van vluchtelingen in de vs en Canada. Na de adoptie van zijn zoon Sam en de geboorte van dochter Juul keerde hij terug naar Nederland. Hij kreeg na terugkeer de kans op de Universiteit van Leiden om zich bezig te houden met de meer wetenschappelijke achtergrond van asielmigratie en meer in het bijzonder rondom het proces van de besluitvorming.